

ა. ე. ბ.
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს ისტორიის კაბინეტი

უცხოელ მწერალთა ცნობები საქართველოს შესახებ
სერია II

ზიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მესამე

ზერძნული ტექსტი ქართული თარგმანიტურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთა

სიმონ შაუხჩიშვილმა

ცფილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი 1936

Handwritten signature in red ink

ტფილისის სასაზღვრო უნივერსიტეტი
საქართველოს ისტორიის კაბინეტი

უცხოელ მწერალთა ცნობები საქართველოს შესახებ

სერია II

ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

19239

ტომი მესამე

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო

სიმონ ჯაუხრიშვილმა

ტფილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ტფილისი 1936

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA AD GEORGIAM PERTINENTIA

Tomus III.

Zachariam Rhetorem Agathiam Menandrum Theophanem Byz.
Ioannem Mal. Stephanum Byz. Euagrium continens.

Textum graecum cum versione georgica edidit et commentariis instruxit

SIM. KAUCHTSCHEISCHVILI

Sumptibus Universitatis Tphilisiensis

TPHILISIIS 1936

გ ე ო რ გ ი კ ა

ზიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მისამე

ზაქარია რეტორი აგათია მენანდრე თეოფანე ბიზ.
იოანე მალალა სტეფანე ბიზ. ევაგრი

პერძნული ტექსტი ქართული თარგმანიტურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო

სიმონ შაუხჩიშვილმა

ცფილისის/ უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი 1936

დაიბეჭდა ტფილისის უნივერსიტეტის რექტორის განკარგუ-
ლებით.

რექტორი: პროფ. კ. ორაგველიძე.

შინაარსი

წინასიტყვაობა	VI
ზაქარია რეტორი	1
<p>პეტრე ქართველი 3.—[ფსევდო-ზაქარია:] ჰუნების გადმოსვლა და- რიალის კარით 12.—ფარსმან კალხი 14.—ლაზიკე 15.—კავკასიის ქვეყნების (ქართლის, რანის, ბაზგუნის და სხვათა) აღწერა 17.— პეტრე ქართველი 22.</p>	
აგათია სქოლასტიკოსი	23
<p>შესავალი 25.—ხუთწლიანი ზავის შედეგები ლაზიკისთვის 26.— ბრძოლა ტელეფისის წინააღმდეგ 30.—ბიზანტიელი სარდლების შეთქმულება გუბაზ მეფის წინააღმდეგ და მისი მოკვლა 42.—ლაზთა ტომის დახასიათება. ბრძოლა ონოგურისთან 50.—ლაზების თათბი- რი შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ. აიეტისა და ფარტახის სიტყვები 63.—ლაზთა ელჩები იუსტინიანესთან. წათეს დამტკიცება ლაზთა მეფედ 81.—მისიმიელთა აჯანყება ბიზანტიელე- ბის წინააღმდეგ 85.—ნახორაგანის ლაშქრობა ლაზეთში 555 წელს არქეოპოლისის მახლობლად. საბირები და დილიმნიტები 90.—ნახო- რაგანის ლაშქრობა ნესოსისაკენ 95.—ნახორაგანის ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 98.—გუბაზ მეფის მკვლელთა გასამართლება 125.—ბი- ზანტიელების ბრძოლა მისიმიელთა წინააღმდეგ 154.—ვარდციხის აღება ბიზანტიელების მიერ 158.—მისიმიელთა წინააღმდეგ ბრძო- ლის გაგრძელება 159.—მარტინეს გადაყენება და იუსტინეს დანიშნა სტრატეგოსად 175.—იოანე ლიბიელის თარეში ლაზიკის სოფლებში 176.—დროებითი ზავი ბიზანტიასა და ირანს შორის 179.—ჭანთა ტომის დამორჩილება 181.—ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა 187.</p>	
საბას ანდერძი	188
პეტრე პატრიკიოსი	190
<p>იბერთა მეფე მითრიდატე 190.—საზავო მოლაპარაკება რომაელებსა და ირანელებს შორის 298 წელს. იბერიის დამოკიდებულება რომისა- გან 192.</p>	
იოანე ეპიფანიელი	159
<p>ავტორის გეგმა და მიზნები 196.—ომის განახლება იუსტინეს დროს 198.—მარტინეს ლაშქრობა აღმოსავლეთში 200.</p>	
მენანდრე პროტიკტორი	202
<p>დროებითი ზავი ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 209.—ავა- რების შესახებ 209.—ორმოცდაათწლიანი ზავი 210.—დავა სვანეთის შესახებ 213.—სვანეთის საკითხზე დავის გაგრძელება იუსტინე მეორის მეფობაში 228.—ბიზანტიელთა და თურქთა ურთიერთობანი 234.—უკმაყოფილება ბიზანტიურ ჯარში 237.—ბრძოლა პერსარმე- ნიასა და ალბანიაში 238.—ბიზანტიის ელჩები თურქეთში 242.—სა-</p>	

ხავო მოლაპარაკება ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 576—577 წლებში 248.—საომარი ოპერაციების განახლება 580 წელს 250.	
თეოფანე ბიზანტიელი	252
თეოფანეს თხზულების შინაარსი 252.—ურთიერთობა თურქებთან 253.—აბრეშუმის ქიის კულტურა ბიზანტიაში 253.—სომეხთა და ქართველთა აჯანყება ირანის წინააღმდეგ 256.	
იოანე მალალა	260
პონტოს პროვინცია ტანიკე 262.—ჭანები 262.—კასპიის კარები 263.—ლაზთა მეფე წათი 263.—იბერთა მეფე ძამანაძი 263.—ირანელთა ლაშქრობა ლაზიკესა და პერსარმენიაში 263.—ფარანგიონის ოქროს მადნები 263.—საბირების გადმოსვლა კასპიის კარებით 270.—582 წლის „საუკუნო“ ხავი 271.	
სტეფანე ბიზანტიელი	272
ევაგრი სქოლასტიკოსი	290
პეტრე იბერიელი 290.—პონტო, კავკასიონი და კოლხეთი 294.—კონსტანტინეს გაქრისტიანება და იბერია-ალბანია-კოლხეთი 295.—კაპადოკიის (კასპიის) კარები 296.—ქრისტიანობის განმტკიცება აფხაზეზში და გუთებში 297.—ავარების წასვლა კავკასიიდან 298.—სომეხთა [და ქართველთა] განდგომა ირანისაგან 298.	
დამატება: ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები ლაზეთში .	301
საძიებლები	321

წინასიტყვაობა.

წინამდებარე მესამე ტომი ჩვენი სერიისა („ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“), რომელიც შეიცავს VI საუკუნის მწერალთა ცნობებს, აგებულია იმავე გეგმით, როგორითაც გამოცემულია მეორე ტომი, ე. ი. ცნობები მოცემულია ჯერ ორიგინალის ენაზე, ხოლო შემდეგ დართული აქვს ქართული თარგმანი. გამონაკლისს შეადგენს მხოლოდ საქარია რეტორის ნაშრომი, რომელიც ჩვენამდე არ მოღწეულა ბერძნულ დედანში და რომელიც ჩვენ, მისი ასურული თარგმანის ჩვენთვის მიუწვდომლობის გამო, გერმანული და ინგლისური თარგმანების მიხედვით დავამზადეთ (იხ. ქვემოთ გვ. 2).

რაც შეეხება შენიშვნებს, რომლებიც დართული აქვს ჩვენს გამოცემას უმეტესწილ სქოლიოების სახით, ხოლო ზოგჯერ ჩართული („სვანეთის საკითხი“, გვ. 203—208) ან დამატებული („ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები ლაზეთში“, გვ. 301—320) ნარკვევების სახით, მათი დანიშნულებაა ერთი მხრით რეალური კომენტარიები წარმოადგინონ, ხოლო მეორე მხრით გაარკვიონ ზოგიერთი ტექსტუალური ან ისტორიულ-გეოგრაფიული საკითხები, რომლებსაც აღძრავენ ჩვენი ტექსტები.

ერთ-ერთი ძირითადი საკითხი, რომლის გარკვევა აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ჩვენი ტექსტების გასაგებად, არის საკითხი იმ პუნქტების და, საზოგადოდ, გეოგრაფიული ადგილების ლოკალიზაციისა, რომლებიც მრავლად გვხვდება ჩვენს ტექსტებში. მრავალ გეოგრაფიულ პუნქტს დაკარგული აქვს დღეს ის თავისი ძველი სახელწოდება, რომლითაც ბიზანტიელი მწერლები იხსენიებენ მას, ხოლო ზოგიერთი დღესაც ძველი სახელწოდებით არის წარმოდგენილი; არის შემთხვევები, როდესაც ძველი და რომელიმე ახალი პუნქტის სახელწოდებათა გარეგნულ მსგავსებას შეცდომაში შეჰყავს მკვლევარი. — ყველა ეს საკითხი მოითხოვს გარკვევას და, როდესაც ამ საკითხების აღმძვრელი გეოგრაფიული ადგილები ჩვენი რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მდებარეობენ, დანაშაული იქნებოდა ჩვენი მხრით გვერდი აგვევლო ამ საკითხებისათვის. უნივერსიტეტის რექტორის ამხ. კ. ორაგველიძის დახმარებით ჩვენ საშუალება მოგვეცა გავმგზავრებულიყავით ძველი ლაზეთის ზოგიერთ პუნქტში და ადგილობრივ ჩაგვეტარებინა კვლევა, რამაც შესაძლებელი გახდა,

როგორც ამაში მკითხველი დარწმუნდება ბოლოში დართული დამატების („ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები ლაზეთში“) წაკითხვით, ზოგიერთი ბუნდოვანი საკითხის გარკვევა და ზოგიერთი ახალი საკითხის წამოყენებაც*.

ჩვენი განმარტებები მხოლოდ ზოგიერთ საკითხებს არკვევენ, ზოგიერთების შესახებ კი მხოლოდ მიუთითებენ. მრავალი გეოგრაფიული ადგილია ჯერ კიდევ გასარკვევი: ასე, მაგალითად, თითქმის ხელუხლებელია აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარე პუნქტები (ბუქლოოსი, ძახარი), მხოლოდ მითითებულია ონოგურისის საკითხის გადაწყვეტის ერთ ვარიანტზე (გვ. 59 - 62) და სხვა. ყველა ეს საკითხი სპეციალურ კვლევას საჭიროებს და ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ ჩვენი სამეცნიერო ორგანიზაციების დახმარებით შევსძლებთ სათანადო სამუშაოების ჩატარებას.

ს. ყაუხჩიშვილი.

ტფილისი
1938 წ. 1 ივნისი,

*) ამ გარემოებით აიხსნება ის, რომ ჩვენი წიგნი დაგვიანებით გაჩოღის. წიგნის ბეჭდვა დაიწყო 1935 წლის იანვარში და იმავე წლის გაზაფხულზე ძირითადი ნაწილი, ტექსტები, თარგმანი და შენიშვნები, დაბეჭდილი იყო, ხოლო ბოლო ნაწილის ბეჭდვა შევაჩერეთ, რათა 1935 წლის ზაფხულში ჩასატარებელი ექსპედიციების მასალებით შეგვევსო „დამატება“, დაგვეზადებინა გეგმები და სურათები და დაგვერთო წიგნისათვის. ამავე გარემოებით აიხსნება ის, რომ წიგნში (გარდა ბოლო ნაწილისა) ყველგან „ირანის“ ნაცვლად ნახმარია ძველი სახელწოდება „სპარსეთი“.

ზაქარია რეტორი

ზაქარია დაიბადა მაიუმში. მისი მამის სახლი პეტრე იბერიელის მონასტრის მახლობლად იყო. 482—489 წ.წ. მახლობლად ის სწავლობდა ალექსანდრიაში. აქიდან, შესაძლებელია 489 წელს, ის გაემართა ბეირუთში სამართლის მეცნიერების შესასწავლად. ჯერ კიდევ ალექსანდრიაში ჩანდა ის, როგორც აქტიური ქრისტიანი: მან ცხოველი მონაწილეობა მიიღო ღმერთთა კერპების დამსხრევაში მანუტინში. პეტრე იბერიელის წრემ მასზე დიდი გავლენა მოახდინა, ისე რომ ბერად აღკვეცასაც ფიქრობდა. ბეირუთში სწავლის დამთავრების შემდეგ ის სამშობლოში დაბრუნდა. ზენონის მეფობაში (741—491) იყო რომ ის კონსტანტინეპოლში გადასახლდა და ვექილობა დაიწყო. 515 წელს დაწერილს „სევერეს ცხოვრებაში“ ჯერ კიდევ არ არის აღნიშნული მისი გაბერისკაცება. 527 წელსაც, როდესაც ის „მანიქეველთა წინააღმდეგ“ სწერს, ზაქარია კიდევ ერისკაცია: ამ შრომის შესავალში ის მოხსენებელია როგორც *σχιλασταις: χαι: συνηγ: ροδ: τῆς ἄγιορᾶς τῆς μεγ:στη: τῶν ἱπᾶρχων* („უზენაესი სასამართლოს ვექილი“). მაგრამ 536 წელს ის, როგორც მბტილენის ეპისკოპოზი, მონაწილეობასღებულობს კონსტანტინეპოლის სინოდში. ამის შემდეგ ცნობები ზაქარიას შესახებ აღარ არის. 553 წლის სინოდში მიტილენის წარმომადგენლად უკვე მიტროპოლიტი პალადია.

ზაქარიას შრომებია:

1) De mundi opificio contra philosophos disputatio: Migne PG 85, 1011—1144.

2) პეტრე იბერიელის ცხოვრება. დაკარგულია. ეს არ არის Raabe-ს მიერ გამოცემული „ცხოვრების“ იდენტური¹.

3) მამა ესაია ასკეტის ცხოვრება.

4) სევერეს ცხოვრება (Spanuth-ის გამოცემა), შედგენილია 512—518 წლებში, კონსტანტინეპოლში.

5) მანიქეველთა წინააღმდეგ (Pitra, Analecta sacra 5 [1888], 67—70).

6) საეკლესიო ისტორია.

1) შდ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I, 198—205.
ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა III

ზაქარია რეტორის სახელით გამოცემული «საეკლესიო ისტორია» მთლიანად როდი ეკუთვნის მას. მისი გერმანული თარგმანის გამომცემელთა მთავარი ღირსება სწორედ ის არის, რომ მათ ზედმიწევნით გამოწვლილეს, თუ რა უნდა მიეწეროს მიტილენის ეპისკოპოსს. ზაქარიას «ისტორია» დაწერილი იყო ბერძნულად და მისი შრომა—ბერძნულ დედანში დაკარგული—დაცულია ასურული თარგმანისა თუ განვრცობის სახით, რომელიც შემონახულია *Historia miscella*-ს სახელით ცნობილ კომპილაციაში. უსახელო კომპილატორი VI წიგნამდე ზაქარიათი სარგებლობს, ხოლო VI წიგნიდან ის განსაკუთრებით სხვა მასალებით სარგებლობს. მხოლოდ III—VI წიგნებში უნდა ვეძიოთ ზაქარიას შრომა (იხ. L. Petit-ის რეცენზია: *BZ* 9 [1900], 527 შმდ.). ეს კომპილაცია შედგენილია 554—555 წლებში. თვით კომპილატორი ერთ ადგილას ამბობს: «... დღემდე, იუსტინიანეს მეფობის მე-28 წლამდე» (იხ. ქვემოთ გვ. 17); იუსტინიანე კი გამეფდა 527 წელს.

ერთ-ერთი ძირითადი საკითხი, რომელსაც ეხება ზაქარიას «ისტორიის» ქვემოთ მოყვანილი ადგილები, ეს—პეტრე ქართველის მოღვაწეობაა. ამ საკითხზე ჩვენამდე მოღწეულა ორი ძეგლი: პეტრეს ასურული (R. Raabe, *Petrus der Iberer*, Lpz. 1895) და ქართული (ნ. მარრი, *ცხოვრება პეტრე ივერისა*, СПб 1896) «ცხოვრებანი». ქვემოთ მოყვანილი მასალები ზაქარიას «ისტორიისა» დაარწმუნებს მკითხველს, რომ ამ საშივე თხზულების წყარო ერთი და იგივე უნდა იყოს.

ზაქარიას «ისტორიით» ჩვენ შეგვიძლია ახლა ვისარგებლოთ გერმანული თარგმანის შემწეობით (*Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor in deutscher Übersetzung, herausgegeben von K. Ahrens u. G. Krüger* Lpz. 1899, XIV, 42—417) და ინგლისური თარგმანით (*The syriac Chronicle known as that of Zachariah of Mitylene translated into English by F. T. Hamilton and E. W. Brooks*. London, Methuen. 1899).

ქვემოთ მოყვანილია ადგილები Ahrens-Krüger-ის გამოცემის მიხედვით (თარგმანი შესრულებულია Land-ის ასურული გამოცემის მიხედვით: *Anecdota Syriaca, collegit edidit explicuit I. P. N. Land*. III, 166, sqq. Lugduni Batavorum 1870). გერმანულიდან გადმოთარგმნილი ქართული ტექსტი შედარებულია ინგლისურ თარგმნს.¹

¹) როგორც გერმანული ისე ინგლისური გამოცემები ზაქარია რეტორისა გამოყენებულია ქვემოთ შენიშვნებში მოცემული განმარტებებისათვის.

პეტრე ქართველი.

დასაწყისი მესამე წიგნისა; მოთხრობილია მორწმუნე ადამიანის ზაქარიას თხზულების მიხედვით: ზაქარიამ სამეფო სამსახურში მყოფი ერთი ჯარისკაცის ევპრაქსის მიმართ გაგზავნილ მიმართვაში ბერძნულად აღწერა ის, რაც მოხდა 567 ეპისკოპოზისაგან¹ შემდგარ სინოდზე, რომელიც შეიკრიბა ქალკედონში თეოდოსის გარდაცვალების შემდეგ, მარკიანეს დროს, ბერძენთა წელთაღრიცხვით 764 წელს², ლეონ რომაელის³ მოთხოვნით და მის მიერ კეისრისა⁴ და მის მეუღლე პულქერიასადმი მიმართული წერილის მიზეზით და რომელმაც დიოსკორე ალექსანდრიელი⁵ თრაკიის განგრაში გააძევა, ხოლო მის ადგილას პროტერი დააყენა და დაამტკიცა ის წერილი, რომელსაც ლეონის ტომოსი ეწოდება (Land 116—117; Ahrens-Krüger 1, 1—14).

მეოთხე თავი (ამ მიქსამე წიგნისა) მოგვითხრობს იბერთა მეფის შვილის პეტრე მძევლის შესახებ, რომელიც ღაზას მცხოვრებლებმა დააკავეს და თეოდოსი იერუსალიმელს მიჰგვარეს; ამან ეს საკვირველი კაცი მათ ეპისკოპოზად დააყენა (A.-K. 2, 6—12).

მეშვიდე თავი მოგვითხრობს, თუ როგორ გამოეცხადა ქრისტე ღაზელ ეპისკოპოსს პეტრე იბერიელს და მას უთხრა, რათა ისიც თავისი ნებით გაძევებულიყო და დევნა განეცადა (Land 117; A.-K. 2, 19—22).

მეოთხე თავი მოგვითხრობს პეტრე იბერიელის შესახებ, თუ როგორ შეიპყრეს ის ღაზას მცხოვრებლებმა და თეოდოსის⁶

¹) ქალკედონის კრების მონაწილეთა რიცხვი სხვადასხვა საისტორიო წყაროებში სხვადასხვაა მოცემული (520, 557, 600, 630, 634, 636, 647, 654, 700). რიცხვი 567 მხოლოდ ზაქარიას აქვს.

²) ბერძნული წელთაღრიცხვა ანუ სელევკიდების ერა ითვლებოდა 312—311 წლიდან ქრ. წ. 312 წ. მოხდა ღაზას ბრძოლა, რომელშიც სელევკემ პტოლემეს დახმარებით დაამარცხა თავისი მოწინააღმდეგის ანტიგონეს შვილი, დემეტრე პოლიორკეტე, ხოლო 311 წ. კასანდრეს ბრძანებით მოკლულ იქმნა ალექსანდრე IV, ალექსანდრე დიდის შვილი შვილი (ამიტომ ამ ერას ალექსანდრეს ერასაც ეძახიან). ასე რომ 764 წელი ბერძნული წელთაღრიცხვით უდრის 452—453 წელს. ეს თარიღი კი ხუსტად არ განსაზღვრავს ქალკედონის კრების დროს: მეოთხე მსოფლიო კრება ქალკედონში შეიკრიბა 451 წელს (8 ოქტომბრიდან 1 ნოემბრამდე გაგრძელდა).

³) პაპი ლეონ I. 440—461 წ. წ.

⁴) ე. ი. მარკიანე კეისრისა, რომელიც 450—457 წლებში მეფობდა.

⁵) დიოსკორე, ალექსანდრიელი პატრიარქი (444—551 წ. წ.), რომელიც გადაყენებულ იქმნა 18 ოქტომბერს 451 წელს და რომლის ადგილას იმავე წლის ნოემბრიდან დააყენეს პროტერი ი.

⁶) თეოდოსი—იერუსალიმელი ეპისკოპოზი.

მიჰგვარეს და როგორ შეიქმნა ის ეპისკოპოზად.—ამათ შორის იყო აგრეთვე პეტრე იბერიელი, მთელ მსოფლიოში საკვირველად განთქმული კაცი, მეფის შვილი, რომელიც მძევლად გადაეცა თეოდოსის¹; ამას და მის მეუღლეს ევდოკიას ძალიან შეუყვარდათ პეტრე მისი საუცხოვო თვისებების გამო, აღზარდეს სასახლეში და დააყენეს სამეფო საჯინიბოს გამგედ². მაგრამ ის გადადგა და მიეცა ქრისტეს სამსახურს, ისიც და მორწმუნე იოანეც, მისი ნათლია და მამა წყლითა და სულითა. და, აი, ისინი დაწინაურდნენ და ღმერთმა მათი საშუალებით შოილო ნიშნები კონსტანტინეპოლში. იქიდან ისინი გაიქცნენ და კვლავ შეიყარნენ პალესტინის უდაბნოში, შეიყვარეს მონაზონის ცხოვრება და მიეცნენ მას. და თუმცა მათ სურდათ შეუმჩნეველი დარჩენილიყვნენ, მაგრამ ფრიად განთქმულნი შეიქმნნენ და ახდენდნენ სასწაულებს, ვიფარცა მოციქულნი. და ერთი ადგილიდან მეორეში რომ დადიოდნენ, მოვიდნენ ისინი ღაზასა და მაიუმს; და გამოვიდნენ კაცები და ქალები და ყოველი პასაკის ადამიანები, შეიპყრეს პეტრე, მიჰგვარეს იერუსალიმში თეოდოსის და სთხოვდნენ მას ეპისკოპოზად დაგვიყენეო. პეტრე კი მრავალნაირ ბრალდებებს უგონებდა თავის თავს და უარზე იდგა; მაგრამ თეოდოსიმ ხელნი დაასხნა მას მისი სურვილის წინააღმდეგ და აკურთხა იგი, ვინაიდან ის იცნობდა ამ კაცს; ძალიან რომ გაჯავრდა პეტრე, ჰერეტიკოსად გამოაცხადა თავი; ცოტა აცალა თეოდოსიმ და უთხრა: «ჩემსა და შენს შესახებ მსჯავრი დადებული იქნება ქრისტეს სამსჯავროს წინაშეო». მაშინ იმან უკან წაიღო თავისი სიტყვა და თქვა: «თუმცა ჰერეტიკოსი არა ვარ, მაგრამ ცოდვილი კი ვარო». და თეოდოსიმ, რომელიც ამ კაცს იცნობდა, აკურთხა იგი ღაზას მცხოვრებთა³ მოძღვრად.

¹) თეოდოსი II—ბიზანტიის კეისარი (408—450). მძევლადვე იხსენიებს პეტრეს ასურული ცხოვრებაც (რ ა ა ბ ე 23) და ქართულიც (ნ. მარრი, ცხ. პეტრე ივერისა 63 და 6).

²) კრიუგერის აზრით (Kirchengeschichte... გვ. 307) არ არის მართალი რ ა ა ბ ე (Petrus der Iberer, 5), როდესაც ის აქედან ასკენის, რომ „პეტრე კონსტანტინეპოლის სამეფო კარზე დანიშნულ იქმნა ცხენოსანთა სამეფო რაზმის უფროსად“.

³) ანონიმური: ბიოგრაფიის მიხედვით (რ ა ა ბ ე 54 შდდ.) პეტრე მაიუმის ეპისკოპოზი იყო. ე ვ ა გ რ ე ე (წ. 2,5) ასე სწერს: «პეტრე იბერიელი, რომელსაც მიენდო საეპისკოპოზო საჭე ვგრეთწოდებული მაიუმისა, ღაზელთა ქალაქის მახლობლად რომ არის». ჰ. გ ე ლ ც ე რ ი ამ ადგილას ხელნაწერის შეცდომას ჰგულისხმობს და ფიქრობს, რომ ეს ადგილი უნდა იკითხებოდეს ასე: «აკურთხა იგი ღაზას [მახლობლად მდებარე მაიუმის] მცხოვრებთა მოძღვრად». მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ზაქარიას სხვაგანაც (Vita Severi 20, 30 შდ.) პეტრეს უწოდებს ღაზას ეპისკოპოზს (Krüger, Kirchengeschichte... 307—308).

სხვა საუცხოვო რამეც მოხდა ამ კაცის შესახებ, რაზედაც მე ვხლა აღარ ვილაპარაკებ, რათა მოთხრობა ჰრ გამიგრძელდეს¹.

მეხუთე თავი მოგვითხრობს თეოდოსი იერუსალიმელის შესახებ, რომელიც გაიქცა კეისრის მუქარათა გამო, და იუბენალის შესახებ, რომელიც დაბრუნდა რომაელთა ჯარითურთ და რომლის შემოსვლის დროს მრავალი იქმნა მოკლული.—თეოდოსი რომ ასე წარმატებით აკეთებდა ამ საქმეებს, მარკიანე კეისრის ყურამდე ხმა მივიდა იმის შესახებ, რასაც ის აკეთებდა; და იუბენალი² უკან დაბრუნდა, მას მოჰყვებოდენ კომსი დოროთე და ჯარი, რათა შეეპყრა და შეებორკა თეოდოსი და გადაეყენებინა ყველა ის ეპისკოპოზი, რომელნიც მან თავის სამწყსოში დააყენა, და რათა დაესაჯა მონაზონები და ხალხი და დევნა ეყო მათთვის იმ თავხედობისა და შეუპოვრობისათვის, რომ თეოდოსი იერუსალიმის ეპისკოპოზად დააყენეს. მხოლოდ ლაზელ ეპისკოპოს პეტრე იბერიელისათვის, დედოფლის სურვილის თანახმად, არ უნდა ეხლოთ ხელი³, კიდევაც რომ არ ნდოჰოდა დანარჩენ ეპისკოპოზებთან რაიმე ერთობა ჰქონოდა (Land 126—127; A.-K. 12, 19—13, 31).

მეშვიდე თავი მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ ჩვენი უფალი გამოეცხადა ლაზელ ეპისკოპოსს პეტრე იბერიელს და უთხრა მას: დევნილებთან ერთად უნდა ილტვოდეთ.—მაგრამ ამბობენ, რომ სახელგანთქმული პეტრე ხელუხლებელი დარჩა, კეისრის ბრძანებისა და დედოფლის მიერ გამოჩენილი მზრუნველობის წყალობით ის არავის გაუძევებია. მაგრამ მას ერთხელ უფალი გაჰოეცხადა, რომელმაც გაჯავრებით უთხრა: «როგორ, პეტრე! მე ჩემი მორწმუნე მონების სახით მდევნიან და შენ მშვიდად ზიხარ?» პეტრეც, აღსავსე სინანულითა, დაემორჩილა, ადგა და დასტოვა ლაზა, შეუერთდა დევნილებს და გაიხიზნა⁴ (Land 128; A.-K. 14, 29—15, 5).

მეათე თავი მოგვითხრობს იოანე რეტორის მწვალეობის შესახებ ალექსანდრიაში, თუ რაში მდგომარეობდა ის და როგორ იქმნა დაწყევლილი.—იოანე იყო ალექსანდრიელი სოფისტის პალლა-

¹) ეს სიტყვები ამტკიცებენ, რომ ჩვენ თხზულებაში მოთხრობილი ცნობები პეტრე ქართველის შესახებ წარმოადგენენ ექსცერპტებს იმავე ავტორის მიერ დაწერილ „პეტრეს ბიოგრაფიიდან“.

²) იუბენალი—იერუსალიმის ეპისკოპოზი.

³) ასეთი განკარგულების შესახებ არაფერია ნათქვამი ანონიმურ ბიოგრაფიაში (რააბეს მიერ გამოცემულში).

⁴) ამ თავში მოხსენებული ამბავი არ არის ანონიმურ ბიოგრაფიაში. ის მოიპოვება მეორე წყაროში, ე. წ. „პლეროფორიებში“ (F. Nau, Les Plérophories de Jean, Evêque de Maiouma: *Revue de l'Orient Chrétien*, 1898, გვ. 367 შმდ.)

დის მიმდევარი... (და სწირდა ბიერი წიგნებს). და რადგან ის შიშობდა, რომ ის, რასაც სწერდა, ლანძღვის საგანი გახდებოდა, ამიტომ ის სწერდა თავის წიგნებს არა თავისი საკუთარი სახელით, არამედ ხან იერუსალიმელი ეპისკოპოსის თეოდოსის სახელს აწერდა მათ, ხან პეტრე იბერიელისას, რათა მორწმუნენი შეცდომაში შეეყვანა და ეს წიგნები მიეღებინებინა. მაგრამ ამბობენ, რომ ერთხელ პეტრე იბერიელი ერთ მონასტერში წააწყდა ერთ ასეთ წიგნს, რომელიც მისი სახელით იყო დაწერილი, და, როდესაც მან ის აიღო და წაიკითხა, გაჯავრდა და დასწყევლა ის, ვისაც ეს წიგნი დაეწერა. და არა მხოლოდ იქ, არამედ ალექსანდრიაშიც, პალესტინაშიც და სირიაშიც სწყევლიდენ ის (პეტრე იბერიელი) და თეოდოსი ამ კაცის წიგნებს¹ (Land 130—131; A.-K. 17,5—18,15).

მეოთხე წიგნის პირველი თავი, რომელიც მოგვითხრობს ტიმოთე დიდის კურთხევის შესახებ, *Αἰλουρος* რომ ეწოდებოდა, და იმის შესახებ, რაც (ამ დროს) მოხდა.—(მაჩიანის განრაცხვარების შიმშილგარდასაღწიის მცხოვრებლები, რომლებიც ეპისკოპოს პროფირის წინააღმდეგნი იყვნენ, გადასწავივდნ ვიმოთე დააყენონ ეპისკოპოსად). ალექსანდრიის მცხოვრებლებმა და მონაზონებმა შეიპყრეს ტიმოთე და შეიყვანეს იგი დიდს ეკლესიაში, რომელსაც „კეისრისა“ (*Καίσαρις*) ეწოდება და ეძებდენ სამს ეპისკოპოსს, თანახმად კანონთა დებულებისა (*τάξις*), მისი კურთხევისათვის²; და ვინაიდან ორი ეგვიპტელი იქ იყო, ის-ღა დარჩენილათ, რომ კიდევ ერთი უკანასკნელი ვპოვათ. როდესაც ამის ძიებაში იყვნენ, ზოგიერთებმა ხალხიდან (*δημιος*) ცნობა მოიტანეს, რომ პეტრე იბერიელი, პალესტინიდან გამოქცეული, იმ დროს იქ, ალექსანდრიაში, იმყოფებოდა. მაშინ ისინი სასწრაფოდ გაექანენ მისკენ, მოიტაცეს ეს კაცი, მხრებზე შეისვეს და ისე მოიყვანეს, რომ ის მიწას არც კი მიჰკარებია. და როდესაც მათ იგი მოიყვანეს, მას მოესმა ხმა, მსგავსად იმ ხმისა, რომელიც მოესმა ფილიპეს დედოფალკანდაკეს მსახურის (საჭურისის) შესახებ. და სამღვდელოების, მონაზონებისა და ქალაქის მორწმუნე მცხოვრებთა საერთო აზრის მიხედ-

¹) აქ მოხსენებული იოანეს შესახებ სხვაგან არსად ცნობები არ მოიპოვება.

²) ანონიმური ბიოგრაფიის მიხედვით (რ ა ა ბ ე 64 შდ.) ტიმოთე აკუოთხა მხოლოდ ორმა ეპისკოპოსმა: ევსევი პელუზიელმა და პეტრე იბერიელმა. მაგრამ ამ ბიოგრაფიის ხელნაწერის აშიაზე ერთი შენიშვნაა: «სხვა მოთხრობაში, რომელიც პეტრე იბერიელს ეხება, ჩვენ მოხსენებულად ვიპოვეთ, რომ ტიმოთე სამმა ეპისკოპოსმა აკუოთხა» (რ ა ა ბ ე 66 შენ.). ეს სხვა მოთხრობა უნდა იყოს **ზ ა ქ ა რ ი ა ს** მიერ დაწერილი ბიოგრაფია პეტრე იბერიელისა. ე ვ ა გ რ ე ც (2,8), რომელიც საერთოდ ზაქარიას თხრობას მისდევს, ამ შემთხვევაში ანონიმური ბიოგრაფიის ცნობას მისდევს (კ რ ი უ გ ე რ ი 311—312).

ვით აკუროთხეს ის (ვიმოთი) ძალით, მისი სურვილის წინააღმდეგ, და დასვეს ის მარკოზის ტახტზე (Land 135; A.-K. 22,27—23,24).

მეხუთე წიგნი. ვიმოთი, რომელიც იქსონიობაში იყო განგრასა და იქრსონში, 475 წელს დაბრუნდა აიდექსანდრიაში, სადაც ის მცხოვრებლებმა აღთერთოვანებით მიიღეს. მაგრამ ის პირები, რომელთაც ღვთიური სიყვარულის მნიშვნელობისა (მჩაჟს) არაფერი გაეგებოდათ, გადაუდგენ მას მისი გულჩვილობისა და კაცთმოყვარეობის გამო იმათ მიმართ, რომელთაც მოინანიეს, (ვინაიდან) ის მათ სხვა არაფერს სთხოვდა გარდა იმისა, რომ სინოდი¹ და ტომოსი² დაეგმოთ და ჭეშმარიტი სარწმუნოება აღეარებინათ... ამათი მოთავე იყო თეოდოტე, იოჰანეს ეპისკოპოზი, რომელიც ამის წინ თეოდოსიმ აკურთხა და რომელიც დიდი ხანია შურით იყო აღვსილი, რადგან ისიც არ იქმნა დაბრუნებული თავის კათედრაზე და მიღებული, და თუმცა სახელოვანი პეტრე იბერიელიც არ³ დაბრუნებულა ლაზაში, მაგრამ მას ასეთი აზრები კი არ ჰქონია, არამედ ის სიყვარულით მიეკედლა ამ ადამიანს და დარწმუნებული იყო, რომ მისი საქციელი და მისი საქმეები ღმრთის ნებას ეთანხმებოდენ (Land 172; A.-K. 66, 10—25).

მეხუთე წიგნის მე-ცხრე თავი, სქიზმატიკოსთა (ἀπιστοματῖ) შესახებ.—საქმე რომ ასე მიდიოდა, ზოგიერთი დაუდგრომელი პირი აღშფოთებული იყო, რადგან ამ მიმართვაშიც, კეისრის ჰენოტიკონ-შეც, არ იყო გარკვეული შეჩვენება იმისა, რაც დამატებით იქმნა განხილული ქალკედონში. მიუხედავად ამისა იმათ კავშირი ჰქონდათ პეტრესთან, რადგან იმან დაიცვა თავი იმათ წინაშე და, განსაკუთრებით, რადგან მან უთხრა მათ: «კეისარი ჩვენ უარს არ გვიყოფს არაფერზე, რასაც ჩვენ ვთხოვთ»... ამრხვად, ყველას ერთობა ჰქონდათ პეტრესთან, აგრეთვე პეტრე იბერიელსაც, უაღრესად სახელოვან კაცს, ესაია მონაზონსაც, დაყუდებულ (πρᾶξις) კაცს, და დანარჩენ პალესტინელებსაც... (Land 182—183; A.-K. 78,28 28—79,29).

მეექვსე წიგნი. მეექვსე წიგნი, ზაქარიას იმავე თხზულებიდან; იქ შვიდი თავია. პირველი თავი მოგვითხრობს იმათ შესახებ, ვინც გა-

¹) იგულისხმება ქალკედონის კრება.

²) პაპი ლეონ I-ის ტომოსი, რომელიც გამოცემულ იქმნა 449 წ. (იხ. ქვე-ვით გვ. 8).

³) ანონიმური ბიოგრაფია (რ. ა. ბ. ე. 75 შდ.) სწორედ პირიქით მოგვითხრობს, სახელდობრ, რომ პეტრე ალექსანდრიაში დაყოვნების შემდეგ პალესტინის მხარეებში დაბრუნდა და, როდესაც ის ქალაქ ასკალონთან ცხოვრობდა, მოხდა ნეტარი ტიმოთეს დაბრუნება ექსონიობიდან. კრიუგერის აზრით აქ შეცდომით უნდა იყოს ტექსტში სიტყვა «არ» შეპარული (K r ü g e r, Kirchengeschichte... 325).

დაუდგა (ἀπεσχισαί) პეტრეს (არიქსანდრიის პაფიჩიარქს), რომელმაც ჰენოტიკონი მიიღო... მესამეში მოთხრობილია პეტრე იბერიიელისა და ესაია მონაზონის შესახებ.

პირველი თავი შეექცევა წიგნისა მოგვითხრობს ჩმათ შესახებ, რომელთაც ხელი აიღეს პეტრესთან (ალექსანდრიის პატრიარქთან) ურთიერთობაზე, ვინაიდან ჰენოტიკონში და პეტრესადმი მიმართულ წერილებში მღვდელმთავრებისა არ იყო გარკვეული დაგმობა ქალკედონის სინოდისა და ლეონის ტომოსისა¹. კეისრის ჰენოტიკონის² გარშემო რომ საქმეები ასე იყო და სამი თუ ოთხი მღვდელმთავარი, სახელდობრ ეფესოსი, იერუსალიმისა, ალექსანდრიისა და ანტიოქიისა, ისევე როგორც მათი ხელქვეითი ეპისკოპოსები, შეთანხმდნენ და ერთმანეთს მხარი მისცეს, ზენონის ჰენოტიკონის აზრისდა მიხედვით მიიღეს იგი და ხელი მოაწერეს; — ალექსანდრიის მთავრები იულიანე და იოანე, დიაკვნები ჰელლადი (პალლადი?) და სერაფიონი, იქაური კრებულის მხცოვანი კაცები, შემდეგ ანტინოეს ეპისკოპოზი თეოდორე, და იოანე, და ერთიც კიდევ სხვა. პირი ეგვიპტიდან, და არქიმანდრიტი ანდრია უფროსი, სოფისტი პავლე და ზოგიერთი სხვა მონაზონებიც გამოეთიშნენ პეტრე ალექსანდრიელს, ვინაიდან პეტრესადმი მიმართულ წერილებში მღვდელმთავრებისა არ იყო ცხადი დაგმობა სინოდისა და ტომოსისა. და თანდათან მრავლდებოდნენ სქიზმატიკოსები (ἀπεισχισαί) და მეტად მრავალრიცხოვანნი ხდებოდნენ.

¹) ლეონის „ტომოსის“ სახელით ცნობილია ერთ-ერთი წერილი (ფ. 28) ლეონ პაპისა, რომელიც მან ეფესოს ქ. წ. «ყაჩადური კრების» წინ 449 წლის 13 ივნისს გაუგზავნა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს ფლავიანეს და რომელშიაც ის გამოხატავს მონოფიზიტთა მეთაურის ეგტიქის მოძღვრებას. ამ წერილის შესახებ ჩვენი კომპილატორი ამბობს: «ის შეიცავს ბევრ დოგმატურ მუხლს, რომლებსაც მასწავლებლები გამოზენ და რომლებიც თავის დროზე განაქიქეს დიოსკორემ და მისმა მომხრეებმა, აგრეთვე ტიმოთე დიდმა, მისმა თანამოაზრეებმა და სხვებმა» (A.-K. 25; RE XII [1925], Sp. 1966).

²) ჰენოტიკონი ეწოდება კეისარ ზენონის (474—491) მიერ კონსტანტინეპოლის პატრიარქ აკაკის წინადადებით 482 წელს გამოცემულს «ერთიანობის» აქტს (ἑνωτικὸν), რომლითაც კეისარს სურდა ბოლო მოეღო ორთოდოქსალური და მონოფიზიტური პარტიების ურთიერთი ბრძოლისათვის, ამ აქტის მიზანი იყო რამენაირად გაეერთიანებინა მოწინააღმდეგეთა მოძღვრებანი ქრისტეს ორი ბუნების შესახებ, ზოგიერთ მუხლში დაეთმო მონოფიზიტებისათვის და ამ გზით შეენარჩუნებინა იმპერიისათვის საუკეთესო პროვინციები (ეგვიპტე, სირია, პალესტინა, მცირე აზია), რომლებიც თითქმის მთლიანად მონოფიზიტურ მოძღვრებას იზიარებდნენ (ჰენოტიკონის ტექსტი დაცულია ბერძნულად ევაგრეს «ისტორიაში» III, 14, ხოლო სირიულად ზაქარიას «ისტორიაში» A.-K. 75—78). ზენონის ამ კომპრომისულმა აქტმა ვერც ერთი მხარე ვერ დააკმაყოფილა.

ეს რომ გაიგო აკაკიმ სამეფო ქალაქში, წერილობით მოსთხოვა მათ მიჰკედლებოდნენ. მაგრამ პეტრემ, თავისი მხრით, იმ სიტყვაში (αριθμοφύλαξ), რომლითაც მან თავისმართლების მიზნით ხალხს მიმართა, შეურაცხყოფა მიაყენა სინოდს. დასასრულ, როდესაც აკაკიმ ეს გაიგო, გაგზავნა ერთი თავისი მთავართავანი, რაფა გაეგოთ პეტრეს გულწრფელობისა და რწმენის შესახებ, და ქალაქის მსაჯულის (ἐπίκριτος) წინაშე მოხდა გამოძიება (παράδειξις) და გამოარკვეეს, რომ სინოდი აშკარად არ ყოფილა დაგმობილი პეტრეს მიერ. ეს რომ გამოქვეყნდა, ბევრმა საბაბი იპოვა და, რადგან სქიზმატიკოსმა არქიმანდრიტმა და ეპისკოპოზმა მისგან პასუხისმგება მოითხოვეს, დანიშნულ იქნენ პეტრე იბერიელი, დაზას ეპისკოპოზი, რომელიც იმ დროს იქ იმყოფებოდა¹, და ერთი მონაზონი, რომელსაც „მექოთნე“ ეწოდებოდა, რათა მათ გამოეკვლიათ მასალები და შეემოწმებინათ. და როდესაც ისინი მონაზონთა კრებულთან ერთად აწარმოებდნენ შემოწმებას, გამოარჩიეს ოთხი (ადგილი) პეტრეს ნალაპარაკებიდან სარწმუნოების შესახებ და უთხრეს მას: «თუ შენ ამათ ეთანხმები, ხელი მოაწერეო». იმანაც მოაწერა ხელი (Land 188—189; A.-K. 85, 27—87, 18).

მეორე თავი მეექვსე წიგნისა მოგვითხრობს ნეფალიოსის შესახებ, რომელიც კეისართან წავიდა და პეტრეს (აიდიქსანდრიის) უჩიოდა, მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ კოზმა სპათარი გაგზავნილ იქმნა, და იმის შესახებ, რაც შისი ჩასვლისას მოხდა.—(კომმამ მოუვანა პიფრი აიდიქსანდრიის კეისრისაგან მოქარის წერილი, რამაც დიდი არიდარევა გამოიწვია მცხოვრებლებში, ისე რომ ძივს იქმნა აცილებილი აჯანყება (στασία).

მესამე თავი მოგვითხრობს, რომ, როდესაც კოზმა კეისართან უკან ბრუნდებოდა, ისპალესტინაზე წამოვიდა, რათა თან წაეყვანა, თანახმად კეისრის ბრძანებისა, პეტრე იბერიელი და ესაია მონაზონი.—როდესაც კოზმა უკან ბრუნდებოდა, ისპალესტინაზე წამოვიდა და ეძებდა სახელოვან პეტრეს და დაუცხრომელ (παράκλητος) ესაია მონაზონს. მაგრამ პეტრე მან ვერ იპოვა: ის მის მოსვლამდე გამქრალიყო, რადგან წინასწარ გაეგო². ხოლო ესაია ღმერთს ევედრებოდა, რომ რამე ავადმყოფობა შეჰპროდა, რათა არ გამოსულიყო ისე თითქოს ის—თუ სამეფო ქალაქში მოხვდებოდა—მდიდარ ხალხს ელაქუცება (Land 190—192; A.-K. 87, 30—90, 11).

¹) ანონიმურ ბიოგრაფიაში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, თითქოს პეტრე ქართველი ხელახლა მოსულიყო ეგვიპტეში.

²) ამ ეპიზოდის გადმოცემაში ზაქარია რეტორს (აქაც და ესაია ასკეტის

ეს შეეკესე და წინა მეხუთე წიგნები მოკლედ მოქრილი სიტყვით არის გადმოთარგმნილი სირიელი მკითხველისათვის ბერძნული თხზულებიდან სწავლული ზაქარიასი, რომელსაც აქამდე დაწერილი აქვს ვრცლად; ბერძნებს ხომ სხევეიათ გაზვიადებულად (πλάττω) წერა; და ამ წიგნებში აღწერილია ჩვიდმეტი წლის შემცველი ხანა, ისიც მხოლოდ თვითმპყრობელ (αὐτοκράτωρ) ზენონის ცხოვრებიდან (Land 200; A.-K. 99).

[ესაია ასკეტი]¹. წინათ მოხსენებულ მოთხრობას მე დავუმატე ესაია, მეორე წინასწარმეტყველი, ჩვენი თანამედროვე, რომელიც რწმენაში და მართლმორწმუნეობაში და აგრეთვე თავის ქცევაში ყოველთვის იყო იმ სახელოვან მღვდელმთავართა, პეტრე (იბერიელი სანა) და თეოდორეს თანამოაზრე... ეს სამი ნეტარი ადამიანი ერთსა და იმავედროს ცხოვრობდა: ნეტარი პეტრე, ის თეოდორე და მამა ესაია. ეს ისტორიაც ზაქარია სქოლასტიკოსმა დასწერა, რომელმაც საეკლესიო ისტორია (ἐκκλησιαστική) შეთხზა² (Land 346; A.-K. 263, 19—264, 2).

ლაზას სანაპიროს წმიდა ეკლესიის ქირისუფალთაგან ზოგიერთები ჩვენ მოგვითხრობდნენ იმ დროის ამბავს, როდესაც ადგილი ჰქონდა ილლოსისა და პამპრეპიოსის აჯანყებას ზენონ კეისრის წიცხორებაშიც. ქვემოთ გვ. 11) უთუოდ უახლოვდება პეტრეს ქართული «ცხორების» ავტორი. ამ «ცხორებაში» ზეითხულობთ: «ამას მეფესა ზენონსა ესმა წმიდათა ამათ მამათათვის ესაიასი და პეტრესი და დიდთა სასწაულთა მათთა, რომელსა ჰყოფდეს, და წარმოავლინა საკუთარი თვისი საკუთრისი და მოუწოდა ორთავე. ხოლო ესმა რა წმიდასა და ნეტარსა პეტრეს, შეწუხნა ფრიად და შევიდა საღიაკონოდ და ტიროდა ფრიად და ევედრა ღმერთსა, რათა არა იქმნას წარსულა მისი მეფისად და ივლტოდა ღამით ნეტარი პეტრე და წარვიდა ქუჩყანასა უცხოსა. ხოლო საკუთრისმან მან წიგნი მეფისა მოართუა ნეტარსა ესაიას. და ვითარცა წარიკითხა ნეტარმან ესაია წიგნი იგი მეფისა, შეწუხნა იგიცა ფრიად და მეყუხეულად განსივნა ყოველი გუამი მისი, ვიდრემდის ვერ ეძლო სენაკითაცა გამოსულა» (ნ. მარრი, ცხოვრება პეტრე ივერისა, გვ. 38—39; შდ. აგრეთვე გვ. XXXIV) ანონიმური ბიოგრაფია (რ. ა. ბ. გ. 98—99) იძლევა განსხვავებულ რედაქციას.

¹) Land-მა გამოაქვეყნა Historia Miscella-ს დამატების სახით აგრეთვე მეორე თხზულება ზაქარია სი „მამა ესაია ასკეტის ცხოვრება“. Ahrens-Krüger-ის აგრმანულ თარგმანშიც ის დამატების სახით არის ბოლოში, გვ. გვ. 268—274 დართული („Erzählung von dem Wandel des zu den Heiligen gehörigen Vaters Isaias des Asketen“).

²) როგორც თავის დროზე ნ. მარრმა (l. c. XXXIV) შენიშნა, საგულისხმოა, რომ პეტრეს ქართული «ცხორების» ავტორსაც ესაიას ცხოვრება ჰქონია ცალკე დაწერილი: «ამის ნეტარისა მამისა ესაიას ცხოვრება და მოქალაქობა და დიდნი მოღუაწებანი და სასწაულნი აღგვიწერიან სხუაგან მდლითა ღუთისათა» (ნ. მარრი, l. c. 39).

ნაალმდეგ, «ჩვენ მივედით მასთან (ესაიასთან) აღშფოთებულნი ილ-
ლოსის საქციელით, რომელიც — გაგვეგონა — ჯადოქარ ჰამპრეპიოსს
შეეცდინა და წარმართობისკენ იხრებოდა... დაგვხვდა მისი მოწაფე,
რომელმაც... გვითხრა: „მამა ესაიამ... გიბრძანათ, არ აგაღელვოთ
წარმართთა აჯანყებამ; ვინაიდან ეს არის ღრუბელი, რომელიც ეხ-
ლავე გაიფანტებაო“. როდესაც ისინი შემდეგ იმავე საქმისთვის სახე-
ლოვან პეტრე იბერიელთან მოვიდენ, მოისმინეს სწორედ ისე-
თივე პასუხი. ასე, ორივეს მიცემული ჰქონდათ ერთნაირი ნიჭი, ვი-
ნაიდან ისინი იყვნენ ჰუმბარიტი მონები და მსახურნი ერთად-ერთი
ღმერთისა, რომელიც იდიდება წმინდა სწორარსი სამებით; ამიტომ
ისინი მუდამ ერთი-მეორეს იგონებდენ, სულით ერთმანეთთან იყვნენ
და ღმერთიც უწყალობებდა მათ საქმეების შესახებ იმავე რწმენასავესეო-
ბას (πληροφωρία), რომელსაც მას ჩვეულებრივ სთხოვდენ. როდესაც
პალესტინაში ზოგიერთ მონაზონებს შორის დავა ატყდა იმის შესახებ,
სწორია თუ არა ჩვენი უფლის ხორცი ჩვენ სწორარსად ვიცნათო,
ყველაფერში სახელოვანმა პეტრემ შეაჩვენა ისინი, ვინც ამას არ
აღიარებდა. ზოგიერთი მათგანი მაინც კიდევ დავობდა პეტრეს
თანადასწრებით იმათთან, ვინც მისი (პეტრეს) აზრისა იყო, ამ სა-
კითხის გამო. მაშინ ორივე მოდავე მხარემ გადაწყვიტა შეჰკითხებო-
დენ დიდ ესაიას, თუ რა აზრისა იყო ის ამის შესახებ, და ისინი
ერთმანეთში შეთანხმდენ, რომ იმას გაიზიარებდენ, რასაც ესაია
იტყოდა. როდესაც ისინი მასთან მივიდენ, მისგანაც სწორედ ისეთივე
მსჯავრი მოისმინეს... როდესაც ამათ ორივეს (ესაიას და პეტ-
რეს) შეეკითხნენ ერთ სადავო საკითხზე კანონების შესახებ, რომე-
ლიც ალექსანდრიაში წამოიჭრა იმათ შორის, ვინც ამის გამო ორ
ბანაკად გაიყო, იმათ ღადვეს მსჯავრი სრულიად ერთნაირად (Land
352—353; A.-K. 269, 10—270, 17).

როდესაც ზენონმა, „ღვთიური შიშის განსახიერებამ“, გაიგონა
მათ (ესაიას, პივერი იბერიელისა და თეოდორის) შესახებ, და სურვილი
დაებადა ეს კაცები ენახა, გაგზავნა კოზმა¹⁾, ერთი სამეფო საკურის-
თაგანი, რომელიც პირველ კაცებში ითვლებოდა, და გაატანა მათ-
თან წერილები, სადაც სთხოვდა მათ, სხვა წმინდა კაცებთან ერთად
მასთან მოსულიყვნენ, რათა მას თავისი საკუთარი თვალებით დაენახა
მათი სათნოებანი, მიეღო მათი ლოცვანი და ენეტარა მათი ჰუმბა-
რიტად მოძღვრული და სულიერი დარიგებებითა და წყალობით.
მაგრამ, რადგან იმ დიდმა პეტრემ, ჯერ კიდევ სანამ მეფის წე-

1) დედანში სწერია კომსი (Komos).

რილს გადასცემდენ, ამ წერილის შინაარსი გაიგო, დაიძალა, ვინაიდან ის გაურბოდა ყოველგვარ ამო პატივს, და არ ეჩვენა წერილის მომტანს; ამის შემდეგ დასტოვა პალესტინა და წავიდა ფინიკიის მიდამოებში, რომლებიც ზღვის გასწვრივ მდებარეობენ¹ (Land 355; A. K. 272, 10—23).

უსევდო-ზაქარია

ამ სათაუჩით ჩვენ ვათავსებთ იმ კომპილატორიდან ამოღებულ ექსცერპტებს, რომელსაც ეკუთვნის მთელი კრებული, *Historia Miscellanea* (ან *Miscellanea*)-ს სახელით ცნობილი, სადაც III—VI წიგნებში ზაქარია რეტორის «საეკლესიო ისტორია» არის შემონახული და რომელიც ბრიტანიის მუზეუმის VI-ს. დასასრულის ან VII-ს. დასაწყისის ხელნაწერშია დაცული. („This manuscript is written in a fine, regular Estrangela of the end of the VI or the beginning of the VII century“: Wright, *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum* 1046 a; Ahrens—Krüger, *Einleitung* XV). ჩვენი კომპილატორის პიროვნების შესახებ არავითარი ცნობები არა გვაქვს. მისი თხზულებიდან მხოლოდ შემდეგი დასკვნების გამოტანა შეიძლება: ის უნდა იყოს მონაზონი, ამიდიდან, შესაძლებელია იოანეს მონასტრიდან; კარგად იცოდა ბერძნული, ისე რომ ამიდიის ბიბლიოთეკაში დაცული ბერძნული მასალებით უსარგებლია (რომ აღარ ვილაპარაკოთ იმაზე, რომ ზაქარიას «ისტორია» თითქმის მთლიანად გადმოუთარგმნია სირიულად). მის მთარგმნელობითს ხელოვნებას Nöldeke ძალიან მაღლა აყენებს (*Lit. Centr.*—*Bl.* 1897. № 6, Sp. 3) რაც შეეხება მის წყაროებს, ასეთებს ის იღებდა ან წერილებიდან, ან ხელნაწერებიდან, ან სინამდვილესთან ახლო მდგომთა მიერ გადმოხაცემ ამბებიდან.

ჰუნნების გადმოსვლა დარიალის კარით.

მეშვიდე წიგნი. მეშვიდე წიგნი გვიკვლევს მის შემადგესელ თხუთმეტ თავში იმას, რაც ანასტასის მეუობაში მოხდა.

მეშვიდე წიგნის მესამე თავი მოგვითხრობს თეოდოსიუპოლის შესახებ არმენიაში, რომელიც დაპყრობილ იქმნა, და ქალაქ ამიდიის შესახებ მესოპოტამიაში.—როდესაც პეროზი, სპარსეთის მეფე, თავის ქვეყანაში სამეფო ტახტზე ავიდა, ანასტასის მეფობის მეტამეტე წელს², ჰუნნებმა³ გადმოლახეს «კარები» (რომელთაც სპარსელები ბცავდენ), ესე იგი იქაური მთების ადგილები, და შეიქ-

¹ შდ. ამ ეპიზოდის გადმოცემა ხეობთ გვ. 9 და იქვე შენიშვნა.

² ანასტასი გაშეფდა 491 წლის 11 აპრილს, ასე რომ 13 წელი მისი მეფობისა ხვდება 503—4 წელს.

³ კრიუგერის ახრით (*Kirchengeschichte...* 338) ეს ჰუნნები არიან ბაქტრიის მიდამოებში დაბინავებული ხალხი, რომელსაც არაბები ეძახიან *Hajātīla*, სპარსელები *Haital*, ბერძნები *Νεφθαλα* (დამახინჯებულად *Νεφθαλα*).

ჩვენ სპარსეთში. მაშინ პეროზი შეშინდა, შეკრიბა ჯარი და გაემართა მათ წინააღმდეგ. როდესაც პეროზი შეეკითხა მათი გადაწყვეტილებისა და მათი შემოქრის შესახებ მის ქვეყანაში, მათ უთხრეს: «ჩვენ არ გვაკმაყოფილებს, რასაც სპარსელების მთავრობა ხარკის სახით გვაძლევს ბარბაროს ხალხს, რომელიც ღმერთს ჩრდილო-დასავლეთ მხარეში მიუგდია, როგორც მავსე მხეცები. ჩვენ გვაცხოვრებს იარალი, მშვილდი და მახვილი, და ვიკვებებით სხვადასხვანაირი ხორცის საკმლით. ეხლა რომაელთა კეისარი შეგვპირდა, თავისი მოციქულის პირით, ორმაგი ხარკის მოცემას, თუ ჩვენ თქვენთან, სპარსელებთან, შევჯობობას შევწყვეტო. ამიტომ შევიარაღდით და აქეთ გამოვემართეთ, რათა თქვენ სან მოგვცეთ იმდენივე, რამდენსაც რომაელები გვპირდებიან,—და ჩვენ თქვენთან კავშირს განვაშტკიცებთ,—ან-და, თუ თქვენ ამას არ მოგვცემთ, მიიღოთ ომი!». როდესაც პეროზმა ჰუნების განზრახვები გაიგო, უნდოდა ისინი მოეტყუებინა და შეცდომაში შეეყვანა, თუმცა ისინი გაცილებით უფრო ნაკლებრიცხოვანნი იყვნენ, ვიდრე მისი ჯარი: ის შეჰპირდა, რომ მისცემდა მათ, რასაც მოითხოვდნენ, მაშინ თავი მოიყარეს 400 კაცმა, ჰუნების მეთაურთაგან,—მათთან ერთად იყო ერთი აპამეელი კაჭარი, ევსტათი¹, საკმაოდ ეშმაკი კაცი, რომელთანაც ჰუნებმა მოითათბირეს. შეიკრიბნენ აგრეთვე პეროზი და 400 კაცი და ავიდნენ მთებში; შემდეგ ჰუნებმა და სპარსელებმა შეკრეს კავშირად, ერთად ჭამს და ცაზე ხელების აპყრობით შეფიცეს ერთმანეთს... (მაგრამ პერიოზმა უძგწინა მათ და ბრძოლა გაუძარტა, რომლის ძროსაც თვითონ დაიღუპა). კავადი, რომელიც პეროზის შემდეგ გამეფდა, და მისი დიდებულები აღშფოთებული იყვნენ რომაელების წინააღმდეგ: იმათ აბრალებდნენ ისინი ჰუნების შემოქრას და მათი ქვეყნის (სპარსეთის) აწიოკებასა და განადგურებას². ამიტომ კავადმა შეკრიბა ჯარი, გაემართა თეოდოსიუპოლში, რომაულ არმენიაში, და აიღო ქალაქი³; მის მცხოვრებთ რბილად მოეპყრა, რადგან ის მათ მიერ არ ყოფილა შეურაცხყოფილი, თუმცა მათი ქალაქის უფროსი კონსტანტინე დაატყვევა (Land 200—204; A.-K. 99, 10—104, 30).

¹) ეს ევსტათი სხვა წყაროებში არ იხსენიება.

²) ეს ამბები აღწერილი აქვს პროკოპი კესარიელს «ომების» პირველ წიგნში პროკოპის გადმოცემითაც სპარსელთა და ბიზანტიელთა შორის მტრული ურთიერთობის განახლებას საბაბს აძლევს „კასპიის კარების“ დაცვის საკითხი, რომელიც მწვავედ წამოიჭრა სპარსეთისა და ბიზანტიის წინაშე ანასტასი კეისრის დროს (იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, ვეორგია II, 29 შდ).

³) თეოდოსიუპოლი—არზრუმი.

ფარსმან კოლხი.

მეშვიდე წიგნის მეხუთე თავი, რომელიც მოგვითხრობს სიმშვილდის შესახებ, ამიდის აღებისას რომ მიძინვარებდა, და იმის შესახებ, თუ როგორ დასტოვეს ის სპარსელებმა და თავიანთ ქვეყანაში გაბრუნდნენ.— როდესაც მეფე კავადი, როგორც ეს ზემოთ არის ნათქვამი, თავისი ჯარითურთ ამიდიდან თავის ქვეყანაში გაბრუნდა, დასტოვა იქ ქალაქის დასაცავად ვინმე გლონი, სარდალი, და ორი მარზპანი დაახლოვებით სამი ბთასი კაციითურთ, და აგრეთვე ორი თუ სამი მდიდარი კაცი და ზოგიერთი კერძო მცხოვრები. იმ რომაელ სარდლებს არ დაუძლევიათ, არ დაუპყრიათ და არ აუღიათ ქალაქი; მაგრამ, ბოლოს, პატრიკი დაეშვა სპარსელების არზანისაკენ, მოიდავლა და აიღო იქ სიმაგრეები; არეობინდე და ჰიპატი გაემართნენ ნისიბინისკენ, მაგრამ ის ვერ აიღეს; თუმცა ქალაქის მცხოვრებლები რომაელებისადმი მეგობრულად იყვნენ განწყობილნი, მაგრამ ბრძოლის დროს სიზანტეს იჩენდნენ. ხოლო როდესაც სპარსელთა მეფემ ეს გაიგო, ჯარით მოვიდა რომაელების წინააღმდეგ; ესენი გაექცნენ მას და დასტოვეს თავიანთი კარვები და განძეულობა, რომელიც თან ჰქონდათ: არეობინდე გაიქცა ჰარზამის ციხიდან; ჰიპატი, პატრიკი და სხვები ტელქასრადან. მათ ბევრი ცხენი და ცხენოსანი დაჰკარგეს, რომლებიც კლდეებიდან გადმოეშვნენ, დაიმსხვრენ, დაიხოცნენ ან დაიჭრენ. მხოლოდ ერთმა მამაცმა შემომარმა ფარეზმანმა რამდენჯერმე გაიმარჯვა ბრძოლაში, შეიქმნა სახელოვანი და სპარსელებს შიშის ზარი დასცა; მისი სახელი მათ აშინებდა, მისი საქმეები ანადგურებდა მათ და ასუსტებდა მათ რიცხვს, მის წინაშე ისინი მხდალებად მოსჩანდნენ და მარცხდებოდნენ. ბოლოს, ის ხუთასი ცხენოსნით მივიდა, დაუდარაჯდა სპარსელებს, რომლებიც გადიოდნენ სოფლებში, ზოგიერთი მათგანი მოკლა და წაართვა მათ როგორც საქონელი, რომელიც თან მიჰყავდათ, ისე ცხენებიც. ვინმე გადგანას მოხიჩხიბურობის წყალობით თარიზმანმა გამოიფყა ქალიქიდან სარდალი გლონი და მისი ჯარი და დახოცა ისინი. სარდლის მოკვდის გამო სპარსელებმა დააფხვივეს მცხოვრებლები ქალიქში საშინელი სიმშვილდით ჩამოვარდა). ბოლოს, ქალაქში მოვიდა ფარეზმანი და იქ დარჩენილ და ძალამიხდილ სპარსელებთან ხელშეკრულება დადვა; და იმ დროს, როდესაც რომაელთა და სპარსელთა მეთაურები ქალაქის ბჭესთან ისხდნენ, სპარსელები გადიოდნენ (ქალაქიდან); თუ მათ მოქალაქეებზე მიეკედლებოდნენ, მათ ეუბნებოდნენ დარჩენილიყვნენ, თუ სურდათ,— თუ არა და სპარსელებთან ერთად გასულიყვნენ; ასე დასტოვეს მათ ქალაქი... ფარეზმა-

ნი კი დარჩა ქალაქში და ზრუნავდა მცხოვრებლებზე და ქვეყანაზე. კეისრის ბრძანებით გადასახადისაგან განათავისუფლა შვიდი წლით, და ქალაქის მცხოვრებთა მიმართ გულკეთილობა გამოიჩინა¹ (Land 211—213; A.-K. 112,13—115,15).

მერვე წიგნის მეხუთე თავი მოგვითხრობს იმ მოლაპარაკების (πραχτατα) შესახებ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საზღვარზე...—სპარსელთა მეფე კავადი ბრძანებდა მოეთხოვათ ხარკად ხუთ-ხუთი კენდინარი (αεντηνάρια) ოქრო, რაც მას რომაელთა კეისრისაგან ეძლეოდა სპარსელთა ჯარის შესანახად (ζυγάλαμα), რომელიც ჰუნების წინააღმდეგ სდარაჯობდა კარებს; და ამიტომ ის დროგამოშვებით გზავნიდა რომაელთა ქვეყანაში თავის ტაჯიტებს², რომლებიც რომაელებს ზიანს აყენებდენ; მეორე მხრით რომაელებსაც მისი ქვეყანა არზანი ეჭირათ და ნიზიბინის მცხოვრებთა მიწაწყალშიაც შეიჭრებოდენ ხოლმე და აზიანებდენ. ამიტომ გაიმართა მოლაპარაკება (πραχταται) და ორივე მეფემ გაგზავნა მოციქულები: იუსტინემ—ჰიპატი და მოხუცი ფარესმანი, კავადმა—ასტაბელი³. საზღვარზე ბევრი ილაპარაკეს (მაგხამ ბავს ვეხ მიაღწიეს). (Land 246.—247; A.-K. 157,18—37).

ლაზიკე.

მეათე წიგნიც და მისი ქვემოთ ჩამოწერილი თექვსმეტი თავი შეიცავს იმას, რაც ერთი-მეორეზე მოხდა XV წლის (πεντεκαιδεχάτη) შემდეგ, ესე იგი ბერძნული წელთაღრიცხვით 848 წლიდან⁴, ვიდრე XIII (τρικαιδεχάτη) წლამდე, ესე იგი 859 წლამდე⁵, სახელდობრ იმ ბრწყინვალე იუსტინიანე კეისრის დროს, რომელიც ამჟამად (მეფობს)—(შემდეგ, ჩვილებსამებრ, ჩამოთვლილია ჩომილ თავში ჩაზღა რაპარაჟი)... შეათე თავი მოგვითხრობს მარტინეზე და იუსტეზე⁶, რომლებიც

1) ეს ის ფარესმანია, რომელსაც პროკოპი კესარიელი იხსენიებს BP I 8, BV II 19 (იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გეოგრაფია II, 16—18).

2) გერმ. Tajjiten, ინგლ. Saracens.

3) პროკოპი კესარიელის მიხედვით (BP I 11) ბიზანტიელების მხრით წარმომადგენლებად იყვნენ ჰიპატი, პატრიკი და რუფინე; ხოლო სპარსელების მხრით სეოსი და მევოდი.

4) 15. ინდიკტიონი უდრის 536/537 წელს, ბერძნული წელთაღრიცხვის 848 წელიც უდრის (848—311/312) 536/537 წელს.

5) 859 წლის მაგიერ უნდა იყოს 861, რადგან 13. ინდიკტიონი უდრის 549/550 წელს.

6) შდ. პროკოპი კესარიელი BP II 24 შდ. ს. ყაუხჩიშვილი, გეოგრაფია II, 61—12).

შეიქრენ სპარსულ არმენიაში და უკან გამობრუნდენ. —... მეცამეტე თავი მოგვითხრობს ლაზიკაჲს ქვეყანაზე¹, რომელიც ქოსრომ დაიპყრა. — მეოთხმეტე მოგვითხრობს პურეულის და ბალახეულის უქონლობაზე IX და X წლებში² (Land 314; A.-K. 236—237).

ეს მეათე წიგნი მოლწეულია ნაკლულად. მხოლოდ მისი ხუთი თავია შენახული (გადმოთარგმნილი არენს-კრიუგერის მიერ 237—247 გვერდებზე), ასე რომ ზემოთ მოყვანილ სარჩევში მოხსენებული მეათე თავი („სპარსული არმენია“) და მეცამეტე თავი („ლაზიკაჲ“) არ არის მოლწეული. მაგრამ, როგორც ინგლისელი გამომცემლები აღნიშნავენ (Hamilton-Brooks 311 შემდ.) 6—15 თავების შინაარსის ნაწილის აღდგენა შეიძლება იაკობ ედესელის ფრაგმენტებით³ და მიქელისა⁴ და გრიგოლის⁵ საშუალებით; ამათ ნაწარმოებებში ვკითხულობთ (Hamilton Brooks 313—315):

«რომაელები შეიქრენ არმენიის ქვეყანაში და საკმაოდ მოარბიეს».

«ხოსრო კვლავ გაემართა და იერიში მიიტანა ედესის წინააღმდეგ⁶ და, მიწი-აღება რომ ვერ შესძლო, წამოასხა ტყვეები ბატნედან და გამობრუნდა».

«ხოსრო, სპარსელთა მეფე, კვლავ გაემართა და; წაასხა რა ტყვეები; აიღო პეტრა, ლაზიკის ქალაქი, და ჩააყენა იქ ჯარი⁷. და ამ დროიდან რომაელები განაგრძობდენ იერიშებს მის (პეტრას) წინააღმდეგ შეიდი წლის განმავლობაში, და შემდეგ სპარსელები დაძლეულ იქმნენ და რომაელებს წაართვეს მათ ის (ე. ი. პეტრა)».

«და ამ ხანებში ადგილი ჰქონდა სურსათის უქონლობას და ხის ნაყოფთა ნაკლებობას, მეცხრე (ενατος) წელს⁸, და ჩამოვარდა სიმშილობა, რომელმაც განადგურა სული და ხორცი».

1) «das Land Lazikâj»; იგულისხმება ის ამბები, რომლებიც დატრიკლდა; ლაზეთში 541 და შემდეგ წლებში (იხ. პროკოპი კესარიელი BP II 17 შემდ.; გეორგიკა II 54 შემდ.)

2) 9. და 10. ინდიკტიონები უდრის 545—547 წლებს. აქ იგულისხმება ის სიმშილობა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 547 წელს (თანხმად იოანე ეპიფანიელის ცნობისა).

3) იაკობი, ედესელი ეპისკოპოზი (გარდაიცვალა 708 წელს), რომელმაც ბერძნულიდან სირიულად თარგმნა სვეერეს ჰომილიები.

4) მიქელ ასური, ანტიოქიის პატრიარქი 1166—1199 წლებში. მას ეკუთვნის სირიულ ენაზე დაწერილი «ქრონიკა», რომლის ერთ-ერთ წყაროდ გამოყენებული აქვს ზაქარია რეტორის «ისტორია».

5) გრიგოლ მელიტენელი, „ბარჰებრეუსის“ სახელწოდებით ცნობილი ავტორი «მსოფლიო ისტორიის»; ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა XIII საუკუნეში. მის მთავარ წყაროს შეადგენდა მიქელ ასური.

6) ამ ორ ლაშქრობას შუა (სომხეთში და ედესაში) იაკობ ედესელს ჩართული აქვს პეტრას აღება.

7) ასე აქვს იაკობ ედესელს, ხოლო მიქელ ასურის სიტყვებით «წაასხა ტყვეები პეტრადან, ლაზიკის ქალაქიდან, და ჩააყენა იქ ჯარი».

8) «მეცხრე წელი» უდრის 546 წელს. შდ. ზემოთ შენ. 2. რომ ამ სირიულ ქრონიკებში ერთი-მეორეს მიჰყვება თხრობა ლაზეთის შესახებ და სიმშილობის შესახებ, და რომ თარიღიც, ბერძნული სიტყვით აღნიშნული, იგივეა, რაც ფსევ-

კავკასიის ქვეყნების (ქართლის, რანის, ბაზგუნის და სხვათა) აღწერა.

მეთორმეტე წიგნი. მე შვიდე თავი მოგვითხრობს მიმოხილვის (σχεδιασμός) შესახებ, რომელიც დამზადებულ იქმნა ეგვიპტის მეფის პტოლემეაიოს ფილომეტორის მეცადინეობის წყალობით. (შემდეგ მოთხრობილია ედამიჩის მცხოვრიბრიბზე პვორიძის მიცადინეობით შიგნიერი წიგნის შიქსახებ)... ეს წიგნი დედამიწის ხალხთა შესახებ, როგორც ზემოთ ითქვა, შედგენილია პტოლემეაიოს ფილომეტორის მეცადინეობით, მისი მეფობის მე-30 წელს, ჩვენი მაცხოვრის დაბადების 150 წლის წინ, ასე რომ დღემდე, უბრწყინვალესი კეისრის იუსტინიანეს მეფობის მე-28 წლამდე, ე. ი. ალექსანდრეს მე-866 წლამდე და მე-333 ოლიმპიადამდე¹, გასულია 711 წელი (აფგორს მოჰყავს ნაწყვიტები პვორიძის წიგნიდან²)... მოხსენებულგებთან ერთად ჩრდილო მხარეზე არის ხუთი ტომი, რომელთა ეპისკოპოზები ოცდაათხია; მათი კათალიკოზი არის დიდ ქალაქ დვინში, სპარსულ არმენიაში; სახელი მათი [პირიქი]³ კათალიკოზისა, სჯულიერი და სახელოვანი კაცისა, იყო გრიგოლი. შემდეგ ქვეყანა გურჯანი (Gurzân) არმენიაში ბერძნულის მსგავსი ენით; მათ ჰყავთ ქრისტიანი მთავარი, რომელიც სპარსეთის მეფის ქვეშევრდომია.— შემდეგ ქვეყანა არრანი (Arrân), აგრეთვე არმენიის ქვეყანაში, თავისი საკუთარი ენით; მორწმუნე და მონათლული ტომი; რომელსაც ჰყავს სპარსეთის მეფის ქვეშევრდომი მთავარი.— შემდეგ ქვეყანა სისაგანი (Sisagân) საკუთარი ენით; მორწმუნე ტომი; ამ ხალხში წარმართნიც მოიპოვებია.— ქვეყანა ბაზგუნი (Bazgûn)⁴, საკუთარი ენით, რომელიც აღწევს კასპიის

დო-ზაქარიას აქვს, ამტკიცებს ამ ცნობების მომდინარეობას ჩვენი ავტორის კომპილაციიდან (H.-B. 315).

¹) ყველა სამივე თარიღი უჩვენებს 554—555 წელს. ამ ადგილიდან ცხადი ხდება, რომ ჩვენი კომპილაცია შედგენილია იუსტინიანეს დროს, სახელდობრ ორმოცდაათიანი წლების ბოლოში.

²) ავტორს ნათქვამი აქვს, რომ პტოლემემ შიკრიკები დაუგზავნა პროვინციათა მმართველებს და მოსთხოვა მათ ცნობები იქ მოსახლე ტომების შესახებ. პტოლემემ მიიღო ცნობები ყველა მხარის შესახებ გარდა ჩრდილოეთის მხარისა, რომლის შესახებაც მკითხველს დამატებით აწვდის ცნობებს ჩვენი კომპილატორი.

³) «პირველი» ჩამატებულია ინგლ. გამომცემელთა მიერ (H.-B. 327).

⁴) გერმანულ თარგმანში: Das Land Bazgûn mit eigener Sprache, das sich anschliesst und bis an die Pforten des Kaspischen Meeres reicht, die (im) Hunnenlande sind... which adjoins and extends to the Caspian Gates and sea... Gates in the land of the Huns (H.-B. 328).

ზღვის კარებამდე, რომლებიც ჰუნთა ქვეყანაში არის¹. კარების იქით Burgârê საკუთარი ენით, წარმართი და ბარბაროსი ტომი, რომელსაც აქვს ქალაქები; ალანები, რომელთაც ხუთი ქალაქი აქვთ, და Dâdû-ს სამეფოს მცხოვრებნი, რომელნიც მთებში არიან დაბინავებულნი და ცხეები აქვთ; 'Ungur, კარავებში მცხოვრები ტომი; Ügar, Saber, Burgar, Kurtagar, 'Abar, Khasar, Dijarinar, Sirurgur, Bargasik, Khulas, Abdal, Eftalith. ეს ცამეტი ტომი კარავებში მცხოვრებია;

anschliesst und bis zu den Thoren von Kaspion und zum Meere reicht, ხოლო უკანასკნელი დამოკიდებულ წინადადებას (die im Hunnenlande sind) თვლის დაპოუკიდებელ წინადადებად და მას შემდგომ მოთხრობას უკავშირებს (იხ. ჩვენი მომდევნო შენიშვნა).

¹) აქ ჩამოთვლილი ქვეყნებიდან გურზანი არის ქართლი, არრანი—რანი, ალბანეთი, სისაგანი—სივნიეთი (შდ. ივ. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია I⁸, 296; Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана 219; J. Marquart; Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge 174, 355; H. Gelzer: ზაქარია რეტორის გერმანული გამოცემის შენიშვნებში გვ. 381). რაც შეეხება ბაზგუნს, გერმანელი და ინგლისელი (H.-B. 328) გამომცემლები აქ გულისხმობენ აბაზგიას. გერმანული გამოცემის კომენტარებში ჰ. გელცერი სწერს: „ბაზგუნი უდრის აბაზგაას... მაგრამ ცაადია, რომ აქ ის ფართო მნიშვნელობით უნდა გავიგოთ; ის უდრის ლაზურ სამეფოს (კოლხეთს, ლაზეთს, სომხ. ეგრს), რომლის ქვეშევრდობებს ძველიდანვე სვანები, აფსილები და აბაზგები წარმოადგენდნენ. სახელწოდება ბაზგუნი მიგვითითებდა შეძლებისდაგვარად (deutet möglicherweise an), რომ ეთნოგრაფიულად სა.მაოდ აკრეზებულ სამეფოში ჰეგემონობა მოუპოვებიათ აფაზებმა, რომლებსაც შემდეგ ხანებში ჩვენ ამ ქვეყნის მფლობელებად ვხვდებით“ (A.-K. 382). ამ აზრს იზიარებს ი. მარკვარტიც (I. c. 174), რომელიც ჩვენს ტექსტს კიდევაც ასწორებს («ბაზგუნი, რომელიც გადაჭიმულია კასპიის კარიდან ზღვამდე»—გულისხმობს დარიალის კარიდან შავ ზღვამდე). ივ. ჯავახიშვილი (I. c. 296, 301) ბაზგუნზე არაფერს ამბობს; ხოლო ნ. ადონცს შეუძლებლად მიაჩნია ბაზგუნი აბაზგიას უდრიდეს, მით უმეტეს რომ VI საუკუნეში ასეთი პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონდა ლაზეთს; მისი აზრით ბაზგუნი დამახინჯებული უნდა იყოს და მის ნაცვლად უნდა წერებულყო *ba[r]azgan*, ე. ი. ბარასაკანი ანუ ბალასაკანი (I. c. 219—220). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ადონცი მართალია, როდესაც ბაზგუნის მიღება აბაზგიად შეუძლებლად მიაჩნია. ავტორს რომ ნდომოდა ქრისტიან ტომთა შორის აბაზგებიც მოეხსენებინა, ის უთუოდ დაასახელებდა აგრეთვე სხვა ტომებსაც, მათ შორის ლაზებსაც, რომელთაც ამ დროს (554—555 წლებში, როდესაც ეს თხზულება დაწერილი) დიდი პოლიტიკური ძალა და მნიშვნელობა ჰქონდათ. აბაზგების ჰეგემონობა ამ დროისათვის არავითარ შემთხვევაში არ არის მოსალოდნელი: ყოვლად წარმოუდგენელია, რომ აბაზგებზე გადასულიყო ამ დროს ბატონობა ლაზეთის სამეფოში და ისტორიკოსები (პროკოპი, ავათია, მენანდრე), რომლებიც ამ ეპოქაში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ, თავიანთი ნაშრომების ასეულ გვერდებზე ლაზეთის სამეფოზე გველაპარაკებოდნენ და არა აბაზგებისაზე. გარდა ამისა მხედველობაში მისადებია შემდეგი გარემოებაც. ჩვენი ავტორი მონოფიზიტია და ჩრდილო მხარეების დასა-

ისინი იკვებებიან საქონლის ხორციით და თევზით, გარეული ცხოველებით და იარაღის საშუალებით¹. ამათ გადალმა ცხოვრობს Ammazartê-ს და ძალღკაცების ტომი; ჩრდილო-დასავლეთით მათგან—ამაზონები (Ἀμαζωνίδες), ცალღუძე ქალები, რომლებიც განმარტოებით ცხოვრობენ, ომს აწარმოებენ იარაღითა და ცხენ-და-ცხენ. მათ შორის მამრობითი სქესის კაცი არ მოიპოვება, მაგრამ, თუ მათ შეუღლება მტრთ, ისინი მშვიდობიანად უახლოვდებიან მათი ქვეყნის მეზობლად

ხელების დროს ხუთი ქვეყანა რომ გამოუყვია, ალბათ, თავისი მონოფიზიტური მოსაზრებები ჰქონდა და მონოფიზიტური წარმოშობის წყაროებს ემყარებოდა. მის მიერ დასახელებული ხუთი ქვეყნიდან, „ბაზგუნის“ გარდა, ყველა ისეთია, სადაც მონოფიზიტობას მეექვსე საუკუნის პირველ ნახევარში დანარჩენ მიმართულებებზე უფრო მეტი მნიშვნელობა ჰქონდა (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტ. I³, 287—290 და სხვაგანაც). ასეთ კონტექსტში ავტორს არაფრად დასჭირდებოდა აბაზგების (ან ლაზების) დასახელება, რომელთა მონოფიზიტობისა ისტორიამ სრულიად არაფერი იცის.—ამას ჩვენ დაუშვამატებდით იმასაც, რომ „ოცდაათხი ეპისკოპოსის“ მოხსენიებაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს. ცნობილია, რომ სომეხ-ალბანელ-ქართველთა გაერთიანებულ საეკლესიო კრებას დვინში 506 წელს ქართველ ეპისკოპოსთაგან ოცდაათხი დაესწრა (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, I. c. 349); სომეხ ეპისკოპოსთა რიცხვიც დვინის კრებაზე ოცდაათხს უდრიდა (ნ. ა დ ო ნ ც ი, 329—331); ჩვენს მონოფიზიტ ავტორს არ შეიძლება არ სცოდნოდა დვინის კრების მასალები. და შესაძლებელია მხოლოდ ერთი ქალაქის, დ ვ ი ნ ის, როგორც ანტიქალკედონიტთა ცოფრებაში მნიშვნელოვანი პუნქტის, დასახელებაც იმავე მონოფიზიტური მიდგომით აიხსნებოდეს:—აქიდან ცხადია, რომ არ ენ ს - კ რ ი უ გ ე რ ის მიერ მოყვანილ ტექსტს არავითარი შესწორება არ ესაჭიროება. და თუ ჩვენ დავეყრდნობით ამ ტექსტს, მივიღებთ, რომ „ქვეყანა ბაზგუნი აღწევს კასპიის ზღვის კარებს, რომელიც ჰუნთა ქვეყანაში მდებარეობს“, ე. ი. დარუჯანდის კარს, და არა დარიალია კარსა და შავ ზღვას. ძნელია იმის თქმა, თუ რომელი ქვეყანაა ის, მაგრამ ის, ყოველ შემთხვევაში „აბაზგია“ არ არის.

1) აქ ჩამოთვლილი ტომები უღრის, გ ე ლ ც ე რ ი ს ა და მ ა რ კ ვ ა რ ტ ი ს (I. c. 356); აზრით, სხვადასხვა ბიზანტიელ ავტორთა მიერ დასახელებულ შემდეგ ტომებს:

Ugur—Ογογορ, Ουγουγοροι

Ugr—Ογωρ, Ουρωγοი

Saber—Σαβίροι (საბირები)

Burgar—ბულგარელები (დუნაისა)

Kurtargar—Κουτσαργουροι, Κοτρυγοροι

Abar—Αβαρείς (ავარები)

Khasar—Χασιζροι, ხაზარები (გ ე ლ ც ე რ ი)

Dijarmar, Dirmar (მ ა რ კ ვ.)—Ιτιμαροι

Sirurgur—Σαραγουροι

Bagarsik, Barselq (მ ა რ კ ვ.)—Βαρσηλτ

Khulas—Χολιαται (მ ა რ კ ვ.)

Abdal Eftalith—Αβδαι (Εφθαλιται)

მცხოვრებ ხალხს, ერთი თვის განმავლობაში კავშირი აქვთ მათთან და შემდეგ უკან ბრუნდებიან თავის ქვეყანაში. შვილი რომ ეყოლებათ, თუ ვაჟია—ჰკლავენ; ხოლო, თუ ქალი ეყოლათ, ცოცხალს სტოვებენ¹. ის ხალხი, მათ მეზობლად რომ ცხოვრობს, არიან ჰროსები (Hrōs)², მამაკაცები გრძელი ასოებით, რომელთაც არავითარი იარაღი არა აქვთ და რომელთა ტარება ცხენებს არ შეუძლიათ, ვინაიდან მათ დიდი ასოები აქვთ.—შემდეგ აღმოსავლეთით, ჩრდილოეთის ძირში, კიდევ სამი შავი ტომი ცხოვრობს.

ჰუნნებმა ოცი თუ მეტი წლის წინ გამოსცეს თავიანთ ენაზე წიგნები; საბაბს, რომელიც უფალმა მისცა, მე მოგიტხოვრობთ; როგორც მე ეს სანდო კაცებისაგან გავიგონე: იოანე რეშაინელისაგან (Reš'ainā), რომელიც Beth Ishākūnē-ს მონასტერში იყო ამიდის მახლობლად, და თომა მეტყავისაგან (βσαρσαε), რომლებიც 50 თუ მეტი წლის წინათ³ დატყვევებულ იქმნენ კავადის მიერ. შემდეგ, როდესაც იმათ სპარსელთა სამეფოს მიღწიეს, ისინი ჰუნნებს მიჰყიდეს, და მივიდნენ «კარების» იქით მდებარე ქვეყანაში; ამათ მიწაწყალზე დაჰყვეს მათ ოცდაათ წელზე მეტი, შეირთეს ცოლები და ეყოლათ იქ შვილები. ამჟამად ისინი უკვე უკან არიან დაბრუნებული და თავიანთი ცხოველი სიტყვით შემდეგი გვიამბებს. როდესაც რომელთა სამეფოდან წამოყვანილი ტყვეები, რომლებიც ჰუნნებს მიჰყავდათ, ამათ (ჰუნნების) ქვეყანაში შევიდნენ და სამი თუ ოთხი წელი დაჰყვეს იქ ანგელოზი გამოეცხადა ერთ კაცს, სახელად Qardūst-ს, ეპისკოპოსს არრანის (Arrān) ქვეყნისა, და, როგორც ეს თვით ეპისკოპოსმა თქვა, მიმართა მას: „გაემართე სამი სათნო მღვდლით დაბლობში და მიიღე ჩემგან დავალებები, რომელნიც შენ გამოგიგზავნა სულთა უფალმა; მე ვარ იმ ტყვეთა მფარველი ანგელოზი, რომლებიც რომელთა სამეფოდან წარმართთა ქვეყანაში მივიდნენ. მე, ღმერთს მო-

¹) Ammazartē ქართულად ნიშნავს «ცეროდენა» (ქონდრის კაცი); ცეროდენები, ძალკაცები და ამზონები—ზღაპრული ხალხები (J. Marquart, Streifzüge 356).

²) გერმანელ გამომცემელთ ეს ხალხიც ზღაპრულად მიაჩნიათ და ფიქრობენ (თუმცა არა დაბეჯითებით), რომ აქ ბერძნული Ἡραεα („გმირები“ „ბუმბერაზები“) იგულისხმება. ი. მარკვარტი სპეციალურად იკვლევს ამ ტომის სახელწოდებას და იმ დასკვნამდე მიდის, რომ «ჰროსები» (Ῥωσ, Rōs) ჰერულებს უდრის და რომ მათი ეს სახელწოდება შემდეგ, IX საუკ. დასაწყისში, გადატანილი იქმნა ჩრდილოეთიდან შავი ზღვისა და მეოტის ტბის სანაპიროებზე მოსულ შვედურ ტომზე (J. Marquart, Streifzüge 356—391).

³) იგულისხმება 504 წელი, როდესაც სპარსეთსა და ბიზანტიას შორის გაწახლდა მტრული ურთიერთობა (ანასტასი კეისრის დროს).

გახსენე მათი ლოცვა და მან მითხრა, თუ რა უნდა გითხრა შენ“. და როდესაც ის Qardüst-ი, — რაც ბერძნულად თეოკლეტოს გადმოითარგმნება, ხოლო არამეულად «ღმრთის მიერ ხმობილს» ნიშნავს, — აღტაცებით გავიდა დაბლობში და მასთან ერთად საძი მღვდელი იყო, ანგელოზმა მიმართა მათ: „წადით წარმართთა ქვეყანაში, მონათლეთ ისინი, რომლებიც მკვდრებს ემსგავსებიან, დაუყენეთ მღვდელი, აზიარეთ საიდუმლოს და ანუგეშეთ ისინი; აჰა, მე თქვენთან ვარ და მე თქვენ იქ სიყვარულს მოგიხვეჭთ; იქ წარმართთა შორის ნიშებს მოიღებთ და იპოვით იქ ყველაფერს, რაც თქვენი ღვაწლისათვის საჭიროა“. მათთან ერთად წავიდა ოთხი სხვაც და იმ ქვეყანაში, სადაც არავითარი სათნოიანობა არ მოიპოვება, ეს შვიდი სასულიერო პირი საღამოდან საღამომდე ჰპოულობდა ღამის სათევს, შვიდ ჰურს და ერთ დოქ წყალს. მაგრამ ისინი «კარებით» კი არ შესულან, არამედ ისინი მთებზე გადაიყვანეს. როდესაც ისინი იქ მივიდნენ, ესაუბრენ ტყვეებს, ბევრი მონათლეს და ზოგიერთი ჰუნთავანიც მოაქციეს. იმათ დაჰყვეს იქ ერთი კვირა-წელი და გამოუშვეს იქ წიგნები ჰუნურ ენაზე. იმ დროს იქ პრობე იმყოფებოდა, რომელიც კეისარს დესპანად (πρεσβυτερος) გაეგზავნა, რათა იქ მეომრები დაეჭირა და წარმართებთან ბრძოლისათვის¹. როდესაც მან ჰუნებისაგან იმ წმინდა კაცების შესახებ შეიტყო და ტყვეების შესახებაც დაწვრილებით გაიგო, ძალიან უნდოდა ისინი ენახა. და მან ისინი კიდევაც ნახა, მიიღო მათგან დალოცვა და ძალიანაც პატივი სცა იმ წარმართთა თვალებ წინ. როდესაც ჩვენმა კეისარმა გაიგო მათ შესახებ იმ ზემოთ მოხსენებული შემთხვევის შესახებ, რომელიც იმნაირად მოილო უფალმა, ბრძანა ახლომდებარე რომაული ქალაქების მიდამოებში ოცდაათი ჯარი დაეტვირთათ და გაუგზავნა ეს იმათ: აქ იყო ფქვილი, ღვინო, ზეთი, სელი და სხვა საგნები, აგრეთვე წმინდა ჭურჭელი; და პირუტყვებიც მისცა მათ საჩუქრად. პრობე ხომ მორწმუნე და მოსიყვარულე კაცი იყო და ჰარგ საქმეს, ამის მსგავსს, გულთბილად ეკიდებოდა. ორი კვირა-წლის შემდეგ ის (Qardüst-ი) წავიდა და სხვა არმენიელი ეპოსკოპოზი, სახელად მაკი (Mak, Maku) კარგ დროს მოვიდა თავისით, თან ახლდა რამდენიმე მღვდელი, თავისიანი, მან ააშენა ერთი აგურის ეკლესია, დარგა ზოგიერთი მცენარე და

1) პრობეს გაგზავნის შესახებ ჰუნების ქვეყანაში მოგვითხრობს პროკოპი კესარიელი BP I 12: იუსტინემ «ბრსპოში გაგზავნა დიდძალი ფულით პრობე, ვარდაცვალებული ანასტასის ძმისწული, პატრიკიოსი, რათა ჰუნების ჯარი ფულის საშუალებით დაეყოლიებინა და იბერთა დასახმარებლად გაეგზავნა» (იხ. გეორგიკა II, 22).

დათესა სხვადასხვა თესლეული, მოილო ნიშები და მონათლა მრავალი წარმართთა მთავრებმა რაღაც ახალი რომ დაინახეს, გაუკვირდათ, გაიხარეს ამ კაცების ღვაწლით და პატივისცემით მოეპყრენ მათ; ყველა ეძახდა მათ თავის ქვეყანაში და თავის ხალხში და სთხოვდა მოძღვრად დაგვიდეგო. და, აჰა, ისინი დღემდისაც იქ არიან¹ (Land 337—339; A.—K. 251,20—255,37).

პეტრე ქართველი.

როდესაც თეოდოსი (იფრიუსაღიმიდი ეპისკოპოსი) გარდაიცვალა, ის ნეტარი პეტრე (იფრიდი), ჩვენი მამა, ალექსანდრიაში იყო (Land 343; A.—K. 260, 1—3).

ჩვენი მამის, მთავრისა და არქიმანდრიტის, წმინდა რომანოზის ხსოვნა აღინიშნება ტეშრინ II (ნოემბრის) 25-ს, ექვსი დღით ადრე. ჩვენი მამის პეტრე ეპისკოპოსის ხსოვნის დღისა: ვინაიდან მათ ძმური და თანაბარი პატივის ღირსი სათნოებანი მოიპოვეს, მათ ეკადრებოდათ; რათა მათ მოსახსენებელი დღეები ჰქონოდათ და რათა ისინი ძმები და მეზობლები ყოფილიყვნენ (Land 346; A.—K. 262, 31—263,1).

¹) ჰ. გელცერი ფიქრობს, რომ ეს ჰუნები, რომლებიც ალბანელების მიერ იქმნენ მოქცეული, საბირები არიან (A.—K. 383).

აგათია სქოლასტიკოსი

აგათია (Ἀγαθία), მემნონის ძე, დაიბადა მცირეაზიის ეოლიის ქალაქ მირინაში 536 წელს; მიიღო იურიდიკული განათლება ალექსანდრიისა და კონსტანტინეპოლში და შეუდგა ვექილობას (აქიდან მისი სახელწოდება *σχιλατοιχός*)¹. გარდაიცვალა 582 წელს.

ლიტერატურის ისტორიაში აგათია ცნობილია, როგორც პოეტი და ისტორიკოსი. მისი სალიტერატურო მოღვაწეობის პირველ ხანებს ეკუთვნის ჩვენამდე ნაწყვეტების სახით მოღწეული ეპიკური *Δαφνιάχ* და შვიდი წიგნისაგან შემდგარი კრებული ეპიგრამებისა (მათ შორის საკუთარისაც)². ეს ეპიგრამები შინაარსის მხრივ მრავალფეროვანია (საფლავის ეპიგრამები, სიყვარულის ეპიგრამები, სარხუნჯო ეპიგრამები და სხვა) და ამჟღავნებენ ავტორის უეჭველ ტალანტს როგორც მეტრიკულ გამართვაში, ისე მხატვრულ გამოთქმათა მოძებნაში. მაგრამ, რამდენადაც VI საუკუნის მეორე ნახევარში ანტიკურ ყაიდაზე ეპიგრამების წერა ხელოვნურად მოთრეული ამბავი იყო, აგათიას ეს ეპიგრამებიც მოკლებულია ორიგინალობას და გადამეტებული სიზვიადით ხასიათდება.

1) ამ ბიოგრაფიულ ცნობებს იძლევა თვითონ აგათიას თავის «ისტორიაში». ის სწერს შესავალში (Dindorfius 135): «ჩემი სახელია აგათია, სამშობლო მირინა (Μυρινά, Μυρρινά), მამის სახელი—მემნონიოსი; ჩემი ხელობაა რომის კანონები და სასამართლოს საქმეები. მირინას ვამბობ არა თრაკიის ქალაქს, არც რომელსამე სხვას, ევროპაში ან ლიბიაში (ე. ი. აფრიკაში) რომ არის ამ სახელწოდებით, არამედ აზიის ქალაქს ვგულისხმობ. ოდესღაც ეოლიელების მიერ დაარსებულს. მდინარე პითიკის შესართავთან, იმ მდინარის, რომელიც ლიდიის ქვეყანაზე გადის და ელეატის ყურის განაპირა უბეს რომ ერთვის».

2) ამის შესახებ თვითონ აგათია სწერს (Dindorfius 133): «ბავშვობიდანვე მიზიდავდა საგმირო რითში და მზიბლავდა პოეზიის ნახ ხვეულთა სიტყბოება, და, აი, მეც შევთხვე ჰეგზაქეტრებში მოკლე პოემები,—რომელთაც *Δαφνιάχ* ეწოდება,—შეფერადებული ეროტიკული მითებით და სავსე ამნაირი მიზიბდველი ამბებით. გარდა ამისა იმთავითვე ქების ღირსად და არა უმადურ საქმედ მივიჩნიე, რომ, რამდენადაც შესაძლებელი იქნებოდა, შემეკრიბა ახალი ეპიგრამები, რომლებიც მრავლად იყო შეთხზული ცალკე მწერლების მიერ და გაფანტული იყო აქამდე, თითოეული მათგანი წესრიგში მომეყვანა და ისე გამოვიცა. ბევრი სხვა თხზულებაც გამოვაქვეყნე...».

იუსტინიანე კეისრის გარდაცვალების (565 წ.) შემდეგ აგათია საისტორიო შრომის წერას შეუდგა, რომელშიაც განიზრახა იუსტინიანეს დროინდელი ამბების აღწერა იმ დროიდან, სადაც პროკოპი კესარიელი შეჩერდა. მან მხოლოდ ნაწილობრივ შეასრულა თავისი გეგმა: პროფესიული საქმეებით დატვირთულობის (თუ სხვა მიზეზის) გამო მან ვეღარ დაამთავრა თავისი შრომა, რომლის მოტანა, ყოველ შემთხვევაში, 577 წლამდე, მას განზრახული ჰქონდა. ეს შრომა ჩვენამდე მოღწეულია: მას ეწოდება Περὶ Ἰουστινιανῶν βασιλείας, შედგება ხუთი წიგნისაგან და შეიცავს 552—558 წლების ამბებს. პირველი წიგნი და მეორე წიგნის ნახევარი ეხება სარდალ ნარსესის ლაშქრობებს დასავლეთის ფრონტზე; თხრობა მოტანილია ალამანების დამარცხებამდე იტალიაში. დანარჩენ წიგნებში აღწერილია აღმოსავლეთის ფრონტზე მომხდარი ამბები (558 წლამდე).

სპარსული ომების აღწერისას აგათიას სხვა წყაროთა შორის სპარსული ქრონიკები გამოუყენებია, რომელთაც მას აწვდიდა და უთარგმნიდა თარჯიმანი სერგი¹. წერის მანერაში ის პროკოპი კესარიელს ჰბაძავს, მაგრამ ერუდიციითა და სამწერლო ნიჭით მას ბევრად ჩამოუვარდება. 552—558 წლების პერიოდისათვის აგათია ჩვენთვის ძირითად წყაროს წარმოადგენს.

ჩვენს განკარგულებაში იყო შემდეგი გამოცემები:

Niebuhrus, B. G. *Agathiae Myrinaei Historiarum libri*

1) «სპარსეთის მეფეების მემკვიდრეობა და წელთა რიცხვი და, მოკლედ რომ მოვკრა, ყველაფერი ის, რასაც შეგპირდით, აღწერე უკვე—ამბობს აგათია (IV, 30)—და ვფიქრობ, რომ ყველაფერი ეს ძალიან სწორად არის მოთხრობილი და ზედმიწევნით დამუშავებული, ვინაიდან სპარსული წიგნებიდან არის ეს ცნობები გადმოღებული. როდესაც მთარგმნელი სერგი იქ იყო, სამეფო საბუთების მცველებსა და გამგეებს შეეხვეწა გაეცნოთ მისთვის ეს წიგნები (მე მისთვის არა ერთხელ მითხვია ეს ექნა), თან მიზეზიც აუხსნა—სხვა რამისთვის კი არ მესაჭიროება, არამედ მხოლოდ იმისთვის, რომ ჩვენშიაც შემოვიღოთ ის თქვენი წესები, რომლებიც გონიერი და პატივსადებიაო. ისინიც სიამოვნებით დაეთანხმენ და მაშინვე შეუსრულეს თხოვნა; ისინი ფიქრობდენ, რომ მათი მეფეებისთვისაც სასახელო იქნებოდა, თუ რომაელები მათ გაიცნობდენ,—თუ ვინ იყვნენ და როგორნი იყვნენ, და რანაირად გადაარჩა მათი მოდგმა. სერგიმაც წამოიღო სახელები და წლები (ქრონიკები), და მათში მომხდარი მთავარი ამბები, და საუცხოოდ გადმითარგმნა ბერძნულ ენაზე (ის ხომ ყველაზე უკეთესი მთარგმნელი იყო და ხალხროც გაკვირვებული იყო: მას ორივე სახელმწიფოს მეცნიერთა შორის პირველი ადგილი ეჭირა); თარგმანი ზედმიწევნითი სისწორით იყო შესრულებული. და ყველაფერი გადმომცა და ამით დამიმტკიცა ნდობა და მეგობრობა» (Dindorfius 344).

quinque, cum versione latina et annotationibus Bon. Vulcanii. Bonnae 1828.

Dindorfius Ludovicus, Historici Graeci Minores, vol. II, 132—432. Lipsiae 1871.

Carolus de Boor, Excerpta de legationibus (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), 438—441 (ნაწყვეტები). Berolini, 1903.

Stritter J. G. Memoriae Populorum... Tomus IV. Petropoli 1779.

Cousin, Histoire de Constantinople, depuis la règne de l' Ancien Justin jusqu' à la fin de l' Empire, Tome II; 345—559. Paris, 1685.

Dieterich Karl, Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde, I—II. Leipzig 1912.

ჩვენ მიერ დაბეჭდილ ბერძნულ ტექსტს საფუძვლად უდევს დინდორფის გამოცემა¹.

შესავალი.

Τὰ μὲν γὰρ πλεῖστα τῶν κατὰ τοὺς Ἰουστινιανοῦ χρόνους γεγενημένων ἐπειδὴ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι τῷ Καισαρείᾳθεν ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀναγέγραπται, παριτέον ἐκεῖνα ἔμοιγε, ὅτε δὴ ἀποχρώντως εἰρημένα· τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνον ὡς εἶόν τε διεξιτέον. προϊμια μὲν γὰρ αὐτῶ τῆς ἱστορίας Ἀρχάδιος ἀποβισὺς ἐπιστήθη, καὶ τῷ ἐκεῖνου παιδὶ Θεοδοσίῳ Ἰσθμυέρδῃς ἔΠερσῶν βασιλεὺς κηδεμῶν γεγενημέ-

ვინაიდან რიტორ პროკოპი კესარიელს ზედმიწევნით აქვს აღწერილი უმეტესი წილი იუსტინიანეს დროს მომხდარი ამბებისა, აღარ არის საჭირო მეც შევებო ამათ, რადგან მათზე საკმარისად არის ნათქვამი, ხოლო მე ამის შემდეგს ამბებს აღვწერ. პროკოპის ისტორიის შესავალს წარმოადგენს არკადის გარდაცვალება და ის, თუ როგორ გახდა მისი შვილის თეოდოსის მზრუნველად სპარსელთა მეფე

1) აგათიას «ისტორიის» ტექსტის კრიტიკული გამოცემა, სამწუხაროდ, ჯერჯერობით არ მოგვეპოვება. მთავარ გამომცემელთა, ნიბურისა და დინდორფის, მიერ ხელნაწერთა სრული აღწერილობაც კი არ არის მოცემული: დინდორფს თავის გამოცემაში არც ტექსტუალური ვარიანტები აქვს აღნიშნული,

νος, τὰ τε Οὐραραράνη καὶ Περόζη
 ξυνεγεχθέντα, καὶ ὅπως Καβάδης
 βασιλεὺς καταστὰς ἀφίρηται τὴν
 ἀρχὴν καὶ εἶτα φᾶπτον αὐτὴν
 ἀνεχομίσατο, ὅπως τε Ἄμιδα ἦλω
 πρὸς αὐτοῦ, Ἀγαστασίου Ῥωμαίων
 βασιλεύοντος, καὶ ὅσους ἀμύς μετ'
 ἐκείνον Ἰουστίνος ὁ πρεσβύτερος
 ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ διεδέξατο πρό-
 νους. ἐξῆς δὲ τοὺς Περσικὰς
 πολέμους ὁπόσοι δὴ πρὸς τε Κα-
 βάδην καὶ Χοσρόην ἀμφὶ Συρίαν
 καὶ Ἀρμενίαν, καὶ μὲν δὴ καὶ τὰ
 Λαζῶν ἑρῖα Ἰουστινιανῷ τῷ Ῥω-
 μαίων αὐτοκράτορι διαπεπολέμηγ-
 ται, τούτους δὲ ἀπαντας ἐκ τῶν
 Προκαπίου λόγων ἀριστα ἀν-
 διαγνοίης. (Dindorfius HGM
 II 137, 27—138, 14).

ἀλλὰ γὰρ καὶ κέποσα ἕσπερον
 τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἀνὰ τὰ Λα-
 ζῶν πελίσματα καὶ Πέτρας τὸ
 φρούριον, πρὸς τε Χοριάνην καὶ
 Μερμερίην καὶ τὰ Περσικὰ ἐξείρ-
 γασται πλήθῃ, καὶ ταῦτα ἐκείθεν
 ἀναλεκτέον. (HGM II 139, 14-18).

ისდიგერდი; შემდეგ ის აღწერს, თუ
 რა ამბებს ჰქონდა ადგილი ვარა-
 რანისა და პეროზის დროს და რო-
 გორ უმტყუნა ბედმა კავადს და
 დაჰკარგა ძალაუფლება, ხოლო
 ცოტა ხნის შემდეგ აღიდგინა ის
 და აიღო ამიდა, როდესაც რომა-
 ელთა მეფედ ანასტასი იყო; აღწერს
 იმასაც, თუ მის შემდეგ რა ჯაფა
 გადაიტანა ამავე საქმისათვის მო-
 ხუცმა იუსტინემ. შემდეგ ის აღწერს
 სპარსულ ომებს, რომლებიც აწარ-
 მოვა რომაელთა თვითმპყრობელმა
 იუსტინიანემ კავადისა და ხოსროს
 წინააღმდეგ სირიისა და არმენიის
 მიდამოებში და აგრეთვე ლაზთა-
 საზღვრებში; — ყველაფერ ამას საუ-
 კეთესოდ გაიგებს ადამიანი პროკო-
 პის წიგნებიდან...

შემდეგ იქ (პროკოპის თხზულებებ-
 ში) იმასაც წაიკითხავს ადამიანი,
 თუ რა მოიმოქმედა რომაელთა
 ჯარმა ლაზთა ქალაქების მიდა-
 მოებში და პეტრას ციხეში ხორია-
 ნეს, მერმეროეს და სპარსელთა
 ლაშქრის წინააღმდეგ.

ხუთწლიანი ზავის შედეგები ლაზიკისთვის.

Πλὴν ἀλλ' ἔμοιγε γὺν τὰ
 τοιαῦτα παρέντι καὶ ἀμύς τοῦ

II 18. მაგრამ მე ამჟამად თავს და-
 ვანებებ ამათ³, დავუბრუნდები ჩემს

წვენივ ქვემოთ მოყვანილ შენიშვნებში ვემყარებით, უმთავრესად, ამ ვარიანტებს,
 რომლებიც ნიბურს აქვს თავის გამოცემაში მოყვანილი.

[R უდროს Codex Rehdigeranus, 1560 წლისას; L—Lugdunensis, XIV
 საუკ; *vulg.*—Vulgata, ე. ი. ლუგდუნისა და იმ გამოცემათა, რომლებიც მისგან
 მიმდინარეობენ; P—პარიზის გამოცემა 1660 წლისა, ე. წ. პარიზის კორპუსში].

¹) Οὐραραράνη R, Οὐραρανή *vulg.*—²) Ἀμύς R.

³) წინა თავში ლაპარაკი იყო ბერძნების კუჩულებზე, იონიელებზე და სხვ.

προτέρου λόγου έχομεν ἐπὶ τὴν τῶν Λαζῶν χώραν καὶ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἰτέα, ἐπεὶ καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπράττετο, ἕκαστα.

Ῥωμαῖοις γὰρ καὶ Πέρσαις ἤδη μὲν ἐκ πλείστου μέγιστος πόλεμος ξυνειστήκει, καὶ θαυμάτην ἀλλήλων ἐδῆσαν καὶ ἐλυμαίνοντο, νῦν μὲν ἐσβολὰς ἀκηρύκτους μηχανώμενοι καὶ ἐφόδους, νῦν δὲ πολλῶ στρατῶ ἐς ἐμφανεῖς παρατάξεις χωροῦντες. ὀλίγη δὲ ἔμπροσθεν ἐκεχειρίαν ἐπεποιήντο, ἐφ' ᾧ μόντι οὐ τελεωτάτην ἔχειν εἰρήνην, οὐδὲ ὥστε πάντοπι τῶν κινδύων πεπαῦσθαι, ἀλλ' ἔσον μόνον ἀνὰ τὴν ἕω καὶ τὴν Ἄρμενίας ἕρια ἕκαστέρῳ γένει ἐσπεῖσθαι, ἀμφὶ δὲ τὴν Κολχίδα γῆν τὸν πόλεμον διαφέρειν. ὅτι δὲ Λαζοὶ Κόλχοι τὸ πικλαῖον ὠνομάζοντο καὶ οὗτοι ἐκείνοι τυγχάνουσιν ὄντες, τοῦτό γε οὐκ ἄν τις ἀμφιγνοήσειε τεχμαιρέμενος τῶ τε Φάσιδι καὶ Καυκάσῳ καὶ τῇ περὶ τοῦτα ἐκ πλείστου οἰκίσει. λέγεται δὲ τοὺς Κόλχους Αἰγυπτίων εἶναι ἀποίκους. φασὶ γὰρ πολλῶ ἔμπροσθεν τοῦ ἐπί-

პირველ თხრობას და გადავალ ლახთა ქვეყანაზე და სპარსულ ომებზე რა აღვიწერ თითოეულ ამბავს, ამ ხანებში რომ მოხდა.

რომაელებსა და სპარსელებს შორის უკვე დიდი ხანია სასტიკი ომი სწარმოებდა და ხშირად ერთმანეთის ქვეყანას აწიოკებდენ და ვნებას აყენებდენ: ხან მოულოდნელად შეეჭრებოდენ და თავს დაესხმოდენ, ხან კიდევ დიდი ჯარით აშკარა შებრძოლებას აწყობდენ. ცოტა ხნის წინათ დროებითი ზავი შეკრეს, იმიტომ კი არა, რომ საბოლოო ზავი ჩამოეგდოთ. არც იმიტომ, რომ ყველგან შეეწყვიტათ საომარი მოქმედება, არამედ მხოლოდ იმ მიზნით, რომ ერთმანეთს დროებით დაზავებოდენ აღმოსავლეთით და არმენიის საზღვრებზე; კოლხიდის ქვეყანაში კი ომს განაგრძობდენ¹. ლახებს რომ ძველად კოლხები ეწოდებოდათ და სწორედ ისინი არიან, ამაში ეჭვი არ შეგპარება არავის, თუ კი ის გაეცნობა ფაზისის, კავკასიისა და მათ გარშემო მდებარე ქვეყნების მოსახლეობას. ამბობენ, რომ კოლხები ეგვიპტიდან გადმოსახლებულნი არი-

1) ეს დროებითი ხუთწლიანი ზავი, პროკოპი კესარიელის ცნობით, დაიდვა 552 წელს და მას ლახეთში სპარსელების მტრული მოქმედების შეწყვეტა, მართლაც, არ მოჰყოლია შედეგად: «ეს დროებითი ზავი—სწერს პროკოპი BG VIII, 15—დაიდვა რომაელებსა და სპარსელებს შორის ოცდამეხუთე წელს იუსტინიანე მეფის თვითმპყრობელური მმართველობისა... სპარსელებმა დადვეს ის იმ მიზნით, რომ ხუთი წლის განმავლობაში ისინი არავინ შეაწუხოს და ამა-სობაში უშიშრად და იოლად ჩაიგდონ ხელში კოლხიდის საუკეთესო ადგილები» (იხ. გეორგიკა II, 166—167).

πλου τῶν ἀμφὶ τὸν Ἰάσονα ἠρώτων καὶ πρό γε τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἐπικρατείας καὶ τῶν Νίνου τε καὶ Σειμράμιδος χρόνων Σέσωστριν ἕνα βασιλέα Αἰγύπτιον μεγίστην στρατιὰν ἐκ τῶν ἐπιχωρίων ἀγείραντα καὶ ἀπασαν τὴν Ἀσίαν ἐπελαμβάντα καὶ καταστρεφόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷδε ἀφικέσθαι τῷ χώρῳ, ἀπόμοιράν τε ἐνταῦθα καταλιπεῖν τοῦ ἐμίλου, καὶ τοῖνον ἐνθῆνδε τὸ Κόλχον κατιγχεσθαι γένος. τοῦτο δὲ Διόδωρος τέ φησιν ὁ Σικελιώτης καὶ ἄλλοι ὡς πλείστοι τῶν παλαιῶν ἱστοριογράφων. οἱ δὲ οὖν, εἴτε Λαῶν εἴτε Κόλχοι εἴτε Αἰγύπτιοι μετανάσται, περιμάχητοι ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς γεγέννηται χρόνῳ, καὶ πλείστοι ἔσοι ἄγῶνες τῆς τοῦτων γε ἕκατι καταβέβληνται χώρας. Χοσρῆς τε γὰρ ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἦδη πλὴν καὶ ἐπικαιρότατα τῶν ἐκείνη χωρίων σφετερισάμενος καὶ κατέχων οὐκ ᾔφετο δεῖν μεθιέναι, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ χειρώσασθαι διανοεῖτο, Ἰουστινιανῷ τε τῷ Ῥωμαίων αυτοκράτορι καταπροσθαι Ροβίτζην τὸν Λαῶν ἐν τῷ τότε βασιλέα καὶ ἅπαν τὸ ἔθνος, κατηγούς ὄντας

ან. როგორც გადმოგვცემენ, დიდი ხნის წინ იაზონის გმირთა გადმოსვლისა და უწინარეს ასირიელთა ბატონობისა და ნინეს და სემირამიდის დროისა ერთმა ეგვიპტელმა მეფემ, სესოსტრიმ, დიდძალი ჯარი რომ შეკრიბა ადგილობრივ მცხოვრებთაგან და მთელს აზიას რომ შეესია და დაიპყრო, ამ ქვეყანაშიც მოვიდა და ერთი ნაწილი ჯარისა აქ დასტოვა; აი, აქიდან წარმოიშვა კოლხთა მოდგმა. ამას გადმოგვცემს დიოდორე სიკელიელი და სხვა მრავალი ძველი ისტორიათმწერალი¹. და, აი, ესენი — ლაზები არიან ისინი, თუ კოლხები, თუ ეგვიპტიდან გადმოსახლებულები — დავის საგანი გახდენ ამ ჩვენს დროში და მეტი წილი ბრძოლებისაც სწორედმათი ქვეყნის გამო მოხდა. ხოსრო, სპარსელთა მეფე, თუმცა მას მითვისებული და უკვე დამორჩილებული ჰქონდა იმ მიდამოების მრავალი და მეტად მნიშვნელოვანი ადგილები, მაგრამ იმით დაკმაყოფილებას კი არ ფიქრობდა, არამედ განზრახვა ჰქონდა დანარჩენი ადგილებიც ჩაეგდო ხელში; იუსტინიანეს კი, რომაელთა თვითმპყრობელს, სრულიადაც არ მიაჩნდა მისაღებად შეეყოდა გუბაზს, რომელიც მაშინ ლაზთა მეფე

¹) Diodorus I 28, I 55; Herodotus II 103—105. ჰეროდოტე (I, 104) კოლხების ეგვიპტური წარმოშობილობის დამამტკიცებელ საბუთად თვლის წინადაცვეთის წესის არსებობას მათ შორის. ამასვე იმეორებს ძვ. წ. I საუკ. ისტორიკოსი დიოდორე სიცილიელი, რომელიც ამბობს (I, 55): «რომ კოლხების ტომი ეგვიპტური წარმოშობისაა, ამაზე მიგვითითოებს ის გარემოება, რომ აქ კაცები, მკვასად ეგვიპტის მცხოვრებლებისა, წინადაცვეთას მისდევენ, რადგან იცავენ სამშობლოდან (ე. ი. ეგვიპტიდან) გადმოსახლებულთა წესს ისევე როგორც ეს იუდეელებშია მიღებული».

καὶ εὖνους καὶ τὰ ἐς θῆδὸν ἑμὸν γνῶ-
μονας, οὐκ ἀνεκτὰ ἐδέχαι οὐδὲ
ὄσιον. μάλλον μὲν οὖν καὶ. ἔπει-
ρατο παντὶ σφένει ἀπώσασθαι ὡς
τάχιστα τοὺς πολεμίους. ἐλογίζετο
γὰρ καὶ ἐδεδῖει ὡς εἰ τῷ πολέμῳ
κρατήσαιεν οἱ Πέρσαι, καὶ ἀπί-
σης ἐπιλάβοιτο τῆς χώρας, οὐ-
δὲν ἔσται τὸ κωλύον αὐτοὺς ἀνα-
τὸν Εὐξείνου πόντον ἀδεῶς ναυτιλ-
λομένους τὰ ἐνδότατα τῆς Ῥω-
μαίων ἀρχῆς ἀνιχνεύειν. τοιγάρ-
τοι στρατεύμα τε μέγιστον καὶ
ἀλκιμώτατον ἐνταῦθα ἔταξεν καὶ
στρατηγῶν ἐπέστησεν τοὺς ἀρίσ-
τους. Βέσσας τε γὰρ καὶ Μιχρτί-
νος καὶ Βούζης ἦγει·, ἄνδρες ἐν
τοῖς μάλιστα γεγενημένοι καὶ πο-
λέμους συχνοὺς ἀγωνισάμενοι. ἔσ-
ταλτο δὲ καὶ Ἰουστίνος ὁ Γερ-
μανοῦ, γνάζων μὲν ἔτι κομιδῆ,
τὰ δὲ πολέμια ἦδη πεπαιδευμένος
(HGM II 209—211).

ბყო, და მთელს ერს, რომელც
რომაირთა ქვეშევრდომი იყო, კე-
თილმზრახველი და ერთმორწმუნე-
მით უფრო სულით და გულით
სცდილობდა, რაც შეიძლება მალე
ყოფილიყო მტერი მოგერიებული.
მას აფიქრებდა და აშინებდა ის,
რომ, თუ სპარსელები ომში გა-
იმარჯვებდნ და მთელ ქვეყანას
აიღებდნ, აღარაფერი დააბრკო-
ლებდა მათ უშიშრად შემოეცურათ
ევქსინის პონტოთი და ძალიან
ღრმად გაეკვალათ გზა რომაელთა
სამეფოში¹. ამიტომ მან ძლიერი
და მამაცი ჯარი გაგზავნა იქ და სა-
უკეთესო სტრატეგოსებიც დაუყენა
სათავეში. წინამძღოლობდნ ბესსა,
მარტინე² და ბუზე³, მართლაც რომ
ვაყვაცნი და ხშირ ომებში გამო-
ბრძმედილნი. გაგზავნილ იქმნა აგ-
რეთვე იუსტინეც³, გერმანეს შვილი,
მართალია სრულიად ახალგაზრდა,
მაგრამ ომებში უკვე გამოწვრთნილი.

1) აგათია აქ პროკოპის მისდევს, როდესაც მიუთითებს მთავარ საშიშროე-
ბაზე, რომელიც უნდა მოჰყოლოდა სპარსელების გამარჯვებას ლაზიკეში: ლაზი-
კეში გამარჯვებით სპარსელებს გზა ეხსნებოდათ ბიზანტიის ტერიტორიისაკენ.
და თვით კონსტანტინეპოლსაკენ. რასაც აქ აგათია იუსტინიანეს სახელით გად-
მოგვცემს, იმას პროკოპი საზოგადოებრივი აზრის გამოხატულებად გვისახავს:
«მეტი წილი რომაელებისა—სწერს პროკოპი BG VIII 15—ამ ზავით ძალიან
უკმაყოფილო დარჩა... ამ ბო ბ დ ე ნ... აქიდან მათ (ე. ი. ლაზიკიდან სპარსელების)
გაძევებას ვერასდროს და ვერავითარი ხერხით ვეღარ შესძლებენ რომაელები და
ბიზანტიონიც სპარსელებისათვის იქიდან ადვილი მისადგომი გახდება ამიერი-
დანო» (რ. გეორგიკა II, 167).

2) ბუზეს და ბესსას შესახებ იხ. გეორგიკა II 124—125, 149—150 შენი-
შვნები; მარტინეს შესახებ იხ. ქვემოთ გვ. 45.

3) იუსტინე იყო გერმანეს (იუსტინიანეს ძმის შვილიშვილის) და პასარას
შვილი. ჯერ კიდევ ბავშვი იყო, როდესაც მას—პროკოპის ცნობით—540 წ. კონ-
სტანტინეპოლის (BG VII, 32) ამ წელს ის გერმანეს გაჰყვა სირიაში, სპარსეთის
ფრონტზე. 550 წ. ის იტალიაში წავიდა გერმანესთან ერთად. ამავე წლის ბო-
ლოს მან მონაწილეობა მიიღო ადრიანოპოლის ბრძოლაში სლავების წინააღმდეგ

ბრძოლა ტელეფისის წინააღმდეგ 553 წელს.

Μετμαρότης δὲ ὁ τῶν Περσῶν στρατηγὸς ἐπειδὴ πρότερον Ἀρχαιοπόλει τε δις προσβαλὼν ἀπεκέρουστο καὶ ἄλλα ἄττα ἐπεπράχει ἃ δὴ ἐγῶγε παρήμι, ἀποχρώντως γάρ που Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι τὰ μέχρι τῶνδε ἀναγέγραπται, πότε δὴ ἀμύξ, ἐνθύνδῃ γάρ μοι ἀρχομένῳ τὰ ἐφεξῆς ἀρμοστέον, ἀφίκτο μὲν ἐς Μουχείρισίν τε καὶ Κοτάσιον τὸ φρούριον, ἐβούλετο δὲ τὴν ἐς Τήλεφιν δυσχωρίαν παραμειψάμενος εἶσω τοῦ Φάσιδος γενέσθαι ποταμῶν, καὶ τῷ ἀπροσδοκίῳ τὸς Ῥωμαίους ἐκπλήξας διὰ πείρας ἐλπίειν, εἰ πως ἂν ἔνια γοῦν τῶν τῆδε πολισμάτων παραστήσασθαι δυναίμην.

II 19. მერმეროე, სპარსელთა სარდალი, მის შემდეგ რაც მან ორჯერ იერიში მიიტანა არქეოპოლისზე და უკუქცეულ იქმნა¹ და სხვა რამეც მოიმოქმედა, რასაც მე აღარ ვეხებო, ვინაიდან პროკოპი რიტორის მიერ აქამდე საკმაოდ სრულად არის აღწერილი, კვლავ მოვიდა მაშინ (და აქედან დავინახე მე მიზანშეწონილად ჩემი თხრობა დამეწყობი) მუხირისში და კოტაისის ციხეში, მოინდომა გაევილო ტელეფისის ძნელსავალი ადგილები და მდინარე ფაზისამდე მიეღწია, მოულოდნელად დაეწიოკებინა რომაელები და ესინჯა, შესძლებდა თუ არა ზოგიერთი იქ მდებარე პატარა ქალაქების დამორჩილებას, ამის მიღწევა კი მის-

(BG VII, 39—40). 552 წ. ის სხვებთან ერთად ხელმძღვანელობს საომარ ოპერაციებს სლავების წინააღმდეგ ილირიაში. 552—553 წლი ან კი, როგორც აქ აგათია აღნიშნავს, ის უკვე ლაზიკის ფრონტზეა და ბესსას ხელმძღვანელობით მონაწილეობას იღებს საომარ ოპერაციებში. როგორც მკითხველი შემდეგ დაინახავს, იუსტინეს მონაწილეობა და როლი ლაზურ ომში ფართოა (Agath. II 19, 21; III 2, 4, 5—7, 20—28; IV 13, 15, 21, 22, 23, 30; V, 1). ტელეფისში დამარცხების შემდეგ ის იხვეს ნესოსისკენ (II 21). 554 წ. ბესსას გადაყენების შემდეგ მას უჭირავს მეორე სტრატეგოსის თანამდებობა—პირველი სტრატეგოსი მარტინეა (III 2) 555 წ. იუსტინეს წყალობით ბიზანტიელებმა ფაზისთან დაამარცხეს სპარსელები რომელთა მთავარი სარდალი ნახორაგანი იყო (III 20—28). 556 წ. ის კვლავ ნესოსშია და აქედან როდოპოლისის აღებას ხელმძღვანელობს (IV 13, 15). 557 წ. რამ მარტინე გადააყენეს, იუსტინემ მიიღო კოლხიდასა და არმენიაში მოქცეული ჯარების მთავოსარდლობა (IV 21), ე. ი. ის გახდა magister militum per Armeniam. 558 წლის შემდეგ იუსტინეს შესახებ ცნობებს იძლევიან მენანდრე და ევავარე პირველის ცნობით იუსტინე ავაობთან აკვარებს ბიზანტიის საქმეებს.—როდესაც 565 წ. ტახტზე იუსტინე კუროპალატი ავიდა, მან იუსტინე, გერმანეს ძე, ალექსანდრიაში გააძევა და ის იქ მოკლულ იქმნა 566 წლის ოქტომბერში, დედოფალ სოფიოს მიერ მიგზავნილი კაცების ხელით (მდ. E. Stein RE X, 1330—1332).

¹) ამის შესახებ იხ. გეორგიკან II, 179.

ταῦτα δὲ αὐτῷ πράττειν ἐκ τοῦ
 ἐμφανοῦς πορευομένῳ καὶ ἐπιόντι
 ἀμήχανα ἦν. Μαρτίνος γὰρ ὁ
 στρατηγὸς ἅμα τῇ ἀμφ' αὐτὸν
 φτρατιᾷ ἐς τὴν Τήλεριν ἰδρυ-
 μένος, φρούριον δὲ τοῦτο καρτε-
 ρὸν τε καὶ ἐχυρώτατον, διεφύλατ-
 τεν ἐπιμελέστατα τὰς ἐσόδους.
 ἔστι δὲ καὶ ἄλλως τὸ χωρίον
 δυσβατόν τε καὶ ἀπρόσοδον.
 φάραγγές τε γὰρ καὶ πέτραι
 ἀπερρωγυῖαι καὶ ἐς ἀλλήλας ἐπι-
 κλινόμεναι στενωπάτην ἀτεχνῶς
 τὴν ὑποκειμένην ἀτραπὸν ἐκτε-
 λοῦσιν. ἄλλοθεν δὲ οὐκ ἔστιν
 ὄψοῦν ἐσιτητέα. τὰ γὰρ ἐχόμενα
 πεδία ἰλυώδη γέ εἰσι δεινῶς καὶ
 τελματώδη, λόχμαι τε δασεῖαι καὶ
 θρυμοὶ ἀνέχουσιν ὡς καὶ ἐνὶ ἀνδρὶ,
 καὶ τοῖσιν εὐζώνῳ, ἀπορον εἶναι
 τὸ χρήμα, μήτι γε πλήθεισιν ὠπι-
 σιμένοις. πλὴν ἀλλὰ καὶ ὡς οἱ
 Ῥωμαῖοι οὐδὲν ἐτιοῦν πόνου ἀνιέν-
 τες, εἴ ποῦ τι εὖρον τῶν τόπων
 σφαλερόν τε καὶ βάσιμον, αὐτίκα
 ξύλοις τε καὶ λίθοις περιέφρατ-
 τον, καὶ θαμὰ ἐν τοῖσδε ἐμόχ-
 θουν. διαπορουμένῳ δὲ οὖν ἐν
 τοῖς παρῶσι τῷ Μερμερόῳ καὶ
 πλείστα διαλυγίζομένῳ προσήλ-
 θεν διανοεῖσθαι ὡς εἴ γε ὅτι
 οὖν τρίπῳ διαλύσοι τὴν φρουρὰν
 τῶν Ῥωμαίων καὶ ἡρέμα ἀπώ-
 σοιτο, οὐ πάμπαν αὐτῷ τὰ ἐς
 τὴν διάβασιν ἀνήγυτα ἔσται. πο-
 λεμίῳ μὲν γὰρ τῷ χώρῳ ἐνδελε-
 χέστατα ἐφειρευόντων οὐχ οἶδον
 τε ἦν ἅμα ἀμφοτέρωχ κρατῆσαι.

თვის შეუძლებელი იქნებოდა, თუ
 ის აშკარა გზით წამოვიდოდა. სარ-
 დალი მარტინე მისი ხელქვეითი ჯა-
 რითურთ ტელეფისში დაბინავებუ-
 ლიყო—ეს ციხე მტკიცე და ძალიან
 მაგარია—და დიდის გულმოდგი-
 ნობით იცავდა შესავლებს. ეს ად-
 გილი, სხვათა შორის, ძნელსავალია
 და მიუღდომელი. ერთი მხრით ნა-
 პრალები, ხოლო მეორე მხრით ცი-
 ცაბო და ერთი-მეორეზე მიწოლილი
 კლდეები ქმნიან ირთს მეტად ვიწ-
 რო, ბუნებრივად დაგებულ ბილიკს:
 არც ერთი სხვა მხრიდან არ არსე-
 ბობს სხვა მისასვლელი გზა, ვინაი-
 დან იჩგვიჩ მდებარე დაბლობები
 მეტის-მეტად ჭაობიანი და შლა-
 მიანია და მათ გარს აკრავს იმდენ-
 ნად ხშირი ბუჩქნარები და ტყეები,
 რომ არა თუ შეიარაღებულ რაზ-
 მებს, არამედ ერთ კაცსაც კი—ისიც
 მსუბუქად ჩაცმულს—გაუჭირდება
 იქ გავლა. გარდა ამისა რომაელებს
 არავითარი შრომა არ დაუზოგავთ
 და, თუ სადმე არასაიმედო და ადგი-
 ლად მისასვლელი ადგილი უპოვიათ,
 მაშინვე ხეებითა და ქვებით მოუყო-
 რავთ, და დაულალავადაც უმუშავიათ
 ამ მხრით. ასეთს გამოუვალ მდგომა-
 რეობაში რომ იყო მერმეროე და
 ბევრს ფიქრობდა, აზრი დაებდა,
 რომ, თუ რამენაირად რომაელების
 ყურადღებას შეასუსტებდა და ოდ-
 ნავ შეანელებდა, არც მთლად უნია-
 დაგო იქნებოდა იქ შესვლის იმედი.
 თუ მტერი ამ ადგილას განუწყობ-
 ლივ იჯდებოდა სადარაჯოზე, შეუძ-
 ლებელი იქნებოდა ორივე რაზმო-

ἐκείνων δὲ ἀνιέντων, ἀλλὰ μόνην γε τὴν δυσχωρίαν ἀκέσασθαι καὶ τὸ δυσέμβολον τῆς πορείας ἐς τὸ εὐέφοδον ἀμωσγέπως μετασκευάσαι οὐκ ἴσταν ἀδύνατα εἶναι ἴγγειτο. ἤλπιζε γὰρ τὴν ὕλην ἐκτέμνων τῆ πολυχειρίᾳ καὶ ἀνακαθαίρων καὶ τῶν πετρῶν ὅτι ἀντίξουν διακολλάπτων καὶ παραιρούμενος οὐκ ἁλεπῶς διαβήσεσθαι. ὡς ἂν οὖν ταῦτα διαπραχθεῖτο, ἐπενόει τοιαῦδε· ἐσκήπτειτο ἀθρόον νόσφτινι δεινῇ τε καὶ ἀνηκέστῃ ἔαλωκέναι, καὶ οὖν ἀνεκέκλιτο δυσφορῶν δῆθεν καὶ ἀσχάλλων καὶ τὸ ξυμπεσὸν ὄλοφυσίμενος· ὁ τε λόγος οὕτως ἀνὰ πᾶν ἀντίκω ἐφοίτα τὸ στράτευμα ὡς ὁ στρατηγὸς πονήρως τε ἔχοι καὶ ἴσον οὐπω ἀπολείπει. ἔσους τε αὐτῶν ἤρεσκεν μισθαρεῖν τοῖς ἐνχρησίοις ἐπὶ τῇ τῶν οἰκείων προδοσίᾳ καὶ λάθρᾳ ἐξάγειν τὰ ἀπόρητα, οὕτω δὲ τὸ μὲν ἀτρεκέως οὐκ ἐγίνωσκον· ἄσφαλέστατα γὰρ τὸ βούλευμα ἐκρύπτετο καὶ οὐδὲ ἐς ἄπαντας τοὺς φιλῆτους ἐξέπιπτε· μόνοις δὲ τοῖς ἐγὼ τῆ ἑμίλῳ περιεχόμενοις ἐξηπατημένου τῆς Ῥωμαῖς διήγγελλεν. οἱ δὲ ῥαδίως ἐπέμθοντο, οὐκ ἔτασσαν, εἴμαί, τῆ ἀγγελίᾳ ἐπῆσαν τῷ βουλημένῳ τῆς γνώμης.

ხალხში იყო გავრცელებული. ამათაც სწრაფად დაიჯერეს, მე ვფიქრობ, არა იმდენად ეს მოტანილი ამბავი, არამედ უფრო თავისი გულისხმადები.

რძის ერთად დაძლევა¹. ხოლო თუ მტერი შეანელებდა თავის ყინმახვირობას, მერმეროეს აზრით შეუძლებელი არ იქნებოდა მარტო ადგილის სიძნელისათვის რამენაირად ეშველა და ძნელმისასვლელი გზა ადვილმისადგომად ექცია. მას იმედი ჰქონდა, რომ მუშების საშუალებით გაჭრიდა და გასწმენდა ტყეს და კლდეებსაც მოამტვრევდა და მოაცილებდა ხელისშემშლელ ნაწილებს და ამრიგად გავლა აღარ იქნებოდ ძნელი. იმ მიზნით, რომ ეს განეხორციელებინა, მან შემდეგი ხერხი იხმარა: მან მოიგონა, თითქოს რაღაც მძიმე და უკურნებელი სენით ყოფილიყოს შეპყრობილი და კიდევაც ჩაწვა ლოგინში, როგორც შეუძლოდ მყოფი, დასევდიანებული და თავისი ბედის მომჩივანი: მაშინვე მთელს ჯარში გავარდა ეს ხმა, სარდალი მძიმე ავად არის და სადაც არის მოკვდებოა. სიმართლეს ვერ მიუხვდენ ისინიც კი, რომლებიც მოწინააღმდეგეს ფულით დაექირავებინ ხოლმე თავისიანების გასაცემად და საიღუმლოების გასამკლავებლად ჩუმაღვემას დიდის საიღუმლოებით ინახავდენ და საუკეთესო მეგობრებსაც კი არ ანდობდენ. გამცემი მისტყუდენ და რომაელებს მიუტანეს მხოლოდ ის ცნობები, რომლებიც

1) ერთ დაბრკოლებად იგულისხმება ტელეფისის ადგილმდებარეობით გამოწვეული სიძნელე, ხოლო მეორე დაბრკოლებად — ბიზანტიელების სამხედრო ძალა.

Εὐθὺς δὴ οὖν τὸ ἐνεργόν τε καὶ
 ξύντονον τῆς φροντίδος ὑπεχαλῶν-
 τες οὐκέτι λίαν ἀκριβῆ τὴν φυλακὴν
 ἐπιούοντο. ὀλίγοι τε παρῶχ κερσὶν
 ἡμέραι καὶ ὁ Μερμερῆς ὡς δὴ
 τεθνηκῶς ἀπηγγέλλετο. ἔκρυπτε
 γὰρ ἑαυτὸν ἐς τι δωμάτιον, ὡς
 καὶ παρὰ τοῖς οἰκιοτάτοις τήν-
 δε νικῆσαι τὴν δαξάν. τότε δὴ
 οὖν καὶ μάλλον τοῖς Ῥωμαίοις
 περιττον τι ἐδόκει ἀγρυπνεῖν τε
 καὶ ἐπὶ πλὴν διαπνεῖσθαι. καὶ
 τοίνυν μεθύντες τὰς περιφράξεις
 καὶ τὴν ἐν τοῖς ἀπεργασίαν ἐς
 τὸ ἀνειμένον μειέβαλλον, παννύ-
 χιον τε καθεύδοντες καὶ ἐς τὰς
 ἑπάλεις τῶν ἀγρῶν διαιτώμενοι,
 καὶ οὔτε κατασκόπους ἔστελλον
 οὔτε ἄλλο τι ἐπραττον τῶν δεόν-
 των. φόντος γὰρ ὡς οὐκ ἂν ποτε
 οἱ Πέρσαι, ἀστρατήγητοι δὴθὲν
 γεγονότες, ἐπ' αὐτοὺς ἕξουσιν, μά-
 λλον μὲν οὖν καὶ ὡς πορρωτάτω
 φευξοῦνται. ταῦτα δὲ γνοὺς ὁ
 Μερμερόης ἀνακαλυπτει ἐξαπι-
 ναίως τὸν δόλον καὶ ἐπιφαίνεται
 τοῖς Πέρσαις ὁποῖος καὶ πρότε-
 ρον, καὶ εὐθὺς ὡς εἶχε πρὸ θυμίας
 ἀπαντας κινήσας καὶ τὴν χαλε-
 πότητα τῆς πορείας εὐ διαθεῖς, ἢ
 πάσαι διενοεῖτο, παραγέγονεν
 ἀγχοῦ τοῦ φρουρίου, καὶ ἦδη
 ἐπέλαξε τοῖς Ῥωμαίοις κατεπτη-
 χόσι τῷ παραλόγῳ καὶ οἷοις οὐ-
 κέτι ἀμνησθαι. τότε δὴ οὖν ὁ
 Μαρτίνος ἔγνω καταλιπεῖν τὸ χω-
 ρίον, πρὶν τελεώτατα παρελθεῖν
 εἰσω τὸν Μερμερῆν καὶ μέγα τι

II 20. ამიტომ ჩომადიღებმა მაშინ-
 ვე შეანელეს თავისი მზრუნველ-
 ბის ძალა და შეასუსტეს ყურადღე-
 ბა და ძველებური სიმახვილით აღარ
 სდარაჯობდენ. რამდენიმე დღეც
 გავიდა და გავრცელდა ხმები მერ-
 მეროე გარდაიცვალაო. მართლაც,
 ის ისე მაგრად ჩაკეტილიყო ოთახ-
 ში, რომ შინაურებშიაც კი გაბა-
 ტონებული იყო ეს აზრი მისი გან-
 რაცვარდის შესახებ. ეხლა კი უკვე
 ზედმეტად მიჩინდათ რომაელებს
 ფიზიკურად ყოფილიყვნენ და ხელი
 გაენძრიათ. იმათ ზღუდეებიც კი
 უზრუნველად დასტოვეს და იქ სა-
 ჭირო სამუშაოების შესრულების
 მაგიერ უდარდელ ცხოვრებას მიეც-
 ნენ, მთელი ღამეები ეძინათ და
 სოფლის კარმიდამოებში ატარებ-
 დენ დროს; არც მზვერავებს გზავ-
 ნიდენ და არც სხვა საჭირო ზო-
 მებს ღებულობდენ. ისინი ფიქრობ-
 დენ, რომ უსარდლოდ დარჩენილი
 სპარსელები ველარ წავიდოდენ იმათ
 წინააღმდეგ და, რასაკვირველია,
 ეცდებოდენ რაც შეიძლებოდა უფ-
 რო შორს გაქეულიყვნენ. ეს რომ
 გაიგო მერმეროემ, მოულოდნელად
 ფარდა ახადა თავის ეშმაკობას და
 გამოეცხადა სპარსელებს ისეთივე,
 როგორც წინათ იყო; მან უმაღვე
 დიდის სისწრაფით აამოძრავა ყვე-
 ლანი, ადვილად გადალახა გზის
 სიძნელე იმ გეგმით, რომელიც მას
 წინათ ჰქონდა დაწყობილი, და
 გაჩნდა ციხის მახლობლად; ამრი-
 ვად, ის ზედ წაადგა რომაელებს,
 რომელნიც საშინლად შეაშფოთა

κακὸν τοὺς τῆδε Ῥωμαίους ἐργάσασθαι πῶς γὰρ ἐν τῷ αὐτοῦ ὄλγους γε ὄντας ἐνεγκεῖν τὴν πλῆθη τῶν παλεμιῶν καὶ μὴ οὐχὶ αὐτοβοεῖ διαφθαρεῖναι; ἐν τῷ δὲ ὁὖν καταστρατηγηθέντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ αἰσχίστην ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν ἠπείγοντο τοῖς ἄλλοις ἀναμιχθῆναι στρατευμασιν. ἐτύγχανον γὰρ αἱ ἀμφὶ Βέσσαν τε καὶ Ἰουστίν γ' ἐν πεδίῳ τινὶ στρατοπεδεύμενοι, οὐ πόρρω Τηλέφωος κειμένῳ, ἀλλὰ μόνις σταδίοις ἑπτὰ διεστηκῶτι. ἔστι δὲ οὐδὲν ὀτιοῦν ἄλλο ἐνταῦθα ἢ μόνον χυτρῶν πωλητήρια, ὡς καὶ τὴν πρὸ σηγορίαν ἐντεῦθεν τῷ χώρῳ εἰληφθῆαι. Ὀλλάρια¹ γάρ, ὡς ἂν Λατίνος τις φήσῃ, ἐπωνέμασται. δύναται δὲ τὸν τῆ Ἑλληνῶν φωνῆ Χυτροπῶλια. ἦδη δὲ πολλῶν ἅμα τῷ Μαρτίνῳ προτερησάντων καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενομένων, ἐβουλεύοντο ἅπαντες αἱ στρατηγῶν ἐνταῦθα τοῦ δυσμενεῖς ἐκδεξάμενοι στήσεσθαι τε ἐς παράταξιν καὶ διακωλύειν αὐτοὺς ἀνὰ τὰ πρόσω ἰόντας. ἦν δὲ τις τῶν ἐπιστημοτήτων ἐν τοῖς ταξιάρχαις Θεόδωρος ὄνομα, τὸ μὲν γένος ἐλκων ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Τζανῶν, παρὰ Ῥωμαίους δὲ τεθ' ἀμμένους, καὶ ἦδη τὸ βαρβαρικὸν τοῦ τρόπου, εἰ καὶ πᾶτριον

ამ მოულოდნელმა ამბავმა და უკვე აღარ შეეძლოთ თავის დაცვა. მაშინ მარტინემ გადაწყვიტა დაეტოვებინა ეს სოფელი, სანამ მორბეოვ საბოლოოდ შიგ ალმოხნდებოდა და იქ მყოფ რომაელებს რაიმე დიდ უბედურებას შეამთხვევდა. ისინი ხომ მცირერიცხოვანნი იყვნენ და როგორ უნდა გამკლავებოდნენ მტრის დიდძალ რაზმებს, არა და პირველი შეტაკებისთანავე ხომ არ მოასრევინებდნენ თავს? ამგვარად, ბარბაროსების სამხედრო ოინით მოტყუებულიებმა სამარცხვინოდ დაიხიეს და იძულებულნი იყვნენ დანარჩენ ჯარს შეერთებოდნენ. ბესსას და იუსტინეს რაზმები ერთ დაბლობში იყვნენ დაბანაკებულნი, ტელეფისის მახლობლად, სულ შვიდი სტადიონის მოშორებით. იქ სხვა არაფერი არ არის გარდა ქოთნების სავაჭროებისა; ამითვე აიხსნება ამ ადგილის სახელწოდება: მას ხომ ლათინურად ოლლარია ეწოდება, ელლინთა ენაზე ეს „ქიტროპოლია“² იქნება. როდესაც ჩარტანსთან ერთად ბევრნი დაწინაურდნენ და სამშვიდობოს გამოვიდნენ, სტრატეგოსებმა გადაწყვიტეს იქ დაეცადათ მოწინააღმდეგეებისათვის, დარაზმულნი დამდგარიყვნენ და შეეფერხებინათ მათი წინსვლა. რაზმის უფროსთა შორის იყო ერთი წარჩინებულთაგანი, სახელად თეოდო-

1) ოლარია P. ბარიხელ გამომცემელს ოპეგა დაუწვრიოა, აღბათ, იმიტომ, რომ ლათინურში ამ სიტყვას გრძელი O აქვს.

2) ბერძნული χυτροს ან χυτρα — „ქოთანი“, „ქილა“, ხოლო πωλεω — „ვაჭრობ“, „ყიდვა“. ასეთივე მნიშვნელობისაა ლათ. Ollaria (olla — „ქოთანი“; „ქილა“)

ἦν, ἀποσκευασάμενος καὶ ἐς τὸ
 βστειότατον μετακινήσας. οὗτος
 δὲ οὖν ὁ Θεόδωρος ἅα τῆσθε
 κεία δυνάμει, εἶποντο γὰρ αὐτῶ
 εὖ μείους ἢ πεντακόσιοι ἄνδρες
 τῶν ὁμοφύλων, ἀμφὶ Τήλεφον τι
 ἐμεμενήκει, εἰρημένον αὐτῶ ἕπὸ
 Μαρτίνου μὴ πρότερον ἐνθῆνῃ
 χωρήσαι, πρὶν ἂν θεάσοιτο ἅπαν-
 τας τοὺς πλεμίους ἐσβεβληκότας
 εἰκόσοι τε αὐτούς, ὡς ἔνεστιν, ὅσοι
 εἶεν καὶ γυνίη ὅπως ἔχουσιν ὄρ-
 μης τε καὶ γνώμης.

არ მიმოიხილავდა და არ დაზვერავდა იმათ, რამდენადაც შესა-
 ძლებელი იყო, თუ რამდენნი არიან, და არ გაიგებდა, თუ რა
 ძალა შესწევს მტერს და რა გუნებაზეა იგი.

Ὁ δὲ, ἦν γὰρ ἐς ἅπαντα
 δραστήριός τε καὶ φαρραλέος,
 καὶ δὴ κατὰ ταῦτα ἐποίησεν καὶ
 εἶτα, ἐπειδὴ παρόντα εἶδε τὰ
 πλήθη τῶν Περσῶν ἐντὸς τοῦ
 φρουρίου, ἔγνω τε αὐτοὺς εὖ μέ-
 χρι τοῦδε στησομένους, ἀλλὰ καὶ
 σφόδρα πολεμησεῖοντας, αὐτίκα
 ᾤχετο. εὐρῶν δὲ κατὰ τὴν πο-
 ρείαν πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων οὐκ
 εὐνυδρομήσαντας ἐς τὰ Χυτρο-
 πώλια, ἦπερ αὐτοῖς διετέτακτο,
 ἀλλ' ἐν σικήμασι Λαζიκοῖς ἐσπη-
 δήσαντας καὶ ἀφαιρούμενους ἔλυ-
 μόν τε καὶ ζειᾶς² καὶ ἄλλα ἅττα
 τῶν ἐδωδίων, ἀπελαλῆνεν τε αὐ-
 τοὺς ἐπειράτο καὶ κατεμέμφετο
 τῆς παρανοίας, ὡς οὐκ εἰδόμενος
 οὐπερ τυγχάνουσιν ὄντες κακοῦ,

რე, წარმოშობით ჭანთა ტომიდან,
 ხოლო რომაელებში აღზრდილი,
 რომელსაც ბარბაროსული — თუმცა
 მისი მშობლიური — ჩვევები შეეც-
 ვალა და უფრო ქალაქურ წესებზე
 გადასულიყო¹. აი, ეს თეოდორე
 ჩამდგარიყო უკვე ტელეფისის მახ-
 ლობლად თავისი რახმით — მას თან
 ჰყავდა არა ნაკლებ ხუთასი კაცი-
 სა, თავისი ტომის ხალხი. მას და-
 ვალებული ჰქონდა მარტინესაგან
 არ დაძრულიყო იქიდან მანამ, სა-
 ნამ შემოჭრილ მტერს მთლიანად

II 21. თეოდორე ყოველ საქმიან-
 ნობაში გამჭრიახი და მარჯვე იყო
 და ეს დაგალებაც შეასრულა; შემ-
 დგ, როდესაც დაინახა ციხის ში-
 ვნით მყოფი რახმები სპარსელები-
 ბისა, მიხვდა, რომ ისინი აქ არ
 შეჩერდებოდნენ და, ცხადი იყო.
 ბრძოლის გაგრძელებას მოიხსრავე-
 ბდნენ, და მაშინვე წამოვიდა იქი-
 დან. გზაზე მას ბევრი რომაელი
 შეხვდა, რომლებიც ქიტროპოლია-
 ში კი არ მიდიოდნენ პირდაპირ, რო-
 გორც ეს მათ ნაბრძანები ჰქონ-
 დათ, არამედ ლახთა სახლებში
 იჭრებოდნენ და ართმევდნენ ქვრი-
 მას, ასლსა³ და სხვა რაღაც საქმე-
 ლებს; მან სცადა ისინი დაებრუ-
 ნებინა და მიუთითებდა მათ უგუ-
 ნურებაზე: არ გესმით, როგორ

1) ამ თეოდორე ჭანს ხშირად იხსენიებს შემდგომ აგათია (იხ. ქვემოთ Agath. II 21, III 20, IV 18, VI, V 2). — 2) შუ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ევ. ისტ. I, მ. 8.

ἔσοι μὲν οὖν ἦσαν αὐτῶν εἰς λίαν
 λίχνοι τε καὶ ἀκλαστοί, οὗτοι δὲ
 μεταμαθόντες τὸ λῶρον ξυνείποντό
 τε αὐτῷ καὶ βίδην ἔπεκμιζον-
 το. πλὴν ἀλλ' οὐ γεγένηται χώρα
 τῷ Θεοδώρῳ σχολαίτερον διαγ-
 γεῖλαι τοῖς στρατηγῶσι τὴν ἐπι-
 λυσιν τοῦ Μερμερόου. ἐνίων γὰρ
 ἔτι ἐκ τοῦ στρατοῦ τῆς ἀρπαγῆς
 ἐγκειμένων καὶ οὐκ ἀνιέντων,
 ἐπιφοιτῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν οἱ Πέρσαι,
 καὶ ὀλίγους μὲν αὐτῶν, ἔκτεινον,
 οἱ δὲ ἄλλοι δρομαῖοι ἐφυγον, καὶ
 δὴ ἐξαπίναως ἐσπίπτουσιν ἀνά
 τὸ στρατόπεδον ἔξιν οἱ ἀγῆ καὶ
 θορυβῶ ὡς ἄπαντας ξυνταραχ-
 θήναι τῷ ἀφηνιδίῳ καὶ πέρα τοῦ
 μετρίου δειμαίνοντάς ἐς ὑπαγ-
 γὴν μετάνιστασθαι. οἱ δὲ στρα-
 τηγῶν, οὐπω γὰρ αὐτοῖς ἐς φά-
 λαγγα ὁ στρατὸς ἐτετάχαι, δε-
 διότες καὶ οἱ μὴ σφίσι οὐ πα-
 ρεσκευασμένοις ἐπιστάειν οἱ βέρ-
 βαιοι, περιεφρονούν μὲν τὰ πρό-
 τερον δοκηθέντα, οὐκ εἶχον δὲ
 ὅτι καὶ γένοιτο. οὔτε γὰρ βου-
 λεύσασθαι αὐτοῖς περὶ τῶν πα-
 ρόντων ὁ καιρὸς ἐνεδίδυ καὶ τὸ
 ἦδη καταπεπλήγθαι τὰς γνώμας.
 εὐθύς οὖν ἄραντες ἐκ τοῦ πεδίου
 καὶ ἄπαντα ἐπαγμενοὶ τὰ στρα-
 τεύματα φέροντο ἀγεγνώως καὶ ἀκό-
 σμως, καὶ οὐ πρότερον ἐπασσαντο
 θέοντες πρὶν ἐς τὴν Νῆσον ἰκέ-
 σθαι. ἄπεσι δὲ ἡ Νῆσος ἦδε
 Τηλέφωος πέντε μάλιστα παρα-
 τάγγαις. τὸσάυτην ἄρα οἱ γεν-
 ναῖοι ἀφ' ἡμερῶν πορείαν διέγυ-

უბედურებაში აგდებთ თქვენს თავ-
 სო. ვინც იყო მათ შორის არც
 თუ ძალიან წუწკი და თავაშვებუ-
 ლი, იმათ მალე დაუჯერეს, ნელ-
 ნელა გამობრუნდენ და გაჰყვნენ
 მას. სხვათა შორის, თეოდორემ
 ვერ მოახერხა დროზე შეეტყობი-
 ნებია სტრატეგოსებისათვის მერ-
 მეროეს მოსვლა. ზოგიერთ ჯარის-
 კაცს, რომლებსაც ძარცვისათვის
 თავი არ დაენებებინათ, ერთბაშად
 ზედ წამოადგენ სპარსელები: ზო-
 გიერთი მათგანი მოკლეს, ხოლო
 სხვებმა გაქცევით უშველეს თავს
 და მოულოდნელად შევარდენ ბა-
 ნაკში ყვირილითა და ხმაურით,
 ისე რომ ბანაკში უცბად ყველანი
 დაფორიაქდენ და უზომოდ შეში-
 ნებულებმა უკან დახევა დაიწყეს.
 სტრატეგოსებიც, რომელთაც ჯარი
 არ ჰყავდათ დარახმული, შეშინდენ,
 ვაი თუ მოუმზადებლებს ზედ წამო-
 გვადგენ ბარბაროსებიო, და წინათ
 შედგენილი გეგმაც გადავარდათ.
 ფიქრიდან და ვერც მოესაზრე-
 ბინათ, თუ როგორ მოქცეული-
 ყვნენ: არც დრო აძლევდა საშუა-
 ლებას შექმნილი მდგომარეობის
 შესახებ მოეთათბირებინათ, და აზ-
 რებიც დაბნეული ჰქონდათ. ისინი
 მაშინვე აიყარნენ დაბლობიდან,
 თან წაასხეს მთელი ჯარი და ლაჩ-
 რულად და უმწყობროდ გაემართ-
 ნენ და მანამ არ შეუწყვეტიათ
 სიბილი, სანამ ნესოსს არ მიაღ-
 წიეს. ნესოსი სულ დიდი ხუთი
 ფარსანგით არის დაშორებული
 ტელეფისს. ისინი ძალიან მარად

σαν, ἀκρίτατα πεφευγότες. ἔστι γὰρ ὁ παρασάγγη, ὡς μὲν Ἡροδότῳ δοκεῖ καὶ Ξενοφῶντι, τριάκοντα στήδια, ὡς δὲ νῦν Ἰβηρες καὶ Πέρσαι φασίν, ἐν ἐνὶ μόνῳ τῶν εἴκοσι πλείονα. Λαζοὶ δὲ οὕτω μὲν καὶ αὐτὸν ὁμολογοῦσιν, οὐ μὴν δὲ τῷ ὀνόματι, χρῶνται, ἀλλὰ ἀναπασχασ καλοῦσι, καὶ, οἶμαι, εἰκότως. οἱ γὰρ πρὸ αὐτοῖς ἀχαιοφόροι ἐκαστον παρασάγγην περαιομένηντες τὰ εφορτία τρένται καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐλάχιστον ἀναπασχασιν, ἑτέρων δ., που ἀμοιβადὸν διαδεχομένων, καὶ καθ' ὅσον τοῦτο δρῶσιν, ἕξ τοσοῦτον τὰς ἑδούς διαμετροῦνται καὶ κατατέμνουσιν. εἴτε δὴ οὐν οὕτως εἴτε ἐκείνως τὸν παρασάγγην κλητέον, πεντήκοντά γε καὶ ἑκατὸν σταδίους ἐκ τῶν φρυγίου ἢ Νησος διεργεῖται. ἔστι δὲ τὸ χωρίον ἐπιεικῶς ἐχυρὸν καὶ οὐκ εὐέφοδον, ταῖς τῶν πελάμων περιβαλλόμενον δύναις. ὁ τε γὰρ Φασίς καὶ ὁ Δοκωνός, ἐκ τοῦ Καυκάσου διακριδὸν καταρρέοντε καὶ πολλὰ τὰ πρῶτα διεσθηκότε, ἐνταῦθα τῆς τῶν τόπων μείσεως ἀναγκάζουσης ἡρέμα πλησιάζετον

მირბოდენ და ეს გზა ლაღად გაიარეს იმავე დღეს. ფარსანგი, როგორც ჰეროდოტე¹ და ქსენოფონტი ფიქრობენ, ოცდაათ სტადიონს უდრის, ხოლო ამჟამად იბერები და სპარსელები მხოლოდ ოცდაერთ სტადიონად თვლიან. ასე ფიქრობენ თვითონ ლაზებიც, ხოლო ამ სახელს კი არ უწოდებენ, არამედ «ანაპასხას» (შესასვენებელს) ეძახიან, და, ვფიქრობ, სრულიად სამართლიანადაც². ვინაიდან მათში თითოეული ფარსანგის გავლისას ტვირთისმზიდავეები ტვირთსაც ჩამოიღებენ ხოლმე და ცოტათი შეისვენებენ კიდევ, მათ სხვები შეენაცვლებიან, და რამდენჯერაც ასე მოიქცევიან, იმდენით ზომავენ და ანაწილებენ გზის მანძილს. ამას ვუწოდებთ ფარსანგს, თუ იმას, ნესოსი ასორმოცდაათი სტადიონითაა დაშორებული ვიკიოქისის ციხეს. ეს სოფელი საკმაოდ მაგარია და არც ადგილი მისადგომი, გარშემორტყმულია მდინარეთა მორევებით. ფასიასი და დოკონოსი³ ცალცალკე ჩამომდინარეობენ კავკასიის მთიდან და თავში ძალიან არიან ერთმანეთს დაშორებული; აქ კი ადგილის მდებარეობით იძუ-

1) Herod. II 6, V 53, VI 42.

2) შდ. ს. კ ა კ ა ბ ა ძ ე: საისტორიო მოამბე, 1925 წ. I, 57.

3) ეს უდრის მდ. ტეხურს. Δοκωνος უნდა წარმოადგენდეს ამ მდინარის მახინდელ (VI საუკ.) ადგილობრივ სახელწოდებას. მართლაც, მეგრული ენის მსალები საშუალებას იძლევა გავიკეთოთ აქ ადგილმდებარეობის აღმნიშვნელი დოკონოფიქსის შემცველი სიტყვა, რომლის ფუძეს, იქნებ, კონ||კუნ წარმოადგენდეს. (ანალოგიურადაა ნაწარმოები „დოშაყი“: იხ. ი. ყ ი ფ შ ი ძ ე 228, 258 და 355 ს. V. შაყ რუ.) მაშინ ამ მდინარის ახლა გავრცელებული სახელწოდება („ტეხირი“) ქართლისაგან („ტეხური“ ზმნისაგან „ტეხა“) შეთვისებულად უნდა მივიჩნიოთ.

ἀλλήλων καὶ οὐκέτι ἄπωθεν φέρεσθον, ὥστε ἀμέλει τῶν Ῥωμαίων δῶρυχά τινα μηχανησάτων, καὶ ἐκ τοῦ Φάσιδος ἐκροήν ἐς τὸν Δικωνὸν μετοχευευσάντων, τούτῳ δὴ τῷ τρόπῳ ἐς τὰ πρὸς τῆς εἰς τετραμμένα τῆς Νήσου ἠνωσθαι ἄμφω τῷ ποταμῷ καὶ ξυνεὶλξθῆναι τὸν χῶρον. ἐντεῦθεν δὲ αὖτις καμπάς τε καὶ περιελιγμούς ποιούμενῳ οὐκ ἐλάχιστόν τι χρήμα τοῦ πεδίου εἶσω ἀπολαμβάνετον. προϊόντε δὲ ἀνά τὰ πρόσω ἐς θυόμενον ἥλιον ξυβάλλετον αὐτομάτως καὶ ἀναμίνυσθον τελεώτατα, ἄς ταύτη γε ἅπαν τὸ μεταξὺ νῆσον ἐς τὸ ἀκρὸς ἐκτελεῖσθαι. ἐνταῦθα μὲν οὖν οἱ Ῥωμαῖοι ἐτύχονον ξυνελεγμένοι.

Ὁ δὲ Μερμερόης ἐς τὰ Χυτροπώλια παραγεγόμενος, καὶ πολλὰ τῆς ἀνανδρίας ἐπιτωθιάσας τοὺς εὐχάκοντας καὶ λοιδορησάμενος, ἔγνω μὴ περαιτέρω ἵεναι, ἀλλὰ τῇ Νήσῳ προσβῆλξεν. οὔτε γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐκπορίζεσθαι τοσούτῳ στρατῷ ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ οἷός τε ἦν οὔτε ἄλλως παρεσκευαστο. ἐς πολιορκίαν. τοιγάρ τι ἀποπορευτέα μὲν αὖτις αὐτῷ ἐπὶ Τήλεφιν τε καὶ τὴν ἐκείνῃ δυσχωρίαν οὐ μάλα ἐδόκει¹, ξάλεις

ლებულნი (კოტკოტა უახლოვდებიან ერთმანეთს და უკვე აღარ მოედინებიან დაშოვებით; რომაელებსაც ერთი თხრილი გაუყეთებიათ და ფასისის ნაკადი დოკონოსში გადაუშვიათ, ასე რომ ეს ორივე მდინარე ერთდება ნესოსის იმ ნაწილში, რომელიც აღმოსავლეთისაკენ არის მიქ ეული, და ესინი გარს ერტყმიან ამ ადგილს, აქიდან ისინი კვლავ უხვევენ და დაბლობის მცირეოდენ ნაწილს იმწყვდევენ შუაში. შემდეგ, დასავლეთისაკენ რომ მიდიან წინ თავის თავად ერთვიან და, ბოლოს, ერთმანეთს შეერევიან, ასე რომ მათ შუა მართლაც რომ კუნძული იქმნება. აი, აქ მოიყარეს თავი რომაელებმა.

II 22. ქიტროპოლიაში რომ მივიდა მერმეროე, სასაცილოდ აიგდომითი სილაჩრე, ვინც ურჩობა გამოიჩინა, და ძალიანაც გაკიცხა ისინი; მან გადასწყვიტა არ განეგრძო წინსვლა და არც ნესოსზე მიეტანა იერიში, ვინაიდან არც სურსათის შოვნა იყო შესაძლებელი მტრის შუაგულ ქვეყანაში ასეთი მრავალრიცხოვანი ჯარისათვის და არც სხვა მხრივ ალყის შემორტყმისათვის მომზადება. ამიტომ მან კვლავ ტელეფისისა² და იჭაური ძნელსავალი

1) სვიდას მიერ (S. V. αποπορευτα) მოყვანილ ციტატში ეს ადგილი ასე იკითხება; τοιγαρον αποπορευτα αυτοι εδοκει επι Φασιν ποταμο, και των εκεινην δυσχωριων (Suidae Lexicon, ed. A. Adler, I, Lp. 1928, p. 314).

2) ტელეფისის ადგილმდებარეობის შესახებ ბროსეს გამოთქმული აქვს შემდეგი მოყვარება: «უეკვილი», ეს უნდა იყოს ქართველების ტელეფა, ჩხარულას

ὁ δὲ καὶ ἀκάτοις, ὁ δὲ ἐξ τοῦτο
ἐπεποιήγυτ, ζεῦξας τὰς τοῦ Φά-
σιδος ἄγίας καὶ οἶον γέφυραν τε-
κτιηνάμεν, ζ διεπίβασεν ἀδελῶς ἀπαν-
τὸ στράτευμα, οὐδενὸς ἐν ἡλίον
τοῖς καὶ δὲ τοὺς ἐξ Ὀνόγουριον
Πέρσας ἰδρυμένους τὸ φρασιον.
ὁ δὲ πρῶτερον αὐτὸς ἐν τῇ Ἀρ-

ადგილისაკენ გაბრუნება კი არ
მიიჩნია მიზანშეწონილად, არამედ
ფიცრებისა და საგანგებოდ ამისათ-
ვის დამზადებული ტივების საშუა-
ლებით შეაერთა ფასისის ნაპირები,
ასე ვთქვათ ხიდი გასდო, და თავი-
სუფლად გადაიყვანა მთელი ჯარი,
ისე რომ არავის აღმოუჩენია დაბრ-

მარცხენა-ნაპირას, სკანდას ქვეშთ: ამაზე უკეთესად ძველი სახელწოდების დაცვა
წაომოუდგენელიცაა» (Add. 104). ამგვარად, ბროსეს აზრით, აგათიას მიერ ზე-
მთ მოყვანილ თავებში მოხსენებული *Τηλεφε* უნდა უდრიდეს დღევანდელ ტე-
ლეფას, ჩხარის რაიონში (როგ. ივ. ჯავახიშვილსაც 1923 წელს გამო-
ცემულ „საქართველოს საისტორიო რუკაზე“ ამ ადგილას აქვს შეტანილი ეს ციხე).
მაგრამ იგი ჩვენ დაუუვირდებით ანა, მერ მოცემულ ცნობებს ამ ციხის შე-
სახებ (თა სხვაგან ძველ წყაროებში „ტელეფაი“ არსად არ უნდა გვხვდებოდეს)
და გავითვალისწინებთ ჩხარის რაიონის სოფელ ტელეფას მდებარეობას, იძულებ-
ული ვიქნებით *Τηλεφε*-ი სხვაგან ვეძებთ. აგათია სწერს (ზემთ გვ. 31): «ეს
ციხე მტკიცე და ძალღან მაგარია... ეს ადგილი, სხვათა შორის, ძნელსაგნლია და
მოუდგომელი. ერთი მხრით ნაპრალები, ხოლო მეორე მხრით ციცაბო და ერთი-
მეორეზე მიწოლოლი კლდეები ქმნიან ერთს მტკიცე ვიწრო, ბუნებრივად დაგებულ
ბილიკს: არც ერთი სხვა მხრიდან არ არსებობს სხვა შესასვლელი გზა». ეხლანდ-
ელი ტელეფა კი, ჩხარის რაიონში, მდებარეობს დავალებულ ადგილას: არც ნაპრა-
ლები და არც ციცაბო კლდეები იქ არ არის (ეს დასკვნა ემყარება ადგილობრივ
დავირვ ბას, რომელც ჩაატარეთ ჩვენ 1932 წ. აგვისტოში ზემო-იმერეთში საქ-
საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მიერ მოწყობილი სამეცნიერო
ექსპედიციის დროს; ექსპედიციაში მონაწილეობდნ დოც. ნ. ბერძენიშვილი,
დოც. ს. ჯანაშია და მსტრ ქონების ავტორი).

გარდა ამისა საომარო ოპერაციების მსვლელობა, რომელიც აღწერილია ამ
დროისათვის პროკოპისა და აგათიას მიერ, სრულიადაც არ მოითხოვს იმას, რომ
553 წლის *Τηλεφε*-ის ბრძოლა ეხლანდელ ჩხარის რაიონში ვრცელისხმთ. 552
წლისათვის პროკოპის მოთხრობილი აქვს (BG VIII, 16—17; გეორგიკა II,
171 შმდ.), რომ მოხარისისა და უქიმერიონის ალების შემდეგ სპარსელები «მტკი-
ცედ დაჰპატრონენ ლხიკეს... და, ამრავად, მოხირისიდან ვიდრე იბე-
რია მდგ. მთელი მიწა წყალი გამოეცალათ ხელიდან რომაე-
ლებსა და ლახთა მეფეს... ამის შემდეგ მერმეოვმ გაამაგრა ქუთაისი, აგ-
რეთვე შორაპნის ციხე «აენა», რომელიც სკანდრს ციხესთან ეროდ ლახებმა
რამდენიმე წლის წინათ მიწასთან გაასწორეს (სკანდის ციხე შორაპნისაზე ადრე
აღადგნოს სპარსელებმა და იქ ჩადგნენ: BG VIII, 13) მაშასადამე, 552 წ. ლახე-
თის აღმოსავლეთ ნახევარში ქუთაისიდან შორაპნამდე, სპარსელები სხედან საკ-
მაოდ გამაგრებულნი, ხოლო დასავლეთ ნახევარში მერმეოვმ, მართალია, მიიტანა
იერიშები აბაზგიის სიმაგრეებისა და აოქეპოლისის წინააღმდეგ, მაგრამ და-
მა ცხდა და უკან გამობრუნდა ქუთაისისაკენ (ხოლოდ ერთი ნაწილი სპარსელებ-
ისა, როგორც აგათიას ცნობებიდან ჩანს, ონოგურისის ციხეში დარჩენილა; იხ. აქ-

χαιοπόλεως περιουίδι ἐπιτείχισμα
κατὰ τῶν Ῥωμαίων κατεστήσατο,
ἀλλὰ τούτους γε τοὺς Πέρσας
ἐπιπαρρηγὰς καὶ ἑτέραν δυναμὴν
ἐμβαλὼν καὶ ἄπαντα τὰ τῆδε,
ὡς ἐνῆν, κρατυνόμενος, πάλιν ἔς
τε Κιτίσιον καὶ Μουχεΐριον ἐπα-
νήκεν. ἀντίκ' δὲ νόσφ' τινὲ πε-
παισμέν' εἰς καὶ διατεθειὲς χαλεπώ-

კოლება. ონოგურისის ციხეში, რო-
მელიც მას წინათ გაეხადა არ-
ქეოპოლისის მიდამოებში რო-
მაელთა წინაღმდეგ საჭირო სასიმაგ-
რო საფარად, ჩაყენებული იყვნენ
სპარსელები და, აი, ეს სპარსე-
ლები მან გაამხნევა, სხვა რაზ-
მიც დაუტოვა, იქაურობა, რამ-
დენადაც შესაძლებელი იყო, გაა-

ვე გვ. 40) სად არიან ამის შემდეგ ბიზანტიელები გამაგრებულნი? ისინი სდარაჯო-
ბენ არქეოპოლისს და ჩამსხდარნი არიან მდინარეთა შესართავებთან. ერთი ნაწილი
ბიზანტიელებისა (და ლაზებისა) დაბნაკებულნი არიან ტეხუროსა და რიონის შე-
სართავთან, ნესოსში; ხალხი მეორე ნაწილი დგას ერთ ადგილას, მდინარე „ფაზი-
სის“ შესართავთან. ამ უკანასკნელი ბანაკის შესახებ პროკოპი რამდენჯერმე მო-
გვითხრობს იმავე BG VIII, 16 ში. შორაპნია ციხე რომ გაამაგრა მეომროემ და
იქ დარჩა, შემდეგ გაიგო, «რომაელებსა და ლაზებს კვლავ თავი მოუყრიათ და
მდინარე ფაზისის შესართავთან დაბნაკებულანო». მერმეროე გაემართა მათ
წინააღმდეგ; ისინი შეშინდნენ და გაიფანტნენ (გეორგიკა II, 172). შემდეგ, როდ-
ესაც მერმეროეს ხოსროსაგან დამხმარე ძალები მოუვიდა, ის გაემართა ლაზთა
სიმაგრეების წინააღმდეგ (იგულისხმება დასავლეთ ნაწილში); ბიზანტიელებს ამ
დროს «მარტინეს მეთაურობით, მდინარე ფაზის შესართავის მახლობლად
რაც შეიძლებოდა მტკიცეპირობები შეექმნათ თავისთვის
ადგილობრივი მდებარეობის წყალობით და იქ იდგენ მშვიდად»
(იქვე, 177—178) და «მერმეროემ ჯარი წაასხა ერთი ციხის წინააღმდეგ (დასახე-
ლებული არ არის, თუ რომლის წინააღმდეგ), მაგრამ, ვინაიდან იქაური დარაჯები
ძალიან მტკიცედ იცავდნენ მას და ადგილის ბუნებრივი მდგომარეო-
ბაც შეელოდა მათ ამაში, ბარბაროსებმა მიხანს ვერ მიადიეს» (იქვე,
178—179); შემდეგ აბაზგის ციხეებისა და არქეოპოლისის წინააღმდეგაც გაემო-
ნენ, მაგრამ იძულებული იყვნენ უმედეგოდ დაბრუნებულიყვნენ ქუთაისსა და მო-
ხირისში. აი, აქ წყდება პროკოპის მოხრობა. აგათიამ კაოვად იცის, სად შე-
ჩერდა პროკოპი, და თითქოს იგვე პროკოპი განაგრძობს მოთხრობასო, გვეუბ-
ნება: «მერმეროე კვლავ მოვიდა მუჰირსში და კოტაისის ციხეში და მოინდომა
გაეკლო ტელეფისის ძნელსავალი ადგილები და მდინარე ფაზისამდე მიეღწია...
იმის მიღწევა კი მისთვის შეუძლებელი იქნებოდა, თუ ის ამკარა გზით წამოვი-
დოდა. სარდალი მარტინე მისი ხელქვეითი ჯარითურთ რე-
ლევისში დაბინავებულ იყო» (იხ. ზემოთ გვ. 30—31). ცხადია, აქ მარ-
ტინე იმავე სიმაგრეშია დაბინავებული, რომელშიაც მას იხენიებს პროკოპი, და
ამრიგად, ტელეფისიც ეს ის ციხეა, რომელაც პროკოპი იხსენიებს უსახელწო-
დებლად.

სად უნდა ყოფილიყო დაბინავებული მარტინე? ცხადია, ქუთაის-მოხირისსა,
და შორაპანს შუა ის ვერ დაბინავდებოდა, რადგან, როგორც ზემოთ დავრწმუნდით,
ლაზეთის ეს ნაწილი სპარსელების ხელში იყო (მაშასადამე, ეხლანდელ ჩხარის
რაიონზე ლაპარაკიც კი ხედმეტია). ბიზანტიელები, უთუოდ, ეცდებოდნენ გამაგრე-

τατα, τὸ μὲν πλεῖστον τοῦ στρα-
 τῶν καὶ ἀκριμώτατον αὐτῶν κα-
 ταλέλοιπεν διαφυλάξοντας τὰ οἰ-
 κεία, αὐτὸς δὲ ἐς Ἰβηρίαν τὴν
 χῶραν μετέβηεν. καὶ τὸν ἐς
 πόλιν Μεσχιθᾶ¹ οὕτω καλουμένην
 μόλις ἤγγενο, καὶ οὐκ ἐνεγκῶν
 τὸ πάθος, τότε δὴ τέθυγεεν ἄς
 ἀληθῶς ὁ Μερμερόης, ἀνήρ ἐν

მაგრა და კვლავ კოტიისისა და მუ-
 ხირისისაკენ გაბრუნდა. უცბად ის
 რაღაც სენმა შეიპყრო და მაგრად
 მოჰკიდა მას ხელი; ამიტომ მეტი
 წილი თავისი ჯარისა, უმამაცესნი,
 დასტოვა იქ ქონების დასაცავად,
 თვითონ კი გადავიდა იბერიის ქვე-
 ყანაში. და აი, აქ, ეგრეთწოდებულ
 ქალაქ მესხითაში ის ძალიან ცუ-

ბულიყენენ სპარსელებისა და თავიანთი სამფლობელოს მაშინდელ საზღვარზე. ეს
 საზღვ რი კი უნდა ყოფილიყო ცხენისწყალთან, სადაც თავდებოდა სპარსელების
 მიერ დაკავებული მოხირისის რაიონი (იხ. ჩვენი შენიშვნა: გეორგიკა II, 177 – 178)
 მაშასადამე, როდესაც პროკოპი და აგათია ფაზისის შესართავზე ლაპარაკობენ
 სადაც ბიზანტიელების ჯარი იყო დაბინავებული, აქ უნდა ვიგულისხმოთ ცხენის-
 წყლისა და რაიონის შესართავი, და ის ციხეც, რომლის გარშემო 553 წელს სწარ-
 მოებს ბრძოლა, აქ უნდა ვივ რაუდოთ.

რომ ტელეფისი ცხენისწყლისა და რაიონის შესართავთან არის საგულისხმებელი
 შემდეგიდანაც ჩანს: როდესაც ბიზანტიელებმა ტელეფისი დასტოვეს და ლაჩრუ-
 ლად და უმწყობროდ გაიქცენ, იმათ მიაშურეს ნესოსს და «მანამ არ შეუწყვეტიათ
 მირბილი, სანამ ნესოსს არ მიაღწიეს. ნესოსი სულ დიდ დიხუთი ფარ-
 სანგით არის და შორებული ტელეფისს» (იხ. ზემოთ, გვ. 36). ფარ-
 სანგის როგორც ცნობილია და როგორც აქვე განმარტავს თვითონ აგათიაც, 30
 სტადიოსს შეადგენს, ე. ი. უდრის დაახლოვებით 5,25 კილომეტრს. მაშასადამე,
 ტელეფისი დაშორებული ყოფილა ნესოსს 25–27 კილომეტრით. ასეთი მანძილია
 სწორედ ნესოსიდან (ეხლანდელი „ისულა“, ვახუშტის „ისულეთი“) ვიდრე იმ ად-
 გილამდე, სადაც ჩვენ ვგულისხმობთ მოხირისის რაიონის საზღვარს, ცხენისწყლის
 და ფაზისის შესართავამდე (მანძილი ისულეთიდან ჩხარის ტელეფამდე კი ერთი
 სამად არის).

დასასრულ, საგულისხმოა ის ვარიანტი, რომელსაც იძლევა ლექსიკოგრაფი
 სვიდა ამ ჩვენი ადგილისათვის (იხ. ზემოთ გვ. 38). იმ დროს, როდესაც ხელ-
 ნაწერებში სწერია «ამიტომ მან (ე. ი. მერმეროემ) კვლავ ტელეფისისა და
 იქაური ძნელსავალი ადგილისაკენ გაბრუნება კი არ მიიჩნია მიზანშეწოლიად»,
 სვიდას მიერ მოყვანილ ციტატში ვკითხულობთ: «ამიტომ მან მიზანშეწონი-
 ლად მიიჩნია გაბრუნებულიყო მდინარე ფაზისზე, და იქაური ძნელსავალი
 ადგილებიდან». ასეთი შენაცვლება ტელეფისისა ფაზისით, რასაკვირველია, ჰგუ-
 ლისხმობს იმას, რომ ძველი მკითხველი ტელეფისს ფაზისის მიდამოებში ვარაუ-
 დობდა (იქნება, თვით აგათიასაც ასე ეწერა).

ამგვარად, აგათიას ტელეფისი მდებარეობდა ცხენისწყლისა და რაიონის შე-
 სართვის მიდამოებში და არა ეხლანდელ ჩხარის რაიონში. სახელდობრ, თუ რო-
 მელი დღევანდელი ადგილი უდრის ტელეფისს, ამის გამორკვევა ჯერჯერობით არ
 ხერხდება.

¹) Μεσχιθα R, Μεσχιθᾶ vulg., Mischita Persona (აგათიას ძველი მთარგმ-
 ნელი ლათინურად).

τοῖς μάλιστα παρὰ Πέρσας γε-
γεννημένος, καὶ δεινὸς μὲν ἐς εὐ-
βουλίαν, ἀριστος δὲ τὰ πολέμια
καὶ σφόδρα τὴν ψυχὴν ἀνδρείσ-
τατος (HGM II 211—215).

გამობრძმედილი და ვაჟკაცური სულის პატრონი².

დად შეიქმნა, ველარ გაუძლო სენს
და, ნამდვილად¹, გარდაიცვალა
მერმეროე, კაცი სპარსელთა შო-
რის სახელოვანი, მე ჯად გონიერ²

და ნიჭიერი, საომარ საქმეებში

ბიზანტიელი სარდლების შეთქმულება გუბაზ მეფის წინააღმდეგ და მისი მოკვლა 554 წელს.

Τότε γὰρ ὁ Χριστόης, ἡγγελ-
μένον αὐτῷ ὡς τεθυηκῶς εἶη ὁ
Μερμερόης, περιήλγησεν μὲν, ὡς-
περ εἰκός, τῇ ξυμφορᾷ, καὶ ἡνιά-
θη· ὡς ἂν δὲ τὰ ἐν Λαζიკῇ στρα-
τεύματα μὴ χηρεῖσιεν ἡγεμόνος,
αὐτίκα ἔγε στρατηγὸν τὸν Ναχο-
ραγὰν ἀναδείκυσεν, ἀνδρα τῶν
σφόδρα λεγίμων τε καὶ ὀνομαστο-
τάτων. καὶ τῷ μὲν τὰ ἐς τὴν πο-
ρείαν παρεσκεύαστο καὶ ἤδη ἐχώ-
ρει. ἐν τῷ δὲ τῷ ἐκείνος ἐν τού-
τις, παράλογα ἄττα καὶ ἀπισμα
ἐν τῇ Κελχίδι χώρα ξυνέβη. ἐπει-
δὴ γὰρ αἱ Ῥωμαῖσι, ὥσπερ μισ

III 2. როდესაც ხოსროს აცნობეს
მერმეროე გარდაიცვალაო, ის რო-
გორც, მოსალოდნელი იყო, ძალიან
დაალონა ამ უბედურმა შემთხვევამ
და დაამწყურა; რათა ლაზიკეში მყო-
ფი ჯარი მოკლებული არ ყოფილიყო
წინამძღოლს, მან მაშინვე დანი-
შნა სარდლად ნახორაგანი, კაცი
ფრიად წარჩინებული და სახელო-
ვანი. ის უკვე მომზადებული იყო
სამგზავროდ და მიდიოდა კიდევ.
ნახორაგანი რომ ამ სამზარისში
იყო, კოლხიდის ქვეყანაში რალაც
უცნაური და შეუფერებელი მოხდა.
როდესაც რომაელები, როგორც

¹) აქ აგათია გულისხმობს, ალბათ, იმას, რომ წინათ მერმეროემ ტყუილი
ცნობები გაავრცელებინა თავისი გარდაცვალების შესახებ: ეხლა ნამდვილად გარდა-
იცვალაო, ამბობს აგათია.

²) აგათია განაგრძობს მერმეროეს დახასიათებას: «თუმცა მოხუცებული
იყო და კარგა ხანია ორივე ფეხი დასაბიჩრებულა ჰქონდა, ისე რომ ცხენზეც არ შეეძ-
ლო ჯდომა, მაგრამ საქმიანობას იტანდა, თითქოს ღონიერი ყმაწვილი ყოფილი-
ყოს, და არ ერიდებოდა არავითარ შრომას: საკაცით დაჰქონდათ და ისე ჩამოუვ-
ლიდა ხოლმე რაზმებს და ამ გზით შიშის ზარსა სცემდა მოწინააღმდეგეებს, თა-
ვისიანებს კი სქეზებდა და ამხნეუებდა, და საქმის სწორად წაყვანის მეოხებით მან
ბევრი გამარჯვება მოიპოვა. ამრიგად, წინამძღოლობის უნარი აიხსნება არა სხეუ-
ლის ძალოვნებით, არამედ გონიერებით. მაშინ მერმეროეს გვამი მისიანებმა აიღეს
და ქალაქ გარეთ გაიტანეს და, თანახმად მშობლიური წესისა, განმარტოებით და
შიშვლად დაუგდეს ძალებსა და ფრინველებს საჯიჯგნელად» (HGM. II 217,
18—32).

πρότερον ἐρρήθη. ἀκλεέστατα ἔτληχανον πεφευγότες καὶ τὰ πράγματα τὸ μέρος καταπροέμενοι τοῖς πολείοις. Γουβάρξης ἑτῶν Λαζῶν βασιλεῖς, εὐκ' ἀνεκτὸν ἡγούμενος τὸ αἶσχος, δεδιὼς δὲ μάλλον μὴ τι καὶ πέρα τούτων ἀμαρτηθεῖη, αὐτίκα Ἰουστινιανῶ ἐξήγειλεν ἕκαστα, καταιτιώμενος τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἄπ.ν τὸ ξυνεχθῆν ἐς τὴν ἐκείνων ἀνάγκων ἄβελτερίαν, καὶ πλέον ἐπεκίλει τῷ Βέσσο καὶ μετ' ἐκείνῃν Μαρτίνῳ καὶ Ῥουσίκῳ. οὗτος δὲ Ῥουστικός ἦν μὲν Ἑλληνογαλάτης τὸ γένος, παρτὴν δὲ αὐτόσε οὐχ ὥστε στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος ἢ ἄλλο τι εἶναι τῶν παρατάξεων μέρος, ταμίας δὲ μόνον τῶν βασιλέως χρημάτων, οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐραυζομένων, ἄλλῳ γάρ τῳ ταῦτα ἐπετέτραπτο. ἀλλὰ τῶν ἑσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπεπόμφει, ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα

უკვე ზემოთ ვთქვი, სამარცხივნოდ გაიქცენ და თავიანთი ბარგის ერთი ნაწილიც მტერს მიუტოვეს, ლახთა მეფემ გუბაზმა, რომელსაც ასეთი სასიოცხო საქმე შეუფერებლად მიიჩნდა და რომელსაც ეშინოდა ვაი თუ ამის მეტი კიდევ რამე შეუფერებელი მოხდესო, მაშინვე აცნობდა იუსტინიანეს ყველაფერი, ბრალს სდებდა სტრატეგოსებს და ყველაფერს რაც მოხდა, მათ უგუნურებას მიაწერდა, განსაკუთრებით ამტყუნებდა ბესსას, მის შემდეგ მარტინესა და რუსტიკეს. ეს რუსსტიკე წარმოშობით იყო ელინოვალი და იქ მსახურებდა არასტრატეგოსის ან რაზმის უფროსის ან სხვა რამ თანამდებობაზე. სამწყობრო ნაწილში, არამედ მხოლოდ მეფის თანხების საგანძურის მმართველად იყო¹, იმ თანხების კი არა, რომლებიც გადასახადთა აკრეფით გროვდებოდა — ეს სხვა პირს ექვემდებარებოდა — არამედ იმ თანხების, რომლებიც სამეფო საგანძურებიდან იყო გაგზავნილი იმ

1) ეს თანამდებობა τῶν βασιλέως (ან βασιλικῶν) χρημάτων ταμίας უდრის ლათინურს comes sacrarum largitionum (იხ. RE IV, 671—675). მაგრამ ეს იგივე არ არის, რაც იყო სახელმწიფო ფინანსთა მინისტრის თანამდებობა სატახტო ქალაქში. როგორც ავათიას აქვს აღნიშნული, ის განაგებდა მეფის საგანძურის იმ თანხებს, რომლებიც ომის საგანგებო ხარჯებთან იყო დაკავშირებული, და ამიტომ გვხვდება მხოლოდ ომის დროს; ეს ταμίας-ი, რომელიც შთავარ შტაბში იმყოფება, არც ფინანსთა მინისტრს ემორჩილება, არც მთავარსარდალს: ის უშუალოდ კეისართან არის დაკავშირებული. ასეთივე თანამდებობა, როგორიც რუსტიკეს ჰქონია 554 წელს ლაზიკის ფრონტზე, ეჭირა ნარსეს 530—531 წლებში სპარსეთის ფრონტზე (Proc. BP I, 15) და 538 წელს იტალიის ფრონტზე (BG VI 13. 18). საფიქრებელია, რომ ეს თანამდებობა იუსტინიანეს მიერ არის შექმნილი (იხ. E. Stein, Studien zur Geschichte des Byz. Reiches. Stuttgart 1919, გვ. 164—165).

κομίζεσθαι γέρα. ἐντεῦθεν τε οὐκ ἄσημος ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ καὶ λίαν τῶν δυνατωτάτων, ὡς καὶ κοινω- νὸς εἶναι τῶν ἀπορρήτων, βέβαιά τε τότε δοκεῖν καὶ πιστότερα τὰ παρὰ τῶν ἀρχόντων ἀναγγελλόμενα, ἤνικα ἂν ἐκείνον ἀρέσκη. Ἰουστινιανὸς δὲ ἤδη καὶ πρότερον χαλεπαίνων τῷ Βέσσαι, ὅτι δὴ Πέτρας ἔλῶν τὸ φρούριον, πρὶν ἀφικέσθαι τὸν Μερμερόην. δέον αὐτὸν τὰς ἐξ Ἰβηρίας ἐσόδους καρτερώ- τατα διαφράξαι, ξυλλαμβανούσης αὐτῷ τῆς φύσεως τῶν χωρίων, ταύτη τε ἄβατα τοῖς βαρβάρους τὰ Λαζικῆς ὄρια καταστῆσαι, ὁ δὲ τοῦτο μεθῆκεν ὑπὸ ῥαστώνης, ἀργυρολογῶν δὲ περιενόστει τὰς πόλεις τὰς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένας. ἐκεῖνα δὲ ὄν ὁ βασιλεὺς μεμνη- μένος, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα ἐπέ- πυστο, αὐτίκα ἐπέθηκετο καὶ τοῖ- νον παραλύσας τὸν Βέσσαν τῆς ἀρχῆς, καὶ πρὸς γε ἀφελόμενος αὐτὸν τὰ οἰκεία ἐς Ἀβασγούς ἐξέπεμψεν, ἐκεῖσε μενούντα ἕως ἂν ἕτερόν τι ἐπ' αὐτῷ διανοη- θείη. τῷ δὲ Μαρτίνῳ πολλὰ νε- μεσήσας, ἕμως αὐτῷ τὰ πρωτεία τῆς ἡγεμονίας παρέσχετο, καὶ ἦν ἐν τοῖς στρατηγούσι πρῶτιστος μὲν αὐτός, Ἰουστίνος δὲ δεύτερος, καὶ Βούζης αὖ μετ' ἐκείνον, καὶ ἐξῆς οἱ ἄλλοι ὡς ἕκαστοι. αἰεὶ μὲν ὤν καὶ πρότερον Μαρτίνῳ τε καὶ

მიზნით, რომ მამაცად მებრძოლებს ჯეროვანი საჩუქრები მიეღოთ. ამიტომ არც ისე უმნიშვნელო იყო ეს კაცი, პირობით, ფრიად შემძლებელიც და საიდუმლო საქმეებშიც ჩახედილი; მხოლოდ მაშინ ჰქონდა ძალა არქონტთა განკარგულებებს, როდესაც იგი ეთანხმებოდა. ბესსას მიმართ კი უკვე წინათაც წყრებოდა იუსტინიანე; ბესსამ პეტრას ციხე — რომ აიღო, სანამ იქ მე-მეორე ჩავიდოდა, საჭირო იყო, რომ იბერიიდან გადმოსავალი ადგილები მაგრად ჩაეკეტა — მისთვის ხომ ნაცნობი იყო ამ ადგილების მდებარეობა — და ბარბაროსებისათვის შეუძლებელი გაეხადა აქ ლაზიკის საზღვრებში გადმოსვლა, — მაგრამ მან არ შეასრულა ეს თავისი უგუნურების წყალობით, და ამის ნაცვლად მოიარა თავისი ხელქვეითი ქალაქები და ხარკი მოკრიფა¹. და, აი, მეფემ მოიგონა ყველაფერი ეს, როდესაც გუბამის შემოთვირი გაიგო, და მაშინვე ირწმუნა; ამიტომ მან ბესსა გადააყენა თანამდებობიდან, გარდა ამისა ჩამოართვა მას მთელი ქონება და აბაზგიაში გაგზავნა, რომ იქ დარჩენილიყო, სანამ მისთვის სხვა რამეს მოიფიქრებდა. რაც შეეხება მარტინეს, თუმცა იმაზეც ძალიან გაჯავრებული იყო, მაგრამ პირველი სარდლის თანამდებობა მაინც დაუტოვა; სტრატეგოსთა შორის ის

¹) აქ აგათია იმეორებს პროკოპის სიტყვებს (BG VIII, 13; იხ. ჯეორგიკა II, 150, 153—154).

Ῥουστίκῳ οὐκ ὀρίθως τὰ ἐς Γου-
βάζην διέκειτο, ἀλλὰ δυσμένειά
τις αὐτοῖς ὑπετυφετο, βαρεῖά τε
καὶ δεινοτάτη ἔσθ'· καὶ διελάν-
θανε, λαβὺσα μὲν τὴν ἀρχὴν
ὑπὸ Φιλου καὶ βασικανίας, ἀρ-
θρεῖσα δὲ κατὰ τὸ μάλλον τῷ ξυ-
νελεῖ καὶ ἀλοχίστῳ τῆς ὑποψίας.
ἅπαν γὰρ οὖν ὑπ' αὐτῶν γιγ-
νόμενον τῷ πεπνυμένοι τῆς ψυχῆς
ἔξετίζοντες, καὶ πάντως ἀχθόμε-
νοι, ὑπέτρεφον² τὸ χαλεπαίνον
καὶ ἐπερῶνυσον³. ἐπεὶ δὲ ἐκείνος
ὑπετοπήσας τὸ ἔχθρος, καὶ τὸ λοι-
πὸν ἐς τὸ ἀντιλυπεῖν προηγγέ-
νος, ἐκακηγόρει γὰρ αὐτοὺς πολλαῖς ὡς
ἀνάνδρους καὶ ἀλαζόνας, καὶ οὐ-
δὲν ἔτιον μέλιν αὐτοῖς τῶν πρακ-
τέων, ἔς τε τὰ ξυμπόσια καὶ τοὺς
ξυλλόγους νεεσῶν ἀεὶ διετέλει,
καὶ οὐδὲ πρεσβείας τυχὸν ἀφιγ-
μένης ἐκ τῶν προσοίκων ἐμῶν
ἀνεί καὶ ὑπετέλλετο· οἱ δὲ ταῦτά
τε οὐκ ἐνεγκόντες καὶ πρὸς γε-
τὰς ἐς βασιλέα διαβλάς ἐν ὀργῇ
ποιησάμενοι, καὶ γιγνώσκοντες

იყო უპირველესი¹, იუსტინე იყო
მეორე, ხოლო ბუზე ამის მომდევნო-
და ასე შემდეგ დანარჩენებიც. მარ-
თალია, წინათაც მუდამ ისე იყო,
რომ გუბაზს მარტინესთან და რუს-
ტიკესთან კარგი ურთიერთობა კი-
არ ჰქონდა, არამედ მტრობა ღვივ-
დებოდა მათ შორის, მძიმე და სა-
შინელი, მაგრამ ის ჯერ დაფარუ-
ლი იყო. ეს მტრული ურთიერთო-
ბა ჯერ დაიწყო შურიით და ცილის-
წამებით, ხოლო შემდეგ უფრო-და-
უფრო გაიზარდა განუწყვეტელ და
უგუნურ იჭვინულობად. თითოეულ
მის ჩადენილ საქმეს ისინი უყურებ-
დენ დაჭრილი გულით და სრულიად
მტრულად, აღვივებდენ ბოლმას და
აძლიერებდენ. როდესაც მან (გუბაზ-
მა) შენიშნა მისდამი მათი სიძულ-
ვილი, რასაკვირველია სამაგიეროს-
მიზღვევის საფუძველი მიეცა, და
ის მათ ხშირად აძაგებდა როგორც
ლაჩრებსა და გაიძვრებს, რომ მათ
ხელიდან არაფერი საქმე არ გამო-
დის; ნადიმებზე და კრებებზე მუ-
დამ ზიზლით ეპყრობოდა, და რო-

1) მარტინე გვხვდება 531 წლიდან. ამ წელს ის სიტტას და ჰერმოჯენეს
ჯარში მსახურებს სპარსეთის ფრონტზე; მარტიროპოლისიდან ის მძევლად გაუზ-
ნავნეს სპარსელებს. ამის შემდეგ ვიდრე 540 წლამდე ის დასავლეთის ფრონტზეა
540 წელს კი ის კონსტანტინეპოლში იქმნა გამოძახებული და მალე გაიგზავნა სპარ-
სეთის ფრონტზე; მონაწილეობა მიიღო დარას დაკავში. 543 წელს ის დანიშნული
იქმნა magister militum per Orientem; ანგლონთან ბრძოლაში დამარცხდა;
544 წელს ედესაში იბრძოდა ხოსროს წინააღმდეგ. 552 წელს ბესს სთან ერთად
ლახეთში ხელმძღვანელობს სამარ ოპერაციებს. 554 წლიდან ის მთავარსარდალია
(პირველი სარდალი) ლახეთის ფრონტზე. გუბაზის წინააღმდეგ შეთქმულების
მოწყობისა და მისი ვერავლად მოკვლის გამო ის იუსტინიანემ 556 წელს გა-
დააყენა თანამდებობიდან (იხ. ქვემოთ Agath. IV, 21) და მის ადგილას იუსტინე,
გერმანეს-ძე, დანიშნა (იხ. RE XIV, 2019—2020).

2) ὑπεστρεφον R. — 3) ὑπερρῶνυσον R.

ὡς οὐκ ἀνήσει διελέγχων εἰ πως
καὶ αὐτὸς σφαλεῖεν, ἐβόλευοντο
ἐκποδῶν τὸν Γουβᾶζην ποιήσα-
σθαι, ὡς ἂν ἴσαιντό τε αὐτὸν
τοῦ φιλῶσαντος πέρι καὶ τὸ λοι-
πὸν εὐδὲν εἰ δειμνίζουσιν.

რადგან იცოდნენ, რომ ის კვლავაც გააგზავნიდა საჩივარს, თუ ისინი
კიდევ რამეში შესცდებოდნენ, ამიტომ განიზრახეს თავიდან მოეშო-
რებინათ გუბაზი, რათა ერთი მხრით მისთვის სამაგიერო გადაეხადათ
მოყვებულნი უსიამოვნებისათვის, ხოლო მეორე მხრით აღარ ჰქონო-
დათ ამიერიდან შიში.

Πολλὰ δὴ οὖν κατὰ σφᾶς κοι-
νολογησάμενοι καὶ πέρας ἐπὶ τῆδε
στάντες τῆ γυνάμῃ, ἐπειδὴ αὐτὸν
οὐ πρότερον διέχειρ'σασθαι φόντο
χρῆναι πρὶν ἂν καὶ τοῦ βασιλέως
ἀποπειραθῆεν, στέλλουσιν ἐς τὸ
Βυζάντιον Ἰωάννην τὸν Ῥουστί-
κον ἀδελφόν, ἀγγελοῦντα δῆθεν
ὡς μηδίζων ὁ Γουβᾶζης περὶ-
ραται. καὶ οὖν ἐς λόγους ὁ Ἰωάν-
νης τῷ βασιλεῖ λαυραϊότατα ἀφιγ-
μένους διέβαλλε τὸν Γουβᾶζην ὡς
ἀποστάντα ἤδη καὶ τοὺς Πέρσας
ἐπαγόμενον καὶ οὐκ ἐς μακρὰν
τὴν χώραν ἐπ' ἐκείνους¹ μετασφ-
σοντά, εἰ μὴ θάπτον σφᾶς δὴ οὖν
πρὸς πῶ διακωλυθεῖ. ὁ δὲ βασι-
λεὺς καταπλαγείς μὲν τῷ παρα-
λόγῳ οὕτω δὲ τελευτάτα πεπισ-
τευκώς, ἀλλ' ἐπὶ μέσης τινὸς χω-
ρήσας ἐγνοίᾳς,

„ἄγε, ἔφη, ὅπως τὸν ἄνδρα πα-
ρασκευάσοιτε ὡς ἡμᾶς ἐνθάδε γε-
νήσθαι“.

Δείσας δὲ ὁ Ἰωάννης μήποτε,

დესაც შემთხვევით მეზობელი ტო-
მების ელჩები მოვიდოდნენ, მაშინაც
კი არ ცხრებოდა და არ ეშვებოდა.
ისინიც ამას ვერ ითმენდნენ და გან-
საკუთრებით აბრაზებდა მათ მეფეს-
თან დაბეზლება (გუბაზის მიერ) და,

რადგან იცოდნენ, რომ ის კვლავაც გააგზავნიდა საჩივარს, თუ ისინი
კიდევ რამეში შესცდებოდნენ, ამიტომ განიზრახეს თავიდან მოეშო-
რებინათ გუბაზი, რათა ერთი მხრით მისთვის სამაგიერო გადაეხადათ
მოყვებულნი უსიამოვნებისათვის, ხოლო მეორე მხრით აღარ ჰქონო-
დათ ამიერიდან შიში.

III 3. ბევრი ითათბირეს იმათ
ერთმანეთში და ბოლოს იმ აზრს
დაადგენ, რომ, სანამ არ ცდიდნენ
მეფესთან ამ საქმის მოგვარებას, ხე-
ლი არ ეხლოთ მისთვის. ამიტომ
ბიზანტიონში გაგზავნეს იოანე-
რუსტიკეს ძმა, რათა მას მიეტანა
ამბავი, თითქოს გუბაზი სპარსელე,
ბის მომხრეობას იჩენდეს. და, აი-
რადესაც იოანე ფარულად მივიდა
მეფესთან სალაპარაკოდ, დააბეზლა
გუბაზი: გადაგვიდგა და სპარსე-
ლებს მოუძღვება და საცაა მთელ
ქვეყანას მათ გადასცემს, თუ სას-
წრაფოდ რაიმე ზომას არ მივიღებთ
მის შესაკავებლად. მეფე გაშტე-
რებული დარჩა ამ დაუჯერებელი
ამბით, საბოლოოდ არც დაიჯერა,
მაგრამ რაღაც საშუალო აზრს დაად-
გა და უთხრა:

— მაშ, მიიღეთ ზომები, რომ ის
აქ მოვიდეს.

იოანეს შეეშინდა, ვაი თუ, ის
რომ აქ მოვიდეს, ჩივილი სივერაგე

1) ἐς εἰκείνους R.

εἰ γε ἐκείνους ἀφίκοιτο, τὰ τῆς ἐπι-
βουλῆς ἀνακαλυφθεῖη,

„εἶεν, ἔφη, ὦ δέσποτα, τί δὲ ἄρα
ποιητέον ἡμῖν, εἰ γε ἐκὼν εἶναι
παραγενέσθαι ἤκιστα εἰσι“;

„ἀναγκαστέον αὐτὸν, ἢ δὲ ὁ βα-
σιλεὺς, κατήκον ὄντα καὶ πάση
μηχανῇ¹ ἔκπεπτεν“.

Εὐθύς δὴ οὖν ὑπολαβὼν ὁ Ἰωάν-
νης ἀνγκασόμενος δὲ εἰ γε ἀντι-
σταίη, τί ἂν γένοιτο ἐπὶ τούτοις“;

„τί δὲ ἄλλο γε, ἔφη ὁ βασιλεὺς, ἢ
πείσεται τὰ τῶν τυράννων καὶ
κάκιστα ἀπολείται“;

„εὐθὺς οὖν ἔσται δέος, ἢ δὲ ὁ Ἰωάν-
νης, τῷ τούτου ἀποκτενοῦντι“;

„σὺ μὲν οὖν, ἔφη, εἶγε ἀντιπα-
τέμενος καὶ ἀνήκουστων ὡς πο-
λέμιος διακωφάρει“.

Τοιαῦτα δὲ τοῦ βασιλέως ἀπο-
κριναμένου καὶ παραπλήσια τού-
των ἐν ἐπιστολῇ τοῖς στρατηγοῖς
σημήναντος, οὐδὲν ἔτι ὁ Ἰωάννης
περαιτέρω ἀνεπυθάνετο, ἀλλ’
ἐπειλήφθαι ἤδη καὶ ἔχεσθαι τοῦ
ζητουμένου ἀποχρώντως ἠγούμε-
νος ἐπανήκειν αὐτῷ ἐξ Κόλχους·
τό γράμα τούτο ἐπιφερόμενος· ὁ
δὲ Μαρτίνος τε καὶ Ῥούστικος
ἀναλεξάμενοι, καὶ μάλα εὐπρεπῶς
ἐσκευαρήσθαι τὸ δῶμα εὐρόντες,
εὐθύς ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἐχώρουν.
Ξυγκλεσάμενοι δὲ οὖν Ἰουστινόν
τε καὶ Βουζην καὶ τὸ με-
λετηθὲν ἀποκρίπτοντες, χρῆναι
ἐφασαν τῇν ταχίστην ὡς Γουβλά-

გამომქლავდესო და მოახსენა:

— როგორ მოვიქცეთ, ბატონო,
რომ თავისი ნებით არ ირჩიოს აქ
გამოცხადება?

— ძალა დაატანეთ, უპასუხა მეფემ,
ქვეშევრდომია, ყოველი ღონე იხმა-
რეთ და გამომიგზავნეთ.

იოანემ მაშინვე ჩამოართვა სო-
ტყვა:

— ძალას დავატანთ, მაგრამ წი-
ნალმდევგობა რომ ვაგვიწიოს, რა
ვუყოთ?

— სხვა რა უნდა უყოთ, უთხრა
მეფემ; ტირანული საქციელი უნდა
დაისაჯოს, სასტიკად უნდა მოისრას.

— მაშ, თქვა იოანემ, არავითარ
შიში არ უნდა ჰქონდეს იმას,
ვინც მას მოკლავს?

— რასაკვირველია არა, უთხრა
მეფემ; თუ ის წინააღმდეგობას გას-
წევს და ურჩობას დაიწყებს, უნდა
მოისპოს, როგორც მტერი.

ასე რომ უპასუხა მეფემ და დაა-
ხლოვებით იგივე აღნიშნა სტრატე-
გოსებისადმი მიწერილ წერილში²,
იოანე მეტს აღარათერს შეეკითხა.
მისი აზრით, მან დამაკმაყოფილე-
ბელი პასუხი მიიღო იმაზე, რასაც
ეძიებდა, და უკან გასწია კოლხე-
თისაკენ; თან ეს წერილიც წაიღო.
მარტინემ და რუსტიკემ რომ წაი-
კითხეს წერილი, დაასკვნეს; რომ
საქმე საუცხოვოდ იყო მოგვარებუ-
ლი და მაშინვე შეუდგენ საქმეს.
მათ მოიხმეს იუსტინე და ბუზე,
განზრახული დაუძალეს, ხოლო უთ-

1) პაჟი ფულაჟი *სი/გ*.

2) ეს წერილი მოყვანილია ქვემოთ, *Agathl. IV, 2*.

ζην ἴεναι, ζὺν αὐτῶ τε βρυλεύεσθαι ὡς τῆς ἐξ Ὀνόγουρι¹ Πέρσαις κοινῇ ἐπελευσόμεθα. οἱ δὲ τούτοις πεπεισμένοι ξυνεπορεύοντο. εἶπετο δὲ αὐτοῖς βραχεῖά τις ἐκ τῶν ταγματῶν ἀπόμοιρα γνοῦς δὲ ὁ Γουβάζης ὡς αὐτίκα μάλα εἰ στρατηγοὶ ἐπ' αὐτὸν ἤζουσι καὶ οὐδὲν ὄν. οὐν ἀντίξουν ὑπὲρ τῆς παρὰ τὸν Χωβῶν ποταμόν. ἐνταῦθα τε αὐτοῖς ὁ δεῖλαιός ὑπαντιάζει ἀφλακτός τε καὶ θαρραλέος καὶ λίαν ὀλίγους τῶν ὀπαδῶν ἐπαγόμενος, καὶ τοὺς ἀνόπλους καὶ οὐκ ἐς μάχην παρεσλευασμένους. πῶς δὲ οὐκ ἂν οὕτως ἔκετο παρὰ φίλους τε καὶ ξυνήθεις καὶ φυλακᾶς τῆς χώρας καὶ ἡκιστα πολεμίου, μᾶλλον μὲν οὐν καὶ τῶν ὀθνεῖων ἐχθρῶν ἀλεξιτήρας;

Οὕτω δὲ ἐπὶ τῶν ἱππων ἡμενοὶ ἅπαντες διελέγοντο ἀλλήλους ὡς τὰ παρόντα φετέον. καὶ τοῖνυν ὁ Ρούστικος „ἄγε“ ἔφη „ὦ Γουβάζη, ὡς ἡμῖν ξυνάροιο καὶ ξυνεπιλήψῃ τοῦ πόνου κατὰ Περσῶν τοῖσι τούτων δὴ τῶν ἐξ Ὀνόγουρι ἰδρυμένων. ἀσχυρὸν γὰρ εἶ καθεδούνται ἀδεῶς ἐπὶ πλεῖστον ἐν μέσῃ τῇ ἡμετέρᾳ γούρᾳ, καὶ ταῦτα ὀλίγοι ὄντες καὶ οὐδαμῶς ἀξιμαχοί“. „ἄλλ' ὑμᾶς γε μόνους“ ἢ δὲ ὁ Γουβάζης „ἀνάγκη, ὦ γενναῖοι, ἐν τῷδε δια-

ხრეს: საჭიროა სასწრაფოდ გუბაშთან წასვლა და მასთან მოთათბირება იმის შესახებ, ონოგურისში მყოფ სპარსელებს როგორ დავესხათ თავს ერთად. ამათაც დაუჯერეს და გაემართნენ: თან წაიყვანეს მცირეოდენი რაზმი. გუბაშმა რომ შეიტყო, რომ მასთან მალე მოვიდოდნენ სტრატეგოსები, და სამტროს მათგან არაფერს ელოდა, წავიდა ხობის წყალთან. აქ შეეგება ის უბედური მათ, უმცველებოდ და გაბედულად, მხოლოდ მცირეოდენი ახლდენ მისი ამალიდან, ისიც უიარაღონი და საბრძოლველად მოუმზადებელნი. მაშ, სხვანაირად როგორ მიეგებებოდა ის მეგობრებს და მოკეთებებს, ამ ქვეყნის მცველებს, არა მტრებს, არამედ—პირიქით — უცხო ტომთა განმდევნელებს?

III 4. ასე, ყველანი ცხენებზე ისხდნენ და ისე ესაუბრებოდნენ ერთმანეთს მიმდინარე მდგომარეობის შესახებ. მაშინ რუსტიკემ უთხრა: „აბა, გუბაზ, სპარსელების წინააღმდეგ მივდივართ, რომლებიც ონოგურისში ჩამჯდარან; გამოვყვევი და ჩვენთან ერთად მიიღე მონაწილეობა ამ ლაშქრობაში. სიროცხვილი იქნება, თუ ისინი კვლავ თავისუფლად ისხდებიან ჩვენი ქვეყნის შუა გულში, მით უმეტეს რომ ისინი მცირერიცხვანნი არიან და ბრძოლის უნარი-

¹) εν Ονογουρι R (სხვა ხელით), Ονογουρι vulg.

²) τον ποταμον vult. — εχθρων R, εθων vult.

γωκίσασθαι ὡς καὶ μόνους τῶν
 ξυνενεχθέντων αἰτιωτάτους. εἰ
 γὰρ μὴ ῥάστώνη πολλῇ ἀμφὶ τὰ
 πραχτέα εἴχεσθε καὶ ὀλιγωρία,
 οὐτ' ἂν τὸ φρούριον ἡμῖν τοῦτο
 ἐπετειχίζετο οὔτε οὕτως ἀκλεᾶ
 φυγῆν καὶ ἀσχήμονα ὑποστάγτες
 ἐδραπετεύετε, οὔτε ἄλλο τι ἐγίγ-
 νετο τῶν εὐ προσηκόντων. γυν
 ὄη οὖν, ὦ λῶστοι, εἴ γε δόξης
 ἐρασταὶ εἶναι φατε καὶ στρατη-
 γικῶ φρονήματι γάνυσθε, τὸ πη-
 ρειμένον ἡμῖν ἀνακλητέον. ὡς
 ἔγωγε οὐ ποτε ἔφομαι οὐδὲ ξυν-
 διακινδυνεύσαιμι, πρὶν ἂν ἀπντα
 ἐκθεραπευθεῖη πρὸς ἡμῶν τὰ
 ἡμαρτημένα". τούτων δὲ εἰρημέ-
 γων, αὐτίκα, ὡσπερ τῆς αντι-
 λογίας ἀποχρώσης πρὸς ἔλεγχον
 τοῦ μηδισμού καὶ τυραννίδος με-
 μελετημένης, ὁ Ἰωάννης ἐκείνος,
 ὁ τῶν δεινῶν ἀγγελιαφόρος, σπα-
 σάμενος ἡρέμα τὸ ἐγχειρίδιον
 παίει τὸν Γουβάζην ἀμφὶ τὸ στέρ-
 νον, οὐπω καιρίαν. ὁ δὲ, ἐτύγ-
 χανεν γὰρ ἐναλλάγδην ἔχων τῷ
 πόδε ὑπὲρ τὸν ἀχένιν τοῦ ἱππου,
 ἀθρόον κατέπεσεν, εὐ προσοῦτον,
 εἶμαι, τῇ πληγῇ τῆς χειρὸς ἔσαν
 τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καταβεβλημένος.
 ἰλυσπώμενον δὲ αὐτὸν ἔτι καὶ
 ἀναστισεῖοντα παραστάς ὁ τοῦ
 Ῥουστίκου δορυφόρος, προστετα-
 γμένον αὐτῷ, καὶ ξίφει πατάξας
 τὴν κεφαλὴν τελέωτατα κατακτεί-
 νει. αὐτῷ μὲν οὖν τὸν Γουβάζην
 καὶ ἐπὶ τοῖσδε ἀνηρῆσθαι φασιν
 αἱ τὰ ἀκριβέστατα γινώσκουσιν

თავ ვერ შეგვედრებინა". „ეს ლაშ-
 ქრობა, შე კიი კაცო, ხომ მარტო
 თქვენ გეხებათ—მიუგო გუბაზმა,—
 რადგან მხოლოდ თქვენ მიგიძღვით
 ბრალი იმაში, რაც მოხდა. რომ
 თქვენ ასე უგუნურად და დაუდე-
 ვრად არ მოპყრობოდით საქმეს, არც
 ეს ციხე იქნებოდა ჩვენ წინააღმ-
 დეგ გამაგრებული, არც ასე უსირ-
 ცხვილოდ და ქუდმოგლეჯილი გაი-
 ქცევოდით და არც სხვა რამე მო-
 ხდებოდა ამ შეუფერებელი ამბე-
 ბიდან. ეხლა კი, ძვირფასნო, თუ
 თქვენ ამბობთ, რომ დიდება გო-
 ყვართ და სარდლის ღირსების სი-
 მალღებე დგახართ, თქვენი შეცდომა
 უნდა გამოასწოროთ. რაც შემე-
 ხება მე, არ გამოგყვებით და არც
 ომში ჩავებმები, სანამ თქვენ
 მიერ ჩადენილ ყველა შეცდომას
 არ უწამლებთ“. როგორც კი ეს
 ითქვა, მაშინვე, თითქოს გუბაზის
 პასუხი საკმაოდ ამტკიცებდა მის
 მედიზმსა და ტირანობასო, იმ იოა-
 ნემ, რომელიც იმ ვერაგთა შიკრი-
 კი იყო, იშიშვლა ჩუმად ხანჯალი
 და მკერდში ჩასცა გუბაზს, მაგრამ
 არა სასიკვდილოდ. გუბაზს თურმე
 ცხენის კისერზე ჰქონდა თეხები
 შემოკეცილი და ის ერთბაშად დაე-
 ცა ძირს, მე ვფიქრობ, არა იმდენად
 ხელის დარტყმისაგან, რამდენადაც
 იმის გამო, რომ ასე მოულო-
 დნელად დაატყდა თავს ეს ამბავი.
 გუბაზმა ფოფხვა დაიწყო და ცდი-
 ლობდა ამდგარიყო, ამ დროს ზედ
 წაადგა რუსტიკეს მეშუზე, რომელ-
 საც ეს დავალებული ჰქონდა, მა-

πειπιστευμένοι. Ἰουστίνος δὲ καὶ Βούζη: ἡσχαλλον μὲν καὶ ἔδυσφόρουν, καὶ ξυμφραν τὸ πρῶτον ἐποικύντ, ἡσυχίαν δὲ σμῶς ἦγον, οἴομεν βασιλέα Ἰουστινιανὸν ταῦτα σαφῶς ἐπιστεῖλαι. ὁ δὲ τῶν Λαζῶν ὁμιλῆς διαταράχθη τε ἅπας καὶ δασυμίχ κατείχοντο, ἄς μήτε ἀναμύγνυσθαι τὸ λοιπὸν τοῖς Ῥωμαίοις μήτε ξυνεπιτρατεῦσθαι αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν νεκρὸν ἢ νενομίσται καταχῶσαντες ἔμενον σὺν τῶς ἀπόμαχοι, ἄς δὴ δεῖν ἄβρισμένοι καὶ τὴν πᾶτριον δόξαν ἀποβεβληκότες (HGM II 237—242).

მაელებს და არც მათთან ერთად ელაშქრათ, თანახმად მათი წესისა, დაკრძალეს, ბრძოლაში მონაწილეობა აღარ მიიღეს, როგორც უპირისპირედ შეურაცხყოფილებმა და სამშობლოს დიდების დამკარგველებმა.

ლაზთა ტომის დახასიათება.—ბრძოლა ონოგურისთან

554 წელს

Μέγιστον γὰρ ἔθνος καὶ ἀγέρωχον οἱ Λαζοὶ καὶ μεγίστων ἄλλων κρατοῦσι, τῷ τε παλαιῶν τῶν Κόλχων ὀνόματι βρενθισμένοι πέρα τοῦ μετρίου μεγαλαυχοῦσι, καὶ τάχα οὐ λίαν ἀλόγως. ἐν γὰρ τοῖς ἔθνεσι τοῖς ἑσῶ ὑφ' ἑτέραν βασιλείαν τετάχεται, οὐκ εἶδα ἕγωγε ἄλλο οὕτω κλεινὸν που φύλον καὶ εὐδαιμον, πλούτου τε ὑπερβλήν καὶ πλήθει κατηκόων, τόπων τε εὐκαιρίᾳ καὶ ἀφθονίᾳ τῶν ἐπιτηδείων καὶ τῆς τῶν ἡθῶν εὐκοσμίᾳ τε καὶ δεξιότητι. καὶ τοῖσιν οἱ μὲν πάλαι οἰ-

ხვილით გაუჩხება თავი და ბოლო მოუღო მის სიცოცხლეს. აი, ასეთ პირობებში მოკლეს გუბაზი, როგორც ამბობენ სარწმუნო კაცები, რომელთაც ზედმიწევნით იცოდნენ ეს ამბავი. იუსტინეს და ბუზეს ძალიან ეწყინათ ეს, უბედურებადაც ჩათვალეს ეს ამბავი, მაგრამ მაინც სდუმდნენ, რადგან ეგონათ, ეს უთუოდ იუსტინიანე მეფის დავალებით მოხდაო. ლაზთა მთელი ლაშქარი აღელდა ამ ამბის გამო და ისეთმა უკმაყოფილებამ შეიპყრო იკინი, რომ გადაწყვიტეს ამიერიდან აღარ შერეოდნენ როგორც ელაშქრათ. როდესაც გუბაზის გვამი აღმოჩნდა, როგორც უპირისპირედ შეურაცხყოფილებმა და სამშობლოს დიდების დამკარგველებმა.

III 5. ძლიერსა და მამაც ტომს წარმოადგენენ ლაზები და სხვა ძლიერ ტომებსაც მბრძანებლობენ; ამჟამად კოლხთა ძველი სახელით და ზომიერ მეტად ქედმაღლობენ, შესაძლებელია არც თუ ისე უსაფუძლოდ. იმ ტომებს შორის, რომლებიც სხვა სახელმწიფოს ექვემდებარებიან, მე არ მეგულება არც ერთი სხვა ესოდენ სახელგანთქმული და მორცხული, როგორც თავისი სიმდიდრის სიუხვიით ისე ქვეშევრდომთა სიმრავლით, როგორც მიწაწყლის სიჭარბით და მოსავლიანობით ისე ხასიათის სი-

κῆτορες τῶν ἐκ τῆς θαλάττης ἀγαθῶν ἀγνῶτες παντάπασιν ἐτύχχανον ὄντες, οἷς γε οὐδὲ ὄνυμα νεῶς ἤκοντο, πρὶν γε δὴ αὐτοῖς τὴν Ἄργῶν ἐκείνην ἐπιφοιτῆσαι. οἱ δὲ νῦν καὶ ναυτιλλονται γε οὕτω παρασχόν καὶ τὰ τῆς ἐμπορίας κινῶνται κέρδη. εἰσὶ τε οὐ βάρβαροι τὸ λοιπὸν οὐδὲ οὕτω βιοτεύουσιν, ἀλλ' ἔς τὸ πολιτικόν τε καὶ ἔνομον μεταβέβληται τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιμιξία· ὥστε εἴ τις τοὺς χαλκόποδας ταύρους περιέλοι καὶ τὰς τῶν γηγενῶν ἀναβλαστήσεις καὶ ὄψοσα ἄλλα τερατώδη καὶ ἄπιστα τῇ ποιήσει ἀμφὶ τῷ Αἰήτῃ κερκόμψευται, εὖροι γε ἂν τὰ παρόντα πολλῶ τῶν προτέρων ἀμείνονα. τοιοῦτοι δὲ οὖν ὄντες οἱ Λαζοὶ εἰκότως οὐκ ἀνεκτὰ ἤγουντο πεπονθέναι, ὡς δὴ τὸν βασιλέα σφῶν παρχλόγως ἀφηρημέναι. αὐτίκα δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, Μαρτίνου ἐξυπρύνοντος, ἠπείχοντο πανσυδὲ ἐπιθέσθαι τοῖς ἔς Ὀνόγουριν Πέρσαις. τήνδε δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ παλαιοῦ ἔλαχεν τὸ χωρίον, Ὀνγγῶν ἴσως ἐν τῆς ἄνω χρόνοις, τῶν δὲ Ὀνογουρῶν ἐπιλε-

ლამაზითა და სიკჳვიტით. იმ დროს, როდესაც წინანდელ მცხოვრებლებს ამ მხარისას სრულიად არ სკოდნიათ ზღვის დადებითი თვისებები, წარმოიდგინეთ—არც კი გაეგონათ ხომალდის სახელი მანამდე, სანამ მათთან არგოს ნავი მოვიდოდა, ეხლანდელი მცხოვრებლები დასცურავენ კიდევ, რამდენადაც შესაძლებელია, და ვაჭრობაშიაც ნახულობენ რიგ სარგებლობას. ისინი უკვე არც ბარბაროსები არიან, არც ბარბაროსურ ცხოვრებას ეწევიან, არამედ რომაელებთან კავშირის წყალობით თავიანთი ცხოვრებისათვის სახელმწიფოებრივი და კანონითი სახე მიუციათ; ასე რომ, თუ აღამიანი აღარ მოიგონებს სპილენძილიქებიან ხარებს და მიწისაგან აღმოცენებულ ბუმბერაზებს¹ და ბევრ სხვა საკვირველსა და დაუჯერებელ ამბავს, რაც აიეტის გარშემო შეთხზულ თქმულებაშია,—ის დარწმუნდება, რომ ეხლანდელი ვითარება წინანდელზე ბევრად უკეთესია. აი, ასეთი არიან ლაზები და ბუნებრივია, რომ მათ შეუწყნარებლად მიიჩნიეს მოეთმინათ ის, რომ მათ ასე ვერაგულად მოუკლეს მეფე. მარ-

1) იგულისხმება არგონავტების მითში მოთხრობილი შემდეგი ეპიზოდი. როდესაც იაზონმა უამბო კოლხიდის მეფეს აიეტს თავისი მოსვლის მიზანი და სთხოვა მას ოქროს ვერძი დაეთმო მისთვის, აიეტმა უპასუხა: ვიდრე ოქროს ვერძს მოგცემდე, უნდა დავრწმუნდე შენს ვაჟკაცობაშიო; გამოსაცდელად შემდეგ დავალებას მოგცემ: მე მყავს ორი ხარი, რომელთაც სპილენძის ჩლიქები აქვთ (აპოლონიელი როდოსელი III 410; τασα χαλκοποδες) და სპილენძის პირო, კვამლისა და ალის ამომხეთქავი; შეაბი ისინი გუთანში, მოხანი ყანა და დასთესე დრაკონის კბილები; საღამოთი ამ თესლისაგან გაჩნდებიან შეიარაღებული ბუმბერაზებიო (Apoll. Rhod. III, 401—421).

γομένων, αὐτοῦ περὶ ξυμβαλόντων τοῖς Κελχοῖς, καὶ εἶτα νενικημένων, καὶ ὥσπερ μνημείου χάριν καὶ τροπαίου τὴν ἐπίκλησιν ταύτην τῶν ἐπιχωρίων ἐπενεγκόντων. γυνὴ δὲ οὐχ οὕτω παρὰ τοῖς πολλοῖς ὀνομάζεται, ἀλλ' ἐπειδὴ Στεφάνου τοῦ θιεσπεσίου ἱερὸν ἐνταῦθα ἱδρύεται, ἐν δὴ πρῶτον πάλαι φασὶν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἄριστα δοκούντων ἐθελοντὴν διακινδυνεύσαντα ὑπὸ τῶν ἐναντίων καταλευσθῆναι, τῷ ἐκείνου ὀνόματι καλεῖσθαι τὸν τόπον νενόμισται. ἡμᾶς δὲ οὐδέν, οἶμαι, τὸ κωλύον ἐξ γνῶρισμα τῆ ἀρχαιοτάτῃ χρησθαι προσηγορία, ἐπεὶ καὶ ἐγγραφῇ μᾶλλον προσήκει. ὁ δὲ τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸς ἐξ Ὀνόγουριν ἵνα πηρεσχευάζοντο. οἱ γὰρ τῷ μιάσματος βουληφόροι ἐς τοῦτο ἐνέκειντο, ἐλπίζοντες ῥᾶθίως τοῦτο εἶ τὸ φρούριον καταστρέψασθαι ταύτην τε τὸν βασιλέα, εἰ καὶ τὰ τοῦ ἐόλου γνοίη, μὴ λίαν αὐτοῖς χαλεπήναι, ἀλλὰ τῇ τελευταία πράξει ἐν καιρῷ γινόμενῃ τὸ ἐπίκλημα διαλῦσαι. ἀπαντες τοιγαροῦν οἱ τε στρατηγὸι καὶ αἱ δυνάμεις ἐν τῷ Ἀρχαιοπόλειω πεδίῳ στρατοπεδευσάμενοι τοὺς τε καλουμένους σπαλίονας ἐπεσχεύαζον καὶ τὰ τῶν μεγάλων λίθων ἀκοντιστήρια καὶ ἄλλα ἅττα τειάδε ὕργανα, ὧς, εἰ δεήσει, τειχομαχήσοντες. ἔστι δὲ ὁ σπαλίον πλέγμα ἐκ λύγων ἐξ ὀρυφῆς τύπον ἐξεργασμένον, στε-

ტინეს წაქეზებით რომაელებმა მთელი თავისი ჯარით მიიტანეს იერიში ონოგურისში ჩამჯდარი სპარსელების წინააღმდეგ. ეს სახელი ძველადვე შეერქვა ამ ადგილს შესაძლებელია იმის გამო რომ ჰუნები, რომელთაც ონოგურები ეწოდებოდათ, ამ ადგილას შებმიან კოლხებს წარსულ წლებში და დამარცხებულან და ამ გამარჯვების ნიშნად და ძველად ადგილობრივ მცხოვრებლებს ეს სახელი შეურქმევიათ ამ ადგილისათვის. ამჟამად ბევრი ასე კი აღარ უწოდებს, არამედ, რადგან აქ დაფუძნებულია იმ წმიდა სტეფანეს ტაძარი, რომელიც, როგორც ამბობენ, საკუთარი ნებით შეება მტერს საუკეთესო ქრისტიანთა გულისთვის და ჩაქოლილ იქმნა მოწინააღმდეგეთა მიერ, მისი სახელი ეწოდა ამ ადგილს. ჩვენ კი, ვფიქრობ, არაფერი გვიშლის ხელს ძველი სახელწოდება ვინმართ, მით უმეტეს რომ მწერლობა ამას მხარს უჭერს. ამრიგად, რომაელთა ჯარი ონოგურისის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად ემზადებოდა. ამას მოითხოვდნ გუბანი მკვლელობის სულის ჩამდგმელნი, რომელთაც იმედი ჰქონდათ, რომ ამ ციხეს მალე დაიპყრობდნ: ამის წყალობით — თიქიობდრენ ისინი — მეფეს რომ კიდევაც გაეგო მათი ვერაგობის ამბავი, ის მათ მაინც და მაინც არ გაუწყობოდა და, რადგან უკანასკნელი ლაშქრობა წარმატებით დამთავრდებოდა, საყვე-

γαρόν τε τῆ πικνώσει και ἀμφη-
 ρεφές, τῷ ἐκχέρωθεν τὰ πλευρὰ
 ἕς τὰ κάτω παρατετάσθαι και
 περιβᾶλλειν τὸ ὑπερχόμενον. δέρ-
 ρεις δὲ ὑπερθεν και διφθέρας
 ἐπιβάλλοντες πάντοθεν περικαλύ-
 πτουςι τὸ μηχάνημα, τοῦ μάλλον
 ἔρυμα εἶναι και ἀποκρούειν τὰ
 βέλη. ἄνδρες δὲ ἔνδον ἐν τῷ ἀσφα-
 λει ὑποκρυπτόμενοι αἴρουσί γε
 αὐτὸ ἀφανῶς και ἡ βούλονται
 διακομίζουσι. ἐπειδὴν δὲ προ-
 σενεχθεῖη πύργῳ τυχὸν ἢ περι-
 βόλῳ, τότε δὴ νέρθιν ἐκείνοι τῆν
 προσχειμένην γῆν ἀνορύττοντες
 και τὸν χροῦν ἀνιμῶμενοι, ἀπο-
 γυμνοῦσι τὰ θεμέλια, και εἶτα
 μοχλοῖς τε και σφύραις ἐνδελε-
 χέσταττα πλήττοντες κατασειου-
 σιν τῆν οἰκιδόμιαν. οὕτω μὲν εὖν
 οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἕς πολιερχίαν πα-
 ρεσκευάζοντο.

იქ გადაიტანენ. თუ ის ცოშკთან ან ზღუდესთან იქნება რამენაირად
 მიტანილი, მაშინ ისინი, რომლებიც მის ქვეშ არიან მოთავსებუ-
 ლი, ამოთხრიან ხოლმე მიწას და გასწმენდენ ამონათხარს, გააშიშვ-
 ლებენ საძირკველს და, მის შემდეგ რაც მოქლონებითა და ურო-
 ებით გამუღმებით სცემენ, ჩამოანგრევენ შენობას¹. აი, ამნაირად ემ-
 ზადებოდენ რომაელები ალყის შემოსარტყმელად.

Ἐν τούτῳ, δὲ ἀλίσκεται τις Πέρσης ἀνὴρ ὑπὸ τῶν Ἰουστίνου

ღურსაც აიცდენდენ თავიდან. და,
 აი, სტრატეგოსებიც და მთელი ჯა-
 რიც, რომელნიც არქეოპოლისის
 დაბლობში იყვნენ დაბანაკებულნი,
 ამზადებდენ ეგრეთწოდებულ სპა-
 ლიონებს, დიდი ქვების სატყორც-
 ნელებს და სხვა ამგვარ იარაღებს,
 რათა, თუ საჭირო იქნებოდა, ზღუ-
 დისათვის დაეშინათ. სპალიონი
 წნელისაგან არის დაწნული სახუ-
 რავის მსგავსად, ისე მკვრივად,
 რომ ვერაფერი გაატანს ვერც ერთი
 ადგილიდან, ორივე გვერდი ქვევით
 არის ჩაჭიმული და ირგვლივ ჰფა-
 რავს იმას, ვინც მის ქვეშაა მოთავ-
 სებული. ზემოდან ყველგან ბეწვებ-
 სა და ტყავებს აფარებენ და ისე
 მალავენ მანქანას, რომ სიმაგრედ
 გამოდგეს და ისრების აშორება
 იქნეს შესაძლებელი; შიგ უშიშრად
 იმალებიან კაცები, უჩინრადაც ას-
 წევენ ხოლმე მას და, სადაც სურთ,
 III 6. ამ დროს იუსტინეს მე-

შუბეებმა დაიჭირეს ერთი სპარსე-

1) ასე უწოდებს აგათია იმ საომარ მოწყობილობას, რომელსაც რომაელები vinea-ს ეძახდენ. ისტორიკოსი მენანდრე ცოტა სხვანაირად ახასიათებს სპა-
 ლიონებს: «სპალიონები არის მანქანები, რაღაც საფარები, დაჭიმული ხარის-ტყა-
 ვებისაგან შედგენილი და ადამიანის სიმაღლის სარგებზე დაკიდებული, რომელთა
 ქვეშ შემალული ჰობლიტები. ზედ მიადგებიან ხოლმე კედელს და ქვის სატეხი და
 კედლის მთხრელი იარაღების საშუალებით მიწის ქვეშ გასავლები გაჰყავთ, ზედ
 აწევიან და თხრიან, რომ სადმე კედელი ჩამოანგრეონ ან სხვა რაიმე საშუალე-
 ბით ფულტრო ადგილას შევიდენ» (ფრაგმ. 75: HGM II, 130; Suidas s. v
 σπάλιον).

δορυφόρων ἀνά τὸ φρούριον πο-
 ρευόμενος. ἐπεὶ δὲ ἐς τὸ στρατό-
 πεδον ἐκεκόμιστο, ἠναγκάζετο
 μαστιγούμενος, ἕν ἀληθείᾳ ἐρεῖν
 τὰ τῶν οἰκείων βουλεύματα. καὶ
 ὄητα ἀπήγγελλεν ὡς ὁ μὲν Να-
 χοραγὰν ἐς Ἰβηρίαν ἤδη ἀφίκ-
 ται, αὐτὸν δὲ ἀπεσταλκῶς εἶη τὰ
 ἐνταῦθα στατεύματα ἐπιθαρρυνού-
 ντα, ὡς αὐτίκα μάλα τοῦ στρατη-
 γοῦ παρασομένου, „οἱ δὲ ἐς Μου-
 χείρισιν τε καὶ Κοτάσιον τεταγ-
 μένοι Πέρσαι οὐκ ἐς μακρὰν ἤξουσιν“
 ἔφη „πρὸς βροχὴν ἔχοντες τοῖς ἐς
 Ὀνόγουριν ὁμοφύλοις, ἐγνωσμένον
 αὐτοῖς, ὡς ἐπ’ ἐκείνουσ ἐναι δια-
 νοεῖσθε.“ τούτων δὲ ἐξηγημένων,
 αὐτίκα οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατη-
 γοὶ ἐβουλεύοντο ἀμφὶ τῶν παρόν-
 των. καὶ Βούζης μὲν ἔφασκεν
 χρῆναι πρότερον παντὶ τῇ στρα-
 τῇ ὑπαντιάζειν τοῖς ἐπερχομένοις.
 τούτων γάρ, ὡς τὸ εἰκός, διὰ τὴν
 ὀλιγότητα νικημένων, ἐπόμενον
 εἶναι τοῖς ἐν τῇ φρουρῇ τάχισ-
 τα προσχωρήσειν, ἐρήμους γεγε-
 νημένους· εἰ δὲ γε καὶ ἀντιστάειν,
 ἀλλ’ οὐδενὶ πόνῳ διαφθαρῆναι.
 ἤρεσκε δὲ ταῦτα καὶ Οὐλίγαγγον
 τὸν τοῦ Ἐρουλικοῦ στρατεύμα-
 τος ἡγεμόνα. τοιγάρτοι ἐκεί-
 νος θάμα ἐπεφθέγγετο παρομιῶ-
 δὲς τι, βαρβαρικὸν μὲν καὶ ἀφε-
 λές, ἐνεργὸν δὲ θμῶς καὶ χρή-
 σιμον· ὡς δεῖ πρότερον ἀποσοβεῖν
 τὰς μελίττας, καὶ ἔπειτα τὸ μέλι
 σχολαίτερον ἀναირεῖσθαι. ὁ δὲ

ლი, რომელიც ციხისაკენ მიდიოდა.
 როდესაც ის ბანაკში მოიყვანეს,
 მაგრად სცემეს და აიძულეს სი-
 მართლე ეთქვა თავისიანების გან-
 ზრახვათა შესახებ. და მან, მარ-
 თლაც, უამბო, რომ ნახორაგანი
 უკვე იბერიაში იყო მოსული და
 რომ ის გამოავხავნა აქაური ჯა-
 რების გასამხნეველად, თვითონ
 სარდალიც მალე აქ გაჩნდებო-
 ჵმუხირისსა და კოტაისში დარაზ-
 მული სპარსელებიც მოვლენ მოკლე
 ხანში—თქვა მან, - რომ შეეშვე-
 ლონ ონოგურისში მყოფ თვისტომთ;
 მათ გაიგეს, რომ თქვენ იმათ წი-
 ნააღმდეგ გალაშქრება განგიზრა-
 ხავთ“. ეს რომ თქვა, რომაელთა
 სარდლები მაშინ შეუდგენ თათ-
 ბირს შექმნილი მდგომარეობის შე-
 სახებ. ბუზემ თქვა, საჭიროა პირ-
 ველ რიგში მთელი ჩვენი ჯარით-
 დავუხვდეთ მომავალ მტერსო. ამათ-
 ხომ, ცხადია, დავამარცხებთ, რა-
 დგან მცირერიცხოვანნი არიან;
 მაშასადამე, ციხეში მყოფნიც მა-
 შინვე დაგვენებდებიან, რადგან გან-
 მარტოებულნი აღმოჩნდებიანო:
 კიდევ რომ სცადონ წინააღმდე-
 გობის გაწევა, ადვილად ვსძლე-
 თო. ეს აზრი ულიგანგემაც მოი-
 წონა, ერულთა ჯარის წინამძღო-
 ლმა¹. ის ხშირად ამბობდა ხოლმე
 იგავ-არაკით, მართალია ბარბარო-
 სულად და მღაბიურად, მაგრამ
 ამავე დროს საქმიანად და სასარ-
 გებლოდ: ჯერ უნდა დააფრთხო-
 ფუტკარი და მერმე ნელნელა მოა-

¹) ულიგანგეს შესახებ იხ. გეორგიკა II, 124-125, 153.

‘Ρεύστικος, θρασύτερος γὰρ ἤδη ἐγεγόνει καὶ τυραννικώτερος, ὡσπερ, εἶμαι, τῷ ἀδικήματι φρουατόμενος καὶ τῇ πρὸς Μαρτῖνον ὁμοφροσύνῃ, ἔσχωπτέ γε τὸν Βούζην ἀναφανδὸν καὶ ἐπεκερτόμει, ὡς οὐπῶποτε τὰ δέοντα λογιζόμενον. κράτιστον δὲ ἔλεγεν εἶναι περιττῷ μὲν πόνῳ τὸ στρατεύμα ἦκιστα ἐπιτρέβειν, ἅπαντας δὲ τῷ φρουριῳ πελάσαντας βραδίως γε αὐτὸ καταστρέψασθαι καὶ προτερῆσαι τὴν ἔξωθεν ἐπικουρίαν ὀλίγους δέ, εἴ γε ἄρα, στέλλειν ἐπ’ ἐκείνους, τὸ τάχος τῆς ἐφόδου διακωλύσιντας, καὶ τὴν μὲν πολλῶ ἀμείνονα τὰ τῷ Βούζῃ βεβουλευμένα, καὶ τῆς φύσεως ἔχμενα τῶν πραγμάτων, στρατηγία τε ἀριστη, πρέποντα καὶ τὸ δραστήριον ξὺν τῷ ἀσφαλεῖ παρεχόμενα. ἐπεὶ δέ, ὡς εἴκειν, ἅπανα ἢ πληθὺς τοῦ ἀγους μετελήφει τῷ ξυνεῖναι τε καὶ ἔπεσθαι τῆς μιαφόνους, ἢ κακίων τε καὶ ἀξύμοφορος νενίκηκεν γνώμη ὡς ἂν παραχρήμα ὑπόσχοιεν δίκης. στέλλονται μὲν γὰρ ἐπ’ ἐκείνους τοὺς ἐκ Μουχειρίσιδος ἐρχομένους ἄνδρες ἰππῶται οὐ πλείους ἢ ἑξακόσιοι. ἡγοῦντο δὲ αὐτῶν Δαβραγέζας τε καὶ Οὐσίγαρδος, ἀμφω μὲν βαρβάρω τὸ γένος, Ῥωμαϊκῶν δὲ ταγμάτων πρροστηκότε. εἰ δὲ ἄλλοι ἅπαντες ἅμα τῆς στρατηγῶς τῷ φρουριῳ προσ-

გროვო თავლიო. რუსტიკე კი—, რომელიც უფრო თავხედი და ტორანული ხასიათისა გახდა და, ვფიქრობ, კიდევაც თავი მოჰქონდა თავისი უკანონო საქციელით. და იმით, რომ მარტინეს თანამოაზრე იყო,—აშკარად დასცინოდა ბუზეს და ლანძღავდა, არასდროს არ მსჯელობ ისე, როგორც საჭიროაო. ყველას აჯობებს მეტის-მეტე ჯაფით არ დავასუსტოთ ჯარიო—ამობდა ის,—ყველანი მივადგეთ ციხეს, მალე ავიღოთ ის და დავასწროთ გარედან მომავალ დამხმარე ჯარსო; თუ საჭიროა, ზოგიერთები ვავაგზავნოთ ამათ წინააღმდეგ, რათა დავავგიანებოთ იერიშის მოტანაო. ბუზეს გეგმა გაცილებით უკეთესი იყო; საქმის ვითარებასაც შეეფერებოდა, საუკეთესოდაც ეთანხმებოდა ლაშქრობის წესს და ნაკლები ხიფათით ავითარებდა მოქმედებას. მაგრამ, ვინაიდან, როგორც ჩანდა, მთელი ჯარი იყო მკვლელობის მონაწილე, რადგან ის იმ სისხლისმსმელებთან იყო და მათ ფეხის ხმას მიჰყვებოდა, გაიმარჯვა უფრო ცუდმა და მიზანშეუწონელმა აზრმა, რომელსაც მაშინვე უნდა მოჰყოლოდა სათანადო სასჯელი. მუხირისიდან მომავალთა წინააღმდეგ ვაკზავნეს ცხენოსნები, არა უმეტეს ექვსასი კაცისა. მათ წინამძღოლობდნენ დაბრავეზა¹ და უსიგარდე, ორივე—წარმოშობით ბარბაროსები, ხოლო

1) დაბრავეზას იხსენიებს აგათია ქვემოთაც III 21, სადაც მას უწოდებდნენ Ἀντις ანტი, გ. ი. სლავს (Доброгость) [?]: ЖМНПР. 1890 июнь, გვ. 368).

βαλόντες εὐθύς ἔργου εἶχοντο. τὰς τε γὰρ μηχανὰς ἐκίνουν καὶ τῶν πυλῶν ἀπεπειρῶντο καὶ ἀμφικυκλώσαντες τῷ πλήθει τὸν περίβολον πάντοθεν ἐσηκόντιζον. οἱ δὲ Πέρσαι, ἀλλὰ γὰρ καὶ οὗτοι ἀνὰ τὰς ἐπάλξεις διαθέοντες ὡς οἶόν τε ἦν ἐκ τῶν παρόντων ἠμύνοντο, βέλη τε ἀφιέντες συχνὰ τὰ ἔκτοσθεν φυλαττόμενοι. ἐθόνας γὰρ τινὰς καὶ ἀπλοῖδας ἐκ τοῦ μετέωρου κρεμάσαντες ταύτη τὰς βολὰς ἀσθενεστέρας ἀπετέλουν, ἐν τοῖσδε πρότερον περιειργομένας, σπυδῆ τε πύλλῃ καὶ προθυμῖα κατ' ἀλλήλων διεμάχοντο. καὶ εἶκασεν ἂν τις πικρατάξει μάλλον ἢ πολιορκίᾳ τὸ χρεῖμα. τοσαύτη ἄρα ἦν ἑκατέρωθεν ἡ ταραχὴ καὶ ἡ τῶν ἔργων ἐπίδειξις, τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς σφῶν σωτηρίας ἀγωνιζομένων, ὡς οὐ μετρίου περιστάντος κινδύνου, τοῖς δὲ καὶ μάλα αἰσχυρὸν εἶναι δοκοῦν ἅπαξ ἐπελθούσιν ἀπράκτοις ἐπανιέναι καὶ μὴ οὐχὶ παραστήσασθαι τὸ ἐπιτείχισμα καὶ ἀπαλλάξαι τὴν Ἀρχαίπολιν γειτονήματος πολεμίου.

Οἱ δὲ ἄλλοι Πέρσαι ἐς τρισχιλίους ἱππότης μαχίμους ξυντεταγμένοι, ἄραντες ἐκ τε Κοταΐσιου καὶ Μουχειρίσιδης, ἐχώρουν ἐπὶ τὴν Ὀνόγουριν. πορευομένοις δὲ αὐτοῖς ἐκμελέστερον καὶ οὐδὲν ἔτι πολέμιον διανοουμένοις, ἐσ-

რომაული რაზმების მეთაურები, დანარჩენები კი სტრატეგოსებთან ერთად ციხეს ეცნენ და მაშინვე შეუდგენ საქმეს. იმათ სამოძრავეს მანქანები და სცადეს ციხის კარების აღება, ვარს შემოგრტყენ ზღუდეს და ყოველი მხრიდან დაუშინეს. სპარსელებიც გაიფანტნენ ციხის კბილანებზე და, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, იცავდენ თავს შექმნილ პირობებში; ხშირ-ხშირადაც უშენდენ მგრიხ ისრებს და გარედანაც იცავდენ ციხეს. ზევიდან: რაღაც ტილოები და წამოსასხამები გადმოჰკიდეს და ამით ისრების ძალას ასუსტებდენ, რომლებიც მათ წინააღმდეგ მოდიოდა. ორივე მხრით მეტად გულშოდგინედ და მწვავედ იბრძოდენ. და ეს უფრო ბრძოლას ჰგავდა, ვიდრე ალყას. ასეთი იყო ორივე მხრით აღელვება და საქმიანობის დამტკიცება: ერთნი იბრძოდენ საკუთარი სიცოცხლის გადასარჩენად და არა მცირეოდენ ხიფათს მისცემოდენ, მეორენი კი — უფრო იმიტომ, რომ რცხვენოდათ — რახან მოვიდენ, უშედეგოდ როგორ გაბრუნებულიყვნენ ისე, რომ არც ეს ციხე აელოთ და არც არქეოპოლისი განეთავისუფლებინათ მტრის მეზობლობისაგან.

III 7. დანარჩენი სპარსელები კი, — დაახლოვებით სამი ათასი კაცი, მამაცი ცხენოსანი, — დაირაზმნენ და კოტაისისა და მუხიონიდან გამოსწიეს ონფგურისისაკენ. ისინი საკმაოდ უღარდელად მოდიოდენ, სრულიადაც არ ეგო-

πίπτουσιν ἀθρόον οἱ ἀμφὶ τὸν Δαβραγέζαν καὶ Οὐσίγαρδον, καὶ τῷ αἰφνιδίῳ γε αὐτοὺς καταπλήξαντες εὐθύς ἐς φυγὴν ἔτρεψαν. τούτου δὲ ἀπηγγελέμενου τοῖς πολιορκουσι Ῥωμαίοις, αὐτίκα οἷγε θαρραλεώτερον ἐπιφερόμενοι τὰ τε παραπετάσματα ἐκεῖνα καθείλκον καὶ ξὺν ἀκοσμίᾳ πολλαχοῦ τοῦ τείχους διεσχεδάννυντο, ὡς ῥαδίως τὸ λοιπὸν τὰ τῆδε ἅπαντα διαρπασόμενοι, ἅτε δὴ τῶν ἕξωθεν δυσμενῶν πεφευγότων καὶ οὐδενὸς ἔτι ἐνοχλήσοντος. ἀλλ' ἐκεῖνοι τάχιστα καταμαθόντες ὡς οὐχ ἅπας αὐτοῖς ὁ τῶν Ῥωμαίων ἐπήλθεν στρατός, ἤπερ τὴν ἀρχὴν φήθησαν, ὀλίγοι δὲ σφόδρα καὶ ὅσοι κατάσκοποι μᾶλλον ἢ πολεμισταὶ ἀξιόχρεοι νομισθῆναι, ἐπιστρέφουσιν ἐξαπιναίως ἐπ' αὐτοὺς ἀλαλάζοντες. οἱ δὲ τὴν μεταβολὴν οὐχ ἐνεγκόντες ἐς παλίωξιν μετεχώρουν καὶ πολλῇ ἔφευγον ξὺν ταχυτήτι. εἶποντο δὲ αὐτοῖς ὡς πλησιαίτατά καὶ οἱ Πέρσαι διώκοντες, ὥστε ἀμέλει ξυνενεχθῆναι, τῶν μὲν εἰλεῖν, τῶν δὲ ἀποδιδράσκειν, ἐπειγομένων, ἀμφω τοὺς τε φεύγοντας ἅμα καὶ τῶς ἐς τὴν δίωξιν ἐγκειμένους παρὰ τὰ ἄλλα τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα μιγάδην ἰκέσθαι. θορόβου δὲ πολλοῦ, ὡς τὸ εἰκός, ἀναστάντος, ἅπαν (δὴ τὸ πλῆθος, περιφρονήσαντες τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ὄσον οὐπω ἐλπισθεῖσαν ἐσεσθαι πόρθησιν τοῦ φρουρίου, καὶ

ნათ, თუ მტერი შეხვდებოდა, მაგრამ უცბად დაბრავებს და უსიგარდეს რაზმებს წააწყდენ, რომაელებმაც ისინი მოულოდნელად დააფორიაქეს და მაშინვე გააქციეს. ეს რომ გაიგეს ონოგერიხის ალყის შემომრტყმელმა რომაელებმა, მაშინვე ეძგერნენ ციხის უფრო გაბედულად, ჩამოგლიჯეს კედლებზე საფარად გადმოკიდებული ტილოები და არეულ-დარეულად გაითანტნენ ზღუდრის სხვადასხვა ადგილას იმ ანგარიშით, რომ, რადგან ციხის გარეთ მყოფი მტერი ოტებული იყო და, მაშასადამე, ხელისშემშლელი აღარავინ ჩანდა, ისინი სულ მალე მოარბევდენ იქაურობას. მაგრამ ციხეში მყოფი სპარსელები მალე მიხვდენ, რომ რომაელთა მთელი ჯარი კი არ წამოსულიყო მათ წინააღმდეგ, როგორც მათ თავში ეგონათ, არამედ მხოლოდ მცირე ნიწილი, ისინიც მზვერავები უფრო ეგონებოდა აღამიანს, ვიდრე მეომრები. ამიტომ ისინი ერთბაშად მოტრიალდენ და ყვირილითა და აურზაურით შეუტიეს რომაელებს. ამათაც საქმის ასეთ შეტრიალებას ვერ გაუძლეს, ზურგი უჩვენეს და დიდის სისწრაფით გამოიქცენ. სპარსელები დაედევნენ მათ, ძალიან ახლოსაც მისდევდენ და თითქმის ისე მოხდა, რომ, — ერთნი რომ ისწრაფოდენ დაქერას, ხოლო მეორენი გაქცევას, — ორივენი, როგორც ოტებულნი ისე დამდევნებულნი, ერთმანეთში არეულნი, რომ

ὁ δὲ ξὺν τοῖς στρατηγοῖς ἀπιόντες
 ἴχοντι, εὖτε διαγνώσαι ἀναμεί-
 ναντες ὅ τι πῶς ἐστὶ τὸ γεγενη-
 μένον ἢ ἐπίσοι ὄντες αὐτοὶ εἶτα
 ὅψ' ὄσων ἐλαύνονται, ἀλλ' ἤρσαν
 ὅστω δρομαῖσι καὶ διαταράττοντο,
 καθάπερ πανικῶ δειμάτος ἐμπε-
 σόντος. οἱ δὲ Πέρσαι κατὰ τὸ
 μᾶλλον θαρρήσαντες πλέον ἐδίω-
 κον. ἐπεὶ καὶ οἱ ἐν τῇ φρουρίᾳ,
 ἐθεῶντο γὰρ τὰ ποιούμενα, ἐκ-
 βάντες ἀθρόον ἀνεμίγνυντο τοῖς
 ἄλλοις, ὁμόσε τε τὸ λοιπὸν ἐπι-
 πόμενοι λαμπροτέραν τὴν φυγὴν
 τῶν ἐναντίων εἰργάσαντο. καὶ
 ὄσον μὲν ἰππικὸν τῶν Ῥωμαίων,
 ῥαδίως ἐκείνοι ἕξω βελῶν ἐπεκο-
 μίσθησαν, ὡκύτατα διαθέοντες.
 τῶν δὲ πεζῶν ἐμίλου πολλοὶ ἀπε-
 κτείνοντο πιεζόμενοι τῇ γεφυρᾶ
 τοῦ Καθαροῦ λεγομένου ποταμοῦ,
 ὃς ἦς ἔδει πάντως πορεύεσθαι.
 ἐνταῦθα γὰρ διὰ τὴν στενότητα
 πολλοὶ ἅμα περαιεῦσθαι εὐχ οἴοι-
 τε ὄντες ὠθίζοντο ἀλλήλους καὶ
 ἀντεώθουν. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν
 ἐς τὰ τοῦ ποταμοῦ ἐξέπιπτον ρεί-
 θρα, οἱ δὲ ἀνελιπόμενοι ἐς τὰ
 ὀπίσω καὶ ὑπονοστοῦντες ὑπὸ τὰς
 τῶν πολεμίων ἐγίγνοντο χεῖρας.
 καὶ ἦν ἀπαγταχὸς ἀκίστα κα-
 κίστοις ἀνακεκραμένα. ἴσως δὲ
 ἂν ἅπαντες ἐν τῇ τότε πανωλεθ-
 ρίᾳ διεφθάρησαν, εἰ μὴ Βουζῆς
 ὁ στρατηγός, βωόντων γε αὐτῶν
 καὶ ὄλοφυρομένων, ξυνεῖς τὸ μέ-

მაელთა დანარჩენი ჯარების აღ-
 გილას აღმოჩნდნენ. ცხადია, ატყდა
 საშინელი ხმაური; ჯარს ალყაც
 გადავარდა ფიქრიდან და ისიც,
 რომ იმედი ჰქონდა—საცაა ციხეს
 ავიღებო,—და სტრატეგოსებთან
 ერთად უკუიქცა; არც იმისთვის
 შეჩერდა ის, რომ გაერკვია, თუ
 რა მოხდა, ან რამდენნი არიან
 თვითონ, რამდენი არის მოწინა-
 აღმდეგე. ისეთი სირბილით გარ-
 ბოდენ ისინი და ისე აფორიაქე-
 ბულნი, როგორც საზარელი ში-
 შით შეპყრობილნი. სპარსელებსაც
 მეტი სითამამე მიეცათ და უფრო
 მეტად დაედევნენ. როდესაც ცი-
 ხეში დაჩინიერი სპარსელები გამო-
 ვიდენ (ესენიც ხომ ხედავდნენ, რაც
 ხდებოდა) და უცბად შეუერთდნენ
 დანარჩენებს, ისინიც დაედევნენ
 რასაკვირველია რომაელებს და მა-
 თი ოტება კიდევ უფრო გააც-
 ხოველეს. რომაელთა ცხენოსნები
 ყველანი უკუქცეულ იქმნენ ისე,
 რომ სპარსელებს ისრების გასრო-
 ლაც არ დასჭირებიათ: იმათ მოჭ-
 კურცხლეს რაც ძალა ჰქონდათ; რაც
 შეეხება ქვეითა ჯარს, მრავალნი
 მომწყვდეულ იქმნენ ეგრეთწოდე-
 ბული კათარის წყლის¹ ხიდზე და
 მოკლულ იქმნენ (ამ ხიდზე გავლა,
 საერთოდ, აუცილებელი იყო). რად-
 გან ეს ხიდი ვიწრო იყო, ერთ-
 ბაშად ბევრს გადასვლა არ შეეძ-
 ლო და ერთი მეორეს ეჯახებო-
 დნენ; ამის გამო ზოგიერთი მათგან-

¹) მდინარე კათარის (Καθαρος ποταμος) შესახებ იხ. ქვევით, გვ. 60
 შენიშვნა.

γεῦθος τοῦ κινδύνου, ἐπιστ,έψας
 ἄμυ τῆς εἰκείης δυνάμει καὶ ἀντι-
 ταξάμενος τρεῖς βαρβάρους ἀνέ-
 κοψεν ἡρέμα τὴν δῖωξιν, ἕως ἐλθ-
 νοι τὴν γέφυραν διαβάντες ἐν τῷ
 ἀσφαλεῖ μόλις ἐγέγυτο, ἥπερ καὶ
 οἱ ἄλλοι ἅπαντες. ἐν μὲν γὰρ τῷ
 προτέρῳ στρατοπέδῳ ὁ δὴ ἀγχοῦ
 Ἀρχαιοπόλεως ἐπεπίηγο, οὐδ-
 εις ὄστις αὐτῶν ἐπικνήκε. παραδρα-
 μόντες δὲ τῆτο ὑπὸ τοῦ δέους, καὶ
 ἅπαντα ὀπόσα ἐπήγοντο ἐδώδιμά
 τε καὶ ἄλλως ἀναγκαῖα καὶ τίμια
 ἐνταῦθα καταλειπότες καὶ ἐν
 τοῖς ἐνδοτέρῳ χωρίοις ἀποσεσασμέ-
 νοι, οὐ μόνον εὐκλεᾶ καὶ ἀγέρωχον,
 μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κερδαλέαν τὴν
 νίκηγν τρεῖς πολεμῖνις παρῆσχοντο.

დანარჩენები. წინანდელს ბანაკში, რომელიც არქეოპოლისის მახლო-
 ბლად იყო გაშლილი, მათგან აღარავინ დაბრუნებულა: შეშინებულე-
 მა მას გვერდი აუარეს და, რაც კი თან წამოეღოთ საკმელი და, საერ-
 თოდ, სურსათი და ძვირფასეულობა, ყველაფერი იქ დასტოვეს, თვი-
 თონ კი შიდა სოფლებში უშველეს თავს, და მტერს მოაპოვებინეს არა
 მარტო ბრწყინვალე და საამაყო ღრამედ, შემოსავლიანი გამარჯვე-
 ბაც¹.

ნი მდინარის ტალღებში ჩავარდა,
 ზოგი კიდევ ხიდიდან გამოდენეს
 და უკან რომ გაბრუნდენ, მტერს
 ჩაუვარდენ ხელში. ამრიგად, ყო-
 ველი მხრით უბედურება უბედუ-
 რებას ემატებოდა და, იქნება, ყვე-
 ლანი დაღუპულიყვნენ ამ საერთო
 ორომტრიალში, რომ სტრატეგოს
 ბუზეს—მისიანები რომ ყვიროდენ
 და ვაგლახობდენ—არ გაეთვალის-
 წინებინა ხიფათის მთელი სიმძიმე,
 არ გაბრუნებულიყო თავისი რაზ-
 მით და არ შეებოდა ბარბარო-
 სებს, რათა ცოტათი შეენელებინა
 დევნა, ვიდრე რომაელები ხილზე
 არ გადავიდოდენ და ერთგვარ
 უშიშარ მდგომარეობაში არ აღ-
 მოჩნდებოდენ, როგორც ყველა

როგორც ყველა მოჩნდებოდენ, როგორც ყველა

1) ონოგურისის ადგილმდებარეობის შესახებ ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატუ-
 რაში გამოთქმულია აზრი, რომ ის ქართულ „უნაგირას“ უდრის (Brosset, Additions 90, 101—102), აგათიას მიერ მოცემული აღწერილობის შედარება ვა-
 ხუშტის ცნობებთან და დღევანდელი მარტვილისა და ხონის რაიონთა საზღვარზე
 აღმართულ უნაგირას მთის გეოგრაფიულ მდებარეობასთან ადასტურებს ამ აზრს.
 —აგათიას მიხედვით, 553 წელს სპარსელებს უჭირავთ ლაზეთი ვიდრე ცხენის-
 წლამდე, და ბიზანტიელები ლაზეთთან ერთად გამაგრებულნი არიან ცხენისწყლის
 დასავლეთით (იხ. ზემოთ შენიშვნა გვ. 38—41). ცხენისწყლის მოსაზღვრე სასი-
 მაგრო პუნქტების აღებისათვის იბრძვიან მოპირდაპირე მხარეები: ბიზანტიელები
 გამაგრებული არიან ცხენისწყლისა და რიონის ხერთვისთან (ტელეფისი)-
 ხოლო სპარსელებს მოუხერხებიათ უკვე წინათ (552 წელს) დასავლეთი ლაზეთის
 აღმოსავლეთი საზღვრის ჩრდილო ნაწილში სასიმაგრო პუნქტის, ონოგურის-
 ის, აგება და იქ რაზმის ჩაყენება; როდესაც მერმეროემ ტელეფისიდან ნესოსისკენ
 გააქცია ბიზანტიელ-ლაზთა ჯარი, ის არც დაედევნა მათ, არც «ტელეფისისა და
 იქაური ძნელსავალი ადგილისაკენ გაბრუნება... მიიჩნია მიზანშეწონილად» (ზე-

Ὅντοι γὰρ ἀνδρῶν ἔρημα τὰ
 ἐκείνη πεδία ἐρρόντες διέλυσάν
 τε τὸ χαράκωμα καὶ ἅπαντα τὰ
 ἐντὸς ληϊσάμενοι οὕτω δὲ γεγι-
 θότες ἐπανήλθον ἐς τὰ οἰκεία
 καὶ τῆς προτέρας αἰῆς χῶρας
 ἐκράτουν. καίτοι πῶς οὐ λίαν

III 8. სპარსელებმა, აქაური და-
 ბლობები კაცთაგან დაცალიერე-
 ბული რომ იპოვეს, მოშალეს აქ
 სასიმაგრო, ხანდაკი, დაიტაცეს
 რაც კი იქ იყო, და ასე ნასიამო-
 ვნები გაბრუნდენ შინისაკენ და
 კვლავ წინანდელ მიწა-წყალს დაე-

მთ გვ. 39); მან შესძლო ჯარის გადაყვანა ფახისზე და გაემართა ონოგურისის-
 ციხისაკენ «რომელიც მას წინათ გაეხადა არქეოპოლისის მიდამოებში რო-
 შაველთა წინააღმდეგ საჭირო სასიმაგრო საფარად» (ზემოთ გვ. 40), კიდევ უფრო
 გაამაგრა ეს ციხე და კვლავ ქუთაისსა და მუჯირისში გაბრუნდა. ეს ონოგურისის
 ციხე ისეთ ადგილას მდებარეობს, რომ იქ მოწინააღმდეგის გამაგრება საფრთხეში
 აგდებს არქეოპოლისს: აკი აგათია ამბობს 554 წლის ონოგურისის ბრძოლის აღ-
 წერაში: ბიზანტიელებს «რცხვენოდათ — რახან მოვიდენ, უშედეგოდ როგორ გაბრუ-
 ნებულნიყვენ ისე, რომ არც ეს ციხე (ონოგურისი) აელოთ და არც არქეოპოლისი
 განეთავისუფლებინათ მტრის მე-ობლობისაგანა» (ზემოთ გვ. 56; შდ. აგრეთვე ქვე-
 მოთ Agath. IV, 9 ბიზანტიელი სარდლების, რუსტიკეს და იოანეს, სიტყვები:
 «სპარსელებს ეკირათ ონოგურისის ციხე, ჩამოგლეჯილი მათ მიერ არქეოპოლისის
 მიდამოებიდან»). როდესაც ონოგურისში მყოფ სპარსელთა დასახმარებლად და-
 მხარე ძალები იგზავნება, ისინი ქუთაისიდან და მუხირისიდან მოდიან ონოგური-
 სისაკენ (ზემოთ გვ. 5). აქედან ცხადია, რომ ონოგურისი მოთავსებულია არქეოპო-
 ლისსა და ქუთაისს შუა და მისი დაკარგვა ბიზანტიელებისათვის მოასწავებს მათ
 აწინდელ სამფლობელოში (ცხენისწყლის დასაღლეთით) მტრის შემოშვებას, ხოლო
 სპარსელებისათვის მისი შენარჩუნება ნიშნავს მოწინააღმდეგის ზონაში ფეხის მო-
 კიდებას, ე. ი. ის მდებარეობს ლაზეთის ამ ორი (ბიზანტიურისა და სპარსულის)
 ნაწილის საზღვარზე, ცხენისწყალთან (გაკისხენოთ ვ ა ბ უ შ ტ ი ს მიერ მოცემული
 დეფინიცია: «სიგრძე იმერეთის არს — ლ ი ხ ი ს მ თ ი ს თ ხ ე მ ი დ ა მ უ ნ ა გ ი-
 რ ა მ დ ე ძ ვ ე ლ ა დ და ა წ ქ ა რ თ ლ ი ს სა ზ ღ ვ რ ი დ ა მ ც ხ ე ნ ი ს-
 წ ყ ლ ა მ დ ე»: გეოგრაფია, მ. ჯანაშვილის გამ. 260). ამიტომაც არის, რომ 554
 წელს ბიზანტიელების საომარი ოპერაციების გეგმაში პირველ რიგში დგას ონო-
 გურისში ჩამჯდარ სპარსელთა წინააღმდეგ ლაშქრობა.

ბიზანტიელები დამარცხდენ ონოგურისის ბრძოლაში და სამრცხვინოდ გაიქ-
 ცენ დასავლეთ ლაზეთის შიდა სოფლებში. ისინი თავქუდმოგლეჯილი გარბოდენ,
 ერთმანეთს აღარ აცლიდენ და ამ ორომტრიალში კიდევ უფრო მეტად ხარალდე-
 ბოდენ. იმათ მოუხდათ ერთ მდინარეზე გადასვლა, რომელსაც აგათია კათარის
 წყალს (Καθαρός ποταμός) უწოდებს. ვინაიდან ბიზანტიელები ონოგურისიდან არ-
 ქეოპოლისის მიმართულებით გაიქცენ (თუმცა არქეოპოლისის ბანაკში არ დაბრუ-
 ნებულან, მას გვერდი აუარეს), და, როგორც ჩანს, ნესოსის ბანაკისაკენ მიეშურე-
 ბოდენ, ეს მდინარე შეიძლება იყოს მხოლოდ ა ბ ა შ ა. საგულისხმოა ის გარემოება,
 რომ მდ. აბაშის ხეობაში, დღევანდელ აბაშის რაიონში, დღესაც არსებობს ერთი
 სოფელი, რომელსაც კ ა დ ა რ ი ე წოდება (ბ რ ო ს ე Add. 97 ფიქრობს, რომ ბერ-
 ძნული Καθαρός-ის ანარეკლს უნდა წარმოადგენდეს სოფ. კოდორის სახელწოდება;
 ეს სოფელი კი რიონის ნაპირას მდებ. რეობს, იმავე აბაშის რაიონში). გარდა ამისა

ἀρίθλον ἂν φείδῃ τι μήνυμα τῶν ἀ-
 οσίου ἀΐματος ἕκατι τὰ Ῥωμαίων ἔσ-
 φηλε πλῆθῃ, οἱ ἔβ: σλεσαντό τε τὰ
 χεῖριστα καὶ ὄντες οὐ μείον ἢ
 πέντε μοχίμων ἀνδρῶν μυσιδέες
 ὑπὸ τρισχιλίων Περσῶν ἀγεγνῶς
 οὕτω πεφεύγασι, πλείστους ἕσους

პატრონენ. განა ნათელზე ნათე-
 ლი არაა, რომ ღმერთის რისხვამ
 გაანადგურა; უსამართლოდ და-
 ვიერი სისხლის გამო, ჯარი რომა-
 ელებისა, რომლებმაც გეგმებიდან
 უცუდესი ამოიჩიეს, და, იმ დროს
 როდესაც იმათ ჰყავდათ არა ნაკ-

არ შეიძლება ყურადღება არ მივაქციოთ ვახუშტის სიტყვებს (გეოგრაფია, მ. ჯა-
 ნაშვილის გამ. 296): «დასავლეთით დის მდინარე აბაშა, პირველ სხვის სა-
 ხელით წოდებულ ი»; მაშასადამე, მდ. აბაშის სახელწოდება წინათ სხვა ყო-
 ფილა და, იქნებ, ბერძნული *Καλαρις* მდ. აბაშის ამ ძველ სახელწოდებასთან იყოს
 დაკავშირებული.

ამრიგად, აგათიას *Ονομασι*-ის ციხე მდებარეობდა დასავლეთ და აღმოსავ-
 ლეთ ლაზეთის საზღვარზე, ამავე სახელწოდებრს (უნაგირას) მთაზე, რომლის ერთ-
 ერთ კალთაზე არქეოპოლისი-ნოქალაქევია მოთაგსებული. ცხადია, ამ მიდამოებში
 საომარი ოპერაციები და თავდაცვა-შეტევეთი მოქმედებანი პირველად 554 წელს
 არ დაწყებულა. ორმოციანი წლებიდან დაწყებული არქეოპოლისთან და არქეო-
 პოლისის გარშემო ბრძოლა იყო ბიზანტია—სპარსეთის ომის ერთ-ერთი ძირითა-
 დი მომენტთაგანი: როგორც პროკოპი კესარიელის თხზულებიდან ჩანს, როდეს-
 ცაც სპარსელები არქეოპოლისთან და, საზოგადოდ, ლაზეთის ამ დასავლეთ ნახე-
 ვარში მარცხდებიან, ისინი ცხენისწყლის აღმოსავლეთით აწყობენ სიმაგრეებს. და
 აქ ბუნებრივად ისმება კითხვა: ნუ თუ ამდროინდელ ბიზანტიურ ლაზეთში მი-
 სასვლელი პუნქტი *Ονομασι*-ი, ცხენისწყლის ნაპირას, პირველად 553—554 წელს
 აღმოაჩინეს სპარსელებმა და, როდესაც ისინი წინა წლებში მუხირისსა და ქუ-
 თაისში იყვნენ გამაგრებულნი და სკანდა-შორაპანი აღადგინეს, მათ წინაშე არ
 დასახულა გეგმა ლაზეთის ამ აღმოსავლეთ ნაწილიდან დასავლეთში გადასასვლე-
 ლი პუნქტი მოემარაგებინათ მუხირის-ქუთაისის ჩრდილო-დასავლეთით, ე. ი. უნა-
 გირას მთით? რომ ეს პუნქტი, *Ονομασι*-ი, პირველად 553—554 წლებში არაა
 შექმნილი სპარსელების მიერ, ამას მოწმობს თვით აგათიაც; როდესაც 553 წლის
 ტელეფისის ბრძოლის ამბავს გადმოგვცემს, ის ამბობს: «ონოგურისის ციხეში,
 რომელაც მას (მერმეროს) წინათ გაეხადა არქეოპოლისის მიდამოებში რომელი-
 თა წინააღმდეგ სჭირო სასიმაგრო საფარად, ჩაყენებული იყვნენ სპარსელები»
 (იხ. ზემოთ გვ. 40). გარდა ამისა იმავე აგათიას სიტყვებიდან ჩანს, რომ აქ ციხე
 ყოფილა წინათაც და იგი ლაზ ბიზანტიელებს ჰკუთვნებია, მაგრამ ბიზანტიელი
 სარდლების უგუნურებისა და დაუდევრობის წყალობით ის სპარსელებს ჩავარდნია
 ხელში (იხ. ზემოთ, გვ. 49). და თუ ონოგურისის ციხე 553 წლის წინათ იყო
 გამოყენებული სპარსელების მიერ, როგორც საიერიშო დასაყრდენი დასავლეთ ლა-
 ზეთის წინააღმდეგ, ამის შესახებ არ შეიძლება არ აცოდეს პროკოპი კესარიელმა,
 ე. ი. თუ ეს ამბავი აგათიამ იცის, ეს ამოღებული აქვს პროკოპის თხზულებიდან.

ეხლა, რომ დავუკვირდეთ პროკოპის მონათხრობს, იქ შემდეგს ამოვიკით-
 ხავთ. 551 წელს, არქეოპოლისთან დამარცების შემდეგ, სპარსელები მუხირისსა და
 ქუთაისში გამაგრდნენ, ქუთაისის ციხეში დაისადგურეს და აქედან შეუდგნენ იმის
 ცდას, რომ ხელში ჩაეგდოთ ერთი ციხე, რომელიც, პროკოპის სიტყვით, ქუთა-

ἀποβεβληκότες; πλὴν ἀλλ' ἀπτοίς ὅτι ὅσοι τῆς μαιφονίας ἐργάται οὐκ ἔστι μακρὰν τὴν τελευτάην ἀπέπλησαν δέκην, ἵς προΐοντες ἀφῆγησόμεθα (HGM II, 242—249, 7). მაგრამ თვით ბოროტმოქმედების ჩამდენთაც სულ მალე ეწიათ უმაღლესი სასჯელი, რის შესახებაც ქვემოთ მოგახსენებთ.

ისინი „მახლობლად“ იყო. ამ ციხეს იცავდენ ლაზები და ბიზანტიელები. ერთი ადგილობრივი მცხოვრების გამცემლობის წყალობით სპარსელებმა ეს ციხე ხელთ იგდეს. მერმერომ ჩააყენა აქ ჯარი და გაბრუნდა მოხირისსა და ქუთაისში. ამ ციხის დაპყრობით სპარსელები არა თუ ლაზიკის ერთი ნაწილის (მოხირისიდან იბერიამდე) ბატონ-პატრონი შეიქმნენ, არამედ ლეჩხუმისა და სვანეთისაც, ვინაიდან ეს ციხე იცავდა გზას ამ ქვეყნებისკენ. ამ ციხეს პროკოპი უწოდებს უქიმერიონს (იხ. გეორგიკა II, 164—165, 169—173). თავის დროზე, უქიმერიონის ადგილმდებარეობის საკითხის რკვევისას, ჩვენ მივედით იმ დასკვნამდე, რომ შემცდარი იმ აზრი, თითქოს უქიმერიონი იყოს ქუთაისის ციხე, არქიელის გორა, რომ ქუთაისი და უქიმერიონი სხვადასხვა პუნქტებია და რომ უქიმერიონი ქუთაისის ჩრდილოეთით მდებარეობდა ლეჩხუმისა და სვანეთისაკენ მიმავალ გზაზე. ეხლა, ონოგურისის შესახებ მოცემული ცნობების შედარება უქიმერიონის შესახებ მოცემულ ცნობებთან აუცილებელს ხდის დაისვას საკითხი: პროკოპის „უქიმერიონი“ და აგათიას „ონოგურისი“ ხომ არ მდებარეობენ ერთსა და იმავე სექტორში? ამის დაშვებას მოითხოვს შემდეგ მოსახრებები:

ა) როგორც პროკოპი, ისე აგათია ამ პუნქტს ჰგულისხმობენ ლაზეთს ან არა იმ ნაწილში, რომელიც მთლიანად სპარსელებს უჭირავთ (ე. ი. აღმოსავლეთ ლაზეთში), არამედ მის გარეთ;

ბ) პროკოპის „უქიმერიონი“ ლეჩხუმისა და სვანეთის მისასვლელ გზაზეა. რაც შეეხება ონოგურისს, საზღვარი სამეგრელოსა და ლეჩხუმს შორის ხომ სწორედ უნაგირას მიდამოებში გადიოდა. ვახუშტი აზობს — «ხოლო ისულეთიდან ზახი ცხენისწყლის კიდისა ვიდრე გორდამდე არს: დასავლის მხარე—ოდიშისა და აღმოსავლეთის კერძო—იმერეთისა, ხოლო გორდიდან ვიდრე კავკასამდე არს კერძო ლეჩხუმისა» (გეოგრ. 262); «საზღვარა ოდიშისა არს ცხენისწყალი და ზახი ისულეთამდე. მერმე ჟაკვერსა (ლეჩხუმსა) და ოდიშს შორის მთა (ე. ი. უნაგირა) კავკასიდან ჩაოსული სამკრით» (იქვე 294);

გ) პროკოპი მეტად მნიშვნელოვან პუნქტად თვლის უქიმერიონს; აგათია სრულიად არ იხსენიებს ამ სახელს, — ის კი წარმოუდგენელია, რომ აგათია ამ პუნქტს არ იცნობდეს, რადგან პროკოპის ის ძალიან კარგად იცნობს და უზვადაც იყენებს. ამავე დროს პროკოპისეული უქიმერიონის როლს აკუთვნებს „ონოგურისს“. მაშასადამე, აქ ჩვენ უნდა გვქონდეს საქმე ერთსა და იმავე სასიმაგრო პუნქტთან, რომელსაც ხან ციხის (უქიმერიონის) სახელწოდებით იხსენიებდენ, ხან კი იმ მთის (უნაგირას) სახელწოდებით, სადაც ეს ციხე იყო აგებული.

ლაზების თათბირი შექმნილ პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ. აიეტისა და ფარტაზის სიტყვები.

Τότε δὲ χειμῶνος ἐπιλαβομένου ἀνὰ τὰ πολίσματα τε καὶ φρούρια ἅπας ὁ στρατὸς ἐσκεδά- νηυτο, ἥπερ ἐκάστω δια- χειμάζειν ἐτέτακτο. ἐν τούτῳ δὲ τὰ τῶν Κόλχων πράγματα ἀμφί- βολά γε ἦν τὰ μάλιστα καὶ τετα- ραχμένα. τοιγάρτοι καὶ ἄπαντες οἱ ἐν τέλει διηπόρουν, τίνας ἂν γένοιτο καὶ ὅπου τραπεῖεν. καὶ οὐκ ὑπὸ τινα φάραγμα τοῦ Και- κᾶσου ἀγείραντες ἐν ἀπορρήτῳ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔθνους, ὡς ἂν μὴ ἔκπυστα εἶη τοῖς Ῥωμαίοις τὰ μελετώμενα, βουλῆν προτιθέντο πότερον ἐπὶ Πέρσας μεταχωρη- τέον ἢ μενετέα ἔτι παρὰ Ῥωμαίους. αὐτίκα δὲ πολλοὶ ἀπερρίπτοντ. λόγοι, οἱ μὲν ἐπὶ τάδε, οἱ δὲ ἐπὶ θάτερα πρ. καλοῦμενοι. ἦν δὲ ἀκριτεὶς ἡ βοή και ταραχώδης, μήτε τοῦ λέγοντος ὅστις εἶη μήτε ὅ τι ποτὲ λέγοι δια- γιγνωσκομένου σαφῶς. τότε δὲ οὐκ οἱ δυνατώτατοι σιγῆν μὲν τοῖς πλήθεισιν ἔχειν παρεκελεύοντο, παριέναι δὲ τὸν βουλόμενον ἐν κόσμῳ καὶ τὸ πρακτέον διεξιέναι ὅστις ἂν εἶδῃς τε ἢ. ἀνήρ δὲ τις τῶν λογιματάτων, Αἰ. της ὄνομα, ἐδυσφόρει μᾶλλον τι ἀπάντων καὶ ἐχαλέπαινε ἐπὶ τῷ ξυνεχθῆντι, ὦν μὲν καὶ ἄλλως μισορρώμαιοι καὶ τὰ Περσῶν ἀεὶ προσιέμενος, τότε δὲ καὶ πλέον τῷ εὐπροσώπῳ τῆς αἰτίας ἀποχρώμενος ἐξείρειν.

ზამთარი რომ დადგა, მთელი ჯარი დანაწილებულ იქნა ქალა- ქებსა და ციხეებში და თითოეულ ნაწილს მიეჩინა მისი საზამთრო აღ- გილი. ამ დროს კოლხების მდგომარეობა მეტად უნუგეშოდ იყო შერყეული. ქვეყნის მმართველები ყვე- ლანი დამაფიქრებელ მდგომარეო- ბაში იყვნენ, არ იცოდნენ რა ექ- ნათ, რისთვის მიემართათ. და, აი, კავკასიის ერთ ხეობაში შეყარეს დიდძალი ხალხი ჩუმად, რომ რომაელებს არ შეეტყობთ, რასაც აქ მოაგვარებდნენ, და დასვეს საკითხი—სპარსელების მხარეზე გადა- ვიდეთ, თუ ისევ რომაელებთან დავრჩეთო. მაშინვე მრავალმა წარ- მოთქვა სიტყვა; ზოგი ერთ წინა- დადებას იძლეოდა, ზოგი კიდევ სხვას. იყო უთავბოლო და არეუ- ლი ყვირილი; კაცი ნათლად ვერ გაარკვევდა ვერც იმას, თუ ვინ ლა- პარაკობდა, ვერც იმას, თუ რას ამ- ბობდა. მაშინ დიდებულებმა მოუ- წოდეს ხალხს სიწყნარე დაეცვათ ყოველი მსურველი, ვინც არ უნდა ყოფილიყო ის, წყნარად გამოსუ- ლიყო და ეთქვა თავისი წინადა- დება, როგორც შეეძლო. იყო წარჩინებულთა შორის ერთი, სა- ხელად აიეტი; ის ყველაზე უფრო მძიმედ გრძნობდა მომხდარ ამბებს და სწყუხდა; სხვათა შორის, რომაელთა მოძულე იყო და მუდამ სპარსელების მომხრე. მაშინ მან

ἐπειρᾶτο πέρα τοῦ προσίχοντος τὸ γεγενημένον· καὶ οὐδὲ βουλῆς ἔφασκεν δεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' εὐθύς ἐς τελεώτατον μηδισμὸν καταστῆναι. τῶν δὲ ἄλλων μὴ χρῆναι λεγόντων οὕτω δὴ τι ἕξαιπίνης τὸν βίον ὄλον μετασκευάσασθαι, πρὶν δὴ σχολαίτερον σφίσι βουλευομένοις τὸ λῶον ἀναφανείη, ὁ δὲ ἀναστάς ξὺν ὀργῇ καὶ προπηδῆσας ἐς μέσους ἔδημηγόρει καθάπερ ἐν δημοκρατικῷ βουλευτηρίῳ. ἦν γὰρ καὶ λέγειν δειγὸς πλέον ἢ κατὰ βαρβάρους καὶ οἶος τοῖς νοήμασι ῥητ. ρεῦειν φύσεως δεξιότητι. καὶ τοῖνυν ἔλεξε τοιάδε.

ისარგებლა ამ ხელსაყრელი მიზეზით, შეეცადა გამოეყენებინა მომხლარი ამბავი და გადააჭარბა კიდევ. აწინდელი მდგომარეობა საკმაოდ არ არისო—თქვა მან,—ეხლავე საბოლოოდ უნდა გადავიდეთ სპარსელების მხარეზეო. როდესაც სხვებმა უპასუხეს არ გვმართებდეთ უცბად ცხოვრების გეზი შევცვალოთ, სანამ ზედმიწევნით არ მოვითათბირებთ, თუ რა იქნება უფრო უმჯობესიო, აივტი აღელვებული წამოდგა, შუაში გავიდა და ილაპარაკა ისე, როგორც სახალხო საბჭოში ლაპარაკობენ. ის სწვენივრად ლაპარაკობდა, უფრო უკეთ, ვიდრე ბარბაროსებს სჩვევიათ; მის აზრებს შევლოდა მისი ბუნებრივი მოქნილობაც. მან შემდეგი თქვა.

აივტის სიტყვა

„Εἰ μὲν ἐν λόγοις ἡμεῖς καὶ βουλαῖς ἠδίκουν Ῥωμαῖοι, καλῶς ἂν καὶ ἡμεῖς τοῖς ὁμοίοις αὐτοὺς ἀμυνόμενοι διετελοῦμεν· νῦν δὲ πῶς ἀνεκτὸν τοὺς μὲν ἦδη τὰ πάντων δεινότατα δεδρακέναι, ἡμῖν δὲ τὸν τοῦ ἀντιδρᾶσαι καιρὸν ἐς τὸ μέλλειν καὶ βουλευέσθαι διαρρηθῆναι; οὐ γὰρ δὴ πάρεστι λέγειν ὡς πολέμοι μὲν οὐπω τοῖς ἔργοις ὄντες πεφώρანται, εἰκασθεῖεν δὲ ἂν μόνον μελετῶσι τοῦτο καὶ βουλιμένοις, οὐδὲ τεκμηρίων τινῶν ἐπιμνησθῆναι δεήσει πρὸς ἔλεγχον δῆθεν ἐπιβουλῆς λαμβανούσης. ἀλλὰ Γουβᾶζης μὲν,

III 9. „რომაელები რომ სიტყვებითა და გეგმებით გვეპყრობოდენ უსამართლოდ, ჩვენც კარგს ვიზამდით, რომ მულამ ამგვარივე საშუალებებით დაგვეცვა თავი; მაგრამ ეხლა ნუ თუ მისაღებია, რომ, იმ დროს როდესაც ისინი ყველაფერში საშინლად გვექცევიათ, სამაგიეროს გადახდის შემთხვევას ვკარგავთ იმაზე, რომ ვყოყმანობთ და ვათბირობთ? ხომ არავის შეუძლია იმის მტკიცება, თითქოს მტერი ბოროტ ქცევაში ჯერ არ იყო შემხნეული, და თითქოს მხოლოდ ეჭვები არსებობდეს, რომ ის ამგვარ აზრებსა და ზრახვებს ატა-

ἔ τηλικούτος οὕτω πως ἀθλίως
 ἠφάνισται ὥσπερ τις τῶν πολ-
 λῶν καὶ ἠιελημένων. σίχεται
 δὲ φροῦδον τὸ παλαιὸν τῶν Κόλχων
 ἀξίωμα καὶ τὸ λοιπὸν οὐ τοῦ
 ἀρχεῖν ἐτέρων ἀνθεκτέον ἡμῖν,
 ἀλλ' ἀγαπητὸν εἶπερ ἐξῆ τῶν
 πρῶην ὑπηκόων μὴ σφόδρα μειο-
 νεκτεῖσθαι. πῶς οὖν οὐ λίαν πα-
 ράλογον, εἰ περὶ τῶν οἷς ταῦτα
 κατείργασται καθεδούμεθα διασ-
 κοποῦντες, πότερον αὐτοὺς ἐχθί-
 στας ἢ φίλους εἶχαι κρινοῦμεν;
 καίτοι γινώσκειν χρεῶν ὡς οὐδὲ
 μέχρι τούτων αὐτοῖς τὸ θράσος
 ἐστήξει· ἀλλὰ καὶ μεθιέντων ἡμῶν
 τὸ ἐπικλημα σῶδε οὐκ ἀφέξονται
 καὶ ἠρεμοῦντας ἀδεέστερον λυ-
 मानοῦνται. εἰσὶ κάρ ἀμέλει θαρ-
 ραλεώτεροι πρὸς τοὺς ὑπείκοντας
 καὶ ὑπερφρονεῖν εἰθισμένοι τὸ
 θεραπεῦον. ἔχουσι δὲ καὶ βασι-
 λέα πανουργότατον καὶ ταῖς με-
 ταβολαῖς τῶν ἀεὶ παρόντων ἠδὲ
 μενον· ὅθεν δὴ καὶ τὰ τῆς μαι-
 φρονίας ἀθρόον διήγυσται, τοῦ μὲν
 ἐμβριθῶς ἐγκλευσαμένου, τῶν
 δὲ προθυμῶς ὑπηρετησάντων. καὶ
 πεπορθήμεθα μονοῦχι πρὸς αὐ-
 τῶν οὔτε ἀδικήματος ἀρξάντες
 οὔτε τινὸς ἐχθούς ξυμβάντες, ἀλλ'
 ἐποίας πρῶτερον εἶχοντο ξυνη-
 θείας, τῆς αὐτῆς ἔχεσθαι δοκοῦν-
 τες, πεπράχασιν ὅμως τὰ πάντων
 ἀνεσιώτατα, ὥσπερ αὐθαρδὸν ἀνα-
 πληθιθέντες ὠμότητος καὶ μανίας
 καὶ μίσους καὶ πάντων ἑμοῦ τῶν
 τοιῶνδε. ἀλλ' οὐ τὰ Περσῶν ἡμῶ

რებს; არც საბუთების მოგონებაა
 საჭირო მისი, ვითომც დაფარული,
 ვერაგობის დასამტკიცებლად: საკ-
 მარისია გაიხსენოთ სახელოვანი გუ-
 ბაზი, რომელიც ასე საცოდავად
 იქმნა მოსპობილი, თითქოს ის ჩვეუ-
 ლებრივი ადამიანი ყოფილიყოს.
 გაქრა კოლხთა ძველი ღირსება და
 ამიერიდან ველარ ველირსებით იმას,
 რომ სხვებს ვმბრძანებლობდეთ:
 ისიც უნდა ვიკმაროთ, თუ მივალ-
 წვეთ იმას, რომ ძალიან არ დაგვ-
 ჩავრონ იმათ, ვინც წინათ ჩვენი
 ქვეშევრდომი იყო. ნუ თუ უკიდუ-
 რეს უგუნურებას არ წარმოადგენს
 ის, რომ იმათ შესახებ, ვინც ეს
 ჩაიდინა, ჩვენ ვზივართ და ვმსჯე-
 ლობთ, მტრებად ჩავთვალთ, ისინი
 თუ მეგობრებად? უნდა ვიცოდეთ,
 რომ მათი თავხედობა ამაზე არ შე-
 ჩერდება: თუ ჩვენ ამ ბოროტმოქ-
 მედებას უყურადღებოდ დავტო-
 ვებთ, ისინი არ მოგვეშვებიან და,
 გულხელდაკრეფილნი რომ ვისხდე-
 ბით, უფრო შეუპოვრად აგვხდიან
 ნამუსს. იმათ, ვინც ემორჩილება,
 ისინი, რა თქმა უნდა, უფრო თავ-
 ხედურად ეპყრობიან და, ჩვეულებ-
 რივ, ქედმაღლურად უყურებენ მოსა-
 მსახურეებს. მეფეც გაიძვერა ჰყავთ,
 რომელსაც ყოველთვის უხარია
 ცხოვრების პირობების არეულობა:
 და ეს ბოროტმოქმედება რომ ასე
 ერთბაშად იქმნა სისრულეში მოყვა-
 ნილი, ცხადია, იმის წყალობით,
 რომ მეფე მხურვალედ მოუწოდებ-
 ბა ამას, ხოლო სხვებმა ეს გულმოდ-
 გინედ შეასრულეს. მარტო ის კი

τοιάζε, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. φῖλ υς
 τε γὰρ οὐς ἂν ἕξ ἀρχῆς κτήσιν τε
 βαβαιότατα στέργειν πειρῶνται
 καὶ τὴν ὀργὴν πρὸς τὸ ἀντίπαλον
 διατηροῦσιν ἔστ' ἂν ἀντίπαλον ἢ
 ἡβουλόμην μὲν εὖν τῆ Κολχικῆ
 πολιτεία τὴν παλαιὰν δὴναμιν
 προσγενέσθαι, ὡς μηδαμῶς αὐ-
 τὴν ξένος τινὸς καὶ ἐπὶ γλυκὸς ἐπι-
 κυρίας προσδεῖσθαι, ἀλλ' εἶναι
 τοῖς παῖσιν ἕς τε πόλεμον καὶ ἕς
 εἰρήνην αὐταρκεστάτην. ἐπεὶ δὲ
 εἴτε χρόνου διαφορὰ εἴτε τύχης
 ἐνχτυώμασιν εἴτε καὶ ἀμφοτέρους
 ἐξβιασθέντες ἕς τοῦτο ἵκασμεν ἀσ-
 φηνείας ὡς ὑφ' ἑτέροις τετάχθαι,
 κράτιστον εἶναι παρασχωρεῖν τῆς
 ἐμφρονεστέρους καὶ τὴν εὖνοιαν
 πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ ἔνσπονδον ἐν
 τῷ ἀτρέπτῳ παρεχομένους. οὕτω δὲ
 καὶ περισσόμεθα τῶν ὡς ἀληθῶς
 πολεμίων, τῷ μῆτε παντάπασιν τὸ
 φθάσαν ἀτιμώρητον καταλειφθῆ-
 ναι καὶ τοῦ μέλλοντος πέρι, ὅπως
 ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κείσεται, τὰ δέον-
 τα παρεσκευάσθαι. τὸ μὲν γὰρ
 ὑποῦλον ἐκείνο τοῦ τρόπου καὶ
 βωμολόχον, ὃ προβαλλόμενοι μετὰ
 πρᾶότητος δολερᾶς καὶ ἐμιλίας
 μεμηχανημένης τοὺς πιστεύοντας
 ἀδικοῦσι, περιττὸν ἔσται καὶ ἀνό-
 νητον, καὶ οὐχ ἕξουσιν ὅπως αὐτῶν
 χρήσονται καθ' ἡμῶν διὰ τὸ ἄμι-
 κτον τῆς δυσμενείας καὶ περιφρ-
 νῶς ἀπ. κεκριμένον. εἰ δὲ καὶ πολε-
 μεῖν πειραθεῖεν, ἀλλὰ πρὸς Λαζοὺς
 ἄμικ καὶ Πέρσας παραταττόμενοι,
 καὶ ταῦτα ἐν π. λεμιᾶ γῆ, τὸ γ. ὑν

არ არის, რომ მათ გაგვანადგურეს
 თუმცა ჩვენ არც უსამართლობა
 ჩავვიდენია და არც რაიმე მტრობა
 ყოფილა ჩვენ შორის, არამედ, რა
 ჩვეულებაც წინათ ჰქონდათ, იმასვე
 მისდევენ, თითქოს ერთბაშად შეე-
 ჰყრას ისინი სიმხეცეს, სიგიჟეს,
 სიძულვილს და ყველა სხვა ამგვარ
 მოვლენას. სპარსელები კი ასეთი
 ხასიათისანი არ არიან; ისინი შორს
 არიან ამისგან. თუ ვინმე გაიხადეს
 თავში მეგობრად, ისინი ცდილო-
 ბენ უთუოდ დაიცვან სიყვარული;
 ხოლო მტრის მიმართ რისხვას გა-
 ნავრძობენ მანამ, სანამ ის მტრად
 რჩება. მე ვინატრიდი კოლხეთის
 სახელმწიფოს ჰქონოდა მისი ძვე-
 ლი ძლიერება, რომ მას არ დას-
 ჰკირებოდეს უცხო და გარეშე დახ-
 მარება და რომ ყოველგვარ საქმიან-
 ნობაში, როგორც ომიანობის ისე
 მშვიდობიანობის დროს, მხოლოდ
 საკუთარ თავს ეყრდნობოდეს. მაგ-
 რამ, როდესაც ჩვენ ჟამთა ტრიბი-
 ლის, ან ბედის უკუღმართობის, ან
 ორივეს წყალობით ისეთს უძლუ-
 რებაში ჩავვარდით, რომ სხვათა
 ხელქვეითი გავხდით, მე ვფიქრობ
 უმჯობესია იმათ ხელში ვიყოთ,
 ვინც უფრო კეთილისმსურველია,
 ვინც ურყევად იცავს კეთილგანწყო-
 ბილებას თავისიანებისა და მოკავ-
 შირეთა მიმართ. ამრიგად, ჩვენ ზა-
 ვიმარჯვებთ ჩვენს ნამდვილ მტერ-
 ხე, თუ არავითარ შემთხვევაში არ
 დავტოვებთ დაუსჯელად იმ ჩადე-
 ნილ ბოროტმოქმედებას და მივი-
 ლებთ საჭირო ზომებს, რომ უზრუნ-

έντεσθιν οὐκ ἂν εὐξέ τὴν ῥομὴν ὑποστᾶν, οἱ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν παντὶ τῷ στρατῷ μοίρα τινὶ τῶν Μήδων ἐλαχίστη προσμύξαντες καὶ πρὸς φυγὴν εὐθὺς ἀσχίστην τραπεύοντες μέχρι καὶ νῦν μονονουχί πνευστιῶσιν ὑπὸ τῆς δρόμου, ἀπασί μὲν ὡς εἰπεῖν τῆς ἄλλοις ἐλαττωθέντες, μόνῃ δὲ τῷ τάχει τοὺς δικάοντας νενικηκότας.

დევ, თუ მტერთან საერთო აღარაფერი გვექნება და აშკარად გამოვეთიშებით მას. თუ ისინი სცდიან ჩვენთან შეომებას, მათ მოუხდებათ ბრძოლა ერთსა და იმავე დროს ლაზებთან და სპარსელებთან, ისიც მტრის მიწაწყალზე, ესე იგი აქ, და ცხარია მათ შემოტევას ვერ გაუძლებენ. აი, ეხლახან არ იყო, რომ მიდიელთა მცირეოდენ ჯარს შეიბნენ მთელი თავისი ჯარით და მაშინვე სასიროცხოდ გაიქცენ ისე, რომ დღემდისაც კი არ მოუთქვამთ სული იმ რბენისაგან? ისინი, ასე ვთქვათ, ყველაფერში დამარცხდნენ; მხოლოდ სისწრაფით აჯობეს დამდევებლებს.

„Τούτου δὲ τὸ μὲν ἐμφάνες καὶ προχειρότατον αἰτιον ἀναγνρίαν εἶπεν τις ἂν καὶ τὸ μὴ τὰ προσήκοντα βεβρολεῦσθαι. πρὸς εἰσι γὰρ αὐτῆς ὡς ἀληθῶς καθ' ἅπερ οἰκεία καὶ ξυγγενῆ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐνειδῆ· πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἐκ φύσεως μοχθηροῖς τὸ ἀνθαίρετον ἀδίκημα προστεθὲν ἐδιπλασίωσεν αὐτοῖς τὸ ἀτύχημα, τῆς τοῦ κρείττονος προμηθείας διὰ τὸ ἄγος ἐκπεπτωκόσι τὸ γὰρ νικᾶν οὐχ οὐτῶς τοῖς ἔπλοιοις ἕσταν τῷ εὐσέβει βίβαιοῦται, καὶ οὐκ ἂν ποτε μετεῖναι φήσαιμι τῆς τῆς ἀγαθῶν ξυμμαχίας πονηροῖς ἀνδράσι καὶ μιαρωτάταις. τῆς τοῖς οὖν, εἴπερ εὐφρονοῦμεν, οὐ προσεχτέον, οἷς οὐτε τὰ τῆς γνώμης

ველი გავხადოთ ჩვენი მომავალი ცხოვრება. ზედმეტი და უშედეგო იქნება ის გაიძვერობა და ფლიდობა, რომელთაც ისინი მზაკვრული პირფერობითა და ხელოვნური მოპყრობით იყენებენ იმათ მიმართ, ვინც მათ დაენდო, და რომელთა საშუალებით ისინი უსამართლო საქციელს სჩადიან, და ისინი ველარ გამოიყენებენ იმათ ჩვენ წინააღმ-

დევ, თუ მტერთან საერთო აღარაფერი გვექნება და აშკარად გამოვეთიშებით მას. თუ ისინი სცდიან ჩვენთან შეომებას, მათ მოუხდებათ ბრძოლა ერთსა და იმავე დროს ლაზებთან და სპარსელებთან, ისიც მტრის მიწაწყალზე, ესე იგი აქ, და ცხარია მათ შემოტევას ვერ გაუძლებენ. აი, ეხლახან არ იყო, რომ მიდიელთა მცირეოდენ ჯარს შეიბნენ მთელი თავისი ჯარით და მაშინვე სასიროცხოდ გაიქცენ ისე, რომ დღემდისაც კი არ მოუთქვამთ სული იმ რბენისაგან? ისინი, ასე ვთქვათ, ყველაფერში დამარცხდნენ; მხოლოდ სისწრაფით აჯობეს დამდევებლებს.

III 10. „ამის ცხად და აშკარა მიზეზად შეგვეძლო ჩაგვეთვალა მათი სილაჩრე და ის, რომ შეუფერებელ გეგმებს ადგენენ. ეს ცუდი თვისებები ხომ ახასიათებს მათ, როგორც ქუშმარიტად მათი კუთვნილი და თითქოს თანდაყოლილი. გარდა ამისა ამ, ბუნებით თანდაყოლილ, ცუდ თვისებებს ემატება თავისი ნებით ჩადენილი ბოროტმოქმედება და უსამართლოდ სისხლის დაღვრის გამო უზენაეს მფარველობას მოკლებულებს უორკეცდებათ უბედურება. გამარჯვებას იარაღი კი არ განამტკიცებს ხოლმე, არამედ სათნოიანოა; მაგრამ არა მგონია ბოროტმოქმედი და სისხლში გასვრილი ადამიანები ოდესმე ეზიარონ ამ კეთილ საწყისს. ამრიგად, თუ

ἀριστα ξύγκειται καὶ τὸ σώζειν
 ἀπαντα πεφυκὸς νεμεσᾶ, ὡς μὲν
 οὖν ἢ προσχώρησις ἡμῖν εὐκολος
 ἔσται καὶ προσφορωτάτη καὶ τῷ
 κρείττονι κεχαρισμένη διὰ τῶν
 πραγμάτων μάλλον ἢ τῶν λόγων
 δεδῆλωται. οὐ μὴν οὐδὲ ἀδικεῖν
 δόξομεν ἂν οὐδὲ ἀπιστοὶ καθεσ-
 τάναι. πολλάκις γὰρ ἤδη καὶ
 πρότερον ὑπὸ Ῥωμαίων προπη-
 λακισζόμενοι ἐμμένειν καὶ ὡς τοῖς
 καθεστηκόσιν ἡγούμεθα χρῆναι,
 φαυλότατον εἶναι κρίνοντες τὸ
 μεταβάλλεσθαι ῥαδίως ἐπὶ τισιν
 αἰτίαις, εἰ καὶ δεινότατοι εἶεν,
 φορηταῖς δὲ ὅμως καὶ οὐ παντά-
 πασι ἀνυποστοίς. τὸ δὲ καὶ με-
 γίστας βλάβας καὶ ἀνῆκεστα πασ-
 χοντας φέρειν διὰ παντὸς ἀτα-
 λαιπῶρως καὶ πρὸς μηδὲν ἐτιοῦν
 ἀχθεσθαι τῶν ἀνοσίων ἔργων καὶ
 ἀτοπωτάτων οὐ σωφρονούντων
 ἀνδρῶν εἶναι φημι, ἀλλὰ δει-
 λῶν καὶ ἀμίλων καὶ τὴν περὶ
 τὰ κοινὰ ῥαθυμίαν τῷ τῆς ἀπ-
 ραγμοσύνης ὄνομαι σοφιστομέ-
 νων. τούτου δὲ τοῦ τῆς μαιφο-
 νίας πάθους οὐκ ἂν, οἶμαι, παρ'
 ἑτέροις μειζρόν τι γένοιτο οὐτ' ἂν
 γενόμενον περιοφείη. οὐκ οὖν
 οὐδὲ ἡμῖν περιοπτέον, αἰσχυν-
 μένοις εἰ γε φανείημεν τοῦ βα-
 σιλέως ἐπιλεησμένοι καὶ τοὺς
 ἀπεκτονότας ὑποθωπέοντες. εἰ
 γὰρ οἶόν τε ἦν αὐτὸν ἐνθάδε πα-
 ρεῖναι, πάντως ἂν ἐπεχάλει καὶ
 κατεμέμφετο τῆς ἡμετέρας ἐλι-
 γωίας, ἀνθ' ὧν οἱ ἀλιτήριοι οὐ-

ჩვენ გონიერად ვიმსჯელებთ, არ
 უნდა მივემხროთ იმათ, რომელთაც
 კარგად აზროვნების უნარი არ
 გააჩნიათ და რომელთაც ურისხდე-
 ბა ის, ვინც ყველაფრის განმგებე-
 ლია. მაშასადამე, რომ სპარსელების
 მხარეზე გადასვლა ჩვენთვის აღვი-
 ლი და სასარგებლოა და რომ ეს
 უზენაესსაც ესიამოვნება, ეს მტკიც-
 დება საქმით და არა სიტყვით. ეს
 არ იქნება ჩვენი მხრით არც უსა-
 მართლო საქციელი, არც იმის მა-
 ჩვენებელი, თითქოს ჩვენ ვერაფერ
 გამოვლევით. წინათაც ბევრჯერ
 მოუყენებიათ შეუკაცხუოთა რომ-
 ძალებს, მაგრამ ჩვენ საქაროდ
 ვთვლიდით ძველ მდგომარეობაში
 დარჩენას: შეუფერებლად მიგვაჩ-
 ნდა იოლი გადადგომა იმ სხვადა-
 სხვა მიზეზთა გამო, რომელნიც
 თუმცა საშინელნი იყვნენ, მაგრამ
 მაინც მოსათმენნი და არც თუ
 ძალიან აუტანელნი. მაგრამ, ჩემის
 აზრით, არ შეეფერება გონიერ
 ადამიანებს, რომ ჩვენ სრულის მო-
 ღრეკით ავიტანოთ უდიდესი ვნე-
 ბანი და აუნახლაურებელი ზარა-
 ლი, რომელთაც ჩვენ გვაყენებენ,
 და არაფრით არ შევებრძოლოთ
 ამ უწმინდურ და შეუფერებელ სა-
 ქმეებს: ეს უფრო შეეფერება მხდალ
 და ლაჩარ ადამიანებს, რომლებიც
 თავისი უქნარობით სახელმწიფო
 საქმეებისადმი დაუდევრობას ამ-
 ტკიცებენ. რაც შეეხება ამ უკანას-
 კნელ მკვლელობას, არა მგონია
 სხვაგან სადმე მომხდარიყოს მაგა-
 ზე უფრო დიდი უბედურება, ან

τοι κατά τὴν ἐκείνου γῆν ἔτι ἐν-
 δαιτιῶνται καὶ οὐ πολλῶν πρότε-
 ρον ἐξελήλανται. ἐπεὶ δὲ οὕτε πα-
 ρέσται τὸ λειπὸν οὕτε φθίγγεται,
 ἡμεῖς ἀναλογίσασθε τὸν ἄνδρα,
 καὶ ὡς ἐν μέσῳ τοῦ ξυλλόγου
 παρεστῶς οὕτω ταῖς ἐννοίαις ὑμῶν
 ἀνατυπώσῃ, ἐπιδεικνὺς μὲν τὴν
 σφαγὴν καὶ τὸ στήθος καὶ τὸν
 αὐχένα, ἰκετῶν δὲ τὸ ἑμόφυλον
 νῦν γοῦν τίσασθαι τοὺς πλεμύους.
 εἶτα τίς ἂν ὑμῶν ἀποδέξοιτο δια-
 ποροῦντων καὶ σκοποῦμένων¹ ἐ-
 δικαίον πρὸς τῶν Κόλχων οἴκτου
 τυχεῖν τὸν Γουβάζην; εὐλαβητέον
 γὰρ ἡμῖν ὅπως μὴ τὸ οὐκ εὐ-
 πρεπὲς δῆθιν τῆς μεταστάσεως
 δεδιότες μεθεξομεν τοῦ μιάσματος,
 κατὰ πρῶτον καὶ παρῆντες τὸ
 τιμῶρεϊν τῷ τεθνηκότι, καὶ μάλ-
 λον ἐντεῦθεν ἄπιστοι δόξομεν, εἰ-
 γε τῷ βίῳ μόνον ἐκείνου τὴν πρὸς
 αὐτὸν οἰκείωσιν ἀναμετρήσαντες.
 ξυναποβάλωμεν αὐτῷ καὶ τὴν
 μνήμην. καλῶς μὲν γὰρ τῶν
 πραγμάτων χωρῶντων πολλή
 ἀνοία τὰ προεγνωσμένα μετα-
 μανθάνειν. ἐναντίας δὲ πού φε-
 ρομένων ἀξίωμα ἔχει, οἶμαι, τὸ μὴ
 οὐχὶ θάττον ἀρμόζεσθαι τῷ πρῶ-
 σπῖπτοντι. τὸ γὰρ βέβαιον ἐν τῷ
 εὐλόγῳ κρίνεσθαι χρή, καὶ τὸ
 ἐγκαρτερεῖν τοῖς παροῦσιν οὐκ
 ἐπαινετέον ἀεὶ, ἀλλ' ὅτε φρονή-
 σει ξυμπαράγινεται. ἐνθα δὲ
 ξυμβαίνει ὧν μὲν δεῖ μεμνήσθαι.

რომ მომხდარიყო, ასე იოლად
 ჩაველო. ამიტომ არც ჩვენ უნდა
 დავტოვოთ უყურადღებოდ ეს სა-
 ქმე: სასიროცხო იქნება, თუ ჩვენ
 მეფეს დავივიწყებთ და მის მკვლე-
 ლებს პირფერობას დავუწყებთ. ის
 რომ იხრია აქ იყოს, საყვედურით აგ-
 ვავსებდა და დავგძრავდა ჩვენი
 დაუდევრობის გამო, რომ ეს ბო-
 როტმომქმედნი, იმის მაგიერ რომ
 დიდი ხნის წინათ ყოფილიყვნენ
 გაძევებულნი, ჯერ კიდევ დაიარე-
 ბიან ამ მიწაწყალზე. მაგრამ ვი-
 ნაიდან ამიერიდან ის ველარ გამო-
 ჩნდება, ჩვენ შორის და ვერც სი-
 ტყვიით მოგვმართავს, თქვენ თვითონ
 წარმოიდგინეთ ეს კაცი: დე ის
 წარმოუდგეს თქვენს გონებას, თით-
 ქოს ის ამ კრებაზე იყოს და მიგი-
 თითებდეს თქვენ თავის ჭრილობა-
 ზე, მკერდზე და კისერზე, და თვის-
 ტომით თხოვდეს ეხლა მაინც გა-
 დაუხადონ მტერს საჭაგიერო. მერ-
 მე, რომელი თქვენგანი დაუჭერს
 მხარს იმათ, რომელნიც ყოყმანობენ
 და კიდევ მსჯელობენ იმის შესახებ,
 სამართლიანია თუ არა კოლხების
 მხრით გუბაზის გლოვა? თუ ჩვენ
 შეუფერებლად მივიჩნევთ რომაიღ-
 ბისაგან გადადგომას და შევშინდე-
 ბით, სიფრთხილე გვმართებს, რომ
 ამ ბოროტმოქმედების მონაწილე-
 ებად არ ჩავთვალონ, ვინაიდან
 დაუდევრობას ვიჩენთ და მიცვალე-
 ბულის სისხლის აღებას ვაყოვნებთ;
 რომ მხოლოდ სიცოცხლეში ვეპყ-

¹) σιωποῦμένων R.

περιοράν, ἔχουσιν δὲ τῶν οὐ
 περισχόντων, ἐνταῦθα τοῦ μετα-
 βάντος ἐφ' ἕτερον ἢ βεβηκῶς ἐπι-
 τοῖς προτέροις μειπτότερος. ταῦτα
 δὴ οὖν οἱ Πέρσαι πυνθανόμενοι πρὸς
 ἡμῶν καὶ ξυγιέντες στέρξουσιν
 ἡμᾶς εἰκότως καὶ ὑπερμαχοῦνται,
 χροῖσιν τε ὄντες καὶ μεγάλφρο-
 νες καὶ δεινοὶ τεχνίσεις τὰς
 γνώμας τῶν πέλας, καὶ πρὸς γε
 χώραν οὕτως ἐπικαιρτάτην καὶ
 δύναμιν ἀξιοχρεῶν, ἣν αὐτοὶ πρὸ
 πολλῶν χρημάτων καὶ πόνων¹
 ἔχειν τιμῶνται, ἐς ξυμμαχίαν ἀ-
 τεπάγγελτον προσλαμβάνοντες. μὴ
 τοίνυν ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα δια-
 νοεῖσθε, ἀλλ' εὐθύς ἐπιχειρεῖν
 τοῖς πράγμασι καὶ τὸ μελετηθὲν
 ἀνακλίσπειν· οὕτω γὰρ ἂν εὐ-
 κλείαν μεγίστην ἀρσίμεθα, ἕσια τε
 δρῶντες καὶ δίκαια καὶ πρὸς τὸ
 ξανέισον ἐξευρημένα“.

ახალს ემხრობა. და, აი, ამას რომ
 გაიგებენ, ჯეროვანი სიყვარულით
 ლებენ, ვინაიდან ისინი კაცთმოყვარენი და გულკეთილნი არიან, და
 მუზობელთა ზრახვებსაც კარგად მიუხედედიან ხოლმე; გარდა ამისა
 ჩიგნი ნებაყოფლობითი მიმხრობით ისინი მოკავშირედ იძენენ უალრ-
 სად გამოსადეგ ქვეყანას და მნიშვნელოვან ჯარს, რაც მათ ფულსა
 და ქონებას ურჩევნიათ. მაშ, სხვა ფიქრი რაღა საჭიროა, სასწრაფოდ
 შეუდევით საქმეს და გამოამყლავნეთ თქვენი გულის ნადები: რომ
 გავაკეთებთ იმას, რაც სწორი და სამართლიანია და რაც სარგებლო-
 ბას მოგვიტანს,—ამით ჩვენ უდიდეს სახელს მოვიხვეჭთ“.

Τοιαῦτα τοῦ Αἰήτου εἰπόντος ἀ-
 τίκα ἀπας ἢ ἄμιλος ἐπήρτο καὶ ἀνε-
 ββά, καὶ ἀμθημερόν ἴεντο μετανίσ-
 τασθαι, οὕτε τοῖς Πέρσαις πρὸς εἰγνα-

1) πόνων L, ποντων R, πορων P.

რობოდით მას სიყვარულით და
 სიკვდილის შემდეგ აღარც კი გვახ-
 სრესკამით უფრო მტკიცდება ჩვენ-
 ნი ორგულობა. თუ საქმეები კარგად
 მიდის, დიდი უგუნურება იქნება
 ძველ, ნაცად წესებს ვულალატოთ;
 ხოლო როდესაც პირიქითაა, ვფიქ-
 რობ, უაზრობა იქნება, თუ ჩვენ
 რაც შეიძლება მალე, არ შევეგუ-
 ებით ახლად შექმნილ მდგომარეო-
 ბას. სიმტკიცე გონიერების თვალ-
 საზრისით უნდა გავსინჯოთ: არსე-
 ბული მდგომარეობის მოთმენა ყო-
 ველთვის კი არ არის საქები, არა-
 მედ მხოლოდ მაშინ, როდესაც მას
 გონიერი მოსაზრებები ახლავს თან.
 მაგრამ როდესაც ისე ხდება, რომ
 უგულუბელყოფენ იმას, რაც უნდა
 ახსოვდეთ, ხოლო აკებებენ იმას,
 რაც შეუფერებელია, მაშინ უფრო
 გასაკიცხავია ის, ვინც ძველ ვითა-
 რებას მისდევს, ვიდრე ის, ვინც
 შეიტყობენ ჩვენგან სპარსელები და
 მოგვეპყრობიან და ჩვენთვის იბრძო-
 ლენ.

II. 11. ასე ილაპარაკა აიეტმა და
 მთელი ხალხი აღფრთოვანდა და
 მაშინვე სიხარულის ყვირილი მორ-
 თო; იმ დღესვე აპირებდენ სპარსე-

σμένον οὕτε οὕτω παρεσκευασμένοι
 ὡς διαλαθεῖν τυχόν ἢ καὶ ἀμύ-
 νασθαι, τοὺς Ῥωμαίους διακω-
 λούοντας, ἀλλὰ μηδὲν ἐπιούν τῶν
 ἐσομένων διανοοῦμενοι, μήτε ὅποι
 αὐτοῖς ἐκβήσεται ἢ ἐπιχειρήσεις,
 ἀτάκτως ἠπέιχόντο. προσὲν μὲν
 τοῦτο καὶ ἄλλως τοῖς πλήθεισιν,
 ἠδυσθαι τῷ νεωτερισμῷ καὶ τοῖς
 μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων, οὐ-
 ται δὲ καὶ μᾶλλον ἠρεθισμένοι οὐ
 μόνον οἷα δὴ βάρβαροι, ἀλλ' ὅτι τῆν
 τε αἰτίαν εὐλογεῖν εἶναι ἠγοῦντο
 καὶ τοὺς λόγους ἐν μεγίστῳ θαύ-
 ματι ἐποιούντο, ὃ δὴ καὶ μᾶλ-
 λ' ἂν αὐτοὺς ἀνεκίνοι καὶ διεσώβει.
 οὕτω δὲ αὐτῶν ταραττομένων,
 ἀνὴρ τις Φαρτάζης¹ ἔνομα, ὧν μὲν
 ἐν τοῖς μάλιστα παρὰ Κόλχαις, ἔμ-
 φρων δὲ δημοτικῶς μάλα τοὺς τρό-
 πους, ἐπέσχευεν αὐτοὺς τῆς ὀρμῆς
 καὶ ἀνέκοψεν, ἰκετεύσας μὴ πρό-
 τερον ἐπὶ τῆν πρᾶξιν χωρῆσαι,
 πρὶν τι καὶ αὐτοῦ λέγοντος δια-
 κούσαιεν. μόλις δὲ αὐτῶν πεπεισ-
 μένων τῇ πρὸς τὸν ἄνδρα αἰδοῖ
 καὶ κατὰ χώραν μεμενηκότων,
 παρελθὼν καὶ αὐτὸς ἐς μέσον
 ἐλεξεν τοιάδε:

განზრახვის შესრულებას, სანამ მის არ მოუსმენდენ. როდესაც ძლივს
 დაარწმუნა ისინი ამაში—გაუგონეს, რადგან ამ კაცის რიდი ჰქონდათ—
 და ისინი თავთაფიანთ აღვილას გაჩერდენ, ფარტაზი წამოდგა შუაში და
 თქვა შემდეგი:

რიბის მხარეზე გადასვლას, თუმცა
 არც სპარსელები იყვნენ წინასწარ
 გაფრთხილებული და არც თვითონ
 იყვნენ იმდენად მომზადებული, რომ
 ან საიდუმლოს შენახვა შესძლებო-
 დათ ან თავის დაცვა იმ შემთხვე-
 ვაში, თუ რომაელები წინააღმდე-
 გობას გაუწყვედენ; სრულებით არ
 დაუფიქრდენ მომავალს, არც ის
 ივარაუდეს თუ რით გათავდებოდა
 მათი ეს ნაბიჯი,—ასე გზაკვალდაბ-
 ნეულად აჩქარდენ. სხვათა შორის,
 ეს სჩვევია ბრბოს, რომ გაიტაცებს
 ხოლმე სიახლე და ძველი ვითარების
 შეცვლა! მაგრამ ესენი (რამდენი) ძა-
 ლიან აღელდენ არა მარტო იმი-
 ტომ, რომ ბარბაროსები იყვნენ,
 არამედ იმის გამოც, რომ მიზეზს სა-
 ჰატიოდ თვლიდენ და აიივღის სიტყ-
 ვებმაც დიდს განცვიფრებაში მოი-
 ყვანა ისინი: ამან ისინი ძალიან
 ააღელვა და შეაშფოთა. ისინი რომ
 ასე იყვნენ ახმაურებულნი, წამოდგა
 ერთი ვინმე, სახელად ფარტაზი, კა-
 ცი კოლხთა შორის გავლენიანი,
 გონიერი და თავისი ქცევით მეტად
 მდაბიური, სცადა შეეკავებინა ისი-
 ნი და შეენელებინა მათი აღელვება
 და სთხოვა მათ არ შესდგომოდენ

¹) Φαρτάζης R (აშინაზე), Pharazes ინტერპრეტატორები (ასეთივე მდგომარეობა III, 14; იხ. ქვემოთ 83, 81).

ფართავის სიტყვა

„Εἰκότα μὲν, ὦ ἄνδρες Κόλχοι, πεπόνθιατε, λόγων δεινότητι σφόδρα κεκομψευμένων τὰς γνώμας ἔκταραχθίντες. δυσμαχώτατον γάρ τι τὸ χρῆμα καὶ οἶον ἅπαντας ἀνθρώπους ἐκπλήττειν, οὐχ ἦμισυ δὲ τοὺς οὐπω πρότερον ἐς πείραν αὐτῶν καταστάντας, οὐ μὴν παντάπασιν ἀνανταγώνιστον σὺφρονι λογισμῷ καὶ τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων κρίσεως ἔχουσιν. μὴ τοίνυν ἀρεσκόντων ὑμᾶς τὰ εἰρημένα, λογιζομένους ὡς τῷ ἀθρόω μόνω καὶ ἀξυνήθει πεπίστευται, ἀλλ' οὐ τῷ πρόποντι καὶ ὠφελίμῳ. γινώσχετε δὲ μάλλον ὡς εἰ καὶ λίαν ὑμῖν κεχαρισμένα δοκεῖ, ἀλλ' ἔνεστι κρείττονα τούτων ἔλθουσι καὶ τὸ βραδύως ἀναπεισθῆναι τεκμήριον ὑμῖν ἐναργῆς τῆς ἀπάτης γιγνέσθω, τῷ γὰρ τὰ ψευδῆ ξυμβουλεύονται μελζονός τε κόσμου καὶ ποικιλίας ῥημάτων προσδεῖ· κἀντεῦθεν πολλῶν τῷ φέλογοντι χρώμενος θάττον ἐφέλκεται τοὺς εὐηθεστέρους. οὕτω δὲ καὶ ὑμεῖς τῷ Αἰήτῃ σοφίσματα προθέντος ἐπαγωγὰ καὶ παράλογα οὐκ ἴσθε ὅπως ἐφρακίσθητε· καίτοι εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἔχεῖν ὅ γε καὶ λίαν ἐν προδήλῳ κείμενον εὖροι τις ἂν ὡς ἀλλῆς τινὸς ζητήσεως ἀρχὴν ἐμβάλλειν προήχθη τῶν ἐφ' ἃ πάρεσμεν ἀλλοτριωτάτην. καθάπερ γὰρ ὑμῶν ἀπάντων οὐ δεινὰ καθεστ-

„ჩვეულებრივი ამბავი დაგემართათ, კოლხებო, რომ მეტად მოხერხებულად და წარმტაცად თქმულმა სიტყვებმა გონება შეგირყიეს. უძლეველი რაღაც არის მჭიმღვყვირება და ის თითქმის ყველას ამარცხებს, განსაკუთრებით კი იმათ, ვისაც წინათ მისი ძალა არ გამოუცდია; მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ მას ვერ დავეუპირისპირებთ გონიერ მოსახრებას, რომელიც საქმის ნამდვილ ვითარებას ემყარება. ნათქვამი იმტომ კი არ უნდა მოიწონოთ თქვენ, რომ ის თავისი მოულოდნელობითა და უჩვეულობით მიგაჩნიათ დამარწმუნებლად, არამედ მხოლოდ მაშინ, თუ ის მიზანშეწონილია და სასარგებლო. კარგად უნდა შეიგნოთ, რომ, რაგინდ სასიამოვნო არ იყოს ნათქვამი, უნდა ამოიჩიოთ იქიდან ის, რაც უმჯობესია: იმის აშკარა საბუთად, რომ თქვენ მოსტყუვდით, ის გამოდგება, რომ თქვენ ასე ადვილად დაარწმუნებინეთ თავი აიფსვინც ყალბ რჩევა-დარიგებას იძლევა, მას ესაჭიროება სიტყვების მეტი მოკაზმულობა და სიჭრელე: რაც უფრო მეტ წარმტაც სიტყვებს იხმარს ის, მით უფრო სწრაფად მიიზიდავს გულუბრყვილო მსმენელს. ასე დაგემართათ თქვენც: აიეთი რომ მაცდურსა და შემპარავ სიტყვებს მოგახსენებდათ, ვერც კი შეამჩნიეთ, როგორ მოსტყუვდით. სხვა თუ არავერი, ის კი მაინც

τάναι τὰ ξυμβεβηκότα φασκόντων
 καὶ τῆς ἀτόπου μαιφονίας ἦκισ-
 τα καταμεμομένων καὶ τοῦτο
 μόνον διασκοπουσντων εἴπερ ὡς
 ἀληθῶς ἡμαρτήκασιν εἰ τὸν Γου-
 βάζην ἀπεκτονότες, παρήλθην κα-
 τηγορῶν ἐκείνων καὶ πλείστους
 ὄσους προφερόμενος λόγους ἐπὶ
 τοῖς ἡδῆ διεγνωσμένοις. ἐγὼ δὲ
 καταράτους μὲν εἶναί φημι καὶ
 κακοδαίμονας καὶ οἷους ἡδιστα
 θεασαίμην ἂν ὀλέθρῳ τῶ πάντων
 χαλεπωτάτῳ διολλυμένους, οὐ μόν-
 ον τοὺς πλήξαντας καὶ τὴν σφαγὴν
 ταῖς χερσὶν ἐπανεγκόντας, ἀλλὰ
 καὶ τοὺς ὄσοι παρὸν κωλύειν ἐφη-
 καν, πρὸς δὲ γε καὶ τοὺς ἡσθέν-
 τας καὶ τοὺς μὴ λίαν ὑπερχλή-
 σαντας. πλὴν ἀλλ' οὐκ, ἐπειδὴ
 ταῦτα γινώσκω, ἡδῆ πού καὶ
 προσχωρεῖν τοῖς Πέρσαις ξυνοί-
 σαι· οὐδὲ τοῦτο λάβοι τις ἂν ὥσ-
 περ ἐπόμενον τῶ λόγῳ καὶ ξυ-
 νημμένον, ὡς ἐκείνων παρανόμη-
 σάντων δεήσει καὶ ἡμᾶς τὰ οἰκεία
 νόμιμα καταπροέσθαι, οὐδὲ ὡς
 ἀπίστοις μὲν αὐτοῖς ἄχθεσθαι,
 παραπλησίαν δὲ κτήσασθαι δόξαν.
 νῦν γὰρ οὐ τὸ φιδάξαν καὶ διη-
 νυσμένον καὶ οὐκέτι τὴν τοῦ μὴ
 γεγονέναι φύσιν ἐπιδεχόμενον
 ἀναλογίζεσθαι χρή, ὡς ἂν μὴ ξὺν
 τῶ θυμωμένῳ τῆς ψυχῆς καὶ
 χαλεπαίνοντι βαυλευόμενοι λάθει-
 μεν ἑαυτοὺς τὸ κρίνον ἐπιπολεῦν-
 τες καὶ τὴν τοῦ ἀμείνονος εὐρε-
 σιν προαφῆρημένοι, ἀλλὰ τοῦ μὲν
 πάθους ὑφελεῖν, ἐς ὅσον μὴ δο-

ნათლად უნდა შეგემჩნიათ, რომ
 მან იმთავითვე წამოაყენა სულ სხვა
 საკითხი, სრულიად განსხვავებული
 იმ საკითხთაგან, რომელთა გამო
 ჩვენ აქ მოვსულვართ. მისი სიგყრ-
 ბით ისე გამორის, თითქოს თქვენ
 ყველანი ამტკიცებდეთ, რომ მომხ-
 დარი ამხავი არ იყოს საშინელება,
 რომ ამ საზიზღარ მკვლელობას არ
 ჰკიცხავდეთ და მხოლოდ იმის შე-
 სახებ მსჯელობდეთ დამნაშავენი
 არიან თუ არა გუბაზის მკვლელე-
 ბი; თვითონ კი მკვლელების დანა-
 შაულს არ ეხება და უამრავ სიტყ-
 ვას ხარჯავს იმაზე, რაც ცნობილია.
 მე კი ვამბობ, რომ წყეული და შე-
 ჩვენებული არიან ისინი და რომ მე
 უდიდესი სიამოვნებით ვუყურებდი
 მათ საშინელ სასჯელს, ვუყურებდი
 არა მარტო იმათ დაღუპვას, რო-
 მელთაც განგმიორეს ვეზაზი. და სა-
 კუთარი ხელებით ჩაიდინეს ეს
 მკვლელობა, არამედ ყველა იმათ-
 საც, რომელთაც შეეძლოთ შეეფერ-
 ხებინათ ეს მკვლელობა და არ შეა-
 ფერხეს, და აგრეთვე იმათსაც, რო-
 მელთაც ეს მკვლელობა გაეხარდათ
 და არც თუ ისე აღშფოთდენ. თუმ-
 ცა მე ამას ვფიქრობ, მაგრამ სპარ-
 სელების მხარეზე გადასვლა მაინც
 არ იქნება სასარგებლო: არავინ
 არ მიიჩნევს საჭიროდ მივიღოთ და
 გავიზიაროთ ის აზრი, თითქოს თუ
 იმათ (რომაიკრიბმა) ჩაიდინეს უკა-
 ნონობა, აუცილებელი იყოს ჩვენც
 გამოვეთხოვოთ მშობლიურ წესებს
 და იმ ვერაგებს კი არ გამოვუცხა-
 დოთ ჩვენი გულისწყრომა, არამედ

χειν ἡμεληχέναι, πρόνοιαν δὲ τῶν
 γούν λοιπῶν θέσθαι πραγμάτων,
 ὅπως ἄριστα καθεστήξῃ. ἀνιή-
 των μὲν γὰρ ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς
 παρῳχημένοις κακοῖς ἀγανακτεῖν
 μέχρι παντός καὶ ἀνιᾶσθαι, σω-
 φρόνων δὲ τὰς ἀτάκτους ῥοπὰς
 γιγνώσκειν τῆς τύχης, καὶ τῆς
 μεταβολαῖς μὴ τράπτεσθαι, μηδὲ
 τῶν προτέρων ἐστερημένους ζυ-
 διαφιθεῖραι καὶ τὰς τῶν μελλόν-
 των ἐλπιδάς.

რება, რამდენადაც ეს საჭიროა იმის დასამტკიცებლად, რომ დაუდევრობას არ ვიჩნდთ, და მოვისაზროთ მომავლისათვის, თუ როგორ მოვაგვაროთ საქმეები უფრო უკეთ. უგუნური ადამიანები სულ მუდამ დასტირობას განვიღობებდნენ, ხოლო გონიერი შეიცნობენ ხოლმე ბედის უკუღმართ ტრიალს და მათ არ აშფოთებს ცვლილებები, და როდესაც წინანდელ მდგომარეობას ჰკარგავენ, არ ისპობენ მომავლის იმედებს.

„Ἄλλ' ἔμὲν ξύμβουλος πάλαι τὸ
 Μήδων φρονῶν καὶ μεμίσταν ἡμᾶς
 ἐπ' ἔκείνους γλιχόμενος μαρμολύτ-
 τειν καθάπερ τοὺς παῖδας πειράται,
 ὡς δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ἐν τῶν τε-
 τολημένων ἀποχρησόντων, ἀλλὰ
 μεῖζόνων προσεσομένων· καὶ ὡς
 ἔ βασιλεὺς αὐτοῖς πανουργότατος¹
 καὶ τὰ τῆς μαιφονίας αὐτὸς ἐγ-
 κελευσάμενος εἶη, σπουδασθὲν ἐκ
 πλείστου καὶ βεβύλευμένον· καὶ
 ταῦτα φάσκων ἀνιμνεῖ τοὺς Πέρ-
 ρας καὶ ὑπεράγεται, πείθειν ἡμᾶς
 ἐντεῦθεν οἰόμενος ἰκέτας εὐμῆς
 καὶ αὐτομόλους γενέσθαι τῶν φ-
 ρει πολεμιατάων. πρὸς τοῦτ

თვითონ მოვიპოვოთ ამგვარივე სახელი. ეხლა აღარ არის საჭირო იმაზე თქრი, რაც მოხდა და დასრულდა და უკვე აღარ შეიძლება დაბრუნებულ იქნას (თითქოს არ მომხდარიყოს); ნუ ავყვებით, მსჯელობის დროს, მოწოლილ ბოლმას და გულის-ტკივილს, რომ არ დაეკარგოთ მოსაზრების უნარი და არ დავაბუნდოვანოთ ჩვენი მსჯავრი შევინარჩუნოთ უნარი უკეთესის არჩევისა. გამოვიჩინოთ ჩვენი მწუხარება,

III 12. „მაგრამ ეს მრჩეველი (აიივი), რომელიც დიდი ხანია მიდიელების მომხრეობას იჩენს და მოწადინებულა ჩვენც გადავვიყვანოს მათ მხარეზე, ცდილობს შეგვაშინოს — თითქოს ბავშვები ვიყვეთ — და გვიმგვიცდოს რომაელები არ იკმარებენ იმას, რაც გაბედეს, კიდევ მეტი უბედურება მოგველის. ამბობს იმასაც, რომ მათ დიდი გზიძვერა მეფე ჰყავთ, რომელიც თვითონ არის ამ მკვლელობის სულის ჩამდგმელი; დიდი ხანია ეს მკვლელობა მომზადებული და მოთქმებული იყო. ამას ამბობს ის და აქებს და აღიღებს სპარსელებს;

¹ ხელნაწერები აქ კითხულობენ καιουργοτατος („აყალმაყალის ამტენი“). ნიბურო. ავათიას სხვა ადგილის (III, 9; ზემოთ გვ. 65) მიხედვით ამჯობინებს καιουργοτατος („გაიძვერა“). დიდმოლოთი მისდევს ნიბუროს.

γάρ ἅπασαν ἔχει τὴν ἀναφορὰν, ὠδίνων ἐξ ἀρχῆς καὶ μηχανώμενος ὡς ἂν αὐτῷ τὰ μελετημένα πρὸς ἔργον ἐκβαίη, καὶ ξὺν τῷ ἀνεξέταστω προτρέπων τὴν τῆς βουλῆς τάξιν συγγεῖ καὶ ταράττει καὶ πρὸς τὸ ἀνόνητον μεταβάλλει. ἡ μὲν γὰρ προτερεύειν ἔλαχεν αἰεὶ καὶ ἡγεῖσθαι, βάσανον ἐμπροσθε τοῖς ἑσπῶ προδήλιος· μόλις δὲ τοῦ πρακτέου διαγνωσθέντος, τότε δὴ παρῆναι χρῆναι τὸ ἐθέλειν τυχεῖν καὶ ἐπίσθαι τῶν αἰρεθέντων. ὁ δὲ τὸ πέρας ἀρχὴν πεποιήτητι, ἐλόμενος ἡδὴ πρὶν τι σαφῶς διασχωπῆσαι. πρὶν τὸν τὸν τὸ ἐκ τῆς βουλῆς ὑφέλιμον, εἴπερ τῆς κρίσεως ἐν ὑστέρω παρῆ; ὑμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Κόλχοι, μηδαμῶς τὰς γνώμας ἐτέρω τῷ κατειλημμένοι καὶ πρὸς ἐν τι τέλος προδιωρισμένον ἔρῶντες οὕτως ἐπὶ τὰς ζητήσεις χωρεῖτε. πῶς γὰρ καὶ ἔνεστι τὰς τῶν πραγμάτων μεταβάσεις βιάζεσθαι καὶ πρὸς τὸ ἀρέσκον μετασκευάζειν; τὸναντίον γὰρ τοῖς ἐπεισθαι κοσμίως προσήκει καὶ τὸν λογισμὸν ἐπ' αὐτὰ μεθιέναι καθαρὸν καὶ αὐτόνομον, ὥστε κατὰ σχολὴν τὰ προσωχόντα διευκρινήσαντα τοῦ συνόσυντος ἐφικέσθαι. οὕτω γὰρ ἡμῖν βουλευμένοις αὐτίκα φανεῖται ὡς οὔτε ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων οὔτε μὴν τῶν στρατηγῶν ἀπάντων, πολλῶν δὲ γέ μαλλον οὐδὲ τοῦ σφῶν βασιλέως τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐπὶ Πουβόζην ἔχουσιν.

ის თქრობს, რომ ამ გზით დაგვარ-
წმუნებს ჩვენ და ჩვენც ეხლავე სა-
კუთარი თეხით ვეახლებით აშკარა
მტრებს და ხვეწნას დავუწყებთ. ამ
მიზნისათვის ხმარობს ის ყოველ-
გვარ საშუალებას; იმთავითვე ილ-
წვის და ცდილობს იმისათვის, რომ
განახორციელოს ის, რაც მას გან-
ზრახული აქვს; მოუფიქრებლად
გვიდგენს გეგმებს, არღვევს და
ანგრევს კრების წესრიგს და ამ
კრებას მიზანს უკარგავს. კრება ხომ,
ჩვეულებრივ, წინასწარ იხილავს მუ-
დამ და მსჯელობს, რომ კარგად
გასინჯოს ის, რაც არ არის ნათე-
ლი; ხოლო, როგორც კი მიაგნებს
იმას, რისი გაკეთებაც არის საქი-
რო, მაშინ გემართებს გამოვიჩინოთ.
სურვილი და შეკასრულობთ დადგე-
ნილება. ამან კი ბოლო თავში გა-
დაიტანა და, ვიდრე ჩვენ საბო-
ლოოდ რასმე გადავწყვეტდეთ, ის
უკვე შეუდგა შესრულებას. რაღა
აზრი აქვს კრებას, თუ ჯერ დადგე-
ნილება იქნება და მერე კრება?
თქვენ კი, კოლხებო, არასდროს არ
უნდა დაუკავშიროთ თქვენი აზრე-
ბი გარეშე მოსაზრებებს, უნდა უყუ-
როთ ერთს რომელსამე წინდასა-
ხულ მიზანს და ისე წარმართოთ
თქვენი მსჯელობა. განა შესაძლე-
ბელია ვითარების შეტრიალება ძა-
ლით და მისი ისე მოქცევა, რო-
გორც გესიამოვნება? თქვენ, პირო-
ქით, სხვა წესს უნდა მისდით.
წმინდა და დამოუკიდებელი მსჯე-
ლობა იხმართო ისე, რომ ზედმი-
წევნით გაარჩიოთ საქმე და დაად-

διατεθρύληται γὰρ ἡδὴ παρ' αὐ-
τοῖς καὶ ἀνωμολόγηται ὡς Ῥού-
στικος καὶ Μαρτίνος, βασκήναντες
αὐτῷ τῆς εὐτυχίας ἐς αὐτεπάγ-
γελτον ἤλασαν κακοδαιμονίαν,
τῶν ἄλλων ἡγεμόνων εὐχ ὅπως
ξυλλαβόμενων, ἀλλὰ καὶ περιφ-
νῶς ἀνιαιθέτων. ἄδικον εὖν εἶ-
μαι καὶ πρὸς γε ἀξίμφορον ἑνὸς ἐξ
ἀπάντων ἀνδρῶν ἢ καὶ δυνεῖν τυ-
χὸν ἡμαρτηκότοιον ἐξυβρίσαι μὲν
ἐς τοὺς κοινούς νόμους, εὖς στέρ-
γειν προσημέθια, πολιτεῖαν δὲ
ξύμπασαν καὶ δίκαιαν ξυνήθη καὶ
φίλην εὖτω πως ῥᾶδίως ἀποσ-
κευάσασθαι, τῶν δὲ τὴν χώραν
φρουρόντων καὶ πολλοὺς ὄσους
κινδύων ἀναδεχομένων, ὡς ἂν
ἡμῖν ἐν εὐπαθείᾳ βιοτεύειν ἐξῆ,
πρὸ ὄταξ δειχθῆναι, καὶ τὸ δὴ
πάντων ἀνοσιώτερον, ὀξῆαγ ὄρ-
θῆν πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὴν τῶν
ἱερῶν ἀπορρήτων σεμνότητα πε-
ριφρονῆσαι. πῶς γὰρ εὖ τῷτο
φρανύμεθα ὄρωντες, εἰ προσχα-
ρήσασιν τοῖς τοῦ κρείττονος ἐναν-
τιωτάτοις; εἰ μὲν γὰρ διακωλύ-
σαιεν ἡμᾶς ταῖς αὐταῖς ἀγιστείαις
ἐμμέγειν καὶ μεταστήσαιεν πρὸς
τὴν σφετέραν, τί τοῦτου πεισόμε-
θα χαλεπώτερον περιόντες τε καὶ
τεθνηκότες; τί δὲ κερδανούμεν
ἄπασαν τὴν Περσίδα, θῶμεν γὰρ
οὕτω, προσλαμβάνοντες τὰς δὲ
ψυχὰς ἐζήμιωμέναι; εἰ δὲ γε καὶ
μεθεῖεν καὶ συγχωρήσασεν, ἀλλ'
εὖ βεβαίαν ἡμῖν τὴν εὐνοίαν ἐξου-
σιν, ὑποῦλον δὲ μάλλον καὶ σφα-

გეთ იმ გზას, რომელიც სასარგებ-
ლო იქნება. თუ ჩვენ ასე ვიმსჯე-
ლებთ, მაშინვე ცხადი გახდება, რომ
არც რომაულ რაზმებს, არც სტრა-
ტეგოსებს, საერთოდ აღებულს, მით
უშეტეს არც მათ მეფეს არ მოუწ-
ყვიათ შეთქმულება გუბაზის წი-
ნააღმდეგ. ხომ თვით მათ შორისვეა
გავრცელებული ხმები და ერთხმად
აღიარებული, რომ რუსტიკე და
მარტინე, რომელთაც წყრდათ მისი
წარმატება, აჰყვენ თავიანთ ბო-
როტ ზრახვებს და დანარჩენი სარდ-
ლები არათუ მათ არ ეხმარებო-
დენ, არამედ აშკარადაც სწუხდენ.
უმართებულო იქნებოდა, ჩემის აზ-
რით, და ამასთანავე ერთად მიზან-
შეუწონელიც ერთი ან ორი კაცის
დანაშაულის გამო შევსწყრომოდით
საზოგადოებრივ კანონებს, რომელ-
თა დაცვა აგვილია ჩვენს თავზე, და
ასე იოლად შეგვეცვალა მთელი სა-
ხელმწიფო წყობილება და ცხოვრება
რომელსაც მშვენივრად შევეგუეთ,
იმათ მიმართ კი, რომლებიც ამ ქვე-
ყანას სდარაჯობენ და მრავალნაირ
ხიფათში ვარდებიან იმის გულის-
თვის, რომ ჩვენ უდარდელი ცხოვ-
რება მოგვანიჭონ, გამცემლები გა-
მოვსულიყავით; ყველაზე უფრო
უწმინდური საქმე ის იქნება, რომ
ასეთი საჩცრიღით ჩვენ შევბლავთ
მართლმორწმუნეობას და წმინდა
საიდუმლოთა უმწიკვლოობას. აბა,
სხვა რას დაემსგავსება ჩვენი საქ-
ციელი, თუ მივემხრობით უზენაესი
არსების სასტიკ მტრებს? თუ ისინი
ავიკრძალავენ ჩვენი საღმრთო წე-

λεράν, καὶ μόνῃ τῇ χρείῃ ξυμμε-
 τρουμένην. ἄμικτον γὰρ αἶψὲ τοῖς
 ἀνθρώποις τὸ ἑτερόγνωμον, καὶ
 οὔτε δέους προσπεσόντος οὔτε τι-
 νὸς εὐεργεσίας ἡγηταμένης, μόνι-
 μως αὐτοῖς ἐγγίγνεται πίστις,
 πλὴν εἰ μὴ καὶ ταῖς δόξαις ἑμο-
 φρονοῖεν. τὸ τε ξυγγενές καὶ ἴδιον
 καὶ ἐμόφυλον, εἰ τοῦδε λειπόμενα
 τύχαιεν, ὀνοματι μόνῃ τὴν οἰ-
 κείωσιν ὑποφάνει, τοῖς δὲ ἔργοις
 ἀλλοτριοῦται. ἀντὶ παύων τοίνυν
 ἀγαθῶν, ὧ ἀνδρες Κόλχοι, πρὸς
 Πέρσας μεταβησόμεθα, εἰ γε καὶ
 ὡς ἔσονται δυσμενεῖς καὶ μηδὲν
 ἡμῖν πλέον ἔσται τοῦ παρόντος
 ἢ μόνον τὸ βῆθον βλάπτεσθαι
 πρὸς αὐτῶν, ὅσῃ τοῦ ἐμφανοῦς
 τὸ διαλανθάνον ἀφυλακτότερον;
 ἀλλὰ γὰρ, εἰ δοκεῖ, ξυγχεχωρή-
 σθω, μήτε ἀδικον εἶναι τυγγε-
 ρημα μήτε τοῦ πρόποντος ἐστε-
 ργμένον, καὶ ὁμολογεσθῶ τὰ
 Περσῶν ἡμῖν βέβαια καὶ πιστὰ
 καὶ οἷα διὰ παντὸς ἐμμένειν ταῖς
 ἔσομέναις ξυνηθείαις. εἰ γὰρ ταῦ-
 τα δοθεῖεν, καὶ μηδὲν ἡμῖν τῶν
 ἄλλων ἐμποδῶν ἔσται, ἀλλὰ τὰ
 τῆς δυνάμεως οὐκ ἀρκέσει. πῶς
 γὰρ ἂν μεταχωρήσαιμεν ἐφ' ἐτέ-
 ρους, ἐφεστηχότων ἡμῖν τῶν Ῥω-
 μαίων, καὶ οὔτω πολλῶν καὶ ἀν-
 δρειοτάτων καὶ ὑπὸ κρατίστους
 στρατηγῶν τεταγμένων; πῶς δὲ
 καὶ οἶόν τε μὴ εὐχὴ πεινάς ὑπο-
 σχεῖν ἀνηκέστους, τῶν μὲν οὖν
 ἐπαμύνειν χρεῶν πόρρω που κατὰ
 τὴν Ἰβηρίαν ἔτι μελλόντων καὶ

სების შესრულებას და თავიანთ შე-
 სებზე გადაგვიყვანენ, ამაზე უფრო
 სამძიმო რა უნდა განვიცადოთ ჩვენ,
 რომლებიც ცოცხლები ვიქნებით და
 ამავე დროს მკვდრებიც? რას მო-
 ვიგებთ იმით, რომ, ვთქვათ, მთელი
 სპარსეთი შევიერთოთ და სულედი
 კი წავიწყმიდოთ? რომ კიდევაც ნე-
 ბა დაგვართონ და ჩვენ ნებაზე მი-
 გვიშვან, სულ ერთია—მაინც არ
 ექნებათ ჩვენ მიმართ კეთილი გან-
 წყობილება და ნდობა: მათი მოჭ-
 ყრობა ჩვენდამი ვერაგული და არა-
 სანიმდრო იქნება და მარტოოდენ
 სარგებლიანობის თვალსაზრისით
 გამოანგარიშებულნი. ადამიანები ვერ
 იწყნარებენ ხოლმე აზრთა სხვადა-
 სხვაობას და მაშინაც კი, როდესაც
 გაჭირვება ან რაიმე, მოჰინიარაჰინის
 მიერ ჩადენილი, კეთილი საქმე აი-
 ძულებს მათ გაჰმინში ყოფნას, მათ
 შორის ნდობა არასდროს არ არის
 მტკიცე; ეს შეიძლება იყოს მხო-
 ლოდ მაშინ, როდესაც მათ შორის
 აზრთა ერთიანობაა. თუ ვინიცობაა
 ეს ერთიანობა არ არსებობს, მათი
 დაახლოვება და მეგობრობა ცარიე-
 ლი სიტყვაა: საქმით ისინი ერთმანე-
 თისათვის უცხონი რჩებიან. ჰო და,
 აბა, რის გულისათვის უნდა გადა-
 ვიდეთ, კოლხებო, სპარსელების მხა-
 რებზე, თუ კი ისინი მაინც ჩვენ
 მტრებად დარჩებიან და ასეთ ვი-
 თარებაში მხოლოდ ის-ლა გვექნება,
 რომ ისინი უფრო ადვილად მოგ-
 ვაყენებენ უვნებას, ვინაიდან თა-
 რული მტრისაგან უფრო ძნელია
 თავის დაცვა, ვიდრე აშკარასაგან?

ἀνειμένως πορευομένων, τῶν δὲ
 τῆμαρρησομένων τῆν τε χῶραν ἀπα-
 σιν κατεχόντων καὶ ταῖς ἡμετέραις
 πόλεσιν ἐνείκοιαντων;

ხასიათით მტკიცენი და სანდონი არიან და ჩვენთან დადებულ პირობებს ყოველთვის შეასრულებენ. ესეც რომ მივილოთ და, მაშასადამე, აღარავითარი დაბრკოლება აღარ გველოებოდეს, მაინც ჩვენი ძალები საკმარისი არ იქნება იმისათვის, რომ ჩვენი განზრახვა სისრულიში მოვიყვანოთ და სპარსელების მხარეზე გადავიყოთ. როგორ შევძლებთ ჩვენ სხვის მხარეზე გადასვლას, როდესაც თავზე გვადგანან რომაელები, რომელთაც ამდენი ვაჟკაცი ჰყავთ დარაზმული საუკეთესო სტრატეგოსების ხელმძღვანელობით? როგორღა შევძლებთ საშინელი სასჯელის თავიდან აცდენას, როდესაც ისინი, რომლებმაც უნდა აღმოგვიჩინონ დახმარება, ჯერ კიდევ შორს, იბერიაში, აყოვნებენ და ზღაზნვით მოიწვევენ წინ, ხოლო ისინი კი, რომელთაგანაც სასჯელს უნდა ველოდეთ, მთელ ამ ქვეყანას ფლობენ და ჩვენს ქალაქებში ცხოვრობენ?

„Καίτοι φησὶν αὐτοὺς ὁ γενναῖος οὐτασι μῆδὲ τῆν ἑρμῆν ὑποστῆσαι ἡμῶν, παραδείγματι γράμμενος τοῖς ἑναρχοῖς ξυμβεβηκόσι. καὶ τῆς ἀγνοήσειεν ἂν ἄς τὰς τῶν πολέμων τροπὰς οὐκ ἐπὶ βῆσις ἀνάγκη ξυμβαίνειν, οὐδὲ τοὺς νῦν σφαλέντας τυχὸν τῶν ἐμίλων αἰεὶ μεταλαγχάνειν ἀποτευγμάτων; ταῦναντίον γὰρ ἴς τὰ πολλὰ πρὸς τοὺς ἡττηθέντας ἢ νίκη μέτεσι καὶ τὸ δυσφοροῦν ἐκθεραπέυει. οὐ γὰρ τῆσιν ἡμᾶς, καθάπερ εἰθισμένον αὐταῖς τὸ λοιπὸν ἐν ἀπάσχις ταῖς ξυμπλοκαῖς ἐλαττοῦσθαι, πέρα τοῦ μετρίου θαρρεῖν. εἰ μὲν γὰρ ποῦτω μόνω νενίκηγται, τῷ μὴ τὰ δέοντα βεβουλεῦσθαι, προσεχτέον μὲν ἡμῖν τῷδε μάλλον τῷ παραδείγματι καὶ προφυλακτέον τοὺς ἐκ τῆς ἀβουλείας κινδύνους.

მაგრამ ვთქვათ, თუ გნებავთ, რომ ეს საქციელი არც უსამართლო იქნება და არც არასაკადრისი, და

დავუშვათ, რომ სპარსელები თავისი ხასიათით მტკიცენი და სანდონი არიან და ჩვენთან დადებულ პირობებს ყოველთვის შეასრულებენ. ესეც რომ მივილოთ და, მაშასადამე, აღარავითარი დაბრკოლება აღარ გველოებოდეს, მაინც ჩვენი ძალები საკმარისი არ იქნება იმისათვის, რომ ჩვენი განზრახვა სისრულიში მოვიყვანოთ და სპარსელების მხარეზე გადავიყოთ. როგორ შევძლებთ ჩვენ სხვის მხარეზე გადასვლას, როდესაც თავზე გვადგანან რომაელები, რომელთაც ამდენი ვაჟკაცი ჰყავთ დარაზმული საუკეთესო სტრატეგოსების ხელმძღვანელობით? როგორღა შევძლებთ საშინელი სასჯელის თავიდან აცდენას, როდესაც ისინი, რომლებმაც უნდა აღმოგვიჩინონ დახმარება, ჯერ კიდევ შორს, იბერიაში, აყოვნებენ და ზღაზნვით მოიწვევენ წინ, ხოლო ისინი კი, რომელთაგანაც სასჯელს უნდა ველოდეთ, მთელ ამ ქვეყანას ფლობენ და ჩვენს ქალაქებში ცხოვრობენ?

III 13. „მართალია, ეს სახელოვანი კაცი გვიმტკიცებს, რომაელები ჩვენს იერიშს ვერ გაუძლებენო, და საბუთად მოჰყავს ამას წინათ მომხდარი შემთხვევა. მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ბრძოლის შედეგები უთუოდ განსაზღვრულ პირობებს არ ექვემდებარება და რომ, ვინც ეხლა შემთხვევით დამარცხება განიცადა, მუდამ იმნაირივე უბედურების ლუკმა არ იქნება? პირიქით, ხშირად გამარჯვება ბედის უკუღმართობას გამოასწორებს ხოლმე და დამარცხებულებს ხვდება წილად. ამიტომ ჩვენ იმ იმედით, რომ რომაელები ამიერიდანაც ყოველთვის დამარცხებულნი აღმოჩნდებიან ბრძოლებშიო, არ გვმართებს ზომიერ მეტად ვიყოთ დამშვიდებულნი. რომ ისინი დამარცხდნენ მხოლოდ იმის გამო, რომ კარგად არ მოიფიქრეს ის, რაც საქმე იყო, ჩვენ ეს უნდა

οὐ μὴν πρόδηλον ἐντεῦθεν οἴεσθαι δεῖ τὸ ῥαδίως αὐτῶν περιέσεσθαι. εἰκόξ γάρ τοὺς πρότερον ἁμαρτήσαντας, καὶ διὰ τῆς πείρας ὑποῖα φευκτέον πεπαιδευμένους, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ παροφθὲν ἀνακαλέσασθαι τῇ περὶ τῶν ἐφεξῆς ἐσομένων ἐπιμελεῖξ. εἰ δὲ τὸ ἰεῖον αὐτοῖς χαλεπαίνει τῆς ἐπὶ τῷ κειμένῳ παρανομίας καὶ ταύτῃ κεαάκωνται, τί δεῖ καὶ ἡμῶς παρεῖναι καὶ ξυνεπιλαμβάνειν, ὅσπερ οὐκ ἐπαρκοῦντας ἐκείνου τὰ δίκαια δρᾶσαι, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἡμῶν ἐπικουρίας προσδεμένους; ποῖα δὲ τις ἂν ἀσεβείας ὑπερβολῇ ἐτέρως λελεῖψεται, εἰ γε τόδε τὸ ἀγαθὸν ἀπ'μάσαιμὲν τῇ μεταστάσει, ὅπερ καὶ ἡρεμοῦντων ἡμῶν ὑπερλαχεῖ προσηκόντως; μηδεὶς τίνυν ἡμῖν τὸν τεθνεῶτα παραγέτω δῆθεν τῷ λόγῳ λίαν ἀγεννῶς ἀλφουρόμενον καὶ ἰκετεῖοντα τοὺς ἔμοφύλους οἴκτου τυχεῖν τῷ τῆν σφαγῆν ἐπιδεικνύναι. ταῦτα γὰρ μυχθηραῖς μὲν ψυχαῖς καὶ ἀνάνδρους ἴσως ἀρμόσει, οὐ μὴν προσαιπτόν αὐτὰ βασιλεῖ καὶ Λαζῶν καὶ Γουβάζῃ. εἰ γὰρ ἐκεῖνος ἐνταῦθα πικρῆν, πάντως ἂν, ἅτε δὴ θεοφιλῆς ἀνήρ γεγωνῶς καὶ φρενήρης, κατεμέμφεται μὲν ἡμῶς τοιαῦτα βουλευομένους. ἐκέλευεν δὲ μὴ εἴτω καταπεπτωκέναι καὶ μαλθακίζεσθαι καὶ δραπέτεῖν, καθάπερ οἰκέτας ἀφρεῖσθαι, φρόνημα δὲ μαλλον Κολχικὸν καὶ ἐλεύθερον ἀναλαβόντας ἀντέ-

გამოგვადგეს კარგ მაგალითად და წინასწარი ზომები მივიღოთ, რათა მოუფიქრებლობის გამო ხიფათი არ შეგვემთხვეს; და, რასაკვირველია, აქიდან ჩვენ ის დასკვნა არ უნდა გამოვიტანოთ, რომ ადვილად ვაჯობებთ მათ. ხომ საფიქრებელია, რომ, რახან წინათ შეცდომები დაუშვეს, გამოცდილებით ისწავლიდნენ, თუ რას უნდა ერიდონ, და ამიერიდან იზრუნავენ, რომ შეცდომა გამოასწორონ. ხოლო თუ მათ ღვთაება უწყრება ამ საზიზლარი მკვლევლობის ჩადენისათვის და ამით აიხსნება მათი უბედურება, რაღა საჭიროა ჩვენც არ მივეშველოთ ოფთაიბას, თითქოს მსჯავრის დასადებად მას თავისი ძალა არ ჰყოფნიდეს და ჩვენს დახმარებას საჭიროებდეს? რა საქციელის ჩადენის შესაძლებლობა და დარჩება სხვებს, თუ ჩვენ გადადგომით ვუპასუხებთ რომაირთა იმ წყალობას, რომელიც გვიცავს ჩვენ, როგორც საჭიროა, და რომლის მეოხებით ჩვენ მშვიდად ვცხოვრობთ? ამიტომ, ნურავინ ნუ ცდილობს წარმოგვიდგინოს აქ მიცვალებული გუბანი, სრულიად არა ვაჟკაცურად მოტირალი, რომელიც თითქოს თავის კრილობას უჩვენებს თვისტომთ და ევედრება მათ შეიბრალონ იგი. იქნებ ეს შეეფერებოდეს საცოდავ და სუსტ არსებათ, მაგრამ ეს არ შეეფერება მეფეს, ისიც ლაზთა მეფეს, მით უმეტეს გუბანს. ის რომ აქ იყოს, უეჭველია ის, როგორც ღვთისნიერი და გონიერი აღამიანი, გაგვიცხავდა ჩვენ

χειν τῆς ξυμφυρᾶς θαρραλέως και
 πρὸς μηδὲν μὲν αἰσχυρὸν και ἀνά-
 ξιον τῶν πατρῶν ἐξάγεσθαι τρό-
 πων, ἐμμένειν δὲ τοῖς παροῦσι
 και πεποιθῆναι, ὡς τ. ὁ κρείττο-
 νος ἦριστα τὸ ἔθνος περιοφομέ-
 νου. εἶτα πῶς οὐ σφόδρα παρά-
 λογον αὐτῷ μὲν τῷ βίαιῳ ἀνη-
 ρημένῳ ταῦτα κατὰ τὸ εἶκος
 ἔχειν δεδῶχθαι, ἤμας δὲ τοῦς τὴν
 πρὸς ἔκλεινον εὐνοίαν σκηπτομέ-
 νους τάναντία διανοεῖσθαι; ἀλλὰ
 δέδρα καὶ μὴ και μόνου χάριν τοῦ
 διαλογίζεσθαι ταῦτα και διασκοφ-
 πειν μεγίστας ὑφέξμεν δίκης. εἰ
 μὲν γὰρ ἐπ' ἀδήλως ἐλπίει και
 τὴν ἐφ' ἐκότερα ῥ. πῆν ἐπιδεχο-
 μένας τὰ τῆς ἀποστάσεως ἡμῶν
 ἐμελεᾷται, ἦν μὲν ἂν και τότε
 δεῖνόν, ἐπὶ τηλικούτων πραγμά-
 των κινήσει μόνης ἡγετησθαι τῆς
 τύχης, πλὴν ἀλλ' ἐξῆν ἰσως τῆς
 ταῦτα προαρημένοις ἀδεέστερον
 γοῦν ἀναίσχυνησθαι εἰ δὲ πανταχό-
 θεν προὔπτον δείκνυται τὸ κακόν,
 πῶς οὐ μισητέον αὐτούς τριαύτην
 ἔννοίαν ἐμβαλόντας; ὡς μὲν οὐν
 ἀφεκτέον ἡμῶν ἐκείνων και δὴ με-
 τρίως ἐρρήθη. φημι δὲ δεῖν βασιλεῖ
 τῷ Ῥωμαίων τὸ ξυμβάν ἀναγγεῖ-
 λαι, ὡς ἂν ἐνδικοτάτα μετέλθῃ
 τὸς τοῦ μιάσματος αἰτιωτάτους,
 και εἰ μὲν ἐπιελήσει, πεπαύσθαι τὸ
 λοιπὸν τῆς πρὸς Ῥωμαίους δια-
 φ. ρᾶς και ξυνεργεῖν αὐτοῖς και ξυ-
 στρατεύεσθαι και τῶν προτέρων
 μετέχμεν ξυνο ἀιτιμάτων εἰ δὲ
 ἀπώσοιτο τὴν ἀξίωσιν, τότε δὴ

ამგვარი ზრახვებისათვის; მოგვიწოდებდა არ მივცემოდით სასოწარკვეთილებასა და გულაჩუყებას, და მონების მსგავსად კი არ გავქცეულიყავით, არამედ აღვჭურვილიყავით კოლხის თავისუფალი შეგნებით, ვაჟკაცურად აგვეტანა უბედურება და არაფერი სასირცხო და მამა-პაპური წესების შემბილწველი არ ჩავვედინა, არსებულ მდგომარეობაში დავრჩენილიყავით და იმედი გვექონოდა, რომ უზენაესის თვალი არ მოაკლდება ერს. ნუ თუ რამენაირად დასაჯერებელია, რომ გუბაზი, რომელსაც ძალადობამ მოუსპო სიცოცხლე, ყველაფერ ამას შესაწყნარებლად თვლის, ხოლო ჩვენ, რომლებიც მას სიყვარულით ვეპყრობით, წინააღმდეგ ვფიქრობთ? მაგრამ მე მეშინია, ვაი თუ მხოლოდ იმის გამოც, რომ ასეთი რამ გავიფიქრეთ და განვიზრახეთ, უდიდესი სასჯელი მოგვეზღოს. თუ ჩვენ შევუდგებით გადადგომას ისეთი იმედებით, რომლებიც ბუნდოვანია და ჰგულისხმობენ საქმის წარმართვისას სასწორის ან აქეთ ან იქით გადახრას, მაშინ ხომ საშინელება იქნებოდა ასეთ გარდამწყვეტ წუთებში მხოლოდ ბედზე ვყოფილიყავით დამოკიდებული; ან და, იქნებ, იმათ, ვინც ეს გზა აირჩია, უფრო გაბედულად შესძლონ ამ სამარცხვინო საქმის შესრულება. ხოლო, თუ ეს ბოროტება წინასწარ უკვე ყოველმხრივ ნათელია, ნუ თუ ზიზლის ღირსნი არ არიან ისინი, ვინც ეს გაფიქ-

βουλευτέον ἡμῖν, εἴπερ ἐτέραν ὄνδον τραπήναι ξυνοίσει. οὕτω γὰρ πρῶτον οὔτε τοῦ τεμνηκότος ἐπιλελῆσθαι δόξοιμεν ἂν οὔτε προπετεῖς μάλλον ἢ γνώμη τὰ ἡμέτερα διατιθέναι“ (HGM II, 249—261). ვისაც ამ მკვლელობაში მთავარი იზამს, ამიერიდან მოისპობა ჩვენი ერთად ვილაშქრებთ, ძველებურად თუ კი ის უარყოფს ჩვენს თხოვნას, მაშინ უნდა მოვითათხოროთ, მიზანშეწონილი იქნება თუ არა მეორე გზას დავადგეთ. თუ ასე მოვიქცევით, იმასაც დავამტკიცებთ, რომ ცხონებული ვეღბანი არ დავვიფიცებია, და იმასაც, რომ საქმეებს მოფიქრებით ვაგვარებთ და არა წინდაუხედავად“.

რებიანთ? თუ როგორ განვთავისუფლდეთ ამათგან, მე უკვე საკმაოდ ვილაპარაკე. მე იმ აზრისა ვარ, რომ საჭიროა, რომაელთა მეფეს ვაცნობოთ მომხდარი ამბავი, რათა იგი სათანადოდ მოეპყრას იმათ, დანაშაული მიუძღვის, და თუ ის ამას უთანხმოება რომაელებთან: კვლავ ერთად ვავწევთ ცხოვრების კაპანს-თუ კი ის უარყოფს ჩვენს თხოვნას, მაშინ უნდა მოვითათხოროთ, მიზანშეწონილი იქნება თუ არა მეორე გზას დავადგეთ. თუ ასე მოვიქცევით, იმასაც დავამტკიცებთ, რომ ცხონებული ვეღბანი არ დავვიფიცებია, და იმასაც, რომ საქმეებს მოფიქრებით ვაგვარებთ და არა წინდაუხედავად“.

ლაზთა ელჩები იუსტინიანესთან.—წათეს დამტკიცება

ლაზთა მეფედ.

Εἰρη ἐνων δὲ καὶ τούτων, παλινῶδιαν τὸ λεγόμενον ἦδον οἱ Κόβλχοι καὶ μετεπειθόντο. μάλιστα γὰρ αὐτοὺς εἰς τοῦτο ξυνῆλθε τὸ δεδιέναι μήποτε ἄρα, εἰ μετασταίεν, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ κρείττονι δόξαν ἀφαιρεθείεν. ἐπειδὴ οὖν ἢ τοῦ Φαρτάζου¹ γνώμη εἰλῆα, ἀτίκα οἱ ἄριστοι καὶ εὐπατρίδαι τοῦ ἔθνους Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ τὰ ἐπὶ Γουβάζῃ ξυγενεχθέντα διήγγειλαν, ἅπασάν τε οἱ ἀνεκάλυψαν τὴν ἀπάτην, ὡς ἐκεῖνος μὲν οὔτε μῆδισας πώποτε οὔτε ἄλλο τι ἄχαρι κατὰ Ῥωμαίων βουλευσάμενος ἦλα, οἱ δὲ ἀμφὶ Μαρτινόν τε καὶ Ρούστικον, ἐπειδὴ αὐτοῖς ὑπὸ βραστών² φάμα σφαλλομένοις ἐπεκάλει τε τὰ εἰ-

III 14. ეს რომ თქვა ფარტაზმა, კოლხებმა, როგორც იტყვიან, სხვანაირად დაიწყეს მღერა, და აზრი გამოიცვალეს. განსაკუთრებით იმით იმოქმედა იმათზე, რომ შიში აღუძრა, ვაი თუ, რომ გადავდგეთ, უხენაესის წყალობას მოგწყდეთო. რადგან ფარტაზის აზრმა გაიმარჯვა, ერის წარჩინებულმა და კეთილშობილმა კაცებმა აცნობეს იუსტინიანე მეფეს ის, რაც გუბაზის გარშემო მოხდა, გაუმჟღავნეს მას მთელი იმ მოტყუების ამბავი,—სახელდობრ, რომ გუბაზი არასდროს არ ყოფილა სპარსელების მომხრე, არც სხვა რამ, რომაელების სამტრო, განუზრახავს, და რომ მარტინეს და რუსტიკეს მომხრეებმა, რადგან გუბაზი მათ

¹) Φαρταζού R, Pharazis (შფ. ხეშთ გვ. 71, შენიშვნა).

κῶτα καὶ ἐχαλέπαινεν, οἱ δὲ παύ-
την τε τὴν συκοφαντίαν ἐμηχα-
νήσαντο καὶ τὸν οὐδὲν ἡμαρτη-
κῶτα διέφθειραν. ἐδέοντο δὲ οὖν
τῇ τοῦ κατοικομένου ψυχῇ τοῦτο
δὴ παρασχεῖν τὸ χαριστήριον·
ἔλεγον δὲ οὐκ ἄλλο τι ἄρα ἢ ὥστε
μὴ ἀτιμώρητον καταλιπεῖν τὸ ἀδι-
κημα, βασιλέα δὲ σφίσις ἐπιστη-
σαι οὐκ ὀφνεῖόν τινα οὐδὲ ἐπι-
λύτην, ἀλλὰ Τζάθην τὸν Γουβάζου
νεώτερον ἀδελφὸν¹ ἐν Βυζαν-
τίῳ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ δια-
τρίβοντα, ὡς ἂν αὐτοῖς πάλιν ὁ
πάτριος διασώζοιτο νόμος καὶ ἡ
ἀνέκαθεν τοῦ βασιλείου γένους
ἀκραιφνῆς ἐμολογία. ὁ δὲ, ὅσα
γὰρ αὐτῷ ἐδόκει καὶ δίκαια, ὡς
τάχιστα ἐπετέλει, καὶ οὖν Ἀθανά-
σιον, ἓνα τῶν πρῶτα λαχόντων
ἐν τῇ ξυγκλήτῳ βουλή, ἔστειλε
διασκοπήσαντά τε τὸ πραχθὲν ἐς
τὸ ἀκριβὲς καὶ κατὰ τοὺς Ῥω-
μαίων νόμους κρινοῦντα. καὶ δὲ
παραγεγόμενος Ῥούστικον μὲν εὐ-
φῶς ἐς Ἀψαρῦντα ἔστειλε τὴν
πόλιν καὶ τῷ ἐκείνῃ δεσμοτηρίῳ
ἐγκαθεύρξας ἐφροῦρει Ἰωάννη δὲ
τῷ βασιλέα μὲν φενακίσαντι, αὐ-
τουργῶ δὲ τοῦ μιάσματος γεγενη-
μένῳ, ἀποδράντι πῶς ἐν τῷ τότε

ხშირად მიუთითებდა დაუდევრო-
ბით ჩადენილ შეცდომებზე და
სრულიად სამართლიანად უჯავრ-
დებოდა მათ, შეხანხლეს მის წი-
ნააღმდეგ ბრალდებები და დააბეზ-
ლეს ის და კიდევაც მოკლეს სრუ-
ლიად უდანაშაულო კაცი. რაზთა
ქანძრისმარცხნივ სთხოვდენ იუსტი-
ნიანის მიცვალებულის სულისათვის
შემდეგი წყალობა ებოძებინა: სხვა
არაფერი გვინდოა — უთხრეს მათ —,
მხოლოდ დაუხჯელს ნუ დასტოვებ
ამ ბოროტმოქმედებას და მეფედ
ვინმე უცხოელს, არათვისტომს, კო
ნუ დაგვიყენებ, არამედ წათე გა-
მოგვიგზავნე, გუბაზის უმცროსი
ძმა, რომელიც ამჟამად ბიზანტიონ-
ში ცხოვრობს; რათა დაცულ იქნეს
მამა-პაპური წესი და ძველი სამეფო
გვარი შეურევნელი დარჩეს. იუს-
ტინიანემაც სასწრაფოდ შეუსრულა
ეს თხოვნა (ვინაიდან სრულიად სა-
მართლიანად თვლიდა მას) და გააგ-
ზავნა რაზგითი ათანასი², ერთი პირ-
ველ კაცთაგანი დარბაზის შესაკრე-
ბელისა³, რომელსაც დაავალა ზედ-
მიწევნით გამოეკვლია მომხდარი
ამბავი და რომაული კანონების მი-
ხედვით გაერჩია საქმე. ათანასიმაც,
როგორც კი ჩავიდა რაზგითი, მა-
შინვე ქალაქ აფსარუნტში გააგზავნა

¹) ἀδελφοπαῖδα R აშინაზე. იმ აზრს, რომ წათე ძმისშვილი იყო გუბაზისა და არა ძმა, R იცავს ქვევითაც (გვ. 84, შენ. 1), სადაც ნაცვლად გამოთქმისა τῆν πατρωῖαν ἀρχὴν იძლევა τῆν πατρῶου ἀδελφοῦ ἀρχήν.

²) შესაძლებელია ეს ის ათანასი იყოს, რომელიც 535—6 წელს, თანახმად პროკოპის მოთხრობისა (BG V, 6,26) იუსტინიანემ ელჩად გაგზავნა იტალიის მეფესთან, გუბ თევდატესთან, და რომელიც 539—540 წ. იყო Praefectus praetorio Italiae (BG VI, 22,24; Hartmann: RE II, 1938).—³) ე. ი. სენატისა.

λαθραιότατα και φυγή την σω-
τηριαν καρπώσασθαι πειρωμένω,
ἀλλ' ἐκείνω γε τῷ Ἰωάννῃ ἐπι-
τοῖσδε πειρωμένω ὑπαντιάζει
οὕτω παρασχὸν ὁ Μेत्रιανός¹, εἰς
δὲ γε ἦν οὗτος τῶν ἀμφὶ τὰ βα-
σίλεια δορυφόρων, οὐδὲ δὴ σκρί-
βονα, ὀνιμάζουσιν· ἔσταλτο δὲ
αὐτόσε τοῦτου δὴ ἔνεκα, ἐφ' ᾧ
ἔξυπερετήσασθαι τε τῷ Ἀθινα-
σίῳ και ἄττα ἂν ὑπ' ἐκείνου κρι-
θεῖη, τόνδε ταῦτα ἐπιτελέσαι·
ξυλλαβῶν ὁἷ οὖν ὁ Μेत्रιανός
τόν Ἰωάννην παρὰ τὸν διαιτητὴν
ἀπεκόμισεν. ὁ δὲ και τοῦτον ἐς
Ἀψαροῦντα ἐξέπεμψεν, ἐν εἰρ-
κτῇ τε και ποδοκᾶκῃ μενου-
ντα, ἕως ὅ ἐν πρᾶσιν ἀγῶν διανυ-
θειη.

დაემწყვდითათ სატუსალოში, ვიდრე დაწყებული გამოძიება დამთავრდე-
ბოდა.

“Αμα γὰρ τῷ ἦρι ἀρξάμενω
παρήν ὁ Ναχοραγᾶν ἐς Μου-
χείρισιν, και αὐτίκα τὰ τε στρα-
τεύματα) ἦθροიζε και πλείστη ὄση
χρῶμενός προθύμιχ τὰ ἐς τὸν
πόλεμον ἐξηρτύετο. τοιγάρτοι και
οἱ Ῥωμαῖοι ἀμφὶ τὴν Νῆσον
ἀχειρόμενοι παρεσκευάζοντο, και
τὰ τῆς κρίσεως εἰκότως ἀνεκόπ-
τετο. τί γὰρ ἂν αὐτοῖς ἐν τῷ

რუსტიკე და იქაურ სატუსალოში
დაამწყვდევინა; იოანე კი, რომელ-
მაც მეფე მოატყუა და რომელმაც
საკუთარი ხელით ჩაიღინა ის მკვლელ-
ლობა, ჩუმად გაქცეულიყო მაშინ
და ცდილობდა გაქცევით გადაერ-
ჩინა თავი; და, აი, ამ იოანეს, რო-
მელიც ამ მიზნით სარდაც მიდიოდა,
მოხდა ისე რომ მეტრიანე წააწყდა
გზაში (ეს მეტრიანე ერთი იმ სამე-
ფო მეშუბეთაგანი იყო, რომელთაც
სკრიბონებს² ეძახიან; ის იმ მიზნით
იყო გაგზავნილი, რომ მომსახუ-
რეობა გაეწია ათანასისთვის და
შეესრულებინა ყველაფერი, რასაც
ის უბრძანებდა). მეტრიანემ შეიპყ-
რო იოანე და მსაჯულს მიჰგვარა.
მსაჯულმა ისიც აფსარუნტში გააგ-
ზავნა, რომ ბორკილებგაყრილი

III 15. გაზაფხული რომ დადგა, ნა-
ხორაგანი მოვიდა მუხირისში, მაშინ-
ვე შეკრიბა ჯარები და, რაც შეიძ-
ლებოდა, მეტი გულმოდგინეობით
შეუდგა მათ მომზადებას ომისათ-
ვის. ამიტომ, რომაელებიც, რომ-
ლებიც ნესოსის გარშემო იყვნენ
მოგროვილნი, სამზადისს შეუდგენ
და, ცხადია, სასამართლოს საქმე
გადაიღო. განა ისეთ პირობებში

1) Μेत्रιανος R; Μαστριανος vulg.

2) Σκριβωνες ეწოდებოდათ მეფის მცველებს ბიზანტიურ პერიოდში. რო-
გორც აგათიას ტექსტში ათანასის გააყოლეს სკრიბონი მეტრიანე, ისე მავრიკი
კვისრის დროს, 583 წელს, ავარებთან ელჩად გაგზავნილ ელპიდის გააყოლეს
აკომენტიოლე, გამოჩენილი მეფის-მცველი, რომელსაც რომაელები (ე. ი. ბიზან-
ტიელები) სკრიბონს ეძახიან ლათინური ენით» (ἀνδρα τῶν σαματοφυλακῶν
του βασιλεως ὑπερφερομενον, ἵνα σκρίβωνα τη. Λατινιδι φωνη: Ρωμαῖοι κατονο-
μαζουσιν: Theoph. Sim. I, 4, 7).

τότε παρουργιαιτερον κατεφάνη τῆς
περὶ τὸν πῶλεμον εὐχοσίμιας;

Ἦδη δὲ καὶ ὁ Τζάμης ἄμα Σω-
τηρῆχφ τῷ στρατιγγῷ ἐκ Βυζαν-
τίου ἀφίκτιο, τῆν τε πατρίαν¹ ἀρ-
χὴν καὶ τὰ τὰς τῆς πατρίδος πρὸς
τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, ἦπερ ἐκ
παλαιοῦ νενομίσται, δεδεγμένους.
εἰσὶ δὲ γε ταῦτα στέφανος χρυσοῦς
λιθοκόλλητος καὶ χιτῶνιον ποδῆρες
ὑπὸ χρυσοῦν πέδιλά τε κικκοβαφῆ
καὶ μίτρα ἐμοίως χρυσοῦν τε καὶ
λίθοις πεποικιλμένη. χλαμῦδα δὲ
ἀλευργῆ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Λα-
ζῶν οὐ θιέμις ἀμπίσχεσθι, λε-
κῆν δὲ μόνον· οὐ μέντοι παντά-
πασί γε κοινῆν εὐτῶ καὶ εἰθι-
σμένην, ἀμφὶ γὰρ τὸ μεσαίτατον

მათ შეიძლებოდა ჰქონოდათ იმაზე
უფრო საშური საქმე, ვიდრე ომი-
სათვის ზრუნვა?

წათეც დაბრუნდა ბიზანტიონი-
დან სტრატეგოს სოტერიქესთან ერ-
თად; რომაელთა მეფისაგან მიეღო
მას, როგორც ეს ძველითგანვე და-
წესებული იყო, მამა-პაპის სახელო
და საამისო (სამიერო) ნიშნები. ეს
ნიშნებია: ოქროს გვირგვინი, თვალ-
მარგალიტით შემკული; კოჭებამდე
გრძელი ქიტონი, ოქრომკედით მო-
ქარგული; მიტრა, აგრეთვე ოქრო-
თი და თვლებით შემკული, და
წითელი წაღები². ძოწეული ქლამი-
დის ტარების ნება კი არ ჰქონდათ.
ლაზთა მეფეებს, მხოლოდ თეთრისა-
შვიდით; არც სრულიად საყოველ-
თაოა ის და ჩვეულებრივი, შუა-

1) πατρῶου R და აშიაზე უმატებს ἀδελεφου, ე. ი. «მამია ძმის»-ო. იხ. ზე-
მთ, გვ. 82, შენ. 1.

2) ანალოგიურად აღწერს სამეფო ტანისამოსსა და სამკაულს იოანე მა-
ლალა თავის „ქრონოგრაფიაში“, როდესაც ის 522 წლის თარიღით გადმოგვცემს
ლაზთა უფლისწულის წათეს ჩასვლას კონსტანტინეპოლში, იუსტინე მეფესთან,
სამეფო გვირგვინის მისაღებად. წათე წავიდა «თავის საკუთარ ქვეყანაში—სწერს
მალალა—დაგვირგვინებული რომაელთა მეფის იუსტინეს მიერ; მას ემოსა რო-
მაული სამეფო გვირგვინი და თეთრი წმინდა აბრეშუმის ქლამიდი, რომელსაც
ძოწეული ზოლის ნაცვლად ჰქონდა ოქროს სამეფო ზოლი, სადაც შუაში სურათი
იყო თვით იუსტინე მეფის გამოსახულებით; აგრეთვე თეთრი სტიქარი-პარაგავ-
დი, ამასაც ჰქონდა სამეფო ოქრომკედები, იმნირადვე თვით მეფის გამოხატუ-
ლებით; წაღები (τα ζαγγια), რომელთაც ატარებდა, თავისი საკუთარი ქვეყნიდან
ჩამოეტანა და მარგალიტებით იყო შემკული სპარსულ ყაიდაზე. ამგვარადვე მისი
სარტყელიც მარგალიტებით იყო შემკული» (Ioannis Malalae Chronographia
ex rec. L. Dindorfii, Bonnæ 1831, p. 413. თვით ბერძნული ტექსტი იხ.
ქვევით, იოანე მალალას ქრონოგრაფიიდან ამოღებულ ნაწივეტთა შემცველ ნა-
წილში). ეს აღწერილობა თითქმის სიტყვა-სიტყვით განმეორებული აქვს Chron-
icon Paschale-ს ავტორს (rec. L. Dindorfius, I 613) და ზოგიერთის გან-
სხვავებით მოყვანილია თეოდანეს „ქრონოგრაფიაში“ (rec. Carolus de
Boor, vol. I, 168—169). ეს აღწერილობანი იხ. ჩვენი გეორგიკა IV, აღნიშნუ-
ლი ავტორების ნაწივეტებში.

ἐκείνη χρυσῷ σφάσματι ἐκατέ-
ρωθεν καταλάμπεται. βασιλικὸν δὲ
καὶ τὸ ἐμπερόνημα τῆς γλαμύδος
λίθοις τε ἐκκρεμέσι καὶ τῇ ἄλλῃ
κατασκευῇ [διαπρέπον]. ἐπιβάντα
δὴ οὖν τὸν Τζάθιγ τῆς ὑπηκόου καὶ
τῆ βασιλείᾳ στολῇ κεκοσμημένον,
αὐτίκα εἴ τε στρατηγοὶ καὶ ἅπας
ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς δεξιό-
μενοί τε καὶ τὰ εἰκότα γεραίρον-
τες προηγουσντο, ἐξωπλισμένοι ὡς
ἐμπρεπέστατα, καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων
οἱ πλείστοι ὀχούμενοι. οἱ δὲ Λα-
ζοὶ ἐς τὸ χαῖρον μεταβαλόντες,
καὶ μόλις ἀποπαυσάμενοι τῆς
ἀνίας, στοιχιζόν οἱ παραμάρτουν,
σάλπιγγές τε πανταχόθεν ἐπήχουν
καὶ τὰ σημεῖα ἐς ὕψος ἐπήρτο.
καὶ ἦν ἡ πομπὴ φαιδρὰ τε ἐπιει-
κῶς καὶ γαυροτάτη καὶ πλέν ἦ
κατὰ τὴν Λαζῶν βασιλείαν ἐξω-
γκωμένη. Τζάθιγ μὲν οὖν ἐς τὴν
ἀρχὴν καταστὰς ἔταπτεν ἕκαστα
τὸ λοιπὸν καὶ διεκόςμει τό ἑμόφυ-
λον, ὡς αὐτῷ τε ἦν βουλημένῳ καὶ
ὁ πατήριος ὑπηγόρευεν τρόπος
(HGM II, 261—264, 9).

ში ორივე მხრით ოქროს ქსოვილით
არის ალაპლაპებული. მეფურთა
ქლამიდის აბზინდიც, თავისი აკინ-
ძული თვლებითა და სხვა მორთუ-
ლობით. და როდესაც წათემ, სა-
მეფო სამოსელში გამოწყობილმა,
ფეხი შემოდგა თავის ქვეყანაში, მას
მიესალმნენ სტრატეგოსები და რო-
მაელთა მთელი ჯარი და სათანადო
პატივით წინ წამოუძღვენ, საუკე-
თესოდ შეიარაღებულნი და მეტ-
წილად ცხენებზე მჯდომარენი.
ლაზები კი გახარებულნი იმით, რომ
როგორც იქნა გადარჩენ უბედურე-
ბას, მიაცილებდნენ მას ჩამწყვრივე-
ბულნი: ყოველგნით საყვირების ხმა
ისმოდა და დროშები იყო მაღლა
აფრიალებული. ზეიმი იყო მეტად
ბრწყინვალე და აღზევებული და
უფრო მეტად გაზვიადებული, ვიდ-
რე ეს ლაზთა სამეფოს შეეფერე-
ბოდა. ამრიგად, წათე ჩაუდგა სა-
მეფოს სათავეში, შეუდგა ამიერი-
დან საქმეების მოწესრიგებას და
უვლიდა თვისტომთ, როგორც მას
სურდა და როგორც მას მამა-პაპური
წესი უკარნახებდა.

მისიმიანთა აჯანყება ბიზანტიელების წინააღმდეგ მან წელს.

Σωτήριχος δὲ ὁ στρατηγὸς αὐτί-
κα εἶχετο τῆς πορείας, ἐφ' ἣπερ
καὶ ἔσταλτο. χρυσίον γὰρ ἐκ βα-
σιλέως ἐκόμιζεν, ἐφ' ᾧ τ. ἰ. ε. πρ. ὀ-
σείκοις βαρβάροις κατὰ τὸ ξυμ-
μαχικὸν διανέμοι, εἰθισμένον γέ-
πουτο ἐκ πλείστου καὶ ἄν' ἔτος
γυρνόμενον. εἶπαντο δὲ αὐτῷ καὶ
τῶν παιδῶν οἱ πρεσβύτεροι, Φι-

ხოლო სტრატეგოსი სოტერიქე
მაშინვე გაუდგა თავის გზას და
ჩაჟიდა იქ, სადაც ის იყო გამოგზავ-
ნილი. მას მეფისაგან ფული ჰქონდა
წამოღებული, რომელიც მეზობელ
მოკავშირე ბარბაროსთათვის უნდა
დაერიგებინა: ასე იყო იმთავითვე
დაწესებული და ყოველწლიურად
ურიგდებოდათ ფული. მას თან წა-

λαγριός τε και Ῥωμύλος, ὡς ἂν εὐθύς ἀφ' ἑστίας μόχθειν ἐν δέοντι παιδευθεῖεν, ἐπεὶ και ἐξ ἡβης μέτρον ἤδη ἄμφω ἐληλυθῆτην και ἦστην οἷω διαπνεύσθαι. ὁ γὰρ δὴ τρίτος αὐτῶν Εὐστράτιος ἐν Βυζαντιῶ ἐλέλειπτο, νέος γε ὢν ἔτι κομιδῇ και ἄλλως τό σῶμα εὖ ῥωμαλέος. ὡς δὲ ἐξ τῆν τῶν καλουμένων Μισιμιανῶν χώραν ὁ Σωτήριχος ἀφίκετο, οἱ δὲ κατήκοοι μὲν τοῦ βασιλέως τῶν Κόβλχων τυγχάνουσιν ὄντες καθάπου και οἱ Ἀφίλιοι, γλώττη δὲ ἄμφω χρώνται ἀποκακριμῆγη και νόμοις ἑτέροις. εἰσι δὲ τοῦτου ὄν τοῦ Ἀφιλίων γένους βρειότεροι και τετραμμένοι ἡρέμα ἐξ ἡλίον ἀνιόντα. ἐπειδὴ οὖν ἐξ τούσδε παραγέγεινεν, ἔννοιά τις αὐτούς ἐσῆλθεν ὡς ἄρα ἐν τι τῶν σφετέρων φρουρίων ἄμφ' αὐτὰ δὲ τὰ Λαζῶν θρια ἰδρυμένον, ὅ. δὲ Βουχλοον¹ ὀνομάζουσιν, τοῦτα δὲ

მოყვანა ორი უფროსი ვაჟი, ფილაგრი და რომულე, რათა ისინი აქედანვე შეჩვეოდნენ შრომას: ორივენი უკვე დაჭაბუკებულიყვნენ და შეეძლოთ შრომის ატანა. მესამე ვაჟი კი, ევსტრატე, ბიზანტიონში დარჩენილიყო: ის ჯერ კიდევ საკმაოდ ახალგაზრდაც იყო და სხეულიც მომაგრებული არ ჰქონდა. სოტერიქე ჩავიდა ეგრეთწოდებულ მისიმიანთა ქვეყანაში, რომლებიც კოლხთა მეფის ქვეშევრდომნი არიან მსგავსად აფსილებისა, ხოლო განსხვავებულ ენაზე ლაპარაკობენ და სხვა კანონებსაც მისდევენ; ისინი ამ აფსილთა ტომზე უფრო ჩრდილოეთით ცხოვრობენ, ოდნავ აღმოსავლეთისაკენ. და, აი, როდესაც სოტერიქე მათ ქვეყანაში მივიდა, იმათ რატომღაც იფიქრეს, თითქოს ერთი მათი ციხე, ზედ ლაზეთის საზღვრებზე აღმართული, რომელსაც ბუქლოოსი² ერქვა, ალბნებისათვის სურდა გადაეცა სოტე-

¹ Βουχλοος R. ამით, ალბათ, იმის აღნიშვნა სურდა აქსონს, რომ დასაწყისი ფორმა Βουχλοος არის. ტექსტში, რა თქმა უნდა, დაარჩება აკუზატივის ფორმა Βουχλοον.

² აგათიას მოწმობით „ბუქლოოსი“ მდებარეობდა ლაზეთისა და ალანეთის საზღვარზე, მისიმიანთა მიწაწყალში. ასეთ განსაზღვრას ეთანხმება ყველა ის ცნობა, რომელიც მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრებასთან დაკავშირებით იხსენიებს ამ გეოგრაფიულ პუნქტს. ქართული „ცხოვრების“ მიხედვით მაქსიმეს მწაფე ანასტასი, რომელიც მასთან ერთად 662 წ. იქმნა გადასახლებული ლაზეთში, «შეაყენეს ციხესა სახელით ბუქელეს» (V. I. ბოკლეეს, იხ. კ. კეკელიძე, კიმენი I, 94). ბერძნულ „ცხოვრებაში“ იმავე პუნქტს ეწოდება Βουχλοος, ხოლო ანასტასი ბიბლიოთეკარის 665—666 წ. დაწერილსა და ჩვენამდეღათიონურად მოღწეულ წერილში ვკითხულობთ: castrum regionis Misimianae, cuius nomen Buculus est, iam in confinibus Alanorum situm, quod Alani nunc captum retinere noscuntur (ed. Sirmond, III 376; Migne, PG 90, 174). —სხვაგან ამ სახელწოდების მატარებელი პუნქტი არსად იხსენიება; თვით ქართული სახელწოდება „ბუქელე“, როგორც ჩანს, ბერძნულიდან მომდინარეობს, სა-

ὄγε βούλοιτο τοῖς Ἄλανοῖς κατα-
προῒσθαι, ὡς ἂν οἱ τῶν ἐθνῶν
πρέσβεις τῶν ἀπωτέρω οἰκούντων
αὐτοῦ ἀχειρόμενοι τὸν μισθὸν απο-
φέροιντο, καὶ μηκέτι ἀνάγκη τις
εἴη τῷ τὰ χρήματα παρεχομένῳ
τὰς τοῦ Καυκάσου περιουσίας
ὑπωρείας καὶ αὐτὸν ἐπ' ἐκείνους
εἶναι.

Ταῦτα δὴ οἱ Μισιμιανοὶ εἰ-
ργόντες εἶτε καὶ ὑποτοπισαντες,
στέλλουσιν ἄνδρας δύο τῶν παρὰ
σφίσι λογίμων, Χάδον ὄνομα καὶ
Θυάνην. οἱ δὲ εὐρόντες αὐτὸν
ἀγχοῦ πρὸς ἐκείνου δὴ τοῦ ἐρύ-
ματος ἀβλιζόμενον, καὶ πλέον ἐς
τὴν δόκησιν ἐπιρρωσθέντες, „ἀλλ'
οὐ δίκαια δράσειν ἡμᾶς“ ἔφα-
σαν „ὦ στρατηγέ, διανοήθης· χρεῖ
γάρ σε μηδὲ ἄλλῳ τῷ ἐπιέναι τὰ
ἡμέτερα παραιρουμένῳ, μήτι γε
καὶ αὐτὸν οὕτως ἐθέλειν. εἰ δέ
σε ὡς ἀληθῶς μὴ ταῦτα ἀρέσκει,
ἄγε ὅπως ἐνθύνδε ὡς τάχιστα
μεταβὰς ἐν ἐτέρῳ ἀποδιατρίψεις
χωρῖν, καὶ σε τὰ ἐπιτήδεια ἦμισ-
τα ἐπιλείψουσιν, ἀλλ' ἡμεῖς ἅπαν-
τα οἴσμεν. ζήντασθα γάρ σι οὐ
μενετέα παντάπασιν, εὐδὲ ἀνεξό-
μεθά σου μέλλοντος ἐς τότε καὶ

რიქეს, რათა გადაღმა მცხოვრებ
ტომთა ელჩები იქ შეკრებილიყვნენ
ხოლმე და საფასური მიეღოთ; ფუ-
ლის მომტანისათვის უკვე აღარ
იქნებოდა აუცილებელი კავკასიის
კალთების შემოვლა და ამ ტომებ-
თან მისვლა.

III 16. მისიმიანებმა რომ ეს
გაიგეს თუ გაიფიქრეს, მიუგზავნეს
ორი, მათ შორის წარჩინებული,
კაცი, სახელად ხადე და თიანე.
იმათ ნახეს ის სიმაგრის მახლობ-
ლად დაბნაკებული, რამაც უფრო
გაუძლიერა მათ ეჭვები, და უთხრეს.
მას: „უსამართლობის მოყენება გან-
გიზრახავს ჩვენთვის, სტრატეგოსო-
არც სხვას უნდა მისცე ნება ჩვენი
ქონება წაგვართვას, არც თვითონ
უნდა მოინდომო ამის ჩადენა. თუ ეს
შენ მართლა არ გიღვეს გულში, საჩ-
ქაროდ გადაბარგდი აქიდან, სხვა
ადგილას მოთავსდი და შენ იქ
სურსათი არ მოგაკლდება: ჩვენ მო-
გიტანთ ყველაფერს. აქ კი შენ
არავითარ შემთხვევაში არ უნდა
დარჩე; ჩვენ ვერ შევიწყნარებთ,
რომ შენ აქ დააყოვნო და დაიცა-
ლო“. იმათ რომ ასეთი უკმეხი სიტ-

კუთარი სახელების ვადმოცემის წესთა მიხედვით მისი ბერძნული შესატყვისი იქ-
ნებოდა Βουκελος, resp. *Βουκολος (ზდ. ლათ. Buculus). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ
აგათიას მიერ მოყვანილი ფორმა Βουχλος უფრო სწორია, ხოლო VII საუკუნე-
ში ბერძნებმა ეს სახელწოდება საკუთარ სიტყვას Βουκολος („მწყემსი“) მიამსგავსეს.
(ზდ. К. Кекелидзе, Сведения грузинских источников о пр. Максиме
Исповеднике, Киев 1912, გვ. 28; Tomaschek: RE III, 985, უკანას
კნელის აზრით „ბუქლოსი“ უნდა მდებარეობდეს წებელდა ში, მდ კოდორის სა-
თავეებთან).

σχηπτομένου“. οὕτω δὲ αὐτῶν
 ἀσθαλιζομένων, οὐκ ἀνεκτὰ ἡγή-
 τάμενος ὁ Σωτήριχος, εἰ τοῖς τῶν
 Κόλχων κατηκόοις ἐξείη, κατὰ
 Ῥωμαίων φρασίνεσθαι τῶν ἡφ'
 οὖς οἱ Κόλχοι τετάχεται, παρα-
 κεύεται τοῖς ὀπαδοῖς παίειν αὐ-
 τοὺς αἷς ἐπεφέροντο βακτηρίαις.
 αἱ δὲ καθίχοντο αὐτῶν ἀφειδῶς,
 καὶ ἐς τὲνπίσω ἡμιθνήτας ἀπέ-
 πεμφαν. τούτου δὲ γεγενημένου,
 Σωτήριχος μὲν ᾤετο μηδὲν ἀν-
 τίπαλον ἔσεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ
 ἀμέλει οἰκέτας οἰκείους ἡμαρτη-
 κότητας διαχειριστάμενος, καὶ οὐδὲν
 ὀτιοὺν ἐνλαβητέον αὐτῷ, ἔμενέ τε
 κατὰ χώραν, καὶ εἶτα νυκτὸς
 ἐπιγενομένης ἐκάθισυδε σφόδρα
 ἀδεῶς καὶ ἀφυλάκτως. οὕτω δὲ
 οἱ τε παῖδες καὶ οἱ ὀρυφῆροι
 καὶ ἑπὶ ἄλλο αὐτῷ φητικὸν
 εἶπετο ἢ καὶ δευλὸν ἐκμελέστερον
 καὶ οὗτοι ἅπαντες ἢ ὡς ἐν πελε-
 μίων¹ κατεσκηνημένοι ἀνεπαύον-
 το. ἐν τρυτῷ δὲ οἱ Μισιμιανοί,
 τὴν ὑβρίν οὐκ ἐνεγκόντες, ἐπιφοι-
 τῶσιν αὐτοῖς καρτερώτατα ἐξωπ-
 λισμένοι, καὶ ἀτίκα ἐπὶ τὸ ὄμα-
 τιον χωρήσαντες, οὐ δὴ ὁ στρατη-
 γὸς ἀνεκέχλιτο, κατακτείνουσι
 προτέρους τοὺς παρευναστήρας τῶν
 φεραπόντων. φουρβύς δέ, ὥσπερ
 εἰκὸς, καὶ πατάγου πολλοῦ κινή-
 θέντος, ξυναίσθησις μὲν τοῦ κα-
 κοῦ αὐτῷ τε Σωτηρίχῳ καὶ τῆς
 ἀμφ' αὐτὸν ἅπασιν ἐγίγνετο. καὶ

ყვები წარმოთქვეს, სოტერიქემ
 შეუწყნარებლად მიიჩნია, რომ კოლ-
 ხების ქვეშევრდომთ უფლება ჰქო-
 ნოდათ ასე თავხედურად მოპყრო-
 ბოდენ რომაელებს, რომელთაც
 კოლხები ემორჩილებიან, და თავის
 მხლებლებს უბრძანა ეცემათ ისინი
 ჯოხებით, რომლებსაც ეს მხრიდრიდი
 თან ატარებდენ. იმათაც უწყალოდ
 სცემეს მისიმიანებს და ცოცხალ-
 მკვდარნი გაისტუმრეს შინისაკენ.
 ეს რომ მოხდა, სოტერიქე არ ფიქ-
 რობდა, რომ ამის გამო შეიძლე-
 ბოდა რამე სამტრო დატროილებუ-
 ლიყო; ის ფიქრობდა, რომ თუ თა-
 ვის მონებს მათ მიერ ჩადენილი
 ცოდვების გამო დასჯიდა, ამას
 მისთვის საშიში არათფერი მოჰყვე-
 ბოდა, და ამიტომ დარჩა ამ ქვეყა-
 ნაში და, რომ დაღამდა, სრულიად
 უდარდელად, ისე რომ მცველებიც
 არ დაუყენებია, დაიძინა. ასევე
 დაიძინეს მისმა შვილებმა, მეშუ-
 ბეებმა და, რაც კი თან მოსამსახუ-
 რეები და მონები ახლდენ, ამათაც
 ყველამ მოისვენეს უფრო უდარდე-
 ლად, ვიდრე ეს მტრის ქვეყანაში
 დაბანაკებულთ შეეფერებოდა. ამ
 დროს მისიმიანები, რომლებიც მი-
 ყენებულ შეურაცხყოფას ვერ ითმენ-
 დენ, ძალზე მეტად შეიარაღდენ და
 თავს დაესხნენ მათ: უმაღვე შეიჭრენ
 იმ ბინაში, სადაც სტრატეგოსი
 იწვა, და ამოელიტეს ის მსახურნი,
 რომელნიც ყველაზე უფრო ახლოს
 იწვნენ სვინავგოსთან. დიდი ხმაუ-

¹) εν πολεμίων R, εν πολεμιαι vulg.

τοίνυν ὑπὸ δέουσιν ἐκ τῶν εὐνῶν ἀνεπάλλοντο, ἔτι δὲ τῷ ὑπὸν κρηβαροῦντες· καὶ παρειμέναι ἀμύνεσθαι αὐτοῖς οὐτι μάλιστ' ἀρῆν. οἱ μὲν γὰρ ταῖς σισύραις¹ τῷ πόδε περιελιττόμενοι εἶργοντο τῆς παρείας, οἱ δὲ καὶ ἤδη ἐπὶ τὰ ξίφη ὀρμήσαντες καὶ σχεδιάζειν πειρώμενοι τὰ πολέμια ἀλύντες ἦσαν οἰκτρότατα οἶα ἐν σκίπτῳ καὶ ἀπορίᾳ, ἕξ τε τοῖς τοίχοις περιρρηγνύμενοι καὶ ὄπη ἐτύχαινον κείμενα τὰ ὄπλα ἐπιλεησμένοι· ἔνιοι δὲ αὐτῶν καὶ τῷ ἤδη ξυνειληφῆναι ἀπειρηκότες, οὐδὲν ὅτι ἐμηχανῶντο, ἐβόων τε μόνον ἄλλος ἄλλοθεν καὶ ὠλοφύροντο, σὺν ἔχοντες ὅτι καὶ δρᾶσαιεν. οὕτω δὲ αὐτῶν καταπεπληγμένων, ἐπεισπεσόντες οἱ βάρβαροι αὐτόν τε Σωτήριχον κατακτείνουσι καὶ τοὺς παῖδας καὶ πρός γε ζύμπαντας τοὺς ἄλλους, πλὴν εἰ μὴ τις ἔκ τινος τυχὸν ἀλίμενος ὀρσοθύρας² ἢ καὶ ἑτέρῳ ὀπίω ἐτή τρόπῳ λαθῶν διεσώθη. ταῦτα δὲ δρᾶσαντες οἱ ἀλιτήριοι ἐσκύλευσαν τοὺς κείμενους, τὰ τε ἄλλα ὀπόσα ἐπήγοντο κτήματα, καὶ πρός γε τὸ βασιλέως ἀφελόμενοι χρυσίον, καθ' ἅπερ τινὰς πολεμίους, ὡς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐχὶ

რობა და, როგორც მოსალოდნელი იყო, აურზაური რომ ატყდა, სოტერიქემაც და ყველა მასთან მყოფმა იგრძნეს მოსალოდნელი უბედურება: შეშინებულნი წამოდგენ საწოლებიდან და, რადგან ძილისაგან გაბრუებულნი და მოთენთილნი იყვნენ, ვერ შესძლეს, რასაკვირველია, თავის დაცვა. ერთნი, რომელთაც ფეხებზე ქურქები¹ ჰქონდათ შემოხვეული, გზაში ბრკოლდებოდნენ; სხვები კიდევ, მართალია, თავიანთ მახვილებს ეცნენ და ცდილობდნენ შეენელებინათ მტრის მოქმედება, მაგრამ საცოდავად დაეცეცებოდნენ, თითქოს უკუნეთივით ბნელში ყოფილიყვნენ და გამოსავალი ვერ ეპოვათ, კედლებს ეხეთქებოდნენ და არ ახსოვდათ, სად ჰქონდათ იარაღი დაწყობილი. ზოგიერთები კიდევ, სასომიხდილნი იმის შეგნების გამო, რომ უკვე შეპყრობილნი იყვნენ, აღარაფერს სცდილობდნენ, მხოლოდ ერთი-მეორეს უყვიროდნენ და მოსთქვამდნენ და არ იცოდნენ, რა ექნათ. ისინი რომ ასე თავზარდაცემულნი იყვნენ, ბარბაროსები შეიჭრნენ მათთან, მოკლეს თვითონ სოტერიქე, მისი შვილები და ყველა დანარჩენებიც, იმათ გარდა, რომელნიც შემთხვევით უკანა კარებიდან გადახტენ ან რომელთაც

¹) სისურაი R, სისურაი vulg. Σισურα (ან სისურა), ბერძენთა ცნობებით, ეწოდებოდა სქელ. ბეწვიან ტანისამოსს, ქურქს, რომელსაც სკვითური ტომები ატარებდნენ. გვიან ხანებში მას ხმარობდნენ აგრეთვე ბერძენი მწყემსები და სხვებიც „სინიონას“ ხმარობდნენ საბერძნეთში აგრეთვე საბნადაც (იხ. RE III A, 376).

²) ὀρσοθύρας R, ὀρσοθύρας vulg.

φίλους τε και ἡγεμόνας ἀπεχ- სხვა გზით მოახერხეს ფარულად
 τόνότες (HGM II, 264, 9—266). ვადარჩენა. ეს რომ ჩაიდინეს ამ
 ბოროტმოქმედებმა, მოკლულებს საჭურველი ჩამოხსნეს, გაიტაცეს,
 თუ რამ ქონება ჰქონდათ მათ, და აგრეთვე მეფისაგან გამოტანებული
 ფულიც, და ისე გამოდიოდა, თითქოს იმათ დახოცეს ჭეშმარიტი
 მტრები და არა მეგობრები და წინამძღოლები.

ნახორაგანის ლაშქრობა ლაზეთში 555 წელს არქეოპოლისისა
 დახლოვლად. საბირები და დილიმნიტები.

Ἐπει δὲ αὐτοῖς τὰ τῆς μαι-
 φονίας ἀπειργαστο, καὶ τὸ ἀνοι-
 δαῖνεν τέως τῆς γνώμης καὶ ὀρ-
 γιζόμενον τῷ ἀποπλησθῆναι τὴν
 ἐπιθυμίαν, ὑποχαλᾶν ἐδόκει καὶ
 περιστέλλεσθαι, τότε δὴ μόνον
 τὸ πραχθὲν ἐφ' αὐτῷ διασκοπεύ-
 ντες ἀνελογίζοντο καὶ ξυνέσαν
 ὁποῖος αὐτοῖς ἀνέριπτο¹ κύβος,
 ὅτι τε οὐκ ἐς μακρὰν ἤξουσιν εἰ
 Ῥωμαῖοι τιμωρησεύοντες, καὶ ὅτι
 αὐτοὺς ἐκείνοι οὐχ ὑποστήσονται.
 τοιγάρτοι ἀναφανδὸν ἀποστάντες,
 προσεχώρουν τοῖς Πέρσαις, καὶ
 ἐπρεσβεύοντο, ὑποδέχεσθαι τε
 σφᾶς αἰτούμενοι καὶ ἄς δὴ κατη-
 χόρις τὸ λοιπὸν ἐπαρήγειν. τού-
 των δὲ ἀπάντων τοῖς πῶν Ῥω-
 μαίων στρατηγῶν ἀπηγγελέμενων,
 ἐχालέπαινον μὲν οὔγε καὶ ἐδυσ-
 φόρου, τίσασθαι δὲ παραυτίκα
 τοὺς Μισιμιανούς οὐ μάλα ἡδύ-
 ναντό, πιεζόμενοι τῇ περὶ τοῦ
 μείζονος ἀσχολίᾳ. ἤδη γὰρ ὁ
 Ναχωραγὰν ἐξήκοντά που χιλιᾶ-
 δας μαχίμων ἀνδρῶν ἐπαγόμενος
 ἐπὶ τὴν Νῆσον ἐφύστα, ἵνα Μαρ-

III 17. როდესაც ამ ბოროტმოქ-
 მედების ამბავი მილაგდა, და მი-
 სიმიანებს შეუწუხდათ შეურაცხ-
 ყოფის გრძნობა და გულმოსულობა
 და გულს მოეშვათ, მაშინ მხოლოდ
 ჩაუკვირდენ თავინთ ნამოქმედარს,
 კარგად დაუფიქრდენ და მიხვდენ,
 ჩვენი ბედი უკვე გადაწყვეტილია,
 სულ მოკლე ხანში რომაელები
 მოვლენ სამაგიეროს გადასახდელად
 და ჩვენ მათ ვერ გაუშკლავდებითო.
 ამიტომ ისინი აშკარად გადაუდგენ
 რომაელებს, სპარსელების მხარეზე
 გადავიდენ და ელჩები გაუგზავნეს
 თხოვნით, მიგვიღეთ და დაგვეხმა-
 რეთ ამიერიდან, როგორც თქვენს
 ქვეშევრდომებსო. როდესაც ყველა-
 ფერი ეს რომაელთა სტრატეგო-
 სებმა შეიტყვეს, ისინი გაჯავრდენ
 და ძალიანაც დამწუხრდენ, მაგრამ
 მაშინვე მისიმიანებისთვის სამაგიე-
 როს გადახდა არ შეეძლოთ, ვინაი-
 დან უფრო რთულსა და მძიმე საქ-
 მიანობაში იყვნენ ვართულნი. ნა-
 ხორაგანს სამოცი ათასი მეომარი
 წამოესხა და მოდიოდა ნესოსის
 წინააღმდეგ, სადაც თავმოყრილი.

¹) ἀνεριπται, R; ενεριπτο vulg. ανεριπτο Dind.

τῆνός τε καὶ Ἰουστίνος¹ ἔ Γερμανοῦ καὶ τὰ ἀμφ' αὐτοὺς στρατεύματα ἐτόχωνον ξυνηλεγμένα· οἱ δὲ ἐκ τῶν Οὐννων μισθοφόροι, τῶν δὲ Σαβείρων ὀνομαζομένων, παρήσαν γὰρ τοῖς Ῥωμαίοις ὀπλιτῶν ἀπόμοιρα οὐ πολλῇ ἐλάττους τῶν διαχιλίων· ἡγοῦντο δὲ αὐτῶν Βαλμάχ τε καὶ Κούτιλζις καὶ Ἰλιγερ, ἄνδρες τῶν παρὰ σφίσιν ὀνομαστοτάτων, οὗτοι δὲ οὐν οἱ Σάβειροι ἀμφὶ τὴν Ἀρχαίπολιν καὶ τὰ ἐκείνη πεδία, προστεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ Μαρτίνου, ἐστράτοπεδεύσαντο, ἐφ' ᾧ τοὺς πολεμίους, ἐνθύνδε γὰρ ἡμελλον διαβήσεσθαι, ὡς ἂν οἱοί τε εἶεν πημαίνοντες χαλεπωτέραν αὐτοῖς καὶ σφαλερωτέραν ποιήσονται τὴν πορείαν. ὁ δὲ Ναχοραγάν, ἐπειδὴ ἐς τοῦτο τετάχθαι τοὺς Σαβείρους ἐπέπυστο, ἀπολεξάμενος ἐκ τῶν ξυστρατευόμενων Διλιμνιτῶν ἄνδρας ἐς τρισχιλίους, αὐτίκα ἐπ' αὐτοὺς ἐστειλε, παρακελευσάμενος, ἦν γὰρ ἀλαζῶν καὶ ὑπηγόρος ἄρδην ἀπαντας διαψθεῖραι, ὡς ἂν μὴ οἱ ἰόντι ἐπὶ τὸν πόλεμον ὀπισθεν ἐκείνοι ἐφεδρεύοντες ὑπολειφθεῖεν·

Οἱ δὲ Διλιμνῖται, μέγιστον ἔθνος τῶν ἐντὸς Τίγρητος² ποταμοῦ τῆ Περσίδι χώρα προσοικούντων, μαχιμώτατοι τέ εἰσιν ἐν τοῖς μάλιστα καὶ οὐ λίαν τοξόται καὶ ἐκρηβόλοι, ὥσπερ ἀμέλει οἱ πλεί-

იყვნენ მარტინე და იუსტინე, გერმანეს ძე, და მათი ჯარები—საბირებად წოდებულ ჰუნებში დაქირავებული ჯარისკაცები (რომაელებს ჰყავდათ ჰოპლიტთა რაზმები არა ნაკლებ ორი ათასი კაცისაგან შემდგარი; მათ წინამძღოლობდენ ბალმახი, კუტილზისი და ილიგერი, კაცნი მათ შორის სახელოვანნი). ეს საბირები დაბანაკებული იყვნენ არქეოპოლისისა და იქაური დაბლობების მახლობლად, როგორც ეს მათ მარტინესაგან ჰქონდათ ნაბრძანები, იმ მიზნით, რომ რამდენადაც შესძლებდენ, ვნება მიეყენებინათ მტრისათვის, რომელიც აქ აპირებდა გაეღას, და სამძიმო და არასამძიმო გაეხადათ მტრისათვის მისი აქ გაგულა. როდესაც ნახორაგანმა გაიგო, რომ საბირები ამ ადგილას იყვნენ დარაზმულნი გამოარჩია თავის თანამოლაშქრე დილიმნიტთაგან სამ ათას კაცამდე, მაშინვე გაგზავნა ისინი საბირების წინააღმდეგ და მოუწოდა მათ (ის ხომ ტრაბახა და მკვეხარა იყო) სრულიად გაენადგურებინათ ისინი, რათა ისინი ზურგში ჩასაფრებულნი არ დარჩენილიყვნენ, როდესაც ის საომრად წავიდოდა.

დილიმნიტები წარმოადგენენ იმათ შორის, ვინც მდინარე ტიგროსის იქით მოსახლეობენ სპარსეთის საზღვრებთან, უდიდეს ტომს და ძალიან მამაცი მებრძოლენი არიან და არა მხოლოდ მემშვილ-

¹) Ἰουστίνος R, Ἰουστινιανოს *სულიგ*.

²) Πίγρητος R.

στοι τῶν Μήδων. ξυστῶς τε γὰρ ἐπιφέρονται καὶ σαρίσας καὶ ξίφος ἐκχρεμές ἀπὸ τοῦ ἄμου, μαχαιρίδα τέ τινα ἐλαχίστην τῆν λαίφ βραχί.νι ἀναχθόμενοι ἀσπίδας καὶ πέλτας προβέβληνται φαίης τε ἂν αὐτοῦς; οὔτε παντάπασι φίλους οὔτε μὲν σὺν ἐπλίτας καὶ ἀγχεμάχους. πόρρωθεν τε γὰρ οὕτω τυχὸν ἀκονίζουσι καὶ ἐκ χειρὸς αὐτῶν διαμάχονται, ἀγαθὸν δὲ καὶ ξυρράξι φαλαγγι πολέμῳ καὶ ἄμισμῳ χρώμενοι τὰς πικρῶσεις διαρρηγνύει, ἕξ τε τὸ μετατάξασθαι εὐπετεῖς καὶ ἀρμοσθῆναι τῆν προσπεσόντι. αὐτοὶ δὲ καὶ ἕξ τὰ προσάντη γέλωδοφραδῶς ἀναθιόντες προκαταλαμβάνουσι τὰ ὑπερβῆξια τῶν χωρίων, τρεπόμενοι τε ἄκῶτατα διαφεύγουσι καὶ ἐπιόντες ἑτέροις ἐμμελέστατα ἕξ τῆν δῶξιν ἔγχεινται, καὶ σχεδὸν τι ἀπασαν ἰδέαν πολέμου μετιόντες καὶ ἐξήσκημένοι μέγιστα σίνονται τῶν ἀντιπάλους. ὡς δὲ ἐπὶ πλείστον ξυμπολεμεῖν τοῖς Πέρσαις εἰώθασιν, οὐ μὴν ἠναγκασμένοι, ὥσπερ κατήκοοι. αὐτόνομοί τε γὰρ εἴσι καὶ ἐλευθεροὶ καὶ ἀγεσθαι ὑπὸ τοῦ πρὸς βίαις ἢ πεφυκότες.

დევს. მე უწილად ისინი სპარსელებთან ერთად ლაშქრობენ ხოლმე; მაგრამ იძულებით კი არა, როგორც ქვეშევრდომნი: ისინი თვითთავადნი არიან და თავისუფალნი და ქალადობას არავისგან არ მოითმენენ.

დევბი და მტყორცნელები, როგორც თითქმის ყველა მიდიელები ისინი ხომ შუბებსა და სარისებს¹ ატარებენ და მხარზე მახვილი აქვთ ჩამოკიდებული; მარცხენა ხელზე პატარა ხანჯალს იბამენ და წინ ფარებსა და პელტებს იფარებენ. ისე რომ ვერც იმას იტყვი, რომ ისინი სრულიად მსუბუქად არიან შეიარაღებულნი, და ვერც იმას, რომ ისინი ჰოპლიტები არიან და ახლო საბრძოლველად გამზადებულნი. შორიდანაც—თუ შემთხვევა მოიტანს—ისერიან ისრებს და ხელჩართულ ბრძოლაშიაც მიდიან, მტრის ფალანგსაც მარჯვედ ეძგერებიან ხოლმე და ამ ძგერებით მტკიცედ შეკრულ ფალანგს არღვევენ, მოხერხებულადაც შეცვლიან ხოლმე რაზმთა განწყობას და შექმნილ მდგომარეობას ეგუებიან. ისინი უცბად აირბენენ ხოლმე დაქანებულ ბორცვებზე, წინასწარ იკავებენ შემალლებულ ადგილებს და მარდად გამოძვრებიან უკან, კვლავ მიბრუნდებიან და მოხერხებულად აწვებიან სხვებს დადევნების დროს; ირთი სიგყიით, ყოველგვარ საომარ საქმეში გაჩვეულნი და გაწვრთნილნი არიან და დიდ ზიანს აყენებენ ხოლმე მოწინააღმდეგეებს.

¹ სარისა (σαρίς) ეწოდებოდა გრძელ შუბს, რომელსაც ელინისტურ ეპოქაში ხმარობდნენ ქვეითა ჯარში. მისი ხმარება შემოუღია ფილიპე II-ს მაკედონელთა ჯარში (იხ. RE I A, 2515—2530).

Τούτων δὲ οὖν τῶν Διλιμνι-
 τῶν ὁ ἀποδασμὸς νυκτὸς ἐπελ-
 θούσης κατὰ τῶν Σαβείρων ἐχώ-
 ρουν, ἄμεινον εἶναι δοκίμῳ ἔτι
 καθιεύδουσιν αὐτοῖς ἐπιστήγαι,
 οὕτω τε ἅπαντας εὐκολώτερον¹
 κατακτεῖναι· καί, οἶμαι, οὐκ ἂν
 διήμαρτον τῆς ἐλπιδος, εἰ μὴ τις
 αὐτοὺς ἔσφριλε τύχη. ἴδοντες γάρ
 δήπου ἐς τοῦτο, ἀνήρ τις αὐτοῖς
 Κόλχος ἐν σκότῳ καὶ ἐρημίᾳ ᾧδὲ
 πῶς ξυνεγενθὲν ὑπαντιάζει· καὶ
 τὸν ἀσμενέστατα ξυλλαβόντες
 ἀναγκάζουσι τῆς ἐπὶ τοὺς Σαβεί-
 ρους ἡγεῖσθαι πορείας. ὁ δὲ
 προθυμότερα ὑποστάς τὸ ἐπι-
 ταγμα, καὶ ἤδη προπορευόμενος,
 ἐπειδὴ νάπης τινὰς λασίας ἐκύ-
 ρισεν, ὑφίζανει τε ἡρέμα καὶ
 ὑποδύεται· οὕτω τε διαδράς τῶς
 ἐπομένους καὶ προτερήσας, ἦκε
 ὄροματος² παρὰ τοὺς Οὐννοὺς· εὐ-
 ρῶν δὲ ἅπαντας ἀνειμένως οὕτως
 ἀναπαυομένους καὶ ὑπερρέγοντας
 “ὦ δεῖλαι·” ἔφη “αὐτίκα μάλα
 ἀπολεισθῆε”, τορὸν τι ἐμβοήσας
 καὶ διαπρῦσιον. οὕτω τε αὐτοὺς
 μόλις ἀνακαλεσάμενος ἐς ἐγρή-
 γορσιν ἀγγέλλει τὺς πολεμίους
 ὅσον οὐπὼ παρεσομένους. οἱ δὲ ξὺν
 θορῦβῳ διαναστάντες καὶ τὰ ὄπλα
 περιβαλόμενοι, ἐκτὸς τ. ὕ χαρακώ-
 ματος ἀπεχώρουν καὶ ὑπεκρύπτον-
 το διχῆ μεμερισμένοι· κατέλιπον δὲ
 τὴν τε ἔσοδον ἀρύλακτον καὶ
 οὕτω κατὰ χώραν ἰστώτας τοὺς

III 18. აი, ამ დღიმიმნიტების
 ერთი ნაწილი დაღამებისას გა-
 ემართა საბირების წინააღმდეგ.
 იმათ ამჯობინეს მიძინარეებს წასდ-
 გომოდენ ზედ და ამნაირად უფრო
 ადვილად ამოეულიტათ ისინი; ვთქ-
 რომ, არც გაუცრუვდებოდათ ეს
 იმედი, რომ ერთ შემთხვევას არ
 შეეყვანა ისინი შეცდომაში. ისინი
 რომ განზრახული საქმის შესასრუ-
 ლებლად მიდიოდენ, მათ რაღაც
 შემთხვევით ერთი კოლხი შეხვდათ
 ბნელსა და უდაბურ ადგილას, მა-
 შინვე სიხარულით ეცნენ მას და
 აიძულეს გზის მაჩვენებლად გაჰყო-
 ლოდა მათ საბირების წინააღმდეგ.
 იმნაც სიამოვნებით იკისრა ეს და-
 ვალება და წაუძღვა მათ. მაგრამ
 როგორც კი მიაღწია ხშირტყიან
 ადგილს, ნელნელა ჩამოშორდა და
 მიიმალა. ასე გაუსხლტა ის თავის
 თანამგზავრებს, დაწინაურდა და
 სირბილით მივიდა ჰუნებთან. რომ
 დაინახა, რომ ისინი ყველანი უდარ-
 დელად განისვენებდენ და ხვრინავ-
 დენ, შესძახა გულის მომწყლველი
 და შემზარავი ხმით: „საუკრდავებო,
 საცაა ამოწყდებით.“ ძლივს რომ
 გამოაღვიძა ისინი ამ ხმით, აცნობა
 მათ, მტერი საცაა მოვარ. ისინიც
 აურზაურით წამოდგნენ, იარაღი
 აისხეს, გავიდენ სასიმაგრო თხრილს
 იქით და ჩასაფრდენ ორ ნაწილად
 გაყოფილნი. უმცველებოდ დასტო-
 ვეს ბანაკში შესასვლელი გზა და
 აგრეთვე სოფლად არსებულნი ქო-

1) ευκολωτερον R; ευκολωτατα vulg.

2) ὄρομαίως R.

ἐκ τῶν ξύλων τε καὶ ἐφεστρίδων
 ἐσκευασμένους οἰκίσκους. οἱ δὲ
 Διλιμνῖται πλείστας μὲν ὄσας
 ἄτραποὺς τῆ ἀπειρίᾳ τῶν τόπων
 ἀναμετρήσαντες, πλὴν ἀλλ' ἔτι
 ὑπὸ τὸ κνέφας ἔς τὸ τῶν Οὐν-
 νων στρατόπεδον ἀφιγμένοι ἐσ-
 βάλλουσι θαρραλέοι ἐπὶ κακῷ τῷ
 σφετέρῳ, καὶ εἰσω ἀπαντες γίγ-
 νονται. πάταγος δὲ οὐκ ἦν οὐδὲ
 βοή, ὡς ἂν μὴ ἔκειναι ξυναί-
 σθαινοιο δῆθεν καὶ ἀφυπνισθεῖεν,
 ἀλλ' ἠρεμαῖοι τὰ δόρατα ἔς τε
 τὰς εὐνάς καὶ τὰς καλύβας ἠκόντι-
 ζον, ὡς τοὺς καθυδοντας ἀναιροῦν-
 τες. ἤδη τε ῥόντο ἅπαν αὐτοῖς ἠγύ-
 σθαι τὸ ἔργον, ἀλλὰ τότε οἱ Σάβει-
 ροὶ ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐκατέρωθεν ὀρ-
 μηθέντες ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς ἐξα-
 πιναίως καὶ ἐπιφέρονται. οἱ δὲ ἀθ-
 ῤρον τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καταπλα-
 γέντες καὶ ἔς τᾶναντία τῶν ἐλ-
 πισθέντων περιηγμένοι διηπόρουν
 καὶ ἐταράττοντο· οὔτε γὰρ φεύ-
 γειν αὐτοὺς ῥᾶστα ἐνῆν ἐν ἐλα-
 χίστῳ χωρίῳ ξυνειλημμένους οὔτε
 μὴν ἔς τὸ ἀκριβὲς τοὺς δισσμενεῖς
 διαγιγνώσκειν, οἷα ἐν νυκτομαχίᾳ
 καὶ φόβῳ. τοιγάρτοι χυδὴν ὑπὸ
 τῶν Σαβείρων ἐκτείνοντε, οὐδ'
 ὄσον ἔς πεῖραν ἐλθεῖν ἀμυνό-
 μενοι. καὶ ὀκτακόσιοι μὲν ἄνδρες
 ἔνδον ἐν τῷ στρατοπέδῳ διεφθάρ-
 ῃσαν, οἱ δὲ ἄλλοι μὲν ὑπεκβάν-
 τες ἠλῶντο σποράδην, οὐκ ἐπισ-
 τάμενοι ὅπου χωρήσαιεν· ἤδη τε
 πόρρω πῶς πεφευγέναι ἴδοκον-
 τες ἀνθὶς ἔς ταῦτόν ἀνεκυκλοῦν-

ხები, შეშებისა და ქურქებისაგან
 გაკეთებული. დილიმნიტებმა ბევრი
 იხეტიალეს, რადგან ამ ადგილებს
 არ იცნობდენ, მაგრამ გათენებისას
 მაინც მიაღწიეს ჰუნების ბანაკს
 და გაბედულად შეიჭრენ შიგ თა-
 ვისდა საუბედუროდ; ყველანი შიგ-
 ნით შევიდნენ; არავითარი ხმაური,
 კრინტი ხმა, რათა საბირებს არ
 შეეცყოთ და არ გაღვიძებოდათ
 და რათა მათი საწოლებისა და კა-
 რავებისათვის ჩუმად დაეშინათ შუ-
 ბები და მძინარენი ამოეყლიტათ.
 იმათ კიდევაც ეგონათ, რომ საქმე
 დააბოლოვეს, მაგრამ საბირები
 ორივე მხრით გამოემართნენ ჩასა-
 ფრებული ადგილებიდან, მოულოდ-
 ნელად შეეჭრენ მათ და თავს დაეს-
 ხნენ. ისინი ამ მოულოდნელმა ამ-
 ბავმა ერთბაშად დააფრთხნო, და,
 იმელები რომ გაუცრუვდათ, აღარ
 იცოდენ რა ექნათ, შეშფოთდენ,
 არც გაქცევა შეეძლოთ სწრაფად,
 რადგან პატარა სოფელში იყვნენ
 მომწყვდეულნი, და ვერც ზედმიწევ-
 ნით გაერკვიათ მტრის ძალა, რად-
 გან ღამით სწარმოებდა ეს ბრძოლა
 და ისიც ასეთი შიშით. ამიტომ მოხ-
 და, რომ საბირებმა ისინი მრავლად
 დახოცეს ისე, რომ მათ არც კი
 უცდიათ თავდაცვა: შიგ ბანაკშივე
 რვაასი კაცი იქნა გაჟლეტილი,
 სხვებმა ძლივს მოახერხეს გასხლ-
 ტობა და დაქსაქსულად დაეხეტე-
 ბოდნენ, არ იცოდენ სად წასულიყვ-
 ნენ. იმათ რომ ეგონათ შორს გა-
 ვიქეციოთ, ბორის-ღა-ბორის კვლავ
 ერთსა და იმავე ადგილს უტრია-

το, και περιέπταιον τῆς πολεμίας. και ταῦτα μὲν τῆς νυκτὸς ἀπάσης ἐγίγνετο ἤδη δὲ τοῦ ὄρθρου χαραττομένου και ἡμέρας ἐπιφανείσῃς, αὐτίκα τῶν Διλιμνιτῶν οἱ σωζόμενοι ἐπεγίγνωσκον τὰς πορείας, και ἰθὺ τῶν Περσικῶν ἔθειον στρατευμάτων, ἐγκειμένων σφίσι και ὡς τῶν Σαβείρων. Βάβας δὲ ὁ στρατηγός, ὅς δὴ τῶν ἐν τῇ Κολχίδι χώρα ἰδρυμένων ἐκ πλείστου Ῥωμαίων ἦγετο, ἀλλ' οὗτός γε ὁ Βάβας, ἐτύχανε γὰρ ἐν τῷ τότε κατὰ τὴν Ἀρχαίόπολιν διανυκτερεύσας, τῷ μὲν ἑορῶν και τῇ βοῇ πάντοθεν περιεβομβεῖτο. ἕως δὲ σκοτός ἦν και ἀδηλία τῶν ποιουμένων, ὁ δὲ ἀφασία εἶχετο πολλῇ και ἔνδον ἠρέμει ὡς δὲ τῷ ἡλίου ἐπαυγάσαντος τὰς ἀκρωρείας κατεῖδε τὸ ἀτρεκὲς τῶν τελουμένων, και τοὺς Διλιμνίτας ὑπὸ τῶν Σαβείρων ἐλαυνόμενους, τότε δὲ και αὐτὸς ἐκδραμῶν τοῦ ἄστεος ἅμα τῷ ξυμπαρόντι ὁμίλῳ οὐκ ἐλάχιστόν τι αὐτῶν διεχρήσαστο μέρος, ὡς μέλις ἐκ τοσούτων οὐπω χιλίους τοὺς ξύμπαντας παρὰ τὴν Ναχοραγὰν ἀφικέσθαι.

ლებდენ გარშემო და მოწინააღმდეგეს წააწყდებოდენ ხოლმე. ასე გრძელდებოდა მთელი ღამე. რომ ირიყრაჟა და დღემ შემოანათა, დილიმნიტებმა—ვინც კი ცოცხალი გადარჩა—გააგნეს გზა და პირდაპირ სპარსელი რაზმებისაკენ გაიქცნენ, საბირებიც მათ დაედევნენ. სტრატეგოსი ბაბა, რომელიც კარგა ხანია მეთაურობდა კოლხების ქვეყანაში ჩამდგარ რომაელებს, იმ ღამით ზრქეოპოლისში ყოფილა და მას ყოველი მხრიდან ესმოდა ყვირილი და ხმაურობა. სანამ ბნელოდა და ძნელიც იყო იმის გარკვევა, თუ რა ხდებოდა, ისიც ხმა-ამოულებლივ იჯდა შიგნით მშვიდად, ხოლო მზემ რომ შიანათა მთის მწვერვალებს, მან უტყუარად დაინახა, რაც ხდებოდა, სახელდობრ, რომ დილიმნიტები საბირებისგან გარბოდენ, და მაშინვე თვითონაც გაექანა ქალაქიდან მთელი იმ ჯარით, რომელიც თან ჰყავდა, და კარგა ბლომდაც ამოყლიტა დილიმნიტები, ისე რომ მათგან ათასმა კაცმაც კი ძლივს მიაღწია ნახორაგანამდე.

(HGM II, 266—270).

ნახორაგანის ღაშქრობა ნესოსისაკენ

‘Ο δὲ, ἐπειδὴ τῆσδε διήμαρτεν τῆς πείρας, αὐτίκα ᾤχετο ἐπὶ τὴν Νῆσον, και ἀγγαῶ που τῶν Ῥωμαίων στρατοπεδευσάμενος προκλειέτο ἐς λόγους ἀφικέσθαι σὺν τὸν Μαρτίνον. και ππραγενομέ-

III 19. ამ ცდამ რომ ასე ფუჭად ჩაუარა ნახორაგანს, ის მაშინვე გაემართა ნესოსის წინააღმდეგ, დაბანაკდა რომაელების მახლობლად და მარტინე გამოიძახა მოსალაპარაკებლად. მარტინე რომ მოვიდა,

νφ „σὺ δὲ“ ἔφη „ὦ στρατηγέ,
 ἐς τοσοῦτον ἀγχινούστατός γε ὢν
 καὶ φρενήρης καὶ τῶν παρὰ Ῥω-
 μαίους δυνατωτάτων εἶτα οὐκ ἐπι-
 λήσεις ἀποπαῦσαι πόνου τε καὶ
 δύσ-ἐνείας ἄμφω τὴν βασιλέε,
 ἀλλὰ μεθῆκας αὐτοὺς οὕτω δὴ
 ἐπὶ πλείστον τιν ἀλλήλων ἐπιλυ-
 μαινο ἐνόους. εἰ δὴ οὖν νῦν γούν
 ἐστί σοι βουλομένῳ διαλλαγὰς ποιή-
 σασθαι καὶ ξυνηκας, ἄγε ὅπως
 αὐτὸς μὲν ἐς Τραπεζοῦντα τὴν
 πόλιν τὴν Ποντικὴν ἄμει τῷ στρατῷ
 μεταβήσῃ, ἐνθάδε δὲ ἡμεῖς με-
 νοῦμεν οἱ Πέρσαι· οὕτω τε τὰ
 τῆς ἐκεχειρίας σχολαίτερον δια-
 λεξιόμεθα, πιστοῖς χρώμενοι ἀγγε-
 λιαφόροις. εἰ γὰρ μὴ ἐκὼν εἶναι
 ἀπάξεις ἐνθῆνδε τὸ στρατεύμα,
 ἴσθι, ὦ γενναῖε, ὡς πρὸς ἀνάγκης
 ἀπελασθήσῃ. βεβαιότατα γὰρ
 ἐγὼ τὴν νίκην ἔχω, καὶ περιβέβ-
 λημαι οὐ χαλεπώτερον ἢ τόδε τὸ
 κτήμα“. καὶ ἅμα λέγων τὸν δακ-
 τύλιον ἐπεδείκνυεν ὃν ἐπεφέρειτο.
 πρὸς ταῦτα δὲ ὑπολαβὼν „ἀλλ’
 ἔμοιγε“ ὁ Μαρτίνος „εὐκτόν μὲν
 ἢ εἰρήνη δοκεῖ καὶ τιμώτατον,
 καὶ ξυλλήψομαι σοι προσαγομένῳ
 τε αὐτὴν καὶ καθιστῶντι· ἄμει-
 νον δέ, οἶμαι, ταῦτα δράσοιμεν
 ἂν, εἴ γε σὺ μὲν ὡς τάχιστα ἐς
 Ἰβηρίαν μεταχωρήσεις, ἐγὼ δὲ
 ἐλεύσομαι ἐς Μουχεῖρισιν, οὕτω
 τε τὰ ἐν ποσὶ διασχεψόμεθα. τῆς
 δὲ νίκης περὶ σοὶ μὲν ἐξέστω με-
 γαλαυχεῖν τῷ λόγῳ καὶ ἀνθᾶδι-
 ζεσθαι καὶ τῶν ἀγοραίων καὶ αὐ-

ნახორაგანმა უთხრა მას: „სარდა-
 ლო, ასე ჭკვიანი და გონიერი კაცო
 რომ ხარ და რომელთა შორის-
 ერთი უძლიერესთაგანი, ნუ თუ არ
 ისურვებ რომ ჩვენმა შეფეებმა შე-
 წყვიტონ დავა და მტრობა, და
 შეიწყნარებ იმას, რომ მათ ამდენი
 ხნის განმავლობაში ერთმანეთს ვნე-
 ბა აყენონ? და თუ შენ მოწადინე-
 ბული ხარ ზავი ჩამოვარდეს და
 ხელშეკრულება დაიდვას, რასვოგო-
 რს ავგვირგინი და გადადი შენი ჯარო-
 თურთ ტრაპეზუნტში, პონტოს ქა-
 ლაქში; ჩვენ კი, სპარსელები, აქ
 დავჩხვებით: ასე, ერთმანეთთან სან-
 დო შეკრიკების მიგზავნით, უფრო
 დინჯად მოვილაპარაკებთ ზავის შე-
 სახებ. თუ კი შენ შენი ნებით არ
 გაიყვან აქედან ჯარს, იცოდე, ჩემო
 კარგო, რომ ძალით გაგავდებთ. მე
 უეჭველად გავიმარჯვებ: გამარჯვე-
 ბის მოპოვება არ იქნება ჩემთვის
 იმაზე უფრო ძნელი, ვიდრე ამ ნივ-
 თისა“. ეს რომ უთხრა, თან ბე-
 ჭედზეც მიუთითა, რომელსაც ატა-
 რებდა. ამაზე მარტინემ უპასუხა:
 „მეც ჩემის მხრით, სანსურველად
 მიმაჩნია ზავი, ძალიანაც ვაფასებ
 ამას და დავგებმარები ამის მიღწე-
 ვაში. მაგრამ, ჩემის აზრით, ამას
 ჩვენ უკეთ შევასრულებთ იმ შენ-
 თხვევაში, თუ რაც შეიძლება მალე
 გადახვალ იბერიისში, მე კი მუხი-
 რისში წავალ: ამნაირად მოვაგვა-
 როთ ჩვენი საქმეები“. რაც შეეხება
 გამარჯვებას, შეგიძლია იტრაბახო
 და ჩათვალო გამარჯვება ნაყიდ და
 საკუთარი ნებით მითვისებულ ნივ-

θαιρέτων αὐτὴν ἡγεῖσθαι κτημάτων. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτ' ὀφείλω φημι τῆς τῆς κρείττους ταλαντεύεσθαι γνώμης, καὶ οὐ παρὰ τοὺς μέγα βρενθισμένους ἰέναι, ἀλλ' ἔφ' ὅτις ἂν ὁ πάντων προαγωγὸς ἐπινεύσῃ“. οὕτω δὲ τοῦ Μαρτίνου ἀνδρειότατά τε καὶ μάλα ὁσίως ἀποκρινάμενος καὶ τῆς τοῦ βαρβάρου νεμεσήσαντος ἀλαζονείας, οὐδὲν δὲ ὀπιῶν προελθὼν εἰρηναῖον, διεκρίθησαν ἀπ' ἀλλήλων. καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπανῆκε, Μαρτίνος δὲ εἰς τὴν Νήσον. τῷ δὲ Ναχοραγᾶν μινετέα μὲν αὐτοῦ ἦκιστα ἐδόκει, εἰς δὲ τὸν Φᾶσιν¹ τὴν πόλιν ἰέναι διανοεῖτο, ἐκεῖσέ τε μάλλον ἐκκαλέσασθαι τοὺς Ῥωμαίους. ἐπιμαχώτατον γὰρ τὸ ἐκεῖνη ἔρυμα εἶναι ἐπέπυστο, ἅτε δὴ ξύλοις ἅπαν ἔσκευασμένον, καὶ τὰ ἐχόμενα πεδία εὐόμαλα τε καὶ ἀγαθὰ ἐνστρατοπεδεύσασθαι. ἤδη δὲ ἡ πόλις ὁ Φᾶσις ἅπασιν, οἶμαι, διαδηλότατον ὡς ἔκ τῶν ποταμῶν εἴληφε τὴν ἐπωνυμίαν, πλησιαιτατὰ ὑπορρέοντος καὶ ἀμφ' αὐτὴν εἰς τὸν Εὐξείνου πόντον ἀπερευγομένου. πρὸς γὰρ τῷ αἰγιαλῷ καὶ ταῖς ἐκβολαῖς τὸ πόλισμα ἰδρύται· ἀφέστηκε δὲ τῆς Νήσου. ἕξ μάλιστα παρασάγγαις ἐπὶ δυσόμενον ἦλιν (HGM II, 270—72).

თად. მე კი ვფიქრობ, რომ ის უზუნაესის ნებაზეა დამოკიდებული და რომ ის წილად ხვდება ხოლმე არა იმათ, რომლებიც ზომიერ მეტად ყოყლოჰინობენ, არამედ იმათ, რომელთაც ყოველთა წინამძღოლი სწყალობს“. მარტინემ რომ ასე ვაქვაცურად და ღირსეულად უბასუხა და ბარბაროსის სივერაგეს მაგრად დაუხვდა, ისინი გაშორდნ ერთმანეთს ისე, რომ საზავოს ვერაფერს მიღწიეს. ნახორაგანი დაბრუნდა თავის ბანაკში, ხოლო მარტინე ნესოსში. ნახორაგანმა მიზანშეწონილად არ მიიჩნია იქ დარჩენა; მან გადაწყვიტა ქალაქ ფაზისისაკენ წასულიყო და იქ გამოეწვია რომაელები. მისი აზრით იქაური სიმაგრის აღება ძალიან ადვილი იყო, რადგან მთლიანად ხისაგან იყო აგებული; თანაც იქაური დაბლობები კარგად გაშლილი და დასაბანაკებლად მოხერხებული იყო. ქალაქმა ფაზისმა, როგორც ეს ყველასათვის ცნობილია, ეს სახელწოდება მდინარისაგან მიიღო, რომელიც იქვე ახლოს ჩამოდის და თვით ქალაქის მახლობლად ერთვის ევქსინის პონტოს. ქალაქი ზერ ნაპირთან და შესართავთან არის გაშენებული. ნესოსს, სულ დიდი, ექვსი ფარსანგიით არის დაშორებული დასავლეთით².

1) τον Φασιν R, την Φασιν vulg.

2) Christophorus Persona თავის, 1518 წელს გამოცემულ ლათინურ თარგმანში ამ ადგილს განმარტავს: stadiis centum (πέντε παρασ.), ე. ი. მის განკარგულებაში მყოფ რომელიღაც ხელნაწერში ნაცვლად „ექვსი ფარსანგისა“ წერებულა „ხ უ თ ი ფ.“, ხოლო თვით Persona გულმსხმობს აქ ლაზურ ფარსანგს, ს: ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა III

ნახორაგანის ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 555 წელს.

Εὐθύς δὴ οὖν ἔ Ναχοραγὰν
 πόρρω τῶν νικτῶν τὰς ἀκάτους
 ἐπόσας ἐφ' ἀμαξῶν ἐπήγετο, ἐς
 πόν ποταμὸν ἐμβαλὼν καὶ ξυ-
 ζεύξας, λαμβάνει τοὺς Ῥωμαίους
 γέφυράν τε τινα ἐξ αὐτομάτου
 πηξάμενος καὶ ἄπαν τὸ πλῆθος
 ἐς τὸ ἀντιπέραν διαβιβάσας· ἐβού-
 λετο γὰρ ἐς τὰ πρὸς νότον ἄνεμον
 ἰκέσθαι τοῦ ἄστεος, ὅθιεν· δὴ αὐτῶν
 εὐδαιμονίᾳ ἤμελλε τὰ ρείθρα τοῦ
 ποταμοῦ κώλυμα ἔσσεσθαι τῶν περι-
 βόλων πελάζοντι· ὑπὸ γὰρ τὸ ἀρχ-
 τῶν καταρρεῖ καὶ παρατείνεται
 μέρος· καὶ ὁ μὲν ἄμφι τὸ περίο-
 ρον ἄρας ἐκ τῆς ὄχθης εἶχετο
 τῆς πορείας, καὶ τὴν Νῆσον ὡς
 ἀπωτάτω παραμειψάμενος ἀνὰ τὰ

III 20. ნახორაგანმა მაშინვე
 გვიან ღამით ჩაუშვა მდინარეში
 ნავეები, რომლებიც თან მოჰქონდა
 ურმებით, ერთმანეთს გადააბა და
 უცხად, ისე რომ რომაელებმა ვე-
 რათერი გაიგეს, რაღაც ხიდის მაგ-
 ვარი გასდო და გადაღმა გადაიყვა-
 ნა მთელი ჯარი: მას უნდოდა ქა-
 ლაქს (ოჰმისს) სამხრეთის მხრით
 მისდგომოდა, სადაც წყალი მას
 ვერავითარ დაბრკოლებას ვერ
 შეუქმნიდა, და ამგვარად დაუბრ-
 კოლებლივ მიუახლოვდებოდა ზღუ-
 დეს, ვინაიდან მდინარე ჩრდილოე-
 თის მხრით ჩამოუდის ქარიღს. გან-
 თიადისას ნახორაგანი დაიძრა ნა-
 პირიდან და გაუდგა გზას; ნესოსი
 კარგა შორს დასტოვა და წინ გას-

ოცი სტადიონის შემცველს (მაშასადამე, ნესოსიდან ფოთამდე სულ 100 სტადიონს),
 მაგრამ, როგორც ეს ნიბურის გამოცემიდან ჩანს, ჩვენამდე მოღწეული ბერძნული
 ხელნაწერები აქ „ექვს“ ფარსანგს თვლიან.—ნესოსის მდებარეობის საკითხი არავი-
 თარ დავას არ იწვევს. ეს არის დღევანდელი ისულა, სენაკის რაიონის თეკლა-
 თის სასოფლო საბჭოში, ტეხურის შესართავთან, ვახუშტის ისულეთი («ამას
 რიონსა მოერთვის ჩდილოდამ აბაშ-ტეხურის მდინარე, უნაგირას მთის ზეით,
 ისულეთს», გეოგრ. 346 ბრ.; «მდინარე ტეხური... მიერთვის ისულეთს ჩდი-
 ლოდამ რიონს», იქვე 394—396). *Νῆσος* ბერძნულად „კუნძულს“ ნიშნავს და აგა-
 თია (II, 21, იხ. ზემოთ გვ. 38) ჩვენ მიგვითითებს იმ მიზეზებზე, თუ რატომ
 შეიძლებოდა ამ ადგილს „კუნძული“ დარქმეოდა. ხოლო, რაც შეეხება მის ქარ-
 თულ სახელწოდებას „ისულა“ („ისულეთი“), ის მომდინარეობს ლათინური
insula-საგან, რაც აგრეთვე „კუნძულს“ ნიშნავს. ცნობილია, რომ ბერძნულ ენა-
 ში მრავალი ლათინური სიტყვა იყო შესული; გარდა ამისა ზოგიერთ დარგში
 ბერძენ-ბიზანტიელთა ცხოვრებისა კარგა ხნის განმავლობაში გაბატონებული
 იყო ლათინური ენა: ასეთ დარგთა რიცხვს ეკუთვნოდა სამხედრო ტექნიკაც; და
 სრულიად ბუნებრივია, რომ ბიზანტიური ჯარის ნაწილებმა ლათინური სახელით
 (*insula*) მოწათლეს თავიანთი სადგომი, რომელიც კუნძულის მსგავს სტრატეგიულ
 პუნქტში იყო ტეხურის შესართავთან (ასეთი სტრატეგიული მნიშვნელობის პუნ-
 ქტები რიონის ნაპირებზე ჰქონდათ ბიზანტიელებს მოწყობილი მდინარეთა შე-
 სართავებთან: როდოპოლისი—ყვირილის შესართავთან, ტელეფისი—ცხე-

πρόσω ἐχώρει· μόλις δὲ περὶ
 πλήθουσιν ἀγορὰν οἱ Ῥωμαῖοι
 τὴν διαβάσιν ἐγνακότες διαταράχ-
 θησάν τε καὶ περὶ πλείστου
 ἐπιούοντο προτερῆσαι ἀνὰ τὸ
 ἄστῳ τὸς πολεμίους. τοιγάρτοι
 τὰς τε τριήρεις καὶ ὅσοι τρια-
 κόντες ἰ παρώρμουν πληρώσαν-
 τες ὄξύτατα τοῦ ποταμοῦ τῷ Ῥῶ-
 κατεφέροντο. ἀλλὰ φθάσας ὁ Να-
 χοραγὸν ἀμφ’ τὸ μεσαίτατον τῆς
 τε Νήσου καὶ τοῦ ἄστεος ἐτύγ-
 χανέν ἤδη ξυλῆς τε καὶ λέμβοις
 τὸ εὖρες ἅπαν τῆς ὀνῆς διαφ-
 ραξάμενος τὸ τε τῶν ἐλεφάντων
 σῆφος ὀπισθεν ἐπιστήσας, ἐς
 ὅσον οἶόν τε ἦν αὐτοῖς τῆς βιά-
 σεως ἐφικνεῖσθαι. ὁ δὲ τῶν Ῥω-
 μαίων στόλος ταῦτα πόρρωθεν
 ἰδόντες ἀτίκῃα πρῦμῶν ἐχρούσ-

წია. როდის-როდის, ბაზრობის უამს;
 რომაელებმა შეიტყეს, რომ სპარ-
 სელები მდინარეზე გადასულიყვნენ,
 ძალიან შეშფოთდნ და აუცილე-
 ბელ საჭიროებად მიიჩნიეს მტრის-
 თვის დაესწროთ ქალაქში შესვლა.
 ამიტომ ჯაჩით აავსეს ტრიერები და
 რაც კი ოცდაათნიჩბიანი ნაგები
 იდგა მზად, და სასწრაფოდ გა-
 ჰყვნენ წყლის მდინარეებს. მაგრამ,
 როდესაც ნახორაგანმა მიღწია
 შუა გზას, ნესოსსა და ქალაქს
 შუა, შეშებითა და ნაგებით
 გადალობა მდინარე მთელ სიგანეზე
 და უკან დააყენა სპილოების მთე-
 ლი ხროვა, რომლებიც შეუშვა
 წყალში იმ მანძილზე, რამდენზეაც
 მათ შეეძლოთ შესვლა. ეს რომ
 დაინახა შორიდან რომაელთა ჯარ-
 მა, მაშინვე მოაბრუნა საჭე, რაც

ნისწყლის შესართავთან, ნესოსი -- ტეზურის შესართავთან). აქიდან ესაღია, რომ
 დღევანდელი სახელწოდება „ისულა“ გადმოგვცემს ამ პუნქტის უძველეს სახელს
 ხოლო ბერძნული Νησος მისი თარგმანია („ისულეთი“ კი ქართული სუფიქსით
 ლათინურისაგან ნაწარმოებ ფორმას წარმოადგენს).

აკად. ბროსე (Add. 100) ნესოსის ლოკალიზაციის დროს სრულიად სა-
 მართლიანად შეჩერდა ამ პუნქტზე, მაგრამ ის დააფიქრა აგათიას ცნობამ, ნე-
 სოსი ხუთი ფარსანგით არის ტელეფის დაშორებული, ვინაიდან ბროსეს გამო-
 ანგარიშებით ამ ადგილებს შორის მანძილი 18 ფარსანგს უდრის (ტელეფის ის
 გულისხმობდა ეზლანდელ ტელეფაში, ჩხარის რაიონში), და საკითხი გადაწყვიტა
 ისულა-ნესოსის სასარგებლოდ, ხოლო ბიზანტიელებს მიაწერა მანძილის სარა ზედ
 მიწვენით გამოანგარიშება. ჩვენ კი უნდა ვთქვათ, რომ, როგორც ჩანს, აგათიას
 ცნობები ემყარება ბიზანტიის მოხელეთა მიერ წარმოებულ აგეგმვას და მის მიერ
 მოცემული მანძილები იმდენად დასაუკვებელი არაა, რომ 18-ის ნაცვლად 5 ფარ-
 სანგი ვივარაუდოთ. ზემოთ (ვვ. 38-41) ჩვენ შევეცადეთ დაგვემტკიცებინა, რომ
 ნესოსსა და ტელეფის შორის 5 ფარსანგის მანძილია, ხოლო ეს ტელეფის ჩვენ
 ცხენისწყლის შესართავთან მოვთავსეთ. აგათიას ცნობების სისწორე ნესოსსა
 და ფოთს შორის გამოანგარიშებული მანძილითაც მტკიცდება. აგათიას ცნობით,
 ნესოსი ფოთს ექვსი ფარსანგით არის დაშორებული, დაახლ. 31,5 კილომეტრით;
 დღევანდელი ისულა ფოთს დაშორებულია პირდაპირი ხაზით 32 კილომეტრზე,
 ხოლო რიონის გაყოლებით 36-38 კმ.

το, πολλῆ τε χρώμενοι ἐς τοῦ-
 παλιν τῆ εἰρεσίᾳ χαλεπώτατα
 πρὸς τὸ ἀντίπορόν¹ τε καὶ ῥοῶδες
 τῆς φορᾶς ἀνταναγόμενοι ἀπε-
 χώρησαν. δύο δὲ θύμῳ ναῦς κε-
 νὰς τῶν ἐμπλεόντων εἶλον οἱ
 Πέρσαι. οἱ γὰρ δὴ ἄνδρες ξυλ-
 λαμβάνεσθαι μέλλοντες τοῖς ὕδα-
 σι παραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς εὐ-
 τολμότατα κατεθάρρησαν, ἀντι-
 τοῦ μείζονος, οἶμαι, καὶ προύπ-
 τευ κινδύνου τὸ ἔλαττον δεινὸν
 δῆπου ἐλόμενοι, καὶ μετέσχον μά-
 λον τῶν ἐκ τῆς τύχης ἀδῆλων.
 τοιγάρτοι ἀφήλαντό τε κουφώτατα
 καὶ ὑποβρύχιοι ἐπὶ πλείστον δια-
 νηξάμενοι μόλις ὡς τοὺς οἰκείους
 ἀπεχομίσθησαν. τότε δὴ εὖν οἱ
 Ῥωμαῖοι Βούζην μὲν τὸν στρα-
 τηγὸν ἀνὰ τὴν Νῆσον κατέλιπον,
 ἅμα τῷ οἰκείῳ στρατεύματι ἐπι-
 μελησόμενόν τε τῶν τῆδε ἀπάν-
 των καὶ ἀλεξήσοντα ἐς ὃ τι δεῆ-
 σοι. οἱ δὲ ἄλλοι ἅπαντες κατὰ τὸ
 ἐγκάρσιον τὸν ποταμὸν περαιωθῆν-
 τεσ, καὶ διὰ τῆς χέρσου ἐτέραν
 τιγὰ ὁδὸν πορευόμενοι, ὡς μὴ κατ'
 αὐτὰ τοῖς πολεμίοις χωρήσαι,
 παραγίγνονται ἐς ἐκεῖνο δὴ τὸ
 τοῦ Φάσιδος ἐπάνυμον ἄστου καὶ
 εἶσω τῶν πυλῶν παρελθόντες
 διεδάσαντο στοιχηδὸν οἱ στρατη-
 γοὶ τὴν φρουρὰν τοῦ περιβόλου.
 οὐ γὰρ ὤοντο ἀξίωμαχοι ἔσσεσθαι,
 εἰ γε ξυστάδην παρατάξασθαι
 πειραθῆτεν. πρῶτος μὲν εὖν Ἴουσ-

ძალა და ღონე ჰქონდა მოუსვა-
 ნიხებეს და გაბრუნდა უკან, თუმ-
 ცა ძალიან გაუძნელდა ფაზისზე
 უკან გაცურვა და პირისპირ შებრ-
 ძოლება მაგარ ტალღებთან. სპარ-
 სელებმა მაინც ორი ნავი ჩაიგდეს
 ხელში, მაგრამ უმეზღვაურებოდ; მე-
 ზღვაურებმა რომ დაინახეს მტერს
 ჩავუვარდებით ხელშიო, გაბედუ-
 ლად გადაეშვნენ ტალღებში, რად-
 გან, ვფიქრობ, უდიდესსა და აშკა-
 რა საფრთხეს არჩიეს უმცირესი და
 ამჯობინეს ეცადათ ის ბედი, რომ
 მელიც უფრო უცნობი იყო. ამი-
 ტომ ისინი სრულიად უყოყმანოდ
 ჩახტენ ჩყარში, მეტი წილი წყალ-
 ქვეშ გასცურეს და ძლივს მიაღ-
 წიეს თავისიანებს. მაშინ რომაე-
 ლებმა სტრატეგოსი ბუზე დასტო-
 ვეს ნესოსთან, რათა მას თავის
 ჯვართან ერთად ყური ეგდო იქაუ-
 რობისათვის და დახმარება აღმოე-
 ჩინა, სადაც ეს საჭირო იქნებოდა.
 ყველა დანარჩენებმა კი გადასჭრეს
 მდინარე ირიბად და ხმელეთით
 გასწიეს მეორე გზით, რათა მტერს
 არ შეხეჩებოდენ, და ჩავიდენ იმ
 ქალაქში, მდინარე ფაზისის სახელს
 რომ ატარებს; ქალაქის კარებში
 რომ შევიდენ სტრატეგოსები, რიგ-
 რიგად ჩაამწყვრივეს ზღუდის მცვე-
 ლები, ვინაიდან ისინი ფიქრობდენ,
 რომ ბრძოლას ვერ აიტანდენ, თუ
 შემჭირროებულნი განეწყობოდენ
 საბრძოლველად. პირველი ჩადგა
 იუსტიენე, გერმანეს ძე, თავისი რაზ-

1) αντιπρωρον R, αντιπορόν vulg.

τίνος ὁ Γερμανοῦ καὶ ὁ ἄμφ' αὐτὸν ὄν θμιλος ἐν τῷ ἀκροτάτῳ μέρει τῷ πρὸς θάλατταν νεύοντι ἐτετάχατο· βραχὺ δὲ τι ἀπωτέρω Μαρτίνος εἰστήκει ὁ στρατηγὸς καὶ αἱ Μαρτίνου δυνάμεις· αἱφί δὲ τὸ μεσαίτατον Ἀγγίλας μὲν ἔχων Μαυρουσίους πελταστάς καὶ λογχοφόρους, Θεόδωρος δὲ Τζάνους ἐπλίτας καὶ Φιλμάθιος Ἰσαύρους σφενδονήτας καὶ ἀκυντοβόλους. ὀλίγη δὲ τούτων ἀποκεκριμένοι ἐφρούρουν Λογγιβάρδων ἀπόμοιρα καὶ Ἐρσύλων, Γίβρος δὲ ἠγεῖτο ἀμφοτέρων. τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν τοῦ τείχους καὶ πρὸς ἀπηλιώτην ἄνεμον ἀποληγὸν τοῖς ἐφίοις τάγμασιν ἐπεφρόντιστο, ὑπὸ Βαλεριανῷ στρατηγῷ τεταγμένοις. οὕτω μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐρύματος ἢ τῶν Ῥωμαίων στρατιᾶ ἐν κόσμῳ παρίστατο.

Ἦν δὲ αὐτοῖς καὶ χαράκωμα ἔμπροσθεν καρτερώτατα ἐξεργασμένον, ὡς ἀντέχειν εὐθύς πρὸς τὰς ἐπιδρομάς καὶ ὄν¹ ἐν προβόλου μοίρα ἐγκεισθαι τῷ τείχει. ἐδεδιέσαν γὰρ εἰκότως ἐπ' αὐτῷ, ἀτέ δὴ ξύλοις τε πεποιημένῳ καὶ ἄλλως ὑπὸ χρόνου πολλαχοῦ διερρηχότι. τῷ τει ἄρα αὐτοῖς καὶ τάφρος μάλα εὐρεῖα πέριξ ἄρῶρυκτο, ὕδατός τε ἤδη μῆστη καὶ ὑπερχειλῆς ἐγεγόνει, ὡς καὶ

მით, ყველაზე უფრო მაღალ ადგილას, რომელიც ზღვას დაჰყურებდა; ცოტა მოშორებით სარდალი მარტინე დადგა და მისი ჯარი, ხოლო შუაში—ანგილა, რომელსაც მავრუსიები ჰყავდა ფარებითა და შუბებით შეიარაღებული, თეოდორე თავისი მძიმედ შეიარაღებული ჯანებით და ფილომათი თავისი ისავრიელებით, რომლებიც შურდულებითა და ხელშუბებით იყვნენ შეიარაღებულნი. ამათგან ცოტა მოშორებით სადარაჯოზე იდგნენ ლანგობარდთა და ერულთა რაზმები—ორივეს გიბრე მეთაურობდა. კედლის მთელი დანარჩენი ნაწილი, აღმოსავლეთით, ჩაბარებული ჰქონდათ აღმოსავლეთის რაზმებს, რომელთაც სარდალი ვალენტიანე განაგებდა. ამნაირად ჩამწვერივდა რომაელთა ჯარი სიმაგრის დასაცავად.

III 21. გარდა ამისა ციხის წინ რომაელებს ტავრუცი აღემაართათ, საკმაოდ მტკიცე, რომლის შემწვობით მათ მტრის პირველი იერიშები აქვე უნდა შეეჩერებინათ და რომელიც საფარსავით უნდა ყოფილიყო კედლისათვის: მათ ამ კედლისა ძალიან ეშინოდათ, და სრულიად მართებულადაც, ვინაიდან ის ხისაგან იყო გაკეთებული და გარდა ამისა დროთა ვითარებაში ბევრგან ჩამონგრეულიყო კი-

1) ნიბუროსი აზრით ὄν ან მთლად უნდა მოიშალოს, ან შეიცვალოს ἄριον-ით.

τοὺς σχόλους, οἱ δὲ ἐτύχχανον
 ξυνεχέστατα ἐμπέπηγότες, δια-
 λανθάνειν καὶ ἀποκεκρύφθαι· τῆς
 γὰρ λίμνης, ἣν δὲ σμικρὰν θά-
 λατταν ὀνομάζουσιν τὸν
 Εὐξείνου Πόντον ἐκροῆν φερομέ-
 νην ἐνταῦθα μετοχετευσάντες,
 ῥαδίως ἅπαντα ἔπλησαν. νῆες δὲ
 φορτίδες μεγάλαι πρὸς τῇ κυμα-
 τωγῇ τῆς θαλάττης καὶ ταῖς ἐκ-
 βελαῖς τοῦ Φάσιδος πλησιαίτατα
 τοῦ ἄστεος² ἐφορμοῦσαι, μετεώ-
 ρους εἶχον τὰς ἀκάτους, καὶ ἀμφ'
 αὐτὰ δῆπου³ τὰ καρχήσια τῶν ἰσ-
 τῶν ἀνιμηθείσας καὶ βεβαιότατα
 αἰωρουμένας, ὡς πολλῶν ἀνέχειν
 τὰ μεγέθη τῶν πύργων καὶ ὑπερ-
 φέρεσθαι. ἄνω δὲ στρατιῶται εἰσ-
 τήκησαν καὶ τῶν ναυτῶν ἐπόσοι
 εὐθαρσεῖς τε καὶ πολεμικώτεροι,
 τόξά τε φέροντες καὶ σφενδόνας,
 μηχανάς τε ἐκηβόλους ἐνθήμενοι,
 πρὸς τὸ ἐνέργον ἦδη, ἐσκευασμέ-
 νας. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕτεραι νῆες διὰ
 τοῦ ποταμοῦ ἀνιγμέναι ἐπὶ θά-
 τερον μέρος παρήσαν, ὧ δὲ⁴ Βα-
 λερϊανὸς ἐφειστήκει, ἑμιότατα
 ταῖς ἄλλαις ἐξηρτυμέναι, ὡς ἂν
 ἐκατέρωθεν οἱ πολέμιοι ἐξ ὑπερ-
 εξίων βαλλόμενοι ἀποκρούοντο,
 πელασεῖοντες τῇ πολιορκίᾳ. ὥστε
 δὲ ταύτας δὲ τὰς ἐν τῷ ποταμῷ

დევ. ამ ტაგრუცის ირგვლივ მათ
 საკმაოდ განიერი თხრილიც გაე-
 ყვანათ, რომელიც წყლით ამოვსე-
 ბულიყო პირამდე ისე, რომ მთლად
 დაეთარა და დაემალა პალოები,
 რომლებიც იქ მიჯრით იყო ჩარ-
 კობილი: იქ ხომ ერთი ტბა¹ არის,
 რომელსაც პატარა ზღვას ეძახიან
 და რომელიც ევქსინის პონტოს
 უერთდება; აი, ეს ტბა არხის სა-
 შუალებით გადმოუშვეს აქ და
 სწრაფად აავსეს წყლით აქაურობა.
 დიდი სატვირთო ხომალდები ზღვის
 ნაპირას და ფაზისის შესართავთან
 მიაცურეს ქალაქის მახლობლად; ამ
 ხომალდებს ზემოთ ნავები ჰქონდათ,
 თვით ანძების თოკებით მაგრად
 ჩამოკიდებულნი, რომლებიც ციხის
 კოშკებზე უფრო დიდი იყვნენ და
 უფრო მალლაც. ზედ კი მეომრები
 იდგნენ და ყველაზე გაბედული და
 მამაცად მებრძოლი მეზღვაურები,
 მშვილდისრები და შურდულე-
 ბით შეიარაღებულნი და სათანადო
 შორსმტყორცნელი მანქანებითაც
 მომარაგებულნი. გარდა ამისა სხვა
 ხომალდებიც შემოაცურეს მდინა-
 რეზე, და მეორე ნაპირას დააყენეს,
 ვალერიანეს მეთაურობით; ეს ხო-
 მალდებიც იმნაირადვე იყო მომა-
 რაგებული, ისე რომ, თუ მტერი
 მალლობი აღვილებიდან შემოიჭრე-

1) ივულისხმება, ალბათ, დღევანდელი პალიასტომის ტბა.

2) ეს ადგილი (νῆες.—ანიμηθείσας) მოჰყავს სვიდას ს. V. კუმათაჟი და სიტყვებს პლესიაიტატოს ტო ასტეოს მას არ მოეპოვება.

) სვიდა: ἦδη που.

4) ამ ადგილას (ἡς δὲ) K-ში ხარვეზია, ხოლო მერმინდელი ხელით მიწე-
 რილია ἡαის.

ναὺς ἤκιστα ὑπὸ τοῦ πηγαίνεσθαι, Δαβραγέζας, Ἄντης ἀνήρ, ταξίαρχος, καὶ Οὐννός τις λοχαγός, Ἑλμίνγγειρος ὄνομα, οὗτοι δὴ, προστεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ἐπακτρίδας τινὰς ἀμφιπρῦμνους δέκα πληρῶσαντές ἐκ τῆς αἰῆς σφίσιον ἐπομένης θυνάμεως, καὶ ὡς ἀνωτέρω πρσελθόντες, ἐφρούρουν ξύν ἀγρυπνίᾳ καὶ περιεσκόπουν τὰς ἀβαβάσεις ἐπιπλέοντες, νῦν μὲν ἐν μέσῳ τῷ ρεῖθρῳ, νῦν δὲ ἐφ' ἐκαστέρας τῆς ὀχθῆς. καὶ τίνυν ἐνταῦθα ξυνηγέχθη τερπνόν τι λίαν καὶ ἐπίχαρι ὡς ἐν πολέμῳ καὶ παρατάξει. ἔτι γὰρ τούτων ἀνωτέρω αἱ Ῥωμαϊκαὶ δῦο τριακόντοροι, ἄς δὴ ἔμπροσθεν ἔφην κενὰς ἀνδρῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀφηρησθαι, αὐταὶ δὲ οὖν αἱ τριακόντοροι, ἑπλίτας ἔχουσαι Μήδους, ἐν τῷ παταμῷ ἐναυλοχοῦντο καλψείοις τῆς γῆς ἐξημμέναι. νυκτὸς δὲ ἐπιλαβυμένης, οἱ μὲν ἄνδρες ἐν αὐταῖς ἐκάθυσθαι ἀπαντες· τοῦ δὲ ροῦ πολλοῦ φερομένου, καὶ τὰ πείσματα διατεινοντος τῆ ὑπαγωγῆ τῶν ὀκλάδων, ἀπερρήγγυται τῆ μιᾶ ὁ δεσμὸς ἐξαπιναιῶς· ἀφετον δὲ αὐτῆν ἡ δὲνη λαβοῦσα καὶ ἐλευθέραν καὶ οὔτε εἰρεσίας ἀντιπραπτοῦσης οὔτε πηδᾶλιου· ἐτέρωθι που ἰθύνοντος, ტილი და განთავისუფლებული ნავი ტალღას მოუტაცია. და რადგან ტალღას არც ნიხებვის საშუალებით უწევდა ვინმე წინაღმდეგობას და არც საჭე იყო მიმართული სხვა მხრივ, ნავი სწრაფად გაექანა წინ და ხელში ჩაუვარდათ რომაელებს, დაბრაგვხას მეთაურობით რომ

ბოდა და ქალაქს მოუახლოვდებოდა ალყის შემოსარტყმელად, ორივე მხრიდან შეიძლებოდა მისი მოგერიება. ხოლო რომ ვისმე ზიანი არ მიეყენებია ამ, მდინარეში მდგომ, ხომალდებისათვის სარდლებმა განკარგულება მისცეს რაზმის უფროსს დაბრაგვხას, ეროვნებით ანტს, დაერთ ჰუნნს ელმინგირეს, მწყობრის უფროსს, ათი ორსაჰიანი ნავი აეგსოთ ჯარით, რომელიც მათ ხელქვევით იყო, მდინარეში შეეცურათ და ფხიზლად ედარაჯათ; მათ ყური უნდა ეგდოთ მდინარის გადასასვლელი ადგილებისათვის და ამ მიზნით ხან შუა მდინარეში ეცურათ, ხან კი ნაპირებზე, და, აი, აქ მოხდა ერთი ამბავი, ფრიად სასიამოვნო და სასიხარულო ომისა და ბრძოლის დროს. ამას წინათ ხომ, როგორც ზემოთ ვთქვი, რომაელთა ორი ოცდაათნიხზიანი ნავი, ცარიელი, სპარსელებმა იგდეს ხელთ; ეს ოცდაათნიხზიანი ნავები მიდიელი ჰოპლიტებით იყო სავსე და მდინარეში იდგა ლუზაჩაშვეებული და წვრილი თოკებით ნაპირას მიბმული. რომ დაღამდა, მეომრებმა ნავებში დაიძინეს; მაგრამ ძლიერი ტალღები წამოსულა და თოკები დაუჭიმია ტვირთის სიმძიმის გამო; და ერთ ამ ნავთაგანს მოულოდნელად თოკი გასწყვეტია; მოწყვეტილი და განთავისუფლებული ნავი ტალღას მოუტაცია. და რადგან ტალღას არც ნიხებვის საშუალებით უწევდა ვინმე წინაღმდეგობას და არც საჭე იყო მიმართული სხვა მხრივ, ნავი სწრაფად გაექანა წინ და ხელში ჩაუვარდათ რომაელებს, დაბრაგვხას მეთაურობით რომ

κατάγει πως αὐτὴν ἐξύτατα ἐς τὸ πρόσω καὶ παραδίδωσι τοῖς ἀμφὶ Δαβραγέζαν Ῥωμαίοις, οἱ δὲ ἐσιθόντες ἄσμενοι εἶλον τὸ ψήγραμα, καὶ ἐπετέρποντο τῇ ξυντυχίᾳ, ὅτι γε αὐτοῖς ἦδε ἡ ναῦς κενὴ πρότερον ἀπελθούσα, τότε δὲ ἀνδρῶν ἀνάπλευς ἐπανήκειν.

Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Ναχιραγὰν ἀπάσῃ τῇ θυνάμει ἄρας ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆρ ἄστει ἐπέλαζεν, ἀκροβολισασθῆναι τε βουλευμένος καὶ ἀπόπειραν ποιήσασθαι τῶν Ῥωμαίων, εἰ ἐπέξλασι, ταύτῃ τε σαφέστατα διαγινῶναι ὅπως αὐτῆρ ἐς ἑτέραν τὰ ἐς πῶν πόλεμον παρασκευαστέα. τότε δὲ οὖν οἱ Ἰἑρσαι, ἐπειδὴ ἐς τὸξου βολῆν ἀφίκοντο, αὐτίκα οἴγῃ, τοῦτο δὲ αὐτοῖς τὸ ἐπισημένον, θιαμὰ ἐπετοξάζοντο πολλοὶ τε τῶν Ῥωμαίων τρωθέντες, οἱ μὲν εἰ ἀμυνόμενοι ἀνταίχον, ἄνιοι δὲ καὶ ἀπόμαχοι ἐγίνοντο. Ἀγγίλας δὲ καὶ Φιλομάθιος καὶ τῶν ἀμφ' αὐτοῦς ταγματῶν ἄνδρες ἐς διακοσμούς, καὶ ταῦτα προειρημένον ἀπάσῃ τῇ στρατίᾳ ὑπὸ Μαρτίνου μένειν ἕκαστον κατὰ χίρραν, καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀπομάχεσθαι, οἱ δὲ τῆν κατ' αὐτοῦς πύλῃν ἀναπετάσαντες κατὰ τῶν πολεμίων ἐχώρουν. Θεόδωρος δὲ ὁ τοῦ Ἰζανικοῦ ἐμίλου ταξίαρχος ἐπέτεχε μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἀνέκοιπέ τῆν ὄρην, νημιστῶν αὐτοῖς τῆς προπέλειας, ἐπει δὲ

იყვნენ გამოსულია რომაელებმა ეს რომ დაინახეს, სიხარულთ მიითრიეს ნადავლი და სასიამოვნოდ დაუჩნათ ეს შემთხვევა, სახელდობრ—რომ ეს ნაეი, რომელიც წინათ ცარიელი წაუვიდათ ხელიდან, ეხლა შემორბით სავსე დაუბრუნდათ.

III 22. ამ დროს ნახირაგანი მთელი თავისი ჯარით აიყარა ბანაკიდან და ქალაქს უახლოვდებოდა; მის უხლოდა შორიდან დაეშინა რომაელებისათვის და ამით გამოეცადა ისინი, გამოვიდოდენ თუ ორა ქირაქირან; ამ გზით ის უფრო ნათლად გამოარკვევდა, თუ როგორ უნდა მომზადებულიყო ის სარმირად მეორე დღეს და, აი, როდესაც სპარსელები ისრის ტყორცნის მანძილზე მიუახლოვდენ ქალაქს, მაშინვე, როგორც ეს მათ სჩვევიათ, ისრები დაეშინეს რომაელებს: რომაელთაგან ბევრი დაიჭრა, ზოგმა კიდევ შესძლო თავდაცვის მიზნით წინააღმდეგობის გაწევა, ზოგი კი ბრძოლას ჩამოშორდა. ანგილა და ფილომათი და მათი ორასი რაზმელი, —თუმცა მარტინესაგან მთელს ჯარს შეკონდა წინასწარ ნაბრძანები კვლავ თავის ადგილას დარჩენილყო და უშიშარად ადგილიდან ეწარმოებინა მტრის მოგერიება, — მინც გამოეარდენ თავიანთი კარებიდან და მტრის წინააღმდეგ გაემართნენ. თეოდორე, ჯანთა რაზმის უფროსი, პირველ ხანებში თავს იკავებდა შეტევისაგან და უსაყვე-

οὐκ ἐπέλιθοντο, ὑπήγετο καὶ αὐ-
 τὸς τοῖς πλείστοις οὕτι ἐκὼν καὶ
 ἐναδίδου, εὐθύς τε ἐφόιτα εἶν
 ἐκείνοις, ὡς μὴ ἀπεδείξαν νομισ-
 θείη, τούτου τε ἕνεκα μόνου τὸ
 εὐπρεπὲς τῆς εὐβουλίας πρῶσ-
 χεσθαι ἤρεσκε μὲν γὰρ αὐτὸν
 οὐδ' αὖτως τὰ ποιούμενα, μετέχειν
 δὲ ὁμοῦ αὐτῶν ἠναίχετο ἐς ὅ τι
 ἄρα καὶ τελευτήσαιεν. καὶ μικροῦ
 γε ἅπαντες, αὐτὰρ διεφθάρησαν,
 εἰ μὴ τις αὐτοὺς ἑτέρα διέσωσε
 γνώμη ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπιρρω-
 σθείησα. οἱ γὰρ Διλιμνῆται ἀνά τὸν
 ἑκείνῃ χῶρον ἐστῶτες καὶ ἐς φά-
 λαγγα ξυνταταγμένοι, ἐπειδὴ κα-
 τειδὸν τὴν ἐλιγύτητα τῶν ἐπερ-
 χομένων, ὑπεβέχοντό γε αὐτεὺς
 ἡσυχῇ καὶ ἀνέμεναν. ὡς δὲ ἀγ-
 χροῦ ἦδη παρήσαν, αὐτίκα οἷα
 ἡρέμα τὰ κέρα ἐπικολπῶσαντες
 περιβάλλουσιν ἅπαντας καὶ ἐς
 ἀκριβῆ κύκλωσιν ἐγκαταείργον. οἱ
 δὲ Ῥωμαῖοι πάντοθεν περιειλημ-
 μένοι, θρασυ μὲν τὸ λοιπὸν οὐ-
 δὲν ἐπιδὸν τούτους πολεμίους διε-
 νοοῦντο· εὐκτὸν δὲ τι αὐτοὺς ἐδὲ-
 κει καὶ ἀπιστον, εἰ γε ἀμωσγέ-
 πως διαδράσαιεν. καὶ δὴ ἐπὶ σφῶν
 ἐλιχθάντες καὶ τὰ δόρατα προβε-
 βληγμένοι ἐμπίπτουσιν ἀθρόον τῶν
 πολεμίων τοῖς πρῶς τῆν ἄσκει²
 ἐφροσθηκόσιν. εἰ δὲ ἀσιδόντες αὐ-
 τούς πολλῇ τῇ ῥύμῃ φερομένους
 καὶ οἷον ταῖς ἐπίσιν ἀπειρηκό-
 τας, διέστησαν εὐμψῶς ἀπ' ἀλλή-

ღურებდა თავისიანებს აჩქარებუ-
 ლობას. მაგრამ, როდესაც იმას არ
 დაუჯერეს, თვითონაც შეუერთდა
 უმეტესობას, თუმცა უგულოდ
 დაუთნო და თავისიანებთან ერთად
 მაშინვე გაილაშქრა, რომ არავის
 დაეწამებინა მისთვის სილაჩრე:
 მხოლოდ ამ მიზეზის გამო იძლეო-
 და ის კარგ ჩრევის, მას სრულეობ-
 თაც არ მოსწონდა ის, რაც ხდე-
 ბოდა, მაგრამ ამვე დროს სურდა
 მასში მონაწილეობა მიეღო, რანა-
 რადაც არ უნდა დამთავრებულყო
 ის. და, მართლაც, კინალამ ყველა-
 ნი დაიღუპნენ იქ, რომ ისინი არ
 გადაერჩინა უზენაესისაგან მომდი-
 ნარე, რადაც სხვა განგებას. იმ აღ-
 გილას დილიმნიტები იღვნენ დუ-
 რაშმულნი და რადგან ისინი მოიე-
 რიშეთა მცირერიცხოვნობას ქედ-
 მალღურად უყურებდენ, დაუხვდენ
 მათ მშვიდად და ადგილიდან არ
 დაძრულან. ხოლო, როდესაც ისინი
 მოუახლოვდენ, მაშინვე შეუმჩნე-
 ვლად შემოატრიალეს ფრთები, გარს
 შემოეხვიენ თავდამსხმელებს და
 რკალივით შემოეტყნენ მათ რო-
 მაელები, ყოველ მხრივ გარშე-
 მორტყმულნი, უკვე კი აღარ ფიქ-
 რობდენ მტრის წინააღმდეგ მოქ-
 მედებაზე, სანუკვარად და ამვე
 დროს დაუჯერებლად მიიჩნდათ,
 რომ რამენაირად გასხლტომოდენ
 მტრის. და, არ, ისინი ერთი შეო-
 რეს მიეკვრნენ, უხდები წინ გაჭიმეს
 და ერთმანეთად ეცნენ მტრის თმ

2) το αστυ ρ.

λων και ἀπεκρίθησαν, οὐκ ἐνεγκόντες ἄνδρας δυσφανατοῦντας και ὅποι αὐτοῖς τὸ θράσος χωρήσει οὐ λογιζομένους. οὕτω δὲ ἐκείνων ἐφέντων, ἐκδραμόντες οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ παρεῖχον ἄμεινοι αὐτοῖς εἶσω τοῦ περιβόλου ἐγένοντο και τὴν πύλην¹ προσήρραξαν. παρὰ τοσοῦτον μὲν κινδύνου ἔκοντο οὐκ ἐπ' ἄλλω τῷ ἀριστεύσωντες ἢ μόνω τῷ διαφυγεῖν και ἀποσωθῆναι.

Τοῖς δὲ τῶν Περσῶν ἀχθιφόροις ἐκ πλείστου διαπονυμένους ἐς τὸ τὴν τάφρον καταχωννύναι, τότε δὴ ἅπασα αὐτοῖς ανεπέπληστο και ξυνήπτο ἅπανταχόθεν τὸ ἀπερρωγὸς και μεμερισμένον, ὡς και βᾶσιμον εἶναι τὸ χωρίον στρατιᾶ τειχομαχοῦση και τὰς ἐλεπὸλεις μηχανὰς οὐ χαλεπῶς ἐνθένδε προσάγεσθαι. μακρὸς δὲ αὐτοῖς ἢ κατὰ τὴν πολυχειρίαν ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ χρόνος ἐτρέιβη. λιθους γὰρ κατὰ τὸ μάλλον και χοῦν ἐμβαλόντες οὐ ῥαδίως πρὸς τὰς ξυγκλείσεις ἐξήρχουν, ξύλων οὐ μάλα παρόντων, ὅτι μὴ ἐπρόσχη πρόρρωθεν ἐκ τῆς νάπησ κατατέμνοντες ξὺν πόνω πολλῷ διεκόμεζον. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι ἐτύχανον ἡδὴ πρότερον ἅπαντας τοὺς ἀμφὶ τὸ ἄστει ἀγμυμα-ხელი ბევრი იყო. მართალია, ბევრი ქვა და მიწა ჩაყარეს თხრილში, მაგრამ ამოსავსებად მაინც არ იკმარა; ხე-ტყის მასალაც სრულებით არ ჰქონდათ იქვე, თუ შორეულ ტყეში არ მოსჭრიდნენ და დიდის წვალეებით არ მიიტანდნენ. რომაელებს გადაეწვათ ქალაქის გარშემო

რაზმებს, რომლებიც ქალაქთან ახლოს იდგნენ. ამათ რომ დაინახეს დიდის ხეობებით მოზღვავებული და თითქოს სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი მტერი, მაშინვე გამოეყვნენ ერთმანეთს და დაიშალნენ, რადგან ვერ გაუძლეს თავგანწირულად მომავალ მეომრებს, რომლებიც არც კი უწევდნენ ანგარიშს იმას, თუ რას მოუტანდა მათ ეს გამბედაობა. ამრიგად, სპარსელები რომ ჩამოეცალნენ, რომაელები, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, გაძვრნენ და მაშინვე სიხარულით შევიდნენ ზღუდის შიგნით და კარები ჩაკეტეს. ასეთს ხიფათში ჩავარდნენ ისინი და სხვა არაფრით უსახელებიათ თავი გარდა იმისა, რომ შესძლეს გაქცევა და თავის გადარჩენა.

III 23. სპარსელი მუშები კარგა ხანია თხრილის ამოსავსებად მუშაობდნენ და მათ უკვე მთლიანად ამოვესოთ ის, ყველგან შეესწორებინათ ჩამონგრეული და დახეთქილი ადგილები, ისე რომ ალყის შემოსარტყმელად გაგზავნილი ჯარი ამ ადგილს ადვილად გაივლიდა. ქალაქის ასაღებად საჭირო მანქანების იქ მიტანაც არ გაუძენლდებოდა. ამ საქმეს მათ საკმაოდ დიდი დრო მოანდომეს, თუმცა

¹) πολιν R.

ρὺς ἐμπρήσαντες καὶ πρὸς γε
 τὰς τῶν ὀδοιπόρων καταλύσεις
 καὶ εἴ τι ἕτερον ἐνδιαίτημα ὡς
 πλησιαίτατα ἴδρυτο. τοῦτ' δὲ ἔδ-
 ρασαν ὡς ἂν μὴ τὴν ἐνθ' ἐνδο
 ὕλην οἱ πολέμοι πρόχειρον ἔχον-
 τες εὐκόλως τὰς ἐπιτεχνήσεις τῶν
 ἔργων ποιοῖντο. ἐκείνης μὲν οὖν
 τῆς ἡμέρας οὐδὲν τι ἀξιαφήγη-
 τον ἄλλο ἐπράχθη, ἀλλὰ νυκτὸς
 ἐπιφοιτώσης ὁ Ναχοραγὰν ἄμα
 τρις πλήθεισιν ἐς τὸ στρατόπεδον
 ἐπανῆκεν.

Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Μαρτίνος τὰ
 τε τῶν οἰκείων φρονήματα ἐπιρ-
 ρῶσαι βουλόμενος καὶ τοὺς ἐναν-
 τίους ἐκπλήξαι, ἠθροισε μὲν ἐς
 ταῦτ' ἅπασαν τὴν τῶν Ῥωμαίων
 στρατιάν, ὡς δὴ τι τῶν παρόντων
 πέρι διασχεψόμενος· ἐσφοιτᾷ δὲ
 ἀθρόον ἐς μέσον, οὕτω πρὸς αὐ-
 τοῦ μεμελετημένον, ἀνὴρ τις τῶν
 οὐ λίαν γνωρίμων, κονιορτοῦ τε
 ἀνάπλεως καὶ οἶος ἐκ μακρᾶς
 ὀδοιπορίας εἰκάζεσθαι, ἦκειν τε
 ἔλεγεν αὐτίκα ἐκ Βυζαντίου καὶ
 γράμμα τοῦ βασιλέως ἐπιφέρεισ-
 θαι. λαβὼν δὲ τοῦτο ἀσμενέσ-
 θατα δῆθεν ὁ στρατηγὸς καὶ
 ἀνελίζας οὐκ ἐν ἀπορρήτῳ καθ'
 αὐτὸν ἀνελέγετο οὐδὲ μόνους τοῖς
 ὄμμασιν ἡσυχῇ διῶν τῷ νῦν ἐση-
 γε τὰ γεγραμμένα, ἀλλ' ἀνεβόα
 λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, ὡς' ἂν ἅπαν-
 τες ἐπαίσιεν. καὶ τῷ μὲν βιβλι-
 δίῳ ἐκείνῳ ἴσως ἄλλο τι ἐνεγέγ-
 ραπτο, ἦν δὲ ὅμως τὰ βωόμενα
 τὰδε· „ἐστάλκαμέν σοι καὶ ἐτέραν

მდებარე ყველა სოფლები, აგრეთვე
 მგზავრების გასაჩერებელი სადგო-
 მები და რაც კი მახლობლად სხვა
 რამ ბინები მოიპოვებოდა. ეს იმ
 მოსაზრებით უქნიათ მათ, რომ
 მტერს ხელთ არ ჩავარდნოდა ხე-
 ტყის მასალა და ადვილად არ
 მოეხერხებინა თავისი საქმის შეს-
 რულება. ამ დღეს სხვა არაფერი
 მომხდარა ისეთი, რომ მოხსენება
 ღირდეს, ხოლო, ღამე რომ ჩამოწვა,
 ნახორავანი თავისი ჯარით ბანაკ-
 ში დაბრუნდა.

მეორე დღეს მარტინემ იმ მიზ-
 ნით, რომ თავისი ნები აღეფრთო-
 ვანებინა და მტერი დაეშინებინა,
 შეკრიბა რომელიღაც მთელი ჯარი,
 ვითომც მიმდინარე მდგომარეობა-
 ზე მოსათათბირებლად. მის მიერვე
 წინასწარ მიცემული გეგმის მი-
 ხედვით, უცებ შუა კრებაზე გა-
 მოცხადდა ერთი კაცი, რომელიც
 არა ჰგავდა წარჩინებულს, მთლად
 გამტვერიანებული, თითქოს შორი
 ვზიდან მოსულიყო, და თქვა, ეს
 წამია ბიზანტიონიდან მოვედი, მე-
 ფის წერილი მოვიტანეო. სარ-
 დალმა, რასაკვირველია, სიხარუ-
 ლით გამოართვა ეს წერილი, გახ-
 სნა, და ისე, რომ არც უხმოდ ჩაუ-
 კითხავს თავისთვის და თვალციკი
 არ გადაუკრავს ჩუმად წერილის
 შინაარსის გასაცნობად, მჭეჭარე
 ხმით ხმამალა წაიკითხა, რომ ყვე-
 ლას გაეგონა. შესაძლებელია ამ
 წერილში სხვა რამეც ეწერა, მაგ-
 რამ მარტინემ შემდეგი წაიკითხა:
 «გიგზავნი ახალ ჯარს, რომელიც

στρατιαν οὐ μείονα τῆς προσού-
σης· κείτοι εἰ καὶ πολλῶ πλείους
οἱ δυσμενεῖς τυγχάνοιεν ὄντες,
ἀλλ' εὐκ ἐς τοσούτον ἡμᾶς ὑπερ-
βαλοῦνται τῶ πλήθει ὁπόσον ὑμεῖς
τῆ ἀνδρείᾳ, ὥστε ξυμῆσεται τῆν
τε ὀλιγότητα καὶ τῆν ἀμετρίαν τῶν
ἰσων μὴ ἀφεστηχέναι. ὡς ἂν δὲ
μηδὲ ταύτη ἐκείναι μεγαλαυχοῖεν,
δέχου καὶ τοῦτον δὴ τὸν στρατόν,
ὥσπερ φιλοτιμίας μᾶλλον καὶ
ἐπιδείξεως, ἀλλ' εὐ τοῦ ἀναγ-
καίου χάριν ἀπεστειχμένους. θαρ-
ρεῖν ταίνυν καὶ ἔργου ἔχουσθαι
ξύν προθυμίᾳ, ὡς ἡμῶν οὐδὲν
ἔτι οὖν τῶν δεόντων περιοφεμέ-
νων“. εὐφῶς δὴ οὖν ἀνεπυθά-
γετο ὁ πῆ εἴη τὸ στρατεύμα. ὁ δὲ
„οὐ πόρρω“ εἶπεν „ἀφεστήχασιν
ἢ μόνον τέτταρσι Λαζικοῖς¹ πα-
ρασάγγαις“. κατχλειοπένας γὰρ
αὐτοῦς ἀμφὶ τὸν Νέοκλον ποτα-
μὸν ἐπι αὐλιζομένους. καὶ ὁ Μαρ-
τίνος ἕργῆν τινα τῶν πρὸς ὧν
ὑποκρινόμενος, „ἀπίτωσαν αὐθις“
ἔφη „ὡς τάχιστα, καὶ οἴκαδε

იმაზე მცირერიცხოვანი არ არის,
ვიდრე ის, რომელიც გყავს; მოწი-
ნააღმდეგე რომ თქვენზე უფრო
ბევრად მრავალრიცხოვანიც აღ-
მოჩნდეს, მაინც იმდენად ვერ გა-
ჯობებს თქვენ რაოდენობით, რამ-
დენადაც თქვენ აჯობებთ მას ვაჟ-
კაცობით, ასე რომ მცირერიცხოვ-
ნობასა და მრავალრიცხოვნობას
შორის მუდამ იქნება წონასწორობა.
მაგრამ რომ იმათ თავი არ გამოი-
ღონ ამით, მიიღე ეს ჯარიც, რომ
მელსაც გიგზავნი აქ უფრო ჩემი
კეთილგანწყობილების დასამტკი-
ცებლად, ვიდრე აუცილებელი სა-
ჭიროების გამო. მაშ, ყოჩაღად
იყავით და გულმოდგინედ მოეკი-
დეთ საქმეს, და ჩვენც არაფერს
დაგაკლებთ ისეთს, რაც თქვენთვის
საჭიროა». მაშინვე შეეკითხნენ იმ
კაცს, სად არის ჯარიო. იმანაც
უპაუხა: „აგერ დგას, ახლოს, ოთხი
ლახური ფარსანგის მანძილზე“,
მდინარე ნეოკნესთან² დავტოვე
ისინი, იქ შესასვენებლად გაჩერ-
დნო. მარტინემ კი მრისხანე საზე

1) Λαζικοῖς R, Περσικοῖς vulg.

2) ნეოკნეს (Νεοκλος) შესახებ სამართლიანად აღნიშნავდა აკად. ბროსე (Add. 92), წინააღმდეგ სენ-მარტენის აზრისა (Lebeau IX, 554), რომ ეს მდინარე რიონის სამხრეთით უნდა ვიგულისხმოდ და არა ჩრდილოეთით. მართლაც: თუმცა ეს ამბავი მარტინესაგან მოგონილად ჩანს, თანახმად აგათიას გადმოცემისა, მაგრამ ის მოგონილია, რასაკვირველია, რეალური შესაძლებლობის საფუძველზე, ე. ი. ამ ამბავში მოცემული გეოგრაფიული ცნობები უთუოდ სინამდვილის შესაფერისი უნდა ყოფილიყო; წინააღმდეგ შემთხვევაში ის დამაჯარებელი არ იქნებოდა ჯარისათვის. რომლის გამხნეება სურდა მარტინეს ამ მოგონილი ამბის სახეალებით. და ამ მოგონილ ამბავში მოცემული ცნობის მიხედვით ბიზანტიელთა ბანაკში მრდის ერთი კაცი, რომელსაც ვითოზეც წერილი მოაქვს კეისარისაგან, სადაც უკანასკნელი ატყობინებს მარტინეს დამატებით ჯარს გიგზავნიო; ამ შიკრიკმა თითქმის დაასწრო ამ ჯარს ფოთში მოსვლა, ჯარი კი ჩამორჩა:

ἀγαστρεφότων, ὡς ἔγωγε οὐκ ἄν ποτε αὐτοῖς ἐφείην ἐνθάδε γενέσθαι. δεινὸν γὰρ εἰ τῶνδε τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐκ πλείστου ἡμῖν ξυστρατευομένων, πολὺν ὄσον χρόνον διαπονηθέντων καὶ πολλὰς πρὸς τοὺς πολεμίους παραταξαμένων, ἤδη τε οὐ πρόρρω ἡχόντων ἐκποδῶν ποιήσασθαι τὸ ἀντίπαλον καὶ τελευτάτην ἀναδῆσασθαι νίκηγν, οἱ δὲ οὕτω κατὸ-

მიილო და თქვა: „ეხლავე წავიდენ უკან და შინ გაბრუნდენ, მე აქ იმათ არ მოუშვებ არასდროს. საკვირველია! ეს ხალხი იმთავითვე ჩვენთან ერთად ლაშქრობს, რამდენი ხანია შრომას ეწევა და მტერსაც ხშირად შებრძოლებია, სადაც არის მტერს კისერს მოსტეხენ და საბოლოოდ გაიმარჯვებენ! და აი, ისინი მოვლენ, როდესაც განსაცდელი გამოვლის, და, იმ დროს რო-

ჯარმა დასასვენებლად აქედან ოთხი ლაზური ფარსანგის მანძილზე დაიბანაკა მდინარე ნეოკნეზე, მე ისინი იქ დავტოვეო, თქვა მან. ცხადია, რომ შიკრიკი (და მასთან ერთად ჯარიც) ბიზანტიის კეისრისაგან უნდა სამხრეთიდან მოსულიყო და არა ჩრდილოეთიდან. გარდა ამისა იმავე სამხრეთის მიმართულებას მიუთითებს აგათიას სხვა ცნობაც. ქვემოთ (III, 25; ჩვენი გვ. 116) აგათია მოგვითხრობს რომ შემთხვევით სარდალი იუსტინე თავისი ჯარის ერთი ნაწილით ქალაქ გარეთ წავიდა სალოცავში ისე, რომ სპარსელებს ეს არ შეუძინევიათ. როდესაც ის ბრუნდებოდა, სპარსელები უკვე გაშმაგებით იბრძოდნენ ქალაქის კედლებთან. იუსტინემ საბრძოლველად განაწყო თავისი ჯარი და იერიში მიიტანა მტრის იმ ნაწილზე, რომელიც ზედ ზღვის ნაპირთან იყო დარაზმული; «ისინიც ხომ (ე. ი. იუსტინე და მისი ჯარი) იქიდან მოვიდნენ» — ამბობს აგათია. სპარსელებს ეგონათ, რომ ეს სწორედ ის ჯარი იყო, რომელიც ბიზანტიონიდან დამატებით გამოეგზავნა კეისარს. ვინაიდან ჩვენ ვიცით, რომ სპარსელები ქალაქს სამხრეთიდან მიუდგნენ იხ. ზემოთ გვ. 98), ცხადია, რომ იუსტინე სამხრეთიდან მოვიდა ზღვის კიდით და არა ჩრდილოეთიდან. მაშასადამე, ეს მდინარე რიონის სამხრეთით უნდა ვეძებოთ. სამხრეთით ოთხი ლაზური ფარსანგის (ე. ი. დაახლ. 14 კმ.) მანძილზე რიონიდან შავ ზღვას ერთვის მდ. მალთაყვა. რამდენადაც აგათიას მიერ მანძილების შესახებ მოცემულმა ცნობებმა რამდენსამე შემთხვევაში უკვე ჩვენი ნდობა მოიპოვეს, ამდენად ჩვენ საბუთი არ გვაქვს ნეოკნეს შესახებ აღნიშნულ ცნობას უნდობლად მოვეპყრათ, მით უმეტეს რომ ამ ცნობას ზოგიერთი სხვაც ამაგრებს. — შავ ზღვაში შემდინარე წყლების შესახებ დაწვრილებითს ცნობებს იძლევიან ძველი ბერძენი და რომელიც ავტორები, მათ შორის განსაკუთრებული ზედმიწევნილობით მანძილებსაც აღნიშნავს არიანეს ცნობით ფაზისის სამხრეთით 90 სტადიონის მანძილზე შავ ზღვას ერთვის მდინარე *Μαγρος*-ი (*Arriani Periplus* 8—9, ed. R. Hercher, p. 90; მდინარე *Mogrus*'ს აღნიშნავს აგრეთვე პლინიუსი VI, 12). და, აი, ჩვენ რომ ვადარებთ ერთმანეთს არიანეს 40 სტადიონს (15,75 კმ.) და აგათიას 80 სტადიონს (ერთი ლაზური ფარსანგი 20 სტადიონს უდრის), გვებადება აზრი ამ ორი მდინარის იგივეობის შესახებ. და, თუ მივიღებთ მხედველობაში იმას, რომ *Chr. Persona*-ს ლათინურ თარგმანში სწერია *Neognus*, და იმასაც, რომ *Νεογνος* სხვაგან არსად გვხვდება, თუმცა შავ ზღვაში შემდინარე წყლებზე ბევრს ავტორს უწერია, იქნება *Νεογνος*-ი *Μαγρος*-ის შერყენილ ფორმად მივიჩნიოთ.

πιν τοῦ ἀναγκαίου παρέσονται
καὶ μόνον οὐχὶ ἀπογευσάμενοι
τῶν κινδύνων εἶτα τὴν ἑμοίαν
ἀποίονται δόξαν καὶ ἐς ἐκείνους
ἀνενεχθεῖη τὸ πέρασ, καὶ τὸ δὴ
πάντων ἀδύνατον, τὰ γέρα ἐπ'
ἰσῆς καρπώσονται τῆδε. ἀλλ'
ἐκείνοις μὲν αὐτοῦ μενετέα ἐς
θσον ἐς τὴν ἀποπορείαν παρα-
σκευάσασθαι, ἀποχρήσασθαι δὲ
ἡμῖν οὗτοι τὸ λειπόμενον τοῦ πο-
λέμου ἄριστα κητεργάσασθαι.
καὶ ἅμα ἐς τὰ πλήθη ἐπιστρα-
φείς· „ἦ οὐχὶ καὶ ἡμῖν ταῦτα“
ἔφη „δοκεῖ, ὃ ἄνδρες ξυστρατι-
ται;“ οἱ δὲ ἐπευφήμησαν ξὺν βοῇ
καὶ δίκαια εἶναι ἀνέκραγον τὰ
τῷ στρατηγῷ βεβουλευμένα. καὶ
οἱ μὲν θάρραλέωτεροι ἐγεγένητο
καὶ οἶον ἐτέρων οὐ δεῖσθαι προσ-
βοηθησόντων. μάλιστα γὰρ αὐ-
τοὺς ἐς ἔριν ἐκίνει καὶ φιλοτιμίαν
ἢ τῶν λαφύρων ἐλπίς καὶ ὅτι
αὐτοὶ οὐκ ἐς μακρὰν ἀπαντα-
φύοντο κομιεῖσθαι, ὥσπερ ἡδη
τοὺς δυσμενεῖς ἀνελόντες, καὶ
τοῦτο μόνον πεφροντισμένον αὐ-
τοῖς ὅπως τὴν λείαν διανεμοῦνται.

Ἀπέβη δὲ ὄμως καὶ θάτερον
τῶν Μαρτίου διανοημάτων. ὁ
γὰρ λόγος οὗτος διὰ τοῦ πλή-
θους ἐξολισθησας καὶ πανταχοῦ
περιηγμένος καὶ παρ' αὐτοὺς
ἀφίχται τοὺς Πέρσας, ὡς ἄρα
στρατιὰ ἐτέρᾳ Ῥωμαϊκῇ τῷ Νεό-
κω ποταμῷ παραγέγονε καὶ ὅσον
οὐπω τοῖς προτέροις ἀναμιμνέ-
ται. ἀφασίχ δὴ οὖν ἅπαντες εἰ-

დესაც არც კი უგემიათ ეს ხიფათი, თანაბარ სახელს მოიხვეჭენ; და ომის დასრულებასაც მათ მიაწერენ; და ყველაზე უფრო უსამართლო ამბავი ის იქნება, რომ საჩუქრებსაც ამითან თანაბრად მიიღებენ. ჩემის აზრით, ისინი იქვე უნდა დარჩენ და მოემზადონ უკან გასაბრუნებლად, ჩვენ კი ესენიც გვეყოფიან იმისათვის, რომ ომი კარგად დავაბოლოოთ“. ეს რომ თქვა, მიუბრუნდა ჯარს: „განათქვენც ამ აზრისა არ ხართ, ჯარისკაცნო?“ ჰკითხა მან; იმათაც შესძახეს თანხმობით, სარდალი მართალს ამბობსო. და უფრო გაბედულნი გახდენ, თითქოს სხვის დახმარება არ ესაჭიროებოდათ. უფრო მეტად ნადავლის მოპოვების იმედო აქეზებდა მათ საბრძოლველად და მამაცობის გამოსაჩენად, — რადგან ისინი ფიქრობდენ, რომ სულ მალე ჩაიგდებდენ ხელში ყველაფერს, ვინაიდან მტერს დაამარცხებდენ, და მხოლოდ ის და აწუხებდა მათ, თუ ნადავლი; როგორ გაიყოფდენ.

III 24. მარტინეს მეორე ნატვრაც აუხდა: ეს ამბავი ხალხში გავიდა და მთელს არემარეს მოედო, და თვით სპარსელებამდეც მიაღწია ხმებმა, რომაელთა მეორე ჯარი მოვიდა მდინარე ნეოკნესთან და საცაა. წინანდელ ჯარს შეუერთდებო. შიშისაგან თავზარი დაეცა ყველას, ამდენი ჯათით წელში გაწყვეტილებს მტრის ახალ და და-

χοντο, δεδιότες εἰ μέλλοιεν το-
 σούτοις ἤδη πόνοις τετραχάμε-
 νοι πρὸς νέους ἄλλους καὶ ἀκμήτας
 παρατάττεσθαι πολέμους. ὁ δὲ Να-
 χοραγὰν οὐδὲν τι μελλήσας καὶ
 ἴλην τινὰ μετρίαν ἐκ τῶν Περ-
 σικῶν ἔστειλε ταγματῶν ἀνὰ τὴν
 ἀτραπὸν ἐκείνην, καθ' ἣν ᾤετο
 διαβήσεσθαι τοὺς περὶ ὧν ἐτύγ-
 χανε τῆ φήμῃ ἐξηπατημένους. οἱ
 δὲ παραγενόμενοι σπουδῆ τε καὶ
 ἀγρυπνίᾳ οὐκ ἐν δέοντι ἐχρῶντο.
 καταλαβόντες γὰρ τὰ ἐπίκαιρα
 τῶν χωρῶν ὑπεκρύπτοντο αὐ-
 τοῦ καὶ ἀνέμενον τοὺς οὐδαμῶς
 παρεσομένους, γνῶμην ἔχοντες
 ἀφυλάκτως αὐτοῖς τῷ ἀπροσδο-
 κῆτι τυχὸν προΐουσιν ἐπιπεσεῖσ-
 θαι καὶ τὸ τάχος ἀνακόψαι τῆς
 πορείας, ἕως οἱ ἐν τῷ ἄστει ἐκ-
 πολιορκηθεῖεν. οὕτω μὲν οὖν δὴ-
 ναμῖς οὐ λίαν ἐλαχίστη τῶν Περ-
 σῶν μάτην ἠσχόλητο, τῷ ἄλλου
 πλήθους ἀφηρημένη. εὐθύς δὲ ὁ
 Ναχοραγὰν ἐξῆγε καὶ ὡς τὸν
 στρατὸν, φθάσαι τὴν ἐπήλυσιν
 δῆθεν βουλόμενος τῶν οὐδαμῶς
 παρεσομένων, καὶ πολλῶ ἔξιν
 φρονήματι κατὰ τῶν Ῥωμαίων
 ἐχώρει, ἐπικομπάζων ἀναφανδὸν
 καὶ ἐπομνύμενος ἢ μὴν ἀνθημε-
 ρὸν τὴν πόλιν ἄπασαν αὐτοῖς
 ἀνδράσιν ἐμπρῆσαι ἐπελέληστο.
 γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ ἀμφαδείας
 ὁ ἔμπληκτος ὡς ἄρα ἐπὶ πόλεμον

სვენებულ ჯართან მოგვიხდება
 ბრძოლაო. ამიტომ ნახორაგანმა
 აღარ დააყოვნა, სპარსული რაზმე-
 ბიდან გამოყო. საკმაო რაოდენობა
 ცხენოსნებისა და გაგზავნა იმ მიმარ-
 თულებით, რომლითაც მისი აზრით
 გამოივლიდნ ისინი, რომელთაც მო-
 სგრის შესახებ ის შეცდომაში იქმნა
 შეყვანილი გავრცელებული ხმების
 წყალობით. ისინიც მივიდნ იქ და
 დიდი სიფხიზლე და გულმოდგი-
 ნეობა გამოიჩინეს, თუმცა ეს სრუ-
 ლიად არ იყო საჭირო: დაეკავეს
 ხელსაყრელი ადგილები, ჩასაფრდნ
 იქ და დაუწყეს ლოდინი იმათ,
 რომლებიც არასოდეს არ მოვიდნ;
 განზრახული ჰქონდათ მოულოდნე-
 ლად თავს დასხმოდნ უზრუნველად
 მომავალ რომაელებს და გზაში
 შეეჩერებინათ ისინი მანამ, სანამ
 ქალაქში მყოფნი ალყაშემორტყმუ-
 ლი იქნებოდნ¹. ამრიგად, სპარ-
 სელთა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი
 რაზმი, დანარჩენ ჯარს მოწყვეტი-
 ლი, ტყუილ-უბრალოდ იბანდებო-
 და. ამასობაში ნახორაგანმა მანც
 გამოიყვანა ჯარი, რომ დაესწრო
 იმათთვის, რომლებიც არასდროს
 არ მოვიდოდნ, და მთელი ძალით
 ეკვეთა რომაელებს, თანაც აშკარა-
 რად ტრაბახობდა და იფიცებოდა,
 უთუოდ დღესვე მთელ ქალაქს იქ
 მყოფი ჯართურთ გადავწვავო.
 როგორც ჩანს, მას, სიამაყის გამო
 თავგზადაბნეულს, დაავიწყდა, რომ

1) ე. ი. სანამ სპარსელები არ დაამარცხებდნ ქალაქში მყოფ რომაელებს და ქალაქს (ფოთს) არ აიღებდნ.

ἦει, πρᾶγμα οὕτως ἀφανές τε
καὶ ἀδηλότατον καὶ πολλὰς ἐπι-
δεχόμενον ἐφ' ἑκάτερα ῥοπὰς
καὶ μεταβάσεις, μάλιστα τε πάν-
των θείας τινὸς καὶ ὑπερτέρας
ἀνάγκης ἀπηρτημένον, ὅσον καὶ
σμικρὸν οὐδὲν ἐν ταυτῷ γίγνε-
ται, ἀλλ' ἔθνη τε ἀνθρώπων μυ-
ρία καὶ πόλεις συχναὶ καὶ πολι-
τεῖα ξύμπασα οὕτω παρασχὸν
ἀνακινεῖται καὶ διαταράττεται,
καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐλπίδας
σαλεύει. ὁ δὲ ἐς τοσοῦτον ἐπήρ-
το ἀλαζονείας ὡς καὶ τοῖς ἐργο-
πόνοις καὶ ὑπηρέταις, εἰ δὴ ἀνά-
τῆν ὕλην σχεδαννύμενοι τὰ δένδ-
ρα κατέτεμνον, τυχὸν μὲν ξυλείας
ἐνεκα, τυχὸν δὲ καὶ ἐπισκευῆς
τῶν πολεμικῶν μηχανημάτων,
τούτοις δὴ οὖν ἄπασιν ἐκέλευεν,
ἐπειδὴν καπνὸν ἀρθέντα θεά-
σοιντο, τοὺς δὲ γιγνώσκειν ὡς
πῦρ ἦδη τῷ τῶν Ῥωμαίων περι-
βόλῳ εἶη ἐμβεβλημένον, καὶ με-
θεῖναι μὲν τὰ ἐν χερσὶν ἔργα,
δρομαίους δὲ ὡς αὐτὸν ἵκειν καὶ
ξυνεπιβάλλειν τὴν φλόγα, ὡς ἂν
ῥαδίως ἄπαντα πυρποληθῆι. καὶ
ὁ μὲν τοιαῦτα ἐφ' ἑαυτῷ βρεν-
θισόμενος εἶχετο τῆς ἐφόδου.

Ἰουστίνον δὲ τὸν Γερμανοῦ, οὐ
γὰρ ᾔετο ἐν τῷ τότε τὸν Ναχ-
ραγὰν παρῆσεσθαι, ἕνοιὰ τις
θεόθεν, οἶμαι, ἐσήλθε πρὸς τινα
νεῶν τῶν παρὰ Χριστιανούς σε-
μνοτάτων, οὐ πόρρω τῆς πόλεως
ἀφεσχηκότα, παραγενέσθαι ὡς

ომში მიდიოდა, საკმაოდ უცნობ
და გაურკვეველ საქმეზე, რომელიც
ორივე მხრისაკენ გადახრის ხოლმე
ცვალებადობათა სასწორს და რომელიც უმთავრესად რალაც ღვთაე-
ბრივი და უხენესი განგებისაგან
არის დამოკიდებულს; უმნიშვნელო
რამეც კი არ რჩება ერთსა და იმავე
ჟიჯიჯ მდგომარეობაში, არამედ
უთვალავი ერები და უამრავი ქა-
ლაქები და მთელი სახელმწიფოე-
ბიცი მოძრაობასა და მღელვარებაში
მოდიან და მათ ბევრნაირი იმედე-
ბი უცრუვდებათ ხოლმე. ნახორა-
განი კი ისეთ თავხედობამდე მივი-
და, რომ იმ თავის მუშებსა და
მსახურებს, რომლებიც ტყეში იყვ-
ნენ გაფანტული ხეების საჭრელად
შეშისათვის და საომარი მანქანების
საჭიროებისათვის, ყველას უბრძანა,
როგორც კი დაინახავდენ ჰაერში
ამოსულ კვამლს, ეს იმის ნიშნად
მიეღოთ, რომ რომელიცა ზღუდეს
ცეცხლი აქვს წაკიდებული, თავი
დაენებებინათ საქმისათვის და სირ-
ბილით მოსულიყვნენ მასთან, რათა
მათაც შეენთოთ ცეცხლი და ამ-
რიგად სწრაფად გადაებუვათ ყვე-
ლაფერი. ასეთი რამეები წაიტრა-
ბახა ნახორაგანმა და გაემართა
საიერიშოდ.

იუსტინეს გი, გერმანეს ძეს, რომელიც სრულებით არ ფიქრობდა
იმაზე, რომ ნახორაგანი ამ დროს
საიერიშოდ წამოვიდოდა, ვფიქრობ
რალაც ღვთაებრივმა ძალამ შთა-
გონა, სასწრაფოდ წასულიყო ერთი,
ქრისტიანეთა შორის ძალიან გან-

τάχιστα καὶ ἐπιφειάσαι. καὶ τοίνυν ἀπαλεξάμενος ἐκ τῆς Μαρτίου καὶ τῆς εἰκείας δυνάμεως ὅτι καρτερόν τε καὶ μαχιμώτατον καὶ πεντακισχιλίους ἱππότητας ἀγείρας, ἀπαντάς τε ὡς ἐς πόλεμον ἄριστα ἐξοπλίσας, ὁ δὲ ξὺν ἐκείνοις ἀπήλαυσε, τῶν τε σημεῖων οἱ ἐπομένων καὶ τῆς ἄλλης στρατηγικῆς εὐκλασίας. οὕτω δὲ ξυνερχθέν, οὕτε οἱ Πέρσαι κητεῖδον τούτους πορευομένους, οὐ μὲν οὖν οὐδὲ οἱ ἀμφὶ Ἰουστίνον ἐκείνους ἐπιφοιτῶντας, ἀλλ' ἐτέρωθεν γὰρ ἀφιγμένοι, ἀθύρόν τῶ περιβόλῳ προσέβαλλον, πλειονί τε ἢ πρότερον τοξεία ἐχρῶντο, ὡς οὕτω δὴ καὶ μάλλον τοῦ; Ῥωμαίους ἐκπλήξοντες καὶ τάχιστα τὴν πόλιν ἄρπασόμενοι.

Τριγάρτοι βέλη ἐφέρετο ἅμα συχνά, καὶ εἶτα ἕτερα καὶ ἄλλα ἐπὶ τούτοις ἀπαγτά τε τὸν μεταξὺ ἀέρα ἐπεκάλυπτον τῆ ξυνεχείχ, ὡπερ ἀλλήλοις ξυμπεφυκότα. εἶκασεν ἄν τις τὸ χρῆμα νιφετῶ μεγάλῳ ἢ χαλάζῃ πολλῇ ξὺν βιαίῳ πνεύματι καταρραγείσῃ. ἄλλοι δὲ τάς τε μηχανάς ἐκίνουν καὶ βέλη πυρφόρα ἠκόντιζον, ἔς τε τοὺς καλουμένους σπαλίωνας

თქმული, ტაძრისაკენ¹, რომელიც ქალაქს ბევრად არ იყო დაშორებული, რომ იქ ღმერთს შევედრებოდა. მან გამოარჩია მარტინეს და თავისი საკუთარი ჯარიდან ყოჩაღი და უმამაცესი მეომრები და ხუთი ათასი ცხენოსანი, თავი მოუყარა მათ, საუკეთესოდ შეაიარაღა ისინი თითქოს საბრძოლველად და მათთან ერთად წავიდა, დროშებით და სხვა ყოველგვარი სამხედრო მორთულობით. ისე მოხდა, რომ ვერც სპარსელებმა დაინახეს ისინი მიმავალნი, ვერც იუსტინეს ჯარისკაცებმა დაინახეს სპარსელები, ქალაქისკენ მიმავალნი. რადგან სპარსელები სხვა მხრიდან მიადგნენ ქალაქს და უცბად ეცნენ ზღუდეს: იმათ უფრო მეტის სიმძიფრით დაუშინეს ისრები, რომ ამით თავზარი დაეცათ რომაელებისათვის და უფრო სწრაფად აეღოთ ქალაქი.

III 25. ამრიგად, ისრები ხშირხშირად და ერთბაშად მიდიოდა, ერთი-მეორეს მიჰყვებოდა, მათ მთელი ჰაერი დაფარეს თავისი სიხშირით და ისეთი შთაბეჭდილება იყო, თითქოს ისინი ერთმანეთს შეხორცებოდნენ, თითქოს ნაშქერი ამოვარდნილიყო ან დიდი სეტყვა მოსულიყო საშინელ ქართან ერთად. ერთნა მანქანებს ეზიდებოდნენ² და, ეგრეთწოდებული სპალიონების ქვეშ შემ-

1) გამოთქმას «ძალიან განთქმული ტაძრისაკენ» *vulg.* და *Persona* უმატებენ *hagiataton (sanctissimum)*, ე. ი მარტინე წავიდა «ერთი უწმინდესი და ქრისტეანეთა შორის ძალიან განთქმული ტაძრისაკენ». როგორც აღწერილობიდან ჩანს, ეს ტაძარი ქალაქის სამხრეთით მდებარეობდა; მის შესახებ სხვა ცნობები არ მოგვეპოვება.

ὑπεισδυόμενοι πελέκεσι κατὰ τοὺς
τείχους ἐπεφέροντο, ὡς ξύλινόν
τε ὄν καὶ ταύτη ῥαδίως διατεμνόμενον.
οἱ δὲ τὸ δάπεδον διορύττειν ἐπειρῶντο
καὶ τῆς πρώτης βάσεως ἐφικνεῖσθαι,
οὕτω τε ἀνατρέπειν καὶ διασπαράττειν
τὸ ξυμπεπηγὸς καὶ ἐνηρμοσμένον.
ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἕς τε
τύς πύργους καὶ τὰς ἐπάλξεις ἐστῶτες,
ἀντείχον ξὺν προθυμίᾳ καὶ ἀπεμάχοντο,
ὥσπερ τῇ πείρᾳ δεικνύναι βουλόμενοι
τὸ μὴ χρῆναι αὐτοῖς ἐτέραν δύναμιν
προσγενέσθαι. ἢ τε τοῦ Μαρτίνου
ἀπάτη ἐν αὐτῷ δὴ τῷ ἔργῳ διεφάνη
ὡς χρήσιμός τε ἦν καὶ ἐνεργωτάτη.
ἅπαντες γὰρ ἀφ' ἑδῶς διεπονοῦντο,
οὐδένα ὄντινα τρόπον ἀμυντήριον
μεθιέντες. δόρατα μὲν γὰρ πολλὰ
ἐκ τοῦ μετώρου ἀχοντιζόμενα τοὺς
πολεμίους ἐτίτρωσεν, ἅτε δὴ πλήθει
γυμνῶ ἐρυμάτων προσπίπτοντα
καὶ οὐδὲ ἐνὸν ἐτέρωθι φέρεσθαι,
λίθοι δὲ ἀμαξιαῖοι κατὰ τῶν
σπαλιώνων ἐρρίπτοντο τὰ πλέγματα
καταγύντες. μείονές τε ἄλλοι
διασφενδονώμενοι τὰ κράνη τῶν
Μήδων καὶ τὰς ἀσπίδας κατέθραυον,
πελάζειν τε αὐτοῖς ἐν χρόνῳ τῷ
τείχει οὐ μάλα ἐφίεσαν, βιαίότερον
ἐνοχλοῦντες. τῶν δὲ ταῖς ἀκάτοις,
ἢ περ μοι ἤδη ἐρρήθη, ἐφεστηκότων,
οἱ μὲν τόξοις χρώμενοι πλείστους
ἐσίνοντο, ἅτε ἀνωθεν βάλλοντες,
οἱ δὲ τῶν μηχανῶν δαημονέστατα
ἦπτοντο,

ძვრალნი, ცეცხლიან ისრებს სტყორ-
ცნიდენ, ცულებით მიჰქონდათ
იერიში კედელზე—კედელი ხომ
ხისა იყო და ასე ადვილად შეიძ-
ლებოდა მისი დაჩეხა; სხვები კიდეც
ცდილობდენ საძირკველი გამოეჩ-
ხარათ და პირველ საფუძვლამდე
მიეღწიათ და ამნაირად გადაენ-
გრიათ და დაეშალათ ის, რაც
მჭიდროდ იყო შეკრული და შეერ-
თებული. თავისი მხრით რომაელებიც
შემდგარიყვნენ კოშკებსა და
კბილანებზე და სასტიკ წინააღმ-
დეგობას უწევდენ სპარსელებს,
თითქოს ამ თავისი გულმოდგინეობით
იმის დამტკიცება სურდათ, რომ
ისინი არ საჭიროებდენ სხვა
დამხმარე ჯარს. აი, აქ, ამ საქმეში,
გამოჩნდა, თუ რა სასარგებლო და
გამოსადეგი იყო ის ეშმაკობა, რომელიც
მარტინემ იხმარა. ყველანი უშიშრად
იბრძოდენ და არავითარ დასაცავ
ხერხს არ ერიდებოდენ. მოწინააღმდეგეებს
ჭრილობებს აყენებდენ ზემოდან
ნატყორცნი შუბლებით, რომლებიც
უსათვარველო, გატიტვლებულ
ჯარს ეცემოდა, იმ დროს როდესაც
ამ ჯარს არავითარი საშუალება
არ ჰქონდა სხვაგნით წასულიყო;
გარდა ამისა სპალიონებს ესროდენ
უზარმაზარ ქვებს, რომლებიც ყუთებს
ანადგურებდენ. სხვა უფრო მცირე
ქვებიც, შურღულით გასროლილი,
მიდიელთა მუზარადებსა და ფარებს
სტეხდენ და საშუალებას არ აძლევდენ
მიდიელებს კედელს მიახლოვებოდენ,
რადგანაც ძალიან უშლიდენ

τὰ τε ὑπόπτερα ἐκείνα τὰ καὶ ἐς τοῦτο ἐσκευασμένα δοράτια, πολλῆ ξὺν ἀνάγκῃ ἐκτινασσόμενα ἐπὶ πλεῖστον ἐφέρετο, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν βαρβάρων πόρρωθεν ἔτι ἐπερχομένους ἐκ τοῦ ἀφανοῦς αὐτοῖς ἵπποις διαπερνασθαι καὶ καταπίπτειν ἐξαπιναίως. βοή τε ἐπὶ μέγα ἐπήρτο καὶ σάλπιγγες ἐκατέρωθεν πολεμιστήριόν τι μέλος ἐπήδον. οἱ δὲ Πέρσαι καὶ τοῖς τυμπάνοις ἐβόμβουν καὶ σφοδρότερον ἐπηγάλαζον ἐκπλήξεως ἕνεκα, ὃ τε τῶν ἵππων χρεμετισμὸς καὶ τῶν ἀσπίδων ὁ πάταγος καὶ αἱ τῶν θωράκων ξυντρίψεις παμμυγῆ τινὰ καὶ ἀγριον ἀνέπλεκον ἦχον.

Ἐν τούτῳ δὲ Ἰουστίνῳ τῷ Γερμανοῦ ἐκ τοῦ γεῶ ἐπανιόντι ξυνασθησὶς γίγνεται τῶν δρωμένων τῆ τε ταραχῆ καὶ τῷ κτύπῳ. καὶ αὐτίκα τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἐπὶ ὄτασ ζυστρέφας καὶ ἐς τάξιν τινὰ ἐν κόσμῳ καταστησάμενος τὰ τε σημεῖα ἐς ὕψος ἀρῶναι ἐκέλευε καὶ ἀπαντας ἔχεσθαι ἔργου, γιγνώσκοντας ὡς οὐκ ἀθροῖ ἐτυχον τοῦ ἄστεος ἐξελθυσθότες, ἀλλ' ἐφ' ἣ δεδιξασθαι τοὺς πολεμίους τῷ ἀπροσδοκίῳ καὶ ἀπελάσαι τῆς πολιαρχίας. ὡς δὲ βραχὺ τι ἰὸν ἰσθῆτος გამსჭვალულნი, რომ რომ ისინი ქალაქიდან გამოვიდნენ, დაეცათ მტრისათვის და ხელი ზე. როდესაც ისინი წინ წავიდნენ

ხელს. იმ ჩამოკიდებულ ნაგებში მყოფთაგან, რომლებზეაც ზემოთ მქონდა საუბარი¹, ერთნი ისრებს სტყორცნიდნენ მტერს და ბევრს აყენებდნენ ვნებას, რადგან ზემოდან ისროდნენ, ხოლო სხვები ოსტატურად ესროდნენ მანქანებს, და სწრაფად მომავალი და ამისათვის საგანგებოდ დამზადებული ხელშუბები, დიდის ძალით გასროლილი, შორს აღწევდნენ, ისე რომ ბევრი, შორით მიმავალი ბარბაროსიც მათი ცხენებითურთ უჩინრად განგმირა და მოულოდნელად ძირს დასცა. ატყდა საშინელი ხმაური და ორივე მხრით საყვირებმა საომარი ხმები ააქლერეს. სპარსელებმა ბოძლანს დაჰკრეს და საზარლად ახმაურდნენ მგზის დასაშინებლად; ცხენების ჭიხვინი, ფარების ერთმანეთზე ცემა და აბჯრების უღარუნი რაღაც საშინელი ხმით ირეოდა ჰაერში.

ამასობაში იუსტინე, გერმანეს ძე, უკვე ბრუნდებოდა ტაძრიდან და მან აურზაურზე და ხმაურობაზე შეატყო, თუ რა ხდებოდა. მან მაშინვე შეამკვიდროვა თავისი ცხენოსნები და საბრძოლველად დარაზმა ისინი, განკარგულება გასცა დროშები აღემაართათ მალლა და ყველანი საქმეს შესდგომოდნენ ღვთის ნების გარეშე არ მომხდარა, რათა მოულოდნელად შაშის ზარი აელებინებინათ ალყის შემორტყმა და დაინახეს, რომ სპარსელები

1) იხ. ზემოთ გვ. 102.

προελθόντες κατεΐδον τοὺς Πέρσας ἐγκειμένους τῷ περιβόλῳ, τότε δὴ ἀθρόον ἐμβοήσαντες ἐμβάλλουσι τῷ μέρει τῷ πρὸς τῇ θαλάττῃ παρατεταμένῳ· ἐνθὲνδε γὰρ καὶ ἐτύχχανον ἀφικόμενοι. καὶ αὐτίκα οἱ μὲν κοντοῖς, οἱ δὲ σαρῖσαις, οἱ δὲ καὶ ξίφεσι παίοντες, τὸ παρεμπύπτον διέφθειρον, βριαυτέρως τε τὰς ἐπελάσεις¹ ἀνὰ τὰς στίχας τῶν ἐναντίων παίουμενοι καὶ ταῖς ἀσπίσιν ἐξωπιῶντες παρερρήγγυσαν τὸ ξυνεχές καὶ ξυντεταγμένον.

Οἱ δὲ Πέρσαι τοῦτον ἐκείνον εἶναι τὸν στρατὸν ὑποτοπήσαντες, ὃν δὴ παρέσεσθαι ἠκηχόεσαν, καὶ οὐ διαλαθόντες τοὺς ἐς τοῦτο ἀποκεκριμένους ἀφίκοντο, φούρβου καὶ δέους ἐνεπίμπλαντο, καὶ χύδην ἐς ἑαυτοὺς ἀνελιττόμενοι ἀπεχώρουν ἡρέμα ἐς τὰ ὀπίσω καὶ ἐς ὑπαγωγὴν ἐκινούντο. ταῦτα δὲ πόρρωθεν οἱ Διλιμνίτι θεασάμενοι, ἀμφὶ γὰρ τὸ μεσαίτατον τῆς τείχους ἐμάχοντο, βλίγγους μὲν αὐτοὺς κατέλιπον, οἱ δὲ ἄλλοι ἐχώρουν ἐπὶ τὸ ποναύμενον. Ἀγγίλας δὲ καὶ Θεόδωρος οἱ τῶν Ῥωμαίων ταξίαρχοι, ὧν δὴ καὶ πρότερον ἐπεμνήσθη, ἐπιφραζάμενοι τὴν ὀλιγότητα τῶν μεμενηκότων ἐπεξίασιν ἀθρόον τοῦ ἄστεος ξὺν ἀποχώρῳ δυνάμει καὶ τὸ μὲν τι αὐτῶν διαφθεί-

ზღუდებზე იყვნენ იერიშით მისული, მაშინ ერთბაშად მორთეს ყვირილი და ეცნენ მტრის იმ ნაწილს, რომელიც ზღვის მახლობლად იყო დარაზმული. თვითონაც ხომ იქიდან (ი. ი. შოგის მხრიდან) იყვნენ მოსული. და მაშინვე დაუწყეს ბრძოლა ზოგმა სარისებით, სხვებმა კიდევ მახვილებით და სპობდენ ყველაფერს, რასაც წააწყდებოდნენ; მერე ძლიერი იერიშიც მიიტანეს მტრის მწყობრ რიგებზე, ფარების საშუალებით შეავიწროვეს ისინი და გაარღვიეს, ამიჯერ, მჭიდროდ ჩამწყვრივებული რიგები.

III 26. სპარსელებმა იფიქრეს რომ ეს ის ჯარი იყო, რომლის მოსვლის შესახებ ამას წინათ ხმები მოუვიდათ, და რომ ეს ჯარი გამოეპარათ იმათ, რომლებიც მის, შესაჩერებლად იყვნენ ცალკე გაგზავნილი ნახონიანის მიერ, და აივსნენ შიშითა და მღელვარებით, არეულ-დარეულად დაიფანტნენ და ნელ-ნელა უკან გაბრუნება დაიწყეს და უკუიქცნენ. როდესაც ეს დილიმნიტებმა დაინახეს შორიდან (ისინი ხომ შუა კედელთან იბრძოდნენ), დასტოვეს იქ მცირეოდენნი და დანარჩენებმა მიაშურეს იმ ადგილს, სადაც სპარსელებს გაჭირებული მდგომარეობა ჰქონდათ. როდესაც ანგილამ და თეოდორემ, რომელთა რაზმის უფროსებმა, რომლებიც ამას წინათ მოვიხსენიე, შეამჩნიეს, რომ კედელთან მტრის მცირეოდენ-

1) ἐπελάσεις R, ἐπελευσεις vulg.

ροισιν, ἔνισι δὲ ἀποδράντες ᾤχοντο· τούτους τε οἱ Ῥωμαῖοι διώκοντες οὐκ ἀνέσσαν. οἱ δὲ ἄλλοι Διλιμνῖται ταῦτα ἰδόντες, οἵπερ ἦεσαν ὡς δὴ τοῖς Πέρσαις πιεζομένοις ἐπαμυνοῦντες, ἐπιστρέφουσιν αὐτίκα ἐπὶ θάτερα¹, ὑπαντιάζειν βουλόμενοι τοῖς Ῥωμαίοις, ἄμεινον εἶναι ἵγγούμενοι εἰ μᾶλλον τοῖς ἑμοφύλοις ἐς ὅτι τάχιστα ἐπαρήξαιεν, σπουδῆ τε ἀτάκτω καὶ δρόμῳ πολλῶ ἐφέροντο, ὡς φεύγουσι μᾶλλον ἀπρεπῶς ἢ ὅτι ἐτέρους ἐπέρχονται εἰκασθῆναι. ἔθεον μὲν γὰρ ὡς δὴ τοῖς οἰκείαις προσβοηθήσονται, πλέον δὲ τι ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς τοῦ ὀργιζομένου τὸ ταραττόμενον. ἢ δὲ τῶν Περσῶν στρατιά, ἐπόση δὴ ὡς πλησιαίτατα παρετάττετο, ἰδόντες τοὺς Διλιμνίτας οὕτω δὴ τιξὺν ταραχῆ καὶ ἀκοσμίᾳ φοιτῶντας, ἕτερόν τε οὐδὲν ἢ ὅτι ἀποδιδράσκουσι διανοηθέντες, καὶ λογιζόμενοι ὡς οὐκ ἂν πατε ἐκείναι ἐς τοῦτο αἰσχρῶς ἀφίκνυνται, μὴ μεγάλου τινὸς καὶ ἀνυπαίστου περιεστηκότος κινδύνου, τότε δὴ αὐτοὶ τραπέντες ἀγεννῶς ἐσκέδάννυντο. ἢ δὲ μελετωμένη τέως φυγῆ καὶ ὑπολασθάνουσα τότε ἰδეს ἂν ჩავარდებოდენ ასეთ სირცხვილში, თუ მათ რაიმე დიდი და წარმოუდგენელი ხიფათი არ შეემთხვეოდათ, ამიტომ ისინიც მაშინვე სამარცხვინოდ გამობრუნდენ და გაიფანტნენ. აქამდე მხოლოდ აზრად გატარებული და იღუმალად განზრახული გაქცევა ეხლა უკვე აშკარად გამოძეილავნდა. მაგრამ დილიმნიტებმაც იგივე ჯაიფიქრეს

ნი ნაწილი დარჩა, ისინი ერთბაშად გამოვიდენ ქალაქიდან ჯარის საკმაო რაოდენობით: მოწინააღმდეგეთა ერთი ნაწილი ამოუღიტეს, ზოგიერთებმა კი მოახერხეს გაქცევა; რომელებიც არ მოეშენენ მათ და დაედევნენ. ეს რომ დაინახეს დანარჩენმა დილიმნიტებმა, რომლებიც, როგორც ვთქვი, გაჭირებულ მღვდმარეობაში მყოფ სპარსელების დასახმარებლად გაეშურნენ, მაშინვე გაბრუნდენ უკან, რათა წინააღმდეგობა გაეწიათ რომელებისათვის, რადგან, მათი აზრით, უმჯობესი იყო რაც შეიძლებოდა მალე მიშველებოდენ თვისტომთ; მაგრამ ისინი უმწყობროდ და დიდი სირბილით მიექანებოდენ და სასირცხოდ ოტებულთ უფრო ჰგვანდენ, ვიდრე სხვების წინააღმდეგ მიმავალთ. ისინი თითქოს თავისიანების დასახმარებლად მირბოდენ, მაგრამ შეშფოთება უფრო ეტყობოდა მათ, ვიდრე განრისხება. სპარსელების ჯარმა, რომელიც ძალიან ახლოს იდგა დარაზმული, დაინახა, დილიმნიტები რომ ასე შეშფოთებულნი მირბოდენ უწესრიგოდ, და იფიქრა ალბათ გარბიანო, მაგრამ ვინაიდან სპარსელები იმ აზრისა იყვნენ, რომ დილიმნიტები არასოდეს არ ჩავარდებოდენ ასეთ სირცხვილში, თუ მათ რაიმე დიდი და წარმოუდგენელი ხიფათი არ შეემთხვეოდათ, ამიტომ ისინიც მაშინვე სამარცხვინოდ გამობრუნდენ და გაიფანტნენ. აქამდე მხოლოდ აზრად გატარებული და იღუმალად განზრახული გაქცევა ეხლა უკვე აშკარად გამოძეილავნდა. მაგრამ დილიმნიტებმაც იგივე ჯაიფიქრეს

1) θάτερα μέρη R.

δὴ αὐτῶν ἐς τοῦμφανές ἀνεργάγη. ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Διλιμνῆται ταῦτ' ἀπερὶ τῶν Περσῶν οἰηθέντες ξυνείποντό γε αὐτοῖς καὶ ξυνεξέθειον¹, ἀπατήσαντές τε ἅμα καὶ ἐξηπατημένοι. τούτων δὲ γιγνομένων, πλείστοι ὅσοι τῶν Ῥωμαίων τοῦ περιβόλου διεκβάντες λαμπροτέραν τοῖς πολεμίοις εἰργάσαντο τὴν ἀναχώρησιν², ἐπισπόμενοί τε αὐτοῖς καὶ τὸ αἰεὶ λειπόμενον ἀναιροῦντες. ἄλλοι δὲ ἄλλοθεν ἐπεξιώντες πρὸς τὸ ἀντέχον ἔτι καὶ ξυνεστηχὸς διεπονοῦντο. τὸ μὲν γὰρ λαῖον κέραις τῶν βαρβάρων οὕτω δὴ τι περιφανῶς ἐκεκμήκει καὶ διελέλυτο. οἱ δὲ ἐπὶ τῷ ἐτέρῳ ξυντεταγμένοι καρτερώτατα ἀπεμάχοντο. οἱ τε γὰρ ἐλέφαντες ἀντ' ἐρύματος προβελγίμενοι καὶ ἐπεισπηδῶντες διετάραττον αὐτίκα τὸν ξυγχτισμὸν τῶν Ῥωμαίων εἰ που ξυστάλη· οἱ τε ὑπὲρ τούτων ὀχοῦμενοι τοξόται λίαν ἐσίνοντο τοὺς ἐπιόντας, οἷα ἐς ὑψος ἠρμένοι καὶ τῷ ὑπερανέχειν εὐσχοπώτατα βάλλοντες, αἱ τε τῶν ἵππέων ἴκαι διεκτρέχουσαι βᾶδῶς προσέβληλον καὶ ἠνώχλουν ἀνδράσι περὶ καὶ ἐμβριθέστερον ὀπλισμένοις, ἦδη τε οἱ ταῦτη Ῥωμαῖοι ἐς φυγὴν ἐκκλίναντες ἀπηλαύνοντο.

¹ Ἀνήρ δὲ τις ἐν αὐτοῖς τῶν Μαρτίου δορυφόρων, Ὀγναρις

სპარსელების შესახებ, მიჰყვნენ მათ და, ამრიგად, ერთად გაიქცნენ მომტყუებელნიც და მოტყუებულნიც. ეს რომ მოხდა, რომაელთა უმეტესი ნაწილი ზღუდიდან გამოვიდა და მტრის ოტება უფრო ნათელი გახადა: დაედევნა მას და ჩამორჩენილებს ანადგურებდა. სხვები კიდევ სხვა მხრით ეცნენ მტერს და ბრძოლა გაუმართეს მჭიდროდ დარაზმულსა და წინააღმდეგობის გასაწევად გამზადებულ სპარსელებს. ბარბაროსთა მარცხენა ფრთა უკვე აშკარად ქანცმიღებული იყო და დაიშალა. ხოლო, რომლებიც მეორე ფრთაზე იყვნენ, მწყობრად იდგნენ და სასტიკად იბრძოდნენ. საფარად მათ სპილოები დაეყენებინათ წინ, რომლებიც მიზნოდნენ და მაშინვე აფორიაქებდნენ იქაურობას; თუ კი სადმე რომაელთა რაზმები იდგა; ხოლო მათ ზურგზე მოთავსებული მშვილდოსნები ძალიან დიდ ზიანს აყენებდნენ მოიერიშე რომაელებს, რადგან მალე იყვნენ და ზევიდან საუკეთესოდ უმიზნებდნენ ისრებს; ცხენოსანთა რაზმებიც, ჭენებით მიმავალნი, ადვილად ეკვეთებოდნენ ხოლმე ქვეითად მომავალ და მძიმედ შეიარაღებულ რომაელებს და მძიმე მდგომარეობაში აყენებდნენ მათ; ამიტომ იყო, რომ ამ ფრთაზე მყოფი რომაელები უკვე გაქცევას აპირებდნენ.

III 27. მაგრამ ერთმა რომაელმა, მარტინეს მეშუბეთა რიცხვიდან,

¹) ξυνεθειον R. — ²) αναχωρησιν R, αποχωρησιν vulg.

ὄνομα, ἐν στενωτάτῳ χωρίῳ ξυ-
 νείλημμένως, ὡς μηδὲ τὸ ἀπαδιδ-
 ράσκειν αὐτῷ ἐλεύθερον εἶναι
 καὶ ἐφειμένον, αὐτίκα ὅγ᾽ ἀπει-
 ρηκῶς τοῖς ξυνερχθεῖσι καὶ ὡσ-
 περ τῆς τύχης ἀποπειρώμενος
 ἐπιόντα οἱ δεινῶς τὸν θρασύτε-
 ρον τῶν ἐλεφάντων πλήττει βιαίως
 ἀνὰ τὴν ὀφρυῦν τῷ δόρατι καὶ
 ἐμπήγνυσι τὴν αἰχμὴν, ὡς ἅπαν
 τὸ λειπὸν ἀπηρωρήσθαι. ὁ δὲ πρὸς
 τε τὴν πληγὴν δυσαναρχετῶν καὶ
 πρὸς γε τοῦ δοραίου ἀμφὶ τὸν
 ὀφθαλμὸν κραδαινομένου ἔκτα-
 ραττόμενος, ὑπεξήγετο ἀθρόον ἐς
 τοῦμπαλιν ἀνασχιρτῶν καὶ περι-
 δονύμενος, τὴν τε προνομαίαν
 νῦν μὲν ὡσπερ ὑσπληγγα περιτι-
 νάσσω ἐπληττε πολλοὺς τῶν
 Περσῶν καὶ ἐξηκόντιζε, νῦν δὲ ἐς
 μῆκος ἔκτεινων τριχῶν τινα καὶ
 ἄγριον ἦχον ἀφίει. αὐτίκα δὲ τὸς
 ὑπερθεὶν ἐστῶτας ἀποσεισάμενος
 κατέβαλε καὶ ἐμπατήσας διέφ-
 θειρεν. ἔπειτα δὲ καὶ ἅπαντα τὸν
 Περσικὸν ὄμιλον ἀνεσόβει, τοὺς
 τε ἵππους ἀναχαιτίζων οἷς ἂν
 ἐμπελάσειε καὶ τοῖς ὀδοῦσι τὸ
 ἐπιφαῦον διατεμνόμενος καὶ ἀνα-
 χαράττων. καὶ ἦν ἅπαντα ὀλιγορ-
 μοῦ ἀνάπλεα καὶ θορύβων¹. οἱ
 μὲν γὰρ ἵπποι τῇ χαλεπότητι τῶν
 θηρίων ἐπτοημένοι οὐ μάλα τοῖς
 ῥυτῆρσιν ἐπέιθοντο, ἀλλὰ τὰς
 ἐμπροσθίους μετεωρίζοντες ἐπλά-
 ῖξεκύλιον τοὺς ἐλατήρας, οὕτω

სახელად ოგნარიმ, რომელიც ისეთ
 ვიწრო ადგილას მომწყვდევლიყო,
 რომ აღარავითარი გასაქანი აღარ
 ჰქონდა თავისუფლად გაქცეულიყო,
 და ამის გამო სასოწარკვეთილებაში
 ჩავარდნილიყო, თითქოს ბედის გა-
 მოცდა სურდაო, მასზე საშინელის
 გაშმაგებით მომავალ ერთ სპილოს
 შუბი ჩასცა მაგრად წამწამებს ზე-
 მოთ; შუბის წვერი სპილოს შიგ
 შეერჭო, ხოლო დანარჩენი ნაწილი
 გარეთ ეკიდა ჰაერში გაშვერილი.
 სპილო ძალიან შეაწუხა კრილობამ,
 გარდა ამისა, თვალწინ რომ ირხე-
 ოდა შუბი, ისიც აშფოთებდა; და
 ამიტომ ის ერთბაშად უკან დაი-
 ხია, ხტოდა, გარშემო ტრიალებდა,
 ხან ხორთუმს თოკივით აქნევდა
 ირგვლივ და მრავალ სპარსელს
 აყენებდა კრილობასა და გადაის-
 როდა ხოლმე, ხან კი სიგრძეზე გას-
 კიმავედა მას და რალაც საშინელსა
 და საზარელ ხმას დასძახებდა. მა-
 ლე მან მის ზურგზე მდგომი სპარ-
 სელები შეისროლა, ძირს ჩამოყარა
 და გასრისა. შემდეგ მთელი სპარ-
 სული ჯარი დააფრთხო: რომელ
 ცხენსაც მიუახლოვდა, ყალბზე დაა-
 ყენა და; რასაც ეშვებით მიეკარა,
 დათხლიშა და დაგლიჯა. ყველგან
 ვაი და უბედურება გამეფდა. ამ
 მხეცის ავი ქცევის გამო შეშინებუ-
 ლი ცხენები უკვე აღარ ემორჩი-
 ლებოდენ ლაგამ-აბჯარს, წინა ჩლი-
 ქებს ზევით ისროდენ და თავიანთ
 მხედრებს ძირს ანარცხებდენ და

1) θορύβων R, θορύβου vulg.

τε ἄτακτα διὰ τοῦ πλήθους
ἐξήλλοντο, πνευστιῶντες θάμα καὶ
φριματτόμενοι. τῶν δὲ ἀνδρῶν ἐς
ἑαυτοὺς ἀναχωροῦντων ἀπάντων
τε ὠθοῦντων ἀλλήλους καὶ πα-
ραγκωνιζομένων, καὶ ἐκάστου προ-
τερῆσαι τὸν πέλας ἐπειγομένῳ,
πλείστοι ὅσοι ἐκτείνοντο ὑπὸ
σφῶν, τοῖς τῶν φιλιτάτων τε καὶ
ἑμοφύλων ξίφεσι περιπταίνοντες.

Οὕτω δὲ τῆς ταραχῆς ἐπὶ μέγα
ἰούσης, οἱ Ῥωμαῖοι, ὅποσοι τε
ἤδη ἐτύχχανον ὑπεκβάντες τοῦ
περιβόλου καὶ εἴ πού τι αὐτῶν
ἐνδον ἐλέλειπτο, τότε δὴ ἀπαν-
τες ἐς μίαν τινὰ φάλαγγα ἕσο-
πειραθέντες, καὶ τὸ μέτωπον ὡς
καρτερώτατα ταῖς ἀσπίσι φραξά-
μενοι, ἐμπίπτουσι ἕσυχχυμένοις
εἰ ταῖς παλεμίοις. οἱ δὲ τῷ ἤδη
προπεπονηκέναι τὴν προσβολὴν
οὐκ ἐνεγκόντες ὠκύτατα ἔφυγον,
οὐδὲ τοῦτο δρῶντες ἐν τάξει, οὐδὲ
ὥστε καὶ ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιόντας,
ἀλλ' ἐσκεδάννυντο ἄλλως ἄλλοθι ὡς
πῇ ἐκάστω προχώρει. ὁ δὲ Ναχο-
ραγὰν ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ
περαλόγῳ τῶν γιγνομένων κατα-
πεπληγμένος ἐς τὰ ὀπίσω ἄρο-
μαῖτος ἀπήλαυσε, σημαίνων ἅπασι
τῇ μάστιγι καὶ ἐγκλεισόμενος ὡς
τάχιστα φεύγειν τῆσθε δὴ τὸ πρὸς
ἐκείνων ἤδη πραττέμενον. οὕτως
ἄρα αὐτῷ τὰ τῆς ὑψηγορίας ἐς

ასე უწყესრიგოდ შუა ხალხში იჭრე-
ბოდენ საშინელი ქშინვითა და რხე-
ვით. როდესაც ჯარისკაცები გონს
მოდიოდენ, ერთმანეთს ეძგერებო-
დენ და მუჯლუგუნებს ჰკრავდენ, ყო-
ველი მათგანი ცდილობდა გაესწრო
მეზობლისათვის და ამიგომ მოხდა,
რომ ბევრი მათგანი საკუთარი ამ-
ხანაგების ხელით იქმნა მოკლული:
მეგობრებისა დი თვისტომთა მა-
ხვილებს ეხეჩებოდენ იგინი¹.

ასეთი დიდი აურზაური რომ
ატყდა, ზღუდიდან გამოსული რო-
მაელები და ისინიც, რომლებიც
შიგნით დარჩნენ რალაც მიზეზის
გამო, ყველანი ერთ ფალანგად
შემჭიდროვდენ, რაც შეიძლებოდა
მტკიცედ გაამაგრეს ფარებით წინა
რიგი და ეცნენ უკვე თავგზადაბნე-
ულ სპარსელებს. ესენი კი უკვე მო-
ქანცული იყვნენ, ველარ გაუძლეს
ამ შემოტევას და სასწრაფოდ მო-
კურცხლეს: არც სიმწყობრე შეინარ-
ჩუნეს, არც თავს იცავდენ დამდე-
ნელთაგან, არამედ გაიფანტნენ ზო-
გი სად და ზოგი სად, სადაც თი-
თოეულს მოეხერხებოდა. ხოლო ნა-
ხორაგანი, რომელიც თვითონაც
თავზარდაცემული იყო ამ მოულოდ-
ნელი ამბით და უკან ვარბოდა,
მათრახით ანიშნებდა ყველას და
მოუწოდებდა რაც შეიძლებოდა
სწრაფად გაქცეულიყვნენ, თუმცა
ისინი ამას უიმისოდაც ასრულებ-

¹ სპილოს დაჭრით გამოწვეული არევ-დარევის აღწერა უთუოდ ლიტერა-
ტურულ ხასიათს ატარებს და აგათიას ამ შემთხვევაში ემხნევა პ რო კო პ ი კ ე-
ს არ ი ე ლ ი ს მიერ მოცემულ ანალოგიურ აღწერილობათა გავლენა (იხ. გეორ-
გიკა II, 102 და აგრეთვე Haury, Procopius II 563).

τοὺναντίον ἀπέβη. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐ πρότερον ἀνήκων διώκοντες τοὺς βαρβάρους καὶ ἀναιροῦντες πρὶν γε δὴ ὁ Μαρτίνος, ἀποχρηναί ἡγούμενος, ἀνεκαλείτο τε¹ αὐτοὺς ὑπὸ τῆ σάλπιγγι καὶ τὸν θυμὸν ἐξημέρευ. οὕτω δὲ οἱ Περσαι μόλις εἰς τὸ οἴκειον στρατόπεδον ἀπεσώθησαν, οὐ μεῖον ἢ δέκα χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ ἀπρβεβληκότες.

Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐκ τῆς διώξεως ἐπανελθόντες τοὺς τε σπαλιώνας ἐνέπρησαν καὶ ὑπόσχα ἄλλα Περσικὰ μηχανήματα ἀμφὶ τὸ τεῖχος ἐλέλειπτο. ἐντεῦθεν δὲ φλογὸς μεγάλης ἀρθείσης, οἱ τὴν ὕλην κατατέμνοντες ὑπηρέται τῶν Περσῶν καὶ ἀχθοφόροι, ἰδόντες πόρρωθεν καπνὸν ἐς ὕψος ἀνέρποντα καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνελιττόμενον, αὐτίκα οἱ δειλαῖοι ἐπὶ τὸ ἄστυ ἐχώρουν, εἰληθέντες, ὡς που τῷ Ναχοραγᾶν πρότερον ἐκεκόμπαστο, τὸν περίβολον πυρπολεῖσθαι. τοιγάρτοι ξὺν πολλῷ τῷ δρόμῳ ἐφέροντο, δεδιότες, οἶμαι, μὴ σφᾶς παραδράμει ὁ τοῦ ἔργου καιρὸς καὶ ἅπαντα τεφρωθῆι, πρὶν δὴ αὐτοὺς ἀφικέσθαι. ἀμιλλὰ τε ἦν αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ τάχους, οὐκ ἐπισταμένοις ὡς τῷ νικῶντι ξυμβήσεται πρῶτῳ τεθνάναι. ἅπαντες γὰρ ἀμοιβαδὸν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων

დენ. ამრიგად, მის ჭედმაღლობას საწინააღმდეგო შედეგი მოჰყვა. რომაელებს მანამ არ შეუწყვეტიათ ბარბაროსების დევნა და ქლექა, სანამ მარტინემ საკმარისად არ მიიჩინა და საყვირით არ ანიშნა მათ, უკან გამობრუნებულიყვნენ, და არ მოათვინიერა გაშმაგებულნი. ასე, სპარსელებმა ძლივს მიაღწიეს თავიანთ ბანაკს: ამ ბრძოლაში მათ დაკარგეს ათ ათას მეომარზე მეტი.

III 28. რომაელებმა, დევნა რომ შესწყვიტეს და გამობრუნდენ, დასწვეს სპალიონები და რაც კი სპარსელებს მანქანები დარჩენოდათ კედელთან. ამის გამო დიდი ალი ავარდა და სპარსელთა მსახურებმა და მუშებმა, რომლებიც ხეებს ჭრიდენ ტყეში, შორიდან რომ დაინახეს ჰაერში მალლა ასული და გაფანტული კვამლი, მაშინვე ქალაქისკენ გაექანენ საბრალონი, რადგან იფიქრეს, რომ, როგორც ამას წინათ ნახორავანი ტრაბახით ეუბნებოდა მათ, ქალაქი იყო ცეცხლში გახვეული. ამიტომ ისინი უკან მოუხედავალ მირბოდენ; მე ვფიქრობ, მათ ეშინოდათ საქმე არ ავცდეს და, სანამ ჩვენ იქ მივიდოდეთ, ყველაფერი ფერფლად არ იქცესო; ერთმანეთს ეჯიბრებოდენ სისწრაფეში და არ იცოდენ, რომ, ვინც ამ შიგნითგან გაიმარჯვებდა, პირველი მოკვდებოდა. რომაელებმა ყველანი დაიჭირეს ერთი მეორეზე

1) ἀνεκαλείτο τε R, ἀνεκαλεί τοτε vulg.

ἀλίσχόμενοι κχτεκτείνοντο, ὅσπερ τοῦδ' ἔγε ἕνεκα μόνου παραγιγνόμενοι. ἀπολώλασι τοιγαρῶν οὐ πολλῶ ἐλάττους τῶν δισχιλίων. τοσαῦτοι ἀνδράσιν ἐργοπόνοις καὶ τὰ πολέμια ἦκιστα μεμελετηκόσιν ἔς τε παράταξιν οὐπώποτε ἀφιγμένους αὐτομάτου τινὸς καὶ παραλόγου ἐλέθρου ὁ Ναχοραγὰν αἰτιώτατος¹ γέγονεν, ἀνόητα παρακλειυσάμενος². οὕτως ἄρα ἡ ἀλαξονεία οὐ μόνον αὐτὸς σίνεται τοὺς κεκτημένους, ἀλλὰ γὰρ καὶ οὖς ἂν ἔκρινε ὑπηρετεῖν ξυμβαίη καὶ πείθεσθαι. τούτων δὲ ὧδε ξυγενεχθέντων, εἰ μὲν Ἰωμαῖι εὐέλπιδες ὑπῆρχον ἔς τὰ μάλιστα, ὡς καὶ αὐθις βῆδῶς περιεσόμενοι εἰ γε ἄρα καὶ ἀναμαχεῖσθαι οἱ βάρβαροι πειραθτεῖεν. ὅσοι δὲ αὐτῶν ἐν τῇ μάχῃ ἐτεθνήκεσαν, ἦσαν δὲ οὐ πλείους ἢ διακόσιαι, τούτους δὲ εὐπρεπέστατα ἔθαψαν, ὑπεραγάμενοι τῆς προθυμίας ὡς ἀνδρας ἀγαθοὺς ἀποδεδειγμένους. τοὺς δὲ τῶν πολεμίων νέκρους σκυλεύσαντες ὄπλων τε ἀφθονον πληθὸς καὶ ἄλλων χρημάτων περιεβάλλοντο. οὐ γὰρ μόνον ἀσπίδας καὶ θώρακας, τυχὸν καὶ γωρυτὸς βελῶν ἔνιοι τῶν κειμένων ἐπεφέροντο, ἀλλὰ στρεπτοὺς γὰρ παγχρύσους καὶ περιδέραια καὶ ἑλλόβια καὶ ἄλλα ἅπτα τοιάδε θηλυπρεπῆ ποικίλματα καὶ περιεργα, ἐποίοις εἰ

და დახოცეს, თითქოს საწყიღბი მხოლოდ ამის გულისთვის მოსულიყვნენ აქ. ასე დაიღუპა თითქმის ორი ათასი კაცი, და ამდენი მუშაკაცის შემთხვევითი და მოულოდნელი დაღუპვის მიზეზი, იმ მუშების, რომელნიც სრულიად არ იყვნენ გამოცდილნი საომარ საქმეებში და არც კი გაუვლიათ სამხედრო წვრთნა, იყო ნახორაგანი, რომელმაც ის მოუფიქრებელი ბრძანება გასცა. ამრიგად, ტრაბახი არა მარტო თვით ტრაბახს ღუპავს, არამედ იმათაც, ვინც მას ემსახურება და ემორჩილება. ეს რომ ასე მოხდა. რომაელებს სრული იმედი მიეცათ რომ კვლავაც ადვილად აჯობებდნენ ბარბაროსებს, თუ ესენი შეეცდებოდნენ ბრძოლის განახლებას. იმათ დიდის ზემოთ დაასაფლავეს ამ ბრძოლაში მოკლული რომაელები—ასეთი ორასზე მეტი არ ყოფილა—ქება შეასხეს მათ თავდადებას, რომ თავი ისახელეს თავისი ვაჟკაცობით. მოწინააღმდეგეთა გვაშებს კი საჭურველი აპყარეს და ხელთ იგდეს ურიცხვი იარაღი და სხვა ქონებაც. დაღუპულთაგან ზოგიერთი მარტო ფარსა და აბჯარს კი არ ატარებდა და კაპარქს, არამედ, ოქროს ძეწკვებს, ყელსაბამსა და საყურეებსაც, და სხვა ისეთ დიაცურსა და რჩეულ სამკაულებს, რომლებითაც მოირთვებიან ხოლმე წარჩინებული მიდიელები, როდესაც მათ სურთ უფრო ბრწყინვა-

1) αιτιος R.—2) παρασκευασαμενος Porphyr. (De sententiis).

έντιμότεροι τῶν Μήδων ἐναγλαί-
ζονται τοῦ μᾶλλον εἶναι ἀρίδη-
λοι καὶ τοῦ ἄλλου ἑμίλου ἀπο-
χεκρίζῃται.

Ὁ δὲ Ναχοραγάν, ἐπειδὴ αὐτὸν
τά τε ἐπιτήδεια ἐλελοίπει καὶ
ἤδη χειμῶνος ὥρα ἐπεγίγνετο,
ἐφκει μὲν αὐτῷς πολεμησεῖοντι καὶ
ἐς τόδε ξυσκευαζομένῳ. οὐ μὴν
ἔργῳ τὸ βούλευμα ἐπετέλει, ἀλλὰ
τὸ τῶν Διλιμνιτῶν στίφες τῆ ὑσ-
τεραιῆ ἐκπέμψας ἀνὰ τὸ στάδιον
καὶ ἐς ἐκείνους ἔραν τοὺς Ῥω-
μαίους ἀναπίσας, ταύτῃ τε δόκη-
σιν παρασχόμενος τοῦ ἐπελεύσεσ-
θαι, αὐτίκα ὄγε σχολαίτερον ἅμα
τοῖς ἄλλοις στρατεύμασιν ἐπὶ Κοταί-
σιν¹ καὶ Μουχείρισιν ἐπορεύετο. ὡς
δὲ πλείστον ἤδη τῆς ἔδοῦ προελ-
λύθει, τότε δὴ καὶ οἱ Διλιμνῖται
λύσαντες τὴν τάξιν εὐκαλώτατα
ἀπεχώρουν, ἅτε δὴ κούφως αἰεὶ
ἔσταλμένοι καὶ ἄλλως ἄκχιμοι καὶ
πιδώκεις. παρήσαν δὲ αὐτοῦ
καὶ ἡ ἄλλη Περσικὴ ἀπόμοιρα,
οἱ δὴ ἐτύγχανον παρὰ τὸν Νέο-
κνον ποταμὸν πρότερον ἀπεσταλ-
μένοι διὰ τὴν Μαρτίου ἀπάτην
ἠπέρ μοι ἤδη ἔρρηθή. γνόντες
γάρ ὡς ἐνενίκηγντο μὲν οἱ Περσαι,
οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπάσης ἤδη τῆς
χώρας ἐκράτουσιν, αὐτίκα οἷγε πο-
ρεῖαν τινὰ διαλανθάνουσιν καὶ
τῶν λεωφόρων ἀποκεκριμένην
διαγύσαντες ἐς Μουχείρισιν ἵκον-
το, τῶν μὲν ἀγώνων ἦκιστα με-

ლენი გამოჩნდნენ და ხალხში გა-
მოიჩიოდნენ.

ნახორაგანი, რადგანაც მას სურ-
სათი შემოაკლდა და ზამთარიც
ახლოვდებოდა, ისე იქცეოდა, თით-
ქოს ის კვლავ ომს აპირებდა და
ამისთვის ემზადებოდა. ნამდვილად
კი თავისი განზრახვა სისრულეში
არ მოყავდა და მეორე დღესვე დი-
ლიმნიტთა რაზმი გააგზავნა სტა-
დიონის მანძილზე და უბრძანა მათ
თვალი არ მოეშორებინათ რომაე-
ლებსათვის. ამით უნდოდა მას ეჩვენ-
ებინა, რომ გალაშქრებას აპირებ-
და; მაგრამ თვითონ დანარჩენი ჯა-
რითურთ² მაშინვე გასწია ნელ-ნელა
კოტაისისა და მუხირისისაკენ. ის
რომ უკვე კარგა შორს იყო წასუ-
ლი, დილიმნიტებმაც დაშალეს თა-
ვისი მწყობრი და მათაც ადვილად
დაიხიეს, ვინაიდან ისინი ყოველ-
თვის მსუბუქად არიან შეიარაღე-
ბულნი და, გარდა ამისა, მამაცნი
და ფეხმარდნი. დაბრუნდა აგრეთვე
სპარსელთა მეორე ნაწილიც, რო-
მელიც როგორც ეს მე ზემოთ მო-
ვიხსენიე, მდინარე ნეოკნეზე იქმნა
ამას წინათ გაგზავნილი მარტინეს
ეშმაკობის წყალობით. იმათ რომ
გაიგეს სპარსელები დამარცხდნენ
და რომაელები დაეპატრონენ მთელ
მხარესო, მაშინვე გასწიეს³ თა-
რული გზით, მთავარ გზას გვერდი
აუარეს, და მუხირისში მივიდნენ.

1) ძველი გამომცემლები სწერენ Κοταίσιον.

τασχόντες, τὸν δὲ τῆς φυγῆς
αἰσχύους πολλῶ ἔτι ἀκλεέστερον
μετεिल्φότες. ἐπειδὴ οὖν ἄπας ὁ
στρατὸς ἐνταῦθα ἐτύγγανε ξυνα-
γῆγερμένος, τότε δὴ τὸ πλείστον
τῆς ἑπικῆς δυνάμει κατὰλι-
πὼν ἰλάρχηγν τέ αὐτοῖς ἐπιστή-
σας Οὐαφρῆζην, ἄνδρα τῶν παρὰ
Πέρσαις γνωριματάτων, αὐτὸς
ξὺν ἐλίχοις ἐς Ἰβηρίαν ἀπενόσ-
τησεν, ὡς ἐκεῖσε διαχειμάσων
(HGM II, 272—289).

ბრძოლებში მონაწილეობა სრუ-
ლიად არ მიუღიათ, გაქცევის სირ-
ცხილი კი ბევრად უფრო ნაძრა-
ხად გაიზიარეს. როდესაც, ამრიგად,
მთელი ჯარი იქ შეიკრიბა, მაშინ
ნახორაგანმა მეტი წილი ცხენოსან-
თა ჯარისა იქ დასტოვა და მის
უფროსად ვაფრიზი დააყენა, კაცი
სპარსელთა შორის წარჩინებული,
თვითონ კი ზოგიერთების თანხლე-
ბით იბერიაში დაბრუნდა იქ და-
საზამთრებლად. ¹

1) ამრიგად, სპარსელთა ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 555 წელს დამ-
თავრდა მათი დამარცხებით, როგორც აგათიას აღწერილობიდან ჩანს, სპარსე-
ლები დიდ მნიშვნელობას აძლევდნენ ფოთის ხელში ჩაგდებას. რადგან პე-
ტრას წინააღმდეგ მრავალჯერ იერიშის მიტანის შემდეგ ისინი დარწმუნდნენ,
რომ იქ ფეხს ვერ მოიკიდებდნენ (იხ. გეორგიკა II, 148 შდდ.), იმათ, ჩვენის აზ-
რით, სცადეს სხვაგან გაეჩინათ დასაყრდენი პუნქტი ზღვის ნაპირას. ზღვის ნაპი-
რას დასაყრდენი პუნქტის გაჩენას სპარსელები შემდეგი მოსაზრებით ლამობდნენ:
პირველ რიგში აქ იდგა საკითხი სპარსეთის გასვლისა შავ ზღვაზე, რისთვისაც,
ვეფიქრობთ, V—VI საუკუნეების განმავლობაში ისინი აწარმოებდნენ გააფთრებულ
ბრძოლას ლაზიკის ხელში ჩასაგდებად. გარდა ამისა, საერთოდ ბრძოლა ბიზან-
ტიელებთან ძნელი იყო სპარსელებისათვის, სანამ ეს უკანასკნელნი ზღვის ნაპი-
რას რომელსამე პუნქტში არ გამაგრდებოდნენ, რადგან, როგორც აგათია ამბობს
ქვევით (IV, 30), სანამ ბიზანტიელებს თავისუფლად ეპყრათ ზღვა, მათთან ბრძო-
ლა კოლხიდაში ძნელი იყო, ვინაიდან მათ შეეძლოთ დაუბრკოლებლივ მიეწოდე-
ბინათ ჯარისათვის ყოველგვარი საჭირო საომარი მასალა და სურსათი. ასე რომ
რომელიმე ხელსაყრელი საზღვაო პუნქტის ჩაგდება აუცილებელ პირობას წარ-
მოადგენდა სპარსელებისათვის ლაზიკეში საომარი ოპერაციების საწარმოებლად.
და, აი, მას შემდეგ, რაც პეტრაში გამაგრება ვერ მოახერხეს მათ, ისინი ეცნენ
მეორე პუნქტს. ასეთ პუნქტს, პეტრას შემდეგ, წარმოადგენდა ბერძნულ-რომაულ
მსოფლიოში ცნობილი ნავთსადგურა ფ ა ზ ი ს ი (ფოთი), და ამ საზღვაო პუნქტის
აღებას შეაკლა ნახორაგანმა უდიდესი ნაწილი თავისი ჯარისა, რის გამოც შემ-
დეგ სპარსეთის მეფემ ხოსრომ საშინელი სასჯელით დასაჯა ის: ცოცხლად გაატ-
ყავებინა ის კეფიდან ფეხებამდე (A g a t h i a s IV, 22).

გუბაჲ მეფის მკვლელთა გასამართლება.

Ἐς τούτο δὲ νίκης τοῖς Ῥωμαίοις τῷ πολέμου κεχωρηκότος, καὶ ὥσπερ ἀνακωχῆς τῶν δεινῶν γεγενημένης, τῶν τε ὀπλῶν τὸ παραυτίκῃ ἡρεμηκότων, τότε δὴ ἔς ζήτησιν ἦγετο τὰ ἐπὶ Γευσβάζῃ πρότερον τετολμημένα. καὶ τῶν δ' Ἀθανάσιος ἐπὶ θάκου τινος ὑψηλοῦ καμῆσσο εὐπρεπῶς, γλαμύδα ἐνειμένος, ὥσπερ ἀμέλει οἱ ἀστικώτατοι τῶν ἡγεμόνων. παρήσαν δὲ αὐτῷ ἄνδρες γράφειν τε ἔς τάχος πεπαιδευμένοι καὶ ἐπιτροχάδην ἀναλέγεσθαι τὰ γεγραμμένα· ἄλλοι τε ὑπηρεταὶ σοβαρώτεροι καὶ ἐμβριθεῖς καὶ δαημονέστατοι τῆς τῶν δικαστηρίων κομφείας, κήρυκες τε μεγαλιβῶαι καὶ οἱ τῶν μαστίγων ἐπιστάται. ἅπαντες δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἀρχαίων ἐτύγχανον ἀπολελεγμένοι. ἐπεφέροντο δὲ, οἷς τοῦτο ἀνεῖτο, δεσμύς τε σιδηροῦς περιουχενίους κλινοστροφιά τε καὶ ποδιστράβας, καὶ ἄλλα ἄττα ὄργανα κολαστήρια. καὶ μοι δεκεῖ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς οὐκ ἀπεικὸς οὐδὲ αὐτομάτως, ἀλλ' ἐμφρονέστατα τοῦ δέοντος ἐστοχασμένος ζῶν τοῖσδε τινι τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ τῆν κρίσιν προελθεῖν παρακελεύσασθαι, οὐ μόνον ὅπως οἱ ἐκείνη βάρβαροι, τῶν Ῥωμαϊκῶν σφισι νομίμων κομπωδέστερον ἀναδεικνυμένων, θασυμάζοιέν τε αὐτὰ καὶ ἐπὶ πλέον ἄρχεσθαι ὑπὸ

IV 1. რომაელებმა რომ ამ ომში გამარჯვება მოიპოვეს და საომარი მოქმედებები შეწყდა და უმაღლვე მიწყნარდა იარაღის ქლარუნნი, მაშინვე დადგა საკითხი წინათ გუბაჲის მიმართ ჩადენილი საზიზღარო საქციელის შესახებ. ათანასი თავისი ლირსების შეგნებით დაჯდა ერთ მაღალ სავარძელზე, ქლამიდში გამოწყობილი, როგორც ეს სჩვევიათ ბრწყინვალე მთავრებს. მასთანვე იყვნენ კაცნი, რომელთაც იცოდნენ სწრაფი წერა და დაწერილის წაკითხვა სხაპა-სხუპით; იყვნენ აგრეთვე სხვა მოსამსახურეებიც, მკაცრნი და ამაყნი და სასამართლოს ხლართების საუკეთესო მკოდნენი, ბოხბმიანი მაუწყებელნი და გამმათრახებელნი. ესენი ყველანი ბიზანტიონიდან იყვნენ მთავრობის მიერ გამოგზავნილნი. იმათ, ვისაც ეს დავალებული ჰქონდათ მოიტანეს რკინის ჯაჭვები. კისერზე დასადები, აგრეთვე ბადესაკრავები და ბორკილები და სხვა იარაღები საწამებლად, მე ვფიქრობ, იუსტინიანე შეუფერებლად და მოუფიქრებლად კი არ მოქცეულა, რომ ასეთი წესითა და გარეგნული მორთულობით ბრძანა სასამართლოს სხდომის მოწყობა, არამედ სრულიად გონიერად და მიზანშეწონილად მოიქცა; და ეს ბრძანა მან არა მარტო იმიტომ, რომ იქ მყოფ ბარბაროსებისათვის კვებნით ეჩვენებინა რომაული წესები და გაეკ-

τούτων ξυνεμισθῆεν, ἀλλὰ καὶ ὅπως, εἰ μὲν ὡς μηδίσας πρότερον ὁ Γουβάζης δικαιοτάτα φανείη ἀνγρημένος, μηκέτι ἀνιῶντο οἱ Κόλχαι, μηδὲ ὡς τι δεινὸν πεπονθότες ἀγανακτοῖεν. εἰ δὲ γε ἅπαντα καταψευσάμενοι καὶ ἄδικον μίσημα δρᾶσαντες ἄλοισιν οἱ ἀπεκτονότες, οὕτω τε καταδικαιτηθέντες καὶ ὑπὸ κήρυκι πομπῶ ἀνὰ τὰ πλήθη, περιηγμένοι, εἶτα τῷ παλαμναίῳ ξίφει ἀπάντων θεωμένων καρατομηθεῖεν, τότε δὴ μείζον τι δόξειεν εἶναι, τὸ πέρας καὶ διπλασίων ἢ τιμωρία. ἡπίστατο γὰρ ὡς, εἰ μὲν οὕτω πῶς ἐν ἀπορρήτῳ βαρβαρικώτερον Ῥούστικόν τε καὶ Ἰωάννην διαφθαρῆναι παρακελεύσαστο, οὐκ ἀποχρώντως ἡγήσασθαι ἂν τοὺς Κόλχους τῆν ἕβριν αὐτοῖς ἀπεσκευάσθαι οὐδὲ προσήκουσαν ποιήν κριμίσασθαι τῶν ἡμαρτημένων. δικαστηρίου δὲ κατασιάντως, καὶ ἀντιλογίας ἑκατέρωθεν προελθούσης, καὶ τῶν ὑπηρετῶν ἄνω τε καὶ κάτω διαττόντων, καὶ ὅπως τῶν κρινομένων ἕκαστος ἐν κόσμῳ ἐστήξει καὶ ἀποκρινεῖται διαταττομένων, ὄγκου τε δικασκοῦ φαινομένου καὶ μεγαληγορίας ἀκουσμένης, καὶ ἐπὶ τούτοις τοῦ ἐλέθρου φρικωδέστερον ἐπιρομῆς ἰδρῶσας σασαμάνητος. მოსამსახურენი აქეთ-იქით ივლიდენ და მოაწესრიგდენ, რათა თითოეულ მომჩივანთაგანს წესრიგი დაეცვა და ისე ელაპარაკა, თუ სასამართლოს სიდიადეს დაანახვებდენ კობიღბს და მჭერმეტყველ სიტყვებს მოასმენინებდენ, და ამით უფრო შემზარავად მოაჩვენებდენ ჩადენილ მკვლელობას, — აი, თუ ყველაფერი

ვირვებინა ისინი ამით, რათა ისინი უფრო მეტად შეჩვეოდენ რომაელთა მმართველობას, არამედ იმიტომაც, რომ, თუ დამტკიცდებოდა, რომ გუბაზი სამართლიანად იქმნა მოკლული, როგორც სპარსელების მომხრე, კოლხებს თავი დაენებებინათ თავისი მწუხარებისათვის და აღარ ყოფილიყვნენ აღელვებულნი, თითქოს რაღაც საშინელი უბედურება განიცადეს: ხოლო თუ აღმოჩნდებოდა, რომ მკვლელებმა ყველაფერი ეს მოიგონეს და უსამართლოდ ჩაიდინეს მკვლელობა, და, ამრიგად, ისინი გამტყუნებული იქნებოდენ, მათ შუა-ჯარში ჩაატარებდენ მაუწყებლის თანხლებით, შემდეგ ყველას თანადასწრებით თავებს მოჰკვეთდენ სასიკვდილო მახვილით და მაშინ ბანბანოსიებს საქმის დასასრულიც უფრო მნიშვნელოვნად მოეჩვენებოდათ და სასჯელიც გაორკვეცებულად. მან იცოდა, რომ, თუ საიდუმლოდ, ბარბაროსთა წესით, ბრძანებდა რუსტიკეს და ითანეს მოკვლას, კოლხები საკმარისად არ ჩათვლიდენ ამას და, მათი აზრით, მათი შეურაცხყოფა არ იქნებოდა, გამოსყიდული და მკვლელებსაც საკადრისი სასჯელი არ ექნებოდათ მიზღვეული. ხოლო, თუ სასამართლო შესდგებოდა და ორივე მხრით კამათი გაიმართებოდა, მოსამსახურენი აქეთ-იქით ივლიდენ და მოაწესრიგდენ, რათა თითოეულ მომჩივანთაგანს წესრიგი დაეცვა და ისე ელაპარაკა, თუ სასამართლოს სიდიადეს დაანახვებდენ კობიღბს და მჭერმეტყველ სიტყვებს მოასმენინებდენ, და ამით უფრო შემზარავად მოაჩვენებდენ ჩადენილ მკვლელობას, — აი, თუ ყველაფერი

γυγνομένου, τούτων δὴ οὖν οὕτω
πραττομένων ἑτέρον τι αὐτοῖς
μείζον καὶ μάλα εἰκότως φανεῖσ-
θαι τὸ χρέημα ἐγίνωσκε καὶ
τάχα τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπικλήμα-
τος ὑπερβάλλον. ταῦτα γὰρ κα-
τὰς ἐν Βυζαντίῳ ἀστους, καίτοι
θαμὰ ἐκεῖσε γυγνόμενα, κατα-
πλήττει καὶ ἐξίστησι τῶν φρονη-
μάτων, μήτι γε βαρβάρους καὶ
οὐκ εἰθισμένους. τούτων μὲν οὖν
ἐνεκα, οἶμαι, Ῥωμαϊκὸν δικασ-
τήριον, μᾶλλον μὲν οὖν Ἀττικώ-
τατον, ὑπὸ τῷ Καυκάσῳ ξυνεκ-
ροτήθη.

Τότε δὲ Ῥοῦστικὸς τε καὶ
Ἰωάννης, ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου
ἠγγμένω, ἀνά τὸ λαϊκὸν μέρος ἐσ-
τήκατον, οἶα δὴ φεύγοντε. ἐπι-
θάτερα δὲ παρήσαν κατηγορη-
σεῖοντες τῶν Κόλχων οἱ ἐμφρο-
νέστατοι καὶ ἤδη ἐκ πλείστου
τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἐχμεμαθη-
κότες. ἐδέοντο δὲ πρότερον τὴν
πικρὰ βασιλέως ἐπιστολὴν ἐν
κοινῷ ἀνακηρύττεσθαι, ἥνπερ ἐτύγ-
χανε πρότερον ὁ Ἰωάννης τού-
των δὴ περὶ τοῖς στρατηγοῖς δια-
κομίσας· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ διαι-
τητῇ ξυγδοκοῦν, γεγωνότερόν τις
αὐτὴν τῶν ἐς τοῦτο τέταγμένων
διεξῆει, ὡδὲ πῶς ἔχουσαν·

იუსტინიანეს წერილი

Ἄπιστον μὲν καὶ παράλογον τὸ
πρὸς ἡμῶν ἀνηγγελλμένον ὡς ἄρα

ასე იქნებოდა მოწყობილი, მდგო-
მარეობა უფრო მნიშვნელოვნად და
უფრო საგრძნობლად მოეჩვენებო-
დათ კოლხებს და ბრალდების წო-
ნაც უფრო გაზვიადებულად. ასეთ
რამეს ბიზანტიონის მოქალაქეებიც
მოჰყავს განცვიფრებაში და თავ-
ზარს სცემს მათ, თუმცა იქ ხშირად
ხდება ეს; მით უმეტეს განაცვიფ-
რებდა ბარბაროსებს, რომლებიც
ამას ჩვეული არ იყვნენ. აი, ამ მო-
საზრებებით იქმნა მოწვეული, ჩემის
აზრით, რომაული — უკეთ რომ ვთქვა
ატიკური — სასამართლო კავკასიო-
ნის ძირში.

IV 2. რუსტიკე და იოანე მოი-
ყვანეს სატუსალოდან და დააყენეს
მარცხნივ, როგორც ბრალდებულნი.
მეორე მხარეზე დადგნენ ბრალმდე-
ბელნი, დარბაისელი კოლხები, რო-
მელთაც უკვე კარგა ხანია შეესწავ-
ლათ ელლინთა ენა. პირველ ყოვ-
ლისა მათ მოითხოვეს საჯაროდ
ყოფილიყო წაკითხული მეფის წე-
რილი, რომელიც ამ საქმეს ეხებო-
და და რომელიც იოანეს მოეტანა
სტრატეგოსებისათვის¹. მსაჯულმა
შეიწყნარა ეს მოთხოვნა და ერთ-
მა საგანგებო მოხელემ ხმამაღლა
წაიკითხა ის წერილი, რომელშიაც
შემდეგი ეწერა:

„დაუჯერებელი და უცნაურია
ის, რაც თქვენ მაცნობეთ, სახელ-

¹) იუსტინიანეს ამ წერილის გამოვლენის ისტორია მოთხრობილი აქვს აგათიას ხელნაწილში (გვ. 36—48).

βουλομένῳ ἐστὶ τῷ Γουβάζῃ τὰ πά-
 τρια ἔθῃ καταπροεμένῳ καὶ τοὺς
 ἐν ἄπασιν ἐμόφρονας καὶ ἀνέκα-
 θεν ἡγεμόνας, τοὺς Ῥωμαίους
 φαμέν, ἐπὶ τοὺς ἐχθίστους τε καὶ
 ἀλλοτριωτάτους καὶ πρὸς γε τὰ
 ἐς θεὸν ἑτερογνώμονας μεταχω-
 ρῆσαι, καὶ ταῦτα οὐδὲν ἔτι οὖν ἐξ
 ἡμῶν ἄχαρι προπεπονθότι. πλην
 ἀλλ' ἐπειδὴ γιγνώσκωμεν τὰ ἀν-
 θρώπεια παλίμβολά τε καὶ ὀλισ-
 θηρὰ καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν παρεμ-
 πιπτόντων ξυμπεριάγεσθαι πεφυ-
 κότα, οὐ παντάπασιν ἀπιστεῖν
 φήθημεν χρῆναι, οὐδὲ μεθεῖναι
 μὲν τὸ φυλάξασθαι τὰ παρ' ἐκεί-
 νου εἴτε ἴσως εἴτε πάντως βεβου-
 λευμένα, καταλιπεῖν δὲ ἐν ἡμῖν
 αὐτοῖς φροντίδα περιττὴν καὶ
 ἀμφιρρόπους ἐννείας, ἐπ' ἀδήληφ
 ἔτι κειμένου τοῦ τέλους. καίτοι
 ἀλλόκοτόν τι καὶ ταραχώδες τὸ
 μηδαμῶς ἐφ' ὄψωσιν βεβαιότατα
 πεποιθῆναι, ἀλλ' ὑπεψίαξ' αἰεὶ καὶ
 δείματος εἶναι μεστόν, καὶ ἐπ'
 αὐτοῖς δῆπου τοῖς ξυνηθεστάτοις.
 ὅμως, ἐν ἄπασιν γὰρ τοῦτο νικά,
 ἐπόμεθα καὶ ἡμεῖς τῇ φύσει,
 καὶ ἀπιστοῦμεν. ὡς ἂν δὲ μήτε
 προπετῶς ὡμόν τι καὶ ἀπηγὲς
 δάσσομεν ἐπὶ Γουβάζῃ, μήτε τῷ
 οὐκ εἰκότι δῆθεν ἀναπεπεισμένοι
 μαλθακισθῆιημεν, ἀλλ' ἐκφύγι-
 μεν τὰς ἑκατέρωθεν μεταμελείας,
 εἰβουλόν τι ἡμῖν κατεφάνη καὶ
 μέσως πῶς ἔχον ἐνταῦθα τὸν
 ἄνδρα παραγενέσθαι. στέλλειν
 τοῖσιν αὐτὸν τῇ ταχίστην, εἴτε

დობრ, თითქოს გუბაზს სურდეს
 გადაუდგეს მამა-პაპის ადათს და
 თავის ძველ, ყველაფერში ერთ-
 აზროვნე წინამძღოლებს, ესე იგი
 რომაელებს, და გადავიდეს მის-
 დამი მტრულად განწყობილ, სრულ-
 ლიად უცხო და სხვა სარწმუნოე-
 ბის მიმდევარ სპარსელთა მხარეზე,
 და ეს ჩაიღიბოს იმ დროს, როდეს-
 საც მას ჩვენგან უსიამოვნო არა-
 ფერო შეხვედრიოა. მიუხედავად
 ამისა, რადგან ვიცით, რომ ადა-
 მიანს სჩვევია ცვალებადობა და
 მერყეობა და გარემოებათა ნაირ-
 ნაირობასთან ერთად თვითონაც
 სხვადასხვანაირად იქცევა ხოლმე,
 ამიტომ ჩვენ საჭიროად არ ვცა-
 ნით სრული უნდობლობით მოვ-
 ჰყრობოდით იმ ამბავს (გუბაზის გან-
 დგომის შესახებ) და არ გვეზრუნა
 თავის დაცვაზე მის მიერ განზრ-
 ხულ თუ უკვე მიღებულ გადაწყვე-
 ტილების წინააღმდეგ; ხოლო ჩვენ
 თვითონ მეტად გვაწუხებს და ყო-
 ველმხრივ გვაფიქრებს ეს საქმე,
 ვინაიდან არ არის ნათელი, თუ
 რით გათავდება ის. თუმცა შემა-
 ძრწუნებელი და ამაღელვებელია ის,
 რომ მტკიცედ ვერავის დაეყრდნო-
 ბი და მუდამ ეჭვითა და შიშით უნდა
 იყო აღვსილი თვით ძალიან კარგი
 მახლობლების მიმართაც კი, მიუხე-
 დავად ამისა ჩვენ მაინც მივყვებით
 ბუნების კანონს (და ეს არის რომ
 ყველაფერში იმარჯვებს) და უნ-
 დობლობას ვიჩენთ. მაგრამ, რათა
 გუბაზის მიმართ აჩქარებულად არ
 გადავდგათ მკაცრი და სასტიკი

βουλόμενον εἴτε ἡγαγκασμένον. εἰ δὲ γε ὑμᾶς ταῦτα ἐθέλειν ἐγνωνκῶς ἀντισταίη καὶ ἀπαγίνετο τὴν παρείαν, ἐπιλαμβανομένων τε ὑμῶν καὶ ἐλκόντων, καὶ γὰρ τοῦτο ποιεῖν ὑμῖν τὸν τεῦθεν ἐξέσται, εἰ δὲ διωθοῖτο καὶ ἀντεπιφέροτο, καὶ ὅτω σὺν τρόπῳ τὰς χεῖρας ἀντάρτοι, τότε δὴ ἐξομεν περιφανεῖς τοὺς ἐλέγχους τῶν μελετωμένων καὶ τὸ λοιπὸν ἐν τοῖς πολεμιατάτοις τετάξεται, ὥστ', εἰ ποῦ τις αὐτὸν τοιαῦτα καὶ ἀποκτείνῃ, οὐδὲ τοῦτο ἡμῖν ἐσόμενον ἀπὸ τρόπου, σὺκοῦν οὐδὲ παινᾶς ὁ δρᾶσας ὑφέξει τὸν ἐγχειρήματος. οὐ γὰρ ὡς μαιφόνον αὐτὸν κολαστέον, ἀλλ' ὡς τυραγνοκτόνον ἐπαινετέον“. ἡ μὴν σὺν παρὰ βασιλέως ἐπιστολῇ τοιάδε ἔττα ἐγκελευσχυμένη διέγνωστο.

ამიერიდან შეგვიძლია ჩავთვალოთ მტრად, ისე რომ, თუ მას, ასე გათავზედებულს, ვინმე კიდევაც მოჰკლავს, ამას უკანონო საქციელად არ ჩავუთვლით; ამ საქმისათვის არა თუ დასჯილი არ იქნება ის, როგორც მკვლელობის ჩამდენი, არამედ ქების ღირსიც იქნება, როგორც ტირანის მომსპობი“. აი, ამას ბრძანებდა მეფე თავის წერილში, და ეს შეიტყეს დამსწრეებმა.

კოლხთა წარმომადგენლების საბრალმდებლო სიტყვა

Αὐτίκα δὲ οἱ ἄνδρες τῶν Κόλχων, οἱ δὴ πρὸς τὸ κατηγορεῖν ἐτετάχατο, ἐπειδὴ αὐτοὺς ὁ δεικαστὴς ἐφηφίζετο τὰ σφέτερα αὐτῶν δικαιώματα ἢ βουλοῖντο, πρυθῆναι, οἱ δὲ πρὸς θύμῳς εἶχοντο τοῦ ἐπικλήματος, καὶ ἔλεξαν τοιάδε. „Ἀπόχρη μὲν, ὦ δεικαστά, τὸ τετολημῆνον, εἰ

ნაბიჯი და არც სირბილე გამოვიჩინოთ რაიმე. შეუფერებელ გარემოებათა გავლენით. ამიტომ, ორივე ამ შემთხვევაში სინანულის თავიდან ასაცდენად, მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ შუა გზა აგვეჩინა და ის კაცი (გუბამი) აქ დაგვებარებინა. ამიტომ გავალებთ გამოგზავნოთ ის რაც შეიძლება მალე, ნებით ან ძალით. მაგრამ თუკი ის განზრახვას მიგიხვდებათ, წინააღმდეგობას გაგიწევთ და წამოსვლაზე უარს განაცხადებს, შეიპყროთ და წამოათრიეთ (ამის ნებასაც გაძლევთ მე თქვენ ამ შემთხვევაში), ხოლო თუ ის გაგისხლტებათ და თქვენზე იერიშს მოიტანს და, მაშასადამე, ამათუიმ სახით ხელებს აღმართავს თქვენ წინააღმდეგ, მაშინ ჩვენ აშკარა საბუთები გვექნება მის განზრახვათა შესახებ და

ამიერიდან კიდევაც მოჰკლავს, ამას უკანონო საქციელად არ ჩავუთვლით; ამ საქმისათვის არა თუ დასჯილი არ იქნება ის, როგორც მკვლელობის ჩამდენი, არამედ ქების ღირსიც იქნება, როგორც ტირანის მომსპობი“. აი, ამას ბრძანებდა მეფე თავის წერილში, და ეს შეიტყეს დამსწრეებმა.

IV 3. კოლხთა კაცები, რომელნიც ბრალმდებლებად იყვნენ დანიშნულნი, ჩამორდგნ მაშინვე, როდესაც მსაჯულმა გამოუტყხადა—თქვენი ბრალდებები წამოაყენეთ თუ გსურთო—და, რადგან საბრალდებო ბევრი ჰქონდათ სათქმელი, თქვეს შემდეგი: „ჩვენ რომ კიდევაც არაფერი ვთქვათ, მსაჯულო,

καὶ μηδὲν ὀτιοῦν φήσαιμεν, ποι-
ναῖς ταῖς μεγίσταις ὑπάγειν τοὺς
δεδρακότας· πλὴν ἀλλὰ τοῖς ὑμε-
τέραις¹ νόμοις δοκοῦν τὸ χρῆναι
καὶ τῶν ἐμφανῶν πέρι καὶ μεγίσ-
των ἀδικημάτων μὴ πρότερον
τὰς κρίσεις ἐκφέρειν, πρὶν ἂν
καὶ λόγῳ τὰ πραχθέντα διαγο-
ρεύειν, ἦκοιμεν νῦν ἐροῦντες μό-
νον ἁμωσγέπως τὰ γεγενημένα.
οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡμῶν διανυσθῆ-
σεται τὸ νενομισμένον, εἰ καὶ τὰ
τῶν λόγων εἴεν ἄπλα καὶ ἦκιστα
κεκρυμμένα, καὶ οἷα τῶν μεγέ-
θους τῶν ἐργασμένων μὴ ἐξικ-
νεῖσθαι. ποῖα γὰρ αὐτοῖς λε-
λείφεται σκήψις, ἄνδρα τοσοῦ-
τον, φίλον ἑμῶν καὶ ξυνήθη
καὶ ξύμμαχον καὶ ἑμοδίαιτον καὶ
ἑμόσπονον καὶ ταῦτά περὶ τὸ
κρεῖττον φρονοῦντα, καὶ τί δὲ
οὐχὶ τῶν οἰκαιοτάτων κεκτημένον,
ἀνέδην² οὕτω διαχειρισάμενοις
καὶ πολλῇ τῇ δυσμενείᾳ χρῆσθαι
καθ' ἑμῶν³ φωραθεῖσι, τῷ τῶν
ἐχθρῶν τεθεραπευκέναι; βασι-
λεὺς γὰρ ὁ ἀνγρημένος, ὃ δικασ-
τὰ, καὶ ἔθνοὺς οὐκ ἀγεννοῦς καὶ
πρὸς ἀρετὴν ἐνεργότατος καὶ τὰ
Ῥωμαίων στέργων ἀεὶ πολλῶν
μᾶλλον τῶν ἀπεκτονότων.

არა დაბალი გვარისა, და ვაჟკაცობით განთქმული, და რომაელთა
საქმეებისათვის მულამ იყო მკვლევლებზე უფრო ერთგული.

თვით ჩადენილი ბოროტმოქმედება.
საქმარისია იმისათვის, რომ მის ჩამ-
დენტ უდიდესი სასჯელი მიეზღოს.
მაგრამ თქვენი კანონების მიხედ-
ვით თვით აშკარა და უდიდეს
უკანონო მოქმედებათა შესახებაც
კი მიღებულია, რომ განაჩენი
არ იქნეს გამოტანილი, სანამ საქმე
არ იქნება გარჩეული სიტყვიერი
პაექრობის საშუალებით, და ამი-
ტომ ჩვენ შევუდგებით საქმის ვი-
თარების განმარტებას. ამრიგად,
ჩვენ მიერ შესრულებული იქნება
კანონით დაწესებული, თუმცა ჩვე-
ნი სიტყვა მარტივი და გაუმარ-
თავი იქნება და, შესაძლებელია,
ჩადენილი ბოროტმოქმედების მნი-
შვნელოვნობა მან ვერც კი გად-
მოგცეთ. რა გამართლება შეიძლება
ვუპოვოთ იმათ, რომელთაც ისე
შეუპოვრად მოკლეს ასეთი დიდე-
ბული კაცი, თქვენი მეგობარი და
მოკეთე, მოკავშირე ომიანობის
დროს და მშვიდობიანი ცხოვრე-
ბისა და ზავის დროს, უზენაესის
შესახებაც თქვენნაირად მოაზროვ-
ნე⁴ და თქვენი წესების მიმდევარი
და რომელთაც უდიდესი მტრობა
გამოიჩინეს თქვენ მიმართ, თქვენს
მტრებს კი სამსახური გაუწიეს?

მოკლული ხომ მეფე იყო, მსაჯულო,

1) Ημετεροις — ხელნაწერები, Ημετεροῖς — ნიბური.

2) ανεδην R და vulg; სხვები: αναδην („უროცხვად“, „თავხედურად“).

3) καθ' ἑμῶν R, καθ' ἡμῶν vulg.

4) ე. ი. ერთმორწმუნე, თქვენსავით ქრისტიანი იყო.

„Ανατετράφαται δὲ τὰ Κόβλων
πράγματα καὶ διερρή, ἀληθέστε-
ρον δὲ τὰ κοινά, εἰ γε μέρος τι καὶ
ἡμεῖς εὐκ ἐλάχιστον τῆς ὑπη-
κόου τυγχάνομεν ὄντες. καὶ διό-
λωλεν ὑμῖν τὸ ἀκραιφνὲς τῶν κα-
θεστῶτων καὶ ἄπταιστον καὶ κατὰ
πολὺ τῆς οἰκείας δυνάμεως μειο-
νεκτεῖσθε· πολιτεία δὲ μὴ διὰ
πάντων ἐρρωμένη, ἀλλὰ βραχείᾳ
γούν τινι μείρα σφαλεῖσα οὐκέτι
ξυνεστάγχι δόξειεν ἂν προσηκό-
τως, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ αὐ-
τὴν ψεύδεσθαι τὴν ἐπανυμίαν τὸ
ἐντελῶς ἔχειν ἀφηρημένη.

„Ταῦτα δὲ οὖν ἅπαντα δρᾶσαν-
τες οὐ φασι δεῖν ὑμᾶς τὸ παραχθῆν
εἰ καὶ δεῖνόν εἴη σκῶπειν, μόνην
δὲ τὴν γνώμην κχιθ' ἦν εἴργασται
διερευνᾶν καὶ πρᾶσιεσθαι, καὶ
διὰ τινων ἀφανῶν τεκμηρίων καὶ
οἷον, εἰκότων χωροῦντας, ἀνάπλάτ-
τειν ταῖς ἐννοίαις εὐεργεσίαν ὑμῖν
οὐ τοῖς ἐντεῦθεν πρᾶσιγεγενημένην
ἢ τῷ σαφεῖ μάλλον τῆς βλάβης
თების საშუალებით დაგისახონ თავისი მოქმედება, როგორც თქვენ
საკეთილდღეოდ ჩადენილი, ვიდრე აღიარონ აშკარა ზარალი, საქმის-
თვის მიყენებული. ასეთ ტყუილებს ყბედობდენ ისინი ხშირად სასამარ-
თლოს დანიშვნამდე და ფიქრობდენ, რომ ბევრს შეაცდენდენ. თუ
კი ისინი საქმის გარჩევის დროსაც ასეთსავე მოსაზრებებს წამოაყენე-

„უკუღმა დატრიალდა კოლხთა
საქმეები და დაიხვრა, განსაკუთრე-
ბით სახელმწიფო საქმეები, თუმცა
ჩვენ ქვეშევრდომი სახიგდმწითოს
ერთი, არა უმნიშვნელო, ნაწილს
შევადგენთ. თქვენც აღარა გაქვთ
თავისუფალი და ურყევი მდგომარე-
ობა და საგრძნობლად დაგი-
სუსტდათ საკუთარი ძალღონე. თუ
სახელმწიფო ყოველმხრივ არ
არის გამაგრებული და ერთს რომ-
მელსამე ნაწილში მოდუნებულია,
ველარ იარსებებს წესიერად; პირო-
ქით, ის თავის სახელწოდებასაც
ტყუილა ატარებს, ვინაიდან ის
მოკლებულია თავისიეთარი არსე-
ბობის საშუალებას¹.

„ რადგან ყველაფერ ამის ჩამ-
დენნი ისინი არიან, ამიტომ გეუბ-
ნებიან: ამ—თუმცა საშინელს—
საქმეს კი ნუ უყურებთ, არამედ
მხოლოდ ის განზრახვა უნდა გა-
მოიკელიოთ და მხედველობაში
მიიღოთ, რომლითაც ვხელმძღვანე-
ლობდითო; და უფრო ამჯობინებენ
ზოგიერთი ბუნდოვანი—თითქოს
სინამდვილის შესაფერისი—საბუ-
თების საშუალებით დაგისახონ თავისი მოქმედება, როგორც თქვენ
საკეთილდღეოდ ჩადენილი, ვიდრე აღიარონ აშკარა ზარალი, საქმის-
თვის მიყენებული. ასეთ ტყუილებს ყბედობდენ ისინი ხშირად სასამარ-
თლოს დანიშვნამდე და ფიქრობდენ, რომ ბევრს შეაცდენდენ. თუ
კი ისინი საქმის გარჩევის დროსაც ასეთსავე მოსაზრებებს წამოაყენე-

1) ჩვენის აზრით, კოლხებს ამით შემდეგის თქმა უნდოდათ: კოლხეთის საქმეები აიროვ-დაიროა და უკან-უკან მიდის, ხოლო კოლხეთი ბიზანტიის იმპერო-
რიის ერთს მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს და, ცნობილი დებულებაა, თუ სა-
ხელმწიფოს რომელსამე თავის ნაწილში არ აქვს დამშვიდებული და მტკიცე
მდგომარეობა, ის, საზოგადოდ, არ ჩაითვლება მტკიცე და უზრუნველ სახელმწი-
ფოდ.

καὶ τοῖς ἔργοις ἀπαδειγμένω πιστεύειν αἰρεῖσθαι. ταῦτα γὰρ δὴ τὰ σοφίσματα καὶ πρὸ τῆς δίκης πολλάκις διαφρυσούντες παράγειν τοὺς πλείστους ἡγοῦντο. εἰ τοῖσιν καὶ παρὰ τοὺς ἀγῶνας τοιαῦτα προσθεῖεν, γιγνασκόντων, ὡς δικαστά, ὡς οὐ Ῥωμαῖκὸν οὐδὲ δίκαιον τὸ μὲν ἐμφανὲς οὕτω καὶ προὔπτον ἀδίκημα παραλιπεῖν, ἀδήλοισ δὲ μάλλον αἰτίαις ἄλλως αὐτοὺς μεμηχανημέναις ἐξαπατηθῆναι. οὐ γὰρ ἀνεκτέον αὐτῶν ὡς μὲν ἀπεκτόνασι τὸν ἄνδρα διαρρήδην φασκόντων, ὠφέλειαν δὲ μεγίστην ἐνθύνδε τοῖς κοινοῖς πεπορίσθαι πράγμασι τερατευσόμενων. πῶς γὰρ ἂν ἐναντία ξυσταίεν σφίσιν αὐτοῖς, ἢ πῶς τὴν πρᾶξιν δεινὴν ἀπεκαλοῦντες ἐπαινεσόμεθα τὴν δράσασάν γνῶμην ὡς τοῦ ξυνοίσαντος ἐστοχασμένην; πάλαι γὰρ ἀλλήλοισ ἀποκεκριμένω συγγάνετον ὠφέλεια καὶ παρανομία, ὠμότης τε καὶ δικαιοσύνη διεστηκότα καὶ ἄμικτα καὶ ἑμῶσε χαιρεῖν οὐπῶποτε πεφυκότα.

„Εἰ δὲ γε καὶ γυμνὴν τὴν διάνοιαν ἐξεταστέον, φανήσονται καὶ ταύτη δύσνοι καὶ κάκιστοι, ὡς δὴ τὰ τοῦ Πέρσης ἀρέσκοντα βεβουλευμένοι ὥστε οὐδὲ Ῥωμαῖους ὀνομάζειν τοῦσδε τοὺς μαιφόνους προσήκει οὐδὲ ὡς ἑμοφύλοις μετ' εὐνοίας διαιτητέον αὐτοῖς, ὅτι μὴ καθάπερ λίχν ἐχθίστοις, ἐπεὶ καὶ ἦδη τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ

ბენ, დე იცოდენ მათ, მსაჯულო, რომ არც რომელს და არც სამართლიანობას სჩვევია ასეთი ცხადი და აშკარად ჩადენილი უსამართლობა უყურადღებოდ დასტოვოს და თავი მოატყუებინოს ბუნდოვან მიზეზებს, რომლებიც უსაფუძვლოდაა მკვლევების მიერ შეთხზული. შეუწყნარებელია ამის ატანა: თვითონვე აშკარად ამბობენ, რომ მოკლეს ის კაცი, და თანაც სტყუიან, რომ ამით უდიდესი სარგებლობა მოუტანეს სახელმწიფო საქმეებს. როგორ თავსდება მათ თავში ეს წინააღმდეგობა, ან როგორ შეგვიძლია ჩვენ, რომლებიც ამ საქციელს საზიზღარს ვუწოდებთ, შევაქოთ მისი ჩამდენი და ვთქვათ, რომ მისი მიზანი იყო სახელმწიფოსთვის სარგებლობა მოეტანა? იმთავითვე ხომ სარგებლობა და უკანონობა ერთმანეთის საწინააღმდეგო ცნებებს წარმოადგენენ, სიმხეცე და სამართლიანობა ერთიმეორეს დაშორებული იყვნენ და შეუტრეფელი, მათი ერთად არსებობა არასდროს არ ყოფილა შესაძლებელი.

IV 4. „თუ კი მათ ზრახვებს ვავაშიშვლებთ და გამოვიკვლევთ, აქაც ისინი გამოჩნდებიან უბოროტეს მტრებად, სპარსელთა სასარგებლო განზრახვების მქონეებად; ასე რომ საკადრისიც არ არის ამ სისხლისმსმელებს რომაელების სახელით ვიხსენიებდეთ ან კეთილგანწყობილი ურთიერთობა ვიქონიოთ მათთან, როგორც თვისტომებთან;

κότι προσήγαγον, ὁποίαν εἰκὸς ἦν ὑποσχεῖν τὸν ὥς ἀληθῶς τυραννίδος ἀλόντα. ἤκουσι δὲ νῦν, δέον ἀπολογεῖσθαι, κατὰ τιμῆναι τὸν ἠδικημένον· καίτοι ἐχρῆν αὐτοὺς πρὶν ἀνελεῖν, εἴ γε ταῖς αἰτίαις ἐπεποιθέσαν, ἐμφανῶς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνστήσασθαι δίκην, καὶ πρῶτους ἐγκალεῖν, ἀλλὰ μὴ νῦν κατηγορημένους ἀντεγκალεῖν, εἴ γὰρ τοῦτο πᾶσιν ἐφείται, τί δῆποτε ἄρα μὴ καὶ ἡμεῖς τούσδε τοὺς μαιφόνους αὐτοχειρῶς διεχρησάμεθα; παρὸν ἡμῖν, πρὸς δίκην τυχὸν ἀγοιμένοις, ἀντεπιφέρειν αὐτοῖς καὶ τεθνηκόσι τὰ παρ' αὐτῶν πρότερον ἡμαρτημένα, καὶ ταύτῃ πειραῖσθαι δεικνύειν τὸ εὐλόγως ἀνῆμαρτηκῆναι; μᾶλλον γὰρ ἡμεῖς ἐπὶ σαφέσι τοῖς προϋπηργμένοις χαλεπήσαντες, ἐνδίκως ἀνῆμαρτομεθα τούτους, καὶ τὰ τῆς ἀντιλογίας προσηκόντως ἐχώρει. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἡμῶν οὐδὲ πρὸς ἐτέρων τὰ τοιαῦτα τολμᾶσθαι χρεῶν, εἴ γε κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν ¹ νόμους πολιτευτέον. φέρε γὰρ εἰ τοῖς βουλομένοις ἕξῃ τοὺς οἰκείους δυσμενεῖς οὕτω πῶς ἀπρόον ἀποκτινύναι, καὶ τοῦτο πολλάκις γιγνόμενον μέχρι τοῦ ἐπ' ἀπειρον ἡδὴ τολμᾶσθαι προσενεχθεῖν, πῶς ἀνῆμῖν τὸ γοῦν κρίνειν ἀδεῶς ἐν βεβαίῳ διαμένοι; ἀπάντων γὰρ ἀναιρῶντων τε καὶ ἀναιρουμένων

იყო, თუ კი ისინი დარწმუნებული იყვნენ ბრალდებათა სისწორეში; საქვეყნოდ მიეცათ ის სამართალში და თვით პირველნი გამოსულიყვნენ ბრალმდებლებად და არა ისე, როგორც ეხლა მოხდა: როდესაც ისინი თვით არიან ბრალდებულნი, სავსუხო ბრალდებას აყენებენ. თუ ეს ყველასათვის ნებადართულია, რა გვიშლიდა აელს ჩვენც საკუთარი ხელით ზოგვეკლა ეს სისხლისმსმელები? ჩვენც, სამართალში მიცემულნი, მათ, უკვე მიცვალებულთ, ბრალდებად წავუყენებდით მათ მიერ წინათ ჩადენილ შეცოდებებს, და ამით შევეცდებოდით, სრულიად სამართლიანად, სამაგიერო შეგვეცოდა: ჩვენ ხომ ძალიან აღელვებული ვართ წინათ მათ მიერ აშკარად ჩადენილი საქციელით და სამართლიანად ვიძიებდით შურს! დავაც წესიერად წარიმართებოდა. მაგრამ არც ჩვენ, არც სხვებმა ამგვარი რამ არ უნდა გავბედოთ, თუ სახელმწიფო კანონების საფუძველზე ვაპირებთ ცხოვრებას. წარმოიდგინეთ, თუ ყოველ მსურველს ასე ერთბაშად შეეძლება საკუთარი მტრების მოკვლა, ამგვარი საქციელის ხშირად ჩადენა მიგვიყვანდა უსაზღვრო თავხედობამდე, და როგორღა შეგრჩებოდათ თქვენ შესაძლებლობა თავისუფალი და დაუბრკოლებელი განსჯისა? ყველა რომ ელეტას დაიწყებს და გაელეტილი იქნება და თამამად მიმართავს ერთ-

¹) ἡμῶν R.

καὶ ταῖς ἀντεπιβουλαῖς χρῆσθαι κατ' ἀλλήλων παρρουόντων, οὐκ ἂν φθάσοιτε τὰς τιμαρίας ἐπάγοντες, ἀλλὰ διαφθαρεῖται μὲν εἰκῆ τὸ ὁμόφυλον, προαφαιρήσει δὲ τὸν τῆς ἐξετάσεως καιρὸν ἡ τῶν ἀντιδρώντων ἐκάστοτε παρανομία.

„Καίτοι τί δεινὸν εἶναί φασιν, εἴπερ ἕνδς ἀνδρὸς καὶ τούτου προδοτοῦ διαφθარέντος ἄπαν ἡμῖν¹ τὸ ξυμμαχικὸν σωφρονέστερον καθεστήξει; προδοτῶν μὲν οὖν ἄς ἀληθῶς καὶ πλείστων ὄσων ἀπολλυμένων, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον τῶν ὑπελείμων τὰς ἀνηρηκόσι προσγένοιτο, ἀλλ' αὐτό γε τὸ τοὺς τοιοῦτους φνήσκειν ἀρκούντως ἔχει πρὸς ὕνησιν. εἰ δὲ προδοσίας μηδαμῶς ἀποδεδειγμένης ἠφάνισται τις ἀθρόον τῶν σφόδρα λογίμων καὶ τετιμῶρηται, καθάπερ διαφανῶς ἐγνωσμένως, πῶς ἂν ἡμῖν ἐνθένδε τὸ ξυμμαχικὸν σωφρονήσῃ; πῶς δὲ οὐκ ἂν μάλλον καὶ διαλύσαιεν τὰ ξυγκείμενα, εἴ γε κοινωνοὺς ἡμᾶς ὑπάρχειν τοῦ μιάσματος οἴηθειεν; λογιζόμενοι ἄς εἴ γε πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους ἡμῖν καὶ ξυνήθειξ φειδοῦς ἦκιστα μέτεστι καὶ δικαιοσύνης, σχολῆ γε ἂν βέβαιοι διαμενεῖτε πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ τῆς προσπεσοῦσης χρείας οὐ περαιτέρω γυωριζομένους. ἀλλ' οὔτε μετελήφατε τοῦ

მანეთის წინააღმდეგ მახის დაგებას, თქვენ ველარ შესძლებთ სასჯელის დადებას: უაზროდ დაიხოცება მთელი მოდგმა და გამოძიების საშუალებას წინასწარ მოსპობს იმათი უკანონო საქციელი, რომლებიც ყოველთვის სამაგიეროს გადახდას მიმართავენ.

IV 5. „თუმცა — ამბობენ ისინი — განა უბედურებაა ის, რომ ერთი კაცის, ისიც მოლალატის, მოკვლით ყველა მოკავშირე უფრო გონიერად მოიქცევა? მოლალატეთა მართლაც რომ დიდი რაოდენობა იქნეს მოსპობილი, თუმცა ამით არავითარი სხვა სარგებლობა არა აქვთ მკვლელებს, მაგრამ თვით მოვლენა ამგვარი ხალხის მოკვლისა საკმაოდ სასარგებლოა. მაგრამ, თუ კი, მიუხედავად იმისა რომ მოლალატეობა დამტკიცებული არაა, ერთბაშად აქრობენ და ჰკლავენ ერთ-ერთ უაღრესად წარჩინებულ კაცს, თითქოს ის აშკარა ბოროტმოქმედებაში დაეჭიროთ, რანაირად შეუწყობს ეს ხელს იმას, რომ მოკავშირეები თქვენ უფრო გონიერად მოგექცნენ? იქნებ მათ უფრო ხელშეკრულებათა დარღვევა დაიწყონ, რახან იფიქრებენ, რომ თქვენ ამ ბოროტმოქმედების მონაწილენი ხართ? ისინი დაასკვნიან, რომ, თუ თქვენნიანებისა და მახლობლებისადმი არ იჩენთ ლობიერებასა და სამართლიანობას, ძნელი საფიქრებელია, რომ ერთგულნი დარჩებით უცხოელთა და გარემე-

¹) ἡμῖν R, vulg., ἡμῖν Niebuhr.

βουλεύματος οὔτε τὸ τούτοις ἰδὲν
 προσκείμενον ἄγος ἐπὶ τὸ ξύμπαν
 τῶν Ῥωμαίων ἔθνος ἀναδραμεύ-
 ται· οὔτε τὴν πάλαι περὶ ὑμῶν
 κρατήσασαν δόξαν, ὡς ἄρα πι-
 τοὶ τὰ ἡθῆ καὶ βέβαιοι καθῆσ-
 τήκατε καὶ δικαίως χρῆσθε νό-
 μοις, ἢ τούτων νικήσει κακοδο-
 μονία. τούναντίον γὰρ καὶ ἡγού-
 μεθα τὸ παρὸν δικαστήριον ὑπὲρ
 τῆς κοινῆς τοῦ γένους εὐκλείας
 ξυνεστηκέναι, ὅπως ἂν ἅπαντες
 ἀνθρώποι γνοῖεν ὡς οὐδὲ μῶς ἦν
 ὑμῖν βουλομένοις τιαυτα τὸς
 Κόλχους δεινὰ καὶ βίαια πεπον-
 θέναι. νῦν μὲν γὰρ ἴσως ἐφ' ἐκά-
 τερα τῶν πολλῶν φρεσὶσιν ἄ-
 γνῶμαι, καὶ τὰ τῆς δοκίσεως ἐπ'
 ἀδήλῳ φέρεται τρόπῳ. ἐκ δὲ τῆς
 σῆς, ὡ δικαστὰ, κρίσεως τούτων
 ὅσον εὐπῶ διαφθειρομένων, γενή-
 σεται καὶ γνωριμώτερον ὡς οὐ
 προδίδται τῶν οἰκείων, ἀλλὰ σω-
 φρονιστὰὶ τῶν ἀδικούντων εἶναι
 πεφύκατε. εἰ γὰρ καὶ τοῖς λό-
 γοις ἀπολογεῖσθαι δοκοῦσιν, ἀλλ'
 ἔργῳ κατηγοροῦντες σφῶν αὐ-
 τῶν ἀποδείκνυνται καὶ τὸ παράλο-
 γον τῆς μαιφρονίας ὁμολογοῦντες.
 τὸ μὲν γὰρ βασιλείον γράμμα
 παρακελεύεται τοῖς στρατηγεῖς
 στέλλειν κατὰ τὸ Βυζάντιον τὸν
 Γουβάζην, πειθοῖ μὲν τὸ πρῶτον,
 ἀνηκουστοῦντα δὲ καὶ πρὸς ἀνάγ-
 κης, ἐναντιούμενον δὲ καὶ βιαζο-
 ძანებს სტრატეგოსებს ბიზანტიონში მიჰგვარონ გუბაზი, ჯერ დაი-
 ყოლიონ ის ბიზანციონში ჩასვიძგი, ხოლო, თუ არ დაემორჩილება მათ
 განგებ და წინააღმდეგობას გაუწევს, ძალით გააგზავნონ; მისი

თა მიმართ, რომლებთანაც მხო-
 ლოდ აუცილებლობის გამო გაქვეთ
 ურთიერთობა. მაგრამ თქვენ არ
 მიგილიათ მონაწილეობა მკვირიტა
 გეგმაში, არც მთელ რომაელ ერს
 მიეწერება ეს ბოროტმოქმედება,
 კერძოდ ჩადენილი ამათ მიერ; ამა-
 თი ვერაგული საქციელი ვერც
 თქვენ შესახებ წინათ არსებულ
 აზრს მოსპობს, სახელდობრ, რომ
 თქვენ ერთგულნი ხართ თქვენი
 ქცევით და ურყევნი, და სამართ-
 ლიანი კანონებითაც ხელმძღვანე-
 ლობთ. პირიქით, ჩვენ ვფიქრობთ,
 რომ ეხლანდელი სამსჯავროც ხალ-
 ხის საერთო დიდებისათვის მოაწ-
 ყეთ, რათა ყველას გაეგო, რომ
 თქვენ არასდროს არ გნდომიათ
 კოლხებს ისეთი საშინელი ძალა-
 ლობა განეცადათ. შესაძლებელია
 ეხლა ბევრის აზრი ხან აქით იხრე-
 ბოდეს, ხან იქით, გაურკვეველი
 და მერყევი იყოს, მაგრამ, მსაჯუ-
 ლო, როდესაც შენი მსჯავრის მი-
 ხედვით ისინი მალე მოკლული იქ-
 ნებიან, უფრო გასაგები შეიქნება,
 რომ თქვენ (რომაელები) თავისიანე-
 ბის მოლაღატენი კი არა ხართ,
 არამედ, უსამართლოდ მომქმედთა
 მომთვინიერებელნი. თუმცა ისინი,
 როგორც ჩანს, სიტყვით თავს იცა-
 ვენ, მაგრამ საქმით საკუთარი თავის
 გამმტყუნებლებად გამოდიან და
 აღიარებენ ამ, მკვლელობის სისა-
 ძაგლეს. მეფის წერილი ხომ უბრ-
 დასაგლეს. მეფის წერილი ხომ უბრ-

μένους· ἀποκτείναι δὲ μηδαμῶς πρὶν ἂν ἐκεῖνος ἐς τελευτάτην ἀπόστασιν ἀφιγμένος τὰ πολεμίων δρᾶν προαχθῆιη. οἱ δὲ, καὶ ταῦτα μῆτε στρατηγοὶ καθεστῶτες μῆτε ἄλλως ἐφειμένον αὐτίς ἀδεῶς ἂ βούλιντο πράττειν, παραχρήμα τὸν δαίλιον ἀπεκτόνασιν, οὔτε κατὰ τὸ Βυζάντιον αὐτὸν γενέσθαι προτρέψαντες οὔτε μὴν ὥσπερ ἀπειθῶντι μετρίαν γοῦν ἀνάγκην ἐπαγαγόντες οὔτε τὴν ἀρχὴν ἐς πείραν τινα καταστάντες, εἴπερ ὅτι δὴ οὖν τρόπον τιῦν προστάγματος¹ ὀλιγορήσει. καίτοι μεγαλαυχοῦσι καὶ βρενθύνονται, ὡς τὰ βασιλεῖ δοκοῦντα διανοσάντες, οἷγε καὶ τὴν ἐκείνου περιεργῶντες πεφύγασιν γνῶμην, ψευδέσι τε χρήσθαι πρότερον κατὰ Γουβάζου διαβολαῖς τετολμηκότες, καὶ τὰνχντία τῶν εὔ διαταγμένων αὐτεπαγγέλτως ἐξείργασμένοι, καὶ τὸ δὴ πάντων παρανομώτερον οὐδὲ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδείξαντες, ὥστε τῶν ἐγγεγραμμένων γνωσθέντων τὸ πρακτέον ἐλέσθαι.

„Πῶς οὖν οὐ πικρὸς ὀλέθρου καὶ τιμωρίας ὑπέρτερα πάσης τὰ τετολμημένα δόξοιεν ἂν; ἀδικία γὰρ καὶ κατ' ἄλλου του γιγνομένη φευκτόν τι καὶ ἀπειρημένον, μάλιστα δὲ εἰ φίλον καὶ εὖνουν καὶ πολλακίς προκεκινδυνευχότα

მოკვლა კი არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლებოდა, სანამ ის საბოლოოდ არ გადაუდგებოდა რომაელებს და მტრულ მოქმედებას არ დაიწყებდა. ესენი კი არც სტრატეგოსები ყოფილან, არც ხემა მიუცია მათთვის ვინმეს ჩაედინათ ის, რაც მოესურვებოდათ, უცბად მოეკლათ საცოდავი გუბანი ისე, რომ არც წინასწარ ეთხოვნათ მისთვის ბიზანტიონში წასულიყო და არც ეცადათ იმის გასინჯვა, უდიერად შეხვდებოდა ის მითვის განკარგულებას თუ არა. თუმცა ისინი ამაყობენ და ტოაბახობენ იმით, თითქოს შეასრულეს მეფის დავალება, მაგრამ, პირობით, როგორც ჩანს. მათ გვერდი აუარეს მის სურვილს, წინასწარ თავხედურად შეხახხლეს გუბანის წინააღმდეგ ყალბი ბრალდებები და, წინააღმდეგ მათთვის მითვისაგან მიცემული განკარგულებისა, საკუთარი სურვილის მიხედვით დალუპეს კაცი; და, რაც ყველაზე უფრო უკანონოდ უნდა ჩაითვალოს, არც კი აჩვენეს მეფის წერილი, რომ ის გასცნობოდა მის წინაარსს და მოქცეულიყო საჭიროებისამებრ.

IV 6. „ნუ თუ, ამის შემდეგ, ის, რაც მათ ვაბედეს, არ უნდა ჩაგვეთვალა ნამდვილ უბედურებად და უსახიზლოდ მკვლელობად? ვინმეს მიმართ უსამართლობის ჩადენა ხომ აკრძალულია და ჩვენც უნდა ვერიდებოდეთ მის ჩადენას, განსა-

¹) πραγματος *uulg.*

των πέλας εἶναι ξυμβαίη τὸν ἡδ-
 κημένον. τίς γάρ ὁ τοῦ Περσῶν
 πλούτου καὶ τῶν πρᾶξειομένων
 ἀπάντων τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐνοϊαν
 ἀλλαξάμενος; τίς ἔ τὴν Χερσόρου
 φιλίαν ὑπεριδῶν, καὶ παρόν ἐκεί-
 σε πρὸς μεγίστην εὐδαιμονίαν
 χωρῆσαι τό παρ' ἡμῶν ἔλαττον ἀγα-
 πήσας; τίς ἔ πρότερον τῆς χώρας
 ὑπὸ Μήδων ἐπὶ πλείστον χρόνον
 πιεζομένης καὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἐπι-
 κουρίας ἔτι μεγλοσύτης, μεταστάς
 ἀθρόον καὶ μετοικισάμενος ἐπ' αὐ-
 τὰς δῆπου τὰς ὑπερβολὰς τοῦ
 Καυκάσου ἐνταῦθα τε θηριώδη
 τινὰ δίαιταν μάλλον ὑποστάς με-
 τιέναι ἢ προσηγάμενος τὴν τῶν
 πολεμίων φιλοφροσύνην καὶ κα-
 ταβάς οἴκοι μένειν ἐν εὐπαθείᾳ;
 τίς δὲ ὁ οὗτος; ἐκείνος ὁ μη-
 δὲν τῶν δεινῶν, ἦν τι παθεῖν
 ὑπὲρ ἡμῶν ἔδει, κατορρωδήσας,
 Γουβάζης, ὦ νόμοι καὶ δίκη, ὁ
 μηδίσας, ὁ τύραννος, ὁ τὰ Ῥω-
 μαίων καταπρέμενος· καὶ τέθ-
 νηκεν ὑπὸ Ῥουστίκου τε καὶ
 Ἰωάννου, βδελυρῶν εὖτω καὶ
 καταπτύστων ἀνθρώπων, ἀνὴρ
 βασιλεύς· ὅπερ εἰ καὶ τοιοῦτου
 μετῆν ὡς ἀληθῶς ἐπικλήματος,
 ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τούτων αὐτὸν ἐχ-
 ρῆν εὐθύς ἀνηρπάσθαι, κριθέντα
 δὲ μάλλον σχολαίτερον ὑπὸ τοῦ
 κοινοῦ Ῥωμαίων τε καὶ Κόλχων
 βασιλέως, ἅτε δὴ μεγίστου καὶ
 τῷ παντὶ κρείττονος, πρόσηκόν-
 τως τιμωρηθῆναι. ἀλλ' ἐπειδὴ
 ταύτης δὴ τῆς μαιφονίας αἰτία

კუთრებით მაშინ, როდესაც ეს
 უსამართლობა ეხება მეგობარსა და
 კეთილისმსურველს, იმ ადამიანს,
 რომელიც ხშირად გაბმულა საფრთ-
 ხეში მახლობელთა გულისათვის.
 ვინ იყო რომ სპარსელთაგან დანა-
 პირებ სიმდიდრესა და ყოველნაირ
 სიკეთეს ამჯობინა თქვენდამი კე-
 თილი განწყობილება? ვინ იყო
 რომ ხოსროს მეგობრობა უკუაგლო
 და, იმ დროს როდესაც ეს მეგო-
 ბრობა უდიდეს სიმდიდრეს უმზა-
 დებდა მას, თქვენგან მცირედსაც
 დასჯერდა? ვინ იყო რომ წინათ,
 როდესაც ეს ქვეყანა დიდი ხნის
 განმავლობაში მიდიელების სათა-
 რეშოდ იყო გამხდარი და თქვენი
 დამხმარე ჯარები იგვიანებდენ, მა-
 შინვე გამოიცვალა საცხოვრებელი
 ადგილი და თვით კავკასიონის
 მწვერვალებზე გადასახლდა, სადაც
 თითქმის ველურ ცხოვრებას ეწეო-
 და, და მან ეს უფრო ამჯობინა,
 ვიდრე მტრის მეგობრობა გამოე-
 ყენებინა, შინ ჩასულიყო და გან-
 ცხრობით ეცხოვრა? ვინ იყო ეს?
 ეს იყო გუბაზი, რომელიც არ
 უშინდებოდა არავითარ გაჭირვე-
 ბას, თუ კი თქვენი გულისთვის იყო
 ეს აუცილებელი. სად ხართ კანო-
 ნებო; სად არის სამართალი! მას
 აბრალებენ მედიზმს, ტირანობას,
 რომაელთა მოლაღატეობას! ის
 მოკლეს რუსტიკემ და იოანემ, ამ
 საძაგელმა და საზიზლარმა კაცებმა
 მოკლეს მეფე! ის რომ მართლაც
 დამნაშავე ყოფილიყო, ამათ შიერ
 კი არ უნდა ყოფილიყო ის მაშინ-

μὲν αὐτοῖς ἔνδικος οὐχ ὑπῆν, δυσ-
 μένεια δὲ μάλλον παράλογος ὑπὸ
 βασκανίας ἐς τοῦτο κακοῦ προηγ-
 μένη, εἰκότως εὐβουλίχ μὲν καὶ
 λογισμῶ σὺφροσι καὶ τῆ τοῦ ξυ-
 νείσοντος ἐπιγνώσει οὐδένα παρη-
 καν καιρόν, μόνῳ δὲ τῷ ἀσθαδίζο-
 μένῳ τῆς ψυχῆς καὶ χαλεπαίνοντι
 πολλήν παρέσχον ἀστυνομίαν, καὶ
 τὸ μελετηθὲν ἐκ πλείστου καὶ
 ὠδινόμενον οὕτω πῶς ἐκ τοῦ πα-
 ρείκοντος ἔδρασάν, ὡς μήτε τῆν
 ἀκμῆν τοῦ παρόντος χρόνου φυλά-
 ξασθαι μήτε μῆν διανοηθῆναι. πο-
 λέμου γὰρ τοσούτου περιστηκότος,
 ἔμφρόνων μὲν ἀνδρῶν ἔργον ἄν
 ἦν καὶ τὰ ξένα καὶ οὕτω γνῶ-
 ρισμα τῶν ἐθνῶν εὐνοίχ προσά-
 γεσθαι. οὗτοι δὲ καὶ τὴς πρώην
 εἰκαιοτάτους ἐκπελεμῶσαι Ρω-
 μαίοις περὶ πλείστου πεποιήνται·
 καὶ τό γε ἦκον ἐς αὐτοὺς προσ-
 κευαρήκαμεν τοῖς ἐναντίοις, ἐπι-
 βουλεύομεν τοῖς πάλαι φιλιτάτοις,
 ἢ χώρα Περσῶν, τὰ πατρῷα νόμι-
 μα φροῦδα, πάντα ξυμβέβηκεν ἀτε-
 χνῶς, ὅποσα στάσεώς τε καὶ τα-
 ραχῆς ἔμφυλίας γνωρίσματα μα-
 νιώδη. οὐκοῦν ὡς τούτων ἀπάντων
 ἔργῳ προελθόντων καὶ πανταχόθεν
 ἡμῖν τῶν πραγμάτων διαρρυσέν-
 მათი მახლობელი მეგობრები იყვნენ. და მათი ბრალია, რომ ჩვენ
 მტრის მხარეზე გადავედით, ძველ მეგობრებს მზაკვრულად ვეპყრობით,
 რომ ეს ქვეყანა სპარსელების ხელშია და მშობლიური წესები მივი-
 წყებულა, — ირთი სიყვიით, ყველაფერი უწესრიგოდ მიმდინარეობს·
 აი, რამდენი ზარდამცემი ნიშანია აჯანყებისა და შინაური არეულო-
 ბისა. ამიტომ, რადგან ყველაფერი ეს ნამდვილად ასეა და ჩვენი საქ-
 მეები ყოველმხრივ ანგრეულია, უნდა მივუყენოთ ამათ ისეთი ღირ-

ვე მოსპობილი, არამედ მისი საქმე
 დინჯად უნდა გაერჩია რომაელთა
 და კოლხთა საერთო მეფეს, რო-
 ვორც უდიდესსა და ყოველთა უძ-
 ლიერესს, და სათანადო სასჯელი
 დაენიშნა. მაგრამ, ვინაიდან ამათ
 არ ჰქონდათ არავითარი კანონიერი
 საბუთი მისი მოკვლისათვის, უფრო
 კი შურიანობით გამოწვეული უზო-
 მო მტრობა აღიზიანებდა მათ ბო-
 როტება ჩადინათ, სათანადოდ არ
 მოიფიქრეს, გონიერო მოსაზრება
 არ მოიხმარეს და არც გაითვალის-
 წინეს, თუ რა იქნებოდა სასარ-
 გებლო, და ამაყურ ქცევასა და
 შურისძიებას რომ დაემორჩილნენ,
 ჩადინეს დიდი თვითნებობა. ის,
 რაც დიდობანა განზრახული და
 ხედმიწვევით დაგეგმილი ჰქონდათ,
 სისრულეში მოიყვანეს პირველ
 შესაძლებლობისთანავე ისე, რომ
 არც ღროის ვითარებას მიაქციეს
 ყურადღება და არც კარგად მოი-
 ფიქრეს. რადგან ისეთ მძიმე ომში
 ვიყავით გახვეული, გონიერ კაცს
 მოეთხოვებოდა იმჩინა იმაზე, რომ
 კარგი მოპყრობის საშუალებით
 თავისკენ მიეზიდა უცხო და ჯერ
 კიდევ უცნობი ერები. ამათ კი
 ისინიც კი რომაელების მტრებად
 გადააქციეს, რომლებიც წინათ
 თავისკენ მიეზიდა უცხო და ჯერ
 კიდევ უცნობი ერები. ამათ კი
 ისინიც კი რომაელების მტრებად
 გადააქციეს, რომლებიც წინათ

των, οὕτω ποιναὺς ἀξίας αὐτοῖς, εἴπερ ἄρα καὶ εὐρεῖν ἔνεστιν, ἐπακτέον. εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς πιστοὶ πρὸς Ῥωμαίους καὶ βέβαιοι τυγχάνομεν ὄντες, ἀλλ' οὐ δίκαιον, ὡ δὲ δικαστᾶι, τῆς ἡμετέρας ἐπεικείας τούτους ἀπόνασθαι, καὶ ἤττον τι παθεῖν ἢ κατ' ὄσον ἢ τοῦ ἐγχειρήματος βούλεται φύσις“.

Οὕτω δὲ τῶν κατηγορῶν ταῖς ἐπικλήμασι χρησαμέγων τὰ πλήθη τῶν Κόλχων, αὐτοῦ γὰρ ξυνήθροιστο, ἐπαίειν μὲν οὐ μάλα ἠδύναντο τῆς τῶν λόγων ἀπαγγελίας ἢ τῆς τῶν νοημάτων δεινότητος· ὁμῶς δὲ τὸ χρεῖμα γινώσκοντες ἐφ' ὧπερ ἕκαστα ἐτύχανε προηγμένοι, ἀγονίζομένους τε αὐτοῖς ἔτι ξυνεμόχθουν τῇ προθυμίᾳ καὶ ξυμπεριήγοντο ταῖς μεταβολαῖς τῶν σχημάτων: οὕτω τε τὰς ψυχὰς διέκειντο ὡς ἂν αὐτοῖς ἐκείνοι φρονήματος ἔχειν ἢ οἴκτου ἐδόκουν. καὶ εἴτε ἐπειδὴ τοῦ ῥητορεύειν ἐπέπαυτο, αὐτίκα οἷγε ἐπισχόντος βραχὺ τῶν δικαστοῦ καὶ βουλευομένου κατεμέμφοντο ἰσυχῇ καὶ ἡγανάκτου ὅτι δὴ μὴ εὐθύς οἱ ἐναντίοι ἀνήσθοντο· τοῦ δὲ παρακλευσταμένου καὶ λέγειν αὐτοῖς ἄττα ἂν ἐπιελήσαιεν, τότε δὴ καταβοῶν ἐς τὸ ἐμφανὲς ἔεντο, καὶ ἤδη ὑπετονθόραζον, καὶ ἤδη ἢ φωνῇ ἐς τὸ σαφέστερον διεκρίνετο. ἀλλ' οἱ πρὸς τὸ κατηγορεῖν τεταγμένοι ταῖς

სეული სასჯელი, რომლინ გამოძებნასაც კი შევძლებთ. თუ ჩვენ რომაელთა ერთგულნი ვართ უწყევად, არ იქნება სამართლიანი, მსაჯულო, რომ ამათ ჩვენი ჩვილი ხასიათით ისარგებლონ და უფრო ნაკლები სასჯელი მიიღონ, ვიდრე მათ მიერ ჩადენილ საქციელს შეეფერება.“

IV 7. ბრალმდებლები რომ ასეთ ბრალდებებს აყენებდნენ, კოლხთა ლაშქარს, რომელიც იქვე იყო თავმოყრილი, არც ნათქვამი სიტყვები ესმოდა კარგად და არც აზრების მნიშვნელობის გაგებაც შეეძლო; მაგრამ იმას კი ხვდებოდნენ ისინი, თუ რის შესახებ იყო თითოეული მათგანი გამოთქმული, და მათი კამათის დროს თავიანთ გულღისნადებსაც ურთავდნენ და მათთან ერთად მიხვრა-მოხვრასაც იცვლიდნენ: ისინი იცვლიდნენ გუნებას იმისდა მიხედვით, იმედს ამჩნევდნენ ბრალმდებლებს თუ სასოწარკვეთას. შემდეგ, როდესაც მათ ლაპარაკი დაამთავრეს და მსაჯული ცოტა ხნით შეჩერდა დაფიქრებული, იმათ ჩუმიად დაიწყეს ბუზღუნის და უკმაყოფილების გამოცხადება, რატომ ესლავე არ მიჰყავთ მტრები დასასჯელადო. ხოლო, როდესაც მსაჯირმა მოუწოდა ბრალდებულებს ეთქვათ, რისი თქმაც სურდათ, მაშინ ხალხმა აშკარად იწყო ყვირილი და ბუზღუნის და ეს ხმები უკვე უფრო ნათლად ის-

3) δικαστα R, δικασται vulg.

χερσὶ κταπαύοντες ἀνέκοψαν
τὴν περαιτέρω φορὰν τῆς θο-
ραβου.

მოდა. მაგრამ იმათ; რომლებიც
ბრალმდებლებად იყვნენ მოსული,
ხელების დაქნევით გააჩუმეს და
შეაწყვეტინეს ხმაურობა.

კუბაზის მკვლელის სიტყვა

Καὶ τοῖσιν σιγῆς γεγενημένης,
παρελθὼν καὶ Ῥούστικος ἐν μέσῳ
ἅμα Ἰωάννη τῷ ἀδελφῷ ἐλεξε
τοιαῦδε·

„Μετήγαγε μὲν ἡμῖν ἀθρόον
καὶ περιέστησεν ἐς τοὺναντίον τὰς
τῶν δεσποτέρων ἐκβάσεις ἢ τῆς
καὶ δέον μεγίστων γερῶν ἀπόνασ-
θαι πάρεσμεν θανάτου φεῦξομε-
νοι δίκην· πλὴν ἀλλ’ ἡδιστος ἡμῖν
ἔσθ’ ἄγων καταφαίνεται καὶ πλεί-
στης ὕψους μεγαλαυχίας ἀνάπλεως.
γενήσεται γὰρ ἅπασι γνωριμώτε-
ρον ὡς μόνους ἡμῖν διήγυσται τὸ
προδότην ἄνδρα καὶ τύραννον
ἀπολωλέναι καὶ τὰ βασιλέως
πράγματα τὸ μέρος διασεσῶσθαι·
ὥστε εἰ καὶ τεθνήσκει ξυμβαίη,
στέρξοιμεν ἂν καὶ ὡς ἄσμεν·
καθ’ ἅπερ τι προσφιλὲς καὶ ἀ-
θαίρετον τὸ ἀνιερὸν καὶ ἡγαγκ-
σμένον· καὶ οἰχησόμεθα κάλλι-
στον τοῦτο πρὸς εὐθυμίαν ἐφό-
διον ἔχοντες, τὸ γιγνώσκειν ἐν
ἡμῖν αὐτοῖς ὡς τοὺς Ῥωμαίους
κρατοῦντας ἐπὶ τῶν Κόλχων
καταλελοίπαμεν καὶ οὕτω πά-
ρ’ ἐτέρων ἀφηρημένους· εἰ μὲν γὰρ
Περσικὸν ἦν τὸ παρὸν διχιστή-
ριον, καὶ παρ’ ἐκείνοις ἐκρινό-
μεθα, πάντως ἂν ἡμῖν ἀργήσεως
τε προσέδει τῶν ἐργασμένων,

სიჩუმე რომ ჩამოვარდა, შუაში
წარსდგა რუსტიკე თავის ძმასთან,
იოანესთან ერთად და თქვა შემდეგი:

„ბედმა ერთბაშად შეცვალა და
უკუღმა შეატრიალა ჩვენი გან-
ზრახვები; უნდა დავმტკბარიყავით
უდიდესი საჩუქრებით და ამის
ნაცვრად სიკვდილით დასჯა მოგვე-
ლის. თუმცა ჩვენთვის ძალიან სა-
სიამოვნოა ეს სამსჯავრო და უდი-
დესი სიამაყის მომგვრელი: ამით
ყველა კარგად გაიგებს, რომ მხო-
ლოდ ჩვენი წყალობით მოხერხდა
მოლაღატისა და ტირანის მოსპო-
ბა და მეფის საქმეების ნაწილობ-
რივ უზრუნველყოფა, ასე რომ, კი-
დევაც რომ სიკვდილი შეგვხვდეს,
სიამოვნებით მივეგებებით მას, რო-
გორც რაღაც საყვარელსა და სა-
ნუკვარ მძიმე ხვედრს: ჩვენ წავალთ
ამიერ ქვეყნით, საუკეთესო ნუგე-
შის მქონენი, ვინაიდან გზაზე
წავგყვება იმის შეგნება, რომ კოლ-
ხების ბატონებად რომაელები დავ-
ტოვით და სხვებს არ ჩავაგდები-
ნით ის ხელში. ეს სამსჯავრო რომ
სპარსელებისა იყოს და ისინი არ-
ჩვედენ ჩვენს საქმეს, ჩვენ მთლიან-
ნად გვიხდებოდეს იმის უარყოფა,
რაც ჩავვიდენია, გვეშინოდეს აქ
მოტანილი საბუთებისა, მაშინ ჩვენ
—სააშკარაოზე გამოყვანილთ— გა-

καὶ δεδιέναι παρῆν τοὺς ἐλέγχους, καὶ δεδειγμένοις τυχὸν διαπορεῖν ἑποιοῖς ἂν καὶ χρῆσαιμεθα λό-
γοις ὑπὸ δίκασταις πόλεμιατάτοις, καὶ τῷ παραχθέντι λίαν ἀχθόμε-
νοις τῷ τῆς ἐλπίδος ἡμαρτηκέναι.
Ῥωμαίου δὲ ἀνδρὸς διαιτῶντος, τίνος ἂν χάριν ἡμῖν τὸ γεγενη-
μένον ἀπαρνηθεῖ; τί δὲ καὶ ἀπολογεῖσθαι χρεῶν παρ' ἡμῖν
αὐτοῖς, ἀνθ' ὧν ἡμᾶς εἰς πεποιή-
καμεν τὸν τύραννον ἀνελόντες; οὐδὲ γὰρ μεταδοτέον αὐτῷ τὸν
σεμνοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος, ἀλλετριωτάτῳ διὰ τῶν ἔργων
φανέντι· καίτοι μέγα κεκράγασι
οἱ κατήγοροι καὶ δεινὰ τετολμη-
σθαί φασιν, ὡς ὀὐ βασιλέως
ἀνηρημένου. χρεὶ δὲ οὐ τῆς πόρπη
καὶ τῷ χλαμυδίῳ καὶ τοῖς ἐκ-
τός φαινομένοις ἐγκαλλωπίσμασι
ταύτην προσνέμειν τὴν ἐπωνυ-
μίαν, ἀλλ' ἔνθα τὸ δίκαιον ἐνε-
ργὸν καὶ τοῦ προσήκοντος μὴ ὑπερ-
φροσίνῃ τὸ ἐφίμενον καὶ μόνους
τοὺς καθ' ἑστώσι τὸ φρόνημα τῆς
ψυχῆς ἀναμετρεῖτο. εἰ μὲν οὖν
τοιοῦτον ἀπεκτόναμεν ἀνδρα, πα-
ράνομα τετολμήκαμεν, ἔνδικος ἢ
κατηγορία, εἰκότως βίαισι καὶ
ἀλαζόνες καὶ μαιφόνοι παρὰ τῶν
Κόλχων ὀνομαζόμεθα. εἰ δὲ τού-
των μὲν ὡς πορρωτάτω τοῖς τρό-
ποις ἀπώχιστο, μέτριον δὲ οὐ-
δὲν ἦν αὐτῷ βεβουλευμένον, ἀλλ'
ἢ τοὺς Πέρσας καθ' ἡμῶν λαθ-
μιῆρι ἀραφεῆρι οἶκο, φιρίοφιτο, φάρულად გვისისინებდა სპარსელებს
და მათთვის უნდოდა ეს ქვეყანა გადაეცა, განა უმჯობესი არ იქნებო-

გვიჭირდებოდა სიტყვების მოძებნა.
იმ მოსამართლეთა საპასუხოდ,
რომლებიც მტრულად და მკაცრად
იქნებოდნენ განწყობილი მომხდარი
ამბის მიმართ, და ყოველგვარ
იმედს მოკლებულნი ვიქნებოდით.
მაგრამ ვინაიდან მოსამართლე რო-
მაელი კაცია, რის გულისთვის უნდა
უარყყოფდეთ ჩვენ მიერ ჩადენილ
საქციელს? რაში გვიჭირდება თავის
მართლება თქვენ წინაშე იმისათ-
ვის, რომ ვალი დაგდეთ და ტირა-
ნი მოგაშორეთ? მას ხომ ჩვენ ვერ
მივაკუთვნებთ მეფის საპატიო სა-
ხელს, ვინაიდან მან საქმით გვაჩვენა
თავისი მტრობა, თუმცა ბრალმდ-
ებლები ბევრს ყვირიან და გაიძახიან,
საშინელი ბოროტმოქმედება ჩაიდი-
ნეთ, რომ მეფე მოჰკალითო. ცხა-
დია, რომ მეფის სახელწოდება
აბზინდსა და ქლამიდს და, საიხილორ,
გარეგან სამკაულებს კი არ განე-
კუთვნება, არამედ მიეკუთვნება
იმას, ვინც სამართლიანობას მის-
დევს, ზომას არ აჭარბებს თავის
ქცევაში და მხოლოდ დადგენილ
წესებს უფარდებს თავის გულის
ნადებს. თუ ჩვენ, ეს კაცი რომ
მოვკალით, უკანონოდ მოვიქეცით,
მაშინ ბრალდება სამართლიანი იქ-
ნება და კოლხებიც მართალნი იქ-
ნებიან, რომ ჩვენ გვიწოდებენ მო-
ძალადეებს, ნაძირალებს და სი-
სხლისმელებს. მაგრამ, თუ ის ასეთ
ღირსებებს შორს ჩამორჩა თავისი
ქცევით და მის განზრახვებში ზო-
მადეობს, ნაძირალებს და სი-
სხლისმელებს. მაგრამ, თუ ის ასეთ
ღირსებებს შორს ჩამორჩა თავისი
ქცევით და მის განზრახვებში ზო-

ρεῖν δι' ὧν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἠρ-
μήθημεν, καὶ τῷ εὐλόγῳ τοῦ
ἐγχειρήματος τὸ εὖνουν διαγυ-
γῶσκειν τῆς γνώμης. ἐπεὶ καὶ
πολλαχοῦ κατὰ τὰς πόλεις ἀγύρ-
τας τινὰς τυχόν ἢ καὶ λωποδύ-
τας ἢ κα' ἄλλο τι, τῶν ἀνυσιῶν
ἔργων πεπλημμεληκότας, ἐρῶν-
τες νῦν μὲν τῆς κεφαλῆς ἀφαι-
ρουμένους, νῦν δὲ τῷ πόδε δια-
τεμνομένους, οὗ τοῦ φαινομένου
κατηγοροῦμεν, καὶ ταῦτα λίαν
ἀπάνθρωπον εἶναι δοκῶν, εἰδὲ
τοῖς ἀρχουσιν, οἷς τὰ τῶν τιμω-
ρῶν τούτων ἀνεῖται, νεμεσῶμεν
ἐναγεῖς αὐτούς καὶ μιαινοὺς καὶ
ἀκακοδαίμονας ἀπεκαλῶντες, ἀλλὰ
τὰ πρότερον παρ' ἐκείνων τετολ-
μημένα λογιζόμενοι, καὶ ὡς ποι-
νὰς τίνουσι τῶν ἀδικημάτων ἐπι-
μνησθέντες, ἠδόμεθα τῇ ἰσότητι.
οὐ γὰρ εἰκῆ τὸ κολάζον ἐξείρη-
ται, τοῦ ἀμαρτάνοντος ἡμιστά-
παυομένου.

„Ἀνήρηται τοῖσιν περὶ ἡμῶν
ὁ Γουβάζης καὶ πῖ δεινόν, εἰ
προδότην ἄνδρα καὶ πολέμιον
ἀπεκτόναμεν; καίτοι τὴν τοῦ δυσ-
μενοῦς ἐπαυσίαν οἱ κατήγοροι
διευκρινήσαντες εἰ τῷ πυρρῶ ἔρω
ταχθέντι προσήκειν φασίν, ἀλλ'
ὅτω ἄν, εἰ καὶ ὁμόφυλος ἦ, τὰ
τοῖς ἐναντίοις κέχαρισμένα σπου-
δάζοιτο· καὶ τῆνδε τὴν δόξαν καὶ
ἡμεῖς ἀρίστην ἠγούμεθα καὶ ἀλη-
θεστάτην καὶ εἶαν τῆς τοῦ πράγ-
ματος φύσεως ἐστοχάσθαι. εὐκ-

სისწორით გაიგებ ჩვენი საქციელის
ნამდვილ აზრს. ქალაქებში ხშირად
ვპოულობთ ხოლმე მაწანწალებსა
და ქურდ-ბაცაცებს ან სხვა ამგვა-
რი უკეთური საქმის ჩამდენთ, რომ-
ლებისთვისაც ან თავი წაუგდები-
ნებიან ან ფეხები მოუჭრიანთ, მაგ-
რამ ამ საქციელისათვის არავის-
ვდებთ ბრალს, თუმცა ესეც ძალიან
უწყალო საქციელად ჩანს; არც იმ
მართველ მოხეულებზე ვიყრიით
ჯავრს, რომლებმაც დაუშვეს ასეთი
შურისძიება, და არც უწმინდურს
სახიზღარ და ბოროტ საქციელად
ვნათლავთ ამას: ჩვენ მხედველობაში
ვლებულობთ ამ ბოროტმოქმედთა
მიერ წინათ ჩადენილ უკეთურ საქ-
მეებს, ვიგონებთ იმას, რომ მათ
სასჯელი მიიღეს მათ მიერ ჩადენი-
ლი უსამართლო ქცევისათვის და
მათრამი გამორჩენილი სისასტიკე სი-
მოგნებას გვგვრის. სანამ ბოროტ-
მოქმედებები არ შეწყვეტილა, არც
სასჯელის დადება უნდა იქნეს მიჩ-
ნეული შეუფერებლად!

„ამრიგად, გუბაზი ჩვენ მოვკალით-
მერე რა მოხდა აქ საშინელი, თუ
ჩვენ მოვკალით მოღალატე ადამი-
ანი და ჩვენი მტერი? ბრალმდე-
ბლები სამართლიანად ამბობენ,
რომ მტრის სახელწოდება შეეფე-
რება არა იმას, ვინც მოშორებით,
ჩუხილოდ, ცხოვრობს, არამედ იმას,
ვინც, თუმცა თვისტომია, მაგრამ
მტრისთვის სასიამოვნო საქმეს აკე-
თებს; ჩვენის აზრითაც ასეთი გან-
სახვრა საუკეთესოა და უკეთესი
რიტესი და სინამდვილეს შეეფე-

κοῦν, ἑκατέρου; οὕτως ἀρέσκον, φέρε πολέμιον ἀποδείξωμεν τὸν Γουβάζην τῷ δοθέντι χρώμενοι τεκμηρίῳ. τούτου γὰρ ταύτη καὶ δὴ δεικνυμένου, καὶ τὸ δικαίως αὐτὸν ἀνγρηθῆναι ξυναναφανεῖται. ἅπαν μὲν οὖν αἰεὶ βάρβαρον φύλον, εἰ καὶ κατήκουσεν ἢ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τῷ τῆς γνώμης ἀλλοτριωτάτῳ διεστηκὸς καὶ τῇ τάξει τῶν νόμων ἀχθόμενον, ἐπὶ τὸ νεωτεροπύον καὶ παραχῶδες φέρεσθαι πέφυκεν· καὶ ἡδιστα μὲν ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ βίον διατελοῖται μηδαμῶς ἢ φ' ἑτέροις τατόμενον, ὡς μὴδὲ τῶν ἀδικημάτων εὐθύνας ὑπέχειν. εἰ δὲ τοῦτο μὴ οἶόν τε, τὸ γοῦν τὰ ἑμοδίαιτα τῶν ἔθνων καὶ μάλλον τοῖς οἰκείοις πλησιάζοντα τρόποις ἐπάγεσθαι προῦργου ποιοῦνται. πλὴν ἄλλ' εἰ καὶ τούτοις ἀτεχνῶς ὁ Γουβάζης ὑπῆκτο τοῖς πάθεσι, τῷ βάρβαρός τε πεφυκέναι καὶ τὴν κοινήν τοῦ γένους νοσεῖν ἀπιστίαν, ὁ δὲ καὶ πρὸς τοῦτο κακίας ἐχώρει καθ' ἡμῶν, ὡς μὴκέτι διαλανθάνειν οἴεσθαι δεῖν, τούναντι μὲν οὖν καὶ πρὸς ἔργον ἄγειν ἐπείγεσθαι τὴν προσηπτηγυῖαν τέως τῷ νῶ καὶ ὑποκρυπτομένην δυσμένειαν. ἡμῶν γὰρ διαπονομένων καὶ πάντα κίνδονον μετιόντων ὡς ἂν τοῖς πολεμῖσι μὴδὲν ἐτιοῦν τῶν κατὰ γνώμην ἐκβαίη, αὐτὸς οἴκοι μένειν φέτο δεῖν ξὺν τοῖς ὁμοφύλοις καὶ πολλῶ τοῦ μοχθεῖν ἀφεστάναι. πλὴν ἄλλ'

რება. და, რახან ორივენი თანახმა ვართ ამაში, ვისარგებლებთ ამ საბუთით და დავამტკიცებთ, რომ გუბაზი ჩვენი მტერი იყო. ხოლო თუ ეს დამტკიცებული იქნება ამ გზით, ნათელყოფილი იქნება ისიც, რომ ის მოკლულ იქნა სრულიად მართებულად. მთელი ეს ბარბაროსული მოდგმა, თუმცა ის რომაელების ქვეშევრდომია, მაგრამ თავისი შეხედულებით ძალიან დაშორებულია მათ; რომაელთა კანონების სიმწყობრე ამძიმებს მას და ის ისწრაფის გადატრიალებისა და აჯანყებისაკენ; სანამ სხვის ხელქვევით არის, მას არ შეუძლია მშვიდად ცხოვრება ისე, რომ უსამართლო საქმეებში არ გაერთოს. თუ ამას მარჯონი ვერ ახერხებენ, ცდილობენ თავის სასარგებლოდ გაჩოყებონ ის ტომები, რომლებიც მათნაირივენი არიან და რომელთა ჩვეულებებიც მათ საკუთარ ჩვეულებებს უახლოვდება. გუბაზი ყველა ამ თვისებით იყო აღჭურვილი: ის ხომ წარმოშობით ბარბაროსი იყო და ამ მოდგმისათვის დამახასიათებელი მზაკვრობით იყო დასწეული; გარდა ამისა ჩვენ მიმართ ისეთი ბოროტებით იყო გამსჭვალული, რომ არც კი თვლიდა საჭიროდ ამის დაფარვას, — პირიქით, ისწრაფოდა განეხორციელებინა თავისი მტრული ზრახვები, რომლებიც მანამდე გულში ჰქონდა ჩათხრობილი და დაფარული. ჩვენ რომ წვალებაში ვიყავით და ყოველგვარ ბიფათში ვებმოდით, რათა მტერს მი-

ἐπετήρει ξὺν ἀκριβείᾳ καὶ ἀνε-
 πυνθάνετο τὰς τῶν ἀγῶνων κινή-
 σεις, ἐς ὅπερ ἂν καὶ χωρήσαιεν.
 εἰ μὲν οὖν μέγιστόν τι κατὰ τοὺς
 πολέμους τοῖς Ῥωμαίοις διήνυστο,
 καὶ τοῦ νικᾶν ἐνεργόν τε καὶ
 ἀληθεστάτην ἤραναν δόξαν, ὃ δὲ
 τὸ δυσμενὲς τῆς ψυχῆς καὶ βα-
 σκαῖνον ἐπιδεικνύς διακωμῶδειν
 εὐθύς ἐπειρᾶτο καὶ διαλύειν τὴν
 ἐκ τῶν ἔργων σεμνότητα, φάσλην
 μὲν τὴν ἐγχείρησιν, φαυλότατον
 δὲ τὸ πέρας ἀποκαλῶν, καὶ οὐδὲ
 τοῦτο ἡμέτερον, ἀλλὰ τοῦ ἀλο-
 γίστου τῆς τύχης. εἰ δὲ πῶς τυ-
 χὸν καὶ σφαλερήμεν, πῶς δὲ οἶόν
 τε τὸ ἀνθρώπειον μὴ οὐχὶ καὶ
 πρὸς τᾶναντιὰ μεταβάλλειν, ἀλλ'
 ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀεὶ βεβηκέναι; ὃ
 δὲ καθάπερ τις αὐτόματος τῶν
 γιγνομένων κριτής, τὴν μὲν τύ-
 χην εὐθύς ἀφίει τῶν ἐγκλημάτων
 ἀνεύθυνον, ἄς εὖ μετὸν αὐτῆ τ. Ὡ
 ξυμβάντος. ἦν δὲ πάντως αὐτῷ
 προεσκεμμένον καὶ ἐγκριθὲν μη-
 δὲν ἄλλο δοκεῖν αἴτιον εἶναι τοῦ
 ἐνδεῶς ἡμῖν τι πεπραχῆαι ἢ μό-
 νον ἀνανδρίαν γνώμης καὶ χει-
 ρῶν ἀσθενείαν καὶ βουλευμάτων
 ἀβελτερίαν. τὸ γὰρ παλίμβολον
 τῆς τύχης καὶ ἄτακτον καὶ ἀλό-
 γιστον, καὶ οἷς καθ' ἑμῶν αὐ-
 τῆν διελοιδορεῖτο οὐδαμῶς ἐπήγε
 τοῖς πολεμίοις, ἄς ἐκ τούτων
 ὡς ἔκ τούτων

სი გულისნადები არ ასრულებოდა,
 გუბაში ამ დროს ამჯობინებდა შინ
 მჯდარიყო თვისტომებთან ერთად
 და საწვალეებელ საქმეს მოშორებუ-
 ლი ყოფილიყო. გარდა ამისა ის
 ზედმიწევნით აღევნებდა თვალყურს
 ბრძოლის მიმდინარეობას და უთ-
 ვალთვალეებდა, თუ რით დამთავრდე-
 ბოდა ეს ბრძოლა. თუ ვინიცობაა
 რომელები ბრძოლაში წარმატებას
 მიაღწევდენ და მართლაც რომ გა-
 მარჯვებულის ჭეშმარიტ სახელს
 მოიპოვებდენ, ის მაშინვე თავის
 მტრობასა და შურს ამჟღავნებდა
 და ცდილობდა სასაცილოდ აეგლო
 რს გამარჯვება, გაებათილებინა მიღ-
 წვევის მნიშვნელობა; თვით საქმეს
 უმნიშვნელოდ ნათლავდა, შედეგსაც
 უმნიშვნელოდ თვლიდა და ამასაც
 ჩვენ კი არ მოგვაწერდა, არამედ
 ბრმა ბედს. თუ კი მოხდებოდა ისე,
 რომ ფეხი დაგვიცდებოდა (და გა-
 ნა შესაძლებელია, რომ ადამიანის
 საქმე უკუღმა არ წავიდეს და მუ-
 ღამ ერთ მდგომარეობაში იყოს?),
 ის, ვითარცა მომხდარი ამბის უეჭ-
 ველი მსაჯული, მაშინვე პირწმინ-
 დად გაათავისუფლებდა ხოლმე ბე-
 დისწერას ყოველგვარი ბრალდები-
 საგან, თითქოს მისი მონაწილეობით
 არ ხდებოდა ყველაფერი: მისთვის
 უკვე წინასწარვე იყო გადაწყვეტი-
 ლი, რომ ჩვენი საქმის ცუდად წარ-
 მართვაში ბრალი მიუძღოდა მხო-
 ლოდ ჩვენს სულიერ სილაჩრეს, მარჯვენის სისუსტეს და გეგმის უვარ-
 გისობას. ბედის ცვალებადობას, უწესრიგობასა და მოუფიქრებლო-
 ბას ის არასდროს არ მიაწერდა მტერს (ჩვენ კი ყოველთვის ამას
 გვაბრალვებდა), თითქოს ამ მიზეზით არ ყოფილ იყოს, რომ მტერი გვა-

ἡμᾶς, οὕτω παρασχόν, ὑπερβυ-
λομένοις.

„Καὶ τοίνυν ἀνεβόα ταῦτα πε-
ριφανῶς, καὶ γνῶναι πικρεῖχεν
οὐ μόνον τοῖς στρατεύμασι τῶν
Περσῶν, οἷς δὴ καὶ ἕκαστα διε-
πονεῖτο καὶ ἐπραπτεν, ἀλλ' εὐθύς
ἀγγελιαφόροι σταλέντες πρὸς αὐ-
τοῦ διεκέρυττον ἐς Ἴβηρίαν, ἐς
Ἄλανούς, τῷ γένει τῶν Σουα-
νῶν¹, τοῖς ὑπὲρ τὸν Καύκασον οἰ-
κοῦσι βαρβάρους, τοῖς πόρρω τού-
των, τοῖς ἐκείνων ἔτι πικρωτέρω,
τάς ἐσχατίας ἀπάσης τῆς γῆς εἶπερ
αὐτῷ περιουστειν ἐνήν, τούτου γέ
χάριν οὐκ ἂν ἐνεδίδου. ἦν δὲ τὸ
ἄγγελμα· Ῥωμαῖοι κακοὶ τὰ πο-
λέμια καὶ τῶν βαρβάρων ἡττων-
ται. καὶ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν
οὐχ ὥστε μόνον πρὸς ὄνειδος ἄγειν
τὸ τῶν Ῥωμαίων γένος μετήει-
καίτοι καὶ τούτο δεινὸν καὶ λίαν
ἐναργές γνῶρισμα ψυχῆς πολέ-
μιας. τὸ δὲ ἐφ' ᾧ πλέεν ἐμόχθιει
καὶ περυσχεύαστο, ἕτερόν τι καὶ
τοῦδε μεῖζον ὑπήν. τὴν γὰρ ὑπὲρ
βασιλέως τοῦ μεγίστου παρὰ τοῖς
ἔθνεσι νικήσασαν δόξαν ὡς ἄρα
δυνάμει τε κράτιστος καὶ πλήθει
τροπαίων κεκοσμημένος, διαλύειν
τὸ αὐτοῦ μέρος² ἐγίνωσκε χρῆ-
ναι, καὶ ταύτη πρὸς θράσος κινεῖν
καὶ αὐθαδέϊαν τὸ τέως κατεπτη-
χὸς καὶ θαυμαζόν. ἄρα πολέμιος
ἂν ὁ ταῦτα δρῶν καλοῖτο δικαίως
ἢ μάλλον φίλος καὶ εὖνοος καὶ

ჯობებდა ხოლმე ჩვენ.

IV 9. „და ამას ის გაჰკიოდა ხმა-
მალა და აშკარად, და აცნობებდა
ხოლმე არა მარტო სპარსელთა ჯა-
რებს, რომელთაც ის ყოველგვარ
საქმეში შველოდა, არამედ ის მა-
შინვე შიკრიკებს აფრენდა ხოლმე,
რომ ცნობები მიეტანათ იბერიაში,
სვანთა ტომისათვის, კავკასიის გა-
დალმა მცხოვრებ ბარბაროსთათვის,
უფრო შორს იმათ იქითაც, თუ კი
შესაძლებელი იქნებოდა დედამიწის
კიდებუდაც. ცნობა კი ასეთი იგზავ-
ნებოდა: «რომაელები ცუდი მეომ-
რები არიან, ბარბაროსები მათ
ამარცხებენ». და მისი ცდა მარტო
ის კი არ იყო, რომ რომაელთა მოღ-
გმისათვის ჩირქი მოეცხო (თუმცა
ესეც საშინელი რამ არის და
მტრულად განწყობილი ადამიანის
სულისკვეთებას ამჟღავნებს), არამედ
უფრო მეტს იღწვოდა, რალაც
სხვას, უფრო დიდს, იზრახავდა და
ამზადებდა. ის საჭიროდ თვლიდა
შეერყია ბარბაროსთა შორის გა-
ბატონებული აზრი ჩიქნი დიდო-
მეთის შესახებ, რომელიც განთქმუ-
ლი იყო, როგორც უძლიერესი და
გამარჯვებათა შარავანდელით მო-
სილი მეფე; ამით მან გაათამაშა ის,
ვინც წინათ შიშით და გაკვირვებით
შეგვეყურებდა. განა უფრო სამართ-
ლიანი არ იქნება ასეთი რამეების
ჩამდენს მტერი ვუწოდოთ, ვიდრე
მეგობარი, კეთილისმსურველი, მე-

1) Σουανων R, Σουσανων vulg.

2) το αυτου μερος vulg., το μερος R.

βασιλεὺς καὶ ὑπόσπονδος καὶ ὄσα
 τῆς κατηγορίας ἐπὶ τῷ ταραννῷ
 κερκόμφευται; καίτοι κοινῇ δοθέν
 ἑκατέρωθεν, οὐκ ἄλλως διακριτέον
 τὸ φίλον ἀπὸ τοῦ δυσμενῆ; ἢ
 μόνῳ τῷ πρὸς τὰς ἐκβάσεις τῶν
 παρεμπιπτόντων εὐ τὲ τυχὸν ἢ
 ἐτέρως διάκεισθαι τὰς γνώμας.
 ἐπειδὴ οὖν ἀπελήλεγχται καὶ νῦν
 ὁ Γουβάζης ὡς ἡνιάτο μὲν οἷς
 ἔκρατοῦμεν, ἦδετο δὲ οἷς ἡμαρ-
 τάνομεν, τὶ δῆποτε καταβοῶσι
 τῶν παρὰ Ῥωμαίοις νόμων οἱ
 βάρβαροι, καθ' οὓς κολάζειν εἰσ-
 θάμεν ἢ καὶ ἀναιρεῖν, οὕτω πα-
 ρασχόν, τοὺς τὸ καθεστὸς τῆς
 πολιτείας κινούντας τὸ μέρος καὶ
 λυμαινομένους; ἀλλ' εἰ δοκεῖ, τε-
 κμήρια μὲν καὶ γνωρίσματα καὶ
 τοὺς ἐκ τῶν εἰκότων ἐλέγχους¹
 παρῶμεν, μόνῃ δὲ τῇ ἐκ τῶν
 πραγμάτων ἐπισκεψώμεθα πεί-
 ραν, οὐπερ ἡμᾶς ἄγουσα φέρει.

„Κατείχετο γὰρ ὑπὸ Περσῶν τὸ
 φρούριον ἢ Ὀνύγουρις, ἐκ τῆς
 κατὰ τὴν Ἀρχαίοπολιν περιεικί-
 δος παρρηγημένη καὶ ἦν αἰσχρὸς
 οὐ φορητὸν στρατεύμα δυσμενὲς
 εἶσω περιβόλων ἐν τοῖς ἡμετέροις
 χωρίοις βεβαίως ἰδρῦσθαι. ἐνίκα
 βουλή παρὰ τοῖς στρατηγοῖς φει-
 τᾶν ἐπ' αὐτοὺς ἄπαντι τῷ στρα-
 τῷ καὶ καθελειν ἢ καὶ ἀπώσασ-
 θαι τὸ λυποῦν ἐκ πλείστου καὶ
 ἐφεδρεῖον. ἔδει πάντως ἡμῖν καὶ
 στρατιᾶς Κελχικῆς, ὡς ἂν μὴ
 μόνον τῆ τῶν τόπων ἐμπειρίᾳ

ფე, მოკავშირე ან სხვა ამგვარი სა-
 ხელები, რომლებსაც ბრალმდებლე-
 ბი თხზავენ ამ ტირანის შესახებ?
 თუმცა ორივეს — მცირესაც და მოკვა-
 რისაც — ერთნაირად ანიჭებენ ამ სა-
 ხელს, მაგრამ მოყვარის გარჩევა
 მტრისაგან მხოლოდ იმის მიხედვით
 შეიძლება კეთილად არის ის გან-
 წყობილი მომხდარი ამბების შე-
 დევების მიმართ, თუ მტრულად.
 მაშასადამე, ვინაიდან უკვე დამ-
 ტკიცებულია, რომ გუბაზი კმუნვას
 ეძლეოდა, როდესაც ჩვენ ვიმარჯ-
 ვვებდით, და ხარობდა, როდესაც
 მარცხი მოგვდიოდა, რაღას გაჰკი-
 ვიან ბარბაროსები რომაული კანონ-
 ნების წინააღმდეგ, რომელთა მი-
 ხედვით ვსჯით ხოლმე, ან კიდევაც
 სრულიად ვანადგურებთ იმათ, ვინც
 არსებულ წყობილებას ერთგვარად
 არყვეს და ზიანს აყენებს? თუ ეს
 ასეა, თავი დავანებოთ საბუთებს,
 მითითებებს და საექვო მკტიცებებს;
 ყურადღება მივაქციოთ მხოლოდ
 საქმეთა ვითარებას და ვნახოთ,
 სად მიგვიყვანს ის.

„სპარსელებს ჰქონდათ დაპყრო-
 ბილი ონოგურისის ციხე, რომელიც
 მათ ჩამოეგლიჯათ არქეოპოლისის
 მიდამოებიდან, და ჩვენთვის აუტა-
 ნელ სირხცვილს წარმოადგენდა ის,
 რომ მტრის ჯარი მტკიცედ ჩამჯ-
 დარიყო ზღუდის შიგნით ჩვენს მიწა-
 წყალზე. სტრატეგოსთა თათბირზე
 გაიმარჯვა იმ აზრმა, რომ მთელი ჯა-
 რით გავმგზავრებულვიყავით იმათ
 წინააღმდეგ, გაგვენადგურებინა ისი-

¹) λογους R.

πλέν τι τῶν οὐκ ἐπισταμένων
 πρὸς τὸ ξυνοῖσον διανοηθεῖεν,
 ἀλλὰ κατ' μαχομένοις ἡμῖν πρὸς
 ἀνδρας ὀπίτας ἐξ ἔρυμάτων πα-
 ραταττομένους, καὶ πρὸς γε τ. ὁ
 ἐκ Μουχειρίσιδος κατὰ τὸ εἶδος
 ἤξοντες, ξυνεπιλάβοιντο καὶ ξυ-
 παρασταῖεν. τί εὖν ἐπὶ τούτοις
 ἔδει πράττειν τοὺς στρατηγούς;
 ἀντιβολεῖν, ὡς ἔειπε, τὸν ἡγεμόνα
 τοῦ γένους, καὶ πρὸς ξυμαχίαν
 αἰτεῖν, ἀποδεικνύοντας καὶ τὸ εὐ-
 λογον τῆς αἰτήσεως· καὶ τοῖσιν
 ἀντεβόλουν καὶ ἀπεδείκνυσεν. ὁ δὲ,
 καθάπερ ὡς ἀληθῶς βασιλεύς τις
 εἶναι πεπιστευκῶς καὶ ὡς ἔξδὸν
 αὐτῷ κατ' ἐξουσίαν βιοῦν, ξυ-
 στρατεύεσθαι μὲν ἡμῖν ἐπὶ τὸ
 φρουρίον οὐδὲ μέχρι τοῦ παρῆ-
 ναι γοῦν μόνον ἠείχετο. οὐ μὴν
 οὐδὲ σχήψεις τινάς, εἰ καὶ ἀπρέ-
 πεις, ἀλλ' ἐς προκάλυμμα γε-
 ῖμας τῆς ἀπορρήσεως εὐπρόσω-
 πον ἐμηχανᾶτο· ἀπεπέμπετο δὲ
 μάλα σεμνῶς καὶ σοβαρώτερον ἢ
 κατὰ μισθωτῶν ὑπήκοον τὴν ἀξίω-
 σιν. καὶ πρὸς γε νεμεσῶν διετέ-

ნი და, ამნიგარ, განვთავისუფლებუ-
 ლიყავით მეტად სახიფათო ჩასა-
 ფრებისაგან. ჩვენ, რასაკვირველია,
 გვკირდებოდა კოლხთა ჯარიც, არა
 მარტო იმიტომ, რომ კოლხები, რო-
 გორც იმ ადგილების მცოდნენი
 უფრო მეტად, ვიდრე ამ ადგილთა
 არმცოდნენი, სასარგებლო რჩევა-
 დარიგებას მოგვცემდენ, არამედ
 იმიტომაც, რომ, რადგან ბრძოლა
 მოგვიხდებოდა გამაგრებულ ადგი-
 ლას ჩამჯდარ და კარგად შეიარა-
 ლებულ მებრძოლებთან და აგრეთვე
 იმაფთანაც, რომლებიც ალბათ მუ-
 ხირისიდან მოვიდოდენ მათ სამიგ-
 რად, კოლხებსაც გაეწიათ ჩვენთვის
 დახმარება, ჩვენთან ერთად ებრძო-
 ლათ. ასეთ პირობებში რა უნდა
 ექნათ სტრატეგოსებს? რასაკვირ-
 ველია, უნდა მიემართათ ერის მთავ-
 რისათვის და მოეთხოვათ ბრძოლა-
 ში მონაწილეობა მიეღო, მის შემ-
 დეგ რაც დაუმტკიცებდენ ამ მოთ-
 ხვნის საბუთიანობას. და მართლაც,
 მიმართეს კიდევ და დაუმტკიცეს.
 იმან კი ისე წარმოიდგინა თავი,
 თითქოს მართლაც მეფე ყოფილი-
 უარი თქვა ჩვენთან ერთად ელაშქრა ციხის წინააღმდეგ და არც კი
 მოვიდა ჩვენთან. არავითარი მიზეზებიც კი არ დაასახელა, რომლე-
 ბიც, თუმცა შეუფერებელი იქნებოდენ, მაგრამ გარეგნულად მაინც
 გაამართლებდენ მის უარს. მან გაცილებით უფრო ამაყად და უხეშად
 მოგვიგო უარი, ვიდრე ეს დაქირავებულ ქვეშევრდომს შეეფერებოდა.
 კიდევ მეტი; ის მუდამ სიძულვილით უცქეროდა სტრატეგოსებს და
 გაშმაგებით მტრობდა მათ, და ვაეკაცობად და სამეფო ღირსების შე-
 საფერისად მიაჩნდა ის, რომ ახდლილად არცხვენდა სვრიაფგოსიგბს მათ
 მიერ შესრულებული საქმეების გამო. და ყველაფერ ამის შემდეგ განა

1) ἀπεπέμπετο R, ἀπεξέπεμπετο vulg.

λει τῆς στρατηγοῦς ¹, καὶ δυσμε-
 νῶς μὲν ἐς αὐτοὺς ἀφουβρίζων,
 ὥσπερ ἀνδρείαν τοῦτο ἡγούμενος
 καὶ βασιλεῦσι πρέπον· ἢ γὰρ ¹ τὸ
 διαρρήδην ὑπὲρ τῶν ἤδη μεμελε-
 τημένων ἀναισχυντῆσαι. εἶτα δια-
 μέλλειν ἐχρήν καὶ μεζζονας ἀν-
 μένειν ἐλέγχους καὶ τὸ βασίλειον
 γράμμα δεικνύειν, ἐφ' ᾧ κατὰ
 τὸ Βυζάντιον ἀφικέσθαι τὸν μηδὲ
 τῆς οἰκείας χώρας ἐντὸς βραχεῖάν
 τινα διανίσσαι πορείαν ἐλόμενον;
 καὶ πῶς οἶόν τε ἦν, εἴ γε στέλλειν
 αὐτὸν οὕτω χαλεπαίνειν κατ'
 ἡμῶν προηγμένον ἐπετηδεύσα-
 μεν, μὴ οὐχὶ ταραχάς τε μυρίας
 καὶ φόνους πολλοὺς ἐμφυλίου
 καὶ μεταχώρησιν ἐμφανῆ καὶ
 τῶν Περσῶν ἐσφοιτήσεις ἀθρόους
 γένεσθαι, ἀπειθοῦντος μὲν ἀνέ-
 δην ² τοῦ δυσμενοῦς καὶ διαμαχο-
 μένου, τοῦ δὲ παντὸς ἔθιρους καὶ
 μάλα τὴν στάσιν προσιεμένου,
 τῷ πρὸς τὴν κίνησιν τῶν καθεσ-
 τῶτων βαρβαρικώτερον ὄρμηξ πε-
 φυκέναι, καὶ πρὸς γέ πλησίον
 ἔχειν τοὺς ἀνθεξομένους ³; τοιγάρ-
 τοι τὸν ἀρχηγὸν ἡμεῖς ⁴ τῆς ἐπι-
 βουλῆς ἀνελόντες, τοσοῦτων ξυμ-
 φορῶν ἐσμὸν παρόντα ἤδη καὶ
 ἠδινόμενον οὕτω πῶς εὐκολώ-
 τατα κατεπαύσαμεν, ὡς νῦν ἀπι-
 στεῖσθαι περιφανῶς εἴπερ ἕλας
 τι καὶ ἡμελλεν ἔσεσθαι.

„Μὴ τοίνυν, ὦ δικαστά, τὴν
 ἐπιστολὴν προφερόντων μηδὲ κα-

საჭირო იყო მეტის დაყოვნება ჩიქ-
 ნი მხრით? განა უნდა გვეცადა უფრო
 მეტი საბუთებისათვის და გვეჩვე-
 ნებინა მეფის წერილი, რათა ბი-
 ზანტიონში წასულიყო, იმ დროს
 როდესაც საკუთარი მიწა-წყლის
 ფარგლებში რაღაც მოკლე მანძი-
 ლის გამოვლასაც კი არ შეგულობ-
 და? მერე და, განა შესაძლებელი
 იქნებოდა მოგვეჩერებინა აგრე-
 რივად ჩვენ ჩინააღმდეგ განწყო-
 ბილი გუბაზის გაგზავნა ბიზან-
 ტიონში ისე, რომ ამას არ გამოე-
 წვია ათასნაირი შინაური აჯანყება,
 მრავალი ხოცვა-ჟლეტა, აშკარა
 გადადგომა, სპარსელთა მოულოდ-
 ნელი შემოჭრა? მოწინააღმდეგე
 ხომ არ გვემოჩინებოდა და
 გვებრძოდა, ხოლო მთელი ერი
 აჯანყების მოყვარულია, მას, ბარ-
 ბაროსული წესის მიხედვით, ახა-
 სიათებს მისწრაფება არსებული
 წყობილების შერყევისადმი, მით
 უმეტეს რომ ახლოს ცხოვრობენ
 ისინი, ვინც მათ მხარს დაუჭერს.
 ამიტომ, ვერაგული ზრახვების მე-
 თაური რომ მოვკალით, ამით და-
 ლიან ადვილად მოუღეთ ბოლო
 მთელ რიგ ასეთ უბედურებას, არ-
 სებულსა და მოსალოდნელს, ისე
 რომ სრულიად დაუჯერებელია,
 რომ ასეთი რამ მომავალში გან-
 მეორდეს.

IV 10. „ამიტომ, მსაჯულო, ნუ
 გვისაყვედურებენ იმ წერილის გამო,

¹) τοις στρατηγοῖς—ი გარ განაჯიკვებულა R-ში.—²) ἀναδην R, ἀγεῖν *vulg.*

³) ἔχειν R ἔξειν *vulg.*—ἀνθεξομένους R, ἀνεξομένους *vulg.*—⁴) ἡμεῖς R.

κίζόντων ἡμᾶς ὡς δὴ τοῖς ἐν
 αὐτῇ γεγραμμένοις οὐδαμῶς ἡκο-
 λουθηκότας. τῷ γὰρ οὐ λῖαν εὐ-
 δηλον ὡς τὸ γεγράφθαι χρῆναι
 πρὸς τὴν βασιλέως αὐτὸν πόλιν
 ἰέναι ἀπόπειρα μὲν ὅν ὑπῆρχε καὶ
 βάσανος, εἴπερ ἀνθαιρέτως εἴκοι
 τοῖς προσταττομένοις, ὥστε δι-
 καίως ἀρμόσασθαι; γνωσθὲν τε-
 λυν ῥαδίως ἡμῖν τὸ ἀνήκουστον
 τῆς γνώμης καὶ ἀμιλλώμενον, δι'
 ὃ τὸ ἔλαττον ἀπεσεῖσατο, πῶς
 ἐπὶ τὸ μείζον ἔδει προτρέπειν
 καὶ μὴ θιάττον ἐς ἐκείνο τὸ πέ-
 ρας ἔλθειν, ἐς ὅπερ, πολλῶν ἐν
 μέσφ ξυμβεβηκότων δεινῶν, πρὸς
 ἀνάγκης καὶ ὡς περιήχθημεν ἄν;
 οὐ γὰρ ἔνεστι τοῖς τὴν ἀκμήν
 τοῦ καθήκοντος καιροῦ περιορῶν-
 τας καὶ μὴ τοῖς πρακτέσις ἀρμο-
 ζομένους, ἐν ὑστέρω τὸ παρειμέ-
 νον ἀνακαλεῖσθαι. ἐλείπετο δὴ
 οὖν, ὡς ἔοικε, καθά φασιν οἱ
 κατήγοροι, δίκην τινὰ κινεῖν πρὸς
 Γουβάζην καὶ ληρώδεις ἀγῶνας
 ἐγείρειν, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων
 ἀσφαλείας ἀνθαιρεῖσθαι μάλλον
 τὴν ἐπὶ τοῖς λόγοις κομφεῖαν.
 ἀλλ' οὐ ξυνεχώρουν, ὡ κακοδαί-
 μονες, οἱ Πέρσαι παρόντες καὶ
 τοῖς ἔργοις ἐγκείμενοι, καὶ τῆς
 Κολχικῆς¹ χώρας ἀπάσης ταῖς
 τούτου βουλαῖς ἐπιλαμβάνεσθαι
 παρεσκευασμένοι¹. ἐπεὶ δὲ παντα-
 χόθεν ὁ Γουβάζης ἀποδέρξειται
 πολέμιός τε καὶ προδότης καὶ
 πρὸς τυραννικὰς ἐλπίδας ἡρμένος,

ნურც გვაგინებენ, რომ არ შეე-
 სრულებთ წერილში მოხსენებული
 დავალება. განა ცხადი არ არის,
 რომ ის მოწერილობა—სამეფო ქა-
 ლაქში გამგზავრების შესახებ—მხო-
 ლოდ მის გამოსაცდელად იყო გა-
 მოგზავნილი, რათა გამოგვეცადა,
 შეასრულებდა თუ არა ის თავისი
 ნებით ბრძანებას და კანონიერად
 მოიქცეოდა? რადგან ჩვენ მალე შე-
 ვიტყუეთ მისი შეუპოვრობა და ჯიუ-
 ტობა და რადგან ის მცირე მოთ-
 ხოვნასაც კი არ ასრულებდა, განა
 შევძლებდით მის დაყოლიებას უფ-
 რო დიდ მოთხოვნაზე და განა სას-
 წრაფოდ არ უნდა მიგვემართა იმ
 უკიდურეს საშუალებისათვის, რო-
 მელსაც აუცილებლობის გამო მივ-
 მართეთ, რადგან ამასობაში ბევრი
 რამ საშინელი მოხდა? თუ ხელიდან
 გაუშვებ მოხერხებულ დროს და არ
 გამოიყენებ იმას საქმის მოსაგვა-
 რებლად, შემდეგში ველარ დაიბრუ-
 ნებ იმას, რაც გამოგეპარა! იქნებ,
 როგორც ბრალმდებლები ამბობენ,
 ის და დავგრჩენოდა, რომ სამარ-
 თალში მიგვეცა გუბაზი, ფუჭი სიტ-
 ყვიერი ბრძოლა გაგვეჩალებინა
 და სახელმწიფო კეთილდღეობის
 უზრუნველყოფის მაგიერ სიტყვების
 რახა-რუხი გაგვემართა? მაგრამ,
 ბედშავნო, ამის ნებას არ იძლეო-
 დენ სპარსელები, რომლებიც აქვე
 იყვნენ სამტროდ დარაზმულნი და
 გამზადებულნი იმისათვის, რომ
 მთელი კოლხეთი ეგდოთ ხელთ იმის
 (გუბამის) დახმარებით. ვინაიდან

1) დაი დაიშვილი—პარესეუანიშვილი R-ში.

τί διαφέρειν οἶονται σφίσι· οἱ Κόλχαι εἴτε παρ' ἡμῶν εἴτε παρ' ἐτέρων ἀνήρηται; οὐ γὰρ στρατηγὰς μόνους ἢ τοῖς ἄλλως δυνατῶτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐπιέλει σκοπὸς ἐμπρῆσθαι καὶ προσιζάνειν· ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατόν· δῆπου καὶ προσήκων τῆς ἐν ἡ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν καὶ τὸ κοινῆ ξυνοῖσεν ἐς δύναμιν καταρθῶσιν. οὐκοῦν εἰ καὶ βδελυρὶ κατ' αὐτοὺς καὶ κατάπτυστοι καθεστήκαμεν, ἀλλὰ πιστότατοι βασιλεῖ καὶ φιλορρώμαιοι καὶ οἱ τοῖς ἐπιβουλεύειν πειρωμένοις μὴ ἐπιέναι. εἰ δὲ δεῖ τι καὶ πλέον εἰπεῖν, ἴσθι σαφῶς, ὃ δίκαστά, κἀλὸν μὲν ὡς ἀληθῶς καὶ δίκαιον τὸ παρ' ἡμῶν ἐν δέοντι τολμηθῆν, οὐκ ἄνευ δὲ τῆς τοῦ Μαρτίνου γνώμης γεγεννημένον.

დგ, მსაჯულთ, რომ ჩვენ ამ, ქეშმარიტად კარგი და სამართლიანი საქმის ჩადენა გავბედეთ სწორედ დროზე, და მარტინეს თანხმობაც გვექონდა ამაზე.

გუბაზის მკვლელთა დასჯა

Εἰρημένων δὲ καὶ τούτων ὁ Ἄθανάσιος τὸ μὲν παραυτίκα οὐκ ἦττον τῶς Ρουστίκου ἀπεδέχετό λόγους. ξυστάσης δὲ καὶ δις ἀγωνίας, ἐπειδὴ ἀπαντα ἐς τὸ ἀκριβὲς γνωματεύων καὶ ἀνερευνῆμενος οὐδὲν τι αὐτῷ ἐναργῆς προδοσίας ἢ τυραννίδος ἐγχείρημα ἠμαρτήσθαι ὑπὸ τοῦ Γουβάζου ἐδέδεικτο, ἄδικος δὲ μάλλον καὶ παρανομώτατος ὁ φόνος γεγεννημένος, ὡς καὶ τῆς ἐπι τῆν

ყოველმხრივ დამტკიცებულია, რომ გუბაზი მტერი და მოღალატე იყო და ტირანის ზრახვების მატარებელი, სულ ერთი არ იყო კოლხებისათვის, ჩვენ მოვკლავდით მას თუ სხვები? გონიერი მოსახრება მარტო სტრატეგოსებსა და, საერთოდ, ძალაუფლების მქონეთ კი არ ებადებათ და მოუდით ხოლმე, არამედ ყოველ მსურველს, ჩემის აზრით, უფლება აქვს და შეუძლია გამოეკიშოს სახელმწიფოს, რომელშიაც ის მოღვაწეობს, და შეძლებისამებრ იზრუნოს საზოგადო კეთილდღეობისათვის. თუმცა ჩვენ მათი აზრით საზიზღარნი და საძაველნი ვართ, მაგრამ სინამდვილეში მეფისა და რომაელთა ერთგულნი ვართ და თავზე არ მოვუსვამთ იმათ, ვინც ცდილობს მახე დაგვიგოს. თუ კიდევ მეტის თქმავა საჭირო, კარგად იცოდეთ

IV 11. ეს რომ ითქვას, ათანასის ჯერ კარგად შეხვდა რუსტიკეს სიტყვებს. მაგრამ იმის წყალობით, რომ პაექრობა ორჯერ მოხდა და ათანასისმაც ყველაფერი გამოიკვლია და ასწონ-დასწონა, მას უკვე გუბაზის მიერ ჩადენილ საქციელში აღარაფერი მიაჩნდა მისი მოღალატეობისა და ტირანობის დამამტკიცებლად; პირიქით, მისი აზრით, მკვლელობა ჩადენილი იყო უსამართლოდ და კანონის წინააღმდეგ

Ὀνόγουριν ξυστρατείας οὐ μηδισμοῦ χάριν ἀπαγορευθείσης, ἀλλὰ τῷ ἄχθεσθαί γε αὐτὸν κατὰ τῶν στρατηγῶν, ἀνθ' ὧν αὐτῆς καὶ ἀπεστέρηγντο ῥασιτώνῃ πολλῇ καὶ ἐκμελεῖα κεχαυνωμένοι· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα ἐγίνωνσκε, τότε δὴ τὸ μὲν ἐπὶ Μαρτίνῳ λεχθὲν ὡς ἄρα καὶ ἐκείνῳ μετῆν τῶν ἐς τοῦτο βεβουλευμένων, ἀνοίσειν βασιλεῖ διανοεῖτο. τοῖς γε μὴν τὸ ἀπεκτονέσθαι περιφανῶς ἠμολογηκόσι κρίσιν ἐπήγειν ἀνάγραπτον, ἐν ἣ διατάττε θάπτον αὐτοὺς διαφθάρῃναι, ὑπὸ τῆν δικαστικὴν μάχαιραν γιγνομένους καὶ τὰς κεφαλὰς ἀφαιρουμένους. καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς ὀρεῦσιν ἤμενοι καὶ ἀνὰ τὰς λεωφόρους περιενοχθέντες μέγιστον θάμα τοῖς Κόλχοις εἶναι ἐδόκουν καὶ πλείστης ἀξίον εὐλαβείας. ἐτεθήπεσάν τε καὶ ἐπὶ τῷ κήρυκι τορόν τι μάλα βῶντι καὶ διαπρῦσιον, καὶ παρεγγυῶντι δεδιέναι τοὺς νόμους καὶ φόνων ἀδικῶν ἀπέχεσθαι. ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς καὶ ἀπετέμνηντο οἱ αὐχένες, τότε δὴ ἅπαντες ἐς οἶκτον ἐτρέπντο, ἀπβεβληκότες τὸ χαλεπαῖν. γ. καὶ ἐπὶ τούτοις ἐλέλυτο μὲν ὁ ἀγὼν· οἱ δὲ Κόλχοι αὐτῶς διετέλουν εὖνοι ὄντες ἐς τὰ μάλιστα Ῥωμαίους καὶ τὸν πρότερον ἀνανεούμενοι τρόπον.

მართლო: კოლხები კვლავ ერთგულნი გახდენ რომაელებისა და დაუბრუნდენ ძველ გზას.

Τούτων γεγεννημένων, τὰ μὲν τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα διεχείμαζεν ἀνὰ τὰ πολισματὰ τε

და ონოფურისზე ლაშქრობაში მონაწილეობის მიღებაზე მედიხმის გამო კი არ ამბობდა უარს გუბაზი, არამედ იმიტომ, რომ ის გაჯავრებული იყო სტრატეგოსებზე იმის გამო, რომ მათ დაკარგეს ონოფურისი თავისი უგუნურებისა და დაუდევრობის წყალობით. ყველაფერი ეს რომ გაიგო, მაშინ გადაწყვიტა მეფისთვის ეცნობებინა მარტინეს შესახებ თქმული, სახელდობრ, რომ ისიც მონაწილე იყო იმ გეგმისა. დანარჩენების შესახებ კი, რომლებმაც აშკარად აღიარეს, რომ მოკლეს გუბაზი, მან გამოიყენა მიტის წერილობითი განაჩენი, რომელშიაც მიტე ბრძანებდა რაც შეიძლებოდა მალე დაესაჯათ ისინი და სასამართლოს მახვილით თავები მოეკვეთათ. ისინი შესხეს ჯორებზე და ისე ჩაატარეს ქუჩებში, რაც, როგორც ჩანს, უდიდეს და ამავე დროს შიშის მომგვრელ სანახაობას წარმოადგენდა კოლხებთანთვის. განცვიფრებაში მოყვანა ისინი გზირმაც, რომელიც შემზარავი ხმით გაჰკიოდა და რჩევას იძლეოდა: გეშინოდეთ კანონებისა და თავი შეიკავეთ უსამართლო მკვლელობათგანო. როდესაც მათ ყელები გადასჭრეს, მაშინ ყველანი სიბრაულეით აღიესნენ და ბრახობას თავი დაანებეს. ამით დამთავრდა სასამართლო: რომაელებისა და

IV 12. ამის შემდეგ რომაელთა ჯარები საზამთროდ დაბინავდენ ქალაქებსა და ციხე-სიმაგრეებში,

καὶ φρουρία¹, ὡς πη ἐκάστῳ διε- ისე როგორც თითოეულს ჰქონდა
τέτακτο (HGM II, 290—310, 10). დაწესებული.

ბიზანტიელების ბრძოლა მისიმიელთა წინააღმდეგ.

Ἐν τούτῳ δὲ ἄνδρες τῶν παρὰ Μισιμιανοῖς² δυνατωτάτων ἐς Ἰβηρίαν παρὰ τὸν Ναχοραγὰν ἀφικόμενοι, ἀπαντᾶ οἱ διήγγειλαν τὰ ἐπὶ Σωτηρίχῳ πρὸς αὐτῶν τετολμημένα, τὴν μὲν ἀληθεστάτην αἰτίαν ἡρέμα ἢ π. χρυστόμενοι, λέγοντες δὲ ὡς ἐπειδὴ ἐκ πλείστου τὰ Περσῶν ἐτύχχανον ἡρημένοι, προπηλακίζεσθαι σφᾶς ὑπὸ τε Κόλχων αὐτῶν καὶ Ῥωμαίων καὶ ἐν τοῖς ἀτιμοστάτοις τετάχθαι, πέρας δὲ Σωτήριχον αὐτοῖς ἐπιστῆναι, λόγῳ μὲν ὡς δὴ χρυσίον τοῖς ξυμμάχοις διατεμοῦντα, ἔργῳ δὲ τὰ ἐπὶ λῦμῃ τε καὶ καθαιρέσει τ. ὁ παντὸς γένους διαπραξόμενον. „Παρὸν τίνυν ἡμῖν“ ἔφασαν οἱ πρέσβεις „ἢ ἄρδην ἀπεσπλάνασθαι ἢ προτερήσασθαι δόξαν μὲν τινα ἴσως παρ' ἐνίοις ἀπενέγκασθαι προπετείας καὶ ὡς τριεὶδε κακίῳ εἶσθαι, βιοτεύειν δὲ ὅμως ἔτι κατ' ἐξουσίαν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἢ ἂν ξυνοίσειν δοκοῖν διατιθέμεναι, εἰλόμεθα τὰ ἀμείνονα καὶ τῶν ἀνθρωπείου μαλλιν ἐχόμενα τροπῆ, τῶν μὲν λοιδοριῶν καὶ κατηγορημάτων ὀλίγα φροντίσαντες, περὶ πλείστου δὲ ποιησάμενοι τὴν σωτηρίαν. Σωτήριχόν τε γὰρ ἀπε-

ამასობაში იბერიაში მოვიდნენ ნახორაგანთან შისიმიელთა დიდებულნი და უამბეს ყველაფერი, რაც მათ სოტერიქეს მიმართ ჩაიდინეს; ნამდვილი მიზეზი დაუმაღლეს, ხოლო უთხრეს, რადგან დიდი ხანია სპარსელების მომხრეები ვართ, ამიტომ კოლხები და რომაელები გვჩაგრავენ და უპატიოდ გვეპყრობიანო; ბოლოს, სოტერიქე ჩავვიყენეს, თითქოს იმისათვის, რომ მოკავშირეებისათვის ფული დაერიგებინა, ნამდვილად კი მთელი ჩვენი მოდგმის ასაწიოკებლად და გასანადგურებლად. „ჩვენ ის და დავგრჩენოდა—თქვეს მოციქულებმა, რომ ან სრულიად მოვსპობილიყავით, ან დაგვესწრო მგნისათვის და ამით ზოგიერთთა თვალში დაგვემსახურებინა, იქნებ, თავზე ხელაღებულთა სახელი და ასეთი დალი გვეტარებინა, მაგრამ ამავე დროს შეგვენარჩუნებინა არსებობის თავისუფლება და მოგვეწესრიგებინა ჩვენი საქმეები ისე, როგორც ეს უფრო სასარგებლო იქნებოდა; აგვერჩია ის, რაც უკეთესი იქნებოდა და აღამიანურ წესებს უფრო შეეფერებოდა, არ გვეტება თავი საზიზღარ ვერაგობათა გამო და უმეტესად ჩვენს კეთილდღეობაზე გვეზრუნა. ჩვენ მოვკალით სოტერიქე

¹) πολιτευμένα καὶ φρουρία K.—²) Μισιμιανοῖς Porphyr.

κτείναμεν καὶ τοὺς ἕμα αὐτῶν
 ἕς τοῦτο ἐληλυθότας, ὡς ἂν ἐκεί-
 νους μὲν τισαίμεθα τῆς ἀδικίας,
 πίστιν δὲ εὐνοίας βεβαιωτάτην
 ἐνθῆνδε τοῖς Πέρσαις παρασχό-
 μενοι, εὐκλεέστερον προσχωρή-
 σαιμεν. ἐπεὶ δὲ τούτων τε ἀπάν-
 των καὶ μάλιστα τοῦ μηδισμού
 ἕνεκα οὐκ ἀνήσουςι χαλεπαίνον-
 τες οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ τάχιστα
 ἡμῖν ἐπιπεσοῦνται, καὶ ἄπαντας,
 τό γε ἕς αὐτοὺς ἦκον, διαφθε-
 ροῦσι, προσήκει δὴ σοι, ὦ στρα-
 τηγέ, δέχεσθαι τε ἡμᾶς εὐμενῶς
 καὶ ἐπαμύνειν, τῆς τε χώρας
 πέρι ὡς οἰκείας τὸ λοιπὸν καὶ
 κατηκόου τὰ προσήκοντα διανεῖσθαι
 καὶ μὴ περιδεῖν οἰχθήσεσθαι
 κινδυνεῖον γένος οὐ σμικρὸν οὐδὲ
 ἄσημον, ἀλλὰ καὶ πλείστην ὕσθη
 ὠφέλειαν τῇ Περσῶν ἐπικρατεῖα
 προσφέρεσθαι ἰκανώτατον. πλέ-
 μων τε γὰρ ἡμᾶς ἰδρίας ὄντας
 ἀμωσγέπως ἐρήσοιτε ἂν καὶ
 καρτερώτατα ξυγαγνιζομένους,
 ἢ τε χώρα, ἐν ὑπερτέρῳ τῶν
 Κόλχων κειμένη, γενήσεται ἡμῖν
 ἔρμητήριον ἀσφαλές καὶ οἷον
 ἐπιτείχισμα κατὰ τῶν πολεμίων“.
 ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ Ναχραγὰν
 προσίετό τε αὐτοὺς ἀσμενέστατα
 καὶ ἐπήγει τῆς μεταστάσεως, καὶ
 θαρρῶντας ἰέναι ἐκέλευσεν, ὡς
 τῆς Περσικῆς ἐπικουρίας ἐν δέον-
 τι τευξομένους. οἱ μὲν οὖν πρέσ-
 βεις ἕς τὰ οἰκεία ἐπανεληθόντες
 ἔδοντο, ὡς ὅτι σპარსეთის დახმარებას მოკლებულნი არ იქნებოდნენ. ასე,
 მოციქულები დაბრუნდნენ შინ, უამბეს ყველაფერი თავისიანებს და

და ისინი, ვინც მასთან ერთად
 იყვნენ მოსული, რათა შური გვე-
 ძია მათ მიერ მოყენებული უსა-
 მართლობისათვის, ამით უტყუვრად
 დაგვემტკიცებინა ჩვენი ერთგულება
 სპარსელებისადმი და სასახელოდ
 მივმხრობოდით მათ. რადგან ყვე-
 ლაფერ ამას, განსაკუთრებით კი
 მედიზმს, არ შეგვარჩენენ გაჯავრე-
 ბული რომაელები, მალე თავს და-
 გვესხმიან და გაგვინადგურებენ ყვე-
 ლაფერს, რამდენადაც კი შესძლე-
 ბენ, ამიტომ შენ მოგეთხოვება,
 სარდალო, მოწყალებით მიგვილო
 და დაგვიცვა, და სათანადოდ იზ-
 რუნო ამ ქვეყანაზე, როგორც
 შენს საკუთარზე და შენს ქვე-
 შევრდომზე; ნუ დაგავიწყდება,
 რომ საფრთხეშია ჩავარდნილი და
 იღუპება ტომი არა მცირედი და
 არა უმნიშვნელო, არამედ ისეთი,
 რომელსაც შეუძლია უდიდესი სარ-
 გებლობა მოუტანოს სპარსელთა სა-
 ხელმწიფოს. თქვენ შეიძენთ ჩვენი
 სახით ომში საკმაოდ გამოცდი-
 ლებს, რომლებიც ძალიან მამაცად
 იბრძოლებენ თქვენთან ერთად;
 ჩვენი ქვეყანა მდებარეობს კოლხე-
 თის ზემოთ, ის თქვენ სანდო საყრ-
 დენ ადგილად გამოგადგებათ და
 მტრის წინააღმდეგ სასიმაგრო სა-
 თარად“. ეს რომ მოისმინა ნახო-
 რავანმა, სიხარულით შეხვდა მათ
 თხოვნას, შეაქო რომაილთაგან განდ-
 გომისათვის და მოუწოდა მათ დამ-
 შვიდებულნი წასულიყვნენ იმ იმე-
 რად, რომ სპარსეთის დახმარებას მოკლებულნი არ იქნებოდნენ. ასე,
 მოციქულები დაბრუნდნენ შინ, უამბეს ყველაფერი თავისიანებს და

καὶ ἕκαστα διαγγείλαντες μεγίστων ἀνέπλησαν τὸ ἔθνος ἐλπίδων.

Τοῦ δὲ ἦρος ἀρχομένου, αὐτίκα οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ ἐς ταῦτό πρὸς ξυνελθόντες ἔγνωσαν κατὰ Μισιμιανῶν ἐπιστρατεύειν. ἀλλὰ Βούζης μὲν καὶ Ἰουστίνος ἀνά τὴν Νῆσον μένειν ἐτετάχατο, φρουρήσοντες τὰ ἐνθάδε, καὶ ἀπάντων ἐπιμελησόμενοι. ἐστέλλοντο δὲ ἐπὶ τὸν πόλεμον ἄνδρες ἐς τετρακισχιλίους, πεζοὶ ἅμα καὶ ἰππῶται· ἐν τοῖς ἄλλοι τε ἦσαν τῶν γνωριμωτάτων ἄγαν καὶ Μαξέντιος τε καὶ Θεόδωρος ὁ τῆς Τζανικῆς δυνάμεως πρωτοστάτης, ὡς μοι πολλάκις ἐρρήθη, ἄμφω πολεμικῶ καὶ ταξιάρχῳ. καὶ οἱ μὲν εἶχοντο τῆς ἐξόδου· ἡμελλε δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐς μακρὰν καὶ ὁ Μαρτίνος ἐπιστήσεσθαι ὡς ἡγησόμενος. ὡς ἂν δὲ μηδὲ πρὸς βραχὺ γούν ἀστρατήγητοι εἶεν, ἀρχεῖν τῶν θλῶν ἐλαχέτην, ἕως ἔτι διὰ τῆς ὑπηκόου πορεύσιντο, Βαράζης τε ἀνὴρ Ἀρμένιος καὶ Κόλχος Φαρσάντης, οὔτε πόνων ἀρετῇ οὔτε τῇ ἄλλῃ ἀξιώσει ἀπάντων τῶν ξυστρατευομένων προήκοντες· μάλλον μὲν οὖν ἐνίων καὶ ἐλαττοῦμενοι. ὁ μὲν γὰρ ἐν λοχαγοῖς ἐτέλει ὁ Βαράζης, ἄτερος δὲ τῶν μὲν ἐν τῇ αὐλῇ ταγματῶν τῶν Λαζῶν βασιλέως ἡγεῖτο· μάγιστρος ὄνομα τῇ ἀρχῇ· γενόμεσται γὰρ τοῦτο καὶ παρὰ τοῖς ταύτῃ βαρβάρους· σὺ μὲν ἐς τοσοῦτον αὐτῷ φρονήματός τε μετῆν καὶ

უდიდესი იმედებით აღავსეს ისინი.

IV, 13. გაზაფხული რომ დადგა რომაელთა სტრატეგოსები მაშინვე, შეიკრიბნენ და დაადგინეს მისიმიელთა წინააღმდეგ გალაშქრება. ბუსეს და იუსტინეს ებრძანათ დარჩენილიყვნენ ნესოსთან, დაეცვათ იგი და ყური ეგდოთ ყველაფრისთვის. ომში გაიგზავნა ოთხიათასამდე კაცი, ქვევითა ჯარი და ცხენოსანი, მათ შორის იყვნენ ფრიად წარჩინებულნი, როგორც მაგალითად მაქსენტი და თეოდორე, ქანური ჯარის უფროსი, როგორც ჩემ მიერ არაერთხელ თქმულა, ორივე კარგი მეომარი და მეთაური. ისინი ჯერ არ გადიოდნენ სალაშქროდ: მოკლე ხანში უნდა მოსულიყო მარტინე და მათ წინამძღოლად დამდგარიყო. რათა ისინი დიდხანს არ ყოფილიყვნენ უსარდლოდ, ყველაფრის მართვა განმგებლობა ჩააბარეს, სანამ ჯერ კიდევ ქვეშევრდომთა ქვეყანაზე მოდიოდნენ, ვარაზ არმენიელსა და ფარსანტ კოლხს, რომელნიც დანარჩენ თანამოლაშქრეთ არც ბრძოლაში სივაჟაკითა და არც სხვა ღირსებით აღემატებოდნენ, პირიქით ზოგიერთზე დაბლაც კი იდგენ. ერთი, ვარაზი, ლობავოსად ითვლებოდა, მეორე კი ლაზთა მეფის კარის რაზმებს უფროსობდა: მაგისტროსი იყო თანამდებობით; ამ ბარბაროსებშიც ასე ეწოდება ამ თანამდებობას; მაგრამ მას გონების იმდენი გამ-

πικρησίας ὡς καὶ στρατεύματι
 Ῥωμαϊκῷ θ'αρραλλεώτερον ἐγκε-
 λεύεσθαι. οὗτος δὲ ὡν ὁ στρατὸς
 θέρους ἤδη ἐπιγιγνομένου ἐς τὴν
 τῶν Ἀφιλίων ἔκοντο χώραν. βυ-
 λομένοις τε αὐτοῖς ἀνὰ τὰ πρόσω
 ἵνα κώλυμα γέγινεν ὄμιλος Περ-
 σικὸς αὐτοῦ που ξυνειλεγμένος.
 ξυναισθόμενοι γὰρ τῆς τῶν Ῥω-
 μαίων παρασκευῆς, καὶ ὅτι ἐπὶ
 τοὺς Μισιμιανούς ἐχώρδυν, ἄραντες
 ἐκ τε Ἰβηρίας καὶ τῶν ἀμφὶ Μου-
 χείρισιν πολισιμάτων ἦσαν καὶ οἱ
 ἐπ' ἐκείνους, προκαταληψόμενοι τε
 τὴν χώραν καὶ ἐς δύναμιν ἐπα-
 ρήξοντες. τῷ τοι ἄρα οἱ Ῥωμαῖοι
 ἀνὰ τὰ φρούρια τῶν Ἀφιλίων
 ἀπιδιατρίβοντες παρακρούεσθαι τὸ
 παρὲν καὶ διαμέλλειν ἐπειρῶντο,
 ἕως ἢ τοῦ θέρους ὥρα ἐξήκοι.
 Πέρσαις τε γὰρ ἅμα καὶ Μισι-
 μιανοῖς ἀντιτάττεσθαι ἀνόνητόν τι
 αὐτοῖς ἔδοκει καὶ σφαλερώτατον.
 οὕτω δὲ ὡν ἀμφοτέρα τὰ στρα-
 τεύματα ἠρέμει, καὶ οὐδὲ ὀπότε-
 ροι ἐς τὸ περαιτέρω φοιτᾶν δια-
 νίσταντο, ἀλλ' ἐπατήρουν ἀλλή-
 λους καὶ ἀνέμενον, εἰ γέ τις πρό-
 τερος ἐρμηθεῖη. παρήσαν δὲ τῶν
 Πέρσαις καὶ Οὐγγοὶ Σάβειροι ἐπὶ
 μισθοφορᾷ. προσβοηθήσοντες.

პირველი. სპარსელებს შველოდენ დაქირავებული ჰყავდათ¹ (HGM II, 310,10—313,2).

ჭრიახობა არ მოეპოვებოდა, რომ
 რომაული ჯარისათვის გაბედულად
 გაეწია ხელმძღვანელობა. ზაფხული
 რომ დადგა, ეს ჯარი უკვე აფსი-
 ლიელთა ქვეყანაში იყო მისული.
 რომაელებმა მოინდომეს განეგრძოთ
 გზა, მაგრამ მათ დაბრკოლება შეუქ-
 მნა სპარსულმა ლაშქარმა, რომე-
 ლიც აქ შეკრებილიყო. სპარსელებს
 შეეცნოთ რომაელთა მზადების შე-
 სახებ და რომ ისინი მისიმიელთა
 წინააღმდეგ გაემართნენ და ამიტომ
 ისინი დაძრულიყვნენ იბერიიდან
 და მუხირისის მახლობლად მდებარე
 ქალაქებიდან; ისინი გამოემართნენ
 რომაელების წინააღმდეგ, რათა
 მათზე აღრე დაეჭირათ მისიმიელთა
 ქვეყანა და შეძლებისდა გვარად
 დახმარებოდნენ მისიმიელებს. ამი-
 ტომ რომაელები აფსილიელთა სი-
 მაგრეებთან ტრიალებდნენ და ცდი-
 ლობდნენ გაეჭიანურებინათ ასეთი
 ვითარება, სანამ ზაფხული გავიდო-
 და. მათ მიზანშეუწონლად და სა-
 შიშადაც მიაჩნდათ ბრძოლა გაე-
 მართათ სპარსელებისა და მისიმიე-
 ლებისათვის. ამრიგად, ორივე ჯა-
 რი მშვიდად იდგა, არც ერთი არ
 შეიჭრობდა წინ წაედგა ფეხი: ისი-
 ნი ერთი-მეორეს უცდიდნენ და
 ელოდებოდნენ, თუ ვინ დაიძვროდა

საბირის ჰუნნები, რომლებიც მათ

¹ ფარსანტი სხვაგან არსად იხსენიება. ვარაზზე კი იხ. პროკოპი (გეორგიკა II 153)

² ამ საბირებმა, როგორც იქვე და შემდეგ თავში (IV, 14) განაგრძობს აგათია, დიდი დახმარება გაუწიეს სპარსელებს: რომაელი ცხენოსნების იერიში უკუ-
 გდებულ იქნა და სარდალი მაქსენტიც დაჭრილი. მისიმიელთა წინააღმდეგ ბიზან-
 ტიელების ლაშქრობის აღწერას განაგრძობს აგათია 15. თავში (იხ. ქვემოთ გვ. 159.)

ვარდციხის აღება ბიზანტიელების მიერ.

Ἐν τούτῳ δὲ Ἰουστίνος ὁ Γερμανοῦ ἕνα τῶν ἀμφ' αὐτὸν τριξιάρχων ἀνδρᾶ Οὐννον τὸ γένος, Ἐλμινζοῦρ ὄνομα, ἔστειλεν ἐκ τῆς Νήσου ἐς τὴν Ῥοδόπολιν ἅμα δισχιλίους ἰππότεας. ἦδε δὲ ἡ Ῥοδόπολις ἔστι μὲν πόλισμα Κολχικόν, ὑπὸ Περσῶν δὲ ὄμωσ ἐν τῷ τότε κατείχετο, ἐλόντος αὐτὴν πολλῶ ἔμπροσθεν χρόνῳ τῷ Μερμερόου καὶ φρουρᾶν Περσικὴν ἐγκαταστήσαντος. ταῦτα δὲ ὁποῖόν τινα κατείργαστο τρόπον οὐ μοι εἰρήσεται, ὡς δὲ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι σαφῶς ἀναγεγραμμένα. ἐνταῦθα δὲ οὖν τῷ Ἐλμινζοῦρ ἀφικμένῳ αἰσία τις ξυνελάβετο τύχη. ἐτύχχανον γάρ οἱ τε τῶν Περσῶν φρουροί, οὕτω ξυνενεχθέν, ἐκτός που τῷ ἄστεος διατρῖβοντες καὶ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων ἄλλος ἄλλοθεν διεσκεδασμένοι. τοιγάρτοι ἀκονιτὶ παρελθῶν εἶσω καὶ τὴν πόλιν παρραστησάμενος ὁ δὲ καὶ τὴν περριοικίδα κατέδραμεν· καὶ ὄσσην μὲν Περσικὴν εὖρεν ἀπόμοιραν, τούτους δὲ παναλεθρίῳ διέφθειρε, τὸ δὲ ἰθαγενὲς ἅπαν καὶ ἐπιχώριον, ἐπειδὴ αὐτοὺς διέγνω τῷ ὀθνησίῳ δέει μάλλον ἢ τῇ σφῶν ἀπιστίᾳ μηδίσαντας, ἐνοικεῖν αὐθις τῇ οἰκείᾳ ἐφήκε πατριδί, ἐμήρους τε λαβῶν ἐς τὸ πιστότερον καὶ ἕκαστα ἂν δέοντι κρατυνάμενος. οὕτω τε αὐθις ἡ Ῥοδό-

IV 15. ამასობაში იუსტინემ, გერმანეს ძემ, ნესოსიდან როდოპოლისში გაგზავნა ერთი თავისი რაზმის უფროსი, წარმოშობით ჰუნნი, სახელად ელმინზური, და თან გააყოლა ორიათასი ცხენოსანი. ეს როდოპოლისი კოლხეთის ქალაქია; იმ დროს ის სპარსელების ხელში იყო: კარგა ხნის წინათ მერმეროეს აეღო ის და სპარსელი მეციხოვნენი ჩაეყენებინა. თუ როგორ მოხდა ეს, ამას მე აღარ შევეხები, რადგან პროკოპი რიტორის მიერ არის ეს საუცხოოდ აღწერილი. იქ რომ მივიდა ელმინზური, ბედმა ძალიან შეუწყობ ხელი. მეციხოვნენი, რაღაც შემთხვევით, ქალაქის გარეთ დაეხეტებოდნენ საღრაც და მცხოვრებთა უმრავლესობაც გასულიყო, ზოგი სად და ზოგი სად. ამიტომ ელმინზური დაუბრკოლებლად შევიდა ქალაქში, დაიპყრო ის და სანახებებშიც გაითარეშა: ვინც კი სპარსული რაზმებიდან შეხვდა, ყველანი გაჟლიტა, ხოლო ადგილობრივ მკვიდრ მცოვრებლებს ყველას ნება მისცა კვლავ საკუთარ სამშობლოში ეცხოვრათ, რადგან იცოდა, რომ ისინი სპარსელებს მიემხრნენ არა თავისი მოღალატეობით, არამედ უფრო საგარეო საფრთხის გამო; ყველაფერი მოაწყესრიგა, როგორც საჭირო იყო, და მეტი სიმტკიცისათვის მძევლები წამოასხა. ასე დაუბრუნდა როდოპოლისი კვლავ თავის წინანდელ მდგომარეობას: დაექვემდებარა

πολις ἐς τὰ πρότερα ἐπανήκτο, მშობლიურ კანონებს და დაემორ-
στέργουσά τε τὰ πάτρια νόμιμα ჩილა რომაელთა მეფეს³.
καὶ βασιλεῖ Ῥωμαίων ὑποκλινο-
μένη (HGM II, 314—315).

მისიმიელთა წინააღმდეგ ბრძოლის გაგრძელება.

Τούτου μὲν οὖν τοῦ θέρους
οὐδὲν τι ἄλλο ἐπράχθη ἐποῖεν
καὶ ἐς λόγου φέρεσθαι μνήμην.
τῆν δὲ χειμῶνος ἐπιλαβόμενου,
οἱ μὲν Πέρσαι εὐθύς μετανίσταν-
το, καὶ ἐπανήεσαν ἐς τε τὸ Κο-
ταίσιον² καὶ τὴν Ἰβηρίαν, ὡς δὴ
ἐνταῦθα διαχειμαζέειν βουλόμενοι,
χαίρειν πολλὰ εἰπόντες τῇ πρὸς
Μισιμιανούς ἐπικουρίῃ· οὐ γὰρ
ἐννεμον αὐτοῖς οὐδὲ πάτριον κατ'
ἔκειντο τοῦ καιροῦ ἐς ἐκδήμους
στρατείας διαπνεῖσθαι. οἱ δὲ
Ῥωμαῖοι τῶν ἐφედρευόντων
ἀπαλλαγέντες καὶ δὴ τῆς προτέ-
ρας εἶχοντο αὐθις παρείας. γενο-

ამ ზაფხულში მეტი არაფერი
მომხდარა ისეთი, რომ მასზე ლა-
პარაკი ლირდეს. ზამთარში რომ
დადგა, სპარსელები მაშინვე დაიძრ-
ნენ იქიდან და გაბრუნდნენ კოტაის-
სა და იბერიაში, რადგან იქ უნდო-
დათ ზამთარი გაეტარებინათ, და
ამრიგად კარგა ხნით აიღეს ხელი
მისიმიელებისათვის დახმარებაზე.
მათი მშობლიური წესების მიხედვით
არ არის მიღებული ასეთ დროს¹ მო-
რეული ლაშქრობა აწარმოონ. სპარ-
სიერთა ჩასაფრებისაგან განთავისუფ-
ლებულმა რომაელებმა კვლავ გა-
ნაგრძეს თავისი წინსვლა მისიმიერ-
თა ძეგყანამი. როდესაც ისინი მი-

1) გ. ი. ზამთარში.—2) Κοταίσιον *vulg.*

3) როდოპოლისი წარმოადგენს ბერძნულ თარგმანს ქართული სიტყვისა
„ვარდიის-ციხე“. მეექვსე საუკუნის ისტორიკოსთა (პროკოპისა და აგათიას)
აღწერილობით როდოპოლისი ეკუთვნოდა ლაზიკის ყველაზე შესანიშნავ ქალაქთა
რიცხვს (პროკოპი: გეორგიკა II, 73). იგი მდებარეობდა დაბლობში იმ გზაზე,
რომელიც იბერიიდან მოდიოდა; ამავე დროს ეს იყო პირველი ქალაქი, რომელიც
ყველაზე უწინარეს ხვდებოდა გზაზე იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულთ; მასზე
იერიშის მიტანა არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენდა, ვინაიდან ის ადვილმი-
სადგომი იყო (პროკოპი: გეორგიკა II, 156). მაგრამ ის სდარაჯობდა მნიშვნე-
ლოვან სტრატეგიულ პუნქტს და ამიტომ მის დაცვას უდიდესი ყურადღება ექ-
ცეოდა. იქ ძველი დროიდანვე უდიდესი ციხე იყო აგებული (იუსტინიანეს
ნოველა 28: გეორგიკა II, 198). როდესაც ლაზებმა და ბიზანტიელებმა სპარსელთა
შემოსევისას (55') წელს იგრძნეს, რომ ველარ შეინარჩუნებდნენ ამ ციხეს, ვერ გაუშკ-
ლავდებოდნენ აქ სპარსელებს, რომელთაც უკვე აღებული ჰქონდათ მორაპანი და
სკანდა, ამჯობინეს ეს ციხე დაენგრიათ, რომ მტერს ის ველარ გამოეყენებინა სი-
მაგრედ (პროკოპი: გეორგიკა II, 156). 550 წლის შემდეგ როდოპოლისი მართ-
ლაც სპარსელების ხელშია, რადგან, როდესაც მუხირისის აღებაზეა ლაპარაკი,

μένους δὲ αὐτοῖς ἀμφὶ τὸ φρούριον τὸ Τιβέλεος, οὕτω καλοῦμενον, ὃ δὴ τὴν τε τῶν Μισιμιανῶν χώραν καὶ Ἀψιλίων διορίζει καὶ ἀποτεμένεται, ἐφίσταται ὁ Μαρτίνος, ἐφ' ᾧ ἐς τὰ λοιπὰ ἡγεῖσθαι καὶ ἅπαν τὸ στρατεύμα διατάττειν. ἀλλὰ νόσος τις αὐτῷ ἐνσκήψασα μοχθηρὰ παρείλετο καὶ ἀνέκαψε τὴν πρᾶξιμιν. καὶ ὁ μὲν αὐτῷ ἐμεμενήκει, ἄς ὄλγυφ ὑστερον ἐπὶ τὴν Κολχίδα γῆν

ვიდენ ეგრეთწოდებულ ტიბელეოსის ციხესთან, რომელიც მისიმიელთა და აფსილიელთა ქვეყნების საზღვარზეა და მათ ჰყოფს, ჩავიდა მარტინე, რომ შემდგომი ლაშქრობისათვის ეხელმძღვანელა და მთელი ჯარის სარდლობა აეღო ხელთ. მაგრამ ის რაღაც მძიმე სენმა შეიპყრო და ხელი ააღებინა ამ განზრახვას. ამიტომ ის იქ დარჩა, რომ ცოტა ხნის შემდეგ კოლხიდაში და იქაურ ქალაქებში დაბრუნებულიყო.

როდოპოლისის ხსენებაც აღარ არის, ალბათ იმიტომ, რომ ის უკვე სპარსელების ხელში იყო, ხოლო მუხირისის ალებით 552 წელს სპარსელებმა დამთავრეს აღმოსავლეთი ლაზეთის (ზორაბნიდან ცხენისწყლამდე) დაპყრობა და ამის შემდეგ სპარსელთა იერიშები ეხება ცხენისწყლის დასავლეთით მდებარე სტრატეგიულ პუნქტებს (ტელეფისი, ნესოსი ფაზისი). აგათიას აღწერილობიდან ნათლად ირკვევა სპარსელთა სამხედრო გეგმა. მის შემდეგ, რაც ისინი აღმოსავლეთ ლაზეთში დამკვიდრდენ და ბიზანტიელ-ლაზთა სამფლობელოსაგან მათ ჰყოფდა ცხენისწყალი, იმათ გადაწყვიტეს ემოქმედათ ორი მიმართულებით: ჩრდილოეთიდან—ონოგურის-უქიმიერიონის ციხიდან არქეოპოლისისაკენ უკანასკნელის ასაღებად, ხოლო სამხრეთით რიონის გაყოლებით აქ მდებარე სტრატეგიული პუნქტების დასაპყრობად. და აგათია ჩვენ რიგ-რიგად მოგვითხრობს სპარსელთა ლაშქრობას ამ მიმართულებებით. კერძოდ, რიონის გაყოლებით ბიზანტიელები გამაგრებული ყოფილან მდინარეთა შესართავებთან: ცხენისწყლის შესართავთან—ტელეფისში, ტეხურის შესართავთან—ნესოსში და თვით რიონის შესართავთან—ფოთში. ამ ადგილებისაკენ მიმართეს თავიანთი იერიშები სპარსელებმა, მაგრამ ვერც ერთ ამ ადგილას ვერ მოიკიდეს მათ ფეხი.

ტელეფისის მდებარეობაზე ზემოთ გვქონდა საუბარი (გვ. 38—41), ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ ის უნდა მდებარეობდეს იმ ადგილას, სადაც ცხენისწყალი ერთვის რიონს. აღნიშნულ საკითხზე ჩვენ მიერ დამატებით წარმოებული კვლევის დროს დადასტურდა, რომ სწორედ იმ ადგილას, სადაც ჩვენ ტელეფისის მდებარეობას ვვარაუდობდით, დღესაც არსებობს სოფელი ტოლები და იქ დაცულია ციხის ნანგრევები, რომლებიც, როგორც ჩვენ გამოვარკვიეთ, ბიზანტიური პერიოდის ციხის ნიშნებს ატარებენ (ამის შესახებ იხ. ამ წიგნის ბოლოში დართული ექსკურსი: „ბიზანტიური ციხე-სიმაგრეები დასავლეთ საქართველოში“ და იქვე ტელეფისის ციხის გეგმა და სურათები).

რაც შეეხება ნესოსს, მისი მდებარეობა საკმაოდ ნათლადაა აღნიშნული აგათიას მიერ. იგი მდებარეობდა ტელეფისიდან 25—27 კილომეტრზე დასავლეთით (ზემოთ გვ. 36), იქ, სადაც დოკონოსი (ტეურზი) რიონს ერთვის (გვ.გვ. 37, 98). ამ ადგილას დღესაც არის სოფელი ისულა („ისულა“ არის ლათინური insula, რაც „კუნძულს“ ნიშნავს; ბერძნული νησος-იც ხომ „კუნძულს“ ნიშნავს), რომლის

ἐπαγγέζων καὶ τὰ ἐκείνην πολι-
ματα. οἱ δὲ καὶ ὡς ἀνὰ τὰ πρό-
σω ἐχώρουν, ὑπὸ τοῖς προτέροις
πάλιν ἀγόμενοι ἡγεμόσιν. πρῶτα
μὲν οὖν φήθησαν χρήναι ἀπι-
πειρᾶσθαι τῶν Μισιμιανῶν, εἰ
που ἄρα ἐθελούσιοι ἐς τὸ σῶφ-
ρον μεταβαλοῖεν καὶ τοὺς αἰ-
κέλους ἀρχοντίας ἐπιγόνοντες μετα-
μελήσοι αὐτοῖς τότε γοῦν τῶν
ἡμαρτημένων καὶ σφᾶς τε αὐτοὺς
τοῖς Ῥωμαίοις ἐγχειρίσαιεν καὶ
τὰ χρήματα ἐπόσα τὸν Σωτήριχον
ἀφείλυντο, ἀλλὰ καὶ ταῦτά γε
ἀποδοῖεν. καὶ τοίγυν ἐκ τοῦ
Ἀφίλιων γένους λαγίμους ἄνδρας,
ὡς οἶόν τε ἦν, ἀπολεξάμενοι,
στελλούσιν ἐς ταῦτα πρεσβευ-
σομένους. οἱ δὲ Μισιμιανοὶ τισσῶ-
των ἐδέησαν τῆς ἀμότητος ὑφε-
λεῖν καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὸ
τῶν φθάσαντος ἀτοπον μετακασ-
μῆσαι ὥστε ἀμέλει οἱ ἀθέμιστοι
καὶ ἐναγέεις καὶ κακὸν δαίμονες
καὶ ἅπαν ἄλλο ἄξιοι ἀκασεῖν ὅ
τι ἂν τις αὐτοὺς νεμεσῶν ἀπο-
καλέσσει, παρυσάμενοι καὶ ἐμπα-

ჯარმა კი განაგრძო წინსვლა ძვე-
ლი სარდლების მეთაურობით. პირ-
ველ რიგში რომაელები საჭიროდ
თვლიდნენ ესინჯათ, მოისურვებდნენ
თუ არა მისიმიელები გონიერ გზას
დაბრუნებოდნენ: იქნებ მოენანიებინათ
თავიანთი შეცოდებანი, ეცნოთ
თავიანთი მმართველები, დამორჩი-
ლებოდნენ რომაელებს და აენახლაუ-
რებინათ მთელი ის ფული, რომე-
ლიც მათ სოტერიქეს წაართვეს. ამ
მიზნით მათ გამოარჩიეს, რამდენა-
დაც შესაძლებელი იყო, წარჩინე-
ბული კაცები აფსილიელთა ტომი-
დან და მოციქულებად გააგზავნეს
მისიმიელებთან, მაგრამ მისიმიელები
იმდენად მოკლებული იყვნენ უნარს
ველურობის გადაგდებისა და ძველი
შეუფერებელი საქციელის გამოს-
ყიდვისა ახალი საქმის საშუალებით,
რომ ამ უღმერთოებმა, უწმიდუ-
რებმა, ეშმაკის ფეხებმა და, ერთი
სიტყვით, ყოველგვარი ისეთი სა-
ხელწოდების ღირსმა ადამიანებმა,
როგორც კი შეუძლია რისხვამ
დაატეხოს მათ, სრულიად უკუაგდეს
საერთაშორისო კანონები და მა-

მდებარეობა ჩვენ შევისწავლეთ ადგილობრივ დათვალიერებით 1935 წლის ზაფ-
ხულში: დღევანდელი ისულა უფრო ჩრდილოეთით მდებარეობს, ვიდრე ავათიას
დროინდელი. როგორც ადგილობრივ გამოვარკვიეთ, ძველი სოფელი სწორედ ტე-
ხურის შესართავთან იყო: ამ ადგილებში გვხვდება ნიშნები ძველი დასახლებულო-
ბისა; ციხე-სიმაგრე კი აჭ. ჩანს, არავითარი არ ყოფილა (ავათიას აღწერილობ-
ბითაც აქ ციხე არ უნდა ყოფილიყო), მხოლოდ ჯარის სადგომები იყო აქ და
აქიდან სდარაჯობდნენ ბიზნტიელები რიონის ხაზს.

ამ ნეოსიდან აგზავნის იუსტინე 556 წელს ჯარს როდოპოლისის ასადე-
ბად. ცხადია ის აგზავნის ჯარს ნესოსის აღმოსავლეთით. მართალია, ნესოსსა
და როდოპოლისს შუა ტელეფისი მდებარეობდა, მაგრამ 556 წელს მომადარი
ბრძოლის შემდეგ სპარსელები ტელეფისში არ დარჩენილან: იმათ აქიდან განდევ-
ნეს ბიზანტიელები ნესოსისაკენ, დაეფივნენ მათ, მაგრამ უკან ტელეფისში აღარ
დაბრუნებულან (იხ. ზეოთ გვ. 38—39).

τήσαντες τὰ κοινὰ τῶν ἀπάντων· ἄλλοι δὲ ἐπὶ ἐκείνῳ
ἀνθρώπων νόμιμα, ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ἀφ' ὧν ἀπέχειν, καὶ τὰ ἅλλα ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
Ἀφίλους γε ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
καὶ ἀγγιτέρμονα, καὶ τὰ ἅλλα ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ἐπεὶ κάλιον ἐκείνο ἔστιν ἡ δόξα, ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
καὶ Σωτηρίαν ἐπιπέτετε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
λήρηται, παρανεύει ὡς φησὶν· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ἐς τὸ συνεῖναι ἀφ' ὧν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
χαλεπότητι ἀπαγγέλλαντα· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
- - -
ὧς ἔστιν ἄρα ἐν ἄλλοι ὡς ἔστιν· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
πρότερον καὶ ἀπὸ τῶν ἐργῶν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ξάμενοι τῶν ἀπάντων ἐκείνων ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
παντὸς ἐγχειρημάτων ἡ καὶ πολλαῖν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ἀποσιωπῶν· καὶ γὰρ ἐργασίμων ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
αὐτοὺς ὡς ὅτι Πέριαι ἀπάντας ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
φώνοντο, καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
οὐκ ἐπαμύνουσιν, ἀλλὰ ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
τόπων δυσχωρῶν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
τῶν ὧν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
μαῖσι, παραμειψασθαι τε αὐτῆν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
καὶ ὑπερβαλέσθαι, ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
νότερα ἔδοξα· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
προβεβλημένον τῆς χάριτος· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
μὲν ὁ λίαν, ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ἀναντὸς ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
καὶ πέραν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
πεπυκνωμένον· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ἐν μέσῳ καὶ ἀπὸ τῆς ὑποφάνετα· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
καὶ ὅρα, μὴδὲ ἐνὶ ἀνδρῶν ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
στερα· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
ράδιον καὶ ἐπιπέδον, ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
τις ἐπιστάς τῆ ἀκρωνυχία· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
λυσί τοὺς ἐπιόντας, μὴποτε δια· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
βήσεσθαι· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
πληθὺς πλείονα ἀνάριθμα, μὴδὲ ἐ· ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε
καὶ ὅρα ὡς ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε· ἄλλοι δὲ ὑπερέβητε

ἦν ἐπὶ πολὺ ἢ μάχη καρτερὰ
 καὶ ἀμφίβολου, τῶν μὲν κύκλω-
 σὶν τινὰ πειρήσασθαι πειρωμένων,
 τῶν δὲ Ῥωμαίων νῦν μὲν ἀφρόον
 ἐπεισπηδόντων, ἄς καὶ διασπᾶν
 καὶ ἀναταράττειν ἄπασαν τὴν φά-
 λαγγα τῶν πολεμίων, νῦν δὲ ἀν-
 θις ἀναθεόντων καὶ ἐν τῷ ἀσ-
 φαλεῖ γιγνομένων. ἐν τούτῳ δὲ
 τῆς ἄλλης στρατιᾶς ἀνωθιεν ἐξ
 ὑπερτέρου τινὸς ὄρου ἐπιφανεί-
 σης, ἐνέδραν εἶναι καὶ δόλον οἱ
 βάρβαροι τὸ χρῆμα ὑπεροπήσαν-
 τες εὐθὺς ἔφευγον προτροπᾶδην.
 ἀλλ' ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατός,
 ἐτύχανον γὰρ ἡδὴ ἄπαντες ἄλ-
 λήλοις ἀναμεμιγμένοι, ἐνέκειντο
 μάλα διώκοντες, ἕως τοὺς πλείστους
 πολεμίστας ἀπέκτειναν, ἄς μόνους
 ἐκ τοσοῦτων ὄγδοήκοντα ἄνδρας ἐς
 τὸ Σιδηροῦν ἐκείνο φρούριον ἀπο-
 σωθῆναι. εἰ μὲν οὖν αὐτίκα ὅπως
 εἶχον ἕρμῆς οἱ Ῥωμαῖοι ἐπηλθόν
 τῷ ἐρύματι, καταπεπληγμένων
 τῶν βαρβάρων τοῖς ξυνενεχθεῖ-
 σιν, πάντως ἄν, οἶμαι, αὐτοβεί-
 γε ἄπαντας εἶλον καὶ αὐθημερόν
 ὁ πόλεμος ἐτελεύτα. νῦν δὲ τῷ
 μὴ παρῆναι αὐτεῖς στρατηγὸν
 τῶν ἰνομιαστοτάτων θυνάμει τε
 καὶ φρονήματι πρὸς ἔχοντα, ἴσθης
 ἀμბებით, რომ, ვფიქრობ, პირველ შეტევაზევე ყველას შეიპყრობდენ
 და ომიც იმ დღესვე დამთავრდებოდა. მაგრამ მათ არ ახლდათ მა-
 შინ რომელიმე სახელოვანი სარდალი, ძლიერებით და გონიერებით
 რომ ყოფილიყო გამორჩეული, და ყველანი თითქმის თანაბარი უფლე-
 ბის მქონენი იყვნენ, ისე რომ ერთმანეთს აძლევდენ რჩევა-დაარიგებას
 და ერთმანეთს უყენებდენ ბრალდებებს და, რასაც ერთი იტყოდა,
 მასვე პასუხად ლებულობდა; ამიტომ მათი საქმიანობა დაუბოლო-

რობდენ, რომ, რადგან სიმრავლით
 სჭარბობდენ მათ, ყველას ამოე-
 ლეტდენ. მაგრამ რომაელები, რომ-
 გორც საომარ საქმეებში გამოცდი-
 ლები, აცვივდენ ერთს ბორცვზე
 და ვაჟკაცობა გამოაჩინეს. ატყდა
 ფიცხელი და დაუნდობელი ბრძო-
 ლა და კარგა ხანს გაგრძელდა: მი-
 სიმიელები ცდილობდენ ერთგვარად
 ალყა შემოერტყათ რომაელებისა-
 თვის, ესენი კი ხან ერთბაშად შეუ-
 ტევდენ, რომ გაეფანტათ და აე-
 რიათ მტრის მთელი ფალანგი, ხან
 კი ისევ გამობრუნდებოდენ და სა-
 ფარში მოთავსდებოდენ. ამ დროს
 ზემოთ, ერთი მთის თხემზე, გა-
 მოჩნდა რომაელების დანარჩენი ჯა-
 რი; ბარბაროსებმა იფიქრეს, აქ
 რალაც მახეს გვიგებენ და ვერაგო-
 ბას გვიმზადებენო, და უკან-მოუ-
 ხედავად მოკურცხლეს. რომაელთა
 ჯარი კი (უკვე ყველანი ერთი-მეო-
 რეში არეულნი იყვნენ) მიაწვნენ
 მტერს და სდიეს, სანამ არ ამოე-
 ლიტეს უმეტესი წილი, ისე რომ იმ
 „რკინის“ ციხეს მხოლოდ ოთხ-
 მოცმა კაცმა ლა მიაღწია მშვიდო-
 ბით. რომ გამბედაობა გამოეჩინათ
 რომაელებს და მაშინვე ჰკვეთოდენ
 ციხეს; ბარბაროსები იმდენად იყ-
 ნენ თავგზადაბნეულნი მომხდარა-
 რად, რომ ვერცხადანებულნი მომხდარა-
 რად, რომ ვერცხადანებულნი მომხდარა-
 რად, რომ ვერცხადანებულნი მომხდარა-

ἔθ' ἰσχυρὸν τι ἀπαντας καθέστα-
ναι, ὡς καὶ ἀντεγκαλεῖν ἀλλή-
λοις τυχὸν καὶ ἀντιπαρακλεῖσθαι
καὶ ὅποια ἄττα τις φήσειεν
τοιαῦτα καὶ ἐπαίειν ἀτελεῖν καὶ οὐ
λίαν ἀξιεπαίνα ὑπῆρχε τὰ ἐγχει-
ρήματα. ἐς γὰρ διάφορόν τινα
γνώμην μεμερισμένοι, καὶ τοὺς
μὲν τοῦτο, τοὺς δὲ ἄλλο τι ἂ ἐσ-
κον, ἐπράττετο μὲν οὐδὲ ὀπότε-
ρον τῶν βεβουλευμένων· ἕκαστος
δὲ χალεπαίνων, ὅτι μὴ τὸ οἰκεῖον
ἐνίκαι, ἐκλειῶς πως καὶ ἀταλαι-
πώρως προσήει τοῖς, ἔργοις, καὶ
μᾶλλον ἦδετο τοῖς ἀποτεύγμασιν,
ὡς ἂν ἔχοι μεγαλαυχεῖν ὑστέρων
καὶ παρρησιάζεσθαι πρὸς τοὺς πέλας
καὶ τοῦ ἐνδεδεῖσθαι αἰτίαν οὐκ
ἄλλο τι ἀποφαίνεσθαι ἢ τὸ μὴ τὰ
οὐκ ἐξ ἑαυτῶν διαπραχθῆναι.

Ἐν τούτοις δὴ οὖν ὄντες πόρ-
ρω που τῶν πολεμίων ἢ ὡς ἐν
πολιορκίᾳ ἐστρατοπεδεύσαντο, καὶ
πρὸς γε οὐδὲ ἀμφὶ τὸ περιόρ-
θηρον γοῦν ἰόντες τὰς προσβολὰς
ἐν δέοντι ἐποιοῦντο, ἀλλὰ ἔκνη-
εῖοντες καὶ ῥαθυμίᾳ ὁδοῦ πάρ-
εργα ἠγοῦντο τὰ σπουδαῖα καὶ
ἐπικαιρότατα, κατόπιν μὲν τοῦ
προσῆκόντος καιροῦ ἐπιφοιτῶντες
τοῖς ἐναντίοις, πρωϊαίτερον δὲ
ἐπανερχόμενοι ταῦτα δὲ μαθὼν
ὁ Μαρτίνος ἐκπέμπει ὡς τάχιστα
ἐπ' αὐτοὺς ἄρξεντά τε ἀπάντων
καὶ ἠγησόμενον, ἄνδρα Καππαδό-
κην μὲν τὸ γένος, ἀξιώματι δὲ
στρατηγικῷ ἐκ πλείστου τετιμη-
μένον, ᾧ δὴ ὄνομα ἦν Ἰωάννης,
Δακνᾶν δὲ αὐτὸν πρῶτον ὀνόμα-
ζον. ἔσταλτο δὲ ἐς Κόλχους οὐ

ვებელი ოჩებოდა და არც თუ მაინც-
და-მაინც საქებარი. ისინი ერთმა-
ნეთის საწინააღმდეგო აზრებს აღ-
გებოდენ, ერთს ეს მოსწონდა,
სხვას კიდევ სხვა, და ამიტომ ვერც
ერთი გადაწყვეტილება ვერ გამო-
ჰქონდათ; თითოეულ მათგანს სწყინ-
და, თუ მისი აზრი არ იმარჯვებდა,
და უზრუნველად და დაუდევრად
ეკიდებოდა საქმეს და, თუ საქმე
უზიაროდ წავიდოდა, ესამოვნებო-
და ხოლმე, რათა შესძლებოდა შემ-
დეგ ეტრახანა და ელაპარაკა თავი-
სიანებთან, დამარცხების მიზეზი მხო-
ლოდ ის გახდა, რომ ჩემი შეხედუ-
ლებები არ იქმნა გაზიარებულნი.

IV 17. ასეთ მდგომარეობაში
იყვნენ ისინი და დაბანაკდნენ მტრის-
გან უფრო მოშორებით, ვიდრე ეს
სააღყო პირობებს შიგთქონებდა;
გარდა ამისა, განთიადზე კი არ გა-
დიოდნენ, როგორც ამას საჭიროება
მოითხოვდა, შესატყვად, არამედ,
ვინაიდან, სიზანტესა და მცონა-
რეობას მიცემულნი, შეორეხარისხო-
ვან საქმედ თვლიდნენ მას, რაც
უაღრესად მნიშვნელოვანი და სა-
შურო იყო, მტერზე შესატყვად
იმზე უფრო გვიან გადიოდნენ, ვიდ-
რე საჭირო იყო, და უფრო ადრე
ბრუნდებოდნენ უკან. ეს რომ შეიტ-
ყო მარტინემ, სასწრაფოდ გაგზავნა
მათთან ერთი კაცი, რომელიც
ყველაფერს სათავეში ჩაუდგებოდა
და სარდლობას გასწევდა; ეს კაცი
იყო ტომით კაპადოკიელი, უკვე

καὶ διεγνωσμένην. εἶπετο δὲ εὐ-
 φῶς Ζίπερ ὁ Μαρκελλίνου δορυ-
 φόρος, καὶ μετ' ἔκεινον Λεόν-
 τιος ὁ Δαβραγέζου, καὶ ἐπ' αὐτῷ.
 Θεόδωρος ὁ τῶν Ἰζάνων ταξίαρ-
 χος· καὶ οὕτως ἕξῃς ἅπαντες οἱ
 ἄλλοι ἀνήγοντο στοιχηδὸν ἀλλή-
 λους παρεμαρτοῦντες. ἦδη δὲ αὐ-
 τῶν ὑπὲρ τὸ μεσαίτατον ἐληλυθό-
 των, ἐώρων μάλᾳ σαφῶς οἱ προ-
 τεταγμένοι τὴν τε πυρᾶν τῶν
 φρουρῶν ἀναπτεμένην καὶ αὐτούς
 ὡς πλησιαίτατα κατακεκλιμένους·
 καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ περιφανῶς ἐκά-
 θευδον, καὶ ὑπερέρχοντες ἔκειν-
 το. εἷς δὲ γε μόνος ἐπ' ἀγκῶνος
 ἐρηρισμένος ὥσπερ ἐγρηγορῶς
 διετέλει. ξυνείχετο γὰρ καὶ ὁς τῷ
 ὑπνω καὶ ἐκαρηβάρει· καὶ οὕτω
 θῆλος ἦν ὅποι χωρήσει, ἐπινυ-
 τᾶζων θάμᾳ καὶ ἀναπαλλόμενος.
 ἐν τούτῳ δὲ Λεόντιος ὁ Δαβρα-
 γέζου ὑπὲρ τέλματός τινος
 ὀλισθίσας καταπίπτει ἀθρόον καὶ
 ὑποφέρεται καὶ περιρρήγνυσι τὴν
 ἀσπίδα· πατάγου δὲ ὥσπερ εἰκὸς
 μεγάλου ἀρθέντος, ἀνέθορον
 ἅπαντες οἱ φρουροὶ διεπτοημένοι
 καὶ ὑπὲρ τῆς εὐνής ἦμενοι τὰ τε
 ξίφη ἐσπάσαντο καὶ κατεσκόπουν
 ἅπαντα· οὐ τὸς αὐχένας περιδινοῦ-
 ντες· ξυμβάλλειν δὲ οὐκ εἶχον ὅ τι
 ποτὲ ἐστὶ τὸ γεγεννημένον· τῷ τε
 γὰρ πυρὶ καταυγαζόμενοι τοὺς ἐν
 τῷ σκότῳ ἐστώτας διοραῖν οὐκ
 ἠδύναντο καὶ ὁ κτύπος αὐτοῖς κα-
 θεύδουσι προσπεσῶν οὐ μάλᾳ
 ἐναργῆς ἦν οὐδὲ ἀποκεκριμένος

ლი ჰქონდა. მას მიჰყვებოდა ზიპე-
 რი, მარკელლინეს მეშუბე, შემდეგ
 ლეონტი, დაბრაგეზას ძე, ხოლო
 ამის შემდეგ თეოდორე, ჭანთა რაზ-
 მის უფროსი, და ასე ყველანი ერთ-
 მანეთს მოჰყვებოდნენ რიგ-რიგობით.
 დაახლოვებით შუა გზა რომ გაი-
 რეს, იმათ, ვინც წინა რიგებში მ-
 დიოდა, ნათლად დაინახეს ცეცხლი,
 რომელიც დარაჯებს დაენთოთ, და
 თვითონ დარაჯებიც, რომელნიც
 იქვე, ძალიან ახლოს, მიწოლილიყ-
 ნენ. შვიდს მათგანს აშკარად ეძი-
 ნათ, უკვე ოდნავ ხვრინვასაც უშ-
 ვებდნენ. ერთიღა დარჩენილიყო, რ-
 ძელიც იდაყვზე დაყრდნობილი
 თითქოს ფხიზლობდა; მაგრამ მასაც
 ძილი ერეო და და თავს მძიმედ
 გრძნობდა; ხოლო ჯერ კიდევ ნ-
 თელი არ იყო, თუ რით გათავდე-
 ბოდა საქმე; ხშირად წასთვლემდა
 და კვლავ თვალებს გაახელდა ხოლ-
 მე. ამასობაში ლეონტი, დაბრაგეზას
 ძე, როგორღაც ტალახში ჩაეფლო,
 ერთბაშად წაიქცა და ისევ წამოდ-
 გა, მაგრამ ამ რის ფარი გადაუტყ-
 და. ცხადია, ამან დიდი ხმა გამოსცა,
 დარაჯები ყველანი შეშინებულნი
 წამოხტნენ თავიანთი საწოლებიდან,
 იძრეს მახვილები და აქეთ-იქით
 აცეცებდნენ თვალებს: მაგრამ ვერ
 მიხვდარეყვნენ, თუ რა მოხდა;
 რადგან ცეცხლის შუქი სჭრიდა
 მათ თვალებს, სიბნელეში ვერა-
 ფერს არჩევდნენ, და ვინაიდან მათ
 მძინარეებს მოესმათ ხმაური, ვერ
 გაერკვიათ თუ რისი ხმა იყო ეს, ან
 ოდნე ბოიოს ზღა პარაღელასი კატ-

ενεχθέντα· ὅτι δὲ Ῥωμαῖοι ἐς τὸ ἀκριβὲς ἕκαστα κατεθεώωντο· τοιγάρτοι τὸ βάδισμα ἐπιεχόντες ἀτρέα ἔμενον, ὥσπερ τῆ γῆ ἐνερριζωμένοι, καὶ οὔτε φωνῆς ἤχος ἐφιδυρίζετο οὔτε τοὺς πόδας μετρίως γοῦν μετεκίνουν, ἀλλ' οὔτως ὥσπερ εἶχον προσεπαπήγεσαν, εἴτε πέτρα ὀξεῖα τυχὸν εἴτε θάμνη τινὶ ἐπύγχανον ἐπιβεβηκότες· εἰ γὰρ μὴ οὔτως ἐπείου καὶ τις ξυναίσθησις τοῦ θρωμένου τοῖς φύλαξιν ἐγγόνει, πάντως ἂν πέτραν τινὰ μεγάλην ἐπαφμέντες κατὰ τοῦ πρανοῦς ἐξεκάλιον, ὡς ἄπαντας ἐπιτρέψαι τοὺς ἐπερχομένους· τῷ τοι ἄρα ἐκείνοι ἄναυδοί τε εἰσπήγεσαν καὶ ἀδόνητοι, καὶ αὐτὴν δὴ τὴν τοῦ πνεύματος φορὰν ξυστέλλοντες ἡρέμα καὶ ταμειούμενοι· καὶ ἄγαμαὶ γε αὐτοὺς ἔγωγε τῆς εὐκοσμίας, ὅτι δὴ ἄπαντες ἅμα ὥσπερ ἐκ ξυνηθήματος ἐν ἀκαρεῖ χρόνου τοῦ ξυνοίοντος ἐστοχασμένοι ἐνεκαρτέρουν τῆ τάξει, καὶ διεννοῦντο ἐν ἑαυτοῖς ἐπόσα φθέγγεσθαι ὁ καιρὸς οὐκ ἐδίδο· οἱ δὲ βάρβαροι, ἐπειδὴ αὐτοῖς μῆδὲν ὀτιοῦν δεινὸν ὑπεφαίνετο, πάλιν ἐς τὸ πρόσφιλές ἐτρέποντο, ἀσμενέστατα καταδραθίντες.

Τότε δὴ οὖν οἱ Ῥωμαῖοι οὔτω δὴ τι αὐτοῖς ἀνειμένως ἀναπαυομένοις ἐπιβάντες ἀπέκτειναν τοὺς τε ἄλλους καὶ πρὸς γε ἐκείνον τὸν ἡμιάγρυπνον, ὡς ἂν τις αὐ-

იყო თუ არა ეს იარაღის⁶ უღარუნი. რომაელები კი ყველაფერს ზედმიწევნით ხედავდნენ. მათ შეაჩერეს სვლა, გაუნძრევლად იდგნენ, თითქოს ისინი მიწამ ჩაყლაპაო, და კრინტსაც არ სძრავდნენ, ფეხებსაც ოდნავადაც არ ამოძრავებდნენ; გაქვავდნენ ვინც საღ იყო: ან წვეტიან კლდეზე მიკრულნი, ან რომელიმე ბუჩქში შემძვრალნი. რომ ისინი ასე არ მოქცეულიყვნენ და დარაჯთა ყურამდე მისულიყო რაიმე ნიშანი იმისა, რაც ხდებოდა, ისინი ყოველ შემთხვევაში ერთ დიდ ლოდს დაავორებდნენ ფერდობზე და გასრესდნენ ყველას, ვინც კი ზევით აღიოდა. ამიტომ რომაელები გაუნძრევლად იდგნენ და ხვას არ იღებდნენ, თვით სუნთქვასაც კი უშვებდნენ ოდნავ და გამოზომილად. განცვიფრებაში მოყვარ მათ წესიერებას, რომ ყველანი ერთად, თითქოს დათქმული ჰქონოდათ, თვალის დახამხამებაზე მიხვდნენ, რაც საჭირო იყო, დაიკვეს წესიერება, და გულში მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ხმის ამოღების დრო არ იყო. ბარბაროსები კი, რადგან მათ მოეჩვენათ, რომ მათთვის სახიფათო არაფერი იყო, კვლავ დაუბრუნდნენ იმას, რაც მათთვის სასიამოვნო იყო, და განცხრომით ჩაიძინეს.

IV 19. მაშინ რომაელები თავს დაესხნენ მათ, ასე უღარდელად რომ განისვენებდნენ, მოკლეს ყველანი, ის ნახევრად-მღვიძარეც (როგორც ერთმა უწოდა მას ხუმრო-

λάκτως διαχειμένοις, διὰ τὸ οἰεσθαι τελεώτατα κεκρατημένοι. καὶ πλήττοσι μὲν τοὺς πλείστους, ἅπαντας δὲ ἐς φυγὴν ἐτρέψαντο, βιαιότερον ἐξωθοῦντες. οἱ δὲ ζῶντα παραχῆ ἐπὶ τὸ κάταντες ὑπαγόμενοι σιγῶν τε καὶ πικρίλων τραυμάτων ἀνάπλεοι ἐς τὸ στρατόπεδον ἐπανήλθον, τοῖς τε ἀκοντίοις τῶν πολεμίων βληθέντες καὶ τῇ περιπταίειν θάμα ταῖς πέτραις διακεχαραγμένοι τὰ σκέλη· καὶ ἐπ' ἐκεῖνον μὲν ἀνθὶς τὸν σκοπελον ἀνέρπειν ἦκιστα διανοοῦντο, τῷ δὲ περιβόλῳ ἐπιφέρεισθαι ἢ μᾶλλον ἐπίμαχος εἶναι ἐδόκει καὶ ἅμα τὴν τάφρον καταχωννύναι. καὶ τοῖσιν εἰκίσκους τινὰς καὶ καλύβας πλησιαίτερον τεκτηνάμενοι ἐκ τῶ ἀσφαλτοῦς εἰτειχομάχουν, μηχαναῖς τε χρώμενοι καὶ τοξεῖα καὶ ἄλλα ὀψοῦν τρόπῳ χαλεπωτάτην. τοῖς ἔνδον καὶ ἀνυποιστον ποιοῦμεναι τὴν πολιορκίαν. οἱ δὲ βάρβαροι ἐμόχθουν μὲν σφόδρα καὶ ἐπιέζοντο, πλὴν ἄλλ' οὐπω ἀνίσταν ἀμυνόμενοι. ἤδη γάρ τινες σπαλίωνα κομίζοντες ἐπ' ἐκεῖνα δὴ τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔρχη ἐχώρουν ἕως ἅπαντα καταβαλοῦντες. πρὶν δὲ δὴ πελάζειν αὐτὸς καὶ ὑποκρίπτεσθαι, Σουαρούνας τις ἔνομα, ἀνήρ, ἀφῆσι δόρυ τῷ μᾶλλον προφανομένῳ, καὶ πλήττει καιρίαν. πεσόντος δὲ ἐκείνου αὐτίκα ἐξετινάχθη ὁ σπαλίων, καὶ ἡγήριπτο ἀνατετραμένος, καὶ πῶς ἐς τάναν-

ლებსაც დარაჯებიც კი არ დაეყენებინათ, რადგან ეგონათ, უკვე საბოლოოდ გავიმარჯვეთო. მისი მიზეზებმა ბევრი რომაელი მოკლეს, დანაწილები ყველანი აოტეს და ძალზე შეავიწროვეს. ისინიც არეულ-დარეულნი თავქვე დაეშვნენ და ხშირი და ნაირნაირი ქრილობებით დასერილნი ბანაკში დაბრუნდნენ, მტრის შუბლებით ნაკრავნი და, იმის გამო რომ ხშირად ეხეთქებოდნენ კლდეებს, წვევებ-დახეთქილნი. ამის შემდეგ კვლავ კლდეზე აძრომა აღარ გაუვლიათ მათ გუნებაში; იმათ განიზრახეს ზღუდებზე მიეტანათ იერიში იმ ადგილას, სადაც მათ უფრო მოსახერხებლად მიაჩნდათ ბრძოლა, და ამავე დროს თბრილი ამოევსოთ. ამიტომ მათ იქვე მახლობლად აიშენეს პატარა სახლები და კარავები და დიდის სიფრხილით უშენდნენ ზღუდეს, მანქანებისა და მშვილდების საშუალებით, და სხვანაირი საშუალებების შემწვობითაც მეტად ძნელი და აუტანელი გაუხადეს ეს ალყა იმათ, ვინც შორის შიგნით იმყოფებოდა. ბარბაროსები ძალიან იტანჯებოდნენ და წვალობდნენ, მაგრამ თავის დაცვაზე მაინც ხელი არ აუღლიათ. ზოგიერთებმა მოიტანეს სპალიონი და ისე გაემართნენ რომაელთა საფარისაკენ იმ განზრახვით, რომ გაენადგურებინათ მათთვის ყველაფერი. მაგრამ, ვიდრე ისანი ახლოს მივიდოდნენ და მთლიანად დაიმალებოდნენ სპალიონში, ერთმა სკლავმა, სახელად სურუხნამ, შუბი ესრო

τία τοῦ κύτους περιηγμένου ἀνεκαλύπτοντο οἱ ἄνδρες καὶ ἀπεγυμνοῦντο καὶ τοὺς μὲν ἄλλους βραδίως οἱ Ῥωμαῖοι κατακνίζοντες ἔκτειναν, εἰς δὲ γε ἀπεδράς ᾤχετο· καὶ ἤδη ἀγχοῦ ἐγεγόνει, καὶ δὴ ἐπέβαινε τῆς πυλίδος. ἀλλὰ τότε ἀθρόον τοξευθεῖς διαφθείρεται. καὶ αὐτοῦ καταπεσὼν ὑπὲρ τὸν οὐδὸν ἔκαιτο, ὀλίγον μὲν τι τοῦ σώματος μεθεῖς, τῷ δὲ πλείονι μέρει πρὸς τὰ ἔνδον παρχτεταμένος. τοῦτο δὲ ἰδόντες οἱ Μισιμανοί, καὶ σημεῖόν τι, εἶμαι, τῶν ἐσομένων πέρι φευκτόν τε καὶ ἀπαίσιον ἡγήσάμενοι, ἄλλως τε καὶ ἀπειρηκότες τοῖς πόνις, καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους δυσμενείας ἀπαλλαγείοντες, μάλιστα ὅτι αὐτοῖς οὐδὲ ἢ ἀπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τὸ ξυγχείμενον ἀφίκτο ἐπικουρία· ταῦτα δὴ οὐκ ἀναλογισάμενοι, καὶ τὴν οἰκείαν ἀναμετρήσαντες δυναμιν καὶ ὅτι οὐκ ἀξιόμαχοι ἔσονται οὐδὲ περαιτέρω τὸν πόλεμον ὑπομενοῦσι μόνις ἐν τῷ τότε γοῦν ἀναμνησθέντες εὐθύς ἐπρεσβεύοντο πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἰκέτευσον μὴ σφᾶς πανωλεθρία διαφθεῖραι μηδὲ ἀνάρπασιν ἄρδην ποιήσασθαι. γένος ἔκ πλαιιοῦ κατήκοον καὶ ὁμόδοξον τὰ ἐς τὸ φεῖον καὶ πλείστα ὄσα προηδικημένον, οὕτω τε ἐλγλυθὸς ἐς τὸ ἀντιδράσθαι, βαρβάρῃ καὶ τοῦτο ἀνοίχ. οὐ μὴν παντάσῃ γε φειδοῦς καὶ ξυγγνώμης ἀνάξιοι ἔφασκον εἶναι τοσαῦτα ἤδη δεῖνὰ πεπον-

ლა იმას, ვინც უკეთ ჩანდა, და სასიკვდილოდ დაჭრა. ის რომ დაეცასპალიონი მაშინვე შეირყა და გადაყირავდა და, როგორც კი შეხენქილი ნაწილი უკუღმა შემოიჩრიალდა, სპალიონში დამალული მეომრები მთლად გაშიშვლდნენ. რომაელებმა დაუშინეს სწრაფად ისრები და ყველანი ამოხოცეს; მხოლოდ ერთმა მოასწრო გაქცევა. ის უკვე ახლოს იყო მისული თაჟის სიმაგრისთან და ის იყო კიშკარში შეაბიჯა ფეხი, რომ მას რომაელებმა ისრები დაუშინეს და მოკლეს. ის დაეცა ზედ კარის ზღურბლზე: მცირეოდენი ნაწილი სხეულისა გაჩიოდა რჩენილიყო, მეტი წილი კი შიგნით გაშლართულიყო. ეს რომ მისიძელებმა დაინახეს, ჩათვალეს ეს ვეფიქრობ, მომავალ უბედურებათანიშნად; ისედაც მოქანცულნი იყვნენ გარავანირი გაჭირებებით და ამიტომ მოისურვეს შეეწყვიტათ მტრული ურთიერთობა რომაელებთან, მით უმეტეს რომ სპარსელები დაპირებულ დახმარებას არ უწევდნენ; ყველაფერი ეს ასწონ-დასწონეს მისიძელებმა, მხედველობაში მიიღეს საკუთარი ძალღონეც, რომ ისინი მეტს ველარ გაუძლებდნენ ომს—ძლივს მივიდნენ ამ დასკვნამდე—და მაშინვე მოციქულები გააგზავნეს იოანესთან და სთხოვდნენ მას, საბოლოოდ ნუ გაგვანადგურებდა და ძირიან-ფერსვიანად ნუ აღმოფხვრი ჩვენს მოდგმასო; ძველითგანვე ხომ რომაელთა ქვეშევრდომნი ვართ და ერთმორწმუნენი: ისედაც

ἐκεχειρίζ ἔφκει τὸ χρῆμα, τότε δὴ τὸν μὲν ἀπεώσατο, Ἰουστίνον δὲ προσήκοντά τέ οἱ ὡς ἐγγύτατα κατὰ γένος καὶ ἄλλως ὀνομαστότατον ἐν τῷ τότε εἶναι δοκῶντα μετάκλητον ἐν Βυζαντίῳ ποιησάμενος ἄπασάν τε αὐτῶν παραδίδωσι τὴν ἀρχὴν καὶ αὐτῷ ἐξ Κόβλχ. ὡς ἐπέμπει τοῖς ἐφεξῆς ἀρμ. σόμενον (HGM II 326,9—327,5).

განთქმული იყო, გადასცა მას მთელი ძალაუფლება და ისევ კოლხეთში გაისტუმრა საქმეების მოსაგვარებლად.

იოანე ლიბიელის თარეში ლაზიკის სოფლებში.

Ἦν δὲ τις ἐν τῷ ἀμφ' αὐτὸν ὀμίλῳ Ἰωάννης ὄνομα, Δίβυς ἀνήρ, ἀφανῆς μὲν τὰ πρῶτα καὶ πενιχρότατος, ὡς καὶ τοῦ ἀποζῆν ἐνεκα μισθαρνεῖν ἑτέρῳ τῷ καὶ ξυνέπεσθαι τῶν δευφύρων καὶ τὰς τῶν θεραπεύοντων στέγειν βδύνας, οὐ πολλῶν δὲ ὑστερον ἐπιμέγα πλοῦτος τε καὶ ἀλαζονείας ἡρμένος, πλείστα γὰρ ἕνα μηχανησάμενος, καὶ διὰ ποικίλης χωρήσεως ἐννομίας, γνωρίζεται οὐκ ἐξ μακρὰν τῷ Ἰουστίνῳ, κάκιστος δὲ ὢν καὶ πανουργότατος καὶ οἷος οὐδὲν ἐτίσιν τῶν ἀδίκων τε καὶ ἀνοσίων ἐγχειρημάτων κέρδους ἕκατι ἀπαναίνεσθαι, ῥητόν τι μέτῳ χρυσῷ αἰτεῖ τὸν στρατηγόν, ἑμολογῶν, εἰ κομίσειτο, αὐτῷ τε τῷ παρασχόντι ἐξ ἕθρον ἂν ἔλ-ιτο χρόνον τὰ ἐπιτήδεια ἔχοιτο სურსათით, რამდენი ხნითაც უნდოდა, და გარდა ამისა საქირო-

ცხოვრებას შესდგომოდა: მიტოვებოდა, რომ ასეთი პატივყრით ის საკმარისად დაისაჯა, თუნდაც იმ საზიზლარ ბოროტმოქმედებაში მონაწილეობა ჰქონოდა მიღებული. და, აი, როდესაც სპარსელები მიწყნარდნ და დაზავების სურსათრიალებდა, მაშინ მიტოვდა გადაყენა მარჯინი, ბიზანტიონში გამოიწვია თავისი ახლობელი ნათესავი იუსტინე, რომელიც მაშინ სახელ-

იუსტინეს ამაღლა იყო ერთი ლიბიელი, სახელად იოანე, წინათ სრულიად უცნობი და მეტად ლარიბი, რომელიც თავს იმით ირჩენდა, რომ მოჯამაგირედ უდგებოდა სხვებს, მეშუბეებს ახლდა თან და მოსამსახურეთა ჭკაპანს ეწეოდა; მაგრამ სულ მოკლე ხანში მან უზომო სიმდიდრეს მიიღწია და თავსაც გაიდგა: მან ბევრი მანქანება ჩაიდინა სხვადასხვა ხრიკების მიმართვით, მაგრამ იუსტინე მალე მიხვდა, რომ ის უსაზიზლრესი და უბოროტესი კაცი იყო და არავითარ უმართებულს და უწმიდურ საქმეს არ დაერიდებოდა, ოღონდ კი გამორჩენა ჰქონოდა. აი, ამ იოანემ გამოსთხვავა სტრატეგოსს რამდენილაც ოქრო და აღუთქვამდა, რომ, თუ ის ამ თანხას მიიღებდა, მის მომცემსაც სათანადოდ უზრუნველ-

იუსტინეს ამაღლა იყო ერთი ლიბიელი, სახელად იოანე, წინათ სრულიად უცნობი და მეტად ლარიბი, რომელიც თავს იმით ირჩენდა, რომ მოჯამაგირედ უდგებოდა სხვებს, მეშუბეებს ახლდა თან და მოსამსახურეთა ჭკაპანს ეწეოდა; მაგრამ სულ მოკლე ხანში მან უზომო სიმდიდრეს მიიღწია და თავსაც გაიდგა: მან ბევრი მანქანება ჩაიდინა სხვადასხვა ხრიკების მიმართვით, მაგრამ იუსტინე მალე მიხვდა, რომ ის უსაზიზლრესი და უბოროტესი კაცი იყო და არავითარ უმართებულს და უწმიდურ საქმეს არ დაერიდებოდა, ოღონდ კი გამორჩენა ჰქონოდა. აი, ამ იოანემ გამოსთხვავა სტრატეგოსს რამდენილაც ოქრო და აღუთქვამდა, რომ, თუ ის ამ თანხას მიიღებდა, მის მომცემსაც სათანადოდ უზრუნველ-

προσφόρως ἐκποριεῖσθαι, καὶ πρὸς γε ἑπόσον παρῆν θυτικόν τε καὶ δοῦλον, καὶ ὅσοι ἄλλοι ὀπαδί τε καὶ ὑπηρέται καὶ δορυφόροι, ἀλλὰ καὶ τούτῳ ἀπαντας τῆς πρσιχέουσης τριφῆς ἐμπιπλάναι. ταῦτα δὲ πράττων ἐπηγγέλλετο οὐ μόνον ἀπισώσειν τὸ χροσίον ἀπαν καὶ ἀντικαθεῖναι ὀπόσον ἂν λάβῃσι ἐνελεῶς καὶ ἀλώβητον, ὥσπερ ἐκδεδανεισμένον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕτερον πρσιπειδοῦναι. καὶ ἐδόκει μὲν τοῖς πολλοῖς κόμπως εἶναι καὶ οἶον αἰνιγμα τὸ εἰρημένον· ὁ δὲ Ἰουστίνος, καίτοι δέον αὐτὸν νεμεσησχι τῆ τοῦ Δίβσος ἀβελτερίχ, ἐπιστάμενον ὡς οὐκ ἂν τὴν ὑπόσχεσιν διανύσειεν μὴ ἀδिका δρῶν καὶ βίαια ἔργα, καὶ παρανόμους τισὶν ἐμπορίας λυμαινόμενος ἀπαντας οἷς ἂν ἐμιλήσειεν· ὁ δὲ προσηκατό τε τοὺς λόγους, καὶ τὸ χρυσίον παραδοῦς ἐπὶ ταῖς ξυμφ. καις ἐφίησιν αὐτῷ πράττειν ὅ τι καὶ βούλοιο.

Τότε δὴ οὖν ὁ Ἰωάννης ταῖς Ῥωμαϊκαῖς κώμας ἐπιφοιτῶν, ἑπόσαι ἀνά τὴν πορείαν ἐτγχανον ἰδρυμένοι, καὶ τοὺς οἰκήτορας ἀγέρων, οὐ μὲν βῆες ἀφθινοὶ οὐκ ἦσαν, ὁ δὲ τοῖτων δεῖσθαι τὸ στρατόπεδον ἔδημηγῶρει. καὶ τίνυν εἰχοσι τάλαντα προφέρων „τοσούτων ἡμᾶς“ ἔφασκεν „ἀνάγκη χρημάτων ἀπορσθαι καὶ μεῖον οὐκ ἔνεστιν. ἀλλὰ τὸ τίμημα δέχεσθε πρότερον, καὶ ὅπως μοι τὴν ταχίστην ἀπαν-

საკვებითაც აავსებდა მასთან მყოფ მოჯამაგირესა და მონას და ყველამის თანამგზავრს, მოსამსახურესა და მეშუბეს. ამასთანავე ის პირდებოდა, რომ არა თუ უკან დაუბრუნებდა მთელ იმ ფულს, რომელსაც მიიღებდა, სრულად და უკლებლივ, როგორც სესხად აღიფულს, არამედ სხვასაც დაუმატებდა ზედ. ეს სიტყვები ყველას მიაჩნდა ტრახახობად და ერთგვარ გამოცანად. იუსტინე კი, თუმცა ის უნდა აღეშფოთებინა ლიბიელის სიტუტუტეს და მას უნდა სცოდნოდა, რომ იოანე თავისი დაპირების შესრულებას შესძლებდა მხოლოდ იმ გზით, თუ უსამართლოებასა და ძალმომრეობას ჩაიღებდა და თავისი უკანონო საქციელით ვნებას მიაყენებდა ყველა იმათ, ვისთანაც კი ურთიერთობა ექნებოდა,—მაგრამ მაინც აჰყვა მის სიტყვებს, მისცა ფული და აღნიშნული პირობებით ნება მისცა გაეკეთებინა, რაც სურდა.

IV 22. აი, მაშინ იოანემ მოიარა რომაული სოფლები, რომლებიც გზაზე მდებარეობდენ, და შეკრიბა მცხოვრებლები იმ ადგილიდან, სადაც ხარები ცოტა მოიპოვებოდა. იოანემ განუცხადა მათ, ბანაკს ხარები ესაჭიროებათ, გაუწოდა მათ ოცი ტალანტი და უთხრა: „ამ ფულის ღირებული ხარები უნდა მომცეთ, ნაკლები არ შეიძლება, მაგრამ საფასური წინდაწინ აიღეთ და რაც შეიძლება მალე მომგვარეთ“. იმათ დაუწყეს ხეყნა გაგვათავი-

τὰς τοὺς βόας ἀποχομειῖτε“. τῶν
 δὲ ἰκετευόντων ἀνεῖναι καὶ ἐπο-
 μυμένων ἢ μὴν μῆδὲ ὅσον ἀροῦν
 τὰ λήια ἀποχρώντως κεκτῆσθαι,
 ἀνένευε μάλα σεμνῶς ὁ κατάρρα-
 τος καὶ δεινὰ ἐποίητο εἰ μῆδὲ
 πρίασθαι τῷ στρατηγῷ ἐξείη τὰ
 ἐπιτήδεια. καὶ ἐς τοσοῦτον ἐνέ-
 κειτο χιλεπαίνων, ἕως ἐκείνοι
 τὰ τιμώτατα τῶν κτημάτων
 ἀπεμπολήσαντες καὶ χρυσίον ὅσον
 οἶόν τε ἦν αὐτοῖς ξυνερανισάμε-
 νοι παρέσχον τῷ κακοδαίμονι
 λύτρα τοῦ ἐπιτάγματος. πάλιν δὲ
 ἐνθιένδε ἴων καὶ ἐτέρωθι παρα-
 γενόμενος, ἔνθα καμήλων τυχὸν
 ἢ ὀρέων οὐδὲ ὄνομα ἤκουετο, ὁ
 δὲ τούτων ἐνεκα ἤκειν ἐβόα, καὶ
 τοῖς ὁμοίοις χρώμενος πάλιν
 ἐπεδείκνυε χρυσίον καὶ πάλιν λα-
 βῶν ἀπεχώρει. οὕτω δὴ οὖν
 ἀπανταχοῦ περινοστών καὶ ἀνα-
 ζητῶν τὰ μὴ παρόντα, καὶ μῆ-
 δὲν μῆτε ἀπεμπολήσας πώποτε
 μῆτε πριάμενος μῆτε ἄλλως πως
 ξυμβαλῶν ἡργυρολόγει καὶ ἐσέ-
 πραττε τοὺς μῆδὲν ἐτιεῦν ἐπω-
 φληκότας, τάχιστα τε ἤδη τὸ
 ἀρχαῖον ἐδιπλασιάζετο τοῖς προσ-
 γιγνομένοις. ἐπειδὴ δὲ ἐς Κόλ-
 χους ἀφίκετο, ταῦτά τε ἔπραττε,
 καὶ πρὸς γε ναῦς φορτίδας οὐκ
 οἶδα ὅπως ἐπικτησάμενος καὶ
 τοὺς καρπούς τοὺς ἐπιχωρίους
 βιαιότατα ξυναθροίζων, καὶ πολλὰ
 ἐλαχίστου ὠνούμενος, ἐς τὴν ἀλ-
 λοδαπὴν ἐξεφόρει καὶ διεπίπρα-
 σκε. σπάνις μὲν αὖν τῶν ἀναγ-

სუფლე ამ რაგარიღბისაგანო, თანაც
 ეფიცებოდენ მოსახვნელად საჭირო
 საჩონღიოც არ მოგვეპოვება საკმაო-
 ლო, მაგრამ იმ შეჩვენებულმა ამა-
 ყად უარყო მათი თხოვნა და მძი-
 მელ დაემუქრა, თუ ისინი შესაძლე-
 ბლობას არ მისცემდენ სტრატეგოსს
 სურსათი შეესყიდა. და მანამ არ
 მოეშვა მათ, სანამ მათ არ გაყიდეს
 რაც კი ძვირფასი ებოდათ, შეაგრო-
 ვეს ფული, რამდენიც კი შესძლეს,
 და გადასცეს იმ წყეულს; ასე დაიხს-
 ნეს თავი მისი მოთხოვნისაგან. აქე-
 დან ის გადავიდა სხვა ადგილას,
 სადაც აქლემისა და ჯორის სახელი
 არც კი გავგონათ; იმან კი განაც-
 ხადა აქლემებისა და ჯორების სა-
 ყიდლად მოვედიო; იმავე ხერხებს
 მიმართა, უჩვენა ფული, და გამო-
 ბრუნდა მის შემდეგ, რაც თქვიღბი
 მიიღო. ასე მოიარა მან ყველა ად-
 გილები და მოითხოვდა ისეთ საგ-
 ნებს, რომლებიც იქ არ მოიპოვე-
 ბოდა; არც არათფერი გაუყიდიო
 არასოდეს, არც არათფერი უყიდიო,
 არც სხვა რამე საქმეზე ჰქონია იქ
 ლაპარაკი, მხოლოდ ფულებს ახდევ-
 ვინებდა იმათ, ვისაც არათფერი არ
 ემართა, და სულ მალე ამ შენამატი
 ფულით ერთი-ორად აქცია თავისი
 პირვანდელი თანხა. როდესაც ის
 კოლხეთში მივიდა, იგივე მოიმაქ-
 მედა; მას რაღაცნაირად შეეძინა
 სატვირთო ხომალდები და ადგი-
 ლობრივ ნაყოფებს იძენდა, ბევრი
 რამე ეყიდა მეტად დაბალ ფასებში,
 გაჰქონდა უცხოეთში და ჰყიდა,
 ამიტომ, რასაკვირველია, პირველ

καὶ τὸν εἰκότως ἐπεγίγνωστο τοῖς στρατεύμασιν, ὥς καὶ πόας εἶναι ἄνους (HGM II, 327,5—329,4).

საჭიროების საგანთა ნაკლებობა შეეჭმნათ ჯარებს, ისე რომ ბალახიც კი საყიდელი იყო.

ღროვებითი ზავი ბიზანტიასა და სპარსეთს შორის.

Ὡδε γὰρ τῶν ἐν Λαζიკῇ πραγμάτων ἐχόντων, καὶ Ἰουστίνου ἐπὶ πᾶσι στρατηγῶν καταστάτος, οὔτε οἱ Πέρσαι ὥς ἀναμαχοῦμενοι παρεσκευάζοντο, καὶ μέντοι οὐδὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπήεσαν. ἀλλὰ προφυλακῶς μὲν ἀμφοτέρω ἐποιούοντο, καὶ τὰ ἀλλήλων βουλευματα ἐς ἄσπρον ἐνήην ἀπεσκόπουσαν καὶ διεπυκνάνοντο. μάχης δὲ οὐδὲ ἰσχυρῶς ἤρχοντο, ἀλλ' ἔμεινον ἡσυχῇ, αὐτομάτως, ὥσπερ ἀμέλει τοῦτο ξυμδοκῶν, διωρισμένον. Χοσρόης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς, ἐπειδὴ ἐπέκυστο τὰ πρὸς τῷ Φάσιδι ξυμβεβηκότα καὶ ὅτι φυγὰς ἐκ τῆς μάχης ὁ Ναχοραγὰν ἐγεγόνει, αὐτίκα ἐξ Ἰβηρίας αὐτὸν μετακαλεσάμενος ὁμότατα μετήλθε κατὰ τὸν πάτριον νόμον. οὐ γὰρ ἀποχρῶταν ᾧετο εἶναι ποιήν τῆς ἀνανδρίας τὸ αὐτῶν γυν αὐτὸν ἀπλῶς ἀποκτεῖναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀυχένους τὸ δέρμα διαχαράξας ἀπέδειρεν ἅπαν μέχρι τοῖν πεδοῖν (HGM II 330).

...Φέρε πρὸς αὐτὴν αὐτὴς ἐπανίκομεν τὴν τῆς ἱστορίας ξυνέχειαν ἦν ἐκ τῶν ἀμφὶ τὴν Λαζიკὴν γεγεννημένων διατεμόντες ἐς τὰδε Νερίγεθρα. οὕτω μὲν δὲ οὐν ὁ ἀναγοραγὰν δ. ἂ τὸ ἀγεννῆς τοῦ

IV 23. აი, ეს საქმეები ხდებოდა ლაზიკეში; იუსტინე იყო ყველა საქმის სტრატეგოსი; არც სპარსელები ემზადებოდნენ ომის განსაახლებლად, არც რომაელები მიდიოდნენ იერიშით მათ წინააღმდეგ; მაგრამ ორივენი სიფხიზლეს იჩენდნენ და, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, თვალყურს ადევნებდნენ ერთმანეთს და ერთი-მეორის განზრახვებს ტყობილობდნენ; ბრძოლას კი არც ერთი არ იწყებდა, ორივენი წყნარად იდგნენ, თითქოს შტთანხმებულან და ასე განუსაზღვრავთო. ხოსრომ კი, სპარსელთა მეფემ, როდესაც შეიტყო ფაზისთან მომხდარი ამბავი, შიიყყო ისიც, რომ ნახორაგანი ბრძოლაში აოტეს, მაშინვე გაიწვია იგი იბერიიდან და სასტიკად დასაჯა ის მშობლიური კანონების მიხედვით. უბრალოდ მოკვლა მას არ მიაჩნდა საკმარის სასჯელად იმ სილაჩრისათვის, რომელიც ნახორაგანმა გამოიჩინა; ამიტომ მან კისრიდან ტყავი ააძრობინა და მთლად გაატყავებინა ვიღრე ფეხებამდე.

IV 30. ...დავუბრუნდეთ ისევ ჩვენს მოთხრობას, რომელიც ლაზიკის ამბებზე შევწყვიტეთ. ამრიგად, ნახორაგანი—როგორც ჩემ მხერზე მოთ არის მოთხრობილი—სამარცხვინო სიკვდილით იქმნა დასჯილი

τρόπου και τὸ νενικησθαι ἀνά κράτος ὑπὸ Μαρτίου τε και τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων και τὴν ἐς Ἰβηρίαν αἰσχυρὴν ἀναχώρησιν ὠμότατα διεφύαρη καὶ ὃν ἦδη μοι πρότερον εῖρηται τρόπον. λογίζομενος δὲ ὁ Χοσρόης ὡς οὐχ οἶόν τε αὐτῷ ἀνά τὴν Κόλχιδαν γῆν πρὸς Ῥωμαίους παρατάττεσθαι, τῶν μὲν τῆς Φαλάττης κρατούντων, και ἅπαντα, ὧν ἂν δέοιεντο, ῥαδίως ἐνθῆνδε μεταπεμπομένων, αὐτοῦ δὲ διὰ μακρᾶς ὁδοῦ και ἐρήμου μόλις τοῖς στρατοπέδεύουσιν ἐλάχιστα γούν τῶν ἐδωδῆμων ὑπὸ ἀχθοφόροις ἀνδράσι τε και ὑποζυγίοις χαλεπώτατα στέλλειν ἀναγκασμένου ταῦτα δὴ οὖν ἐπισκοπῶν, ἔγνω τὸν ὄλον πρόλεμον καταπέσθαι, ὡς ἂν μὴ ἐπὶ πλείστον αὐτοῖς ἢ εἰρήνη χωρίοις τισὶ περιοριζομένη, ἀτελής και οἶον σκάουσα διαμένοι, ἀλλ' ὁμοίως ἅπανταχού ἐπιρρωσθείη. και τοίνυν ἐκπέμπει ἐπὶ τῇ πρεσβείᾳ ἐς τὸ Βυζάντιον ἄνδρα Πέρσην τῶν σφόδρα παρ' αὐτοῖς λογιματάτων, ἕνδομα δὲ ἦν αὐτῷ Ζίχ. οὗτος δὲ ὁ Ζίχ ἀφικόμενος και παρελθὼν ὡς Ἰουστινιανὸν βασιλέα πολλὰ μὲν ἔφη τῶν παρόντων πέρι, πολλὰ δὲ ἀκήκοε και πέρις ἐς τὸδε ξυνηλθέτην ἐφ' ᾧ Ῥωμαίους τε και Πέρσας κατέχειν μὲν ἅπαντα, ὧν ἦδη ἐτύχχανον κατὰ τὴν Λατῶν χώραν πολέου. θεσμῷ ἐπειλημμένοι, εἴτε πολίσι-

იმის გამო, რომ სასტიკად იქმნა დამარცხებული რომაული ჯარებისა და მარტინეს მიერ და რომ სპარცხვინოდ დაიხია იბერიისაკენ. ხოსრო იმ აზრს დაადგა, რომ ისევე შესძლებდა კოლხიდაში ფეხის მოკიდებას რომაელების წინააღმდეგ, რომელთაც აქ ეპყრათ ზღვის სანაპირო ადგილები და აქედან შეეძლოთ დაუბრკოლებლივ მიეწოდებინათ ჯაინსათვის ყველაფერი, რასაც ის საჭიროებდა, თვითონ კი იძულებული იყო შორი და უდაბური გზით ეზიდა ბანაკად გაშლილი ჯარებისათვის მცირეოდენი სურსათიც კი—ისიც დიდის გაჭირებით—მებარგული კაცებისა და საკიდარი ცხოველების საშუალებით. ყველაფერი ეს რომ გაითვალისწინა, გადაწყვიტა ომი გადაედო, რათა ზავი მეტწილად იმ ზოგიერთი ადგილებით არ შემოფარგულიყო და ამნივარ ის უსრული და, ასე ვთქვათ, დაკოჭლებული კი არ გამოსულიყო, არამედ ყველა ადგილებზე გავრცელებულიყო. ამიტომ ის გზავნის ბიზანტიონში ელჩებს ერთი, სპარსელთა შორის უწარჩინებულესი კაცის, ზიქის, მეტაურობით. ეს ზიქი რომ ჩამოვიდა ბიზანტიონში და გამოცხადდა იუსტინიანე მეფესთან, ბევრი ილაპარაკა მიმდინარე ამბების შესახებ, თვითონაც ბევრი მოისმინა. დასასრულ, ისინი შეთანხმდნენ იმაში, რომ როგორც რომაელებს ისე სპარსელებს სჭეროდათ ყველა ის აგილები, რომლებიც მათ ლაზთა ქვე-

ματὰ γε εἶτε φρῦρια εἶεν, ἤσυ-
χίζην δὲ ἄγειν ἐφ' ἑαυτῶν καὶ ἦμισ-
τα κατ' ἀλλήλων παρατάττεσθαι,
ἕως ἐς ἕτερόν τι μεῖζον καὶ τελεώ-
τερον τὸ ἑκατέρωθεν ἄρχον ἕμι-
βαίη. ὁ μὲν οὖν Ζίχ ὅντω τὰ τῆς
πρεσβείας διαπραξάμενος ἀπενό-
στησεν ἐς τὰ ὀκεία. τούτων δὲ
τοῖς στρατηγῶν ἀπηγγελημένων,
ἔμεινον αἱ δυνάμεις ἐπὶ χρόνον
συχὸν πάμπαν ἀπόλεμοι, καὶ τὸ
πρότερον αὐτομάτως γιγνόμενον
τότε δὴ οὖν ὑπὸ ξυνθήκαις ἐβε-
βαίοντο.

Ὅντω μὲν οὖν τὰ μεγάλα καὶ
ἀμφήριστα γένη κατὰ τὸ ξυγκει-
μενον τὰ ὄπλα ἔθεντο, καὶ ἡρε-
μοῦντα ἐπὶ μακρότατον διετέλουν,
ὡς μηδὲν ὄντων τόγε ἐπ' ἑκεί-
νοις ὀπίστερον γόνυ αὐτῶν διαπο-
νεῖσθαι (HGM II 330,10—26;
345,2—347,4)

ქანთა ტომის დამორჩილება.

Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Ἰζάνοι τὸ ἔθ-
νος οἰκοῦσι δὲ τὰ πρὸς νότον
ἀνεμον τῆς Εὐξείνου πόντου ὑπὸ
Ἰραპεζούντα τὴν πόλιν. οὗτοι δὴ
οὖν οἱ Ἰζάνοι καίτοι ἐκ παλαιῶν
ὑπόσπονδοί τε καὶ κατήκοοι τῶν
Ῥωμαίων γεγεννημένοι, ἀλλὰ τότε
τὸ μὲν τι αὐτῶν εἶχετο τῶν προ-
τέρων, καὶ ἀκλαστανεῖν οὐ λίαν

ყანაში წარმოებული ომის დროს
დაიპყრეს,— იქნებოდა ეს გამაგრე-
ბული ქალაქები თუ ციხე-სიმაგრე-
ები — დაეცვათ მშვიდობიანობა და
ალარ ეომათ ერთმანეთის წინააღმ-
დეგ¹, სანამ სხვა უფრო დიდსა და
საბოლოო ხელშეკრულებას დასდებ-
და ორივე სახელმწიფო. ასე რომ
მოაგვარა ზიქმა თავისი ელჩობის
საქმე, გაბრუნდა თავის ქვეყანაში.
სტრატეგოსებს ეუწყათ ყველაფერი
ეს და ჯარებიც კარგა ხნით უმოქ-
მედოდ იდგნენ და ის, რასაც ისინი
წინათ თავისი ნებით სჩადიოდენ,
ესლა ხელშეკრულებით იქმნა და-
დასტურებული.

V 1. ასე, თანახმად ხელშეკრულე-
ბისა დაჰყარა იარაღი ორმა დიდმა
და ერთმანეთში მოდავე ერმა და ისი-
ნი დიდი ხნით მიეცნენ სიმშვიდეს,
რათა არც ერთ მათგანს მეორე-
სათვის არავითარი შეურაცხყოფა-
არ მიეყენებინა.

ამ დროს ქანთა ტომი გახდა
სამჩიქნაჟი. ქანები ცხოვრობენ ევ-
ქსინის პონტოს სამხრეთით ქალაქ
ტრაპეზუნტის ქვემოთ; თუმცა ეს
ქანები ძველითგანვე რომაელებთან
დაზავებულნი და მათი ქვეშევრ-
დომნი იყვნენ, მაგრამ მაშინ მათი
ერთი ნაწილი წინანდელ მშვიდო-
ბიან წესებს იცავდა და სრულია-

¹) ამ დროებით ხაზზე მოთხრობილია აგრეთვე მენანდრეს შ. ფრაგმენტ-
ში (იხ. ქვემოთ, გვ. 209).

ἔγνώκει, οἱ δὲ γε πολλοὶ παρόν-
 τες τὰ καθεστῶτα ληστρικώτε-
 ρον ἐβίοντες, καὶ καταθέοντες
 τὰ ἀμφὶ τὸν Πόντον χωρῖα τοῦς
 τε ἀγροῦς ἐλεηλάτουν καὶ τοῦς
 ἔδοιπόρους ἐσίνοντο· ἐπέβαινον
 δὲ καὶ Ἀρμενίας, ὅπη παρεϊκοί,
 καὶ ἀρπαγὰς ἐποιούντο, καὶ οὐ-
 δὲν ἔτι οὖν ἐφρόνουσιν ἀλλοτριώτε-
 ρον τῶν διαφανῶν πολεμίων. τοι-
 γάρτοι στέλλεται ἐπ' αὐτοῦς
 Θεόδωρος, ὁ σφῶν μὲν ὁμόφυλος,
 τὰ δὲ πρωτεῖα φερόμενος ἐν τοῖς
 Ῥωμαϊκοῖς ταξιαρχοῖς· πολλάκις
 δὲ εἶμαι, τούτου καὶ πρότερον
 ἐπεμνήσθη. ἅτε γὰρ τῆς οἰκείας
 χώρας ὀνημονέστατος, καὶ ὄψιν
 ἐμβάλλειν ἄριστα ἤμελλε καὶ ὅποι
 ἐναυλίσασθαι καὶ ὅπως τοῦς δυ-
 σμενεῖς ἀνιχνεῦσαι ἐς τὸ ἀκρι-
 βὲς ἐπιστάμενος, εἰκότως ἄρα
 ἐκεῖνος, ἐκ βασιλέως αὐτῷ πρόσ-
 τεταγμένον, ἐπὶ τήνδε τὴν πρῶ-
 ξιν ἐχώρει. ἄρας δὴ οὖν ἐκ τῆς
 Κολχίδος γῆς εὖν ἀποχρώση
 στρατιᾶ, καὶ τὰ ἐκτὸς Φάσιδος
 ποταμοῦ παραμειψάμενος ὄρια
 ἐπὶ δούμενον ἥλιον, αὐτίκα ἐς τὰ
 ἐνδοτάτα τῆς τότε πολεμίας ἐφί-
 τα. στρατοπεδευσάμενος δὲ ἀμφὶ
 Θεοδωριάδα τὴν πόλιν καὶ τὸ
 Ῥίλαιον καλούμενον, αὐτοῦ τε
 χεράκωμα τῷ στρατῷ περιβαλόμε-
 νος, τὸ μὲν ἴρημοσὺν ἔτι καὶ φίλον καὶ
 οὐπω παρατετραμμένον μετακα-
 λούμενος δῶροις τε ἐφιλοφρόνειτο
 καὶ ὑπεραγάμενος ἴν τῆς εὐβου-
 λίας· τοῦς δὲ ἀπόστάντας ἀνέδηγ

დაც არ ფიქრობდა ურჩობას,
 უმეტესი მათგანი კი შექმნილი
 მდგომარეობით სარგებლობდა და
 ყაჩაღობას მისდევდა, დათარეშობ-
 და პონტოს ვასწვრივ მდებარე
 სოფლებში, ახალგაზრდობა ყანებსა
 და სძარცვავდა მგზავრებს; ისინი
 თავს ესხმოდნენ არმენიასაც, სადაც
 კი ახერხებდნენ, ძარცვა-გლეჯას
 ეწეოდნენ და, იმით სიყვით, სრულ-
 ლიად არაფრით განიჩივოდნენ აშ-
 კარა მტრისაგან. ამიტომ მათ წი-
 ნალმდეგ იგზავნება თეოდორე,
 მათივე თვისტომი, რომელსაც რო-
 მაელ სამხედრო მეთაურებს შორის
 პირველი ადგილი ეკავა. მგონი,
 წინათაც რამდენჯერმე მოვიხსენე
 იგი. მან, როგორც თავისი ქვეყნის
 კარგად მცოდნემ, კარგად იცოდა,
 თუ საიდან დასხმობდა მათ თავს,
 სად დაბანაკებულიყო; ზედმიწევნით
 იცოდა აგრეთვე, თუ როგორ მიეგ-
 ნო მტრის კვალისათვის, — ასე რომ
 სრულიად მიზანშეწონილი იყო, რომ
 მეფემ მას დაავალა ეს საქმე. ის
 დაიძრა კოლხიდიდან დიდძალი
 ჯარით, ფაზისის გადაღმა მოუარა
 დასავლეთით ჩანდის საზღვრებს
 და უცბად შევიდა მტრის მაშინ-
 დელი მიწაწყლის შუაგულში. მან
 დაიბანაკა ქალაქ თეოდორიადისა
 და ეგრეთწოდებული რიხეს ვარ-
 შემო, იქ ჯარისათვის შემოავლო
 თხრილი და თავისთან მოიხმო ქა-
 ნების ის ნაწილი, რომელიც წყნა-
 რად და მეგობრულად იყო გან-
 წყობილი და ჯერ არ გადამდგა-
 რიყო; ესენი მან საჩუქრების სა-

καὶ παρασπονδήσαντας, τίσασθαι ὡς τάχιστα τῷ πилέμῳ παρεσκευάζετο. ἀλλ' ἔκτεινοι οὐδέν τι μελλήσαντες προεπήρσαν τῷ ἔρῳματι, καὶ οὐκ ἐπὶ λόφῳ τινὶ ἀγχοῦ που ὑπερανέχοντι ἐς πλῆθος ξυναγερθέντες κατηκόντιζον τῶν Ῥωμαίων ἐξ ὑπερδεξιῶν καὶ κατετόξευον, ὡς ἅπαν τὸ στράτευμα διαταραχθῆναι τῷ ἀδοκίμῳ τῆς τόλμης. πολλοὶ δὲ θύμῳ ὑπέκβάντες ἀντεπεφέροντο μὲν προθυμότητά τοῖς ἐναντίοις, οὐ μὴν ἐν τάξει ἔχῳρουν, οὐδὲ ἀνέμενον ὅπως αὐτοὺς ἐς το χθαμαλὸν τοῦ πεδίου ἐκκαλέσονται, ἀλλ' ὀργῇ ἐχόμενοι καὶ ἀκοσμίχ ἐγκαρσίους πως τὰς ἀσπίδας ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς προῦβέβληντο, ἡρέμα ὑποκεχυφότες καὶ πρὸς τὸ ἄναγτες ἐπειρῶντο ἀναρριχᾶσθαι. οἱ δὲ Ἰζάνι θυμα βάλλοντες ἐκ τοῦ μετεώρου δόρασι τε καὶ πέτραις κυλινδουμέναις ῥαδίως αὐτοὺς ἀπεκρούσαντο, καὶ ἐπεκδραμόντες μέχρι μὲν τετταράκοντα ἀνδρῶν ἔκτειναν, τοὺς δὲ ἄλλους ἐς φυγὴν ἔτρεψαν ἀκκλεεστᾶτην. ἀρθθέντες δὲ οἱ βάρβαροι τῷ παραλόγῳ τοῦ προτερήματος ἐν χρωτῷ στρατοπέδῳ ἐπέλαζον ἐνταῦθα τε μάχῃ ξυνέστη καρτερά, τῶν μὲν εἰσω παρελθεῖν ἱεμένων καὶ ἅπαντας ἀναρπάσασθαι, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀίσχρὸν εἶναι ἡγούμενων, οὐ μόνον εἰ μὴ θᾶπτον ἀπελάσαιεν τοὺς πολεμίους, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἄρδην αὐτοὺς διαφθε-

შუალებით თავისკენ მიიმხრო და ძალიან უქო კეთილგონიერება; ისინი კი, ვინც უტიფრად გადადგა და პირობები დაარღვია, გადაწყვიტა დაესაჯა, რაც შეიძლებოდა ძალე, და შეუდგა ომის სამზადისს. მაგრამ იმათ აღარ დააყოვნეს და გაჩნდენ იმ თხრილის წინ; იქვე მახლობლად ერთ გადმოშვერილ ბორცვზე თავი მოუყარეს ლაშქარს და შუბები და ისრები დაუშინეს რომაელებს ზემოდან, ისე რომ რომაერიღბის მთელი ჯარი შეიძრა ჭანთა ამ მოულოდნელი სითამამისაგან. ბევრი რომაერი მანც ამოვიდა თხრილიდან და გაშმაგებით ეცა მოწინააღმდეგეებს, მაგრამ ისინი უმწყობროდ მიდიოდენ, არც უცდიდენ, რომ ისინი ქვემოთ, გაშლილ ადვილას, გაეწვიათ საბრძოლველად; ისინი რისხვას მისცემოდენ და უმწყობროდ მიერიდენ; თავ-ზევით გაეშვირათ მრუდე ფარები, თვითონ თავები ჩეჭინდრათ და ასე სცდილობდენ ბორცვზე აცოცებულოყვნენ. ჭანები კი ხშირ-ხშირად უშენდენ ზემოდან შუბებს და აგორებდენ ქვეებს და სწრაფად განდევნეს მოწინააღმდეგენი: გამოძვრნენ სათარიდან და ორმოცამდე კაცი მოკლეს, დანარჩენები კი სამარცხვინოდ აოტეს. ამ მოულოდნელი გამარჯვებით გათამამებული ბარბაროსები სასწრაფოდ მიუახლოვდენ ბანაკს; აქ ატყდა ფიცხელი ბრძოლა: ჭანები ცდილობდენ შიგნით შეჭრილიყვნენ და ყველანი დაეწიოკებინათ, რომაელებს კი სამარცხვინოდ

ρωσιν. ὠθηόμενοι τε ἑκάτερι
ἀλλήλους καὶ ἀντερείδοντες, καὶ
ταῖς χερσὶ ξυμπλεκόμενοι, οὐδὲν
ὄτι ἀνεσσαν εὐψυχίας· ἀλλ' ἦν
οὕτως ἐπὶ πλείστον τὰ τοῦ ἀγῶ-
νος ἀγχώμαλα, πατάγου τε πολ-
λοῦ καὶ βοῆς ξυμμίκτου ἀνά-
πλευα καὶ οὐπω διακεκριμένα.

Θεόδωρος δὲ ὁ τῶν Ῥωμαίων
ταξίαρχος ἑρῶν τὸς δισμενεῖς
ἀστρατηγῆτους τε ὄντας καὶ οὐ
μᾶλα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ παραταττι-
μένους, οὐδὲ πολλοῦ τοῦ περι-
φράγματος ἐφεισθηκότας καὶ ἐγ-
κειμένους, ἀλλὰ πάντας ἅμα ἐς ἐν
τι μέρος ξυγνευκότητας, ἐνίους μὲν
τῶν ἀμφ' αὐτὸν οὕτω κατὰ χώραν
ἑστῶσαι καὶ ἀντιπροσώπους δια-
μάχεσθαι παρακχεύεται· ἀπό-
μοιραν δὲ ὡς πλείστην ἐκ τοῦ
ἀφανοῦς ἔστειλεν ἔπισθεν ταῖς
βραχίαις ἐπιπεσομένους. οἱ δὲ
λαθραῖότητα πορευόμενοι, καὶ
κατὰ νότου ἐπιφανέντες, ἴλαλα-
ξαν ἀμύρον τῶρον τι λίαν καὶ
ἐνυάλιον, ὥστε ἀμέλει τοὺς Τζά-
νους διακνηθέντας μηδὲν τι
ἕτερον ἐν β.σ.λ.η. θέσθαι ἢ τὸ
ἀγεννώς δραπετεύειν. οὕτω δὲ
φεύγοντας αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι
καὶ ὡσπερ παράφρονας ὑπὸ τοῦ
δέους γεγενημένου, ῥᾶσταν διεχει-
ρίζοντο, καὶ δισχίλις μὲν αὐ-
τῶν ἀπεκτόνασι, τὸ δὲ λειπόμε-
νον ἄλλος ἄλλοι ἐσχεδάνουντο.
οὕτω δὲ ἀνά κράτος ἅπαν το γέ-
νος ἱρηκῶς ὁ Θεόδωρος, ὁ δὲ
βραχίλει διήγγαιε τῇ ξυνενεχθέν-

მიხედვით არა მარტო ის, რომ მტერს
სწრაფლ ვერ გააგდებდენ, არამედ
ის — თუ საბოლოოდ ვერ მოსპობ-
დენ მას. ორივენი ეცნენ ერთმა-
ნეთს, შეეპარისპირნენ, ხელდახე-
ლაც შეებნენ და ოდნავაც არ შეუ-
სუსტებიათ გულადობა. ასე მიმდი-
ნარეობდა ბრძოლა მეტწილად თა-
ნაბარი წარმატებით ორივე მხანი-
სათვის: იქაურობა შესძრა აურ-
ხაურმა და შერეულმა ყვირილმა;
ბრძოლა გადაუწყვეტელი დარჩა.

V 2. რომაელთა სარდალმა თეო-
დორემ რომ დაინახა, რომ მოწი-
ნალმდეგენი უსარდლოდ იყვნენ და
მინც და-მინც არც უშიშარ პი-
რობებში უხდებოდათ ბრძოლა,
დაინახა ისიც, რომ თხრილის ყველა
ადგილას კი არ იყვნენ ჩამდგარნი,
არამედ ყველანი ერთ ადგილს
ჩაჰკირკიტებდენ, უბრძანა ზოგი-
ერთ ჯარისკაცებს თავიანთ ადგი-
ლას მდგარიყვნენ და ასე გაეწიათ
წინააღმდეგობა მტრისათვის; მეტი
წილი ჯარისა კი ფარულად გააგ-
ზავნა და დაავალა ზურგიდან დას-
ცემოდა ბარბაროსებს. ისინიც ჩუ-
მად წავიდნენ და, ზურგით რომ
მოექცნენ მგერს, მორთეს საზარელი
და სმენის წამლები ყვირილი, ისე
რომ დაფორიანებულმა ჭანებმა,
ცხადია, სხვა ვერაფერი მოისაზრეს
და ლაჩრულად გაიქცნენ. ასე ოტე-
ბული და შიშისაგან თავგზადაბნე-
ული ჭანები რომაელებმა ადვილად
მოსპეს: ორი ათასი კაცი მოკლეს,
დანარჩენები კი სხვადასხვა მიმარ-
თულებით გაფანტეს. ასე, მთელი

τα, καὶ ἀνεπαυθάνετο ὁ τι καὶ βολοῖτο ἐπὶ τοῖσι. ὁ δὲ δασμοφρίαν αὐτοῖς ἐπιθεῖναι τακτὴν διακελεύεται ἀν' ἕκαστον ἔτος ἕ; τὸν ἔπειτα χρόνον τελεσθησομένην, ὡς ἐν ταύτῃ γ ὕν διαγνοῖεν κατηκούς, σφᾶς εἶναι καὶ ὑποτελεῖς καὶ παντάπασι δεδουλωμένους. καὶ τοῖσιν ἀνάγραπτοί γε αὐτίκα ἐγίγνοντο ἅπαντες καὶ φόρβυ ἄπαργῆ ἐπιέζοντο. ἕξ ἐκείνου τε μέχρι καὶ νῦν εὗτω τὰς ἐσφορὰς ἄγοντες διατελοῦσι. βασιλέα δὲ Ἰουστινιανὸν ὥσπερ τι, οἷ, καὶ τῶν μεγίστων ἔργων μάλα ἤρσεσε τὸ γεγενημένον. τοιγάρτοι ἔν τινι τῶν οἰκείων νόμων, οὓς δὴ νεαρούς ἐπονομάζομεν, τὰς ἄλλας ἀπαριθμοῦμεν. νίκας καὶ τοῦδε τοῦ ἔθνους ἐν τοῖς μάλιστα ἐπεμνήσθη. τὰ μὲν οὖν τῆς Τζανικῆς ἀλαῶ-

ტომი რომ დაიმორჩილა თეოლორემ, მეფეს შეატყობინა ყველაფერი და თანვე შეეკითხა, როგორ მოვიქცე მათ მიმართო. მეფემ უბრძანა განსაზღვრული ხარკი დაედვა მათთვის, ყოველწლიურად გადასახდელი, რათა იმათ შეეგნოთ, რომ ისინი ქვეშევრდომნი, მოხარკენი და საბოლოოდ დამორჩილებულნი არიან. მაშინვე ყველანი აღწერეს და დაავალეს ხარკის გადახდა; მას აქეთ ვიდრე დღევანდლამდე ისინი მუდამ ბეგარას იხდიან. იუსტინიანე მეფეს, ვფიქრობ, ძალიან მოეწონა ეს ამბავი და უდიდეს საქმედ მიიჩნია. ამას ამტკიცებს ის, რომ ერთ-ერთ თავის კანონთაგანში, რომლებსაც ჩვენ „ახლებს“ ვეძახით, სხვა გამარჯვებათა ჩამოავლის დროს ამ ტომის დამორჩილებასაც იხსენიებს პირველ რიგში. ასე დამთავრდა ჭანე-

3) „ახალი კანონები“ (νεαροὶ νομοὶ) ანუ „ნოველები“ (leges novellae, novellae constitutiones) ე. ი. ის კანონები და განკარგულებები, რომლებიც გამოცემულ იქნა იუსტინიანეს მიერ კოდექსის გამოქვეყნების შემდეგ (Codex Iustinianus გამოქვეყნდა 529 წელს; მისი მეორე გამოცემა გამოქვეყნდა 534 წელს). აგათია ცეს ადგილი ჰბადებს ერთგვარ გაუგებრობას. ავტორი აქ მოგვითხრობს ჭანების დამორჩილების შესახებ და ბოლოს დასძენს—ამ საქმეს იუსტინიანე დიდ მნიშვნელობას აძლევდა და საგანგებოდაც აქვს ამის შესახებ მოხსენებული თავის „ნოველებში“. გაუგებრობას ის ჰბადებს, რომ ჭანების დამორჩილებას აგათია მიაკუთვნებს 556 წელს, ხოლო იუსტინიანეს ის ნოველა, რომელსაც ჰგულისხმობს აგათია, დათარიღებულია 535 წლით. 556 წელს—აგათიას მოთხრობით—ხოლო მეფე მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ პრინციპისთან თმის გაგრძელება უნაყოფო იქნებოდა, რ დგან ეს თმი მისთვის არახელსაყოფელ პირობებში სწარმოებდა, და მოიხურვა ზავის ჩამოგდება. ამ მიზნით მან კონსტანტინოპოლში გააგზავნა ზიქი, რომელმაც ბიზანტიელებთან დროებითი ზავი შეკრა (ამას, ექვსი წლის შემდეგ, 562 წელს, მოჰყვა ორმოცდაათწლიანი ზავი, რის შესახებაც მოთხრობილი აქვს მენანდრეს: იხ. ქვევით გვ. 210 შმდდ). ამ დროსო (εν τούτοις)—განაგრძობს აგათია—ჭანთა ტომი გახდა საზრუნავი; ერთი ნაწილი ჭანებისა არ იცავდა სიწყნარეს, განაგრძობდა ძარცვა-

ρωσιν. ὁμιθόμενοι τε ἑκάτερ
ἀλλήλους καὶ ἀντερείδοντες, καὶ
ταῖς χερσὶ ξυμπλεκόμενοι, οὐδὲν
ὅτι ἀν.εσχ.ν εὐψυχία· ἀλλ' ἦν
οὕτως ἐπὶ πλείστον τὰ τοῦ ἀγῶ-
νος ἀγχώμαλα, πατάγου τε πολ-
λοῦ καὶ βοῆς ξυμμικτοῦ ἀνά-
πλευα καὶ οὐπω διακεκριμένα.

Θεόδωρος δὲ ὁ τῶν Ῥωμαίων
ταξίαρχος ἑρῶν τὸς δισμενεῖς
ἀστρατηγῆτους τε ὄντας καὶ οὐ
μάλα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ παραταττι-
μένους, οὐδὲ πολλαχοῦ τοῦ περι-
φράγματος ἐφειστηκότας καὶ ἐγ-
κειμένους, ἀλλὰ πάντα ἅμα ἐς ἐν
τι μέρος ξυννευσκότας, ἐνίοις μὲν
τῶν ἀμφ' αὐτὸν οὕτω κατὰ χώραν
ἐστάναι καὶ ἀντιπροσώπους δια-
μάχεσθαι παρακελεύεται· ἀπό-
μοιραν δὲ ὡς πλείστην ἐκ τοῦ
ἀφανοῦς ἐστειλεν ἐπισθεν ταῖς
βαρβάρους ἐπιπεσομένους. οἱ δὲ
λαθραῖότητα πορευόμενοι, καὶ
κατὰ νότου ἐπιφανέντες, ἡλλά-
ξαν ἀθρόον τὸρβόν τι λίαν καὶ
ἐνυάλιον, ὥστε ἀμέλει τοὺς Τζά-
νους διακνηθέντας μηδὲν τι
ἕτερον ἐν β.υ.λ.ῆ θῆσθαι ἢ τὸ
ἀγεννώ· δραπετεύειν. οὕτω δὲ
φεύγοντας αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι
καὶ ὥσπερ παράφρονας ὑπὸ τοῦ
δέους γεγενημένους ῥᾶστα διεχει-
ρίζοντο, καὶ δισχίλις μὲν αὐ-
τῶν ἀπεκτόνασι, τὸ δὲ λειπόμε-
νον ἄλλος ἄλλοι ἐσκεδάννυντο.
οὕτω δὲ ἀνά κράτος ἅπαν το γέ-
νος ἡρηκῶς ὁ Θεόδωρος, ὁ δὲ
β.υ.λ.εῖ διήγγειλε τῇ ξυνενεχθέν-

მიანდათ არა მარტო ის, რომ მტერს
სწრაფლ ვერ გააგდებდენ, არამედ
ის — თუ საბოლოოდ ვერ მოსპობ-
დენ მას. ორივენი ეცნენ ერთმა-
ნეთს, შეეპარისპირნენ, ხელდახე-
ლაც შეებნენ და ოდნავაც არ შეუ-
სუსტებიათ გულადობა. ასე მიმდი-
ნარეობდა ბრძოლა მეტწილად თა-
ნაბარი წარმატებით ორივე მხანი-
სათვის: იქაურობა შესძრა აურ-
ზაურმა და შერეულმა ყვირილმა;
ბრძოლა გადაუწყვეტელი დარჩა.

V 2. რომაელთა სარდალმა თეო-
ლორემ რომ დაინახა, რომ მოწი-
ნააღმდეგენი უსარდლოდ იყვნენ და
მაინც და-მაინც არც უშიშარ პი-
რობებში უხდებოდათ ბრძოლა,
დაინახა ისიც, რომ თხრილის ყველა
ადგილას კი არ იყვნენ ჩამდგარნი,
არამედ ყველანი ერთ ადგილს
ჩაჰკირკიტებდენ, უბრძანა ზოგი-
ერთ ჯარისკაცებს თავიანთ ადგი-
ლას მდგარიყვნენ და ასე გაეწიათ
წინააღმდეგობა მტრისათვის; მეტი
წილი ჯარისა კი ფარულად გააგ-
ზავნა და დაავალა ზურგიდან დას-
ცემოდა ბარბაროსებს. ისინიც ჩუ-
მად წავიდნენ და, ზურგით რომ
მოექცნენ მგერს, მოროთეს საზარელი
და სმენის. წამლები ყვირილი, ისე
რომ დაფორიაქებულმა ჭანებმა,
ცხადია, სხვა ვერაფერი მოისახრეს
და ლაჩრულად გაიქცნენ. ასე ოტე-
ბული და შიშისაგან თავგზადაბნე-
ული ჭანები რომაელებმა ადვილად
მოსპეს: ორი ათასი კაცი მოკლეს,
დანარჩენები კი სხვადასხვა მიმარ-
თულებით გაფანტეს. ასე, მთელი

τα, και ανεπιφανέτω δ τι και βολιτο επί τοις. ο δε διαμορφίαν αυτοις επιφειναι τακτικήν διακελεσεται αν' εκαστον ετος ες τον επειτα χρόνον τελεσθησομένην, ως εν ταύτη γ ον διαγνοιεν κατηχους σφας ειναι και υποτελεις και παντάπασι δεδουλωμένους. και τοις ανάγραπτοι γε αυτίκα εγγινοντο απαντες και φόρου απαργη επιέζοντο. εξ εκείνου τε μέχρι και νυν ούτω τας εσφορας άγοντες διατελεισσι. βασιλέα δε Ιουστινιανον ωσπερ τι, οίμαι, των μεγίστων έργων μάλα ήρεσε το γεγενημένον. τοιγάρτοι εν τινι των οικείων νόμων, ος δη νεαρους επονομάζομεν, τας άλλας απαριθμισμενους νίκας και τοσδε τοσ εθνοσ εν τοις μάλιστα επεμνήσθη. τα μεν ον τής Γζανικής άλλιο-

ტომი რომ დაიმორჩილა თეოდორემ, მეფეს შეატყობინა ყველაფერი და თანვე შეეკითხა, როგორ მოვიქცე მათ მიმართო. მეფემ უბრძანა განსაზღვრული ხარკი დაედვა მათთვის, ყოველწლიურად გადასახდელი, რათა იმათ შეეგნოთ, რომ ისინი ქვეშევრდომნი, მოხარკენი და საბოლოოდ დამორჩილებულნი არიან. მაშინვე ყველანი აღწერეს და დაავალეს ხარკის გადახდა; მას აქეთ ვიდრე დღევანდლამდე ისინი მუდამ ბეგარას იხდიან. იუსტინიანე მეფეს, ვფიქრობ, ძალიან მოეწონა ეს ამბავი და უდიდეს საქმედ მიიჩნია. ამას ამტკიცებს ის, რომ ერთ-ერთ თავის კანონთაგანში, რომლებსაც ჩვენ „ახლებს“ ვეძახით, სხვა გამარჯვებათა ჩამოთვლის დროს ამ ტომის დამორჩილებასაც იხსენიებს პირველ რიგში. ასე დამთავრდა ქანე-

³⁾ „ახალი კანონები“ (νεαροι νομοι) ანუ „ნოველები“ (leges novellae, novellae constitutiones) ე. ი. ის კანონები და განკარგულებები, რომლებიც გამოცემულ იქმნა იუსტინიანეს მიერ კოდექსის გამოქვეყნების შემდეგ (Codex Iustinianus გამოქვეყნდა 529 წელს; მისი მეორე გამოცემა გამოქვეყნდა 534 წელს).

აგათიას ეს ადგილი ჰბადებს ერთგვარ გაუგებრობას. ავტორი აქ მოგვითხრობს ქანების დამორჩილების შესახებ და ბოლოს დასძენს—ამ საქმეს იუსტინიანე დიდ მნიშვნელობას აძლევდა და საგანგებოდაც აქვს ამის შესახებ მოხსენებული თავის „ნოველებში“. გაუგებრობას ის ჰბადებს, რომ ქანების დამორჩილებას აგათია მიაკუთვნებს 556 წელს, ხოლო იუსტინიანეს ის ნოველა, რომელსაც ჰგულისხმობს აგათია, დათარიღებულია 535 წლით.

556 წელს—აგათიას მოთხრობით—ხოსრო მეფე მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ბიზანტიასთან თმის გაგრძელება უნაყოფო იქნებოდა, რადგან ეს თმი მისთვის არახელსაყრელ პირობებში სწარმოებდა, და მოიხურვა ზავის ჩამოგდება. ამ მიზნით მან კონსტანტინოპოლში გააგზავნა ზიქი, რომელმაც ბიზანტიელებთან დროებითი ზავი შეკრა (ამას, ექვსი წლის შემდეგ, 562 წელს, მოჰყვა ორმოცდაათწლიანი ზავი, რის შესახებაც მოთხრობილი აქვს მენანდრეს: იხ. ქვევით გვ. 210 შმდდ). ამ დროს (εν τούτοις)—განაგრძობს აგათია—ქანთა ტომი გახდა საზღვნავი; ერთი ნაწილი ქანებისა არ იცავდა სიწყნარეს, განაგრძობდა ძარცვა-

νείαζ ἄνδρ' ἄπειρα, καὶ ἀν- თის თავეასულობის საქმე და თეო-
 φείζ ὁ Θεὸς ἄπειρα ἄνδρ' τῆς τῶν დორეც მაშინვე გაბრუნდა ლაზეთ-

გლეჯას, და მათ დასამორჩილებლად გაიგზავნა სარდალი თეოდორე. აქედან ცნა-
 დია, რომ აგათია ჰგულისხმობს 556 წლის მახლობლად მოწყობილ ლაშქრობას.
 ჭანების დასამორჩილებლად.

მაგრამ ამ ცნობას ეწინააღმდეგება ავტორის დასკვნა: ამის შესახებ იუსტი-
 ნიანეს აქვს მოხსენებული „ნოველებში“. იუსტინიანეს ნოველებში მართლაც არის
 მოხსენებული—და დიდის თავმომწონეობითაც—ჭანთა დამორჩილების ფაქტი:
 «ჭანები... მხოლოდ ეხლა მოექცნენ რომაელთა ძალაუფლების ქვეშ... ასეთი რამ
 დღემდე არასოდეს არ მოუნიჭებია რომაელებისათვის ღმერთს,—მხოლოდ ჩვენს
 მეფობაში მოგვენიჭა ეს მადლი»; «ჭანთა ქვეყანა, მხოლოდ ეხლა ჩვენი მეფობის
 დროს რომაელთა მიერ დაპყრობილი» (ნოველები IX და XXXI; გეორგიკა II,
 196, 198). მაგრამ ამ ნოველებს უზის თარიღად 535 წელი, ასე რომ 556 წელს
 მომხდარ ფაქტს იუსტინიანე 535 წლის ნოველაში ვერ მოიხსენებდა. შეიძლება
 ადამიანს ეფიქრა, რომ აგათიას ზემოაღნიშნული მოთხრობა ჭანთა დამორჩი-
 ლების შესახებ ანაქრონიზმს წარმოადგენს და რომ მან 535 წლის წინათ მომხდა-
 რი ფაქტი შეცდომით ახალ, 556 წელს მომხდარ, ფაქტად მიიჩნია, მაგრამ ეს არ
 მართლდება ჭანთა დამორჩილების შესახებ არსებული სხვა ცნობებით. ჭანთა და-
 მორჩილების შესახებ ბიზანტიელების მიერ 528—535 წლებში დაწერილებით
 მოგვითხრობს პროკოპი კესარიელი (BP I, 15; De aed. III 6; გეორგიკა II,
 26—27, 182—189), რომელიც აღნიშნავს, რომ ჭანეთი დამორჩილებულ იქმნა
 სარდალ სიტრას მიერ; მანამდე ისინი თვით თავადნი ყოფილან. აგათიას
 მოთხრობით ჭანები უკვე დამორჩილებულნი არიან, ისინი ბიზანტიელების ქვე-
 შევრდომნი არიან; მაგრამ მართო ერთი ნაწილი იცავს მშვიდობიან წესებს,
 უმეტესობა კი სარგებლობს მაშინდელი არეულ-ღარეული სამხედრო მდგომარეო-
 ბით და პონტოს სანაპიროებზე დათარეშობს ძარცვა-გლეჯის მიზნით; მათ კიდევაც
 ხელში ჩაუგდიათ პონტოს სანაპიროზე რიზე, თეოდორიადა. ამიტომ მათ წინააღმ-
 დეგ იგზავნება სარდალი თეოდორე. აშკარაა, პროკოპის და აგათიას ორს სხვა-
 დასხვა ფაქტზე აქვთ ლაპარაკი. პირველია 535 წლის ნოველაში მოხსენებული
 ფაქტი, მეორე—556 წელს მომხდარი ამბავი. 556 წელს ბიზანტია ებრძვის ჭანებს,
 როგორც თავის აჯანყებულ ქვეშევრდომებს, რომლებიც თავიანთი თარეშით «სრუ-
 ლიად არაფრით განირჩეოდნენ აშკარა მტრისაგან».

მაშასადამე, აგათია აშკარად სცდება, როდესაც შესაძლებლად თვლის, რომ
 იუსტინიანეს ნოველაში მოხსენებული ჭანების დამორჩილების ფაქტით ჰგულის-
 ხმობს თეოდორეს ექსპედიციას ჭანეთში. ეს შეცდომა, ჩვენის აზრით, შემდეგით
 აიხსნება. იუსტინიანეს ნოველები გამოცემულია სხვადასხვა დროს, 534—565 წლებ-
 ში, მაგრამ კრებულის სახით პირველად ისინი გამოქვეყნდა მხოლოდ 565 წლის
 შემდეგ: ჯერ 154 ნოველა შეკრიბა კონსტანტინოპოლელმა იურისტმა იულიანემ,
 მერე, უფრო გვიან, გამოვიდა 163 ნოველის შემცველი კრებული (იხ. Zachariae
 von Lingenthal, Geschichte des griechisch-römischen Rechts, 6—7). აგა-
 თიამ, როგორც ჩანს, პირველად გაიცნო ჭანების დამორჩილების ფაქტის შერცველი
 ნოველები ამ კრებულებით და თავის „ისტორიაში“ 556 წლის ქვეშ მომხდარი
 ფაქტი მიიჩნია ნოველებში ნაგულსხმევად ისე, რომ თარიღები არ გაუთვალის-
 წინებია.

Λαζῶν χώραν παρὰ τοὺς στρα- ონი სტრატეგოსებთან.
τηγούς ἐπᾶνθηκε (HGM II 347,4—350,15).

ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა.

Τὰ γὰρ τῶν Ῥωμαίων στρα-
τεύματα οὐ τοσαῦτά διαμεμενη-
κότα ὀπόσα τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν
πάλαι βασιλέων ἐξέυρηται, ἐς
ἐλάχιστην δὲ τινα μοῖραν περιελ-
θόντα, οὐκέτι τῶ μεγέθει τῆς
πρωτείας ἐξήρχουν. δέον γὰρ ἐς
πέντε καὶ τετταράκοντα καὶ ἐξα-
κοσίας χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν
τὴν ὅλην ἀγείρεσθαι δύναμιν,
μόλις ἐν τῶ τότε ἐς πενήκοντα
καὶ ἑκατὸν περιεστῆκει. καὶ τού-
των αἱ μὲν ἐν Ἰταλίᾳ ἐτετάχατο,
αἱ δὲ κατὰ τὴν Διβῆν, ἕτεραι
δὲ ἐν Ἰσπανίᾳ, καὶ ἄλλαι περὶ
τοὺς Κόλχους καὶ ἄλλαι κατὰ
τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ Θήβην τὴν
Αἴγυπτιαν. ἐκάθηγτό δὲ ὀλίγοι
καὶ πρὸς τὰ ἑῷα τῶν Περσῶν
θρία· οὐ γὰρ δῆπου ἔδει ἔκείσε
πλειόνων διὰ τὰς σπονδὰς καὶ τὸ
βέβαιον τῆς ἐκχειρίας (HGM II 369,18-32).

V 13. რომაელთა ჯარი აღარ
იყო იმდენი, რამდენიც წინათ,
ძველი მეფეების დროს, იყო: მცო-
რეოდენი ნაწილია იყო დარჩე-
ნილი, რაც სრულიად არ ეყოფო-
და დიდ სახელმწიფოს. მთელ ჯარ-
ში უნდა ყოფილიყო ექვსას ორ-
მოცდახუთი ათასი მეომარი, იმ
დროს¹ კი ძლივსღა იქნებოდა ას
ორმოცდაათი ათასი. ამათგანაც
ერთი ნაწილი იტალიაში იყო ჩა-
ყენებული, მეორე — ლიბიაში, სხვე-
ბი კიდევ ისპანიაში და დანარჩენე-
ბი კოლხების ქვეყანაში, აგრეთ-
ვე ალექსანდრიაში და ეგვიპტის
თებეში. მცირეოდენი ნაწილი კი
ეყენათ აღმოსავლეთის საზღვრებ-
ზე, სპარსელთა ძვეყანასთან: იქ
აღარ იყო საჭირო მეტის ყოლა,
რადგან ხელშეკრულება დადებული
იყო და დროებითი ზავი შეკრული.

1) აგათიას ეს ცნობა მოცემული აქვს 553 წლის ქვეშ მათხრობილ
ამბებთან დაკავშირებით.

საბას ანდერძი

VI საუკუნის მოღვაწეს კირილე სკვითოპოლელს (გარდ. 560 წ. მახლობელ ხანებში) მოთხრობილი აქვს, რომ პალესტინის ცნობილი ლაჰრის დამარსებელმა საბამ (გარდ. 524 წ.) გარდაცვალების წინ გადასცა თავის მოადგილეს მელეტეს სამონასტრო წესების (παραδοσεις) შესახებ დაწერილი „ანდერძი“ და დაავალა დაეცვათ ეს წესები. ამ ანდერძის ორი ხელნაწერი (ერთი XII—XIII საუკ., მეორე—XV საუკ.) იპოვა ა. დიმიტრიევსკიმ, რომელმაც გამოსცა იგი ჯერ ცალკე კიევის აკადემიის შრომებში (Труды К. Акад. 1890, იანვარი, გვ. 170—190), მერე თავის შრომაში Описание лит. рукописей I, Киев 1895, გვ. 222—224. ტექსტი ამ ანდერძისა ხელახლა გამოსცა სათანადო შესწორებებით Ed. Kurtz-მა *Byzantinische Zeitschrift*, 3 [1894], 167—370. ამ ანდერძში შემდეგი სწერია იბერიელთა შესახებ:

იბერიელები პალესტინაში.

«Μή ἔχειν δὲ ἐξοσιν μῆτε τοὺς Ἰβηρας, μῆτε τοὺς Σύρους [μῆτε τοὺς Φράγγους] λειτοργίαν τελειαν ποιεῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν, ἀλλὰ συναφροζόμενους ἐν αὐταῖς φάλλειν τὰς ἄρας καὶ τι τιπικὰ, ἀνγινώσκειν δὲ τὸν Ἀπόστολον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσέρχε-

არ ჰქონდეთ უფლება არც იბერიელებს,¹ არც სირიელებს [და არც ფრანგებს]² შეასრულონ სრული ლიტურგია თავიანთ ეკლესიებში, მაგრამ ამ უკანასკნელებში შეკრებილთ ნება ჰქონდეთ იგალობონ ქაშნი და ტიპიკები, იკითხოონ სამოციქულო და სახარება თავიანთ სა-

¹) ა. დიმიტრიევსკი (Труды К. Ак. 1890, იანვარი) ფიქრობს, რომ თავდაპირველად დედანში „იბერიელთა“ ნაცვლად ეწერა Ἀρμενίους, ვინაიდან კირილე სკვითოპოლელი საბას ლავრაში იბერელებს არ იხსენიებს, სომხებზე კი მოგვითხრობს; ტექსტში „სომხების“ ნაცვლად იბერიელები შეიტანეს IX—X საუკ., როდესაც ბერძნები სომხებს მტრობდნენ. კერძოდ საბას ლავრაზე ვერას ვიტყვი, მაგრამ, საზოგადოდ პალესტინაში რომ იბერიელები მრავალრიცხოვნად მოიპოვებოდნენ, ეს იმით მტკიცდება, რომ მათ იქ საკუთარი მონასტერიც ჰქონდათ (შდ. პროკოპი კესარიელის De aed. 9; გეორგიკა, II 192).

²) ἡ τῶν Φράγγους აკლია XV საუკ. ხელნაწერს და ის დედანში არც უნდა გაფიქრებო, რადგან „ფრანგები“ პალესტინაში მხოლოდ XI საუკუნიდან ჩნდებიან (Ed. Kurtz, 168).

σθαι εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν
καὶ μεταλαμβάνειν μετὰ πάσης τῆς
ἀδελφότητος τῶν θ.λων καὶ ἀχράν-
των καὶ ζωοποιῶν μαθητῶν»¹.

კუთარ ენაზე, და ამის შემდეგ
შევიდენ დიდ ეკლესიაში და
ეზიარონ დანარჩენ ძმობასთან
ერთად ღვთაებრივ, წმინდა და
ცხოველმყოფელ საიდუმლოებათ.

¹) ეს ტექსტი რუსული თარგმანითურთ მოყვანილი აქვს აგრეთვე პროფ.
კ. კეკელიძეს, Иерусалимский канонарь, გვ. 37.

პეტრე პატრიკიოსი

პეტრე პატრიკიოსი (Πετρος Πατρικος) დაიბადა თესლონიკეში 500 წლის მახლობელ ხანებში; მიიღო უმაღლესი იურიდიკული განათლება, იყო განთქმული ვეკილი. სამეფო კართან დაახლოვებული პირი იყო და იუსტინიანე მეფე მას საპასუხისმგებელი დავალებებს აძლევდა ხოლმე (სამეფო დავალებათა პირნათლად შესრულების გამო მას 550 წლის ებოძა პატრიკიოსის პატივი). ასე, 534 წელს მან გაგზავნა პეტრე ელჩად ოსტგუთების დედოფალთან, ამალასუნტესთან; 550 წელს გაგზავნა სპარსეთში ხოსროსთან საზავო მოლაპარაკების საწარმოებლად. 562 წელს პეტრე კვლავ იქმნა გაგზავნილი სპარსეთში, სადაც მან დასდო ე. წ. „ორმოცდაათწლიანი ზავი“. სპარსეთიდან დაბრუნების შემდეგ ის მალე გარდაიცვალა.

პეტრე პატრიკიოსი ცნობილია როგორც მკვევრმეტყველი ორატორი, დახელოვებული დიპლომატი და ისტორიკოსი. მისი ისტორიული ნაშრომებიდან ცნობილია ორი:

1. *Ἱστοριαί*, რომელიც ეხებოდენ I—IV საუკ. ამბებს და რომელთაგან ჩვენამდე მოღწეულია 18 ფრაგმენტი (აქედან 17 შემონახულია კონსტანტინე პორფიროგენეტის ექსცერპტებში *De legationibus*).

2. *Περὶ πολεμικῆς γαταστασεως* („სახელმწიფო წყობილების შესახებ“), რომლის ზოგიერთი ნაწილები შესულია კონსტანტინე პორფიროგენეტის კრებულში *De caerimoniis*.

პეტრე პატრიკიოსს ჰქონდა კიდევ ერთი ნაშრომი, რომელიც ჩვენამდე სრულებით არ მოღწეულია და რომელსაც იხსენიებს მენანდრე. ეს იყო პეტრეს მოხსენება 562 წლის საზავო მოლაპარაკების შესახებ (იხ. თვით მენანდრეს სიტყვები ამის შესახებ, ქვემოთ გვ. 227).

ქვემოთ მოყვანილი ფრაგმენტები პეტრე პატრიკიოსის „ისტორიებიდან“ ამოღებულია შემდეგი გამოცემებიდან:

Dindorfius Ludovicus, *Historici Graeci Minores*, vol. I, 425—437.

Carolus de Boor, *Excerpta de legationibus* (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), 3—4 და 390—396.

იბერთა მეფე მითრიდატე.

“Οτι οἱ Πάρθοι πρὸς Τιβέριον ἐπρεσβέοντο βασιλέα σφίσις ἐκ τῶν ἐμηρεύοντων δοῦναι. καὶ δέδωκεν αὐταῖς Φραάτην τὸν τοῦ Φραάτου υἱόν. ἐκεῖνος δὲ κατὰ τῆς βδδὲν τελευτήσωντος, Τιριδάτην ἐκ

ფრგ. 2. პართებმა მოციქულები გაუგზავნეს ტიბერიოსს და სთხოვედნ მას მეფედ დაენიშნა მათთვის ერთ-ერთი მასთან მყოფი მძევალთაგანი. ტიბერიოსმა მისცა მათ ფრაატე, ფრაატეს ძე. რადგან

τοῦ βασιλικοῦ γένους. ἔπεμψεν·
καὶ ὅπως ῥᾶον¹ τὴν βασιλείαν πα-
ραλάβοι, ἔγραψε Μιθριδάτῃ τῷ
Ἰβήρων² βασιλεῖ εἰς τὴν Ἀρμενίαν
εἰσβαλεῖν, ἵνα ὁ Ἀρτάβανος τῷ
σιῶ βοηθῶν ἀπὸ τῆς οὐκείας
ἀπάρῃ. καὶ εἰσελθὼν ὁ Τιριδά-
της τὴν βασιλείαν κατέσχευεν· οὐ
μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ ἐβασίλευσεν·
ὁ γὰρ Ἀρτάβανος Σκύθας πρეს-
λαβῶν εὐ χαλεπῶς αὐτὸν ἐξή-
λασε. καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ
Πάρθους (HGM I, 425—426).

დღო მისი გაძევება. აი, ეს მოხდა
“Ὅτι Μιθριδάτης ὁ τῶν Ἰβή-
ρων βασιλεὺς ἐνεωτέρισε, καὶ πα-
ρασκευάζετο εἰς τὸν κατὰ τῶν
Ῥωμαίων πόλεμον. τῆς δὲ μητ-
ρὸς ἀντιλεγούσης καὶ φυγεῖν,
ἐπειδὴ μὴ πεῖθειν αὐτὸν ἠδύνα-
το, βούληθείσης, βουλόμενος ἐπι-
καλῦσαι τὸ σπουδαζόμενον αὐ-
τὸς μὲν παρασκευάζετο, πέμπει
δὲ Κότυν τὸν ἀδελφὸν εἰς πρეს-
βείαν, φίλους λόγους τῷ Κλαυ-
δίῳ κομίζοντα. ὁ δὲ παραπρეს-
βέσας πάντα αὐτῷ κατεμήνυσε,
καὶ βασιλεὺς Ἰβηρίας ἀντὶ Μιθ-
ριδάτου γίνεται (HGM I, 426).
გიერ ყველაფერი გაუმჯღაგნა კლავდის, და თვითონ გახდა იბერიის
მეფე ნაცვლად მითრიდატესი⁴.

ფრატე გზაშივე გარდაიცვალა, მან
გაუგზავნა მათ ტირიდატე, სამეფო
გვარისაგანი, და, რათა მას, რაც
შეიძლებოდა, ადვილად მიეღო მე-
ფობა, მისწერა იბერთა მეფეს მი-
თრიდატეს შეჭრილიყო არმენიაში,
რომ ამით აეძულებინა არტაბანე
ძმას მიშველებოდა და ამრიგად სა-
კუთარი ქვეყნიდან დაძრულიყო.
ტირიდატეც შევიდა პართიაში და
დაიკავა სამეფო. მაგრამ დიდ ხანს
არ უმეფია, ვინაიდან არტაბანემ
მოიხმო სკვითები და ადვილად შეს-
პართების ქვეყანაში³.

ფრგ. 3. იბერთა მეფემ მით-
რიდატემ აჯანყება მოაწყო და
შეუდგა სამხადისს რომაელთა წი-
ნააღმდეგ. ომის საწარმოებლად.
ღედა მისი ამის წინააღმდეგი იყო
და, მითრიდატეს რომ ვერ გადაა-
თქმევინა მისი განზრახვა, გაქცევა
დააპირა, მაგრამ მითრიდატემ იმ
მიზნით, რომ დაემალა თავისი გან-
ზრახვა, თავისი ძმა კოტესი გააგ-
ზავნა ელჩად კლავდისთან და და-
ავალა მეგობრული სიტყვები ეთქვა
მისთვის, თუმცა თვითონ მითრიდა-
ტე ომისთვის ემზადებოდა. კოტეს-
მა კი დავალების შესრულების მა-

¹) ἵως ραιστα დ ი ო ნ ი.—²) Ἰβήρων BM Ἰβήρων M (პირველი რედაქცია) და სხვები.

³) ეს ნაწყვეტი მთლიანად და სიტყვა-სიტყვით ამოღებულია დ ი ო ნ კ ა-
ს ი უ ს ი ს „ისტორიიდან“ (თავი LVIII, 26, ხოლო აქ მითხროდატე მეფედ არ იხ-
სენიება)—ეხება 35 წლის (ახ. წ.) ამბებს. უფრო დაწვრილებით იგივე ამბები მოთ-
ხრობილი აქვს კ ო რ ნ ე ლ ი ტ ა ც ი ტ ე ს, (Annales VI, 31—36).

⁴) ამოღებულია დ ი ო ნ კ ა ს ი უ ს ი ს „ისტორიის“ LX, 8-იდან, ეხება 47
წლის (ახ. წ.) ამბებს. იგივე ამბები მოთხრობილი აქვს ტ ა ც ი ტ ე ს (ნაწილობ-

საზავო მოლაპარაკება რომაელებსა და სპარსელებს შორის
298 წელს. იბერიის დამოკიდებულება რომისაგან.

“ Οτι Γαλέριος και Διοκλητιανός εις Νίσιβιν συνήλθον, ένθα κοινή βουλευσάμενοι στέλλουσιν εις Περσίαν πρεσβευτήν Σιχόριον Πρόβιον άντιγραφέα τής μνήμης. τοῦτον δ Ναρσαίος τή των έπαγγελμαθέντων έλπειν φιλοφρόνας έδξάτο. χρήται δέ και τινι άναβολήν ο Ναρσαίος. άς γάρ βουλό-

ფრგ. 14. გალერი და დიოკლეტიანე ნისიბინში შეიყარნენ, ერთად მოითათბირეს და ელჩად გაგზავნეს სპარსეთში სიკორი პრობე, მომხსენებელი მდივანი. ნარსემ იმ იმედით, რომ დანაპირებს შეუსრულებდენ, მეგობრულად მიიღო ის, მაგრამ საქმის აკიანურებდა. რადგან მას სურდა თავისკენ მიემხრო სიკორის

რიც დაცულია Ann. XI, 8-ში, ხოლო უმეტესი ნაწილი დაკარგულია). იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I, 156—157.

თ. მომხენს (Römische Geschichte, V 379—380) მცდრად მიაჩნია პეტრე პატრიკოსის ამ მესამე ფრაგმენტში მოცემული ცნობა. ის სწერს: ეს ცნობა «არ ეთანხმება იმ უცვლელ ფაქტს, რომ იბერიაში ყოველ შემთხვევაში 35 წლიდან (Tacitus 6,32) 60 წლამდე (Tacitus 14,26) მეფობდა ფარასმანე, ხოლო 75 წელს მისა, ძე მითრიდატე (CIL III, 6052) მეფობდა. ეჭვ გარეშეა, რომ პეტრემ ერთიმეორეში აურია მითრიდატე იბერიელი და იმავე სახელის მატარებელი მეფე ბოსფორისა და რომ აქ მოთხრობილ ამბავს საფუძველად უდევს ტაციტეს Ann. 12, 18-ში მოხუცებული ფაქტით» (აზა ე ანრს იკაენ A. О р е ш и н и к о в, К н у м а з м а т и к е п р е е м н и к о в А с п у р г а: *Изв. Ак. Истории М. К.*, I [1921], ზვ. 5 და ავტორი სტატიისა Kotys: *RE XI* [1922], 1554, № 10) მართლაც, ტაციტეს (Ann. 12, 18) ნათქვამი აქვს, მითრიდატეს «ყშინოდა თავისი ძმის კოტკისა, რომელმაც წინათ ის გასცა და მის მტრად იქცაო». ეს სიტყვები თითქოს ამტკიცებენ იმას, რაც დაწვრილებით აქვს მოთხრობილი პეტრე პატრიკოსს მაგრამ აქ იბადება შემდეგი კითხვები. თუ პეტრეს მ. ფრაგმენტის ცნობის სიწორე დასაეჭვებელია იმიტომ, რომ—როგორც მომხენი ამბობს—35-60 წლეაში იბერიის მეფედ ფარასმანე იყო, მაშინ დასაეჭვებელი უნდა იყოს 2. ფრაგმენტიც (და ამასთან ერთად კასიუს დიონის სათანადო ადგილიც) სადაც 35 წლის ქვეშ მეფედ იგივე მითრიდატეა მოხსენებული. გარდა ამისა, იგივე ტაციტე, რომელმაც ყურდნობიან მკვლევარნი, როდესაც ისინი პეტრეს მ. ფრაგმენტს ბოსფორის ამბებს მიაკუთვნებენ და არა იბერიისას, სხვა ადგილას (Ann. XI, 8—9) მოგვითხრობს იბერიის მეფის ფარასმანე ძმის, მითრიდატეს, შესახებ, რომელმაც გაილაშქრა სომხეთს წინააღმდეგ და რომლის საბოლოო გამარჯვებას ხელს უშლიდა მცირე არმენიის მეფე კოტკისი (ეს ყველაფერი მოთხრობილი აქვს ტაციტეს სწორედ კლავდიუს მეფობაში).

ამით ჩვენ ავსურს მკვლევართა ყურადღება იმას მივაქციოთ, რომ პეტრეს ფრაგმენტებში მოხსენებული ფაქტი არც ისე ნათელია, როგორც ეს დღემდე არსებულ ლიტერატურაშია წარმოდგენილი, და ის დამატებით კვლევა-ძიებას მოითხოვს.

μενος δῆθεν τοὺς περὶ Σικόριον πρέσβεις, οἳα δὴ κεκοπωμένους, ἀνακτῆσασθαι, μέχρι τοσοῦτου περὶ τὸν Ἀσπροῦδιν² ποταμὸν τῆς Μηδικῆς τὸν Σικόριον παρείλκυσεν, οὐκ ἀγνοοῦντα³ μέντοι τὸ γινόμενον, ἕως οἱ τῆδε ἀκχεῖσε διὰ τὸν πόλεμον σκορπισθέντες συνελέγησαν. καὶ τηνικαῦτα ἐν ταῖς ἐνδοτέρω τῶν βασιλείων πάντας τοὺς ἄλλους χωρίσας, καὶ ἀρχεσθεῖς τῇ παρουσίᾳ Ἀφφάρβα καὶ Ἀρχαπέτου καὶ Βαρσαβώρσου, ὧν ὁ μὲν ἕτερος ὑπαρχος ἦν πραιτωρίων, ὁ δὲ ἕτερος τὴν τοῦ Συμίου⁴ εἶχεν ἀρχήν, ἐπέτρεψε τῷ Πρόβῳ τὴν πρεσβείαν διεξιέναι. ἦν δὲ τὰ κεφάλαια τῆς πρεσβείας ταῦτα, ὥστε κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κλίμα τὴν Ἰντηληνῆν μετὰ Σωφηνῆς καὶ Ἀρξάνηνῆν μετὰ Καρδοουηνῶν καὶ Ζαβδικηνῆς Ῥωμαίους ἔχειν, καὶ τὸν Τίγριν ποταμὸν ἑκατέρας πολιτείας ὁρομήσιον εἶναι, Ἀρμενίαν δὲ Ζίνθα τὸ κάστρον ἐν μεθορίῳ τῆς Μηδικῆς κείμενον ὀρίζειν, τὸν δὲ Ἰβηρίας⁵ βασιλέα τῆς οἰκείας βασιλείας τὰ σύμβολα Ῥωμαίοις ὑφείλειν, εἶναι δὲ τόπον τῶν συναλλαγμάτων Νίσιβιν τὴν πόλιν, παρακειμένην τῷ

მეთაურობით მოსული ელჩებო, რომლებიც უკვე მოქანცულნი იყვნენ, მანამდე ათრია მიდიის მდინარე ასპრუდისამდე სიკორი, რომელსაც კარვად ესმოდა რაც ხდებოდა, სანამ თავი არ მოიყარეს ომის გამოაქა-იქ გაფანტულმა ჯარისკაცებმა. მაშინ სასახლის დარბაზიდან გაისტუმრა ყველანი, დაისწრო მხოლოდ აფფარბა, არხაპეტე და ბარსაბორსე, რომელთაგან ერთი იყო პრეტორიელთა ჰიპარქი, ხოლო მეორეს სვმიას თანამდებობა ეჭირა, და მოუწოდა პრობეს ელჩობის მიზანი გამაცანიო. ამ ელჩობის მთავარი საკითხები იყო შემდეგი: რომაელების ხელში უნდა ყოფილიყო აღმოსავლეთით ინტელენე სოფენითურთ, არზანენე კარდუენებითურთ და ზაბდიკენითურთ; ორივე სახელმწიფოს საზღვრად უნდა დადებულიყო მდინარე ტიგრისი; ზინთის¹ ციხე, რომელიც მიდიის საზღვარზე მდებარეობდა, არმენიის საზღვრად უნდა დადებულიყო, ხოლო იბერიის მეფეს რომაელებისაგან უნდა მიეღო თავისი მეფობის ნიშნები; ქალაქი ნისიბინი, ტიგრისზე მდებარე, აღებ-მიცემის აღგილად უნდა ყოფილიყო. ეს რომ მოისმინა ნარსემ, შეუერთდა ყველა

1) ზინთა V, — ზინთის მდებარეობა უცნობია (შდ. Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, 226—227).

2) ასპრუდინ BEV, ასპრუდიონ P (პირველი რედაქცია; შემდეგ შესწორებულია როგორც BEV-ში), ასპრუდი M, ასპრუდიჟ R.

3) აგნოოუნთა Classen, εγνω ουν τα O.

4) სიმის RV.

5) იბერიას BEV, იბერას P.

Τίγριδι. τούτων δ' Ἐαρσαίος ἀκούσας, ἐπειδὴ πρὸς μηδὲν τούτων ἢ παρῶσα τύχη ἀρνεῖσθαι αὐτὸν συνεχώρει, συνέθετο τούτοις ἄπασιν, πλὴν ἵνα μὴν δόξῃ ἀνάγκη πάντα ποιεῖν, διηρνήσατο μόνον τὸ τόπον εἶναι τῶν συναλλαγμάτων τὴν Νίσιβιν. ὁ δὲ Σικόριος, „ἐνδεδωκέναι χρὴ πρὸς τοῦτο. οὔτε γὰρ αὐτοκράτωρ ἢ πρεσβεία καὶ περὶ τούτου ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων οὐδὲν ἐπετέτραπτο.“ τούτων οὖν συντεθέντων, ἀπεδόθησαν τῷ Ἐαρσαίῳ αἱ τε γαμεταὶ καὶ οἱ παῖδες, μετὰ φιλατιμίας τῶν βασιλέων τῆς σαφροσύνης αὐταῖς καθαράς¹ φυλαχθείσης (HGM, 433—434).

¹) καθαραὶ Ὁ.

ამ მუხლს, რადგან მაშინ არსებულ ვითარება ნებას არ იძლეოდა მას უარი ეთქვა მათზე. მაგრამ, რათა ვინმეს არ ეფიქრა, რომ ის ვაჭირების გამო თანხმდებოდა ყველაფერზე, უარყო მხოლოდ ერთი რამ: ნისიბინი ნუ იქნება ალებ-მიცემის ადგილად. სიკორიმ კი უპასუხა: „ესეც უნდა დასთმო; ელჩები უფლებამოსილი არ არიან დაგეთანხმონ, არც თვითმპყრობელთაგან აქვთ ამის შესახებ რაიმე დავალება“. ამ საკითხებში რომ შეთანხმდენ, ნარსეს დაუბრუნეს მისი ცოლები და ბავშვები: მეფეთა კეთილპატიოსანი გონიერების წყალობით მათი სიწმინდე დაცული იყო.

იოანე ეპიფანიელი

იოანე ეპიფანიელი (*Ἰωάννης Ἐπιφάνης*), ბიზანტიელი ისტორიკოსი, VI საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის მოღვაწე, წარმოშობით იყო სირიიდან, ქალაქ ეპიფანიიდან (ამავე ქალაქიდან იყო ისტორიკოსი ევაგრი, რომელიც თავის «ისტორიაში» იხსენიებს იოანეს ἔμαθ' τε παλαιῶν καὶ σαγγευσι). მისი ბიოგრაფიისათვის ზოგიერთ ცნობებს ვტყობილობთ მისივე ნაწარმოების ჩვენამდე მოღწეული ნაწყვეტებიდან. ასე, მაგალითად, ირკვევა, რომ იოანეს ურთიერთობა ჰქონდა ირანის მეფე ხოსრო II-სთან (გამეფდა 590 წ.). ამაზე უწინარეს ის ყოფილა ანტიოქიის პატრიარქის გრიგოლის (პატრიარქად იყო 569/571 წლიდან) მრჩეველი და მასთან ერთად უხდებოდა ირანში სიარული, ხოლო ომის დამთავრების შემდეგ (591 წ.) საზავო მოლაპარაკებაში ლებულობდა მონაწილეობას.

იოანეს დაუწერია საისტორიო შრომა, რომელიც ეხებოდა 572—592 წწ. მმბებს, ე. ი. უმთავრესად იმ ომის ამბები, რომელიც 571 წელს განახლდა ბიზანტიასა და ირანს შორის და რომელიც დამთავრდა 591 წლის ზავით. რამდენადაც ავტორი მის მიერ აღწერილი ამბების არა თუ მომსწრე, არამედ მონაწილეც ყოფილა, გარდა ამისა ირანში ნამყოფია და საომარი ოპერაციების ადგილებს გასცნობია, ამდენად მისი ცნობები განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია; მით უფრო სამწუხაროა, რომ მისი შრომა თითქმის დაკარგულია და მცირეოდენი ნაწყვეტებილია მოღწეული (ჩვენ მიერ ქვემოთ მოყვანილი სამი ფრაგმენტის გარდა მოღწეულია კიდევ ორი ფრაგმენტი 4. და 5.).

ჩვენ მიერ მოყვანილი ფრაგმენტები ეხება იმავე ამბებს, რომელთა შესახებ ცნობები აქვთ მოცემული მენადრეს, თეოფანე ბიზანტიელს და ევაგრის და რომლებიც ქვემოთ თავთავის ადგილას არის ჩვენ მიერ ამოკრეფილი: სომხების გადადგომა 571 წელს, პიტიახშ სურენას მოკვლა, ბიზანტიელების ძიერ უარის თქმა ძველი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ფულადი გადასახადის გაღებაზე და სხვა. ჩვენს ყურადღებას განსაკუთრებით იპყრობს მეორე ფრაგმენტი, სადაც მოხსენებულია ზემარქეს ელჩობა თურქთა ქვეყანაში. მენადრეს დაწვრილებით აქვს აღწერილი ზემარქეს

მოგზაურობა თურქთა ქვეყანაში და მისი უკან დაბრუნება (იხ. ქვე-
მოთ გვ. 235—237). მენანდრეს არა აქვს აღნიშნული, თუ რა გზით
მივიდა ზემარქე თურქების ქვეყანაში. უკან დაბრუნებისას კი ზემარ-
ქეს, მენანდრეს ცნობით, გამოუვლდა ალანთა ქვეყანა და სვან-მისი-
მიელთა ქვეყნით შავი ზღვის სანაპიროზე მისულა. იოანე ეპიფა-
ნიელის ტექსტი კი იმ სახით, როგორც ის ჩვენამდე მოღწეულა,
აღნიშნავს, რომ ზემარქეს კონსტანტინეპოლიდან თურქთა ქვეყანაში
მგზავრობის დროსაც ალანთა ქვეყანა გაუვლია. ის სწერს: «როდესაც
თურქთა ელჩები მოვიდნენ რომაელებთან და იუსტინე მეფემ ელჩები
მიიღო და მათ გაბრუნებისას თან გააყოლა ზემარქე, სპარსელებმა
მოისურვეს ფულით მოესყიდათ ალანები, რომელთა ქვეყანაზე უნდა
გაევლოთ იმათ».

ქვემოთ მოყვანილი ფრემენტების ტექსტი და თარგმანი დამზა-
დებულია ჩვენ მიერ შემდეგი გამოცემების მიხედვით:

Dindorfius Ludovicus, *Historici Graeci Minores*, vol. I,
375—382.

Müllerus Carolus, *Fragmenta Historicorum Graecorum*,
vol. IV, 272—276.

ავტორის გეგმა და მიზნები.

Τὰ μὲν ὄσα Ῥωμαῖοί τε καὶ
Μῆδοι πελεμοῦντες ἀλλήλοις ἔπα-
θόν τε καὶ ἔδρασαν κατὰ τὴν Ἰουλι-
τιανῶν τοῦ Ῥωμαίων ἀποκράτο-
ρος βασιλείαν γέγραπται Ἀγαθὴ
τῷ Μυριναίῳ, ἀνδρὶ τῆς ἐν Βυζαν-
τιᾷ ῥήτορι καταλεγέντι διαφανῶς
καὶ μετὰ γὰρ Προκόπιον τὸν Καισα-
ρέα τὰ πρὸς τοὺς βαρβάρους πραχ-
θέντα ἀναγράφαντι. μεγίστου δὲ
ὄντος ἂν ἀκοῆ ἴσμεν αὐτὸν βασι-
λέα Περσῶν φυγάδα τῆς οὐκείας
γενόμενον τῆς τε ἀρχῆς ἐκπεπτω-
κότα τῇ Ῥωμαίων προσχωρήσει
πολιτείᾳ, Μαυρικίου βασιλείας

ფრგ. 1. რაც ერთმანეთში მებრ-
ძოლმა რომაელებმა და მიდიელებ-
მა ტანჯვა-წვალება გამოიარეს და
ერთი-მეორის მიაყენეს, რომაელთა
თვითმპყრობელ იუსტინიანეს მე-
ფობაში, ეს აღწერილი აქვს აგა-
თია მირინელს, რომელიც ბიზან-
ტიონელ რიტორთა შორის სახე-
ლოვანი კაცი იყო და რომელმაც
აღწერა, პროკოპი კესარიელის შემ-
დეგ, ბარბაროსთა მიმართ ჩადენი-
ლი საქმეები. იმ ამბებიდან, რო-
მელთა შესახებაც გაგვიგონია,
უდიდესია ის, რომ თვით მეფე
სპარსელებისა გამოიქცა საკუთარი.

δεόμενον συμμαχίαν οί επιδοῦναι
 και ἐς τὴν βασιλείαν καταγαγεῖν,
 τοῦτο ἔρχομαι λέξων, οὐ λόγου
 περιουσία τεθαρρηκώς οὐδέ γε
 πρότερον... , ἀλλ' ὡς ἂν μὴ πρᾶ-
 γμα τηλικούτων τοῖς ἔπειτα γενη-
 σομένοις ἀδιαβόητον καταλειψ-
 θείη, ἐπεὶ και τὰ μέγιστα τῶν
 ἔργων, εἰ μὴ πως ἄρα διὰ τῶν
 λόγων φυλαχθείη και τῆ μνήμη
 παραδοθείη, τῷ τῆς σιωπῆς ἀποσ-
 βέννυται σκότει. παρέχουσι γὰρ οἱ
 λόγοι τὸ ζῆν και διαφθειρομένοις
 τοῖς πράγμασιν. ἔπειτα δὲ και τισι
 τῶν γεγενημένων παρατυχῶν,
 αὐτῷ τε Χοσρόῳ τῷ νέῳ ἐς λό-
 γους ἐλθῶν και τῶν ἄλλων Μή-
 δων τοῖς μάλιστα ἀξιολογωτάτοις
 και γὰρ με συμβέβηκε πρότερον
 μὲν Γρηγορίῳ τῷ τῆς Ἀντιοχείων
 πόλεως ἀρχιερεῖ σύμβουλον ὄντα
 ἅμα αὐτῷ τὴν πρὸς ἐκείνους ἑμι-
 λίαν πολλάκις ποιήσασθαι, χρό-
 νῳ δὲ ὕστερον μετὰ τὴν τοῦ πο-
 λέμου τελευτῆν και ἐς τὴν Περ-
 σῶν ἀφικέσθαι γῆν, Γεωργίῳ
 συνεσβαλόντα τὴν τῶν γεγενημένων
 ἑμοφροσύνην πρὸς αὐτὸν οὐκ ἄτο-
 πον ἡγησάμην καθ' ὅσον δ' ἂν
 οἷός τε ὦ τοῖς οὐκ εἰδόσι τὰ περὶ
 τούτων διηγήσασθαι. ἀναγκαῖον
 δὲ ὄν τῆς τῶν ἐπομένων γνώσεως
 ἔνεκα ἀκριβῶς εἰδέναι και τὰ
 κίρια τῶν προγεγενημένων, οὐχ
 ἥμισυ δὲ τὰ ἐς τὴν ἐπανάστα-
 σιν τὴν Ὀρμίσδα τῷ Χοσρόου
 πατρὶ γεγενημένην, τῶν ἔμπροσ-
 θέν μου δοκεῖ διὰ βραχέων μνη-

ქვეყნიდან; ის ჩამოაგდეს. ტახტი-
 დან, გადმოვიდა რომაელთა სა-
 ხელმწიფოს მხარეზე და სთხოვა მა-
 ვრიკი მეფეს გაეწია მისთვის მო-
 კავშირეობა და დაებრუნებინა იგი
 თავის სამეფოში. აი, მე ამის შე-
 სახებ დავიწყებ თხრობას, მაგრამ
 არა მოჭარბებული სიტყვით გათა-
 მამების გამო, არამედ იმის გამო,
 რომ ესოდენ მნიშვნელოვანი საქმე
 არ დარჩეს გადაუცემელი მომავალი
 თაობებისათვის, ვინაიდან, როდეს-
 საც მნიშვნელოვანი მოვლენები და-
 წიერი სიტყვის საშუალებით არ
 არის მეხსიერებისათვის გადაცემუ-
 ლი, ისინი წარიხილებიან ხოლმე
 დღემლის წყვილიად; წიგნები კი
 სიცოცხლეს ანიჭებენ თვით დაღუ-
 პულ საქმეებსაც კი. შემდეგ, ზო-
 გიერთ ამ ამბებში მეც ვერიე, თვით
 ხოსრო უმცროსთან ურთიერთობა
 მქონდა და სხვა წარჩინებულ მი-
 დიელებთან: წინათ, როდესაც ან-
 ტიოქიის მღვდელმთავრის გრიგო-
 ლის მრჩეველი ვიყავი, ხშირად მი-
 ხდებოდა გრიგოლთან ერთად იმათ-
 თან ურთიერთობა; შემდეგ კი,
 უფრო გვიან, ომის დამთავრების
 შემდეგ, სპარსელთა ქვეყანაშიც წა-
 სვლა მომიხდა, როდესაც გიორგის
 წავყევი თანხმობის ჩამოსაგდებად.
 ამიტომ მე მიზანშეწონილად ჩავ-
 თვალე, რამდენადაც შემეძლო, შეამ-
 ბნა ყველაფერი ეს იმათთვის, ვის-
 თვისაც ეს უცნობია. ხოლო ვინაი-
 დან მომდევნო ამბების შესაცნობად
 საჭიროა ზედმიწევნით ცოდნა წი-
 ნათ მომხდარი ამბებისა (განსა-

Ρωμαῖοι μὲν χαλεπῶς φέροντες, ὅτι τοὺς Ὀμηρίτας, Ἰνδικόν δὲ τό γένος καὶ σφίσιν αὐτοῖς σύμμαχόν τε καὶ ὑπήκοον, ἀποστῆσαι Μῆδοι διενοήθησαν, μηδαμῶς τε ἐλομένων ἐκείνων, ἐφοδῶν κατ' αὐτῶν ἐποιήσαντο τοῦ χρόνου τῶν σπονδῶν ἐνισταμένου· πρὸς τούτοις δέ, ὅτι καὶ Τούρκων πρὸς Ῥωμαῖους... [πρεσ]βευσαμένων, Ἰουστίνου δὲ βασιλέως τὴν πρεσβείαν προσιεμένου, καὶ Ζήμαρχον, ἀνδρα τῆς συγκλήτου βουλήης, σὺν ἐκείνοις ἐκπέμψαντος, Πέρσαι τοὺς Ἀλανοὺς χρήμασι διαφθεῖραι βουληθέντες, δι' ὧν ἐκείνοι τὴν κορείαν ἐμελλον ποιήσασθαι, τὸν τε Ζήμαρχον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Ῥωμαῖους τε καὶ Τούρκους ἐκποδῶν γενέσθαι διεσπούδαζον. τὸν ἕμισιον δὲ τρόπον ἀντεπήγρον καὶ Μῆδοι, τοῦ πολέμου τὰς ἀφορμὰς ἐπικαλοῦντες Ῥωμαῖοις, ὅτι τοὺς Ἀρμενίους, ὑποφόρους σφίσιν ὄντας, ἐς ἐπανάστασιν τε ἔωρακότας καὶ τὸν ἀρχοντα σφῶν Σουρήγην τοῦνομα διαχρησαμένους, τῇ τε Ῥωμαίων ἀρχῇ προσχωρήσαντας, ἐν σπονδαῖς ὑπεδέξαντό τε καὶ τῆς οἰκείας αὐτοῖς μεταδεδῶκασιν συμμάχιας. οὐχ ἥμισια δὲ τὸ φιλόνηκον αὐτοῖς ἐπὶ πλέον ἠξήθη, εἴ τις ἄρα τὴν ἀφανεστάτην αἰτίαν, ἀληθῆ δὲ ἕμωσ, μαθεῖν ἐθέλησῃ, ὅτι δὴ ὁ βασιλεὺς Ἰουστίνος οὐδαμῇ ἠξίου χρυσοῦ λίτρας πεντακοσίας, ἐφ' αἷς ἔμπ-

უკმაყოფილონი იყვნენ, რომ მიდიელები ცდილობდნენ ჩამოეშორებინათ რომაელებსაგან ჰომერიტები, — ინდთა ტომი, — რომელნიც რომაელების მოკავშირენი და ქვეშევრდომნი იყვნენ; ვერასგზით რომ ვერ დაითანხმეს ისინი, გაილაშქრეს მათ წინააღმდეგ ზავის დროს. გარდა ამისა, როდესაც თურქთა ელჩები მოვიდნენ რომაელებთან და იუსტინე მეფემ ელჩები მიიღო და მათ გაბრუნებინას თან გააყოლა ზემარქე, საბჭოს კრებულის წევრი, სპარსელებმა მოისურვეს ფულით მოესყიდათ ალანები, რომელთა ქვეყანაზე უნდა გაეგლოთ იმათ. და ცდილობდნენ დაბრკოლებები შეექმნათ ზემარქესთვის და მასთან მყოფ რომაელებისა და თურქებისათვის. ამგვარადვე წინააღმდეგ გამოილაშქრეს მიდიელებმა და რომაელებს აბრალეზდნენ ომის მიზეზებს, აბრალეზდნენ იმას, რომ რომაელებმა, ზავის დროს, შეიფარეს არმენიელები, მათი (ი. ი. სპარსელების) მოხარკენი, რომლებიც აჯანყდნენ, ამათი არქონტი სურენა მოჰკლეს და რომაელთა ძალაუფლების მხარეზე გადავიდნენ, და რომ რომაელებმა ისინი თავიანთ მოკავშირეებად მიიღეს. თუ ვინმეს სურს გაიგოს უფრო უზინარი, მაგრამ ნამდვილი მიზეზი, მათი შუღლი უფრო იმ გარემოებაზე გაამწვავა, რომ იუსტინე მეფემ აღარ ისურვა ყოველწლიურად ეძლია მიდიელებისთვის ხუთასი ლიტრა ოქრო, რომელიც გათვალის-

ροσθεν γεγονασιν αι σπονδαι, παρέχειν Μήδους ἐς ἕκαστον ἔτος, και την Ῥωμαίων πολιτείαν Πέρσαις ὑπόφορον ἐς αἰὲν καταστήσασθαι.

წინებული იყო დადებული ხელშეკრულებით, და რომაელთა სახელმწიფო სპარსელების სამუდამო მონარკედ გაეხადა.

მარკიანეს ლაშქრობა აღმოსავლეთში.

Τοῦ χρόνου τοίνυν ἐς πέρας ἀχθέντος, ὑπὲρ οὗ τὰ χρήματα κατὰ τὰ πάλαι συγκείμενα Χοσρόης ὁ Περσῶν ἐκἐχόμεστο βασιλεύς· και γὰρ ἐδόκει κατὰ ταῦτον τὸ τῆς δεκαετίας πρὸν ἐπίδιδοςθαι· μηδενός τε τὸ λοιπὸν ἐς σύμβασιν ἐμιληθέντος, Ἰουστίνος ὁ Ῥωμαίων βασιλεύς ἐς τὴν ἑῶν κατὰ τάχος ἐκπέμπει Μαρκιανὸν στρατηγόν, ἐν τοῖς πατρικίους τῆς συγκλήτου βουλῆς τεταγμένον, αὐτῷ τε πρὸς γένος συνημμένον, τῶν τε πολεμικῶν κινδύνων οὐκ ἄπειρον, και ἄλλως ἀνδρεῖον ὄντα τε και δακνόντα. διαβὰς δὲ τὸν Εὐφράτην ὁ Μαρκιανός, και κατὰ τὴν Ὀσροηνὴν γεγενῶς, ἤδη τοῦ θέρους παρακμάσαντος, και τῶν βαρβάρων τέως εὐδὲν προδομένων πολέμιον, τρισχιλίους δπλίτας κατὰ τὴν Ἀρζανηνὴν οὐτῶ καλουμένην ἐκπέμπει μοῖραν, ἡγεμόνας ἐπιστήσας αὐτοῖς Θεόδωρόν τε και Σέργιον, ἐκ τοῦ Ῥάβδιος τὸ γένος ἔλκοντας, Ἰουβεντίνον τε, τῶν ἐν Χαλκίδι ταγμάτων ἡγούμενον. ἐμβαλόντες οὖν ἐξαπίνης τὴν Περσῶν δῆρῶσι γῆν

ფრგ. 3. როდესაც გავიდა ის დრო, რომლის კუთვნილი ფული წინათ დადებული პირობით ხოსროს, სპარსელთა მეფეს, მიღებული ჰქონდა—პირობით ხომ გათვალისწინებული იყო ათი წლის კუთვნილი თასხის მიცემა—რომაელთა მეფემ იუსტინემ სასწრაფოდ გააგზავნა აღმოსავლეთში სარდალი მარკიანე, საბჭოს კრებულის პატრიკიოსთაგანი და თავისი ნათესავი, ომის სახიფათო საქმეებში კარგად გამოცდილი, რომელიც საერთოდ ვაჟკაცი იყო და ვაჟაკად ითვლებოდა. მარკიანე გადავიდა ევფრატზე და ოსროენეში მივიდა, როდესაც უკვე გავიდა ზაფხული; ბარბაროსები სამტროს არაფერს მოელოდნენ; მარკიანემ სამი ათასი ჰოპლიტისაგან შემდგარი რაზმი გაგზავნა ეგრეთწოდებულ არზანენეს წინააღმდეგ, მათ წინამძღოლებად დააყენა თეოდორე და სერგი, წარმოშობით რაბდიელები, და იუვენტინე, ქალკიდის რაზმების წინამძღოლი. ისინი მოულოდნელად შეიჭრნენ სპარსელთა ქვეყანაში, მოაოხრეს იგი, დიდძალი ნადავლი წამოიღეს და სწრაფად გამობრუნდნენ უკან. ზამთ

καὶ λείαν ἱκανὴν κομισάμενοι ὡς
 τᾶχιστα ἐπανίασι. μετὰ δὲ τὴν
 τοῦ χειμῶνος ὥραν Μαρκιανοῦ
 τὰς δυνάμεις αὐτὸς συναγείραν-
 τος, ἔκ τε τοῦ Δάρως ὀρμηθέν-
 τος, καὶ τῶν βαρβάρων τῆς Νι-
 σίβειας πόλεως ἔμπροσθεν ὑπαν-
 τισάντων, στρατηγοῦντος αὐτοῖς
 Βαραμάνου, ὃς τῶν ἔκεισε ταγ-
 μάτων ἄρχειν ἐτέτακτο, μάχην
 ἰσχυρὰν γενέσθαι συμβέβηκε, Σαρ-
 γαθῶν οὕτω προσαγορευμένου
 Περσικοῦ χωρίου πλησίον, ἐν
 ἧπερ ἀνὰ κράτος Ῥωμαῖοι τοὺς
 βαρβάρους τρεψάμενοι, πολλοὺς
 δὲ καταβαλόντες ἀπόπειραν μὲν
 τοῦ Θηβητῶν ἐποιήσαντο φρζυρίου
 δέκα τὰς πάσας ἡμέρας αὐτόσε
 διατρίψαντες. τοῦτο δὲ μηδαμῶς
 ἐλείν δυνηθέντες, αὐτὸς κατὰ τὸ
 Δάρως ἐπανίασι πόλισμα, ἔτι τοῦ
 ἦρος ἀκμάζοντος, καὶ ἐς τὴν πο-
 λεμίαν αὐτὸς ἐμβάλλουσι γῆν, γνῶμη τε βασιλέως Ἰουστίνου Νι-
 σίβιν πολιρχεῖν διεγνώκασιν.

თარი რომ გავიდა, მარკიანემ კვლავ
 შეკრიბა ჯარები, გაემართა დარა-
 დან; ქალაქ ნიზიბინის წინ დაუხვ-
 დენ მას ბარბაროსები; მათ სარ-
 დლობდა ბარამანე, რომელიც იქა-
 ური რაზმების მეთაურად იყო და-
 ყენებული. მოხდა ძლიერი ბრძო-
 ლა, ერთი სპარსული სოფლის მა-
 ხლობად, რომელსაც სარგათონი
 ეწოდება. ამ ბრძოლაში რომა-
 ელებმა სძლიეს და აოტეს ბარბა-
 როსები, ბევრიც მოსრეს; ციხე
 თებეთონს ალყა შემოარტყეს და
 იქ დააყოვნეს მთელი ათი დღე.
 მათ ვერაგზიით ვერ მოახერხეს
 მისი აღება და კვლავ ქალაქ და-
 რაში გამობრუნდენ; ჯერ კიდევ
 გაზაფხული იყო და ისინი კვლავ
 შეიჭრნენ მტრის ქვეყანაში; თანახ-
 მად იუსტინე მეფის განკარგულე-
 ბისა გადასწყვიტეს ალყა შემოერ-
 ტყათ ნიზიბინისათვის.

ბაჰაღაჰი

მენანდრე პროტიქტორი

მენანდრე (Μένανδρος), სახელწოდებით პროტიქტორი, ბიზანტიელი ისტორიკოსი VI საუკუნის მეორე ნახევრისა, თვითონ გადმოგვცემს ზოგიერთ ბიოგრაფიულ ცნობებს თავისი თხზულების შესავალში, რომლის ნაწყვეტი მოღწეულია ჩვენამდე სვიდას ლექსიკონში. მამა მისი, ევფრატასი (Ευφραταδς), იყო კონსტანტინეპოლის მცხოვრები. თვითონ უსწავლელი კაცი იყო, შვილებს კი იურიდიკული განათლება მიაღებინა. მენანდრეს დაუმთავრებია უმაღლესი სკოლა, მაგრამ არ მოუსურვებია ცხოვრებაში, პრაქტიკაში, გამოეყენებინა თავისი სპეციალობა და სამოსამართლო სამსახურში დარჩენილიყო. ამის ნაცვლად ის გართობას მიეცა და მუდმივი სტუმარი იყო ჰიპოდრომისა და პანტომიმებისა. გარდატეხა მენანდრეს ცხოვრებაში მომხდარა მაშინ, როდესაც ის უკვე მთლად დაღარიბებულა: ამ დროს სამეფო ტახტზე ავიდა მაგრიკი (582—602 წ.), რომელიც განსაკუთრებულის ყურადღებით ეპყრობოდა პოეზიას და ისტორიას. მენანდრესაც ხელი მიუყვია მწერლობისათვის და განუგრძვია ავითიას „ისტორია“ (Suidas s. v. Μένανδρος).

მენანდრეს საისტორიო შრომა შეიცავს 558—582 წწ. ამბებს, ე. ი. მენანდრე განაგრძობს ავითიას „ისტორიას“ იქიდან, სადაც უკანასკნელი შეჩერდა (558 წლიდან); ის იწყებს იმ დროებითი ზავის აღწერით, რომელიც დაიდვა ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 558 წელს, და გადადის „ორმოცდაათწლიანი ზავის“ შეკვრის ისტორიაზე. მთავარი ადგილი მენანდრეს „ისტორიის“ ჩვენამდე მოღწეულ ნაწყვეტებში უჭირავს ამ „ზავის“ ამბებს, იმ ხანგრძლივ მოლაპარაკებას, რომელსაც აწარმოებდნენ ბიზანტიისა და ირანის წარმომადგენლები 562 წლის ზავის წინ. შემდეგ, ჩვენი ფრაგმენტები აგრეთვე დაწვრილებით ეხებიან 571 წელს პერსარმენიაში [და იბერიაში] მომხდარ აჯანყებას და მის მომდევნო ამბებს (577 წლის საზავო მოლაპარაკების და საომარი ოპერაციის განახლებას 580 წელს). პარალელურად მენანდრე ეხება, რასაკვირველია, დასავლეთის ამბებს (ურთიერთობას ავარებთან, ლონგიბარდებთან და სხვ.).

ჩვენამდე მოღწეულია სულ მენანდრეს „ისტორიის“ 77 (დიდი და პატარა) ნაწყვეტი: ამათგან 15 ფრაგმენტი სვიდას ლექსიკონ-

შია ციტატების სახით მოყვანილი, დანარჩენები—კონსტანტინე პროფიროგენიტის თაოსნობით შედგენილ კრებულებში (Delegationibus და De sententiis). თუ რა წყაროებით სარგებლობდა მენანდრე თავისი ისტორიისათვის, ჩვენ არ ვიცით. „ძნელია იმის თქმა სწერს კ. კრუმბახერი—თუ რა წყაროების მიხედვით აღწერა მენანდრემ ასე დაწვრილებით ეგოდენ [მნიშვნელოვანი], ამბებით მდიდარი პერიოდი. მართალია, ამბავთა ერთი ნაწილის მონაწილე თვით იყო, მაგრამ მისი მოთხრობა იწყება ისეთი ხანით, როდესაც —როგორც ეს მისივე სიტყვებიდან ჩანს—ჯერ კიდევ ძალიან ახალგაზრდა უნდა ყოფილიყო. ირანული ამბებისათვის შეიძლება თეოფანე ბიზანტიელი იყო მისი წყარო“ (K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur², 244). დამატებით შეგვიძლია ჩვენ აღვნიშნოთ, რომ ერთ თავის ძირითად წყაროს თვითონ უჩვენებს მენანდრე. ეს წყარო გახლავთ პეტრე პატრიკიოსი, რომელიც 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს ბიზანტიის წარმომადგენლად იყო (იხ. ზემოთ გვ. 190). მენანდრეს „ისტორიის“ მე-12 ფრაგმენტში ვკითხულობთ: «ისტორიკოსი მენანდრე პეტრე ელჩისა და ხოსროს შესახებ ამბობს: აი, ასეთი სიტყვები იყო წარმოთქმული ორივე მხრით და სხვა აზრები არ გამოთქმულა სვანეთის შესახებ და მეც ერთის მაგიერ სხვა სიტყვები არ მიხმარია; ან თუ რამ სიტყვებში უფრო მდაბიური იყო, ატტიკურით არ გამომითქვამს, რამდენადაც შესაძლებელი იყო... თუ კი ვისმე სურს ზედმიწევნით იცოდეს, თუ რა ილაპარაკეს მაშინ სპარსელთა მეფემ და პეტრემ, წაიკითხოს ეს თვით პეტრეს მოხსენებაში. ყველაფერი, რაც ხოსრომ და როპელთა და სპარსელთა ელჩებმა თქვეს და მოისმინეს, მას ზედმიწევნით აქვს აღწერილი თვით მოქმედთა სიტყვებითვე... საერთოდ, იქ შეიძლება წაიკითხოს ადამიანმა ყველაფერი, რაც და როგორც ილაპარაკეს ორივე სახელმწიფოს კაცებმა ამ დიდი საქმის შესახებ... ხოლო მე იქიდან ამოვიღე ის, რაც საჭირო იყო, და მოკლედ ვთქვი» (იხ. ქვემოთ გვ. 226—227).

მოდწეული ფრაგმენტებიდან ჩვენს ყურადღებას იპყრობენ ის ფრაგმენტები, რომლებშიაც მოთხრობილია ბიზანტიასა და ირანს შორის სვანეთის შესახებ არსებულ დავაზე (ფრაგმენტები 11, 12, 13, 15, 16, 17; იხ. ქვემოთ გვ. 210—233).

562 წ., როდესაც ქალაქ დარაში შეიყარნენ ბიზანტიისა და ირანის ელჩები და შეუდგნენ საზავო მოლაპარაკებას, ყველა საკითხში მიაღწიეს მათ შეთანხმებას, გარდა სვანეთის საკითხისა («ყველა საჭირო საკითხი იქმნა მოწესრიგებული, ხოლო საკითხი სვანეთის

შესახებ ჯერ კიდევ ჰაერში ეკიდა და მხოლოდ ის დარჩენოდათ გაურკვეველი», იხ. ქვემოთ გვ. 213). საქმე ის არის, რომ ბიზანტია-ირანის ომის დროს, 552—556 წლებში, ირანელებს ხელში ჩაუგდიათ სვანეთი (თვით სვანები გადამდგარან ლაზებისა და ბიზანტიელებისაგან და მიმხრობიან ირანელებს); ამიტომ 562 წლის საზაფო მოლაპარაკების დროს ირანელებმა თუმცა შეიტანეს ხელშეკრულებაში, რომ ლაზეთს უცლიდენ ბიზანტიელებს, მაგრამ სვანეთის შესახებ განაცხადეს, სვანები «თავისი არჩევით და თავისი ნებით» მოგვეკედლნენ და, მაშასადამე, ჩვენ მიერ ლაზეთის დათმობა თქვენთვის არ ჰგულისხმობს სვანეთის დათმობასაცო. ბევრი იღავეს ელჩებმა ამ საკითხზე, მრავალნაირი დიპლომატიური ხრიკი იხმარეს, მაგრამ შეთანხმებას მაინც ვერ მიაღწიეს. გადაწყვიტეს ეს საკითხი თვით მეფეს, ხოსროს, განეხილა.

ბითარმაისში იმართება ხელახალი მოლაპარაკება სვანეთის შესახებ. ბიზანტიელთა ელჩი პეტრე და ირანის მეფე ხოსრო არ ზოგავენ არც ძალას, არც დიპლომატიურ ხერხებს, რომ ერთი-მეორე დაარწმუნონ თავ-თავის სიმართლეში: დაიხარჯა არა ერთი მალაღფარდოვანი სიტყვა ორივე მხრით, პეტრემ მლიქვნელ თავმდაბლობასაც კი მიმართა, უქებდა ხოსროს მის სამართლიანობას და მიუთითებდა იმაზე, რომ თუმცა სვანეთი სამართლიანად ეკუთვნოდა ბიზანტიელებს, მაგრამ კეისარი ხოსროსაგან მიღებულ საჩუქრად ჩათვლიდა მასო. დიდ ხანს ვაგრძელდა დავა, მაგრამ «პეტრემ ვერაფერს მიაღწია სვანეთის შესახებ და უშედეგოდ გამობრუნდა მიდიელთა საზღვრებიდან» და ზავი შეიკრა ისე, რომ სვანეთის საკითხი სადავოდ დარჩა. მაგრამ, როგორც ჩანს, ბიზანტია ისე დიდს მნიშვნელობას აძლევდა სვანეთის საკითხს, იმდენად იყო დაინტერესებული, რომ სვანეთიც ლაზეთის ნაწილი ყოფილიყო და, მაშასადამე, მისი ხელქვეითი, რომ შემდეგ ხანებშიაც ბიზანტიას არ შეუწყვეტია შუამდგომლობა და დიპლომატიური მოლაპარაკება სვანეთის შესახებ. იუსტინე II-მ ტახტზე ასვლის უმაღლე (565 წელს) აფრინა თავისი წარმომადგენელი ირანში, რომ ეუწყებინა ხოსროსათვის კეისარის ტახტზე ასვლა და «თუ შემთხვევა მოეცემოდა, სვანეთის შესახებაც ჩამოგდო სიტყვა»; იუსტინე მეფე თანახმა იყო სასყიდელიც მიეცა ირანელებისათვის. ეს დიპლომატიური ნაბიჯიც უშედეგოდ დამთავრდა.

ბუნებრივად ისმის საკითხი, რა გარემოებით იყო გამოწვეული, რომ ბიზანტია და ირანი ასე თავგამოდებით იცავდენ თავიანთ უფლებებს სვანეთზე, რომ იმათ ასე იოლად მიაღწიეს შითანხმობას და

562 წელს მორიგდენ ისეთ დიდ საკითხებში, როგორც იყო ლაზეთის მთლიანად დაცლა ირანელების მხრით, ბიზანტიის აღმოსავლეთის მთავარ სარდლის გასვლა დარადან და სხვ., დბ ვერ შეთანხმდენ სვანეთის საკითხში. მართალია, ორივე მხარე გაკვირით ამბობს, თითქოს სვანეთი უმნიშვნელო ქვეყანა ყოფილიყო. ასე, მაგალითად, ხოსრო ამბობს: «მერმეროე გვითითებდა ჩვენ, რომ ეს უმნიშვნელო ქვეყანაა და არ არის ღავის ღირსიო» (ქვემოთ გვ. 221); იუსტინეს (==მენანდრეს) სიტყვითაც «სვანეთი, მართალია, ღირსშესანიშნავი არ იყო» (გვ. 228). მიუხედავად ამისა ვერც ერთი მხარე ვერ ახერხებს იმის დამალვას, რომ სვანეთი მათთვის, მნიშვნელოვანია. ბიზანტიის ინტერესების გამომხატველი ისტორიკოსი აღნიშნავს: სვანეთი «თავისი მოხერხებული მდებარეობით მეტად სასარგებლო იყო რომაელთა ხელისუფლებისათვის, რათა ამ გზით მოზღვავებულ სპარსელებს კოლხეთის საზღვრები არ აეოხრებინათო» (გვ. 228—229). ალბათ, იგივე აქვს გათვალისწინებული ხოსროს, როდესაც ის სვანებზე ამბობს: «ეს ერთი იმ ტომთაგანია, რომელიც კავკასიის გარშემო ცხოვრობს, ჰყავს მთავარი და ამ ქვეყანაზე სკვითები გადიანო» (გვ. 221). ბიზანტიის ელჩს პეტრეს სვანეთის საკითხი მეტად მწვავედ მიაჩნია, ის ფიქრობს, რომ სვანეთის საკითხში შეუთანხმებლობას შეუძლია ძალიან გამწვაოს ამ ორი სახელმწიფოს, ბიზანტიისა და ირანის, ურთიერთობა. ის ამბობს: «მის შემდეგ რაც ჩვენ ჩავაქრეთ ომის ალი და თითქოს თავისუფლად ამოვისუნთქეთ, მხოლოდ ერთი ნაპერწკალი და დაგვრჩა: ბოროტებათა ნაპერწკლად მე ვგულისხმობ სვანეთს, რომელიც გვემუქრება ჩვენ, რომ უდიდესი უთანხმოების ცეცხლად გადაიქცევა» (გვ. 218).

ამ სიტყვებიდან, ისევე როგორც მთელი საზავო მოლაპარაკების მსვლელობიდან, ნათლად ჩანს, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი იყო ინტერესები ბიზანტიისა სვანეთში და როგორ ცდილობდა ირანი ხელი შეეშალა ბიზანტიის ამ ინტერესებისათვის. თუ რაში გამოიხატებოდა კონკრეტულად ეს ინტერესები, თითქოს არა ჩანს უშუალოდ ამ საზავო მოლაპარაკების დროს წარმოთქმულ სიტყვებში. ერთი რამ კი აქვე გამოსჭვივის: სვანეთს «მოხერხებული მდებარეობა» ჰქონია.

აქ ჩვენ გვსურს მკითხველს მიფუთითოთ იმ კონკრეტულ ინტერესებზე, რომლებიც ბიზანტიას უნდა ჰქონოდა სვანეთში სწორედ მისი «მოხერხებული მდებარეობის» გამო. ამ კონკრეტულ ინტერესებზე უნდა მოგვითხრობდეს მენანდრეს ფრაგმენტები 18—22, სადაც ლაპარაკია ბიზანტიელთა და თურქთა სავაქრო ურთიერთობაზე (ქვემოთ გვ. 234—237).

VI საუკუნეში ბიზანტიის ვაჭრობის ერთ-ერთ მთავარ საგანს წარმოადგენდა აბრეშუმი. ნედლ აბრეშუმს ბიზანტია იძენდა აღმოსავლეთში (ჩინეთ-ინდოეთში) და აქედან ამზადებდა საკუთარ საწარმოებში აბრეშუმის ქსოვილებს, რომლებიც საღებოდა როგორც საშინაო, ისე საგარეო ბაზარზე. მაგრამ ნედლი აბრეშუმი ბიზანტიას უშუალოდ კი არ მოსდიოდა ჩინეთ-ინდოეთიდან, არამედ ირანის მეშვეობით. ეს გარემოება კი მას მეტის-მეტად ურთულებდა ირანთან ურთიერთობას, რის გამოც მან სცადა რამდენჯერმე თავი დაეღწია ირანის მეშვეობისათვის ნედლი აბრეშუმის შეყიდვის საქმეში (იხ. თეოფანე ბიზანტიელის ცნობები ამის შესახებ, ქვემოთ გვ. 253—256 და იქვე ჩვენი შენიშვნები). ერთ-ერთ ასეთ ცდას წარმოადგენს თურქებთან სავაჭრო ურთიერთობის გაბმის სურვილი. სახელდობრ, მენანდრეს 18—22 ფრაგმენტებში მოთხრობილია იმის შესახებ, რომ 568 წელს თურქთა ელჩები ჩავიდნენ კონსტანტინეპოლში და მისცეს წინადადება ბიზანტიის კეისარს იუსტინეს სავაჭრო ურთიერთობის გაბმის შესახებ. საქმე ის არის, რომ ამ დროს თურქებმა ხელში ჩაიგდეს სოგდაიტების ქვეყანა, იმ სოგდაიტებისა, რომელთა ქვეყანა, სოგდიანა, ითვლებოდა აბრეშუმის სამშობლოდ (იხ. ქვემოთ გვ. 255, შენიშვნა 1), და ცხადია ისინი ეძებდნენ ბაზარს ამ აბრეშუმისათვის. ირანის მეფემ ხოსრომ არ მისცა მათ ნება ირანის ბაზარზე გაეტანათ ეს აბრეშუმი, რადგან არ სურდა გაეჩინა მეტოქეები საკუთარ ბაზარზე აბრეშუმით ვაჭრობის დარგში. ამიტომაც სოგდაიტების რჩევით თურქებმა კონსტანტინეპოლში გააგზავნეს ელჩები სავაჭრო ხელშეკრულების დასადებად. იუსტინესაც სწორედ ეს უნდოდა და მან სიხარულით მიიღო თურქთა ელჩები; ესენი რომ უკან მიდიოდნენ, თან გააყოლა თავისი ელჩი ზემარქე; ხოლო ეს უკანასკნელი რომ თურქთა ქვეყნიდან კონსტანტინეპოლში ბრუნდებოდა, თურქებმა მას გააყოლეს თავიანთი წარმომადგენლები. ყველა ამ სამივე მგზავრობის მარშრუტი ჩვენთვის ცნობილია: სამივეჯერ გზა გადის კავკასიის ზეკარებით, სწორედ იმ ტერიტორიის გავლით, სადაც მაშინდელი სვანეთია საგულისხმებელი. სახელდობრ, ეს მგზავრობები აღწერილია შემდეგნაირად: 1) თურქთა პირველი მგზავრობის დროს მათმა ელჩმა მანიაქმა «მეტად დიდი გზა განვლო; გაიარა ბევრი ქვეყანა, მთები, მალა აწვდილი ღრუბლებამდე, დაბლობები და ჭაობები და მდინარეები, შემდეგ გადმოლახა თვით კავკასიის მთა და, ბოლოს, მოვიდა ბიზანტიონში» (ქვემოთ გვ. 234). 2) ზემარქეს მოგზაურობის მარშრუტი კონსტანტინეპოლიდან თურქთა ქვეყანაში არ არის შემონახული მენანდრეს ფრაგმენტებში; სამაგიეროდ

მითითება ამ მარშრუტზე მოეპოვება იოანე ეპიფანიელს, რომელიც სწერს: «იუსტინე მეფემ ელჩები მიიღო და მათ გაბრუნებისას თან გააყოლა ზემარქე, სპარსელებმა მოისურვეს ფულით მოესყიდათ ალანები, რომელთა ქვეყანაზე უნდა გაეგლოთ იმათ» (იხ. ზემოთ გვ. 199), 3) მესამე მგზავრობა, ზემარქესი და თურქებისა თურქთა ქვეყნიდან კონსტანტინეპოლისაკენ დაწვრილებით აქვს აღწერილი მენანდრეს: სირ-დარიას, ვოლგის, უგურთა ქვეყნის, მდინარე კოფენის გავლით (გზაზე, სხვათა შორის ირანელები ჩაუსაფრდენ) მგზავრები «დიდის შიშით მოვიდენ ალანიაში..... საროდიმ (ალანთა წინამძღოლმა) ურჩია ზემარქესა და მის კაცებს არ წასულიყვნენ მისიმიანთა ქვეყანაზე მიმავალი გზით, რადგან სვანეთის მახლობლად სპარსელები არიან ჩასაფრებულო; შინ დაბრუნება უმჯობესია ეგრეთწოდებული დარინის გზითო. ეს რომ გაიგო ზემარქემ, მისიმიანთა ქვეყანაზე გაგზავნა ათი მებარგე, აბრეშუმით დატვირთული, რომელთაც შეცდომაში უნდა შეეყვანათ სპარსელები, თითქოს აბრეშუმში წინასწარ იყო გამოგზავნილი, და ისინი დაწინაურდენ... მებარგენი წავიდენ, ხოლო ზემარქე დარინის გზით მივიდა აფსილიაში: მისიმიანთა გზა მან უარჰყო, დასტოვა ის მარცხნივ; ამ გზით საფიქრებელი იყო, რომ თავს დაესხმოდენ სპარსელები. მოვიდა როგატორიონში, შემდეგ ევქსინის პონტამდე და მერე ნავებით მდინარე ფაზისამდე, შემდეგ ტრაპეზუნტში» (გვ. 236—237). ამგვარად ცხადია, რომ აბრეშუმით დატვირთული თურქების გზა გადიოდა ისეთ ტერიტორიაზე, რომლის უშიშროება დამოკიდებული იყო იმაზე, თუ ვის ხელში იყო სვანეთი. რადგან ამ დროს სვანეთი ირანელებს უჭირავთ, ისინი «სვანეთის მახლობლად» უსაფრდებიან ვაჭრებს, რომელთა გზა სვანეთის მეზობლად მდებარე მისიმიანთა მიწაწყალზე გადიოდა.

ამ მიმოხილვის შემდეგ ჩვენთვის ცხადი უნდა იყოს, რომ ერთ-ერთი მიზეზი სვანეთის საკითხის გამწვავებისა საზავო მოღვაწეების დროს ის უნდა ყოფილიყო, რომ სვანეთზე (ან მის მეზობლად, მახლობლად) გადიოდა ის გზა, რომლითაც ბიზანტია ფიქრობდა აბრეშუმის შემოტანას თურქთა ქვეყნიდან, რათა ამნაირად თავი დაეღწია ირანის მეშვეობისათვის აბრეშუმით ვაჭრობის დარგში. ირანი, თავისი მხრით, რასაკვირველია, ყოველ ღონეს იხმარდა, რომ დაეხშო ბიზანტიისათვის ეს გზა.

ამგვარ ასპექტში წარმოგვიდგება ჩვენ, მასალების ზოგადი განხილვით, სვანეთის საკითხი VI საუკუნეში. ჩრდილოეთიდან ლაზეთში გადმოსავალი ერთ-ერთი გზა, ჩანს, გადიოდა სვანეთის მოსაზღვრე ტერიტორიაზე, სახელდობრ, იმ ნაწილში, რომელიც მისიმიანთა მი-

წაწყალს აკრავდა. ეს ის ნაწილი უნდა იყოს სვანეთისა, რომელსაც ამჟამად „ჭვიბერი“ ეწოდება. ამ თვალსაზრისით მივუდევით ჩვენ მენანდრეს ფრაგმენტებში მოცემულ ცნობებს, როდესაც 1931 წლის ზაფხულში საქ. მუზეუმის მიერ სვანეთში მოწყობილ სამეცნიერო ექსპედიციაში მონაწილეობას ვღებულობდით და განსაკუთრებული ყურადღება შევაჩერეთ ჭვიბერის თემზე, სადაც ჩვენ მიერ მოხილულ იქნა ადგილობრივი გზები, ისევე როგორც ლითონის საწარმოთა ძველი ნაშთები (შდ. „საქ. მუზეუმის მოამბე“ ტ. VII, ტფ. 1933, გვ. 357 შმდლ.). წინასწარმა მოხილვამ დაგვარწმუნა, რომ ჭვიბერის რაიონს განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა წარმოებისა და ვაჭრობის თვალსაზრისით ამ რაიონში და ეს გასაგებიც არის, თუ ის იმ გზაზე მდებარეობდა, რომელიც ლაზეთს აერთებდა კავკასიის ჩრდილოეთ მხარესთან.

ეს წინასწარი შენიშვნები მენანდრეს ფრაგმენტებში სვანეთის შესახებ მოცემულ ცნობებზე, ვფიქრობთ, ადასტურებს იმას, თუ რა ძვირფას მასალას შეიცავენ ისინი იმ ძრვათა შესახებ, რომელთაც ვამჩნევთ როგორც ლაზეთის ისე ბიზანტიის ცხოვრებაში VI საუკუნეში.

ჩვენს განკარგულებაში იყო შემდეგი გამოცემები:

Niebuhrus B. G. Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci, Malchi, Menandri... *historiarum reliquiae*. Bonnae 1829.

Müllerus Carolus, *Fragmenta Historicorum Graecorum* IV, 200—269. Parisiis 1885.

Dindorfius L. *Historici Gr. Min. v. II*, 1—131. Lp. 1871.

De Boor Carolus, *Excerpta de legationibus (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta)*, 170—221, 442—477. B. 1903.

Boissevain Urs. Ph., *Excerpta de sententiis (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta)*, 18—26. Berolini 1906.

Stritter J. G. *Memoriae Populorum... T. IV. Petropoli* 1779.

Cousin, *Histoire de Constantinople, depuis la règne de l' Ancien Justin jusqu' à la fin de l' Empire*. T. III, 17—102. P. 1685.

Дестунис Сп. *Византийские Историки Дексипп, Эв-напий, Олимпиодор, Малх, Петр Патрикий, Менаандр, Кандид, Ноннос и Феофан Византиец*, 311—470. СПб., 1860.

Ган Карл, *Известия древних греческих и римских писателей о Кавказе*, II (СМОМПК вып. IX, 1—215). Тф. 1890,

დროებითი ზავი ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის.

“Οτι ἐπειδὴ Μῆδοι τῆ περιμα-
χίτη τῶν Κόλχων χώρα προσ-
καθεζόμενοι, ὡς ἂν ποιήσωνται
γε αὐτὴν κατήκοον, μετὰ πολλοὺς
ἔτους ἀγῶνας χρόνου τε συχνοῦ
τριβέντος αὐτοῖς οὐδὲν τι πέραι-
τέρω ἔδρασαν, ἀλλὰ γὰρ τὰ τε
πλειονα τῆς Λαζικῆς καὶ ὁ Φᾶ-
σις ἢ πόλις, ἔνθα λέγεται εἶναι
τὰ τοῦ Αἰήτου βασιλεια, οὐδὲν
ἦττον ὑπὸ Ῥωμαίους ἐτόγχανον
ἕντα· τέλος δὲ ἔδοξε Ῥωμαίους
τε καὶ Πέρσαις, ὧν μὲν ἐν κα-
τοχῇ ὑπῆρχον, εἴτε φρούρια εἴτε
ἕτερα ἄττα οὐτι μεταθίβειναι, εἶ-
ναι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ μέχρις οὐ
ἀσφαλέστερον διευκρινισθῆναι τὰ
τῆς διαφορᾶς. καὶ τοῖσιν ἔδοκει
οὐκ ἄλλως, ἐκεχειρία τέ τις ἐγε-
γόνει ὅσον οὐπω τελεωτάτης εἰ-
ρήνης ἔχουσα ἐλπίδα. τὰ τε μέ-
γιστα τῶν πολιτευμάτων ἰσχυρίαν
ἦγον (HGM II, 2 — 3; de Boor 170).

ფრგ. 3. როდესაც მიდიელებმა
კოლხთა სადავო მიწაწყალი დაიკი-
რეს, რომ იგი თავის ქვეშევრდომად
გაეხადათ, დიდი ხნის განმავლობაში
ამდენი ბრძოლის შემდეგაც ვერა-
ფერს მიაღწიეს და მეტი წილი ლაზი-
კისა და ქალაქი ფასისი, სადაც ამბო-
ბენ, აიეტის სამეფო იყო, მაინც რომ-
მაელების ხელში იყო. ბოლოს, რომ-
მაელებმა და სპარსელებმა გადა-
სწყვიტეს არაფერი იმიდან, რაც მათ
ეპყრათ, არც სიმაგრეები, არც სხვა
რამ, არ გადაეცვალათ, არამედ
დარჩენილიყო მათ ხელში, ვიდრე
საბოლოოდ არ გაარჩევდნ სადავო
საკითხებს. ასეც გადაწყვიტეს, და
დადებულ იქმნა დროებითი ზავი,
რომელიც იმ იმედის შემცველი იყო,
რომ მალე სრულყოფილი ზავი იქნე-
ბოდა შეკრული, და ეს უდიდესი სა-
ხელმწიფოებიც მშვიდ ცხოვრებას
მიეცნენ¹.

ავარების შესახებ.

Περὶ Ἀβάρων, ὡς πολλὰ περινο-
σπήσαντες ἦκον ἐς Ἀλανούς, καὶ
ἔκείται ἐγένοντο Σαρωσίου τοῦ
Ἀλανῶν ἡγουμενίου, ὡς ἂν δι’

ფრგ. 4. ავარების შესახებ: ბევრი
ხეტიალის შემდეგ მოვიდნ ისინი
ალანთა ქვეყანაში რ ემუდარებოდნ
ალანთა წინამძღოლს საროსის, რომ

¹) როგორც ხემათ იყო მოხსენებული, მენანდრე განაგრძობს აგათიას
„ისტორიას“ იქიდან, სადაც უკანასკნელი შეჩერდა, ე. ი. 558 წლიდან. ამ ნაწყვეტში
მენანდრე ჰგულისხმობს იმ ბრძოლებს, რომლებიც VI საუკ. ორმოცდაათიან წლებში
მოხდა დასავლეთ ლაზეთის ტერიტორიაზე (ტელეფისში, ნესოსთან, არქეაოლის-
თან, ფოთში და სხვ.), რის შესახებაც მოგვითხრობს აგათიას (იხ. ხემათ სათა-
ნადო ადგილები), და იმ დროებით ზავს, რომლის შესახებაც აგათიას აქვს მოთხ-
რობილი IV, 30 (იხ. ხემათ).

αὐτοῦ γνῶριμοι ἔσονται Ῥωμαίοις. ὁ δὲ Ἰουστίνῳ τῷ Ἱερμανοῦ, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν ἐν Λαζიკῇ καταλόγων ἐξηγουμένῳ, τῶν Ἀβάρων πέρι ἐδιᾶλωσεν, ὁ δὲ Ἰουστίνος Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ, καὶ δὴ ἐνεκελεύσατο ὁ βασιλεὺς τῷ στρατηγῷ στέλλειν ἐς Βυζάντιον τὴν πρεσβείαν τοῦ ἕθνους (HGM II, 4; de Boor 442).

Τοῦ δὲ Βαλεντίνου ἐκεῖσε ἀφικομένου καὶ τὰ δῶρα παρασχομένου καὶ ὅσα ἐσίμηνεν ὁ βασιλεὺς ἐξείποντος, πρῶτον μὲν ἐξεπαλεμώθησαν Οὐნიούρις, εἶτα Ζάλοις, Οὐნიκῷ φύλῳ καὶ Σαβείρους δὲ καθεῖλον (HGM II, 5; de Boor 443, 6—9).

მისი საშუალებით გასცნობოდენ რომაელებს, იმანაც (ე. ი. საროსიმ) აცნობა ავარების შესახებ იუსტინეს, გერმანეს შვილს¹, რომელიც იმ დროს ლაზიკეში მყოფ ჯარს წინამძღოლობდა, ხოლო იუსტინემ— იუსტინიანე მეფეს. მეფემაც სტრატეგოსს დაავალა გამოეგზავნა ბიზანტიონში ამ ტომის ელჩები.

ფრგ. 5. როდესაც იქ (ე. ი. ავარებთან) ვალენტინე მივიდა და გადასცა საჩუქრები და უთხრა, რაც მეფემ დააბარა, ისინი ჯერ უიგურებს შეებრძოლნენ, შემდეგ ზალებს, ჰუნთა ტომს: ხოლო საბირები კი გაანადგურეს.

ორმოცდაათწლიანი ზავი (562 წ.).

“Ὅτι ἀνὰ τὴν ἕω τε καὶ Ἀρμενίαν τελεωτάτη τις εἶναι εἰρήνη ἐδόκει, κατὰ δὲ τὴν Λαζიკὴν ἐκεχειρίξ ἦν Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρσαις. ἐπεὶ οὖν ὥσπερ ἡμῶν τὴν εἰρήνην ἄπῃρχεν, ἐδέδοκτο δὲ Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν τοῖς βασιλεῦσι πληρεσ-τάτην ἡσυχίαν ἄγειν, τούτου ἕνεκα Ἰουστινιανὸς στέλλει Πέτρον, ὃς τῶν κατὰ τὴν ἀσλίην ταγμα-τῶν ἡγεῖτο, διαλεχθῆσόμενον

ფრგ. 11. აღმოსავლეთითა და არმენიაში, მგონი, საბოლოო ზავი იყო შეკრული რომაელებსა და სპარსელებს შორის. ხოლო ლაზიკეში დროებითი ზავი. რადგან თითქოს ნახევრად იყო დასრულებული ზავის საქმე, ხოლო როგორც რომაელთა ისე სპარსელთა მეფეებს საჭიროდ მიაჩნდათ სრული სიმშვიდის დაშვარება, ამიტომ იუსტინიანე გზავნის პეტრეს², რომელიც სამეფო კარის რაზმებს უფროსობ-

1) იუსტინე გერმანეს ძე, რომელიც მარტინეს გადაყენების შემდეგ დაინიშნა magister militum per Armeniam (იხ. ზემოთ გვ. 30).

2) საზავო ხელშეკრულების დასადებად გაგზავნილი პეტრე—ეს ისტორიკოსი პეტრე პატრიკოსია, რომლის საისტორიო ნაშრომის ნაწყვეტები მოყვანილია ამ წიგნში.

Χοσρόη περι τῶν καθόλου σπυ-
δῶν. καὶ τίνων ἀφικομένου ἐν
τοῖς ἑρίοις τοῦ Δάραι, κατὰδὴλόν
τε ποιήσαντος τῶ τῶν ἐφῶν βαρβά-
ρων βασιλεῖ ὡς πάρεστιν ἐπι-
κηρυκευσόμενος¹ ἀμφὶ τοῦ κατα-
φίσεσθαι τὰ ὄπλα ἐκασταχόσε, ἐκ-
πέμπεται αὐτόθι καὶ Περσῶν
πρεσβευτῆς, ᾧ δῆτα ὑπῆρχε μὲν
ἀξίωμα τὸ Ζίχ², μέγιστόν τι τοῦτὸ
παρὰ τῆς Πέρσαις γέρας, προση-
γορία δὲ αὐτῷ Ἰεσδεγουσνάφ.
οὗτος δὲ παρευναστήρ τοῦ κατ'
αὐτὸν βασιλέως ὑπῆρχε. καὶ
τίνων ἐν ταῦτῷ γενόμενοι οἱ
πρέσβεις, καὶ τῶν κατ' αὐτῶν
ἐπίχωριων ἀρχόντων εἰς ἐν ξυ-
αθροισθέντων, κατέστησαν ἐς
ἐκκλησίαν (HGM II, 10; de
Boor 171).

Οἱ ἀμφοτέρων ἑρμηνεῖς διασα-
φηνίσαντες ἐφ' ἑκάτερα μέρη τὰ
ρήματα διδάσκαλοι τῶν νοημά-
των ἐρίγνοντο, πλείστων καὶ ἐτέ-
ρων ἀπερριμμένων λόγων, νῦν
μὲν αὐτοῦ τοῦ χρεῖδους χάριν,
νῦν δὲ καὶ κόμπου ἕνεκα καὶ τοῦ
μὴ δοκεῖν ἦττον ἔχοντας τῆς εἰ-
ρήνης ἐφίσεσθαι. Πέρσαι μὲν διη-
νεκεῖς ἠξίουν ἔασεσθαι τὰς σπυ-
δάς, πρὸς δὲ γε καὶ χρουσίον
ρήτὸν ἐφ' ἑκάστῳ ἐνιαυτῷ ὑπὲρ
τοῦ μὴ κεχρησθῆαι τοῖς ὄπλοις
κομίζεσθαι ἀπὸ Ῥωμαίων καὶ
τέσσαράκοντα μὲν ἐτῶν, τὸ γοῦν

და, რომ მოელაპარაკოს ხოსროს
საზოგადო ზავის შესახებ და, აი,
როდესაც იმან მიაღწია დარას
სახლვრებს და აცნობა აღმოსავლე-
თის ბარბაროზთა მეფეს, მოვედი
იმის გამოსაცხადებლად, რომ ყველ-
გან იარაღი დავეაროთო, იქ გაიგ-
ზავნა სპარსელთა ელჩიც, რომელ-
საც ჰქონდა ზიქის პატივი — ეს უდი-
დესი პატივია სპარსელებში — ხოლო
სახელი მისი იყო იესდეგუსნაფ. ის
იყო თავისი მეფის საწოლთუხუცესი.
ამრიგად, აქ რომ მივიდენ ელჩები
და ადგილობრივი მმართველებიც
შეკრიბეს, დაიწყეს მოლაპარაკება...
(სიგყიბი ჩანმოსთიქის ჰიგრიმ და
შიქმა)..

..... ორივე ელჩის მთარგმნელებ-
მა განმარტეს ორივე მხრის მიერ
წარმოთქმული და მათი აზრები
გადმოსცეს; ბევრი სხვა სიტყვებიც
ითქვა, ზოგი საჭიროების გულის-
თვის, ზოგი დასაკვებნად, რათა
არ ჰგონებოდა ვისმე, რომ ზავს
უძღურების გამო ესწრაფოდენ.
სპარსელები ფიქრობდენ, რომ
ზავი სამუდამო უნდა ყოფი-
ლიყო, გარდა ამისა ყოველწლიურად
უნდა მიეღოთ რომაელებისაგან გან-
საზღვრული ოქრო, იმისთვის, რომ
იარაღისათვის ხელი აღარ მოე-
კიდათ: ისიც წინდაწინ უნდა

1) ἐπικηρυκευσαμένος BE, κηρυκευσαμένος MP, ἐπικηρυκευσεμένος Beae.

2) ἀξίωματι Ζίχ Q, ἀξίωμα το Ζίχ Hoesch.

ἐλάχιστον τριάκοντα, προειληφό-
 τας ἐκτὸς συντελεσθησομένων¹
 ἐνὶ ξυναθροισμῷ, οὕτω βούλεσθαι
 κατατιθέναι τὰ ὄπλα. Ῥωμαῖοι
 δὲ τοῦναντίον ὀλιγοχρονίους τὰς
 ξυνοθήκας εἶναι ἐβούλοντο, πρὸς
 τοῖς μήτε μὴν κατατιθέναι τι
 ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. ἀμιλλῆς δὲ
 περὶ τούτου ἐπὶ μέγα κινηθείσης
 καὶ λόγων προελθόντων ἤμιστα
 ὀλίγων, τέλος ἔδοξεν ὥστε ἐπὶ
 πενήτηκοντα μὲν ἔτη ξυνεσθάναι
 τὴν εἰρήνην, Ῥωμαίοις δὲ ἀποδο-
 θῆναι τὴν Λαζικήν· στερρὰς τε
 εἶναι καὶ ἐρρωμένας τὰς ξυνοθή-
 κας καὶ κρατεῖν ἕκασταχόσε, τοῦ-
 το μὲν κατὰ τὴν ἔω, τοῦτο δὲ
 καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ², ἀλλὰ γὰρ καὶ
 ἐν αὐτῇ δῆπου τῇ Λαζικῇ, οὕτω
 μέντοι ὡς τριάκοντα χιλιάδας
 ἔτησίαις χρυσοῦ νομισματός ἀπο-
 φέρεσθαι Πέρσας³ τῆς εἰρήνης ἔνε-
 κα ἀπὸ Ῥωμαίων. ἐβεβαιώθη δὲ
 τοῦτο ὥστε Ῥωμαίους ἐν ὁμάδι
 δεκαετίας πρὸς ὄνητα προπαρα-
 σχεῖν οὕτω· παραχρῆμα μὲν ἐνιαυ-
 τῶν ἑπτὰ, καὶ μετὰ τὴν τῶν ἑπτὰ
 ἔτων παραδρομήν, οὐκ ἐς ἀνα-
 βολήν, κατατιθέναι τῶν λοιπῶν
 τριῶν ἔτων τὴν συντέλειαν· εἰθ'
 οὕτω καθ' ἕκαστον ἔτος πορίζεσ-
 θαι Πέρσας τὸ ἄρισμένον ἐνιαυ-
 σιαῖον. ἔδοξε δὲ καὶ περὶ τοῦ
 κατασκαφῆναι τὸν μοναστήριον
 οἶκον τὸν λεγόμενον Σεβανδόν⁴.

მიეღოს ერთად ორმოცი, ან უკი-
 ლურეს შემთხვევაში ოცდა ათი
 წლის თანხა და მაშინ დაჰყრიდენ
 ისინი იარაღს. რომაელებს კი, პი-
 რიქით, უნდოდათ, რომ ხელშეკ-
 რულება მოკლევადიანი ყოფილიყო
 და გარდა ამისა არც რისამე გა-
 ლება სურდათ ზავისათვის. მის შემ-
 დეგ, რაც ამის შესახებ ღიდი და-
 ვა ატყდა და ცოტა სიტყვები არ
 დაიხარჯა, ბოლოს გადასწყვიტეს
 შეეკრათ ზავი ორმოცდაათი წლით
 და რომაელებს მისცემოდა ლაზიკე-
 ხელშეკრულება უნდა ყოფილიყო
 მტკიცე და ურყვეი და მას ძალა
 უნდა ჰქონოდა ყველგან, როგორც
 აღმოსაელეთით, ისე არმენიაში
 და რასაკვირველია თვით ლაზიკე-
 შიც, იმ შემთხვევაში თუ სპარსე-
 ლები ამ ზავისთვის რომაელებისა-
 გან მიიღებდენ ყოველწლიურად
 ოცდაათ ათასს ოქროს. დადგენილ
 იქმნა ისიც, რომ ათი წლის თანხა
 წინდაწინ ერთად მიეცათ რომაე-
 ლებს შემდეგნაირად: შვიდი წლისა
 მაშინვე, და შვიდი წლის გასვლის
 შემდეგ, ვადის გაუგრძელებლად,
 დანარჩენი სამი წლის გადასახადი
 უნდა გაეღოთ; შემდეგ სპარსელებს
 ასევე ყოველ წელიწადს უნდა მის-
 ცემოდა განსაზღვრული წლიური
 გადასახადი. დაადგინეს აგრეთვე
 დაენგროათ სამონასტრო სახლი
 ეგრეთწოდებული სევანისა, რომ-
 ელიც აგებული იყო საზღვარზე,

1) προειληφотας παν το συντελεσθησομενον Nieb.

2) κατὰ τὴν ἐν Ἀρμενίαι Ὀ, κατὰ τὴν ἀμοზალა ბ ე კ ე რ მ ა .

3) Περσαις Ὀ, Περσας Hoesch.—4) Σεβαστιανον MP და Dind.

καὶ ἰδρυμένον ἐν τοῖς μεθορίοις, καὶ ἀπολήψεσθαι Ῥωμαίους τὸν τόπον, Ῥωμαίων μὲν καθιεστώτα ἀπ' ἀρχῆς, Περσῶν δὲ παρασπονδησάντων καὶ ἐν κατοχῇ τοῦ τοῦ ἴδῃ γενομένων, τείχει τε κατησφαλισμένων τὸ ἰλαστήριον

და ის აღვილი რომაელების ხელში დარჩენილიყო, რადგან თავიდანვე ის რომაელებს სჭერიათ, ხოლო სპარსელებს ზავის დარღვევის შემდეგ მფლობელობაში ჰქონოდათ ის და ტადარი კედლით გაემავრებიან². (HGM II, 14, 18—15, 22; de Boor 174, 35—175, 27).

დავა სვანეთის შესახებ.

Εἶτα διελέγοντο αὐτοῖς περὶ τῶν πρακτέων. ἀπαντα μὲν γάρ, ὡς ἐνήν, τὰ ἀμφίβολα ἐν τάξει καὶ κόσμῳ καθιεστήκει. τὰ δ' οὖν περὶ Σουανίαν ἔτι ἐν μετεώρῳ ὑπῆρχε καὶ ὑπελέλειπτό σφισι μόνῃ¹ ἐπ' ἀμφιβόλῳ. τῷ τοι ἔλεξεν ὦδε Πέτρος: «Πλείστων ἐπαίνων ἄξιός ἐστιν ἀνὴρ ὃς τέλεια βουλευόμενος τέλειον ἐπιθήσει ταῖς πράξεσιν τοῦ πέρας. εἰ γὰρ ἔλλειπει τι τῶν δεόντων, ἔλλιπές οἶμαι καὶ τῷ βουλευομένῳ τὸ φρόνημα. οὐκ εἰκῆ δὲ καὶ μάτην εἴρηται νῦν ἡμῖν ὁ λόγος· πρὸς σὲ δὲ φερόμενος, ὦ Ζίχ, Ῥωμαῖοις τε καὶ Πέρσαις φανήσεται λυσιτελέστερος. εἰπὺμι δὲ πῶς φανερώτερον. Σουανία Ῥωμαῖοις ὑπῆρχε καὶ Ῥωμαῖοι Σουάνοις ἐκέλευον. ἀμέλει Τζαθίου Σουάνων ἔξηγουμένῳ Δείτατός τις Ῥωμαῖος ἀνὴρ

..... შემდეგ კვლავ ისაუბრეს საქმეების შესახებ, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, ყველა საეჭვო საკითხი იქმნა მოწესრიგებული. ხოლო საკითხი სვანეთის შესახებ ჯერ კიდევ ჰაერში ეკიდა და მხოლოდ ის დარჩენოდათ მათ გაურკვეველი. აი, პეტრემ ასეთი სიტყვით მიმართა მას (ი. ი. შიქს): „უაღრესი ქების ღირსია ის ადამიანი, რომელიც სასარგებლო საქმეებზე ზრუნავს და კიდევაც მიიტანს საქმეს სასარგებლო დასკვნამდე: თუ მას კიდევ რამე დარჩება გასაკეთებელი, მე ვთქვამ, ნაკლებევანი ყოფილა თვით მზრუნველის ჭკუა. მოუფიქრელად და ტყუილ-უბრალოდ არ ვამბობ მე ეხლა ამ სიტყვას: შენადმი არის ის მიმართული, ზიქ, და რომაელებისთვისაც და სპარსელებისთვისაც ის ფრიად სასარგებლო აღმოჩნდება. უფრო გარკვევით გეტყვი მე შენ. სვანეთი რომაელებისა

¹) μονα Hoesch.

²) ამ 562 წლის საზავო ხელშეკრულების ცალკე მუხლების შესახებ იხ. ქვემოთ 83. 217.

τῶν ἔκεισε Ῥωμαϊκῶν καταλόγων ἐτύγχανε προεστώς· ἀλλὰ καὶ ἕτεροί τινες Ῥωμαίων ἐν Σουάνοις ἐποιοῦντο τὰς διατριβάς· δυσμενείας δὲ τινος γενόμενης¹ μεταξὺ τοῦ Λαζῶν βασιλέως καὶ Μαρτίνου τοῦ Ῥωμαίου τηλικῶτα ἔκεισε στρατηγούντος, τούτου ἕνεκα ὁ Κόλχος εὐκ ἀπέστειλε Σουάνοις τὸ σὺνηθές σιτηρέσιον. ἕθως γὰρ πέμπεσθαι σίτον ἐκ τοῦ Κόλχων βασιλέως. διὸ δυσανασχετοῦντες οἱ Σουάνοι² τῷ τῶν νενομισμένων ὑστερηθῆναι, κατὰδῆλον ἐπισήσαντο Πέρσας ὡς, εἰ γενήσονται αὐτοῦ, Σουανίαν³ ἐγχειρῶσιν αὐτοῖς. ἐν τοσοῦτῳ Δεισατῷ⁴ καὶ τοῖς ἑτέροις ἡγεμόσι τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων ἔφασαν ὅτι “πολυπληθία Περσῶν ἀγγέλλεται χωροῦσα κατὰ Σουάνων, πρὸς ἣν ἀξιόμαχον εὐκ ἔχομεν δῖναμιν. ἀλλὰ τὸ συνείσον βουλευσασθε, ξὺν ταῖς ἐνταῦθα Ῥωμαίων καταλόγοις ὑποχωροῦντες τῇ Μηδικῇ στρατιᾷ.” τοσοῦτῳ χρῆσάμενοι Σουάνοι⁵ δόλω καὶ δῶρις ἀναπέσαντες τοὺς τῶν καταλόγων ἐπιστάτας, ἀπεβάλοντο παρὰ σφῶν τὴν Ῥωμαίων φυλακὴν. οἱ δὲ Πέρσι ξὺν τάχει παραγεγόμενοι

ოყო და რომაელები სვანებს ბრძანებლობდნენ. და აი, როდესაც სვანებს წათი წინამძღოლობდა, ერთი რომაელი, დეიტატე, იქ მყოფ რომაულ ჯარებს მეთაურობდა; სვანების ქვეყანაში სხვა რომაელებიც ცხოვრობდნენ. მის შემდეგ, რაც ლაზთა მეფესა და იმ დროს იქ მოსარდლე რომაელ მარტინეს შორის რაღაც მტრობა ჩამოვარდა, ამის გამო კოლხმა აღარ გაუგზავნა სვანებს ჩვეულებრივი სურსათი: ჩვეულებრივ პური მათ კოლხთა მეფისაგან ეგზავნებოდათ. ამიტომ სვანებმა იმაზე გაჯავრებულებმა, რომ მათ მოუსპეს დაწესებული დახმარება, შეუთვალეს სპარსელებს, რომ, თუ ისინი იქ მოვიდოდნენ, სვანეთს მათ ჩააბარებდნენ. ამავე დროს დეისატეს და რომაელთა რაზმების სხვა წინამძღოლებს უთხრეს: ამბობენ, რომ აუარებელი სპარსელი მოდის სვანების წინააღმდეგ, მათთან შესაბრძოლებლად ჩვენ ძალა არ შეგვწყვეს. იფიქრეთ იმაზე, თუ რა უფრო სასარგებლო იქნება და აქ მყოფ რომაელი რაზმებითურთ მიდიელთა ჯარს დანებდით. ასეთი სივერავე რომ იხმარეს სვანებმა და საჩუქრების საშუალებით რომ მიიმხრეს რაზმების მეთაურები, განდევნეს კიდევაც თავისი ქვეყ-

1) ტინოს ოსიჲს Hoesch., τ. γενομενης Nieb.

2) Σουνοι E, Σουνοι || Σαννοι X, Σουანი Hoesch.

3) Σουανιαν Hoesch., Σουανιον O.

4) Δεισατω E, Εξισατω X. სემოთ, წინა გვერდის 31 სტრიქონში, იგივე პირი მოხსენებულად Δეიტათს.

5) Σουანი O || Σουანი Hoesch.

Σουανίαν ἔλαβον. ληπτέον. οὖν ἐντεῖθεν ὡς καὶ Ῥωμαίων ἀνέκαθεν ἠπῆρχεν καὶ Ῥωμαίοις ἀρμόζει τήμερον. “εἰ γὰρ δικαιοσύνη Λαζικής κύριοι καθεστήκαμεν, καθὰ δῆπουθεν ἡμεῖς ἐφηφισασθε, Σουανίας τῆς ὑπὸ Λαζικήν οὐκ ἀπὸ τρόπου δεσπύσομεν.” ὁ δὲ Σαυρήνας ἔφη “ἄχθεσθε μᾶλλον Ῥωμαῖοι, ὅτι ἔθνος ἀμψαίρετα καὶ ἔκουσῶς προσεπέλασεν ἡμῖν.” ὁ Ζίχ ὑπολαβὼν ἔφη “αὐτόνομοι γεγόνασι Σουάνοι καὶ σὺ πάποτε τῆ Κόλχων ὑπεκλίθησαν ἀρχῆ.” ἀπὸ αὐτοῦ ὡς τὸν Ζίχ ἔλεξεν ὁ Πέτρος “εἰ γε μὴ βούλει, ὦ Ζίχ, ἐν τοῖς τῆς εἰρήνης συμβολαίοις ὀνομασθῆ¹ Σουανίαν ἐγχαράξαι, σήμερον ὡς ἀποδίδωας μοι Λαζικήν ξὺν τοῖς ὑποτεταγμένοις ἔθνεσιν αὐτῆ.” ὁ Ζίχ “εἰ τόσσο” ἔφη “ποιήσω, ἄδειά σοι δοθήσεται καὶ περὶ Ἰβηρίας ἀμφισβητεῖν, κατ’ ἐξουσίαν τε εἶποις ἂν ὡς καὶ αὐτῆ κατήκοος ἐγεγόνει Λαζῶν.” “ἔγδηλας” ἦ δὲ ὁ Πέτρος “γεγένη-

ნიდან რომაელთა ჯარი. სპარსელე-ბი კი მალე მოვიდენ და აიღეს სვანეთი². აქედან გასაგებია, რომ როგორც წინათ ის რომაელების იყო, ისე ეხლაც ის რომაელებს ეკუთვნის. თუ ჩვენ სრულიად სამართლიანად ლაზიკის უფალნი გავხდით, როგორც ეს თქვენ ცხადად დაადასტურეთ, უსამართლოდ არც ლაზიკისაგან დამოკიდებული სვანეთის მფლობელნი ვიქნებით“. ხოლო სურენამ უთხრა: „თქვენ ძალიან ჯავროთ, რომ ხალხი თავისი არჩევით და თავისი ნებით ჩვენ მოგვეკედლა“. ზიქმა დასძინა: „სვანები თვითთავადნი იყვნენ და არასდროს კოლხების ძალაუფლებას არ ექვემდებარებოდენ“. პეტრემ კვლავ უთხრა ზიქს: „თუ არ გსურს, ზიქ, რომ საზავო ხელშეკრულებაში სვანეთის სახელი აღბეჭდო, აღნიშნე, რომ მიბრუნებ ლაზიკეს მისდამი დაქვემდებარებულ ტომებითურთ“. ზიქმა უთხრა: „მე რომ ეს ვქნა, შენ საშუალება მოგეცემა იბერიის შესახებაც იღავო³. უფლების ძალით ილაპარაკებ, რომ ისიც ლაზთა

1) ὀνοματι Σουανίαν Ὁ, ὀνοματι Σουανίας Hoesch., ὀνομα το Σουανίας Λ. b ὀνομασσι Σ. de Boor.

2) როგორც პეტრეს სიტყვებიდან ჩანს, სვანეთი გადამდგარა რომაელებისაგან მაშინ, როდესაც მარტინე იყო ბიზანტიელთა სარდლად ლაზეთში (ზემოთ გვ. 45). მაშასადამე, ეს უნდა მომხდარიყო 552–556 წლებში. როდესაც შემდეგ პეტრე ხოსროს ელაპარაკება სვანეთის შესახებ, ესეც მიუთითებს მას: „დღეს ათმა წელმა განვლო მის შემდეგ, რაც მე სვანეთი დავიპყარიო“ (იხ. ქვევით, გვ. 223), ე. ი. სვანეთი სპარსეთს ხელში ჩაუგდია 552 წლის მაზლობელ ხანებში.

3) მენანდრეს მოთხრობის ამ ადგილს სამართლიანად მიაქციეს ყურადღება საქართველოს ისტორიის სპეციალისტებმა, რომელთაც აღნიშნეს მენანდრეს ამ სიტყვებში მითითება იმ ძველ-პოლიტიკურ სიტუაციაზე, როდესაც იბერია ლაზეთის მეფეებს ექვემდებარებოდა (შდ. ს. კ ა კ ა ბ ა ძ ე: საისტორიო კრებული II, 25).

σαι, ὦ Ζίχ, ὡς οὐ βούλει πᾶσαν ἡμῖν ἀποδοῦναι Λαζικήν, ἀλλὰ τινα μοῖραν αὐτῆς.” πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα Ῥωμαῖοι τε καὶ Πέρσαι εἰπόντες τε καὶ ἀκηκοότες Σουανίας πέρι ἕως οὐ ξυνέβησαν. δοκεῖ τοιγαροῦν αὐτοῖς περὶ τοῦ τοιοῦδε τὸν βασιλέα ἐπισκοπῆσαι Περσῶν. καὶ ἕρκω ἐπιστώσατο ὁ Ζίχ, ἡ¹ νενόμισται Πέρσαις ἰμνύειν, ξυνεπιλαβέσθαι Πέτρῳ ὡς Χοσρόην ἀφικνουμένῳ ἔνεκα Σουανίας (HGM II, 18, 18—20, 13; de Boor 177, 35—179, 15).

—Τούτων διαμφισβητηθέντων καὶ ἐτέρων ἐγράφησαν αἱ πεντηκοντούτιδες σπονδαὶ περσιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ, μετεβλήθη τε τὸ Ἑλληνικὸν εἰς Περσίδα φωνήν καὶ τὸ Περσικὸν εἰς Ἑλληνίδα. οἱ δὲ τὰς ξυνθήκας βεβαιῶντες Ῥωμαίων μὲν Πέτρος ὁ τῶν περὶ βασιλέα καταλόγων ἡγεμῶν καὶ Εὐσέβιος καὶ ἕτεροι, Περσῶν δὲ ὁ Ζίχ ὁ Ἰεσδεγουσάφ καὶ Σουρήνας καὶ ἕτεροι. τῶν οὖν ἕξ ἑκατέρου μέρους ἑμολογιῶν ἐν συλλαβαῖς ἀναληφθεισῶν, ἀντιπαραβλήθησαν ἀλλήλαις τῷ ἰσοδυναμῶ τῶν ἐνθυμημάτων τε καὶ ῥημάτων. ὅσα δὲ ἐσήμηνε τὰ τῆς εἰρήνης γραμματεῖα, λελέξεται. καὶ δὴ δόγμα ἐγράφη πρῶτον ὡς διὰ τῆς στενοπορίας τῆς εἰσόδου τοῦ λεγομένου χώρου

ქვეშევრდომი იყო“. „ცხადია—უთხრა პეტრემ—რომ შენ მთელი ლაზიკე კი არ ვინდა დაგვიბრუნო, არამედ მისი ერთი ნაწილი.“ ბერძნი სხვაც უთხრეს ერთმანეთს რომაელებმა და სპარსელებმა სვანეთის შესახებ, მაგრამ ვერ შეთანხმდნენ. ამიტომ იმათ გადაწყვიტეს სპარსელთა მეფეს განეხილა ეს საკითხი და ზიქმა ფიცი დადვა—როგორც სპარსელებშია მიღებული დაფიცება—რომ ის დაეხმარებოდა პეტრეს, როდესაც ის ხოსროსთან მივიდოდა სვანეთის შესახებ.....

... მის შემდეგ რაც ამაზე და სხვაზეც ილაღეს, დასწერეს ორმოცდაათწლიანი ზავის შესახებ სპარსულად და ბერძნულად: ბერძნული სპარსულ ენაზე იქმნა გადათარგმნილი და სპარსული ბერძნულად. ხელშეკრულება დაამტკიცეს რომაელების მხრივ პეტრემ, სამეფო რაზმების სარდალმა, და ევსევიმ და სხვებმა, ხოლო სპარსელების მხრივ ზიქმა ე. ი. იეზიდეგუსნაფმა, სურენამ და სხვებმა. როცა თითოეული მხარის დებულებები დაწერილ იქმნა, ისინი ერთმანეთს შეადარეს აზრებისა და სიტყვების ერთიდაიგივეობის მიზნით. ხოლო, თუ რას აღნიშნავდა ეს საბუთი, ვიტყვი ეხლავე. პირველ დებულებად დაწერილი იყო, რომ სპარსელები ნებას არ აძლევენ არც ჰუნებს, არც ალანებს, არც სხვა ბარბაროსებს

2) η O, იგი Hoesch.

Τζόν¹ καὶ τῶν Κασπίων πυλῶν μὴ
 εἶναι Πέρσας ἢ Οὐννοὺς ἢ
 Ἀλανοὺς ἢ ἑτέροισι βαρβάρουσιν
 πάροδον ποιεῖσθαι κατὰ τῆς Ῥω-
 μαίων ἐπικρατείας, μήτε δὲ Ῥω-
 μαίους ἐν αὐτῇ δῆπου τῇ χώρῃ
 μήτε μὴν ἐν ἄλλοις Μηδικαῖς ὄρσις
 στρατεία στέλλειν κατὰ Περσῶν
 (HGM II, 20,32—21,18; de
 Boor 179, 30—180,10).

ევრეთწოდებული ჩორძსა და
 კასპიის კარების შესავალი ვიწრობე-
 ბით გადავიდენ რომაელთა სამ-
 ფლობელის წინააღმდეგ, და რა-
 საკვირველია არც რომაელები გზავ-
 ნიან ჯარს სპარსელების წინააღმ-
 დეგ არც ამ ადგილს და არც მი-
 დიელთა სხვა საზღვრებზე (შეძრეგ
 ჩამოთვირილია ყვირა 13 მუხრი ხილ-
 შეკრეღიბისა)².

1) Χορουτζον Ο. დე ბოორძა სრულიად მართებულად შეასწორა ეს ად-
 გილი χαρου Τζον-ად. ეს ადგილი უდრის დარუბანდის კარს (შდ. პროკოპი კესა-
 რიელის Τζοურ; იხ. ჩვენი გეოგრაფია II, 99). მაშასადამე, 562 წლის საზღვ. ხელ-
 შეკრულების პირველი მუხლის ძალით სპარსელებს ევალებოდათ დაეცვათ დარია-
 ლის კარი („კასპიის კარები“) და დარუბანდის კარი („ჩორი“), რომ ამ ადგილ-
 სავლებით ბიზანტიელთა ტერიტორიას არ შესეოფენ ჰუნები, ალანები ან სხვა
 ბარბაროსები.

2) შემდეგ მუხლებში განსაზღვრულია ბიზანტიელთა და სპარსელთა ურთიერ-
 თობის სხვა საკითხები. ასე, III, IV და V მუხლები ეხება ურთიერთ ვაჭრობის
 წესებს: ვაჭრობა უნდა სწარმოებდეს განსაზღვრული საბაჟო პუნქტების გზით—
 ნისიბინზე და დარაზე. V III მუხლი ეხება საზღვარზე მდებარე ციხე-სიმაგრეს
 დარას: საზოგადოდ, არც ერთ სახელმწიფოს (არც სპარსეთს, არც ბიზანტიას) არა
 აქვს უფლება საზღვარზე მდებარე პუნქტში ციხე ააგოს, ან ზღუდე შემოავლოს,
 რომ ამით არ შეაშფოთოს მეზობელი სახელმწიფო და არ გახდეს მიზეზი ზავის
 დარღვევისა. კერძოდ. დარაში ბიზანტიელებს არა აქვთ უფლება იმაზე მეტი შეიარ-
 რაღებული ძალა იყალიონ, ვიდრე ეს ამ ციხის დაცვისათვის არის საჭირო; აღ-
 მოსავლეთის სარდალს აღარ უნდა ჰქონდეს აქ თავისი რეზიდენცია, რომ სპარსე-
 ლებზე არ მოხდეს თავდასხმა (მუხლი X). საგანგებო დადგენილება იქმნა გამო-
 ტანილი სპარსეთში მცხოვრებ ქრისტიანთა შესახებ: ამ ხელშეკრულებით მათ უფ-
 ლება მიეცათ დაუბრკოლებლივ შეესრულებინათ მღვდელმსახურება; არავითარ შე-
 მთხვევაში არ უნდა მომხდარიყოს სარწმუნოებრივი იძულება არც ერთი მხრით:
 არც სპარსელები უნდა ცდილიყვნენ ქრისტიანთა მოქცევას თავიანთ სარწმუნოე-
 ბაზე და არც პირიქით. ქრისტიანებს დაუბრკოლებლად უნდა შეეძლოთ მიწას
 მიაბარონ მიცვალებულები, თანახმად თავიანთი წესებისა (შდ. პროკოპის მიერ
 გურგენ მეფეზე მოთხრობილი ამბავი: გეოგრაფია II, 22).

ამ ნაწყვეტში მოყვანილია 562 წლის ხელშეკრულების 13 მუხლი, რომლებიც
 მენანდრემ, როგორც მისივე სიტყვებიდან ჩანს (იხ. ქვემოთ გვ. 227), პეტრე
 პატრიკიოსის მიერ ჩამოტანილი მასალებიდან ამოსწერა. ჩვენს ყურადღებას იპყ-
 რობს ის გარემოება, რომ მენანდრეს მიერ მოყვანილ მუხლებში მთავარი სადავო
 საკითხი არ არის განსაზღვრული: სახელდობრ, ლაზიკის ტერიტორიის საკითხი;
 ამ მუხლებში არ არის ნათქვამი, რომ სპარსეთი სტოვეებს ლაზეთს მთლიანად.
 ელჩთა საუბრიდან ჩვენ ვტყობილობთ, რასაკვირველია, რომ სპარსეთი მთლიანად
 უთმობს ბიზანტიას ლაზეთს; არ უთმობს მხოლოდ სვანეთს, რომელიც ლაზეთის

“Ὡς δὲ Πέτρος ἀφίκετο πρὸς βασιλέα Περσῶν ἐν τῷ προσαγορευομένῳ Βιθαρμαίς, διαλεχθῆσόμενός οἱ περὶ Σουανίας¹, ἕς τὰ βασίλεια προελθῶν ἔλεξεν ᾧδε: „Ἦκουμεν, ὦ βασιλεῦ, παρὰ σέ, τὸ μὲν ἐν βεβαίῳ τὴν εἰρήνην ἔχειν εὐτυχήσαντες ἤδη, τὸ δὲ καὶ ὀφεί γοῦν τευξόμενοι τῶν δικαιοτέρων παρὰ σοῦ μὴ βιχθῆσόμενοι. ὁ γὰρ τὸ παρὸν εὖ διαφείς καὶ σχεδιάσας, ὡς εἶπεῖν, τὸ συνοίσον πῶς οὐχὶ τῶν μελλόντων προμηθεύεται πολλῆ τῷ διαφόρῳ, καὶ ὅσον καὶ χρόνον τῷ πλείονι; μεγίστου τοίνυν πέφυκε βασιλέως τὸ δύνασθαι μὲν πλέον ἔχειν, μὴ βούλεσθαι δὲ τὸ γὰρ ὑπερβάλλον τῆς ἰσχύος ἐν σώφρονι κολάζεται λογισμῷ. ἐπεὶ οὖν τὸ ζέον τοῦ πολέμου κατέσβεσται νῦν ἡμῖν καὶ ὥσπερ βνεπνεύσαμεν, εἰς δὲ μόνος ὑπολείπεται σπινθήρ, φημί δὲ σπινθήρα κακῶν τὴν Σουανίαν, ἀπειλοῦσαν ἡμῖν μεγίστην ἔσεσθαι δυσμενείας ἐμπύρωσιν, γένεσθαι κώλυμα τῶν δεινῶν καὶ προκατάπαυσον ἡμῖν ἐλπίδα τῶν κακῶν. ἐν σοὶ γὰρ τῶν ἀμηχάνων τὸν πόρον² ἀνευθέμεθα, μηχανησαμένῳ

.....როდესაც პეტრე მივიდა სპარსელთა მეფესთან ეგრეთწოდებულ ბითარმანისში, რომ მოლაპარაკებოდა მას სვანეთის შესახებ, ის წარდგა სასახლეში და თქვა შემდეგი: „ჩვენ მოვედით შენთან, მეფე, ბედნიერნი იმით, რომ გვაქვს მტკიცე ზავი, და დაიმედებულნი იმით, რომ გვიან მაინც მივალწევთ შენგან სამართლიან მოთხოვნას. ვინც ეხლანდელი საქმე კარგად მოაწესრიგა და მდგომარეობა, ასე ვთქვათ, მიზანშეწონილად განსაჯა, ნუ თუ მეტის გულმოღვინეობით არ იზრუნავს ის მომავალზე, რამდენადაც ეს უფრო მეტ ხანს ეხება. დიდი მეფის დამახასიათებელია, შეეძლოს მეტი ჰქონდეს, მაგრამ არ უნდოდეს ეს: ძალის სიჭარბეს აკავებს გონიერი ზომიერება. მის შემდეგ რაც ჩვენ ჩავაქრეთ ომის აღი და თითქოს თავისუფლად ამოვიუსუნებეთ, მხოლოდ ერთი ნაპერწკალი-ლა დარჩა: ბოროტებათა ნაპერწკლად მე ვგულისხმობ სვანეთს, რომელიც გვემუქრება ჩვენ, რომ უდიდესი უთანხმოების ცეცხლად გადაიქცევა; შეაჩერე უბედურება და წინდაწინვე გაგვათავისუფლე მოსალოდნელ ბოროტებათაგან, გამოსავალს მძიმე მდგომარეობიდან

ნაწილად არ მიანხნია მას. ყველაფერ ამას ვტყობილობთ ჩვენ საზავო მოლაპარაკებიდან, თვით ხელშეკრულების მუხლებში კი ამაზე არაფერია ნათქვამი. ეს უნდა აიხსნებოდეს იმით, რომ მენანდრეს ნაწარმოები უშუალოდ კი არ არის ჩვენამდე მოღწეული, არამედ სხვათა მიერ მენანდრეს ნაშრომიდან მოყვანილი ციტატების სახით.

1) Σουανίας O, Σουανίας Hoesch.

2) τον πορον Hoesch., το απορον O, το ευπορον Bekk.

τὰ δέοντα. μία γάρ τις ἐστὶ τε-
 λεωτάτη τοῦ πολέμου κατάλυσις
 τὸ προστεθῆναι καὶ Σουανίαν
 ἡμῖν, εἴπερ Λαζικῆς κύριοι κα-
 θεστήκαμεν. ὁ γὰρ δεσπόσας τοῦ
 ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἔξει τὸ ὑπο-
 βεβηκός; οὔτε γὰρ Λαζαὶ οὔτε
 μὴν αὐτοὶ Σουάνοι πρὸς ἀμφισ-
 βήτησιν ἴδοιεν ὡς οὐχ ὑπήκοος ἡ
 Σουανία Λαζῶν ἀνέκαθεν ἦν
 καὶ ὅτι ψήφῳ τοῦ Λαζῶν βασι-
 λέως ὁ Σουανίας ἄρξων τὸ κύρος
 ἐδέχετο.” ταῦτ' εἰπὼν Πέτρος ἐν
 γράμμασιν ἐπεδείκνυ Χισρόη πα-
 λαιτέρους Λαζῶν βασιλεῖς καὶ ἄλ-
 λους ὑπὸ ἄλλων χειροτονηθέντας
 Σουάνων ἡγεμόνας. εἶτα καὶ αὐ-
 θις ἔλεξε “τοῦ δικαίου τίνος
 ἡμῖν, ὦ βασιλεῦ, καὶ Σουανίαν¹
 παρέχοντος, οὐχὶ σὺ προτερήσας
 ἐν κέρδει σχήσεις ἀμφοτέρα, καὶ
 τὸ δόξαι μὴ ἀδικεῖν καὶ τὸ δο-
 κεῖν ὄρωρεσθαι τὸ προσήκων πα-
 σιν; οὕτω² γὰρ ἂν καὶ ὁ καθ'
 ἡμᾶς βασιλεὺς οὐκ οἶοιτο³ ἀδικεῖσ-
 θαι, εἰ γε τὸ σικεῖον ὡσπερ ὄρω-
 ρον λήψεται παρ' ἡμῶν, ἐπεὶ καὶ
 Λαζικὴν οἶεται οὐκ ἄλλως ἔχειν.
 διαβεβαιουμένων γὰρ ἡμῶν καὶ
 ἐναργέστατα δεικνύντων ὡς Ἑω-
 μαίων ἐκ πλείστου χρόνου κτήμα
 καθέστηκεν, ἀντεῖπας αὐτὸς τῷ
 τ. ὁ πολέμου νόμῳ Λαζικὴν οἰ-
 κειώσασθαι, καὶ ὅμως τῷ βούλε-
 σθαι τὴν δίκην ἄτρωτον εἶναι

ჩვენ ვამყარებთ შენზე, რომელმაც
 მოიხელოვნე საქირო საქმეები,
 ერთი-ლა დარჩა უკანასკნელი დას-
 კვნა ომისა, სახიერობი, რომ თუ
 ჩვენ უკვე ლაზიკის უფალნი გავხ-
 დით, სვანეთიც მოგვემატოს. ვინაი-
 დან, ვინც განმგებელს ჰყლობს, ნუ
 თუ მისი არ უნდა იყოს იმის ხელ-
 ქვეითიც. არც ლაზები და არც თვით
 სვანები არ მიიჩნევენ სადავოდ, თი-
 თქოს სვანეთი წინათ ლაზთა ქვეშე-
 ვრდომი არ ყოფილიყოს, არც იმას,
 რომ სვანეთის მმართველს ლაზ-
 თა მეფის გადაწყვეტილებით ენი-
 ქებოდა ძალაუფლება. ეს თქვა პეტ-
 რემ და საბუთებით დაუმტკიცა
 ხოსროს, რომ ლაზთა მეფეები უფ-
 რო ძველი იყვნენ და რომ სვანთა
 განმგებლები ერთი-მეორეზე ინი-
 შნებოდნენ მათგან. შემდეგ იმან
 კვლავ უთხრა: „თვით სამართლიან-
 ნობა გვანიჭებს ჩვენ, მეფე, სვან-
 ეთსაც და ნუ თუ შენ მიღწევად
 არ ჩათვლი, რომ ორი რამ გექნება:
 რომ შენ არავის უსამართლოდ არ
 ეპყრობი და რომ ყველას ანიჭებ
 რაც ეკუთვნის, არც ჩვენი მეფე
 იფიქრებდა, რომ მას უსამართლოდ
 ეპყრობიან, თუ ის თავის კუთვნილს,
 ვითარცა საჩუქარს, მიიღებდა
 თქვენგან, რადგან ის ფიქრობს,
 რომ ლაზიკეც სხვანაირად არ მიუ-
 ლია. ვინაიდან, როდესაც ჩვენ გიმ-
 ტკიცებდით და ცხადად გიჩვენებ-
 დით, რომ ის (ი. ი. რაზიკი), ღიღი

1) Σουανίαν O, Σουανίαν Hoesch.

2) οὕτω Nieb., ου τι de Boor ἰουτω O.

3) οὐκ οἶοιτο Vales.

προυργιαίτερον ἔθου σώφρονα
 κεκτησθαι λογισμὸν ἢ χεῖρα δυ-
 νατήν. τοιγαροῦν ἐποίησα τὴν οὐκ
 ἀνάγκην ἀνάγκην, καὶ τῷ γενναίῳ
 τῆς μεγαλοφροσύνης ἐψηφίσα
 κατὰ σαυτοῦ, καὶ νικάω ἡξίωσας
 ἡττημένος τοῦ πρόποντος, καὶ
 ἀπλῶς ἀπεκατέστησα; ἡμῖν Λα-
 ζικήν ὡσπερ οἰκείον τι κτήμα με-
 ταθεῖς καὶ τὴν ἐξουσίαν μετα-
 γαγῶν ἐφ' ἡμᾶς. οὐκ ἄλλως δὲ
 καὶ περὶ Σουανίας ἀντιβολουμέν-
 τὸ οἰκείον προΐκα λαβεῖν, καὶ
 χάριν δὲ¹ ἠμολογήσειν ἡμῶς ἡμῖν
 τῷ² μὴ ἐζημιῶσθαι τὸ οἰκείον,
 ἡμᾶς δὲ τῷ κρείττονι τῷ δυνασ-
 θαι τοσοῦτον ὥστε θωρεῖσθαι δο-
 κεῖν καὶ τὸ μὴ ἡμέτερον.” καὶ ὁ
 βασιλεὺς ἔλεξεν ὧδε. “Ὅντω δῆρα
 ψυχὴν λόγων χηρεῖουσιν καὶ τοῦ
 πείθειν ἔρημον εὐροῦσα ἢ τῆς
 σοφίας; δυναμὶς περιφρονοῦσα τὸ
 ἀσθενὲς καταγωνίζεται, ὡσπερ
 φάρμακον ἐν ἔλκει προσπλαττόμε-
 νον καταβιβράσκει μὲν τὸ νοσοῦν,
 συναναζωπυρεῖ δὲ τὴν ὑγίειαν τῷ
 κάμνοντι. εἰ γὰρ τὸ δίκαιον οὐκ
 εἶπέ τισιν, εἴποι δὲ τὸ ἀρμόδιον,
 οὐδὲν ἦρταν καὶ οὕτω νικήσει.
 τοιγαροῦν ἢ σοφία τούτου ἔνεκα
 τῆς ἰσχύος τῶν ὑπλῶν κρατεῖ,
 ὅτι πολέμου μὲν δυναμὶς οὐχ οἶα
 τε πέφυκε τοῦ πρακτέου γενέ-
 σθαι, εἰ μὴ πῶ καὶ ἐλυτήν αὐτὴ
 διαχρήσεται, τὸ δὲ τῆς σοφίας ἀσώ-
 ματον καὶ φροῦριον καθέστυχεν.

ხანია, რომელიც კუთვნილებას
 წარმოადგენს, შენ თვითონ გვიპა-
 სუბე, რომ ომის ძალით მიითვისე
 ლაზიკე, მაგრამ მაინც მოისურვე,
 რომ სამართლიანობა შეუბღალვე-
 ლი ყოფილიყო, და უფრო სასარ-
 გებლოდ დასახე სალი გონიერება,
 ვიდრე მძლავრი ხელი. ამრიგად,
 შენ აუცილებლად მიიჩნიე არა აუ-
 ცილებელი და კეთილშობილების
 გამო დაადგინე შენი თავისავე სა-
 წინააღმდეგო და გამარჯვებულმა
 აღიარე თავი პატიოსნების მიერ
 დამარცხებულად და პირდაპირ და-
 გვიბრუნე ჩვენ ლაზიკე, გადმოგვე-
 ცი ის, როგორც საკუთარი სამ-
 ფლობელი და ძალაუფლებაც მასზე
 მოგვანიჭე ჩვენ. ასევე გთხოვთ სვა-
 ნეთის შესახებაც, რომ უსასყიდ-
 ლოდ მივიღოთ ჩვენი საკუთრება;
 და ჩვენ მადლობას გადაგიხდით
 თქვენ, რომ ჩვენთვის დაკარგული
 არ იქნება ჩვენი საკუთრება, და
 თქვენც მადლობელი იქნებით უზე-
 ნესი ძალის, რომ იმდენად ძლი-
 ერი ხართ, რომ თითქოს გაასაჩუქ-
 რეთ ის, რაც თქვენი არ არის.
 მეფემ ასე უპასუხა: „მართლაც, რომ,
 როდესაც ბრძენი ძალა ჰპოულობს
 სულს, რომელიც გონიერებას მოკ-
 ლებულის და არც დამარწმუნებე-
 ლი ძალა აქვს; მას ეზიზღება მისი
 სისუსტე და სძლევს მას, ისევე რო-
 გორც ჭრილობაზე მიდებული წა-
 მალი სჭამს მტკივან ნაწილს, ხოლო
 ამავე დროს ავადმყოფს სისალეს

¹) ὡς Hoesch., ὡς O.

²) τῷ Hoesch., τῷ O.

ἑαυτῆς· πρὸς γὰρ καὶ φρουρεῖ τὸν
 κεκτημένον αὐτήν. ἐντεῦθεν οὐκ
 οὐδὲ αὐτός, ὡς Ῥωμαίων πρεσ-
 βευτὰ, ὅς ὡσπερ εἰκός¹ ἐν
 τοσαύτῃ σοφίᾳ τετραμμένως
 περιεῖναι τοῖς ῥήμασι μεμάρηκας,
 μεμφθείην πρὸς τινος ἕγωγε μὴ
 πείθειν μαθῶν· πλὴν ὡς ἂν οἷός
 τε ὡς, ἂν εἰ μὴ τοῖς ῥήμασι τη-
 λαυγῶς, ἀλλ' ὅμως τῷ βουλομέ-
 νῳ τῆς γνώμης, ὡς ἔνεστιν, ἐν
 φανερωῖ προθείην τὸ δίκαιον·
 δολεῖται, ὡς ἐδικαιολογήσω περὶ
 Σουανίας, τὴν ἀλήθειαν οὕτως
 ἔχειν. Λαζικήν μὲν ἐχειρσάμην,
 Σουάνοις δὲ οὐδὲ προσέβηλον, ἢ
 μόνῃ ἀκῆ τῷ τῶν Μερμερόην
 ἡμῖν σημήναι ὡς οὐκ ἔστιν ἀξιό-
 λογος οὐδὲ μὴν περιμάχητος ἢ
 χώρα οὐδὲ βασιλικῆς ἔργον ἐκ-
 στρατείας, ἀλλ' ἐν ὑπάρχει τῶν
 ἐθνῶν τῶν περὶ τὸν Καυκάσον, καὶ
 ὡς ἔχουσι βασιλίσκον καὶ ὡς ὁ χῆ-
 ρός ἐστι Σκυθῶν πάροδος. ἀπε-
 βίω Μερμερόης, εἶτα ὁ Ναχόεργαν
 ὑπέλαθε τῆ στρατηγία. γέγραφε το-
 νυν ἡμῖν καὶ αὐτός οὐκ ἄλλως
 περὶ αὐτῶν, ὅτι τοῦ Καυκάσου
 τὰς ἀκρωρείας οἰκοῦσι καὶ ὅτι
 δῆτα κλιῶπές τε καὶ λαφυραγω-
 γοὶ καὶ χαλεπῶν ἔργων καὶ ἀνο-
 σίων καθεστήκασιν ἔργαται. ἡβου-
 λόμην οὐκ κατὰ σφῶν ἐλάσαι στρα-
 τείαν, οἱ δὲ κατορρωθήσαντες ἀντὶ
 Σουάνων ἐγένοντο Πέρσαι, ὡς
 εἶναι δῆλον ἐντεῦθεν ἀνήκειν

უცხოველებს. კიდევაც რომ ის
 მართალს არ ეუბნებოდეს ვისმე,
 თუ იტყვის შესაფერისად, ის
 მაინც გაიმარჯვებს. ამის გამო სიბრ-
 ძნე იარაღის ძალაზედაც იმარ-
 ჯვებს, რადგან მეომარ ძალას არ
 ძალუძს რისამე გაკეთება, თუ ის
 თავის თავს არ ღახნარჯავს, ხოლო
 სიბრძნე უსხეულოა და თავის თა-
 ვის სიმადრე, და გარდა ამისა მის
 მფლობელს იცავს. ამიტომ, რომა-
 ელთა ელჩო, რომელიც ასეთ
 სიბრძნეში განიწვრთნე და ისწავ-
 ლე სიტყვების საშუალებით გამარ-
 ჯვება, მე არ უნდა ვიქნე განქიქე-
 ბული იმისათვის, რომ არავისაგან
 მისწავლია, რომ დავარწმუნო შენ.
 მაინც, რამდენადაც შესაძლებელია,
 თუმცა არა ბრწყინვალე სიტყვების
 საშუალებით, არამედ გონების კარ-
 ნახით სააშკარაოზე გამოვიტან სი-
 მართლეს. დაეუშვათ, რომ შენ სვა-
 ნეთის შესახებ სწორად ილაპარაკე,
 რომ ეს სრულ სიმართლეს შეიცავს.
 ლახიკე მე დავიპყარი, ხოლო სვა-
 ნებს არც კი დავცემივარ; მხოლოდ
 გავვეგონა, მერმეროე რომ გვითი-
 თებდა ჩვენ, რომ ეს უმნიშვნელო
 ქვეყანაა და არ არის დავის ღირსი,
 არც სამეფო ლაშქრობის საქმეაო;
 ეს ერთი იმ ტომთაგანია, რომელიც
 კავკასიის გარშემო ცხოვრობსო,
 ჰყავს მთავარი და ამ ქვეყანაზე
 სკვითები გადიანო. გარდაიცვალა
 მერმეროე, შემდეგ ნახოერგანმა
 მიიღო სარდლობა და ისიც გვწერ-

1) hoc დაუმატა დე ბოტორმა; ἵσπερ εἰκοτῶς *Dind.*

μοι τήν χώραν, καὶ ἔχειν οὐκ ἀρνούμαι. καὶ τοίνυν δηλοῦσιν ὑπακούοντες ἡμῖν ἀσμενέστατα τῷ καὶ τὰς δούλοις ἀρχεσθαι τοῖς ἡμῶν. ἀμέλει καὶ τοῦ Ζίχ ἐν γράμμασι δηλώσαντος ὡς Ἴωμαῖοι Σουανίαν ἐπιζητοῦσι λαβεῖν, τσοσῦεν πόρρωθεν φήμην ἡμᾶς τοῦ δικαίως φῆσαι, καθ' ὅσον οὐ πλῆσιον ἐγενόμην τοῦ πεῖθεσθαι τῷ παραλόγῳ τῆς ἀχοῆς. πλὴν ἡττηθῆσομαι τοῦ θυνατοῦ, καθ' ὅσον οἴηθίμην περιέσεσθαι, μὴ οὐχὶ ταῦτά φρονεῖν τῷ καθ' ἡμᾶς βασιλεῖ". ταύτας δῆπουθεν αὐτὰς ἀπεκύησε τῷ νῶν τὰς ἐννοίας ὁ Περσῶν βασιλεὺς, καὶ ἐν τούτοις ὁ λόγος ἐπέπαυτο πρὸς βραχὺ περὶ Σουανίας αὐτῷ. καὶ αὖτις, ὥσπερ ἐν μεταξυλογίᾳ τινὶ περὶ Ἀμβρου τοῦ Ἀλαμουνδάρου τοῦ Σαρρακηνοῦ διελεγέσθην ἄμφω (HGM II, 25, 27—28, 31, de Boor 183, 19—185, 30).

ვმსჯელობდი სხვანაირად, ვიდრე თქვენი მეფე“. აი, ასეთი აზრები გადმოალაგა სპარსთა მეფემ, და ამით მოკლე ხნით შეწყდა ლაპარაკი სვანეთის შესახებ. და ამასობაში კვლავ ილაპარაკეს სარკინოზ ალამუნდარის ძის, ამბროს შესახებ...

Καὶ αὖτις ἀντελογίζοντο περὶ Σουανίας. ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν “ἐπηγίκα ἔγωγε παρεστησάμην Σκάνδεις¹ τε καὶ Σάραπα καὶ Λα-

და ჩვენ იმათ შესახებ ისეთნაირადვე, რომ ისინი კავკასიის მწვერვალზე ცხოვრობენ და რომ ისინი მართლა ქურდები და მძარცველები და საშინელი არაწმიდა საქმეების ჩამდენნი არიან. მე მოვიხდომე მათ წინააღმდეგ ჯარის გაგზავნა, ხოლო იქინი შეშინებულნი სვანებისაგან სპარსელებად იქცნენ. აქიდან ცხადად ჩანს, რომ ეს ქვეყანა მე მეკუთვნის, და მე არ უარვყოფ, რომ ის მიჭირავს. ჩვენ რომ სიამოვნებით გვემორჩილებიან, ისინი ამას იმითაც ნათელჰყოფენ, რომ ჩვენი მონებით ხელიწიფებიან. და აი, როდესაც ზიქმა წერილობით გვაცნობა, რომანელები სვანეთის მიღებას ითხოვენო, თქვენი მოთხოვნა იმდენად დაშორებულად მეჩვენა სამართლიანობას, რომ მე არ ვუჯერებდი ამ უგუნურ ამბავს. მაგრამ მე დავემორჩილები აუტცილებლობას, თუმცა მე ვფიქრობდი, რომ გავიმარჯვებდი იმაში, რომ არ

... და კვლავ იდავეს, სვანეთის შესახებ. მეფემ თქვა: „როდესაც მე დავიჭირე სკანდები“, სარაპა და ლაზიკე, თქვენ არ გითქვამთ, რომ

¹) Σκάνδεις E, Σκένδεις X.

²) სკანდა VI საუკუნის ისტორიკოსთა მიერ ყოველთვის იხსენიება სარაპანისთან ერთად: სკანდა და სარაპანისი მდებარეობდნენ ზედ იბერიის საზღვრებთან, მკაცრსა და მეტად ძნელსავალ ადგილებში. იბერიის მხრივ საზღვრების გამაგრება ნიშნავდა სარაპანისა და სკანდის გამაგრებას და როგორც ლახეთში გაბატონებული ბიზანტიელები, ისე იბერიაში გაბატონებული სპარსელები უდიდეს ყურადღებას აქცევდნენ ამ სიმაგრეებს. ეს პუნქტები დღესაც არსებობენ: სა-

ζικὴν, ὑμεῖς οὖν φατε¹ ὅτι τήν-
καῦτα Σουανίαν ἐν ὑπηκόων εἰ-
χετε μοῖρα. ἐνθὺλον οὖν ἐντεῦθεν
ὡς οὐκ ἐτύγχανον ὄντες ὑπὸ Λα-
ζούς. ἢ γὰρ ἄν καὶ αὐτοὶ ξὺν
τοῖς κρατοῦσιν ἡμῖν προσεχώρη-
σαν". ὁ Πέτρος ἔφη ἀμοιβადόν
"τοῦτο οὐ γέγονεν, ἐπεὶ ὁ Σουά-
νος οὐκ ἀπέστη, καὶ ἀ δὴ πρὸς
ἐν δούλος ἦν ὁ Λαζός². φημί δὲ ὡς
τοῦ καὶ ἡμᾶς δούλου ὁ δούλος
ἀφηγίασεν οὐδαμῶς". — "τῆμε-
ρον" εἶπεν³ ὁ βασιλεὺς "δέκα ἡδη
παρωχήκασιν ἐναυτοὶ ἐξ οὗ Σουα-
νίαν ἐν κατοχῇ ἐποιήσάμην· πρέσ-
βεις πολλάκις ἐδεξάμεθα τε καὶ
ἐξεπέμψαμεν ὡς Ῥωμαίους· καὶ
τί δῆτα ἐξ ἐκείνου τὸν ὄντινα οὖν
οὐ κεινήκατε λόγον ἔνεκα Σουα-
νίας;" — "ἐπειδὴ τήνκαῦτα" ἔλε-
ξεν ὁ Πέτρος "καὶ Λαζικῆς κύ-
ριος ἐγεγόνεις, καὶ εἶπερ ἔφη ὡς
σὲ δεῖ⁴ παραχωρήσαι μοι Σουα-
νίας, ἀντέλεξας ἄν "τίνος χάριν;"
καὶ εἶπερ αὐτοὺς ἔφη "ἐπεὶ Λα-
ζικῆς ἐστὶ κατήκοος", ἀπεκρίνω
"τίνα γὰρ σε γνωρίζομεν Λαζικῆς;"

მაშინ სვანეთი თქვენ ქვეშევრდომ-
თა რიცხვში გყავდათ. აქიდან
ცხადთა, რომ ისინი ლაზების ქვე-
შევრდომნი არ ყოფილან; ვინაი-
დან ისინიც მათი მფლობელები-
თურთ ჩვენ შემოგვიერთდებოდენ".
პეტრემ საპასუხოდ უთხრა: ეს არ
მოხდა, რადგან სვანი არ გადამდგა-
რა მსგავსად ლაზისა, რომლის მო-
ნა-მორჩილი ის იყო. მე ვამბობ,
რომ ჩვენი მონის მონა არას ღროს
არ გადამდგარა ჩვენგან. „ღვს,
თქვა მეფემ—ათმა წელმა განვლო
მის შემდეგ, რაც მე სვანეთი დავიპ-
ყარი; ელჩები ხშირად მიგვილია
და კიდევაც გაგვიგზავნია რომაე-
ლებთან; და რატომ მას აქეთ არც
ერთი სიტყვა არ დასძარიო სვა-
ნეთისათვის“. — „რადგან მაშინ—
თქვა პეტრემ—შენ. ლაზიკის ბა-
ტონი იყავი. და რომ მეთქვა, რომ
საჭირო იყო ჩემთვის სვანეთი გად-
მოგეცა, შენ შემეკითხებოდი „რის
გულისთვის“—ო. და რომ მე კვლავ
მეთქვა „რადგან ის ლაზიკის ქვე-
შევრდომი არის“—ო, შენ მიპასუ-
ხებდი: „შენ ლაზიკეზე რა ხელი

რახანისი—ეს შორაპანი, ცნობილი სოფელი და რკინისგზის სადგური ჯუღელის
(ხესტაფონის) რაიონში; ხოლო სკანდა მდებარეობს ჩხარის რაიონში, ათი კილო-
მეტრის დაშორებდეთ სოფ. ჩხარიდან ჩრდ. აღმოსავლეთით; ადგილობრივ ამ სო-
ფელს ჰქვია სკანდე. როგორც შორაპანი, ისე სკანდე შემდგომ საუკუნეებშიც,
თვით XVIII საუკუნემდე, ასსიმავრო პუნქტებს წარმოადგენდენ. დღესაც დაცულია
ორსავე ადგილას ციხეთა ნანგრევები, რომლებშიაც აშკარად გამოირჩევა სხვადა-
სხვა ხანის ნაგებობანი; მათ შორის დაცულია აგრეთვე ბიზანტიური ხანის შენი
ბათა ნაშთებიც.

1) ἢ ως φατε E, ἢ φατε X (ბი ბური უმატებს აქ ἦοτι).

2) ἢ ὁ Λαζός] ἀλαζος E.

3) ἢ δε de Boor, εἶδε E, εἶδεν X, εἶπεν—გამომცემლები.

4) σε δεῖ de Boor, σε E, δε X, δεῖ Nieb.

καὶ λιπὸν ἀντερεῖν εἵκομεν τὸ παράπαν οὐδέν.” — “τοῦτο φήσ’” εἶπεν ὁ βασιλεὺς “ὅτι Σουανία Λαζῶν ὑποχείριος ἦν. εἶπερ ἐν γράμμασιν οἶός τε εἰ τεκμηριῶσαι τὸ τοιόνδε, ἦμιστα ἀποτεύξῃ τοῦ δέοντος.” καὶ ὁ Πέτρος “οὗτι μελλήσω, ἀναδιδάξω δέ σε τάληθές. ἀρχαῖον ἔθνος, ὧ δέσποτα, τόδε ἐκράτησε παρὰ Λαζοῖς, ὁ Σουανίας ἡγεμῶν ὑπήκουε τῷ Λαζῷ καὶ ἀνάγραπτός οἱ ἐπεφύκει ἐς δαμοφορίαν, καὶ τοίνυν ἐχομίζετο παρ’ αὐτοῦ ὁ Λαζὸς καρπούς τε μελιτῶν καὶ δέρρεις καὶ ἕτερα ἄττα. ἐπηγίκα δ’ οὖν ὁ Σουάνος ἀρχῶν ἀπεβίω, ἐχειροτόνει ὁ τοῖς Λαζοῖς ἐφροσῶς τὸν διαφυλάξοντα τοῦ ἀπειχομένου τῆν ἀρχήν. ἐν τούτῳ γράμμασιν ἐχρήτο ὡς τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτορα τῶν ξυμβεβηκότων πέρι, καὶ αὐτὸς ἀντιγράφῳ ἐπιστολῇ ἐνεκελεύετό οἱ ἐκπέμψαι τὰ σύμβολα τῆς τῶν Σουάνων ἡγεμονίας ὅτῳ μὲν βούλειτο, Σουάνῳ δ’ ὅμως ἀνδρὶ. τοῦτο τῆν ἰσχὺν ἔλαβεν ἐκ τῶν Θεοδοσίου τοῦ καθ’ ἡμᾶς βασιλέως χρόνων μέχρι Περὸζου τοῦ ἡμετέρου πάππου καὶ Λέοντος τοῦ καθ’ ἡμᾶς.” εἶτα ἐκ τῆς χλαμύδος ὁ Πέτρος ἐν φανερῷ προκομίζει βιβλίδιον τι, ἐν ᾧ στοιχηδόν τε καὶ διηρημένως ἐδηλοῦντο Λαζῶν βασιλεῖς, οἱ Σουάνων ἐχειροτόνησαν ἡγεμόνας. εἶχε δὲ οὕτω τοῦ γραμματείου ἡ δύναμις, εἰ καὶ μὴ οὕτω τὰ

გაქვსო“, და ჩვენ უკვე აღარაფერძ გვექნებოდა, რომ კიდევ გვეთქვა საპასუხოდ“. „შენ სთქვი, უთხრა მეფემ, რომ სვანეთი ლაზების ხელქვეითი იყო. თუ შენ შეგიძლია საბუთებით დაამტკიცო ეს, შენ არ დაჰკარგავ მას, რაც სამართლიანია“. პეტრემ-კი უპასუხა: „მე სრულიადაც არ დავაყოვნებ და ავიხსნი ნამდვილ ვითარებას. ლაზებში, ბატონო, ძველი წესი იყო, რომ სვანეთის სარდალი ემორჩილებოდა ლაზს და მასთან ის აღრიცხული იყო სახარკო სიაში, და ლაზი კიდევაც იღებდა მისგან ფუტკრების ნაყოფს და ტყავებს და ზოგ სხვა რამესაც. ხოლო როდესაც სვანების მთავარი გარდაიცვლებოდა, ლაზების მეთაური ახელისუფლებდა მას, ვისაც უნდა მიეღო და დაეცვა გარდაცვლილის ძალაუფლება. ამავე დროს ის წერილობით აცნობებდა რომაელთა თვითმპყრობელს მომხდარი ამგების შესახებ და ესეც სამაგიერო წერილით უბრძანებდა მას გაეგზავნა სვანთა მთავრობის ნიშნები, ვისთვისაც უნდოდა, მხოლოდ სვანი კი ყოფილიყო. ეს იყო ძალაში ჩვენი მეფის თეოდოსის დროიდან ვიდრე თქვენი ჰაპის პეროზისა და ჩვენი მეფის ლეონის დრომდე“. შემდეგ პეტრემ ქლამიდიდან გამოიღო წინ ერთი წიგნაკი, სადაც ერთი-მეორეზე ცალ-ცალკე ნაჩვენები იყვნენ ლაზთა მეფეები, რომლებსაც გაუხელისუფლებიათ სვანთა სარდლები. ამ საბუთის ძალა

ρήματα· „οἶδε Λαζῶν βασιλεῖς, οἱ γε βασιλίσκους ἐπέστησαν Σουάνους, ἐξ οὗ χρόνου Θεοδόσιος τὸ Ῥωμαίων διήγυσέ κράτος καὶ Οὐαράνης τὸ Περσῶν ἄχρι Λέοντος αὐτοκράτορος καὶ Περδύου.“ καὶ διεξελθὼν ὁ Πέτρος ἔφη “ἄχρι τούτων ἴσμεν ἐν γράμμασι Λαζῶν τε βασιλεῖς καὶ τοὺς ὅσοι ὑπὸ Λαζαῖς ἄρχοντες ἐγένοντο Σουάνων.“ καὶ ὁ βασιλεύς “εἰ ξυγχωρήσομέν σοι τὸ παρὰ σοῦ πρόκομισθῆν γράμμα ξυναίρμενον τῆ κατὰ σὲ πδλιτεία ἔχειν τὸ πιστόν, ἄρα καὶ τὰ ἡμέτερα συμβόλαια πιστευσῆσονται δικαιότατα;”—οἶμαι.—“πλήν” ἦ δὲ ὁ βασιλεύς “ὅπερ ἔφησ, ἔχεται πειθοῦς ὅτι δῆτα οὗτοι οἱ βασι-

ასეთი იყო, თუმცა გამოთქმები იქ ასეთი არ იყო: „ესენი არიან ლაზთა მეფეები, რომლებმაც, სვანებს დაუყენეს ბატონიშვილები, იმ დროიდან, როდესაც რომელთა ძალაუფლება ეპყრა თეოდოსის და სპარსელთა—უარანს ვიდრე თვითმპყრობელ ლეონამდე და პეროზამდე“¹. წაკითხვის შემდეგ პეტრემ თქვა: „აქამდე ვიცნობთ ჩვენ წერილობით ლაზთა მეფეებს და მათ, ვინც ლაზთა მიერ სვანთა მთავრებად იქმნენ დადგენილი“. ხოლო მეფემ უთხრა: „თუ შენ დაგეთანხმებით, რომ შენ მიერ წარმოდგენილი საბუთი, რომელიც შენ სახელმწიფოს სასარგებლოდ არის შედგენილი, ნდობის ღირსია, ნუ თუ სამართლიანი არ იქნება, რომ ჩვენს სა-

¹) როგორც ამ სიტყვებიდან ჩანს, სვანეთის მთავარი ემორჩილებოდა ლაზთა მეფეს იმ დროიდან, როდესაც ბიზანტიელთა მეფედ თეოდოსი იყო, ხოლო სპარსელებისა—უარანი. ცნობილია ორი თეოდოსი: პირველი მეფობდა 379—395 წლებში, ხოლო მეორე 408—450 წწ. სპარსეთშიც ამ ხანებში ორი უარანი (ბაპრამი) არის ცნობილი: უარან IV (389—399 წლებში) და უარან V (420—439 წლებში). ასე რომ სვანეთის დამორჩილება ლაზთა მიერ შეიძლებოდა მომხდარიყო, მენანდრეს ცნობის მიხედვით, 389—395 ან 420—439 წლებში. ასეთი დაქვემდებარებული მდგომარეობა სვანეთისა გაგრძელებულა ლეონ I-ამდე (457—474 წწ.) და პეროზამდე (458—484 წწ.). საფულისხმოა, რომ ბიზანტიელთა ელჩი პეტრე ლეონ I-ის შემდეგ აღარ ჰგულისხმობს სვანებს ლაზთა (და ბიზანტიელთა) ქვეშევრდომებად. ჩანს, მეხუთე საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედიდან სვანები ლაზთა ქვეშევრდომები აღარ ყოფილან და ეს აძლევს საბუთს სპარსეთის მეფეს ამტკიცოს, რომ როდესაც მან ათი წლის წინათ, 552 წლის მახლობელ ხანებში, სვანეთი დაიპირა, უკანასკნელი დამოუკიდებელი იყო. მართლაც, ჩვენ უკვე 530 წელს ვხედავთ, რომ სვანები სპარსელთა ჯარში მსახურებენ (პროკოპი BP I, 15; გეორგიკა II, 28—29, შენსშენა), ეს კი შეუძლებელი იქნებოდა, რომ სვანები ლაზთა ქვეშევრდომები ყოფილიყვნენ, ვინაიდან ლაზეთში ამ დროს უკვე ბიზანტიის პოლიტიკა ვრცელდებოდა. მაშასადამე, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ საფუძვლიანია სპარსელთა ელჩისა და ხოსროს მტკიცება, რომ იმ დროს, როდესაც სპარსელებმა ლაზეთის მიწა-წყალი დაიპყრეს (ორმოციან და ორმოცდაათიან წლებში), «სვანები თვითთავადნი იყვნენ».

λείς εἰ μὲν εὐτως, οἱ δὲ ἄλλως ἐγένοντο. ἐπειδὴ δὲ νῦν περὶ ἀμφηρίστου διαλεγόμεθα δούλου, εἰ μὲν ἐναργέστατά πως δυνηθείης ἀποφῆναι ὡς πέφυκε σός, λήψῃ γε αὐτόν· εἰ δὲ τὸ τιόνδε οὐχ οἶδ'· τε εἰ πιστώσασθαι, καὶ ἄλλως βούλεται ὁ Σουάνος ὑπετάχθαι τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἥμισυ ἔσομαι ἐμποδών. τούτου περαιτέρω οὐδὲν ὀτιοῦν δυνήσομαι ποιεῖν.” ὁ δὲ Πέτρος “οὐχὶ πένση, ὦ δέσποτα, πρὸς τοῦ Σουάνου, ὅποι βούλεται εἶναι; ἐξουσιάζει γὰρ αὐτός, ὅσον ἐπὶ ταύτῃ γε δῆπου τῆ μοίρα.” — “ἄθρει δέ” ὁ βασιλεύς “ὡς οὐ βούλομαι περὶ Σουανίας τῆς χώρας τι πυνέσθαι πρὸς τῶν Σουάνων, ἐπεὶ εὐδὲ ὄσιον οὐτε μὴν ἄλλως δίκαιόν ἐστιν¹ περὶ τῆς γῆς αὐτῆς ἐν δούλου κινδυνεύεσθαι κρίσει.”. οἶδε μὲν οὖν οἱ λόγοι προήλθον ἐξ ἀμφοῖν. (HGM II, 28—32, de Boor 186,21—188,10).

“Ὅτι φησὶ Μένανδρος ὁ ἱστορικὸς περὶ Πέτρου τοῦ πρέσβευος καὶ Χοσρόου· “οἶδε μὲν οὖν οἱ λόγοι προήλθον ἐξ ἀμφοῖν, καὶ οὐχ ἕτερα νοήματα ἐλέχθη Σουανίας πέρι, οὐδὲ μὴν ἀνθ' ἑτέρων ἑτέραις λέξεσιν ἐχρησάμην, ἢ τὸ χθαμαλώτερόν πως ἐστιν ἢ

ბუთებსაც ნდობა ჰქონდეს“. — „მე ვფიქრობ, რომ იქნება“. — „ამიტომ, თქვა მეფემ, როგორც შენ სთქვი, სარწმუნოა, რომ ეს მეფეები ზოგი ასე, ზოგი კიდევ სხვანაირად იყვნენ დადგენილნი. ხოლო, რადგან ეხლა ლაპარაკი გვაქვს ორი მხრისთვის სადავო მონის შესახებ, თუ შენ ნათლად შესძლებ დაამტკიცო, რომ ის შენი იყო, შენ მას მიიღებ; თუ კი შენ ამაში დარწმუნება არ შეგიძლია და სვანს მაინც სურს რომაელთა ძალაუფლებას დაემორჩილოს, მე არავითარ შემთხვევაში წინააღმდეგი არ ვიქნები. ამის მეტი მე არაფერი შემიძლია“. ხოლო პეტრემ უპასუხა: „ხომ არ შევეკითხები, ბატონო, სვანს, ვისი სურს იყოს. ხომ მის ხელთ არის, რაც მის ბედს შეეხება“. „იცოდე—უთხრა მეფემ—რომ მე არ მიხდა სვანეთის ქვეყნის შესახებ შევეკითხო სვანებს, რადგან შეუფერებელია და უსამართლოც ამ ქვეყნის შესახებ, რომ იგი მონის აზრის გამო საფრთხეში იმყოფებოდეს. აი, ასეთი სიტყვები იყო წარმოთქმული ორივე მხრით.

ფრგ. 12. ისტორიკოსი მენანდრე, პეტრე ელჩისა და ხოსროს შესახებ ამბობს: აი, ასეთი სიტყვები იყო წარმოთქმული ორივე მხრით და სხვა აზრები არ გამოთქმულა სვანეთის შესახებ და მეცერთის მაგიერ სხვა სიტყვები არ მიხმარია, ან თუ რამ სიტყვებში

¹) ἔστιν დაუმატა დე ბოტოპოპოვი.

των λόγων, καθ' ὅσον οἶδόν τέ μοι, μετέφρασα ἐς τὸ Ἀττικώτερον.

Εἰ δὲ γε ἄρα βούλεται τις τὰ ὅσα Περσῶν βασιλεὺς καὶ Πέτρως τηνικαῦτα ἀκριβολογησαμένω ἦσθην εἰδέναι, ἀναλεξάσθω ταῦτα ἐκ τῆς αὐτοῦ Πέτρου συναγωγῆς· ἅπαντα γὰρ αὐτῷ ἀναγέγραπται ἐς τὸ ἀκριβὲς ὅποσα Χοσρόης καὶ πρέσβεις Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ἐλεξάν τε καὶ ἤκουσαν αὐτοῖς τὰς λόγους τῶν φθιγγασμένων εἰρημένα, εἴτε κατὰ θωπίαν τιγὰ ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν τυγχάνουσι λεγόμενα εἴτ' οὖν κατασφαρευόμενοι σφῶν ἐλεξαν ἅττα ἢ ἐρωνεύμενοι ἢ καὶ ἐπιθάζοντες ἢ καὶ ἀπρωλαυρίζοντες καὶ ἀπλῶς ὅσα ἐνήν καὶ ὅπως περὶ τόσων πράγματός διαλεγόμενους τοὺς ἀμφοτέρους πολιτείας ἀνδρας εἰπεῖν, ἐνθὺνδε ἀναλεχτέον... ἐγὼ δὲ ἐκείθεν ἀρυσάμενος ὃ, τι χρειῶδες ἐν ὀλίγῳ ἐλεξα“ (HGM II, 32—33; Excerpta de sententiis, ed. Boissevain. p. 19—20).

“Ὅτι οὐδὲν προσέβη περὶ τῆς Σουανίας, ἀλλ' ὁ Πέτρος ἀπρακτοῦ ἀνεχώρησε τῶν Μηδικῶν ἔριων. ὅμως δ' οὖν ἐσπίεσατο Πέρσαις, καὶ κατέθεντο τὸν πόλεμον ἀμφοτέραι πολιτεῖαι. καὶ οἱ μὲν Μηδοὶ ἐκ τῆς τῶν Κόλχων ἐπ' οἴκου ἀνεχώρησαν· ἀτὰρ ἐς τὸ Βυζάντιον ἀφικόμενος ὁ Πέτρος οὐ πολλῷ ὕστερον κατέλυσε τὸν βίον (HGM II, 33; de Boor 188).

უფრო მდაბიურო იყო, ატტიკურით არ გამომითქვამს, რამდენადაც შესაძლებელი იყო....

თუ კი ვისმე სურს ზედმიწევნით იცოდეს, თუ რა ილაპარაკეს მაშინ სპარსელთა მეფემ და პეტრემ, წაიკითხოს ეს თვით პეტრეს მოხსენებაში. ყველაფერი, რაც ხოსრომ და რომაელთა და სპარსელთა ელჩებმა თქვეს და მოისმინეს, მას ზედმიწევნით აქვს აღწერილი თვით მოქმედთა სიტყვებითვე; ან თუ რამ პირმოთხეობით იყო ნათქვამი ორივე მხრით, ან თუ ამაყურად უთხრეს რამე ერთმანეთს, ან ქვეშევეშად ან დაცინვით ან ზიზღით; და, საერთოდ, იქ შეიძლება წაიკითხოს ადამიანმა ყველაფერი, რაც და ოთგორც ილაპარაკეს ორივე სახელმწიფოს კაცებმა ამ დიდი საქმის შესახებ.... ხოლო მე იქიდან ამოვიღე ის, რაც საჭირო იყო, და მოკლედ ვთქვი.

ფრგ. 13. პეტრემ ვერაფერს მიაღწია სვანეთის შესახებ, და უშედეგოდ გამობრუნდა მიდიელთა საზღვრებიდან. მაგრამ მან მაინც შეკრა ზავი სპარსელებთან და ორივე სახელმწიფომ შესწყვიტა ომი და მიდიელნი შინ გაბრუნდნენ კოლხთა ქვეყნიდან; ბიზანტიონში რომ მოვიდა პეტრე, დიდი ხანი არ გასულა და გარდაიცვალა.

სვანეთის საკითხზე ღაცის გაგრძელება იუსტინე მეორის
მეფობაში.

“Οτι Ἰουστίνος ὁ ἀνεψιὸς Ἰου-
στινιανῶν κατ’ ἐκεῖνο καιροῦ
Ἰωάννην τὸν Δομνετιόλου¹ ἕς τὰ
Περσῶν ἡμῆ ἔστειλε πρεσβεύου-
μενον. παρηγγύησε² δὲ οἱ ἐκ μὲν
τοῦ ἐμφανοῦς ἀνακήρυξιν ποιή-
σασθαι τῆς αὐτοῦ ἐπὶ τὴν βασι-
λείαν ἀναγορεύσεως κατὰ τὸ
εἰωθὸς Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρ-
σαις, ἐν ταῦτῳ δέ, εἰ γε καλέ-
σοι καιρός, καὶ ἀμφὶ Σουανίας
κινήσαι λόγους. ταύτην γὰρ οὐπω
Χοσρόης ἀπεκατέστησε Ῥωμαίοις,
καίτοι τῆς Λαζικῆς παραχωρή-
σας, ἥς³ ὑπήκοος οὖσα ἡ Σουα-
νία ἐτύγχανεν. ἀλλ’ αἱ μὲν πεν-
τηκοντούτιδες σπονδαὶ ἦσαν, ἃς
ἔθετο Πέτρος ὁ τῶν περὶ βασι-
λέα καταλόγων ἡγεμῶν. τὰ δὲ
περὶ Σουανίας ἐπ’ ἀμφιβόλῳ ἦν.
Ἰουστίνος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐνεκε-
λεύσατο Ἰωάννην, ὡς εἰ γε βού-
λευντο Πέρσαι καὶ ὄντιον ἀποδόσ-
θαι τὴν χώραν, ἐτοιμότητά φῆσαι
ἔχειν. ἡ γὰρ Σουανία ἀξιόλογος
μὲν οὐδαμῶς, ὅμως δὲ ἐπιτηδείως

ფრგ. 15. იმ დროს იუსტინემ,
იუსტინიანეს ბიძაშვილმა, იოანე
კომენტოლი გაგზავნა სპარსელთა
ქვეყანაში ელჩად. იმან მიანდო მას
განეცხადებინა, მოსაჩვენებლად, მი-
სი ასელის შესახებ ტახტზე, რო-
გორც ეს მიღებულია რომაელებში
და სპარსელებში, ხოლო სმავე
დროს, თუ შემთხვევა მოეცემოდა,
სვანეთის შესახებაც ჩამოეგდო სიტ-
ყვა. ეს ხომ ხოსრომ არ დაუბრუნა
რომაელებს, თუმცა დაუთმო ლაზი-
კე, რომლის ქვეშევრდომი იყო სვა-
ნეთი. მართალია, ორმოცდაათწლი-
ანი ზავი არსებობდა, რომელიც
დადვა პეტრემ, სამეფო რაზმების
სარდალმა, მაგრამ სვანეთის საკითხი
გამოურკვეველი იყო. იუსტინე მე-
ფემ მიანდო იოანეს, რომ, თუ
სპარსელები მოისურვებდენ სასყიდ-
ლით გადაეცათ ეს ქვეყანა, ეთქვა,
რომ ის თანახმა არის, ვინაიდან
სვანეთი, მართალია ღირსშესანიშ-
ნავი არ იყო, მაგრამ ის მაინც, თა-
ვისი მოხერხებული მდებარეობით
მეტად სასარგებლო იყო რომაელ-

¹) Δομνετιόλου O; ლ ა ბ ე უ ს მ² თეოფანე ბიზანტიელის ტექსტის მიხედვით
(ფრგ. 1) მოგვცა კონიექტურა Κομνετιόλον, დ ე ბ ო ო რ მ ა O ხელნაწერის საფუ-
ძველზე და პროკოპი კესარიელის BP II 24-ის მიხედვით უპირატესობა მიანიჭა-
Δομνετιόλου. — ეს იოანე, დომნენტიოლეს ძე, მოხსენებული ჰყავს თეოფანე ბიზან-
ტიელს: «ამავე წიგნში — ნათქვამია I. ფრაგმენტში — თეოფანე მოგვითხრობს იმის
შესახებ, თუ როგორ იქმნა დარღვეული ზავი (რომაელებსა და სპარსელებს შო-
რის: მაშინ, როდესაც იუსტინე მითითვდა ხოსროსაგან სვანეთს კ ო მ ე ნ ტ ი ო -
ლ ეს პიოიოთ) (იხ. ქვემოთ თეოფანეს ფრგ. 1).

²) παρεγγύησε P, παρηγγύησε Dind.

³) παραχωρησας O, παραχωρησας ηης Nieb.

ἔχουσα θέσεως ἐς τὰ μάλιστα ὀνίνησι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῷ μὴ δι' αὐτῆς ἐπιτιμημένους Πέρσας τὰ τῶν Κόλχων ὄρια λυμαίνεσθαι (HGM II, 36; de Boor

Ἐπιτηρήσας δὲ τῷ δοκεῖν οὐκ ἐργαδῶς ἀμφὶ Σουανίας ἀπέρριψε λόγους ὡς δέον ὑπὸ Ῥωμαίους αὐτὴν καθεστάναι, εἴ γε καὶ Λαζიკῆς ἐπελάβοντο ἐννομώτατα αὐτοί. ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς τοὺς περὶ Σουανίας μὲν λόγους ἔδοξε πικραδέχεσθαι, χρῆναι δὲ αὐτὸν ἔφη περὶ ταύτης ἅμα τοῖς ἐν τέλει τῶν Μήδων βουλευσασθαι. μετὰ ταῦτα ὁ Ἰωάννης λόγους προσήγαγε τῷ Ζίχ, τῷ καὶ Ἰεσδεγუსνάφ, καὶ μὲν οὖν ἑτέροις τισὶ τῶν πικρὰ Πέρσαις ἡγεμόνων. οἱ δὲ ἔλεξαν ὡς ἐτοιμώτατα ἔχοιεν Σουανίας παραχωρήσαι Ῥωμαίους, οὕτω μέντοι ἐφ' ἣν χρήματα λήψεσθαι καὶ ὄνιον θέσθαι τὴν ἀπαλλαγὴν. καὶ πρὸς γε ξυνοθήκας ἄλλας τινὰς δεῖν ἔφασκον γενέσθαι, αἰσχροῦ τε καὶ ἀναξίας τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ βεβαιούσας οὐδαμῶς τὴν περὶ βασιλέως Ἰουστίνου κρατήσασαν δόξαν ὡς ἔστι μάλᾳ ἐμβριθεῖς τε καὶ κατηκριβωμένους. Ἰωάννης δὲ πᾶ τοιάδε ἀκηκόως, καὶ οὐ σφόδρα τῆς τοῦ αὐτοκράτορος στοχαζόμενος γνώμης, ἀβουλότατα διεπράξατο. ἔστειλε γὰρ παρὰ Σουάνους, τὸν σφῶν βασιλέα βουλόμενος δεξιώσασθαι, δελεάσαντος οὖν αὐτὸν ἐς τοῦτο ἀτοπίας

თა ხელისუფლებისათვის, რათა ამ გზით მოზღვავებულ სპარსელებს კოლხეთის საზღვრებში არ აეოხრებინათ.

188,17—189,3)

..... როდესაც იოანემ დრო იხელთა — და მისი აზრით ეს უხერხული არ იყო —, მან სვანეთის შესახებ ჩამოაგდო ლაპარაკი, საჭიროა ის რომაელების ხელქვეით იყოს, თუ კი იმათ სრულიად კანონიერად მიიღეს ლაზიკეო. ხოლო სპარსელთა მეფემ მოსმენით კი მოისმინა ეს სიტყვები სვანეთის შესახებ, მაგრამ უთხრა, რომ საჭიროა იგი ამის შესახებ მიიღელთა დიდებულებს მოელაპარაკოს. ამის შემდეგ იოანემ მოლაპარაკება გამართა ზიქთან, იეზდეგუსნაფად რომ იწოდებოდა, და სპარსელთა ზოგიერთ სხვა სარდლებთან. იმათ უთხრეს, რომ მზად არიან დაუთმონ სვანეთი რომაელებს, ხოლო იმ პირობით, თუ მიიღებენ ფულს და სასყიდელს ამ დათმობისათვის. გარდა ამისა, უთხრეს მათ, რომ უნდა დადებულყო ზოგი სხვა ხელშეკრულებაც, რომელიც სამარცხვინო და შეუფერებელი იყო რომაელთა ხელისუფლებისათვის და არავითარ შემთხვევაში არ აღასტურებდა იუსტიციის მეფის შესახებ დამკვიდრებულ აზრს, რომ იგი არის მეტად მტკიცე და საქმიანი კაცი. როდესაც იოანემ ეს მოისმინა, იგი ისე, რომ თვითმპყრობელის აზრს მან მთლად ვერ აუღო ალლო, სრულიად უგუნურად მოიქცა: მან კაცები გააგზავნა სვა-

ἐλθεῖν αὐτοῦ Χοσρόου. ἐσκήπτειτο δὲ τὸ τοιόνδε καὶ ἐμηχανᾷτε, ἥπως ἔσται γέ αὐτῆρ ἐς δικαιο-
 λογίαν τινὰ ὡς αὐτοὶ Σουάνοι, καὶ τοὶ προτραπέντες, εὐκ ἀνάσχε-
 τα πειοῦνται 'Ρωμαίοις ὑπακούειν. ἐξηπίστατο γὰρ ὅτι οὖν ᾤνησαν
 οἱ πρὸς 'Ιωάννου σταλέντες. με-
 τὰ ταῦτα ἐπηγγείλατο Χοσρόης
 στέλλειν πρεσβευτὴν ὡς βασιλέα
 'Ρωμαίων τὸν ταῦτα ἀπαντὰ ἐν
 δέοντι καταστησόμενον· καὶ ἀνέ-
 ξευξεν 'Ιωαννης ἐς τὸ Βυζάντιον
 (HGM II, 39—40; de Boor
 191,12—35).

მოაგვაროს; და იოანეც გამობრუნდა ბიზანტიონში:

“Ὅτι 'Ιουστίνος ὁ βασιλεὺς
 ἐπεὶ ἐπύθητο ὡς ἐν Σουανίᾳ εἶη
 πέμψας καὶ ὅτι τοῖς 'Ρωμαίων
 οὐ προσέθεντο Σουάνοι, ἐχαλέ-
 παινευ, οἷα εἰκόσ, καὶ παραπρε-
 βείας ἐκρίνετο 'Ιωάννης, ὅτι εὐ
 πρὸς τὸ συνείσον τῆ πολιτείας
 διαπραξάμενος. εὐδὲ γὰρ χρῆναι
 αὐτὸν ἐφασκε στείλαι, εἴ γε μὴ
 τοῦτο ἐνεκελευσατο ὁ βασιλεὺς,
 καὶ/τούτου δοῦναι πρέφασιν Πέρ-
 σαις τὸ ἀδίκημα ξυσηιάζειν καὶ
 προφέρειν λόγους ὡς αὐτοὶ
 Σουάνοι ἀπηγγείλαντ' ἑα 'Ρωμαίων,
 ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τὴν τοιαύτην
 προσδεδέξασθαι πρόκλησιν, ἢ Σου-
 άνους προτρέψασθαι εἶναι ὑπὸ
 'Ρωμαίους, ἢ τούτου γε ἕνεκα
 πρεσβευτὴν ἐν Βυζαντίῳ γενέσ-
 θαι. οὐδέτερον γὰρ ἐξ ἀμφοῖν

ნებთან, რომ მათი მეფისთვის სა-
 ლამი გადაეცათ. ასეთი უმსგავსოე-
 ბის ჩადენაში ჩაითრია ის თვითონ
 ხოსრომ. ამან ეს ეშმაკურად მოაწყო,
 რათა მას ერთგვარ გამამართლებელ
 საბუთად ჰქონოდა: თვითონ სვანები
 შეუძლებლად თვლიან რომაელების
 ქვეშევრდომობას, თუმცა ჩომიერები
 მათ წინასწარ თავისკენ იბირებდე-
 ნო, ვინაიდან იმან იცოდა, თუ რას
 მიალწიეს იოანეს მიერ გაგზავნი-
 ლებმა. ამის შემდეგ ხოსრომ განა-
 ცხადა, რომ ის რომაელთა მეფეს-
 თან ელჩს გზავნის, რომელმაც ყვე-
 ლა ეს საკითხები სათანადოდ უნდა

ფრგ. 16. როდესაც იუსტინე მე-
 ფემ გაიგო, რომ იოანემ სვანეთში
 გაგზავნა კაცები და რომ სვანები
 არ მოემხრნენ რომაელებს, რასა-
 კვირველია, გაჯავრდა და იოანეს
 ბრალი დასდეს ცუდი ელჩობისათ-
 ვის, როგორც ისეთს, რომელმაც
 სახელმწიფოს სასარგებლოდ არ
 იმოქმედა. იუსტინემ თქვა, რომ მას
 (ი. ი. იოანეს) არ უნდა გაეგზავნა
 კაცები სვანებთან, რადგან ეს მეფეს
 არ უბრძანებია; ამით მან საბუთი
 მისცა სპარსელებს უსამართლობა
 დაეჩრდილათ და წამოესროლათ
 სიტყვები, თითქოს თვითონ სვანე-
 ბი უარყოფდენ რომაელთა ძალა-
 უფლებას; რომ იოანეს უფლება არ
 ჰქონდა თავის თავზე აელო დავა-
 ლება, რომ ან სვანებისთვის აეტუ-
 ლებინა რომაელთა ქვეშევრდომობა,

1) παρα πρεσβείας Ὁ, παραπρεσβείας Suid. ამავე სიტყვის ქვეშ.

εὐκρεπές εἶναι τῆ πολιτεία ἡγή-
σατο. Ἰωάννην εὖν περιφρογίσας
δ αὐτοκράτωρ ἐν τῆ τῶν ἀνεπι-
τηρίων ἔταξε μίρα, ἐγνωμάτευσε
δὲ ὅπως τὰ ἡμαρτημένα εὖ δια-
θείη (HGM II, 40—41; de
Boor 192).

“Ὅτι ἡγγέλθη. Ἰουστίνῳ ὡς ἐκ
τῆς Περσῶν ἐπικρατείας ἐξώρμη-
σεν ὁ Ζηχ¹ πρεσβευσόμενός τε καὶ
διαλεχθῆσόμενος περὶ Σουάνων,
ἐν ταῦτῳ καὶ φιλοφροσύνης ῥή-
ματα ἀποκομίσων βασιλεῖ, ἔτι τε
καὶ τὰ ἐφ’ οἷς Ῥωμαῖοι πρὸς ἐγ-
χαλοῦσιν εὖ διαθησόμενος. ὁ δὲ
Ἰουστίνος ἐν βουλήν ἐπειεῖτο ἢ
μὴ προσδέξασθαι τὴν πρεσβείαν
ἢ προσδεχόμενον εἰδέναι τὸν Ζηχ
ὡς τὰ κατὰ νοῦν αὐτῷ ἀνυσθῆ-
σεται οὐδαμῶς. καὶ δὴ ξυγκρο-
τηθείσης αὐτῷ ἐκκλησίας δοκεῖ
κατάδηλον γενέσθαι ἔτι ἔδριοπο-
ροῦντι τῷ Ζηχ διὰ συλλαβῶν
Ἰωάννου ὡς τὸ παράπαν εὐδὲν
τῶν δὲ κηθέντων προσεδέξατο ὁ
βασιλεὺς. τῷ τῷ γενομένῳ, τὸ
γράμμα ἐνεχειρίσθη Τιμοθέῳ
τῶν ἅμα Ἰωάννη γενομένων ἐν
κατὰ δὴ τὴν Περσῶν πρὸ τοῦ.
καὶ οὖν Τιμοθέῳ ἐνεκέλευσατο
βασιλεὺς ῥήματα μὲν δῆθεν τῆς
ἐς Ῥωμαίους φιλίας, ἀποκομίσαι
βασιλεῖ τῶν Περσῶν, ὑπαντιά-
ζονται δὲ ὡς περ εἰκόσ, τῷ πρεσ-

ან ამის გამო ელჩი წამოსულიყო ბო-
ხანტიონში; ის ფიქრობდა, რომ არც
ერთი ამ ორი მოვლენიდან სახელ²
მწიფოს საკადრისი არ იყო. ამრი-
გად, თვითმპყრობელმა შეიზიზლა
იოანე და სახიფათო საჩივიდი-
სათვის გამოუსადეგრად მიიჩნია,
ხოლო თვითონ ფიქრობდა, თუ რო-
გორ გამოესწორებინა შეცდომები.
ფრგ. 17. იუსტინეს აცნობეს,
რომ სპარსელთა სახელმწიფოდან
გამოემართა ზიქი, რომელსაც დავა-
ლებული აქვს მოელაპარაკოს სვა-
ნების შესახებ, ამავე დროს კეთილ-
განწყობილების სიტყვები მოახსენ-
ნოს მეფეს და აგრეთვე მოავგაროს
ის საქმეები, რომელთა ნიადაგზეც
რომაელები ჩიოდნენ. იუსტინეს კი
გადაწყვეტილი ჰქონდა ან არ მიე-
ლო ელჩი, ან მიელო, მაგრამ ეჩვენე-
ბინა ზიქისათვის, რომ მას არასდროს
არ აუსრულდებოდა მისი განზრახვე-
ბი. როდესაც მან საბჭო შეკრიბა, და-
ადგინა, რომ ჯერ კიდევ გზაში მყოფ
ზიქისთვის ეცნობებინათ იოანეს
წერილის საშუალებით, რომ მეფე
არც ერთ მის განზრახვას არ დაე-
თანხმებოდა. ეს რომ მოხდა, წერი-
ლი ჩააბარეს ტიმოთეს, ერთ იმათ-
განს, რომელნიც წინათ იოანესთან
ერთად იყვნენ სპარსელთა ქვეყანა-
ში. და მეფემ ტიმოთეს უბრძანა,
რომ მაღლობა გადაეცა სპარსელთა
მეფისათვის რომაელთადმი კეთილ-
განწყობილებისათვის, ხოლო ელჩი
(ი. ი. მიქი) რომ შეხვდებოდა გზა-

1) Ζηχ A.— 2) Σουανων A.

βευτῆ ἐπιδείξαι τὴν Ἰωάννου ἐπιστολήν, ὡς ἂν ἔποιτο ἐξἐπιστάμενος ὁ Ζιχ καὶ σαφέστατα προγιγνώσκων τὴν βασιλέως βουλήν. Τιμόθεος οὖν, τοῦτο ἐπιτετραμμένον αὐτῷ, παρεγένετο ἐν τοῖς ὁρίοις. γνοὺς δὲ ὡς οὖπω πάρεστιν ὁ Περσῶν πρεσβευτής, ἐπορεύετο ὃ γε αὐτίκα πρὸς Χοσρόην. ξυμβάν δὲ οὕτω, τοῦ Ζιχ δι' ἐτέρας ἀτραποῦ ἐς τὴν Νίσιβιν ἀφικομένου, ἐκεῖ τε διατρίψαντος τῷ διατεθῆναι τὸ σῶμα ἀρρώστως, ἐν τοσοῦτῳ Τιμόθεος πρὸς τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀφευθείς ἐπικατέλαβε τὸν Ζιχ ἐπανερχόμενος κατὰ δὴ τὴν Νίσιβιν ἔτι νοσῶδη, τὰ τε γραφέντα οἱ πρὸς Ἰωάννου ἐνεχείρισεν. ὁ δὲ καταμαθὼν ὡς ἐς τοῦναντίον αὐτῶν ἐλπισθέντων ἢ ἑδός γίνεσθαι καὶ ὡς οὐκ αἰσίως οἱ προβήσεται τὰ τῆς πρεσβείας, δυσθυμῶς περιπεσὼν καὶ τῆ νόσῳ κάτοχος ὢν κατέστρεψε τὸν βίον. καὶ μὲν δὴ καὶ Ἰωάννην αὐτίκα συνέβη τεθνήσκειν. μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται ἐν Βυζαντίῳ ὡς ἕτερος ἦξοι πρεσβευτῆς ὁ προσαγορευόμενος Μεβῶδης. οὗτος ἐς τὴν βασιλῆα ἐπορεύετο ἐξωγαλμένος καὶ μάλα βρενθυσόμενος, καὶ ἐλπίδα ἔχων ὡς περὶ Σουανίας αὐτῷ κινήθησονται λόγοι. καὶ οὕτως Πέρσας ἀρέσκουσιν γενήσονται. ξυμῆται. ταύτῃ τῇ διανοίᾳ ἐπηρμένος ἐν Βυζαντίῳ ἦει, ἀμθαιδέστερον ἢ κατὰ πρεσβευτὴν φέμενος τοῖς

ზე, რაც მოსალოდნელი იყო, ებოძებინა მისთვის იოანეს წერილი, რათა ზიქს გაეგო და წინდაწინვე სცოდნოდა ნათლად მეფის აზრი. ასეთი დავალებით გაემართა ტიმოთე საზღვრებისკენ. როდესაც გაიგო, რომ სპარსელთა ელჩი ჯერ არ მოსულიყო, ის მაშინვე გაემგზავრა ხოსროსთან, ხოლო მოხდა ისე, რომ ზიქი სხვა გზით მოსულიყო ნიზიბინში და იქ აყოვნებდა ავადმყოფობის გამო; ამავე დროს ტიმოთე, სპარსელთა მეფისაგან დაბრუნდა უკვე ნიზიბინში და იპოვა იქ ზიქი, ჯერ კიდევ ავადმყოფი, და ჩააბარა მას წერილი იოანესგან. როდესაც ზიქმა გაიგო, რომ მისი ელჩობის საქმეები კეთილად ვერ მიიწევდა წინ, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა და, ავადმყოფობით შეპყრობილი, გარდაიცვალა. იოანეც მალე გარდაიცვალა. ამის შემდეგ ბიზანტიონში ცნობა მოვიდა, რომ მოდის სხვა ელჩი, სახელად მეზობლი. ის მოემართებოდა სატახტო ქალაქში გაამაყებული და გათამამებული და იმედი ჰქონდა, რომ მას სვანეთის შესახებ დაუწყებდნენ ლაპარაკს და სპარსელებისათვის ხელსაყრელ ხელშეკრულებას დასდებდნენ მასთან. ამ აზრით გალაღებული, ის მოდიოდა ბიზანტიონში და გზაზე დამხდურებს ეპყრობოდა უფრო თვითნებურად, ვიდრე ეს ელჩს შეუფერებოდა. ხოლო როდესაც მეზობლი ჩამოვიდა, მეფემ იცოდა მისი ტრამახობის შესახებ და ისიც, თუ რა იმედებით ჩამო-

κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν. παραγεν-
 μένου δέ, βασιλεὺς γὰρ ἦδη ἐπέ-
 πυστο Μεβῶδου τῆς ἀλαζνείας
 πέρι, καὶ ὅποια ἄττα ἐλπίζων
 τὴν ἀφίξιν ἐποίησατο. τὰς μὲν
 ἐκ βασιλέως Περσῶν ἐδοξε δέχεσ-
 θαι προσήσεις κατὰ τὸν εἰσφύ-
 ρασιμόν, περιεφρόνησε δὲ
 θυμῶς τὸν Μεβῶδη καὶ ἀπεφλά-
 ριζε μὴδὲ τὴν οἶανούσιν συνουσίαν
 ἄς αὐτὸν ποιούμενος. ἄς δὲ ἐς
 τοὺναντίον ἤπερ ἐβούλετο τὰ τῆς
 πρεσβείας οἱ ἐχώρει, καὶ τὸ πα-
 ράπαν οὐδὲν αὐτῷ ἔλεξε περὶ
 Σουανίας ὁ βασιλεὺς, ἐπειτα ἐξε-
 λιπάρει ὁ Μεβῶδης τοὺς ἄμα σὶ
 Σαρακηνοὺς ἐς λόγους ἰέναι τῷ
 αὐτοκράτορι. εἶποντο γὰρ ἄμφι
 τοὺς τεσσαράκοντα οἰκίω τινὶ
 πρεσβευτῇ ταπτόμενοι. ὁ γὰρ τῶν
 Σαρακηνῶν φύλαρχος Ἄμβρος
 ἐκπέμψας σπῆρχε καὶ ὄγε ξὺν
 τῷ Μεβῶδῃ πρεσβείαν διαλεχ-
 θήσομενους περὶ ἄν χρημάτων
 πρὸς Ἰουστινιανούσ ἐκμίζοντο.
 Μεβῶδης οὖν τοῦ σκοποῦ τοῦ
 περὶ Σουανίας ἁμαρτῶν, ἄς ἂν μὴ
 πάντῃ ἀπρακτοῦ ἀναχωρήσει,
 ἐπιμελέστατὰ πῶς ἡντιβόλει τῆς
 ἄς βασιλέα τυχεῖν εἰσόδοσ τοὺς Σα-
 ρακηνοὺς (HGM II, 41,7—43,1; de Boor 446—448).

ვიდა ის, და სპარსელთა მეფის სა-
 ლამი სიამოვნებით მიიღო, თანახ-
 მად მიღებული წესისა, მებოდს კი
 ის ზიზღით მოეპყრო და ამცირებ-
 და იმით, რომ მასთან არავითარ
 კავშირს არ იჭერდა. ელჩობის სა-
 ქმეები რომ მას იმის საწინააღმ-
 დევოდ მიუდიოდა, ვიდრე მას
 სურდა, და მეფე სვანეთის შესახებ
 სრულიად არაფერს ეუბნებოდა.
 მას, შემდეგ მებოდმა თხოვნა დაუ-
 წყო, რომ მასთან მოსული სარკი-
 ნოზები სალაპარაკოდ წარსდგომო-
 დენ თვითმპყრობელს: ორმოცამდე
 სარკინოზი მოსდევდა მას, თავიან-
 თი ელჩის ხელმძღვანელობით. სარ-
 კინოზთა ფილარქმა, ამბრემ, მებოდ-
 თან ერთად თვითონაც გაგზავნა
 ელჩები, რომ იმათ მოელაპარაკათ
 იმ ფულების შესახებ, რომელთაც
 ისინი იუსტინიანესგან ღებულობ-
 დენ. რადგან მებოდს გაუცრუვდა
 იმედი სვანეთის შესახებ, რომ სრუ-
 ლიად უშედევოდ არ დაბრუნებუ-
 ლიყო, დაბეჯითებით ითხოვდა
 სარკინოზების შეშვებას მეფესთან.

ἀπρακτοῦ ἀναχωρήσει, ἐπιμελέστατὰ πῶς ἡντιβόλει τῆς ἄς βασιλέα τυχεῖν εἰσόδοσ τοὺς Σα-
 ρακηνοὺς (HGM II, 41,7—43,1; de Boor 446—448).

1) ამით თავდება მენანდრეს მოთხრობა სვანეთის საკითხის შესახებ. ვინაიდან მენანდრეს «ისტორიის» მხოლოდ ნაწყვეტებია ჩვენამდე მოღწეული, ამიტომ ჩვენ არ ვიცით, თუ რა ადგილი ჰქონდა დათმობილი მის «ისტორიაში» ამ საკითხს. ის გარემოება კი, რომ მენანდრეს ექსცერპტორმა ყველაზე მეტი ადგილი სვანეთის საკითხს დაუთმო (ჩვენი გამოცემის გვ. გვ. 213—233), ხათელ ჰყოფს, რომ ეს საკითხი ბიზანტიის იმდროინდელი საგარეო პოლიტიკის ყველაზე მტკივნეულ მხარეს წარმოადგენდა. ჩვენი აზრით, სვანეთის საკითხს უკავშირდება შემდგომი, მენანდრეს მომდევნო ნაწყვეტებში გაშუქებული საკითხი თურქებთან ურთიერთობისა, საკითხი იმ გზისა, რომლითაც უნდა გაებათ ბიზანტიელებსა და თურქებს სავაჭრო ურთიერთობა.

ბიზანტიელთა და თურქთა ურთიერთობანი.

“Οτι ἀρχομένους τοῦ τετάρτου ἔτους τῆς Ἰουστινίου βασιλείας πρεσβεία τῶν Γούρκων ἀφίκετο ἐν Βυζαντίῳ. ფრგ. 18. იუსტინეს მეფობის მეოთხე წელი რომ დაიწყო, ბიზანტიონში მოვიდნენ თურქთა ელჩები.

[თურქთა საქმეები ამ დროს ძალიან დაწინაურებული იყო. მათი ქვეშევრდომები გამხდარიყვნენ სოგდაიტები, რომლებიც წინათ ეფთალიტებს ემორჩილებოდნენ, სოგდაიტებმა სთხოვეს თურქთა მეფეს სიზიბულს შუამდგომლობა აღედგა სპარსელთა მეფის წინაშე, რათა უკანასკნელს ნება დაერთო სოგდაიტებისათვის შეეტანათ სპარსეთში აბრეშუმში. ელჩები გაიგზავნენ სპარსეთში მანიაქის მეთაურობით. ხოსროს, სპარსელთა მეფეს, არ სურდა თურქთა სახით მეტოქეები გაეჩინა საკუთარ ბაზარზე აბრეშუმით ვაჭრობის დარგში და ამიტომ სოგდაიტების მიერ ჩამოტანილი აბრეშუმის თვითონ შეისყიდა, ფული გადაუხადა ვაჭრებს, ხოლო საქონელი მათ თვალწინ დასწვა. შეურაცხყოფილი სოგდაიტები შინ გაბრუნდნენ. როდესაც სიზიბულმა ხელმეორედ გააგზავნა ელჩები იმავე საქმის გამო, ხოსრომ ისინი ვერაგულად მოსწამლა; გადარჩა მხოლოდ სამი-ოთხი კაცი. ამის შემდეგ სოგდაიტების მთავარმა მანიაქმა ურჩია სიზიბულს რომ აეღებთან (ბიზანტიელებთან) გაება სავაჭრო ურთიერთობა და მათ ქვეყანაში შეეტანა გასაყიდი აბრეშუმის. მანიაქმა თვითვე განაცხადა სურვილი ბიზანტიაში გამგზავრებისა.]

“Ο Σιλζάβουλος¹ ἐκπέμπει ἀπὸν τε καὶ ἑτέρους τινάς ἄς βασιλέα Ῥωμαίων πρεσβευσόμενος, προσήρεις τε ἀποκομισέντας καὶ δῶρα μετέξις οὐκ ὀλίγον τι χρῆμα καὶ συλλαβὰς τινάς. τοιάσδε τινὰς ἐπιστολάς ἐπιφερόμενος ἔ Μανιάχ ἀπήρξατο τῆς ἔδοιπορίας καὶ δὴ ἔς τὰ μάλιστα πολλὴν διαγύσας ἀτραπόν, χώρους τε διεληθῶν ἐσῶτι πλείστους ἕρη τε μέγιστα καὶ ἀγχινεφῆ καὶ πεδία καὶ νάπας სიზიბული გზავნის მას და ზოგიერთ სხვებს ელჩებად რომაელთა მეფესთან, უგზავნის მას მოკითხვებს, აბრეშუმს საჩუქრად, არა მცირეოდენს, და წერილებს. მანიაქმა წაიღო ეს წერილები და გაუდგა გზას. და მან მეტად დიდი გზა განვლო: გაიარა ბევრი ქვეყანა, მთები, მალა აწვდილი ღრუბლებამდე, დაბლობები და ჭალები, ქაობები და მდინარეები, შემდეგ გადმოლახა თვით კავკასიის მთა და, ბოლოს, მოვიდა ბიზანტიონში.

1) ამ სახელის ვარიანტებია სხვადასხვა ადგილას Διλζაβουλος, პιλციბουλος, Διλζაβουλος, Σιλციბουλος, Σილციბουλος.

λίμνας τε καὶ ποταμούς, εἶτα τὸν Κανίχασον αὐτὸν τὸ ἄρος ὑπερελθῶν, τὸ τελευταῖον ἀφίκετο ἐς Βυζάντιον (HGM II, 45—48; de Boor 450—451).

[იუსტინე კეისარმა დიდის სიხარულით მიიღო თურქთა ელჩები, გამოჰკითხა მათი ქვეყნის ამბები და მეგობრობის ხელშეკრულება დადვა მათთან. ასე დამეგობრდნენ თურქები და ბიზანტიელები.

ფრგ. 19—21. ამ მეგობრობისა და სავაჭრო ურთიერთობის განსამტკიცებლად იუსტინემაც იმავე 568 წელს გააგზავნა თურქებთან ელჩები და მათ მეთაურად დააყენა კილიკიელი ზემარქე, აღმოსავლეთის ქალაქთა სტრატეგოსი (τῶν πρὸς ἐπὶ πόντου στρατηγός). დიდი ხნის სიარულის შემდეგ ზემარქე მივიდა თურქთა ქვეყანაში (მენანდრეს ამ შემთხვევაში არა აქვს აღწერილი, თუ რა გზით იარა ზემარქემ), და წარუდგა სიზაბულს, რომელმაც მიიღო ის იშვიათის მდიდრობით მორთულ კარავში. შემდეგ, სიზაბული გაემგზავრა სპარსელთა წინააღმდეგ სალაშქროდ და თან ზემარქე და მისი რამდენიმე მხლებელი გაიყოლა. გზაზე მათ კვლავ ისაუბრეს ბიზანტიელთა და თურქთა ურთიერთობის საკითხებზე, განამტკიცეს მეგობრობა და ზემარქე გამობრუნდა უკან. სიზაბულმა გააყოლა მას თვისი ელჩები: ამათი მეთაური იყო თარხანი ტაგმა (მანიაქი უკვე გარდაცვლილიყო), ზემარქეს გაჰყვა აგრეთვე ხლათის (τῶν Χολιατῶν, Χλιατῶν) მთავარი.

ამგვარად, ზემარქე გაემართა ბიზანტიაში. ის გადავიდა მდინარე ოხზზე (Ὠχὸς სინ-დარია), გაიარა კარგა მანძილი და მიადგა უზარმაზარ ტბას (ანარის ზღვა). ამ ტბის ქვიშიანი ნაპირებით რაღა თორმეტი დღე, გადალახა ძნელი ადგილები და მიადგა იხის (Ἰχ) ნაპირებს, შემდეგ დაიხს (Δαίχ) და სხვადასხვა ჭაობების გამოვლით ისევ ატილას მიადგა (ἀθύς ἐς τὸν Ἀτίλαν: ვოივა). აქედან კვლავ უგურების ქვეყანაში (παλιν εἰς Οὐγγάρου) მივიდა, სადაც მას აუწყეს, რომ ტყიან ადგილებში, მდინარე კოფენის მახლობლად (περὶ τὸν Κωφίνα ποταμόν), ჩასაფრებული იყო ოთხი ათასი სპარსელი. უგურთა მთავარმა, რომელიც ამ ქვეყანაში სიზაბულის ხელისუფლების წარმომადგენელი იყო, მისცა ზემარქეს წყლით ავსებული ტიკები, რადგან ზემარქეს უწყლო ადგილებზე მოუხდებოდა გამოვლა. გზაზე ზემარქეს ერთი ტბა შეხვდა, ამის შემდეგ მიადწიეს იმ ტბებს, რომელთაც ერთვის კოფენი. აქედან ზემარქემ მზვერავები გაგზავნა ადგილების დასათვალიერებლად, ხომ მართლა არ იყვნენ ჩასაფრებული სპარსელები. ესენი არსად არ აღმოჩნდნენ. შემდეგ]

... ὅμως ξὺν μεγίστῳ φόβῳ ἀφί-
κοντο ἐς Ἀλανίαν, κατὰ τὸ μάλλον
δεδιότες τὸ φύλον τῶν Ὀρομουσ-
χῶν (HGM II, 42—55; de Boor
192—195, 452—453).

“Ὅτι γενόμενοι ἐν Ἀλανία
πρὸς Σαρῶδιον τὸν ἐκείνης ἡγε-
μόνα, καὶ ἕμα τοῖς ἐπομένοις
Τούρκοις ἐσφοιτῆσαι βουλόμενοι,
ὁ Σαρῶδιος¹ τὸν μὲν Ζήμαρχον
καὶ τοὺς ἐπομένους ἐδέξατο ἀσ-
μένως, τοὺς δὲ δὴ πρέσβεις τῶν
Τούρκων ἔφασκε μὴ πρότερον
τῆς ὥς αὐτὸν εἰσόδου τυχεῖν ἢ
καταθιμένους τὰ ὄπλα. τοιγάρ-
τοι καὶ ἄμιλλα αὐτοῖς ἐγένετο
περὶ τούτου ἐπὶ ἡμέρας τρεῖς,
καὶ Ζήμαρχος ἦν τῶν φιλονει-
κουμένων διαιτητής. τέλος ἀπο-
θέμενοι τὰ ὄπλα οἱ Τούρκοι, ὡς
Σαρῶδιῳ ἐδόκει, ὡς αὐτὸν ἐσε-
φοίτησαν. ὁ δὲ δὴ Σαρῶδιος
παρενεγύησε τοῖς περὶ Ζήμαρχον
διὰ τῆς τῶν Μισσιμianῶν ἀτρα-
πῶ ἡμιστὰ ἰέναι, τῶν κατὰ τὴν
Σουανίαν τοὺς Πέρσας ἐνέδρεζειν·
ἄμεινον δὲ εἶναι διὰ τῆς λεγο-
μένης Δαρηγηῆς ἀτραπῶ οἴκοι
ἀποχωρεῖν. ταῦτα ἐπεὶ ἔγνω ὁ
Ζήμαρχος, διὰ τῆς Μισσιμianῆς
ἔστειλεν ἀχθοφόρους δέκα μέτα-
ξαν ἐπιφερομένους, ἀπατήσαντας
Πέρσας τῶν προεκπεμφθῆναι τὴν

..... (რომაელები) დიდის ში-
შით მოვიდენ ალანიაში: განსაკუ-
თრებით ეშინოდათ მათ ორომუსხ-
თა ტომისა.

ფრგ. 22. ალანიაში რომ მოვიდენ,
მათ (ი. ი. რომაელებს) უნდოდათ, მათ-
თან მყოფ თურქებთან ერთად,
ალანიის წინამძღოლ საროდისთან
მისვლა; საროდიმ ზემარქე და მისი
მხლებლები კეთილგანწყობილად
მიიღო, ხოლო თურქთა ელჩების
შესახებ თქვა, რომ მათ არ შეუ-
შვებდა თავისთან, თუ ისინი იარაღს
არ აიყრიდენ, ასე რომ მათ დავა
ჰქონდათ ამის შესახებ სამი დღის
განმავლობაში, და ზემარქე შუა-
კაცად იყო მოღვაწეთა შორის. ბო-
ლოს, თურქებმა აიყარეს იარაღი,
როგორც ეს საროდის უნდოდა,
და წარსდგენ მასთან. საროდიმ
ურჩია ზემარქესა და მის კაცებს
არ წასულიყვნენ მისიმიანთა ქვე-
ყანაზე მიმავალი გზით, რადგან
სვანეთის მახლობლად სპარსელები
არიან ჩასაფრებულნი. შინ დაბ-
რუნება უმჯობესია ეგრეთწოდე-
ბული დარინის გზითო. ეს რომ
გაიგო ზემარქემ, მისიმიანთა ქვეყ-
ანაზე გაგზავნა ათი მეზარგე, აბრეშუ-
მით დატვირთული, რომელთაც შეც-
დომაში უნდა შეეყვანათ სპარსელები,
თითქოს აბრეშუმი წინასწარ იყო

1) ალანთა ამ სარდლის სახელი ზოგჯერ არის Σαρῶσιος, ზოგჯერ Σαρῶσιος. ეს იგივე პირი უნდა იყოს, რომელსაც თეოფანე ბიზანტიელი უწოდებს Σαραῖος (იხ. ქვემოთ, თეოფანეს ფრგ. 1: 572 წელს, როდესაც სომხები გადაუდგნენ სპარსელებს, «არმენიელები მხარეზე იბრძოდნენ კოლხები; აბაზგები და ალანთა მეფე საროე»).

μέταξαν καὶ προτερῆσαι τῆ δδδρ, ἐκ τούτου τε ὑποτοπῆσαι ὡς ἐς τὸ αὖριον παρέσται καὶ ὁ Ζήμαρχος. καὶ οἱ μὲν ἀχθοφόροι ᾤχοντο ἀπιόντες, Ζήμαρχος δὲ διὰ τῆς Δαρηνῆς παρεγένετο ἐς Ἀφελίαν, τῆ Μωσιμιανῆ¹ χαιρεῖν εἰπὼν, ἐς τὰ εὐάνυμά τε ἐάσας αὐτήν, ἣ ἐπίδοξοι ἦσαν ἐπισησεσθαι οἱ Πέρσαι. καὶ ἦκεν ἐς τὸ Ρουατόριον, εἶτα κατὰ δὴ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, εἶτα ναυτιλῆ χρησάμενος ἐς Φᾶσιν ποταμόν, πάλιν ἐς Τραπεζοῦντα. οὕτω τε δημοσίῳ ἴππῳ ἐς Βυζάντιον παρὰ βρασιλέα εἰσελθὼν ἔφρασε τὸ πᾶν. Ζημάρχῳ μὲν οὖν ἐν τοιοῦσδε ἔληξεν ἡ πορεία καὶ ἀποπορεία ἐπὶ Τούρκους (HGM II, 55,19—56,15; de Boor 453—454).

უკმაყოფილება ბიზანტიურ ჯარში.

... οἱ στρ[ατιῶται] οἱ κατὰ τὴν Περσῶν Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν ὑπήκοοι ἦχθοντο, καὶ περιέφερον ἐν στόματι τὸν ἡγεμόνα ἅτε ἀνοσιουργόν² (HGM II, 70—71; De sententiis 21—22).

ფრგ. 35. ჯარისკაცები, პერსარმენიაში და იბერიაში მყოფნი, გაჯავრებული იყვნენ და მუდამ აძაგებდენ სარდალს, როგორც ბოროტმომქმედს.

¹) გამომცემლებს (ნი ბ უ რ ს, დ ი ნ დ ო რ ფ ს) აქვთ Μινδιμιανων და თვით ქვეყნისათვის Μινδιμιανη, ხოლო A ხელნაწერს Μωσιμιανων და Μωσιμιανη. მენანდრეს ეს ადგილი მოყვანილი აქვს ს ვ ი და ს ო რ ადგილას: 1) Μωσιανη: „ho δε δι' αλλης hoδου παρεγενετο, τη Μωσιανη χαιρειν ειπων“. 2) Χαρειν ειπων αντι του καταλιπων „ho δε δι' αλλης hoδου παρεγενετο, τη Μωσιανη χαιρειν ειπων“. ესე იგი ს ვ ი და ამ ქვეყნის სახელს იცნობს მხოლოდ ფორმით Μωσιανη. ასეთ ფორმას მხარს უჭერს აგრეთვე ერთი ვარიანტი აგათიას IV, 12-ისა, სადაც ამ ხალხის სახელწოდებაა Μωσανοι (იხ. ზემოთ გვ. 154).

²) ეს ნაწყვეტი მოიპოვება კონსტანტინე პორფიროგენეტის კრებულში De sententiis, სადაც ადგილი hoι—hυπηκοοι მეტად შერყენილია. ჩვენ მიერ მოცემული წაკითხვა წარმოადგენს ნი ბ უ რ ი ს კონიექტურას (იხ. ბონის კორპუსში გამოცემული მენანდრეს ნაწყვეტები, გვ. 432 შენიშვნა).

ბრძოლა პერსარმენიასა და ალბანიაში.

[ფრგ. 41. 576 წ. კეისარმა ტიბერიმ ელჩი გაგზავნა ხოსროსთან იმ დავალებით, რომ დროებითი ზავი შეეკრა სამი წლის ვადით. ხოსრომ გასცა განკარგულება, რომ ელჩი მიეღოთ და მიეყვანათ მასთან, მაგრამ ამავე დროს მზადება დაიწყო სამხედრო მოქმედებისათვის და შევიდა კიდევაც პერსარმენიაში ისე, რომ რომაელები მზად არ იყვნენ.]

Οὐτε γὰρ τὸ στρατεύμα ξυνήθροιστο τὸ Ῥωμαϊκόν, ἀλλ' οἱ μὲν περὶ Κοῦρσον καὶ Θεόδωρον τοὺς στρατηγοὺς¹, ἐπειδὴ αὐτοῖς ἀπήγγελλον ὡς νεμεσᾶ τε καὶ ἀγανακτεῖ ὁ Καῖσαρ, ὅτι δὴ ἐσβαλόντες ἐν Ἀλβανίᾳ μὴ ἀνέστησαν ἅπαντας Σαβείρους τε καὶ Ἀλβανούς, ἀλλ' ὅτι ἡμίρεις πεποιθότες ἐξεχώρησαν, κατεγναχότες τε ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας, τῷ ἀφηγιάσῃ αὐτίκα ἀπὸ Ῥωμαίων τὸν Σαβεῖρα, ὡς εὐ κατὰ τὸ δέον ἐπεπράχασαν παρώφθη τε ὑπὸ σφῶν τὸ συνοῖσον, ὥσπερ ἀμέλει ἐκ μεταμελείας αὐτοῖς ἐλάσαντες ἐν Ἀλβανίᾳ [περὶς βίαν]² ἦγον τοὺς Σαβεῖρους τε καὶ Ἀλβανούς πανοικίᾳ σφᾶς μετ' αἰκίζοντες ἐς τὰ τῆδε τοῦ Κύρου ποταμοῦ, ὡς λαιπὸν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ διαίτᾳ σθαι χῶρα. ἔτι οὖν Θεόδωρός τε καὶ Κοῦρσος ἐν τούτοις ἐνησχλημένοι ἐτύγγανον. εἶτα ἐγκελευσαμένου τοῦ Καίσαρος Ἰυστινιανὸν τὸν τῆς ἕω στρατηγὸν μεταφοιτῆσαι καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ γενέσθαι αὐτὸν ἡγησόμενον τοῦ πολέμου, οὐδὲν

რომაელთა ჯარი ჯერ არ იყო ერთად შეკრებილი, მაგრამ როდესაც კურსესა და თეოდორე სტრატეგოსების ჯარისკაცთა ნაწილებს გადასცეს, რომ კეისარი უკმაყოფილო და გაჯავრებულია, რომ ისინი ალბანიაში შეიჭრნენ და არ აპყარეს ყველანი, საბირები და ალბანელები, არამედ მძლევლებით დაიმედებულნი უკან გამობრუნდნო; იმათ შეიგნეს—თვით იმ მოვლენის წყალობით, რომ საბირები მაშინვე ჩამოშორდენ რომაელებს, — რომ ისინი ვერ მოიქცნენ საჭიროებისამებრ და ხელიდან გაუშვეს ხელსაყრელი შემთხვევა, ასე რომ ისინი, რასაკვირველია, ნანობდენ და კვლავ შეიჭრნენ ალბანიაში (და აიძულეს საბირები და ალბანელები მთლიანად გადმოსახლებულიყვნენ მდინარე მტკვრის აქეთა მხარეს, რათა ამიერიდან რომაელთა მიწა-წყალზე ეცხოვრათ. თეოდორე და კურსეც ჯერ კიდევ ზამ საქმეებში იყვნენ გართული. შემდეგ, როდესაც კეისარმა უბრძანა აღმოსავლეთის სტრატეგოსს იუსტინიანეს გადასულიყო და სომხეთში ეხელმძღვანელა.

1) ხელნაწერები იძლევიან *στρατιώτας*, ბეკერმა შეასწორა *στρατηγους*, დე ბოტორის აზრით შეიძლება აქ იყოს *στρατηγους* *στρατιωται*.

2) ხელნაწერებშია *πρεσβειας*, რაც გამომცემლებმა საეჭვოდ მიიჩნიეს.

ἦπτον καὶ Ἰουστινιανὸς οὐπω
 παρῆν, τῷ συμῆναι τοῦτο αὐτῷ
 τὸν Καίσαρα ὁφείλει οὐκ ἐν και-
 ρῷ τοῖς πράγμασι χρῆσασθαι,
 πρὸς γε καὶ τῆς συνήθους διανυ-
 μῆς τοῦ χρυσοῦ τοῖς ἔφοις κα-
 ταλόγοις γεγενημένης οὐκ ἐπικαι-
 ρως, ἀλλὰ δῆτα ἐφυστερησάσης.
 ἐπ' ἀδείας οὐν οὕτω πως καὶ
 ἀκονιτὶ ἐλάσαντος ἐν Περσαρμε-
 νίᾳ Χοσρόου, μηδεὸς εἰ ἀντικα-
 θισταμένου, οἱ μὲν δασμύφοροι
 τῆς ἦπτονος Ἀρμενίας οὔτε ἐχ-
 ρήσαντο φυγῆ ἔκλειοιπότες τὸς
 ἀγροὺς οἴγε, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ὅσα
 ἐπιτήδεια ξυνεκόμίζον τῷ στρατῷ.
 προβαίνοντι δὲ Χοσρόῳ ἀνὰ τὰ
 πρόσω εἰ ἐν τῷ κλίματι Μακρά-
 βανδῶν² καὶ Ἰαρανῶν ἦκιστα
 ἔμενον, ὡς μηδένα πάμπαν μῆτε
 ἀνθρώπων μῆτε μὴν ὑποζύγιόν
 τι ὀφειλῆναι. ἄτε γὰρ πλεμίου
 βασιλέως ἐπελθόντος ἀπέδρασε
 πᾶν τὸ γεηπονοῦν, καὶ πάντῃ τὰ

საომარი მოქმედებისათვის, იუს-
 ტინიანე მიუხედავად ამისა არც მი-
 სულა, რადგან კეისარმა ეს მას
 გვიან აცნობა, და არც დროზე
 ისარგებლა მდგომარეობით¹; გარდა
 ამისა ფულის ჩვეულებრივი განაწი-
 ლება აღმოსავლეთის რაზმებისა-
 თვის თავის დროზე კი არ მოხდა,
 არამედ უფრო დაგვიანებით. ამ-
 რიგად, ხოსრო სრულიად თავისუფ-
 ლად შევიდა პერსარმენიაში, ისე
 რომ არავის წინააღმდეგობა არ
 გაუწევია. მცირე არმენიის მეხარ-
 კენი არათუ არ გაქცეულან და
 თავისი ყანები არ მიუტოვებიათ,
 არამედ აწოდებდნენ ჯარს, რაც კი
 სჭირდებოდათ. ხოლო ხოსრო რომ
 წინ მიდიოდა, მაკრავანდთა და ტა-
 რანთა მხარის მცხოვრებნი არ რჩე-
 ბოდნენ თავიანთ ადგილებზე, ისე
 რომ აქ ადამიანი ვერავის ჰნახავდა,
 ვერც კაცს და ვერც საქონელს.
 ვინაიდან, რადგან მეფე, ვითარცა
 მტერი, თავს დაეცა მათ, ყველა მი-

¹ იუსტინიანე, გერმანეს და პასსარას უმცროსი შვილი, იუსტინეს ძმა (იხ. ზემოთ გვ. 29—30), დაბადებულია არა უადრეს 525 წლისა. 550 წ. მაისს ჯარში მსახურებს იტალიაში, 552 წ. ილირიაში იბრძვის სლავების წინააღმდეგ, ამავე ხანებში ლანგობარდებს ეხმარება გეპიდების წინააღმდეგ (სამსავე შემთხვევაში თავის ძმასთან, იუსტინესთან ერთად). 572 წელს ის პატრიკიოსია და *magister militum per Armeniam* და პერსარმენიასა და იბერიაში სასანიდთა წინააღმდეგ ამტყდარ აჯანყებას ხელს უწყობს. 575 წელს ის არის *magister militum per Orientem*. 577 წელს მისი დამარცხების შემდეგ პერსარმენიაში ტიბერი კეისარმა ის უკან გაიწვია (მის ადგილას დანიშნა მავრიკი). კონსტანტინეპოლში მონაწილეობა მიიღო ტიბერიას წინააღმდეგ მოწყობილ შათქმულებებში (შეთქმულება ორჯერ მოეწყო: 578 წ. და 579—581 წწ. ორივეჯერ აღმოაჩინეს შემთქმელები, ხოლო ტიბერიმ აპატივა იუსტინიანეს მისი დანაშაული და კიდევ დაუნათესავდა, მისი ქვისლი გახდა). ამ წლების შემდეგ იუსტინიანეზე არავითარი ცნობა არ არის დაცული (იხ. E. Stein: *RE* X, 1310—1313).

² აქა გამოცემებში, ხელნაწერებშია *Μακράβανδον*. აქ იგულისხმება სომხეთის პროვინციები ბაგრევანდი და ტარონი.

ἐκείνη ἐχίρειυεν ἀνθρώπων· ἀλλὰ καὶ φηγᾶσαι βουλόμενον μηδὲν τι τῶν πάντων ζῶων [ἦν] ἐντυχεῖν. ἐν τούτῳ κεί Θεόδωρος ὁ Βάκχου ἐφείτησεν ὡς αὐτόν, ἐδέξατό τε τὸν ἄνδρα καὶ ξυνόμιλος οἱ ἐγένετο ἡμερώτατά πωρ, τὸν μὲν Καίσαρα δι' εὐφημίας ἄγων, φάσκων τε ἀσπάζεσθαι τὴν ὡς αὐτὸν εἰρήνην τε καὶ φιλοφροσύνην· μηδὲ γὰρ γεγονέναι τῆς ἔχθρας [καὶ λυσέως] ¹ τῶν σπενδῶν αἴτιον. Ἰουστίνον δὲ τὸν βασιλέα ἐς τὸναντίον λέγων κακῶς. εἶτα ἐς τὰ πρόσω ἤλαυνε διὰ τῆς καλουμένης Βασιανῆς ², ἐπομένου οἱ καὶ Θεόδωρου. ἐβᾶλλει τε ἐς τὴν Ῥωμαίων Ἀρμενίαν κατὰ Θεοδοσιούπολιν, λήγοντος ἡδὴ τοῦ ἔαρος· ὥστε κατὰ ταῦτόν ξυνερχοῦναι τοὺς τε ἀγγελιαφόρους ἀφικέσθαι ἐν Βυζαντίῳ τοὺς δηλώσοντας ὡς ἀπροσδόκητα ἐπέστη τῇ Ῥωμαίων Ἀρμενίᾳ βασιλεὺς ὁ Παρσῶν καὶ ἄσπον ὅσπῃ προσερχοῦσεται Θεοδοσιουπόλει, καὶ αὐτὸν ἐκέισε παρ-

წის მუშა გაიქცა და მთელი ის მხარე დაცალიერდა და, ვინმეს რომ ნადირობა მოსურვებოდა, ვერც ერთ ცოცხალ არსებას ვერ იპოვიდა. ამასობაში მასთან (ი. ი. ხოსროსთან) მივიდა თეოდორე, ბაკქეს ძე, და მან ეს კაცი მიიღო და შინაურულადაც ესაუბრა მას³; კეისარის ის აქებდა, ამბობდა, რომ მასთან ზავიც სასიამოვნოა და მეგობრობაც: ის ზავის დარღვევის და მტრობის მიზეზი არ არისო. ხოლო იუსტინე მეფეს, პირიქით, აძაგებდა. შემდეგ ის წინ მიიწევდა, ეგრეთწოდებულ ბასიანზე: თეოდორე მას თან მისდევდა. გაზაფხულის დასასრულ ის შეიჭრა რომაელთა არმენიაში თეოდოსიუპოლის მახლობლად. ისე რომ ერთსა და იმავე დროს მოხდა, რომ შიკრიკები მოვიდნენ ბიზანტიონში და აცნობეს, რომ სპარსელთა მეფე მოულოდნელად თავს დაეცა რომაელთა არმენიას, რომ ის თითქმის თეოდოსიუპოლისს არის მოახლოვებული, რომ ის უკვე იქ არის. როდესაც ის იქ მივიდა, დაიბანაკა ერთ სოფელში, რომელსაც არაბესონი ⁴

¹) ხელნაწერები *εχθρας*, ნი ბუ რ მ ა შესწორა *λυσεως*, ხოლო დ ი ნ დ ო რ ფ მ ა *εχθρας* *καὶ* *λυσεως*.

²) *Βασιανης* *E*, სადაც ხელნაწერისვე ხელით შესწორებულია *Βασσιανης*; გამომცემლებს აქვთ *Βαδιανης*.

³) თეოდორე, ბაკქეს ძე, არის მეორე ელჩი, რომელიც ტიბერიმ გააგზავნა ხოსროსთან მის შემდეგ, რაც საზავო მოლაპარაკებებისათვის უკვე იყო გაგზავნილი დიდი ელჩი ტრიანე. როგორც მენანდრე გადმოგვცემს (ამავე ფრაგმენტში), იმთავითვე წესად ჰქონდათ ბიზანტიელებსა და სპარსელებს, რომ დიდი ელჩების დაბრუნების შემდეგ უფრო დაბალი პატივის მქონე ელჩებს უგზავნიდნენ ერთმანეთს მადლობის გადასახდელად.

⁴) „არაბესონი“, ნ. ა დ ო ნ ც ი ს აზრით, უნდა იყოს არტალესი, ძველ ციხე სიმაგრე, რომელსაც ამჟამად თურქულად ე ნ დ ე რ ი ს ი ჰქვია (*Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана*, 20—21).

εἶναι, ἐπεὶ οὖν ἐγένετο αὐτῶν, ἐστρατοπεδεύσατο ἐς τὸ Ἀραβησῶν ἐπικεκλημένον χωρίον, ἀμφὶ τὰ μεσημβρινὸν κλίμα τοῦ ἄστεος, τὸ δὲ δὴ Ῥωμαίων στρατεύμα, αὐτὸ γε δῆπου τὸ συναμφοισθῆν, ὡς πρὸς ἄρκτον περὶ τὸ κλίμα τὸ καλῶμενον... συναγόμενον, ἐς ὑπὲρ ρειάν τινα ὄρους. ἀτὰρ ὁ Χοσρόης αὐτῶν που περὶ Θεοδοσιούπλιν ἐπ' ὄψεσι Θεοδώρου ἐξέταττε τὰς ἰππικὰς δυνάμεις, ἐς λέχους τε καὶ φάλαγγας διακρίνων τε καὶ μετακοσῶν, καὶ αὐτὸς τὸν ἰππικὸν διελαύων ἐνδείκνυμενος ἦν, εἶα δὴ οὐκ ἐκ προνοίας τινος, ὡς ἔτι ἔρρωται αὐτῇ καὶ σφριγᾷ τὸ σῶμα. διανοεῖτο δὲ πῶς Θεοδοσιούπλιν ἐκπολιορκῆσαι. ἔννοια γὰρ οἱ ἐσεφοίτησε μὴν οἶόν τε ἔσεσθαι ἂν ἄλλως, τὴν Περσῶν Ἀρμενίαν ἀνακτήσασθαι καὶ Ἰβηρίαν, εἰ μὴ πα ὀχυρωτάτην ἐσῶν. Ῥωμαίων χειρώσεται πόλιν, ἐκείσέ τε καμῆδῶσμενος ἀνασώσεται τὴν ἐς τοῦπίσω λοιπὸν ἐγκαταλελειμμένην Περσαρμενίαν τε καὶ Ἰβηρίαν (HGM II, 79—80; de Boor 201—202).

“Ὅτι ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ εἰσβολὴν ἐς Ἀλβανίαν ποιησάμενοι, καὶ ἑμῆρους λαβόντες Σαβείρων καὶ Ἀλανῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἦκον ἐς Βυζάντιον. ἀφικόμενους δὲ ἐν Βυζάντιοντα მხარეზე გადმოსული ალბანებისა და საბირებისა, კეისარმა მიიღო ისინი წყალობით და ფრიად მეგობრულად.

ევლოდება, ქალაქის სამხრეთ მხარეში, ხოლო რომაელთა ჯარი, რაც კი შეკრებილიყო, მოთავსდა ჩრდილოეთით ევრეთწოდებულ..... მხარესთან, რომელიღაც მთის ძირში. ხოსრომ-კი იქვე თეოდოსიუპოლისთან, თეოდორეს თვალის წინ გააწყობა ცხენოსანი ძალები, დაჰყო და დაჯგუფა ისინი რაზმებად და ფლანგებად, თვითონ კი გამრავნა ცხენი და აჩვენებდა — თითქოს არა წინასწარი განზრახვით, რომ მისი სხეული ჯერ კიდევ სალი და ძლიერი იყო. მას განზრახული ჰქონდა ალყა შემოერტყა და აეღო თეოდოსიუპოლისი. მას აზრი დაებადა, რომ სხვანაირად შეუძლებელი იქნებოდა სპარსელთა არმენიისა და იბერიის დაპყრობა, თუ ის ხელში არ ჩაივლებდა რომაელთა რომელიმე უმაგრეს ქალაქს და იქ დაბინავებული არ დაიცავდა უკან დარჩენილ პერსარმენიასა და იბერიას.

ფრგ. 42. ტიბერი კეისრის დროს რომაელთა სტრატეგოსები შეიქრნენ ალბანიაში, წამოიყვანეს საბირთა და სხვა ტომთა მძევლები და მოვიდნენ ბიზანტიონში¹. როდესაც ბიზანტიონში მოვიდნენ ელჩები რომაიდან მხარეზე გადმოსული ალბანებისა და საბირებისა, კეისარმა მიიღო ისინი წყალობით და ფრიად მეგობრულად.

1) ეს ადგილი, როგორც აღნიშნავს E. Stein, Studien zur Geschichte des byz. Reiches, გვ. 50, შერყვნილი უნდა იყოს. «მოვიდნენ ბიზანტიონში» არ შეიძლება ეხებოდეს სტრატეგოსებს (კურსეს და თეოდორეს), ვინაიდან წინა 41. ფრაგმენტის მიხედვით სტრატეგოსები ამ დროს ალბანიის ფრონტზე არიან (იხ. ზე-

Ζαντιὰ τοὺς πρέσβεις τῶν ἐνδεδαχότων ἑαυτοὺς Ἀλαγῶν τε καὶ Σαβείρων ὁ Καίσαρ δέχεται ἐπιεικῶς καὶ πάνυ φιλανθρωπῶς! (HGM II, 83; de Boor 463).

ბიზანტიის ელჩები თურქეთში.

[ფრგ. 43. ტიბერის კეისრობის მეორე წელს ბიზანტიონიდან თურქებთან ელჩად იგზავნება ვალენტინე. ის სინოპის, ქერსონის, აპატურის და ქაიშიანი ველების გავლის შემდეგ მივა თურქების ერთ მთავართან, ტურქსანთესთან. უკანასკნელი გაჯავრებული ლაპარაკობს ბიზანტიელების წინააღმდეგ და სხვათა შორის ეუბნება:]

ὄμ' ἔς δέ, ὦ Ῥωμαῖοι, τί δῆτα „რატომ მიგყავთ თქვენ, რომაელებო, ჩემი ელჩები, ბიზანტიონისაკენ მიმავალნი, კავკასიაზე და მეუბნები, რომ არ არსებობს სხვა გზა, რომლითაც მათ გზავრობა შეეძლოთ—ამას თქვენ იმიტომ სჩადიხართ, რომ მე, ძნელ გასავლების გამო, თავს არ დავესხა რომაელთა მიწაჲს. მე კი ზედმიწევნით ვიცი, თუ სად არის მდინარე დანაპრი, სად ერთვის მას ისტრი და სად არის ჰებრი, და თუ საიდან შეესივნენ რომაელთა მიწაჲს ვარზონიტები, ჩვენი მონები.

ἀρα ποὺς κατ' ἐμὲ πρέσβεις διὰ τοῦ Καυκάσου ὑ βδοιποροῦντας ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἄγετε, ὡς ἐμὲ φάσκοντες μὴ εἶναι ἑτέραν ἀτραπὸν, δι' ἧς αὐτῶν ἔσται ἡ πορεία; ταῦτα δὲ ἐπιτελεῖτε, ὡς ἀπειροῦμι διὰ τῆς δυσχωρίας ἐπιπέσειν τῆ Ῥωμαίων ἐπικρατείῃ. πλὴν ἔγωγε ἐξεπίσταμαι μάλα ἀκριβῶς σοι τε ὁ Δάναπρις ποταμός, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰστρός, ἔνθα καταρρεῖ καὶ ἵνα ὁ Ἐβρος, ὁπόθεν τε ἐπεραιώθησαν ἔς τὴν Ῥωμαϊκὴν τὸ ἡμέτερον δουλικὸν οἶ Οὐαρχαγῆται (HGM II, 84—87; de Boor 203—206).

მთა გვ. 238), სადაც მათ აცნობეს კეისრის უკმაყოფილების შესახებ. გამოთქმა «მოვიდენ ბიზანტიონში» უნდა ეხებოდეს ალბანთა და საბირთა ან მძევლებს. ან ელჩებს.

1) ეს ნაწყვეტი ამოღებული უნდა იყოს იმავე თავიდან, რომელსაც წინა ნაწყვეტი ეკუთვნის, სადაც ლაპარაკია ალბანთა და საბირთაგან წამოყვანილ მძევლებზე (იხ. ზემოთ 238 გვ.).

საზავო მოლაპარაკება ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის
576—577 წლებში¹.

“Οτι εἰ πρέσβεις ξυνελθόντες
τε καὶ εἰς ἓν γενόμενοι κατὰ δὴ
τὰ ὅρια τῆς ἕω ἕξ ἀμφοτέρως
πολιτείας, τὴν εἰρήνην ὅπως βε-
βαιωθῆναι δέον διασχεψόμενοι,
γλαφυρά τε καὶ πικρὰ ῥήματα
ἕκαστοι ἀπορρίψαντες, εἰπόντες
τε καὶ ἀκηκοότες τὰ ὅσα χρεών,
τυχὸν καὶ τὰ ὅσα μὴ χρεών,
τέλος ξυνήκαν εἰ πρέσβεις περὶ
μὲν τοῦ διαρραγῆναι τὰς σπον-
δὰς τίς αἴτιος καὶ οὐ, τὸ τοιόνδε
σιγῆθῆναι, διερευνησαὶ δὲ τρό-
πον ὅτω ἐμπεδωθῆσεται τὰ εἰρη-
ναῖα τοῦ λοιποῦ καὶ αἱ ἀμφήρι-
στοι παλιτεῖαι κατὰμειντο τὰ
ἕπλα. εὐθύς οὖν Μεβῶδου κατὰ
τὰς πρῶην ξυνθήκας, αἱ ξυνέ-
τησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος
Ἰουστινιανοῦ, τὰς τριάκοντα χι-
λιάδας τῶν νομισμάτων φήσαντος
χρηῖναι τοὺς Ῥωμαίους τῇ πολι-
τεῖᾳ Περσῶν κατατιθέναι ἄν’ ἔτος,
ἕτι γε μὴν ἀποχωρησαὶ Περσαρ-
μενίας² τε καὶ Ἰβηρίας, πρὸς δὲ
γε καὶ αὐτὸς τοὺς ὄσσι γε αἴ-
τιαι τῆς ἀποστάσεως ἀπεδομῆναι
βασίλει τῶν Περσῶν χρησομένῃ

ფრგ. 47. როდესაც ელჩები აღშო-
სავლეთის საზღვრებთან შეიყარნენ
ერთად ორივე სახელმწიფოდან,
ბჭობდნენ, თუ როგორ განემტკიცე-
ბინათ ზავი, ერთმანეთს ეუბნებოდნენ
ნაირნაირ თვალთმაქცურ სიტყვებს,
ამბობდნენ და ისმენდნენ, რაც საჭირო
იყო, შეიძლება იმასაც, რაც არ იყო
საჭირო; ბოლოს ელჩები შეთანხმდნენ
გაჩუმებულიყვნენ იმის შესახებ, თუ
ვინ იყო დამნაშავე ზავის დარღვე-
ვაში და ვინ არა, და გამოენახათ
საშუალება, რომ ამიერიდან საზავო
საქმე განმტკიცებული ყოფილიყო
და ორივე მებრძოლ სახელმწიფოს
იარაღი დაეყარა. უცბად მებოძმა
თქვა, რომ წინანდელი ხელშეკრუ-
ლების ძალით, რომელიც დადე-
ბულ იქმნა თვითმპყრობელ იუსტი-
ნიანეს დროს, რომაელებმა ყოველ-
წლიურად უნდა უხადონ სპარსელ-
თა სახელმწიფოს ოცდა ათი ათასი
ოქრო, აგრეთვე უნდა გასულიყვნენ
პერსარმენიიდან და იბერიიდან;
გარდა ამისა ისინი, ვინც აჯანყე-
ბის მიზეზნი იყვნენ, უნდა გადაე-
ცათ სპარსელთა მეფისათვის, რომე-
ლიც მათ სათანადო სასჯელს გა-

1) 576 წელს კონსტანტინებოლში ჩავიდა ხოსროს წარმომადგენელი ნადოი¹
რომელსაც დავალებული ჰქონდა საზავო მოლაპარაკების შემზადება. ამის საპასუ-
ხოდ ტიბერი კეისარმა გააგზავნა თავისი ელჩები: თეოდორე, პეტრეს ძე, იოანე
პეტრე და ზაქარია. ხოსროს მხრით საზავო კრებაზე გაგზავნილი იყო მებოდი,
მოლაპარაკება სწარმოებდა სოფ. ათრაელში, დარას მახლობლად.

2) Περσαρμενίας Bekker, περι Αρμενίας A.

σφραγισαίς προσηκούσαις ποιναις².
 τῶν αὐτῶν τοῦ Μεβάνδου κατατεί-
 ναντος, οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσ-
 βεις, τὸ τοιόνδε ἐκ τοῦ Καίσαρος
 παρεγγυηθῆν αὐταῖς οἷγε τοῦτο
 αὐτὸ οὐδὲ τοῦνομα προσέσθαι
 ἔφασαν τῆς εἰρήνης, εἴπερ ἐπὶ
 συντελείῃ τινὶ καὶ ἄτε ἐς φόρου
 ἀπαγωγῆν Πέρσαι ἐλπίζοιεν Ῥω-
 μαίους ἕξειν τῶν λοιπῶν· μηδὲ
 γὰρ ἀνέξεσθαι τοῦ τοιοῦδε τῶν
 Καίσαρά τι παρασχέσθαι, μήτε
 μὴν ὡσπερ ἀμέλει ὄνιον τι χρῆμα
 πρίασθαι τὴν εἰρήνην. οὕτω δὲ
 γὰρ εἰ ἔσοιτο, οὐτι εἶναι μόνι-
 μον οὐδὲ βεβαίον. χρῆναι τῶν
 Ῥωμαίων ἔλεγον οἱ πρέσβεις πρό-
 τερον τοῦ τοιοῦδε ἀπειπεῖν, οὕτω
 τε ἐφ' οἷς δέοι τὰ τῆς εἰρήνης
 προτεῖναι διασκέψασθαι. καὶ αὐ-
 τῶν ἕκαστι τοῦ τοιοῦδε τερψείας
 λόγων ἀπερριμμένης πολλῆς ἕξ
 ἀμφοῖν τοῖν μέρεσιν, καὶ οὐχ ὑπα-
 χαλώντων ἐν ἀρχῇ τῶν Περσῶν,
 ἀλλ' ἢ τὰς ἀνέκαθεν τριάκοντα
 χιλιάδας τοῦ χρυσοῦ νομίσματος
 ἢ προσάπαξ ὡς χρῆναι μέγα τι κα-
 ταθέσθαι δικαιολογημένων, τὸ
 τελευταῖον ἔδοξεν ὁ Μεβάνδης ἐπι-
 δεῖχνόναι δῆθεν αὐτοῖς ἐκ τῶν

ლაუწყვეტდა¹. მეზოდი რომ ამას
 მცდელობდა, რომაელთა ელჩებმა,
 როგორც ეს მათ კეისრისაგან ჰქონ-
 დათ ნაბრძანები—მაშინვე უპასუ-
 ხეს, რომ ისინი ამას ზავის სახელს
 ვერ უწოდებენ, თუ სპარსელებს
 იმედი აქვთ, რომ ხარკის გადახდე-
 ვინებით რომაელებს ამიერიდან თა-
 ვის მეხარკეებად იყოლიებენ; რომ
 კეისარი ვერ დაუშვებს იმას, რომ
 რამე მისცეს, ვერც იმას, რასაკვირ-
 ველია, რომ იყიდოს ზავი, როგორც
 სავაჭრო ნივთი. თუ ასე მოხდება,
 ზავი არც მყარი იქნება, არც
 მტკიცე. რომაელთა ელჩებმა თქვეს:
 საჭიროა ჯერ უარი ზთქვათ ასეთ
 რამეზე და შერე შეიძლება გადავი-
 დეთ საზავო საქმეების განხილვა-
 ზეო. და კვლავ ამის გამო ითქვა
 მრავალი თვალთმაქცური სიტყვა
 ორივე მხრივ: თავში სპარსელები
 კი არ უთმობდენ, არამედ მოით-
 ხვოდენ, რომ ან ძველად დადგენი-
 ლი ოცდაათი ათასი ოქრო ებო-
 ძებინათ ან ერთდროულად რაც შეი-
 ძლება დიდი თანხა; დასასრულ,
 მეზოდმა გადაწვიტა ეჩვენებინა მათ-
 თვის თავისი მეფისაგან ახლად მი-
 ლებული წერილი, რომელშიაც
 ნათქვამი იყო, რომ კეისრის მეგო-

¹) აქ იგულისხმება ის გარემოება, რომ 572 წელს პერსარმენი და იბერია გაძაუდგნენ სპარსეთს და ბიზანტიელებს მიემხრნენ; სომხებმა მოჰკლეს მარზპანი სურენია (ჩიპრ-ვშნასპი), რომელიც მათ ავიწროვებდა, და აჯანყდენ, მათვე კვალს მისდენს იბერებმა. აჯანყებულთა მეთაურები შეიფარეს ბიზანტიელებმა და ამათ დაბრუნებაზე ლაპარაკი 576 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს (დაწვრილებით პერსარმენიისა და იბერიის განდგომის შესახებ იხ. ქვევით გვ. 257, თეოფანეს ფრგ. 3 და იქვე შენიშვნა).

²) ბელნაწერები ფაიას, ბეკერის კონიექტურით *ποιნაის*, დე ბოტორის ახრით შეიძლება იყოს *σφαγαις*.

κατ' αὐτὸν βασιλέως γράμμα ἔρρι
σταλέν, ἐν ᾧ περιείχετο ὡς χά-
ριν τῆς πρὸς Καίσαρα φιλίας ἀνέ-
ξοιτὸ καὶ χρημάτων ἐκτὸς ἐξ-
ισοτιμίας ἀναρρῶσαι τὴν εἰρήνην.
τοῦτο ἐπειδὴ κατὰ τὴν βασιλίδα διε-
ψυλήθη πόλιν, ἅπαντες ἀνεπε-
ρῶθησάν τε καὶ ἐδόκουν οἱ τε
ἐν τέλει καὶ ὄσος ἕτερος ὄμιλος
ἤδη ἀργήσῃν τὰ ξίφη καὶ ἐμπε-
δῶτα καθίξῃν τὴν εἰρήνην,
ἐπεὶ ὁ Καῖσαρ Περσαρμενίας τε
καὶ δὴ Ἰβηρίας αὐτῆς ἐτοιμότα-
τα εἶχε παραχωρήσαι Πέρσαις,
σαφέστατα ἐξεπιστάμενος ὡς σὺ-
πῶποτε ἐνδῶσοιεν τοσαύτης ἐσ-
τερημένοι χώρας, δὴδὲ γε εἰ τε-
λέως κατολισθήσοι καὶ ἐξίτηλα
ἔσοιτο τὰ πράγματα Περσῶν.
τοὺς μέντοι γενεάρχας Περσαρ-
μενίων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς τῶ
γένει σφῶν ἠνωμένους, καὶ ἀπ-
λῶς τὸν ὄντινοῦν οἱ γε αὐτα-
μολήσαντες ἦσαν ὡς Ῥωμαίους
οὔτε ἐκδῶσειν, ἀλλ' ἐνδὲ ἐτέρως
ἐμπεδῶσειν ἔφασκε τὴν εἰρήνην,
εἰ γε μὴ ἄδεια ἔσοιτο τοῖς βου-
λομένοις Περσαρμενίων τε καὶ
Ἰβήρων τὴν σφετέραν ἐκλιπόντας
ἀνασκευάσασθαι ἐς τὴν Ῥωμαίων.
λόγον γὰρ οὐχ ἥμισυ ἐποιεῖτο
πολὺν ὁ Καῖσαρ τῶν ὀμωμοσμέ-
νων ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ¹ τοῦ βαι-
λέως τοῖς Περσαρμενίοις καὶ τοῖς
μεταχωρήσασιν Ἰβήρων, ὡμα-
μόκει γὰρ ὁ βασιλεὺς ὡς καὶ

ბრობის გულისათვის ის უფულოდ
განამტკიცებდა ზავს თანასწორი
პირობებით. როდესაც ეს ამბავი
სამეფო ქალაქში გაიგეს, ყველანი
გახარებულნი იყვნენ და, როგორც
მზართველი წრეები ისე სხვა ხალხი,
ფიქრობდნენ, რომ მახვილი დაღუმ-
დებოდა და მტკიცე ზავი დამყარ-
დებოდა, რადგანაც კეისარი მზად
იყო დაეთმო სპარსელებისათვის
პერსარმენია და იბერია, ვინაიდან
მან კარგად იცოდა, რომ სპარსელები
არავითარ შემთხვევაში არ დათ-
მობდნენ ამ ქვეყანას, მაშინაც კი
არა, რომ სპარსელთა საქმეები სა-
შოლოოდ დასუსტებულიყო და და-
ღუბულიყო; მაგრამ ის ფიქრობდა,
რომ პერსარმენიელთა მთავრებს,
აგრეთვე მათთან ნათესაფურად და-
კავშირებულთ, ერთის სიტყვით არც
ერთს იმათგან, რომელნიც გამოიქ-
ცნენ რომაელებთან, არ გასცემდა და
ზავს განამტკიცებდა მხოლოდ იმ
პირობით, თუ მსურველ პერსარმე-
ნიელებსა და იბერებს ნება ექნე-
ბოდათ დაეტოვებინათ თავიანთი
მიწაწყალი და წესულიყვნენ რომა-
ელთა ქვეყანაში. კეისარი ბევრს
ლაპარაკობდა იმის შესახებ, რომ
იუსტინიანე (იუსტინე) მეფემ ფიცი
მისცა პერსარმენიელებს და გადმო-
სახლებულ იბერებს, ვინაიდან მე-
ფემ ფიცი მისცა, რომ, რამდენა-
დაც ეს მისთვის შესაძლებელი იქ-
ნებოდა, ყოველგვარ საშუალებას
იხმარდა, რათა დაეპყრო თვით მათი

1) Ἰουστινῶν: მ ი უ ლ ე რ ი ს კონსტიტუტორა.

ὄσον οἶόν, τέ ἐστὶν αὐτῷ ἅπαντα
 ἀνακινήσειν τρόπον, ὡς ἂν καὶ
 αὐτὴν γε δῆπου τὴν θρεψαμένην
 σφᾶς ποιήσεται ὑποχείριον· εἰ
 δέ γε ἄχρι τέλους οὔτι ἔσοιτο
 θυνατὸς πρὸς τὸν πόλεμον ἀνθέ-
 ξειν, ἀλλὰ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστά-
 σεως καὶ τοὺς τῷ αἵματι σφισι
 προσήκοιτας, ξυνελόντα δὲ εἰπεῖν
 τοὺς ὅσοι βούλονται Ῥωμαϊκῆς
 μετασχεῖν πολιτείας, οὐπώποτε
 ποιήσεσθαι ἐκδότους. ἐδόκει δὲ
 καὶ βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἦδεσθαι
 ἐπὶ τοῖσδε, ὡς ἂν Ῥωμαῖοί μὲν
 ἐκστήσονται τῆς Περσαρμενίας τε
 καὶ Ἰβηρίας, ἐξουσίαν δὲ αὐτὸς
 προσνέμοι, ὅποι ἐθέλουσιν οἱ
 τῆδε οἰκῆτορες ἴεναι, οὔτι ἀπὸ
 τρόπου γε οἶμαι. ἠπίστατο γάρ,
 πλὴν ἐλιγίστων τῶν ἐν τέλει, οἱ
 τῆς ἀποστάσεως ἠρξαν, ὡς οὐ-
 δεις Περσαρμενίων καὶ Ἰβήρων,
 πόθῃ τῆς θρεψαμένης, ὅς φύσει
 τοῖς ἀνθρώποις ἐνιζάνει τε καὶ
 προσπέπηγεν, ἀνασχευάσοιτο ἐς
 τὴν θῆγείαν. ἄλλως τε καὶ ἅμα
 ἠλπίζε τοῦ πολέμου λωφῆσαντος
 ἐν δέοντι θῆσθαι τὰ περὶ Περσαρμε-
 νίας τε καὶ Ἰβηρίας· αἶδε γάρ
 αὐτῷ αἰ χῶραι πάμποροί τε ὑπῆρ-
 χον καὶ πλείστα ἐσὸτι ἐδασμο-
 φόρου. τοιγαρὶν διὰ ταῦτα
 ἠρέσχετο βασιλεὺς Περσῶν ἐπὶ
 τοῖσδε τὸν πόλεμον καταθῆσθαι.
 προσῆλθε δὲ τῷ Καίσαρι δια-
 νοεῖσθαι, ὡς ἂν τὸ λυιπὸν μηδε-
 μία ὑπολείποιτο τοῦ πολέμου αἰ-
 τία, τῆς Περσαρμενίας τε καὶ

სამშობლო; თუ ის ვერ შეძლებდა
 ბოლომდე მიეყვანა ომი, ამ აჯან-
 ყების მოთავეებებს და მათ ნათე-
 სავებს, მოკლედ რომ ვთქვათ, იმათ,
 ვინც მოისურვებდა რომაელების
 სახელმწიფოს მოქალაქეობას, არას-
 დროს არ გასცემდა. სპარსელთა
 მეფეს სასიამოვნოდ მიაჩნდა ეს,
 რომ რომაელები უარს ამბობდენ
 პერსარმენიისა და იბერიისაზე; ის კი
 ნებას აძლევდა, რომ იქაური მცხოვ-
 რეობები წასულიყვნენ, სადაც უნ-
 დოდათ; მე ვფიქრობ, გამოუანგა-
 რიშებლად არ იყო ეს, ვინაიდან
 იმან იცოდა, რომ გარდა მცირეო-
 დენი მმართველი პირებისა, რომელ-
 ნიც აჯანყებას მეთაურობდენ, არც
 ერთი პერსარმენიელი და იბერი
 არ წავიდოდა უცხო ქვეყანაში სამ-
 შობლოს სიყვარულის გამო, რომე-
 ლიც ადამიანებში ბუნებით არის
 ჩანერგილი და გამჯდარი. ამავე
 დროს მას იმედიც ჰქონდა, რომ
 ომის დამთავრების შემდეგ ის სათა-
 ნადოდ მოაწყობდა პერსარმენიისა
 და იბერიის საქმეებს. ეს მიწები
 ხომ მეტად ნაყოფიერი იყო და
 დიდ გადასახადებს იძლეოდა. ამის
 გამო სპარსელთა მეფე თანახმა იყო
 შეეწყვიტა ომი ამ პირობებით. ხო-
 ლო, რათა ამიერიდან მომავალში
 არავითარი საბაზი ომისა აღარ და-
 ჩენილიყო, კეისარს აზრად მოუვიდა
 პერსარმენიისა და იბერიის მაგიერ
 მიეღო მათგან ქალაქი დარა. ეს
 მას ანგარების მიზნით კი არ
 სურდა: მათთვის ქალაქი დარა
 მხოლოდ იმ მხრივ იყო სარგებლო-

Ἰβηρίας ἕκατι τὴν πόλιν τὸ Δάρας παρὰ σφῶν ἀντιλήφεισθαι, ἥμισθα μὲν τοῦ κερδαλέου χάριν οὐ γὰρ δὴ τι τὸ Δάρας ἢ πόλις ἐς ἕτερόν τι ὀνησιφόρος ἢ τῷ ἀσφαλέστατα ἔχειν καὶ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους ἔφας ὥσπερ τι ἔρυμα προβεβλήσθαι. ἅμα οὖν τὸ ἀτύχημα ἀκέσασθαι βουλόμενος τῷ ἀπειληθέναι Ῥωμαίους τὰ οἰκεία, ἅμα δὲ καὶ μηδὲνα σπινθήρα τοῦ πολέμου καταλιπεῖν ἐθέλων, ἔγνω ἀνασῶσασθαι τὸ Δάρας ἢ χρήμασιν ἤγουν ἑτέρῳ τρόπῳ τινί. περὶ μὲν οὖν τοῦ χρῆναι ἐξ ἰσχυριότητος τὴν εἰρήνην προελθεῖν, πρὶν ἢ διακριθῆναι τὸν ἐν Ἀρμενίᾳ πόλεμον, ἐδόκει καὶ ξυνέθεντο Πέρσαι. μελλόντων δὲ ὅσον οὐπω παραχωρήσαι Ῥωμαίους καὶ τοῦ Δάρας ἢ οὐδενός γουν ὀλιγίστης χρυσίου ποσότητος, δηλονότι πρότερον ἀφισταμένων Ῥωμαίων Περσαρμενίας καὶ Ἰβηρίας, ἐν ᾧ τὰ τοιάδε οἱ ἐξ ἑκατέρων διαλεγόμενοι πρέσβεις, γέγονε τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἀρμενίᾳ ξυμπλοκήν, ἐν ἣ ἡ προσπαίσαντες οἱ Ῥωμαῖοι μεγάλας παρὰ πολὺ τῆς ἐλπίδος ἐς τὸ ἦττον ὤλισθησαν. διὸ δὴ τῶν Περσῶν ταῖς εὐπραγίαις ἐπηρμένων, ὁ σφῶν βασιλεὺς ἔφασκεν ὄλωσ περι τὸ τὴν πόλιν τὸ Δάρας ἐνδοῦναι Ῥωμαίους μὴ ἐνδέξασθαι

ბის მომტანი, რომ ის შეტად შეტაცე იყო და რომაელთა ქვეშევრდომი აღმოსავლეთის მხრის წინა სიმაგრეს წარმოადგენდა. რადგან მას უნდოდა ერთის მხრით, რომ განეკუთრნა უბედურება იმით, რომ რომაელები უკან მიიღებდნენ თავისას, ხოლო მეორე მხრით, რომ არც ერთი ნაპერწკალი ომისა აღარ დარჩენილიყო, გადაწყვიტა დაებრუნებინა დარა, ფულით იქნებოდა ეს, თუ სხვა რომელიმე გზით. ის ფიქრობდა იმის შესახებ, რომ შეეცრა ზავი თანასწორი პირობებით მანამდე, ვიდრე არმენიაში ომი გადაწდებოდა, და სპარსელებიც თანხმდებოდნენ. იმათ თითქმის გადაწყვეტილი ჰქონდათ დაეთმოთ რომაელებისათვის დარა ან სრულიად უფულოდ, ან მცირეოდენი თანხით, ცხადია მაშინ, თუ რომაელები ჯერ პერსარმენიიდან და იბერიიდან გავიდოდნენ¹; და იმ დროს, როდესაც ორივე მხარის ელჩები ამის შესახებ მოლაპარაკებას აწარმოებდნენ, მოხდა შეტაკება არმენიაში, რომელშიაც რომაელები, ყოველგვარი მოლოდინის გარეშე, საშინლად დამარცხდნენ და ძალიან ბევრნი დაიღუპნენ. ამიტომ, რადგან სპარსელები ამ გამარჯვებით გამხნევებული იყვნენ, მათმა მეფემ ბრძანა, რომ რომაელებისათვის ქალაქ დარას გადაცემის შესახებ არავითარი წინადადება არ მიეღოთ,

¹) ე. შ ტ ა ნ ი (Studien გვ. 69) ფიქრობს, რომ ამ სახავო მოლაპარაკების დროს საკითხი იდგა სვანეთის შესახებაც: ბიზანტიელები მოითხოვდნენ სვანეთი ბიზანტიას უნდა დარჩენო.

λόγον τινά. αὐτὸς μὲν γὰρ κατὰ τὸν κοινὸν τοῦ πλέμους θεσμόν βίη καὶ δυνάμει ἐξελεῖν καὶ προσκλήσασθαι τὸ Δάρας ἀπισχυρίζετο· τοὺς δὲ γε Ῥωμαίους Περσαρμενίαν τε καὶ Ἰβηρίαν ἀποστῆσαι παρασπονδήσαντας, πρὸς δὲ γε καὶ ἀφηγιάσαντας τοὺς αὐτῆ οἰκοῦντας ἀπὸ Περσῶν ὑποδέξασθαι. καὶ τοίνυν αὐθις ὁ βάρβαρος θρασὺς τε καὶ ὑψάχηγν ἦν, καὶ μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς ξυνεχθεῖσιν ἐβρενθίετο μέγα. ἠπεῖλει δὲ καὶ πρὸ τοῦ πέρατος τῶν τριῶν ἐτῶν τῆς ἡδῆ ξυνεστῶσης ἐκεχειρίας, ἣς ἐντὸς τῆν εἰρήνην ἀνὰ τὴν ἑω ἐρρῶσθαι, τὰ ὄπλα κινήσειν, καὶ κατ' αὐτὴν γε ὀήπου τὴν πρὸς ἧσαν ἀνίσχοντα χώραν ξυγκροτήσειν τὸν πόλεμον, πρῖτερον κατὰ μένον Ῥωμαίοις τὸ ὑπὲρ τῆς τοιαύτης ἀναχωχῆς δεδομένον χρυσίον, ἦν ἰκκ Ζαχαρίας ὁ ἰατρὸς καὶ τόδε ἐμπεδῶνας ὑπῆρχεν. ἔφασκε δὲ τὰ χρήματα ἀποδώσειν κατὰ τισοῦτον, καὶ ὅσον ἐνέλιπε τῆ τριετίῃ· εἶτα οὕτως πάλῃ μους ἀπάρξεσθαι αὐθις (HGM II 92—96; de Boor 464+467).

[ამის შემდეგ საზავო მოლაპარაკების მთავარი საგანია ქალაქი დარა. ამ საკითხზე მოსალაპარაკებლად საიდუმლოდ ხვდებიან ერთმანეთს მეზობლი და ზაქარია. იმ დროს როდესაც ზაქარია ცდილობს დაიყოლიოს მეზობლი დარას დათმობაზე და კიდევაც ჰპირდება მას კეისრის სახელით სათანადო ფულად საზღაურს, მეზობლი აცხადებს, რომ მას თავისი მეფისაგან არა აქვს საამისო უფლებები მინიჭებული, მაგრამ ფიცს აძლევს ზაქარიას, რომ თუ ის საზავო ხელშეკრულებას ხელს მოაწერს, სპარსეთის მეფე უთუოდ მისცემს კეისარს დარას, როგორც საჩუქარს. მაგრამ]

ვინაიდან ის ამტკიცებდა, რომ მან, თანახმად ომის საზოგადო წესებისა, ძალით აიღო და შეიძინა დარა, ხოლო რომელებმა დაარღვიეს ზავი და ააჯანყეს პერსარმენია და იბერია; გარდა ამისა იმათ შეიფარეს სპარსელებისაგან გადამდგარი იქაური მცხოვრებლები. და, ამრიგად, ბარბაროსი (ი. ი. ხოსრო) თავხედურად და ქედმაღლურად იქცეოდა და ძალიან მოჰქონდა თავი იმით, რომ საქმეები კარგად წაუვიდა. ის იმუქრებოდა, რომ, ვიდრე გავიდოდა მიმდინარე დროებითი ზავის სამი წელი, რომლის განმავლობაში მტკიცედ უნდა ყოფილიყო აღმოსავლეთში ზავი, ის იარაღს ააყლარუნებდა და ამასთანავე ომს გააჩაღებდა აღმოსავლეთში მდებარე კუთხეში, თუმცა რომელებმა წინასწარ გადაიხადეს ოქრო ამ დროებითი ზავისათვის. როდესაც ექიმი ზაქარია ამას ჰკრავდა. ის (ი. ი. ხოსრო) ამბობდა; რომ დაუბრუნებდა ფულს იმდენს, რამდენიც ამ სამ წელს დააკლდა: შემდეგ კვლავ ომს განვაახლებო.

Πρόδηλος οὖν ἦν ἐντεῦθεν μὴ ἐρρωμένα φρονῶν τῆ Ῥωμαίων ἀρχῆ, ἀλλὰ πόρρω τῆς ἀληθείας φθειγγόμενος βουλόμενός τε Ῥωμαίους μὲν ἀμαχητὶ ὑπαναχωρησαι τῆς Περσαρμενίας καὶ Ἰβηρίας, τελευταίων δὲ ἀμφὶ τοῦ Δάρας αἰτεῖν καὶ τῶν ἐπηγγελημένων ἡμιστά ταχθάνειν... ὥσπερ καὶ Σουανίας πέρι ἐν τῷ πρὸ τοῦ ἡπατήρη Πέτρος ὑπὸ τοῦ Ζίχ. ἑμισίως οὖν καὶ ὁ Μεβάνδης ἡβούλετο ὀράσειν.

ცხადი იყო, რომ ის რომაელთა სახელმწიფოს სასაზღვროდ არ ზრუნავდა და სიმართლეს არ ამბობდა: მას უნდოდა, რომ რომაელებს უბრძოლველად დაეცალათ პერსარმენია და იბერია და ამის შემდეგ მიემართათ თხოვნით დარას შესახებ, და დაპირებულს კი ვერ მიაღწევდნ... ისევე, როგორც წინათ სვანეთის შესახებ მოატყუა პეტრე ზიქმა. მეზოდსაც ასევე უნდოდა მოქცეულიყო (HGM II, 97—98; de Boor 468,22—28).

[ფრგ. 51. საზავო მოლაპარაკება გაგრძელდა. ბიზანტიელი ელჩები მტკიცედ იცავდნ თავიანთ მოთხოვნებს. მეზოდი საქმეს აკიანურებდა და ემუქრებოდა ბიზანტიელ ელჩებს — სარდალნი ტ ა მ ხ ო ს დ რ ო¹, რომელიც საზღვარზე დგას დიდძალი ჯარით, ააწიოკებს თქვენს ქვეყანასო. მართლაც, ცოტა ხნის შემდეგ ხოსრომ გადაწყვიტა დაერღვრა ხელშეკრულება და დასცემოდა რომაელებს, რადგან იმედი ჰქონდა, რომ ამით «ან დიდს რასმე მიაღწევდა, ან შეაშინებდა კეისარს და კეისარი ამჯობინებდა უარი ეთქვა სპარსელთა არმენიაზე და იბერიაზე და იქაურ ადგილებზე, რადგან აღმოსავლეთის აოხრებას ერჩია პერსარმენიელთა და იბერთა დაკარგვა» (de Boor 210, 21—24), და ორმოცი დღე აკლდა სამწლიანი დროებითი ზავის ვადის გასვლას, რომ ოცი ათასი ცხენოსანი მიუსია ბიზანტიელებს დარას საზღვრებიდან შუამდინარეში.

579 წელს ტიბერიმ კვლავ გააგზავნა ელჩები ხოსროსთან და თან საჩუქრად გაუგზავნა ხოსროს ტყვედ ჩავარდნილი დიდგვარიანი სპარსელები: ტიბერიმ თავისი ელჩების ხელით გაუგზავნა ხოსროს წერილი, სადაც სწერდა:]

Ἐγὼ καὶ βεῦλομαι τῆν εἰρήνην καὶ διὰ τὸ θεόσδοτον οὖσαν ἀπαύξομαι, καὶ ὥσπερ φάσει τινὲς προσιζάνει μοι τὰ τῆς φιλίας ἡμῶν. τοιγαροῦν ἔτοιμάς ἔχω τῆς

„მე მსურს ზავი და ვესწრაფი მას, როგორც ღმრთის ნიქს, თითქოს თვით ბუნება თქვენს მეგობრობას მოითხოვს ჩემგან. ამიტომ მზადა ვარ უარი ვთქვა მთელს პერსარმე-

1) გამოჩენილი სპარსელი სარდალი, რომლის ნამდვილი სახელი გადმოცემული არაა: ვიცნობთ მხოლოდ მის საპატიო მეტსახელს „ტ ა მ ხ ო ს რ ო“ („ხოსროს ძალი“).

Περσαρμενίας τε πάσης ἀφίστασ-
θαι καὶ Ἰβηρίας, οὐ μὴν τῶν
βυλομένων ἡμῶν ὑπακούειν Περ-
σῶν Ἀρμενίας τε καὶ Ἰβήρων.
ἀναδίδωμι δὲ καὶ τὸ Ἀφουμένων
φρούριον καὶ τῆς Ἀρξάνητης
ἡμῶν παραχωρήσω τὸ Δάρας μό-
νον ἀντὶ τοσοῦτων ἀναχομιζόμε-
νος πρὸς ἡμῶν.

ნიაზე და იბერიაზე იმათ გარდა,
ვინც სპარსელთა არმენიიდან' და
იბერთაგან ჩვენს ქვეშევრდომობას
მოისურვებს. დაგიბრუნებ აგრეთვე
აფუმონის ციხეს, არზანენესაც
თქვენ დაგიტოვებთ, თუ ამათ ნაც-
ვლად დარას მივიღებ თქვენგან“
(HGM II, 104—105; de Boor 211,
25—32).

[ამასობაში ხოსროსაც გაეგზავნა ელჩები ტიბერისთან და სწერდა
მას: გამომიგზავნე აჯანყებულ პერსარმენიელთა მეთაურები, რომ ისინი
ჩამოვახრჩო ჩვენი ქვეყნების საზღვარზეო; თან სთხოვდა ტიბერის
ელჩები გამოგზავნე საზავო მოლაპარაკებისათვისო. ტიბერის ელჩები
ხომ გაგზავნილები იყვნენ, მაგრამ საზავო მოლაპარაკება ვერ შესდგა,
რადგან 579 წლის თებერვალში ხოსრო გარდაიცვალა. ხოსროს შემ-
დეგ მისი შვილი, ჰორმიზ და, გამეფდა. თუმცა ბიზანტიელ ელჩებს
ტიბერის ბრძანება მიუვიდათ ახალ მეფესთან გაემართათ მოლაპარა-
კება, მაგრამ ჰორმიზდამ ისინი მეტად უპატიოდ მიიღო. ელჩებმა
თითქმის სამი თვე დაჰყვეს აქ და უკან გაბრუნდნენ ბიზანტიაში ისე,
რომ ზავს ვერ მიაღწიეს. ამის შემდეგ ტიბერი შეუდგა სამზადისს
ომის განსახლებლად].

საომარი ოპერაციების განახლება 580 წელს.

[ტიბერიმ აღმოსავლეთის მთავარსარდლად დანიშნა მავრიკი.
ის იბრძოდა არზანენეში, სადაც მან ალყა შემოარტყა ქლომარონის
ციხეს, და არმენიის სხვა ადგილებში. თუმცა მავრიკი თვითონ დიდს
უნარს და გამჭრიახობას იჩენდა, მაგრამ სხვა სარდალთა უწყისრიგო
ქცევის წყალობით ბიზანტიელთა ჯარი ხშირად ვარდებოდა განსაც-
დელში.]

Καὶ οὐχ ἡ στρατεία μὲν πρὸς
τῶν ἡγεμόνος κατὰ τε τὸ Δούβιν
καὶ Ἰβηρίαν ταῦτα ἐβυστύχησε
στρατιὰ μόνην, αὐτὸς δὲ ὁ Μα-
ρκίος ἀπαμῆς κακῶν ἔμεινεν,
ἀλλὰ κακείνος εἰς τελευταίας διω-
λίσθησεν ἐλπῆνας, ἕμῳς διεσώθη
μόγης (De sententiis, ed. Boissevain 24; HGM II, 114).

არა თუ დვინში და იბერიაში სარ-
დლის მიერ გაგზავნილ ჯარს უბე-
დურად წაუვიდა საქმე, არამედ
თვით მავრიკიც—თუმცა უბედურე-
ბებს უვნებლად დააღწია თავი,—
მაგრამ უკიდურეს გასაჭირში ჩა-
ვარდა და ძლივს გადაარჩა.

[ამ ლაშქრობით ბიზანტიამ ვერაფერს მიაღწია და 580 წ. ტი-
ბერიმ კვლავ ელჩები გაგზავნა სპარსეთში. ამ მოლაპარაკების დროს

სპარსელებმა მოსთხოვეს ბიზანტელებს იმ თანხების ძლევა, რომელთაც ისინი ღებულობდენ მათგან თანხმად იუსტინიანეს დროს დადებული პირობისა; გარდა ამისა მათ სურდათ დარაც მათ ხელში ჯარ-
ჩენილიყო.]

Τῶν δὲ δὴ Ῥωμαίων ἐξ ἑναν-
τίας ἀπισχυρίζομένων ὥστε μηδὲν
κατατιθέναι μήτε μὴν ὥσπερ τι-
μήματός τινος πρίσθαι τῆν εἰ-
ρήνην, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀνασώσασ-
θαι ἀπὸ Περσῶν τὸ Δάραι, ἀν-
τάλλαγμα μέντοι παρέχοντας τῆν
ἐξ ἀρχῆς Περσαρμενίαν τε καὶ
'Αρζανηνίην ἀνευ τῶν ἀμφοτέρων
χώρας οἰκητόρων τῶν ὅσοι τῆ
'Ῥωμαίων προσεχώρησαν πολιταί.

რომაელები კი, პირიქით მოითხოვ-
დენ, რათა არაფერი არ გაეღოთ-
და, მაშასადამე, ზავის ყიდვა არ
დასჭირებოდათ, არამედ უკან მიე-
ღოთ სპარსელებისაგან დარა; სამა-
გიეროდ გადმოგცემთ პერსარმე-
ნიასა და არზანენეს¹, გარდა ამ
ორივე ქვეყნის იმ მოსახლეთა, რომ-
ლებიც რომაელთა სახელმწიფოე-
ბრიეობას მიემხრნენო (HGM II,
115; de Boor 217,8—12).

¹) ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ ბიზანტიელები ამ თავის
უკანასკნელ პირობებში აღარას ამბობენ იბერიის გადაცემაზე, მხოლოდ პერსარ-
მენიასა და არზანენეზეა ლაპარაკი. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ, თუ მენანდრეს ეს-
ტეტი შერყვნილი არაა, იბერია კვლავ სპარსეთის ხელში გადასულა.

თეოფანე ბიზანტიელი

Θεοφανης Βυζαντιος—VI საუკუნის მეორე ნახევრის ისტორიკოსი. დაწვრილებითი ბიოგრაფიული ცნობები მის შესახებ დაცული არ არის. როგორც ფოტო გადმოგვცემს თავის «ბიბლიოთეკაში» (წიგნი 64), თეოფანეს დაუწერია «საისტორიო თხზულება», რომელიც ათი წიგნისაგან შესდგებოდა და ეხებოდა 566—581 წ.წ. ამბებს (იხ. ქვემოთ ფრგ. 1). ეს თხზულება ჩვენამდე მოღწეული არაა; დაცულია მხოლოდ ოთხი ნაწყვეტი, რომლებიც შემოუნახავს ფოტოს. თავის «ბიბლიოთეკაში». ჩვენ მოგვყავს ქვემოთ ყველა ოთხი ნაწყვეტი. ტექსტის დამზადებისას ხელთ გექონდა:

Niebuhrus, Corpus scriptorum historiae byzantinae (Bonnae) tom. Dexippi, Eunapii etc. p. 483—486. Dindorfius, Historici Graeci Minores I, 446—449. I. Bekker, Photii Bibliotheca, cod. 64.

მენანდრეს თხზულების შინაარსი.

Ἀνεγνώσθη Θεοφάνους Βυζαντίου ἱστορικῶν λόγῳ δέκα. ἀρχεται δὲ ὁ πρῶτος λόγος ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου τοῦ συσταντος μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν σπονδῶν, ἃς Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς καὶ Χοσρόης ὁ Περσῶν ἀλλήλοισ ἐφέντο, ἔλυσε δὲ Χοσρόης τε αὐτὸς καὶ Ἰουστινός, διάδοχος Ἰουστινιανῶν καταστάς, δευτέρου ἔτους τῆς ἀρχῆς αὐτῶν περαιουμένου. ἀρχόμενος δὲ ἐντεῦθεν τῆς ἱστορίας κάτεισι μέχρι δεκάτου ἔτους αὐτοῦ τοῦ πολέμου. μέμνηται δὲ ἐν τῷδε τῷ πρώτῳ τοῦ βιβλίου λόγῳ καὶ τὰ κατὰ Ἰουστινιανὸν ἱστορήσαι. οὐ μὴν ἀλλὰ δεκάτος ἔστιν ὡς καὶ ἐφεξῆς τῶν δέκα λόγων ἑτέρους συντάξει. διέξεισι δὲ ἐν μὲν τῷδε τῷ λόγῳ ὅπως αἱ σπονδαὶ συνε-

ფრგ. 1 წაკითხულ იქმნა თეოფანე ბიზანტიელის საისტორიო თხზულების ათი წიგნი. პირველი წიგნი იწყება სპარსული ომით; ეს ომი ატყდა იმ საზავო ხელშეკრულების დარღვევის შემდეგ, რომელიც ერთმანეთს შორის დადევს იუსტინიანე მეფემ და სპარსელთა მიერ იმ ხოსრომ. ის დაარღვიეს თვით ხოსრომ და იუსტინემ,—რომელიც იყო იუსტინიანეს მემკვიდრე,—მეორე წელს იუსტინეს მეფობისა. ამით იწყებს ზის თავის ისტორიას და მოგვითხრობს ამ ომის მეთე წლამდე. თავისი თხზულების ამ პირველ წიგნში ის აღნიშნავს, რომ მან იუსტინიანეს დროინდელი ამბებიც აღწერა: ისედაც ცხადია, რომ გარდა ამ ათი წიგნისა მას სხვებიც შეუთხზავს. ამავე წიგნში ის მოგვითხრობს, თუ როგორ იქმნა დარღვეული ზავი (რო-

χρήτησαν Ἰουστίνου μὲν διὰ Κομμεντιόλου Σουανίαν παρὰ Χοσρόβου ἀπαιτοῦντος, αὐτῶν δὲ ὑποτιθεμένου, ὃς μέντοι διδοῦντος, ἕπως τε ἡ Μεσοποταμία πᾶσα ἐσεισθή, προοίμιον τῶν ἐπελευσομένων κακῶν γενομένη.

ხებაც, რომელიც მომავალ უბედურებათა წინამორბედი შეიქმნა.

ურთიერთობა თურქებთან.

“Ὅτι τὰ πρὸς εὐρον ἄνεμον τοῦ Ταναΐδος Τοῦρκοι νέμονται, οἱ πάλαι Μασσαγέται καλούμενοι, οὗς Πέρσαι οἰκεία γλῶσση Κερμιχίωνάς φασι. καὶ αὐτοὶ δὲ ἐν τῷ τότε δῶρα καὶ πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰουστίνον ἐστειλαν, δεόμενοι μὴ ὑποδέξασθαι αὐτὸν τοῦς Ἀβάρους· ὃ δὲ τὰ δῶρα λαβῶν καὶ ἀντιφιλοφρονησάμενος ἀπέλυσεν εἰς τὰ οἰκεία. τοῖς δὲ Ἀβάροις ὑστερον ἐλθοῦσιν, καὶ Παννονίαν δικάσαι καὶ εἰρήνης τυχεῖν δεόμενοις, διὰ τὸν πρὸς τοῦς Τοῦρκους λόγον καὶ τὰς συνθήκας οὐχ ἐσπίεσατό.

ლი სიტყვა და მათთან ხელშეკრულება დადებული.

აბრეშუმის ჭიის კულტურა ბიზანტიაში.

“Ὅτι τὴν τῶν σκαλήκων γένεσιν ἀνήρ Πέρσης βασιλεύοντος Ἰουστινιανῶν ἐν Βυζαντίῳ ἠπέδειξεν, ὅσῳ πρότερον ἐγγραφμέ-

მაიგიბსა და სპარსიგებს შორის) მაშინ, როდესაც იუსტინე მოითხოვდა ხოსროსაგან სვანეთს კომენტიოლეს პიროთ¹, და რომ ხოსრო ჰპირდებოდა, მაგრამ არ აძლევდა სვანეთს; მოგვიტხრობს მესოპოტამიაში მომხდარი მიწისძვრის შესახებ.

ფრგ. 2. ტანაიდის აღმოსავლეთით მდებარე მხარეში ბინადრობენ თურქები, რომელთაც ძველად მასაგეტები ეწოდებოდათ და რომელთაც სპარსელები თავიანთ ენაზე კერმიხიონებს ეძახიან. მაშინ იმათ იუსტინე მეფეს საჩუქრები და ელჩები გამოუგზავნეს და სთხოვედნ მას არ მიეღო ავარები: იმანაც საჩუქრები შიილო, სამაგიერო უზლო და შინ გაისტუმრა. შემდეგ ხანებში რომ ავარები მოვიდნ და სთხოვეს პანონიაში დაესახლებინა ისინი და ზავი შეეკრა მათთან, მან არ შეკრა მათთან ზავი, რადგან თურქებისათვის ჰქონდა მოცემუ-

ფრგ. 3. იუსტინიანეს მეფობის დროს ერთმა სპარსელმა ასწავლა ბიზანტიონში აბრეშუმის ჭიის გაზრავლება, რაც წინათ რომაელები-

1) ამ ითანე კომენტიოლეს (დომენტიოლეს) ძის მოღვაწეობის შესახებ დაწერილებით მოგვითხრობს მენანდრე (ფრგ. 15 და 16, იხ. ზემოთ გვ. 228-231).

νην Ῥωμαίους. οὗτος δὲ ἐκ Ση-
 ρῶν ὁ μῆτις δὲ Πέρσης τὸ σπέρ-
 μα τῶν σκαλήκων ἐν νάρθηκι
 λαβῶν μέχρι Βυζαντίου διεσῶ-
 σατο, καὶ τοῦ ἕαρος ἀρξάμενος
 ἐπὶ τὴν τροφήν τῶν συκαμίνων
 φύλλων ἐπαφήκε τὰ σπέρματα·
 τὰ δὲ τραφέντα τοῖς φύλλοις ἐπ-
 τεροφύησέ τε καὶ τᾶλλα εἰργάσατο.
 ὧν τὴν τε γένεσιν καὶ τὴν εἰργα-
 σίαν ὁ βλασιεὺς Ἰουστίνος ὑστε-
 ρον τοῖς Τουρκοῖς ὑποδείξας ἐμάρ-
 βησεν· οἱ γὰρ Τουρκοὶ τότε τὰ

სათვის უცნობი იყო. ეს სპარსელი
 სერთა ქვეყნიდან რომ გამოემართა,
 მან ჭიების თესლი წამოიღო თან
 ჯოხში რამდენი და ასე მოიტანა
 ბიზანტიონამდე; გაზაფხული რომ
 დადგა, მან ეს თესლი თუთის ხის
 ფოთლებზე დაალაგა საკვებად;
 ფოთლებით ნაკვებებმა ფრთები
 შეისხეს და სხვა საქმეებიც შეას-
 რულეს¹. როდესაც შემდეგ იუსტინე
 მეფემ თურქებს უჩვენა ჭიების გამ-
 რავლება და მათი ნამუშევარი, ისი-
 ნი გაკვირებაში მოიყვანა: თურ-

1) აბრეშუმის ჭიის კულტურის შემოტანის შესახებ ბიზანტიაში ცნობები მოკლებულია პროკოპისა. ის ჯერ მოგვითხრობს, თუ როგორ ცდილობდნენ ბი-
 ზანტიელები თავი დაეღწიათ სპარსეთის მეშვეობისათვის აბრეშუმით ვაჭრობის
 საქმეში (ისინი ინდოეთიდან ღებულობდნენ აბრეშუმს, მაგრამ არა უშუალოდ,
 არამედ სპარსეთის მეშვეობით, რაც ბიზანტიას ხელ-ფეხს უბორავდა სპარსეთ-
 თან ურთიერთობის საქმეში); ამ მიზნით ბიზანტიელებმა სავაჭრო წინადადებით
 მიმართეს ეთიოპელებსა და ჰომერიტებს. პროკოპი ამბობს:

«მაშინ იუსტინიანე მეფემ, როდესაც ეთიოპელების მეფედ ჰილესთე იყო,
 ხოლო ჰომერიტებისა ესიმიფე, იულიანე გაუგზავნა მათ ელჩად და სთხოვდა
 ორივე დახმარებოდა რომაელებს სპარსელებთან ბრძოლაში,—ვინაიდან ერთი
 რწმენისანი იყვნენ,—ისევე, რომ ეთიოპელებს ეყიდათ ხოლმე ინდებისაგან
 აბრეშუმი და გადაეცათ ის რომაელებისათვის: ეს ისინი დიდი ფულის პატრონი
 გახდებოდნენ, ხოლო რომაელებს საშუალებაა მისცემდნენ ამით მხოლოდ ის გამორ-
 ჩენა ჰქონოდათ, რომ აღარ იქნებოდნენ იძულებული თავისი საკუთარი ფული
 მტრის ხელში გადაეცათ (ეს ის აბრეშუმი, რომლისაგანაც ჩვეულებრივ იმ ტან-
 საცმელს ამზადებენ, ძველად რომ ელლინები მედურს ეძახდნენ, ხოლო ეხლა სე-
 რულს უწოდებენ); ჰომერიტებს კი სთხოვდა, რათა იმათ გაძევებული კაისი მად-
 დენების ფილარქად დაეყენებინათ და სპარსელთა მიწაწყალში შეჭრილიყვნენ დიდ-
 ძალი ჯარით როგორც თვით ჰომერიტებისა, ისე სარკინოზ მადდენებისა (ეს
 კაისი ფილარქული გვარის იყო და განსაკუთრებით კარგი იყო საომარ საქმეებში.
 რადგან მას ესიმიფეს ერთი ნათესავი მოეკლა, ის გაქცეულა ერთ კუთხეში, რო-
 მელიც სრულიად უკაცურია). ორივე შეპირდა, რომ თხოვნას შეუსრულებდნენ და
 გამოაბრუნეს ელჩი, ხოლო ვერც ერთმა მათგანმა დანაპირები ვერ შეასრულა.
 ეთიოპელებისათვის შეუძლებელი იყო ეყიდათ ინდებისაგან აბრეშუმი, რადგან
 სპარსელი ვაჭრები მუდამ მოდიოდნენ თვით იმ ნავთსადგურებში, სადაც პირველად
 შედიოდა ინდთა ხომალდები, ვინაიდან ისინი მოსახლურე ქვეყანაში ცხოვრობდნენ,
 და ჩვეულებრივ მთელ საქონელს ჰყიდულობდნენ; ჰომერიტებისათვისაც ძნელი აღ-
 მოჩნდა გადასულიყვნენ უდაბურ ქვეყანაში და გაეგლოთ დიდი ხნის სავალი გზა,
 რომ წარმართულიყვნენ იმ ხალხის წინააღმდეგ, რომელიც მათზე გაცილებით

τε Σηρῶν ἐμπόρια καὶ τοὺς λι-
 μένας κατείχον. ταῦτα δὲ πρὶν
 μὲν Πέρσαι κατείχον, Ἐφθαλά-
 νου δὲ τοῦ Ἐφθαλιτῶν βασι-
 λέως, ἐξ οὗ καὶ τὸ γένος ἔσχε
 τὴν κλήσιν, Περσίην καὶ Πέρ-
 σας νικήσαντος, ἀφηρέθησαν μὲν
 τούτων οἱ Πέρσαι, δεσπόται δὲ
 κατέστησαν Ἐφθαλιταί. οὗς μι-
 κρῶ ὑστερον μάχῃ νικήσαντες
 Τοῦρκοι ἀφείλον ἐξ αὐτῶν καὶ
 ταῦτα. Ἰουστινὸς δὲ Ζήμαρχον
 ἐξ τοῦς Τοῦρκους πρέσβυν ἀπέσ-

ქებს ხომ იმ დროს სერების¹ სავაჭ-
 რო ადგილები და ნავთსადგურები
 ეჭირათ. წინათ ეს ადგილები სპარ-
 სელებს ეჭირათ, ხოლო როდესაც
 ეფთალიტთა მეფემ ეფთალანემ,
 რომლისგან ამ ტომმა თავისი სა-
 ხელწოდება მიიღო, დაამარცხა პე-
 როზი და სპარსელები; სპარსელებ-
 მა ეს ადგილები დაჰკარგეს და
 ეფთალიტები გახდნენ მათი ბატონ-
 პატრონნი: ცოტა ხნის შემდეგ თურ-
 ქებმა ბრძოლაში გაიმარჯვეს და
 წაართვეს მათ ეს ადგილები. იუს-

თურო მამაცი მებრძოლი იყო» (პროკოპი კესარიელი, De bello persico I, 20).

როგორც ჩანს, ამ გზით ბიზანტიელებმა ვერაფერს მიადწიეს და ამის შემ-
 დგ ისინი ცდილობდნენ გაეჩინათ საკუთარი ბაზა აბრეშუმის კულტურისათვის.
 552 წლის ამბების მოთხრობის დროს პროკოპი ამბობს.

«ამ დროს მოვიდა ინდოეთიდან რამდენიმე მონაზონი. როდესაც იმათ გაი-
 გეს, რომ იუსტინიანე მეფე ძალიან ზრუნავდა, რათა რომაელებს ამიერიდან აღარ
 ეყიდათ აბრეშუმი სპარსელებისაგან, მოვიდნენ მეფესთან და დაჰპირდნენ მას აბრე-
 შუმის საქმეების ისე მოგვარებას, რომ რომაელებს აღარ დასჭირებოდათ ამ სა-
 ქონლის შექმნა მათდამი მტრულად განწყობილი სპარსელებისაგან ან სხვა ვრი-
 საგან: ჩვენ დიდ ხანს დავყავით ონდების მრავალი ტომით დასახლებულ ქვეყანაში,
 რომელსაც სერინდა ეწოდებოდა — თქვეს მონაზონებმა — და იქ ხელმიწვევით შევისწავ-
 ლეთ, თუ რანაირად შეიძლება მოხერხდეს რომ ელთა ქვეყანაში აბრეშუმის წარ-
 მოებოდა. ხოლო როდესაც მეფე დაჟინებით ჰკითხავდა და იკვლევდა, მართალია
 ეს თუ არა, მონაზონებმა უპასუხეს: „აბრეშუმის შემქმნელი რაღაც ჭიები არის
 და მათი აღმზრდელი არის ბუნება, რომელიც მათ გამუდმებით ამუშავებს. მაგ-
 რამ ჭიების ცოცხლად აქ გადმოტანა შეუძლებელია, ხოლო მათი გამოჩეკა კი
 მოსახერხებელი და სრულიად ადვილია. ამ ჭიების ნაყოფია ჯვერცხები, თითოეუ-
 ლისა უამრავი, ამ კვერცხებს დიდი ხნის განმავლობაში, მათი დადების შემდეგ,
 ნაკელით ჭფარავენ მცხოვრებლები და, ასე რომ საკმაო ხანს თბილად ინახავენ,
 ცხოველებს გამოაჩეკინებენ“. ეს რომ თქვეს, მეფე დაჰპირდა ამ კაცებს დიდ სა-
 ჩუქრებს და სთხოვა მათ სიტყვა საქმით დაემტკიცებინათ. ესენი რომ სერინდაში
 გაბრუნდნენ, კვერცხები წამოიღეს ბიზანტიონში, და, როდესაც ისინი ხსენებული
 წესით ჭიებად აქციეს, კვებადღენ მათ თუთის ხის ფოთლებით, და სწორედ აქიდან
 დაიწყო რომაელთა ქვეყანაში აბრეშუმის წარმოება» (პროკოპი კესარიე-
 ლი, De bello gothico IV [VIII], 17).

1) სერების (Σηραι) ქვეყნად (პროკოპის Σηροβα: BG IV [VIII], 17)
 მეცნიერნი ჰგულისხმობენ სხვადასხვა მხარეებს (კელიონს, ჩრდილოეთ ინდოეთს,
 აღმოსავლეთ თურქისტანს, კონხინას, ჩინეთს); უკანასკნელ წლებში აგრძნელობა

τειλεν· δε και λαμπρως ἐστίασας
 τε τοὺς Τούρκους· και ἐς τὰ μά-
 λιστα φιλοφρονήσεις ἐς τὸ Βυ-
 ζάντιον ἐπαγήει. διὸ και ὁ Χο-
 σρόης ἐπ' Αἰθίοπας, φίλους ὄντας
 Ῥωμαίοις, τοὺς πάλαι μὲν Μα-
 κρβίνους ὡν δὲ Ὀμηρίτας κα-
 λουμένους, ἐστράτευσέ, και τὸν
 τε βασιλέα τῶν Ὀμηριτῶν Σανα-
 τούρκην διὰ Μιράνους τῶν Περ-
 σῶν στρατηγῶν ἐξώρησε, τὴν τε
 πόλιν αὐτῶν ἐξεπόρθησε και τὸ
 ἔθνος παρεστήσατο.

ლაქიც დაიპყრო და ქალხიც დაიმორჩილა.

სომეხთა და ქართველთა აჯანყება სპარსეთის წინააღმდეგ.

Διέξεισι δὲ και ὅπως Ἀρμένιοι
 ἐπὶ Σουρήνου κακούμενοι, και μά-
 λιστα περὶ τὴν εὐσέβειαν, τὸν τε
 Σουρήναν ἔμαφρονήσαντες διὰ
 Ὀυαρδῶνου, οὗ τὸν ἀδελφὸν Μανουήλ
 ἐτύγγανεν ἀνελῶν, και δι' ἐτέρου
 τινὸς Οὐάρδου ἀνείλον, και Περ-
 σῶν ἀποστάντες Ῥωμαίοις προσε-
 χώρησαν, τὸ Δούβιος τὸ πόλισμα,
 ἐν ᾧ κατῆκον, ἀπολιπόντες και
 πρὸς τὰ Ῥωμαίων ἡμῶν γενόμενοι,
 και τούτο μάλιστα γέγονε τῆς
 τῶν Περσῶν πρὸς Ῥωμαίους
 σπονδῶν καταλῦσεως αἴτιον.
 ἀπέστησαν δὲ παραυτίκα και
 Ἰβηρες και προσεχώρησαν Ῥω-

ტინემ თურქებთან ზემარქე გაგზავ-
 ნა ელჩად¹; ის ბრწინვალედ გაუმას-
 პინძლდა თურქებს, მათ მიერაც მე-
 გობრულად იქმნა მიღებული და
 გამობრუნდა ბიზანტიონში. ამიტო-
 მაც ხოსრომ გაილაშქრა, ეთიოპთა
 წინააღმდეგ, რომლებიც რომაელთა
 მეგობრები იყვნენ; წინათ მათ მაკ-
 რომბიებო ერქვათ, ესლა კი ჰომე-
 რიტები ეწოდებათ. ჰომერიტების
 მეფე სანათურქი ხოსრომ ცრაცხლად
 ჩაიგდო ხელში სპარსელთა სარდ-
 ლის მირანის წყალობით, მათი ქა-

ლის მირანის წყალობით, მათი ქა-

მოგვითხრობს ის (იღე იგი თეო-
 თანე) იმასაც, თუ როგორ აწ-
 ვალებდა სურენა არმენიელებს,
 მეტადრე მათი კეთილმორწმუნეო-
 ბისათვის, და რომ ისინი შეთანხმ-
 დენ ერთმანეთში და მოკლეს სუ-
 რენა მანუელის ძმის ვარდანის და
 სხვა რომელიღაც ვარდის შემწეო-
 ბით, და რომ არმენიელები ჩამო-
 შორდენ სპარსელებს და რომაე-
 ლებს მიემხრნენ, დასტოვეს ქალაქი
 დვინი, სადაც ცხოვრობდენ, და
 რომაელთა მიწაწყალზე გადავი-
 დენ; ეს იყო მთავარი მიზეზი სპარ-
 სელთა და რომაელთა შორის არსე-
 ბული ზავის დარღვევისა. სპარსე-

მეცნიერმა რ. ჰენიგმა საკმაო საფუძვლიანობით დაამტკიცა, რომ სერინდა
 უდრის სოგდიანას (R. Hennig, Die Einführung der Seidenraupenzucht
 ins Byzantinerreich: *Byz. Zeitschrift* 33[1933], 295—312).

¹) ამ ელჩობის შესახებ დაწვრილებით აქვს მოთხრობილი მეზანდრეს
 (ფრგ. 18—22; იხ. ზემოთ 83; 83. 234—237).

μαίσις, Γοργένσις· ἀπὸ τῆς ἡγεμ- ირბს მაშინვე გადაუდგნენ იბერე-
 νέσωντος· ἢ ἔτι δὲ τῶν Ἰβήρων ბიც და მიემხრნენ რომაელებს¹: მათ

1) სომეხთა და იბერთა განდგომა სპარსეთისაგან მოხდა 572 წელს. სომეხთა განდგომის მიზეზად, ჩვეულებრივ, ასახელებენ სარწმუნოებრივ დევნას, რომელსაც თითქოს განიცდიდენ სომეხები სპარსელებისაგან, მარზპან სუონასაგან. მაგრამ წყაროები არ ადასტურებენ ამას. პირველ ყოვლისა უნდა მოვიგონოთ ის, რომ 562 წლის ხელშეკრულების საგანგებო დადგენილებს ძალით სპარსეთში მცხოვრებ ქრისტიანებს უფლება მიეცათ დაურკოლებლივ შესრულებინათ მღვდელმსახურება (იხ. ზემოთ გვ. 217, შენიშვნა 2). იგივე სარწმუნოებრივი თავისუფლება მოპოვებული ჰქონდათ სომეხებს 484 წლის ხელშეკრულებით, რომელიც დადვა ვაჰან სამიკონიანმა მეფე ბალაშთან (იხ. ლახარე ფარპელის გადმოცემა). გარდა ამისა, მის შემდეგ რაც 554 წლის დვინის კრებაზე სომეხებმა დაემეს ქალკედონის დადგენილება და მონოფიზიტობა აღიარეს, მით ისინი ოპოზიციაში ჩაუდგნენ ბიზანტიელებს, და, მაშასადამე, ხოსრო, რომელიც ისედაც ცნობილი იყო თავისი რელიგიური შემწყნარებლობით, ეცდებოდა სომხეთის სასულიერო წრეები გამოეყენებინა სომხეთის დიდგვარიანთა წინააღმდეგ. ეს ასეც მოხდა: ხოსრომ დაინათესავა კათალიკოზი ნერსესი და ეპისკოპოსებს გადასცა გადასახადთა აკრეფის საქმე, რომელიც მანამდე დიდგვარიან მემამულეთა ხელში იყო. სწორედ ამ გარემოებამ ააღელვა დიდგვარიანი, მოაწყობინა შეთქმულება მარზპან სურენას მოსაკლავად და ააჯანყა ისინი სპარსეთის ძალაუფლების წინააღმდეგ. ანალოგიური ვითარება იყო იბერიაშიც და უკანასკნელიც მიეკედლა სომხეთს (იხ. E. Stein, Studien 21—25, 36—37).

რომ სარწმუნოებრივი დევნა არ იყო მთავარი მიზეზი სომეხთა განდგომისა, ამას ადასტურებენ ძველი ისტორიკოსების მიერ მოცემული ცნობები. სტ. ასოლიკი ასე აგვიწერს ამ ამბავს: «შემდეგ სპარსელთა მეფემ ხოსრომ სომხეთის მარზპანად დანიშნა ვინმე ნათესავი თვისი სურენი, რომელსაც ჭიჭორვშნასპი ეწოდებოდა. იგი მოვიდა და დაიპყრო ჩვენი ქვეყანა და სომეხნი ხარბარებს ყვლედდა. იგივე მრუშობდა ახატთა ცოლებთან... რის გამოც განოიხდა ბდემზი ვარდანი, ვასაკის ძე, რომელიც იყო მამიკონელთა გვარიდან, და ხელსაყრელ დროს მოკლა მარზპანი. სურენი და ქვეყანა განაოხრა, ხოსროს მეფობის ორმოცდაერთ წელს, რომელიც იყო იუსტინეს მეფობის მეშვიდე წელი (572)...სომხეთის იმხანნი ყველანი აჯანყდენ სპარსელთა წინააღმდეგ და იონთა (ბეოქენთა) მხარეზე გადავიდენ» (სტეფანოს სტარონელი ასოლიკი, მოფლიო ისტორია, მეორე გამ. ს.პ.ბ. 1885, გვ. 84—85; თარგმანი გადმოგვცა პროფ. ლ. მელიქსეთბეგმა, რისთვისაც მას უღრმეს მადლობას მოვანიენებთ). არც თეოფანე ბიზანტიელის ნაწყვეტი ამტკიცებს, ჩვეხის აზრით, იმას, რომ სომეხთა აჯანყება მხოლოდ სარწმუნოებრივი დევნით იყო გამოწვეული. იმ ნათქვამია: თეოფანე «მოგვითხრობს იმასაც, თუ როგორ აწვალედდა სურენა არმენიელებს, მეტადრე მათი კეთილმოღწეობისათვის».

იგივეა მოთხრობილი არსენის წერილში «განყოფისათჳს ქართლისა და სომხითისა». აქ ვკითხულობთ: «სპარსთა დაიპყრეს სომხითი და შეურაცხ იქმნა წესისა ქრისტიანთა და ეკლესიათა განგება აიკოცა (!) და ახნაურთა ველმწიფება დაეცა სპარსთა მარზპანთაგან; და კათალიკოზნი და ეპისკოპოზნი განდრკეს სიძარბოსისაგან და კადნიერებად მოიღეს სპარსთაგან წინააღმდეგობად

τότε ἡ Τίφλις μητρόπολις.

თავერობდა გორგენი, ხოლო იბერთა დედაქალაქი მაშინ ტფილისი იყო¹.

“Ὅτι Μαρκιανὸς ὁ τῷ Ἰουστίνου τῷ βασιλέως ἐξάδελφος, τῆς εἰς χειροτονηθεὶς στρατηγός, εἰς τὸν πρὸς Χοσρόην πόλεμον ὀγδοῦ ἔτει τῆς Ἰουστίνου βασιλείας, ἐξ-
πιαστέλλεται. Ἰωάννης δὲ ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηγός καὶ Μιράνης ὁ τῶν Περσῶν, ὁ καὶ Βαραμαάνης, τὴν στρατείαν συνήθηρίζον. καὶ τοῖς μὲν Ἀρμενίοις συνεμάχουσι Κόλχοι, Ἀβασγοὶ καὶ Σαρῶης ὁ Ἀλανῶν βασιλεύς, τῷ δὲ Μιράνη, Σάβιροι καὶ Δαγάνες καὶ τὸ Διლμαϊνὸν ἔθνος. πόλεμήσας δὲ ὁ Μαρκιανὸς τὸν Μιράνην περὶ τὴν Νισιβηνῶν πόλιν αὐτὸν μὲν εἰς φυγὴν ἔτρεψεν, ἀνείλε δὲ ἐν τῇ μάχῃ χιλίους καὶ διακοσίους, καὶ ζῶντες ἐλήφθησαν ἐβδομή-

მთავრობდა გორგენი, ხოლო იბერთა დედაქალაქი მაშინ ტფილისი იყო¹.
ფრგ. 4. იუსტინე მრფის ძმისწული მარკიანე დაინიშნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად და იუსტინეს მეფობის მეორე წელს გაიგზავნა ხოსროს წინააღმდეგ საომრად. არმენიის სტრატეგოსმა იოანემ და სპარსელთა საჩრდრმა მირანმა, რომელსაც ბარამაანიც ეწოდებოდა; შეკრიბეს ჯარი. არმენიელების მხარეზე იბრძოდენ კოლხები, აბაზგები და ალანთა მეფე საროე²; ხოლო მირანის მხარეზე — საბირები, დაგანები³ და დილმანის ტომი⁴. მარკიანემ ბრძოლა გაუმართა მირანს ნიზიბინთა ქალაქთან და ის აოტა; ამ ბრძოლაში მან ათას ორასი კაცი მოკლა, სამოცდაათიც ცოცხლად დაატყვევა; რომაელთაგან შვიდი კაცი დაიღუპა. მან ნიზიბინთა ზღუ-

ახნაურთა და ხარკსა სოფელთასა თვთ გარდაიკდიდეს, და ეპისკოპოსთა და ქორეპისკოპოსთა მიანდვეს ქუეყანა, ვითარცა მორჩილთა მეფობისა სპარსთასა, და რომელთამე კათალიკოსთა და ეპისკოპოსთა მეფენა სპარსთანი დაიშვილნეს და ძეობილად უწოდდეს კავადს. რომლისათვისცა მსჯელობა მთავრობისა თვთ მიიტაცეს... რომლისათვის ვერდარა დაითმინეს შეურაცხება იგი ფრიად ვარდან მამკუენმან, რომელსა ჩოქნი ეწოდა, რომელ არს ურჩ, და ნათესავთა მისთა ახნაურთა სხუათა შერაცხილთა მოკლეს სურენ ვინმე. მარხაპანი სპარსი» (თ. ყორდანი, ქრ. I, 326).

¹ ეს პირველი შემთხვევა ტფილისის მოხსენიებისა ბრძნულ მწერლობაში (ამის შესახებ იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, პირველი ბერძნული ცნობა ტფილისის შესახებ: საქ. მუზეუმის მრამბე, ტ. IV [1927], გვ. 283—284).

² შდ. ზემოთ გვ. 236 და იქვე შენიშვნა.

³ ტომაშეკის აზრით (RE IV, 1984) „დაგანები“ კავკასიის მთიელთა ერთ-ერთი ტომია. მათი სახელწოდება შეცვლილი სახით უნდა იყოს მოღწეული: აქ საგულისხმებელია Δαγάνες (შეცდომა წარმოსდგება პირველი ასოს აღრევისაგან Δ—Λ), რაც უდრის სპარსულს Lagān (სტრატონის Λαγαν, ე. ი. „ლაკები“).

⁴ „დილმანის ტომი“ ანუ დოლომიტები|დილიმნიტები (იხ. გეორგიკა II, 159, შენიშვნა).

κοντα· Ῥωμαίων δὲ ἄνδρες ἀνηρέ-
θησαν ἑπτὰ. ἐπολιόρκει τε ἤδη
καὶ τὸ τῶν Νισιβηνῶν τεῖχος.
Χοσρόης δὲ ταῦτα μαθὼν, τες-
σαράκοντα μὲν χιλιάδας ἰππέων,
πεζῶν δὲ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν συ-
ναγείρας, ἤπειγετο βοηθεῖν καὶ
πολεμεῖν Ῥωμαίους. ἐν τούτῳ δὲ
διαβάλλεται ὁ Μαρκιανὸς τῷ βα-
σιλεὶ ὡς ἔρῳν τυραννίδος, καὶ ὁ
βασилеὺς πεισθεὶς αὐτὸν μὲν πα-
ρέλυσε τῆς ἀρχῆς, Θεόδωρον ἀν-
τικαταστήσας τὸν τοῦ Ἰουστινι-
ανοῦ παῖδα, Ἰζύρον ἐπέκλην.
ἀταξίως δὲ διὰ ταῦτα συμβάσης,
τῆς τε πολιορκίας Ῥωμαῖοι ἀπέσ-
χοντο καὶ Χοσρόης τὸ Δάρας περιορκήσας παρεστῆσατο.

დესაც ალყა შემოარტყა. ეს რომ
ხოსრომ გაიგო, შეკრიბა ორმოცი
ათასი ცხენოსანი, ასზე მეტი ქვეითა
ჯარი და გაეშურა საშველად და
რომაელებთან შესაბრძოლებლად.
ამასობაში მარკიანე დააბეზღეს
მეფესთან, თითქოს მას ტირანობა
სწადდა; მეფემაც დაიჯერა ეს და
გადააყენა ის თანამდებობიდან, მის
ადგილას კი დააყენა თეოდორე.
ოუსტინიანეს შვილი, რომელსაც
მეტსახელად ცირე ეწოდებოდა.
ამის გამო უწყსოება ჩამოვარდა,
რომაელებმაც ალყა მოხსნეს, და
ხოსრომ დარას ალყა შემოარტყა
და დაიპყრო.

იოანე მალალა

იოანე მალალა (Ἰωάννης Μαλάλας ან Μαλέλας), ავტორი პირველი ჩვენამდე მოღწეული ბიზანტიური ქრონოგრაფისა, იყო სირიელი, ანტიოქიიდან. ბიოგრაფიული ცნობები მის შესახებ არ მოგვეპოვება; მისი ნაშრომის მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ იგი ცხოვრობდა ანასტასი I, იუსტინე I, იუსტინიანე I, და იუსტინე II-ის დროს, ე. ი. 491--578 წლებში; ხოლო მისი მეტსახელი „მალალა“ (სირიული malal = *ρήταρ*) მიგვითითებს იმაზე, რომ იგი ვეჭილი უნდა ყოფილიყო.

იოანეს საისტორიო თხზულება *Χρονογραφία* (როგორც მას იოანე დამასკელი უწოდებს) ან *Χρονική* (როგორც მას კონსტანტინე პროფიროგენეტის ექსცერპტებში ეწოდება) წარმოადგენდა მსოფლიო ისტორიას „დასაბამითგან ქვეყნისა“ („ადამითგან“) ავტორის დრომდე. ამ სახეობის საისტორიო თხზულებები შემოვიდა ბიზანტიაში IV საუკუნიდან; ისინი იწვებოდენ უმთავრესად საღმრთო წერილებისა და ადგილობრივი საქალაქო ქრონიკების საფუძველზე და ძველი ტიპის საისტორიო თხზულებათაგან განირჩეოდენ თავისი უაღრესად კლერიკალური ხასიათით. რამდენადაც ამ ქრონოგრაფების დანიშნულება იყო ფეოდალურ-კლერიკალური საზოგადოებისათვის მიეწოდებინათ მსოფლიო ისტორიის პროცესთა განვითარება იმ სახით, როგორც ეს ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას შეეფერებოდა, და ქრისტიანული იდეები გაეგრძელებინათ ამ ახალი საზოგადოების ფართო მასებში, ამდენად ეს ჟანრი საისტორიო მწერლობისა ცდილობდა მარტივი ენით ელაპარაკა მკითხველთან, და ძველს ლიტერატურაში დამკვიდრებულ ატიციტური ფორმების მაგიერ შემოჰქონდა სალაპარაკო ენის ფორმები.

იოანე მალალას „ქრონოგრაფი“ შესდგება 18 წიგნისაგან. პირველ 17 წიგნში მოთხრობილი ამბების ცენტრშია ანტიოქია, ხოლო მე-18-ე წიგნის შუიდან—კონსტანტინოპოლი; ეს აძლევს ზოგიერთ მეცნიერს საბუთს დაასკვნას, რომ ბოლო ნაწილი სხვა ავტორს ეკუთვნის; ჰ. გელცერი (თავის გამოცემაში *Sextus Iulius Africanus*) იმითაც ასაბუთებს აქ ორი სხვადასხვა ავტორი არისო, რომ პირველ 17 წიგნში ავტორი მონოფიზიტია, ხოლო მე-18-ეში ორ-

თოდოქსი. ი. ჰაური (*Byz. Zeitschr.* 9, 337—356) ამ განსხვავებას ხსნის იმით, რომ „ქრონოგრაფის“ ავტორი იოანე მალალა—მისი აზრით—არის კონსტანტინოპოლის პატრიარქი იოანე III ანტიოქელი (565—577 წლებში), რომელიც ჯერ ანტიოქიაში ცხოვრობდა, მერე გადასახლდა კონსტანტინოპოლში, მეგობრულ ურთიერთობაში იყო იუსტინე II-სთან და შუამავლის როლს ასრულებდა მონოფიზიტურსა და ორთოდოქსულ პარტიებს შუა.

„ქრონოგრაფი“ სრულად არ არის მოღწეული. მას აკლია პირველი წიგნი და ბოლო ნაწილი, მოთხრობა მოტანილია 563 წლამდე; მაგრამ ფიქრობენ, რომ ის 574 წლამდე უნდა ყოფილიყო მოტანილი.

„ქრონოგრაფი“ მოღწეულია ჩვენამდე ერთად-ერთი ხელნაწერით XI საუკუნისა Codex Oxoniensis Baroccianus Graecus 182. პირველი გამოცემაა ოქსფორდისა, 1691 წლისა, დამზადებული Edmund Chilmead-ის მიერ. შემდგომი გამოცემები (ვენეციისა 1733 წ. და ბონისა 1831 წ.) პირველის განმეორებას წარმოადგენენ და იმეორებენ მის ყველა შეცდომებს, რომელთა შორის ყველაზე საბედისწერო ის იყო, რომ გამომცემლებმა უგულვებელყვეს იოანე მალალას მიერ ნახმარი ფორმები სალაპარაკო ენისა და შესცვალეს ისინი ლიტერატურული ატიციტური ფორმებით. ხელნაწერის ახალი კოლაცია ჩაატარა J. B. Bury, *Iohannes Malalas: the text of the codex Baroccianus* (*Byz. Zeitschr.* 6 [1897], 219—230).

მალალას „ქრონოგრაფი“ ფართოდ იყო საზოგადოებაში გავრცელებული და მერმინდელი მწერლები უხვად სარგებლობდნენ იმით. ჯერ კიდევ VI საუკუნის ბოლო წლებში ის გამოიყენეს იოანე ეფესელმა და ევაგრი სქოლასტიკოსმა. VIII საუკ. დასაწყისში ეს „ქრონოგრაფი“ უფრო სრული სახით, ვიდრე ჩვენ გვაქვს, ჰქონია Chonicon Paschale-ს ავტორს, რომელიც ბევრჯან სიტყვა-სიტყვით იმეორებს იოანე მალალას (შდ., მაგალითად, ქვემოთ თავი XVII, ჩვენი გამოცემის გვ. 263); უხვად სარგებლობენ მალალას ქრონოგრაფით აგრეთვე იოანე დამასკელი, თეოფანე, გიორგი ამართლი, კედრენე და სხვები. დიდი იყო „ქრონოგრაფის“ მნიშვნელობა სლავური ქვეყნებისათვის: „ქრონოგრაფი“ იქმნა გადათარგმნილი სლავურად IX—X საუკ. (В. Истрин, *Хроника М. в слав. переводе: Сб. Отд. Р. яз. и л. АН. СПб* 1912, 1913; С. Шестаков, *О значении слав. перев. хроники М.: Виз. Вр. I*, 503 შდ.); ჩვენამდე მოღწეულია XIII ს. ნაწყვეტები (უფრო დაწვრილებით მალალას შესახებ იხ. Wolf: *RE IX*, 1795 შდ.).

ქვემოთ მოყვანილი ნაწყვეტების დამზადების დროს ხელთ გვექონდა შემდეგი გამოცემები:

Dindorfius Ludovicus, Ioannis Malalae Chronographia. Bonnæ 1831 (CB—ბონის კორპუსი).

De Boor Carolus, Excerpta de insidiis (Excerpta Historica iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta). Berolini 1905.

Alexander Schenk, Die römische Kaisergeschichte bei Malalas. Griechischer Text der Bücher IX – XII und Untersuchungen. Stuttgart 1931.

პონტოს პროვინცია ჭანიკე.

Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Τακίτου ἐγένετο πόλεμος ἐν τῇ Ποντικῇ καὶ κατῆλθεν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς πλεμῶν, καὶ ἐσφάγη ἐν Ζιταννικῇ¹ τῆς Πόντου, ὅν ἐνίαυτῶν οὐ' (CB 301, 14—17).

XII. იმავე ტაკიტეს მეფობის დროს მოხდა ომი პონტოში და თვით მეფე გაემართა იქ საომრად, და ის მოკლულ იქმნა პონტოს ოფთ ქვეყანაში ჭანიკეში; ის იყო 75 წლისა¹.

ჭანები.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας οἱ Τζάννοι περάσαντες ἤλθον εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ Συρίαν. καὶ ἐπραΐδουσιν καὶ ἀπηλθον².

XIII. თეოდოსის მეფობის დროს⁴ ჭანები შეიჭრნენ კაპადოკიაში, კილიკიაში და სირიაში; მოარბიეს იქაურობა და უკან გაბრუნდნენ (CB 347).

¹) კეისარი Marcus Claudius Tacitus მეფობდა სულ რამდენიმე თვეს. 275—276 წ. ის ღრმა მოხუცებული იყო, დაახლ. 75 წლისა, რომ ავრელიანეს მოკვლის შემდეგ სენატმა და ჯარმა კეისრად გამოაცხადეს. მის დროს, 276 წლის დასაწყისში, გუთები, რომლებიც ავრელიანეს მიერ მოხმობილ იქნენ სპარსელთა წინააღმდეგ საომრად, აზოვის ზღვის სანაპიროებიდან გამოემართნენ შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროებით და შეიჭრნენ მცირე აზიაში; იმათ მიღწიეს კილიკიამდე და აქ დამარცხებულ იქმნენ ტაკიტეს მიერ. ამ ბრძოლის შემდეგ ტაკიტე რომში გაბრუნებას აპირებდა, მაგრამ მოკლულ იქმნა ერთი რომაელი ჯარისკაცის მიერ. იმის შესახებ, თუ სად იქმნა ის მოკლული, არსებობს სხვადასხვა ვერსია. მეტი წილი ძველი წყაროებისა ამ ადგილად ივლის თარშეთს (Tarsus), მაღალას მოწმობით კი ის მოკლულ იქმნა ჭანეთში (მალალასაგან დამოკიდებული ქრონოგრაფისებო—Chronicon Paschale-ს ავტორი, კედრენე—სრულიად არაფერს ამბობენ ამის შესახებ); მაგრამ მალალას ცნობას იმეორებს მოსე ხორენელი, რომელიც II, 76 სწერს: „ტაკიტე მოკლულ იქმნა თავისიანების ხელით პონტოს პროვინციაში ჭანიუკში, ესე იგი ხალტიქ-შიო (...σὺν ἁποκρίσει τῆς κληροῦν τῆς χάνης ἡ ἰσχυροῦς, ὅρ ἐν Ἰσχυροῦ; ტფილისის გამ. 1910 წ., გვ. 210).—²) Al. Schenk 69: Τζαννοί.—³) გამოცემებში ἀπηλθον.

⁴) დედანში სწერია «მის მეფობაში»; ამის წინ მოთხრობილია სწორედ თეოდოსი I-ის (379—395) მეფობის ამბებზე. პროკოპი კესარიელიც მო-

კასპიის კარები¹.

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοῦ Ἀναστασίου βασιλέως οἱ Οὐγγοὶ Σάβειροι περάσαντες τὰς Κασπίας πύλας, ἕθνος πολεμικώτατον, ἤλθον ἕως Καππαδοκίας, καὶ πραιδεύσαντες αὐτὴν καὶ ὄσας παρήλθον χώρας Ῥωμαίων, καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ ἔκαυσαν τὰ κτήματα καὶ λαβόντες αἰχμαλωσίαν πολλὴν ἀνεχώρησαν. ἤλθον δὲ οἱ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, πραιδευθέντες, καὶ πολλὰ παρέσχεν ὁ βασιλεὺς τοῖς πραιδευθείσιν ἐκάστης πόλεως. ἔκτισε δὲ καὶ τείχη ταῖς μεγάλαις κώμαις Καππαδοκίας καὶ ἰσφαλισατο τὰς δύο Καππαδοκίας· καὶ συνεχώρησε πάσαις ταῖς πραιδευθείσαις ἐπαρχίαις τὰς συντελείας εἰς τέλειον ἐπὶ ἔτη γ' (CB 406,9--18).

ლაზთა მეფე წათი.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας Ζτάθιος ὁ τῶν Λაζῶν βασιλεὺς μηλιάσας καὶ ἀναχωρήσας ἀπὸ τῶν Περσικῶν μερῶν βασιλεύοντος Περσῶν Κωάδου καὶ φίλου ὄντος τοῦ Ζτάθιου, βασιλέως Λაζῶν, ὡς ἀπαξ ὑποκειμένου τῆ βασιλείᾳ τοῦ αὐτοῦ Κωάδου· διὸ καὶ εἰ συνέβη τινὰ τελευτῆσαι τῶν βασιλέων Λაζῶν, ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως προεχειρίζετα καὶ ἰστέφετο, ἐκ τοῦ γένους μέντοι τῶν αὐτῶν Λაζῶν· ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς Λაζῶν φυγῶν τὸ τῶν Ἑλλή-

XVI. ამავე ანასტასი მეფის დროს საბიჭოს ჰუნებმა — საუკეთესოდ მებრძოლი ტომია — გადმოლახეს კასპიის კარები მოვიდნენ კაპადოკიამდე, მოარბიეს იგი და რომაელთა ყველა ის ქვეყნები, რომლებიც გამოიარეს, ბევრი გაფლიტეს, გადასწვეს მამულები, დიდძალი ნატყვენავი წაასხეს და გაბრუნდნენ, ამ დარბევისაგან დაზარალებულნი მოვიდნენ მეფესთან და ამან დიდი დახმარება აღმოუჩინა ყველა დარბეულ ქალაქს. აგრეთვე კაპადოკიის დიდ სოფლებს კედლები აუგო და ამგვარად ორივე კაპადოკია გაამაგრა, გარდა ამისა დარბეული ეპარქიები სამი წლით განათავისუფლა გადასახადებისაგან

XVII. იუსტინეს მეფობის დროს ლაზთა მეფე წათი გაჯაგრდა და ჩამოშორდა სპარსეთს. სპარსელთა მეფე იყო კოადი, რომელიც ოდესღაც თვით წათის, ლაზთა მეფის, მეგობრად ითვლებოდა და ამ კოადის სამეფოს ქვეშევრდომი იყო; ამიტომაც იყო, რომ, როდესაც ლაზთა მეფე გარდაიცვლებოდა, სპარსელთა მეფე ნიშნავდა და აგვირგვინებდა ახარ მიტრის, მაგრამ უთუოდ თვით ლაზთა ტომიდან. ლაზთა ეს მეფე (წათი) გადავიდა წარმართთა სარწმუნოებაზე,

გვითხრობს იმის შესახებ, რომ ჰუნები იჭრებოდნენ ბიზანტიის საზღვრებში და არბევდნენ იმპერატორს (BP I, 15; გეორგიკა II, 26).—¹) შდ. ქვემოთ გვ. 270.

νων δόγμα διὰ τὸ μὴ προχειρισθέντα αὐτὸν ἀπὸ Κωάδου, βασιλέως Περσῶν, πόησαι καὶ Φυσίας καὶ πάντα τὰ ἡθῆ τὰ Περσικά, ἢ μόνον ἐτελεύτησεν ὁ αὐτοῦ πατήρ Δαμνάκης¹, εὐθέως ἐνήληθε πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστίνον ἐν τῷ Βυζαντίῳ, καὶ αὐτὸν ἐκδοῦς παρεκάλεσεν αὐτὸν ἀναγορευθῆναι βασιλέα Λαζῶν². καὶ δεχθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἐφώτισθη, καὶ χριστιανὸς γενόμενος ἡγάγετο γυναῖκα Ῥωμαίαν, τὴν ἐχθόνην Νόμου τοῦ πατρικίου, ὀνόματι Οὐαλεριανῆν. καὶ ἔλαβεν αὐτὴν μετ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν, στεφθεῖς³ παρὰ Ἰουστίνου, βασιλέως Ῥωμαίων, καὶ φερέσας στεφάνιν⁴ Ῥωμαϊκὸν βασιλικὸν καὶ χλαμύδα ἄσπρον δλοσήρικον, ἔχον ἀντὶ πορφυροῦ ταβλίου χρυσοῦν βασιλικὸν ταβλίον, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ στηθάριον ἀληθινόν, ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἰουστίνου, καὶ στιχάριν⁵ δὲ ἄσπρον παραγαῦδιν⁵, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσὰ πλουσία βασιλικά, ὡσαύτως ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ

რადგან ეშინოდა ვაი თუ სპარსელთა მეფემ კოადმა მეფედ არ დამნიშნოსო, მსხვერპლებსაც სწირავდა და ყოველგვარ სპარსულ წესს ასრულებდა, ხოლო როდესაც გარდაიცვალა მისი მამა დამნაზე, მაშინვე მივიდა იუსტინე მეფესთან ბიზანტიონში, გამოაცხადა თავი მის მორჩილად და სთხოვა, ლაზთა მეფედ მაკურთხეო. მეფემ მიიღო ის და აკურთხა; გაქრისტიანებულმა წათიმ შეირთო რომაელი ქალი, პატრიკიოს ნომეს ქალიშვილი, სახელად ვალერიანე. მან თან წაიყვანა ის რა წაჰიღა საკუთარ ქვეყანაში, დაგვირგვინებული რომაელთა მეფის იუსტინეს მიერ; მას ემოსა რომაული სამეფო გვირგვინი და თეთრი წმინდა აბრეშუმის ქლამიდი, რომელსაც ძოწეული ზოლის ნაცვლად ჰქონდა ოქროს სამეფო ზოლი, სადაც შუაში სურათი იყო თვით იუსტინე მეფის გამოხატულებით; აგრეთვე თეთრი სტიქაროპარავადი, ამასაც ჰქონდა სამეფო ოქრომკედლები, იმნაირადვე თვით მეფის გამოხატულებით; წალები, რომელთაც ატარებდა, თავისი საკუთარი ქვეყნიდან ჩამოეტანა და

¹) წათეს მამის სახელი Chr. Pasch.-ს მიხედვით არის Ζαμναξη. (v. I. Ζαμναξης).

²) აქ Chr. Pasch. (613, 7—8) უმატებს γινόμενος, χριστιανος, ხოლო თეოფანე (168, 18) γενεσθαι αὐτον χριστιανον. ამ დამატებას ვდასტურებს მაღალას სლავური თარგმანი (Шестаков о. с. 551).

³) Chr. Pasch. (613, 18): προχειρισθείς καὶ στεφθεῖς; თეოფანე (168, 22): προχειρισθείς; სლავური თარგმანი: поставлен и венчан (Шестаков 551).

⁴) ასე სწვრივა თქსეთორდის ხელნაწერში (Burg: Byz. Zeitschr. 6, 229), ხოლო გამომცემლებს შეუცვლიათ ლიტერატურული ფორმით στεφαχιον.

⁵) გამომცემლები: στιχარიον და παραγαῦδιον.

αὐτοῦ βασιλέως τὰ γὰρ ζαγγία¹,
 ἢ ἐφῆρει, ἦν ἀγαγὼν ἀπὸ τῆς
 Ἰδίας αὐτοῦ χῶρξε, ἔχοντα μαρ-
 γαρίτας Περσικῶ σχήματι ἑμοίως
 δὲ καὶ ἡ ζώνη αὐτοῦ ἐπήρχε διὰ
 μαργαριτῶν. καὶ ἄλλα δὲ ἔλαβε
 δῶρα πολλὰ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βα-
 σιλέως Ἰουστίνου καὶ αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Οὐαλεριανῆ.

მარგალიტებით იყო შემკული სპარ-
 სულ ყაიდაზე. ამგვარადვე მისი
 სარტყელიც მარგალიტებით იყო
 შემკული. ბევრი სხვა საჩუქარიც
 მიიღო იუსტინე მეფისაგან თვით
 წათიმაც და ვალერიანემაც, მისმა
 მეუღლემ.

1) ხელნაწერში ζαγγια (Bury 229); Chr. Pasch. (614,5—6) ζαγγια ρου-
 ζια („წითელი“), თეოფანე (168,26--27) ζαγγια ρουζια, სლავური თარგმანი: са-
 пози же его беша ѿ своєю емы страны червени (Шестаков 551).

საგულისხმოა თვით სიტყვა ζαγγια. ეს სიტყვა პირველად იოანე მალალას
 აქვს ნახმარი და, როგორც ჩანს, ის ხალხურ სალაპარაკო ენიდან არის მოტანი-
 ლი. მის შესაძრვის ლიტერატურულ სიტყვად გვევლინება პეძია, რომელიც
 აგათიას აქვს ნახმარი ლაზთა მეფის ტანისამოსისა და სამკაულის ანალოგიურ
 აღწერილობაში (იხ. ზემოთ გვ. 84). ჩვენის აზრით, ζαγγια (მხ. რ. ζαγγιον) იგი-
 ვეა, რაც ქართული „წაღები“ („წაღა“) ე. ი. ბერძნულ სალაპარაკო ენას ის ნა-
 სესხი აქვს: მის ნასესხობას ამტკიცებს, სხვათა შორის, ამ სიტყვის პირველი ასო
 ζ, რომელიც საშუალო ბერძნულში უცხო ენათა ზოგიერთი აფრიკატების გა-
 მოსახატავად იხმარებოდა (შდ. ჩვენი გეორგიკა II, 99, შენიშვნა). ხოლო მის
 ხალხურობას ამტკიცებს ის გარემოება, რომ ატიცისტური ენის საფუძველზე
 ძდგომი სალიტერატურო ენა მას არ ხმარობდა (ამ ცნების გამოსახატავად სალი-
 ტერატურო ბერძნული ხმარობდა წმინდა ბერძნულ სიტყვებს *κασαδημα* ან *πε-
 ძιον*); იგი შემოიტანეს სალიტერატურო ენაში ქრონოგრაფოსებმა, რომლებიც,
 საზოგადოდ, ხალხური ენის ფორმებს ემყარებოდენ; იოანე მალალას შემდეგ ამ სი-
 ტყვას ხმარობენ სხვა ქრონოგრაფოსებიც: მაგ., Chr. Paschale-ს ავტორი (გვ.
 614,5) და თეოფანე (გვ. 168,26). შემდეგ: γ-ს წინ ნახალის გაჩენა (ζα-γ-ია||ζα-
 γ-γ-ია) გამოწვეულია იმ გარემოებით, რომ მარტივი γ გუტურალად ვერ დარჩე-
 ბოდა γ-ს წინ, ის გაპალატალდებოდა (შეადარე ამ ნიადაგზე Ἄγρια Σοφια-დან მი-
 ლებულია „აია სოფია“).

ამ სიტყვიდან არის ნაწარმოები ζαγγαριον („წაღების სახელოსნო“, „სა-
 წაღე“), რომელიც აგრეთვე ქრონოგრაფებში იხმარება პირველად (მაგ. თეოფანე
 182,4).

ორივე სიტყვა ζαγγιον (ζαγγა) და ζαγγαριον შემდეგ უკან დაბრუნებია
 ქართველურ ენება. პირველი მათგანი იხმარება ჭანურ ენაში ფორმით „წანგო“
 (H. Marr, Gr. чанского яз. 218: წანგო—женская обвѣя из желтой кожи,
 с наголенником), ხოლო მეორე „საწანგრო“-ს ფორმით შემონახულა იოანე
 და ექვთიმე მთაწმინდელების ბიოგრაფიაში, სახელდობრ, იკონომოსის კოპტეტიციის
 შესახებ იქ ნათქვამია: «ხოლო საპარიკონომოსო და საწანგრო და საჯორც
 და სამჭედლოა... ესე იკონომოსისა გასაგებელნი იყვნეს» (იხ. ათონის კრებულის
 გამოცემა, ტფ. 1901, გვ. 50).

ζαγγიონის ეტიმოლოგია განუხილავს G. Meyer-ს Zeitschr. für roman. Phil.
 15 (1892) 527, რომელსაც ეს სიტყვა საერთო-რომანული Zanca-საგან გამოუყვა

Καὶ γνοὺς τοῦτο Κωάδης ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐδήλωσε τῷ βασιλεῖ Ἰουστίνῳ διὰ πρεσβευτοῦ ταῦτα, ὅτι Φιλίας καὶ εἰρήνης ἀναμεταξὺν ἡμῶν λαλουμένης καὶ γενόμενης τὰ ἐχθρῶν πράττεις. Ἰδοὺ γὰρ τὸν ὑποκείμενόν μοι βασιλέα Λαζῶν αὐτὸς προεχειρίσω, μὴ ὄντα ὑπὸ τῆν Ῥωμαίων διοίκησιν, ἀλλ' ὑπὸ τῆν Περσῶν περὶτελαν ἐξ αἰῶνος. καὶ πρὸς ταῦτα ἀντεδήλωσεν ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων Ἰουστίνος διὰ πρεσβευτοῦ, Ἡμεῖς τινα τῶν ὑποκειμένων τῆ ἡμετέρῃ βασιλείῃ οὔτε περισελαβόμεθα οὔτε προετρεψόμεθα, ἀλλ' ἐλθῶν πρὸς ἡμᾶς τις ὀνόματι Ζτάθιος εἰς τὰ ἡμέτερα βασιλεία ἐδείχθη προσπίπτων ἡμῖν ἔσσηται τοῦ Ἑλληνικοῦ δόγματος καὶ θυσῶν ἀσεβῶν καὶ δαιμόνων πλάνης καὶ γενέσθαι χριστιανός, ἀξιούμενος τῆς θανάσεως τοῦ αἰώνιου θεοῦ καὶ δεημοῦργου

ეს რომ გაიგო სპარსელთა მეფემ კოადმა, ელჩის პირით შეუთვალა იუსტინე მეფეს შემდეგი: „მიუხედავად იმისა რომ ჩვენ შორის მეგობრობაა დადებული და ზავია შეკრული, შენ მაინც მტრულად იქცევი. აი, მაგალითად, ჩემი ქვეშევრდომი მეფე ლაზებისა შენ აკურთხე, თუმცა ის რომაელთა ხელქვეითი არ ყოფილა, არამედ იმთავითვე სპარსელთა ძალაუფლების ქვეშ იყო“. ამაზე რომაელთა მეფემ იუსტინემ შემდეგი შეუთვალა ელჩის პირით: „ჩვენ შენი სახელმწიფოს ქვეშევრდომი არც არავინ მიგვიღია და არც გადმოგვიბირებია; ჩვენთან, ჩვენს სამეფოში, მოვიდა ერთი კაცი, სახელად წათი, და მუდარით მოგვმართა ჩვენ გვეხსნა იგი წარმართული¹ სარწმუნოებისაგან, უწმინდური მსხვერპლებისაგან და ეშმაკთა ცდუნებისაგან და გაგვექრისტიანებინა, რათა ის ზიარებულყო საუკუნო ღმერთისა და ყო-

ნია. ჩვენ ამ სტატიას ვერ გვეცანით (აღნიშნული ჟურნალი ტფილისის ბიბლიოთეკებში არ მოიპოვება), მხოლოდ P'saltes-ის (Grammatik der byzantinischen Chronisten, 272) მითითება გვაქვს, რომ მაიერი das Wort (τῆς αἰῶνος) auf das gemeinromanische zanca Bein, Fuss zurückführt.

Zanca იტალიურად, ნიშნავს საზოგადოდ „ფეხს“, ესპანურად „ფრინველის ფეხს“, ხოლო ჩვენის აზრით ძნელი საფიქრებელია, რომ VI საუკუნის ბიზანტიურ ძეგლში, ისიც აღმოსავლეთის პროვინციაში, სირიაში, წარმოშობილში, შეგვხვდეს საერთო-რომანულიდან (და არა ლათინურიდან) მომდინარე რომელიმე სიტყვა. გ. მაიერის აღნიშნულ სტატიაზე დაწერილ რეცენზიაში კ. კრუმბახერი ხაზს იმ გარემოებას უსვამს, რომ თვით რომანულ ენებში ის მიმდინარეობს ლათინურიდან (Scriptores Hist. Aug.-ში გვხვდება zancae parthicae), ხოლო აქ კი შემოსულია სპარსულიდან, სირიულის გზით (Byz. Zeitschr. 2 [1893], 170—171).

¹) აქაც და ზემოთაც დედანში სწერია „ელინთა სარწმუნოება“, რაც ქრონოგრაფოსთა ენაზე ნიშნავს „წარმართულ სარწმუნოებას“. საერთოდ, ბიზანტიურ პერიოდში ბერძნები თავიანთ თავს უკვე აღარ ეძახიან „ელინებს“; მათი სახელია Ῥωμαῖοι, ხოლო „ელინი“ იხმარება „წარმართის“ აღსანიშნავად.

των ἀπάντων. καὶ κωλύσαι τὸν βουλόμενον εἰς βελτίονα τάξιν ἐλθεῖν καὶ γινῶναι φεδὸν ἀληθινὸν οὐκ ἐνεδέχετο¹ ὥστε χριστιανὸν αὐτὸν γενόμενον καὶ ἀζωφέντα τῶν ἐπουρανίων μυστηρίων εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελίσσαμεν χώραν. καὶ ἐγένετο ἐκ τούτου ἔχθρα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν (CB 412—414).

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ Πέρσης ἐπολέμησε τῷ Λαζῶν βασιλεῖ Ζταθίρ, ὡς προσρυσέντι Ῥωμαίοις. ὁ δὲ Λαζῶν βασιλεὺς πέμψας ἐδείξθη τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, αἰτῶν βιήθειαν παρ' αὐτοῦ λαβεῖν καὶ πέμψας αὐτῷ ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς στρατηλάτας τρεῖς, Γιλδέριχ² καὶ Κήρυκον καὶ Εἰρηγαῖον, μετὰ πολλῆς βοήθειας Ῥωμαϊκῆς, καὶ συγχρυσαντες πόλεμον, ἐπεσον ἐξ ἀφοτέρων πολλοί. καὶ ἀκρῦσας ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἠγανάκτησε κατὰ τῶν στρατηλατῶν, ὅτι φθόνῳ φερόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς σὲ στρατηλάται Ῥωμαίων προδεδώκασιν ἀλλήλους. καὶ ἀγανακτήσας

ველთა დამზადებლის წყალობას. და ჩვენ არ შეგვეფერებოდა ხელი შეგვეშალა ადამიანისათვის, რომელსაც სურდა ცხოვრობის უკეთეს წესებს დასდგომოდა და ჭეშმარიტი ღმერთი შეეცნო, ასე რომ იგი ვაქრისტიანეთ და, ზეცის საიდუმლოებებს ზიარებული, მის საკუთარ ქვეყანაში გავისტუმრეთ“. აი, აქიდან დაიწყო მტრობა რომაელებსა და სპარსელებს შორის.

XVIII. ამ დროს² სპარსელთა მეფემ ომი დაუწყო ლაზთა მეფეს წათის იმის გამო, რომ უკანასკნელი რომაელთა მხარეზე გადავიდა. ლაზთა მეფემ იერიში გაუგზავნა რომაელთა მეფეს და სთხოვდა მას დახმარება აღმოეჩინა; იუსტინიანე მეფემაც გაუგზავნა მას სამი სტრატოლატი, გილდერიხი, კერიკე და ირინეოსი, დიდძალი რომაული ჯარით; ამათაც გაუმართეს სპარსელებს ბრძოლა: ორივე მხრივ ბევრი დაიღუპა. ეს რომ რომაელთა მეფემ გაიგო, გაჯავრდა სტრატოლატებზე იმის გამო, რომ ერთმანეთისადმი შურის გამო რომაელმა სტრატოლატებმა ერთი-მეორე გასცეს, და, ამათზე რომ გაწყრა მეფე, გადაა-

¹) აქ მალალას ტექსტში სწვრივ იღვივებოდა (ჩვეულებრივად) „ჩვეულებრივად“), რაც სრულს უახლოვებს წარმოდგენს; აშკარაა, მალალას ტექსტი აქ შეთყვინილი უნდა იყოს, უმჯობესია ის ვარიანტი *οὐκ ἐνεδέχετο* („შეუფერებელი იყო“, რომელსაც იძლევა Chr. Paschale, p. 615,1.

²) ეს ეხება იუსტინიანეს მეფობის ხანას. სავსებით, XVIII წიგნი იუსტინიანეს მეფობას ეხება.

³) ამ ადგილას სლავურ თარგმანში (Шестаков 552) სწვრივ: и стратилаты г велизария и кирики и иринея. ასევე გილდერიხის მაგიერ ველიზარია მოხსენებული Chr. Pasch. 616,5, Theophanes 174,21 და Cedrenus (Bonnae) I 643,5 (ამასვე ირინეოსის მაგიერ აქვს Πეტρον).

ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν διεδέξατο αὐτούς· καὶ κατελθόντος Πέτρου στρατηλάτου καὶ ἀποκινήσαντος αὐτοὺς τῆς ἐξαρχίας καὶ λαβόντος τὰ ἐξπέδιστα παρ' αὐτῶν ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. (CB 427).

იბერთა მეფე სამანაძი.

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τούτοις, ὡς προεῖπον, ἐβασίλευσεν ὁ φειότατος Ἰουστινιανός, τῶν δὲ Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης ὁ Δαράσθηνος, ὁ υἱὸς Περόζου, ἐν δὲ Ῥώμῃ Ἀλλάριχος, ἕκγονος τοῦ Οὐალემერιακῦ, τῆς δὲ Ἀφρικῆς ῥῆξ Γιλδέრიχ ὁ ἕκγονος Γινჯირίχου, τῶν δὲ Ἰνδῶν Ἀβξουმიτῶν ἐβασίλευσεν Ἄνδασ ὁ γεγονὼς χριστιανός, τῶν δὲ Ἰβήρων Ζαμαγაζός¹. (CB 429,10—15).

ამ ხანებში, როგორც ზემოთ ვთქვი, მეფობდა ღმრთეებრი იუსტინიანე, ხოლო სპარსელთა მეფე იყო კოადი დარასთენი, ძე პეროზისა, რომში კი ალარიხი, ვალემერიაკეს შთამომავალი; აფრიკის მეფე იყო გილდერიხი, გინჯირიხის შთამომავალი, ავქსუმიტ-ინდების მეფე კი იყო ანდასი, რომელიც ქრისტიანი იყო, ხოლო იბერებისა — სამანაზი¹.

სპარსელთა ლაშქრობა ლაზიკესა და პერსარმენიაში.

Ἐν αὐτῶν δὲ τῶν χρόνων ἀπηγγέλθη Ἰουστινιανῶ τῶ βασιλεῖ ὅτι συμβολῆς γενομένης μεταξὺ Περσῶν καὶ Ῥωμαίων, ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἐπιρρίψάντων τῶν Περσῶν μετὰ χιλιάδων λ', καὶ Ξέρξου τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως Κωάδου· ὁ γὰρ Περόζης ὁ μείζων υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Λαζიკὴν καὶ τὴν Περσαρμενίαν ἐπολέμει

ამ დროს იუსტინიანე მეფეს შეატყობინეს იმ შეტაკების შესახებ, რომელიც მოხდა სპარსელებსა და რომაელებს შორის, სახეირობი, რომ სპარსელები შეესივნენ მესოპოტამიას ოცდაათი ათასი ჯარით კოად მეფის ძის ქსერქსეს მეთაურობით; ხოლო კოადის უფროსი ძე პეროზი იბრძოდა დიდძალი ჯარით ლაზიკისა და პერსარმენიის წი-

¹) ასეა ხელნაწერში (Bury 229), გამომცემლები სწერენ Σαμανაζος. თეოფანე (216,7) Ζαμανარζος, კედრენე (I 650,17) Ζαβანარჯოს; აქ ყველგან ეს პიროვნება მოხსენებულია იბერიის მეფედ მერვე წელს იუსტინიანეს მეფობისას (535 წ.), იმ დროს როდესაც სხვა წყაროებით 523 წლიდან იბერიაში მეფობა მოსპობილია (შდ. J. Marquart, Streifzüge 432).

μετὰ βοήθειας πολλῆς· ὁ γὰρ πατήρ αὐτῶν Κωάδης ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ οὐκ ἦλθεν ἐπὶ τὰ Ῥωμαϊκά (CB 441,13—19).

ნადმდეგ. მათი მამა კოადი იმ დროს რომაელთა ქვეყანაში არ შეჭრილა.

ფარანგიონის ოქროს მადნები.

Καὶ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων πάλιν Ῥουφίνος, δευτέρως ἀπικρίσεως καταπεμφθείσης ἐν τοῖς Περσικοῖς μέρεσιν, εὗρε τὸν βασιλέα Περσῶν ἀναδύεντα πρὸς τὰ δόξαντα μεταξὺ αὐτῶν ἕνεκεν τῆς εἰρήνης· φημισθέντος γὰρ τούτου, ὡς τῶν Σαμαρειτῶν Ῥωμαίων ἀγανακτηθέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανου, ὡς προγγράπται, φυγόντων καὶ ἀπελθόντων πρὸς Κωάδην, βασιλέα Περσῶν, ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν χώρας Παλαιστίνης, καὶ ἐπαγγεिलाμένων αὐτῷ συμμαχεῖν· τὸ δὲ πλήθος αὐτῶν ἦν χιλιάδες πενήκοντα, ἐπηγγείλαντο δὲ τῶν Περσῶν βασιλεῖ προδιδόναι τὴν ἑαυτῶν χώραν, τὴν Παλαιστίνην πᾶσαν καὶ τοὺς ἁγίους τόπους, πόλιν ἔχουσαν διαφόρων βασιλέων χερίσματα· χρυσὸν τε γὰρ πλήθος πολὺ καὶ λίθων τιμίων ἀναριθμητὸς ποσότης· καὶ ἀκούσας ταῦτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν, καὶ πεισθεὶς τῆς παρ' αὐτῶν λεγομένοις, ἀνεδύη περὶ τὸ ποιῆσαι τὰ πάκτι· ἀφορμὴν δὲ λαβὼν περὶ τῶν χρυσοῖστων¹ τῶν εὑρεθέντων πρῶην ἐπὶ

რომაელთა მიერ კვლავ გაიგზავნა რუფინე, მეორე პასუხი გაატანეს სპარსეთის მხარეში; რუფინემ ნახა სპარსელთა მეფე, რომელიც მათ შორის ზავის შესახებ დადებულ პირობებზე უარს ამბობდა. გავრცელდა ხმები, რომ სამარიტელნი, რომლებზედაც რომაელები იუსტინიანე მეფის დროს გაჯავრებულნი იყვნენ, გაიქცნენ თავიანთი ქვეყნიდან, პალესტინიდან, მივიდნენ კოადთან, სპარსელთა მეფესთან, და აღუთქვეს მას მოკავშირეობა: მთორიცხვი ორმოცდათ ათასს უდრიდა. მათ აღუთქვეს სპარსელთა მეფეს, რომ გადასცემდნენ მას თავიანთი ქვეყანას, მთელ პალესტინასა და წმინდა ადგილებს, მეფეების მრავალგვარ ნიჭთა მქონებელ ქალაქს: იქ იყო დიდძალი ოქრო და პატიოსანი ქვათა აღურაცხელი რაოდენობა. ეს რომ გაიგონა სპარსელთა მეფემ, ირწმუნა მათი ნათქვამი და ამიგომ უარყო საზავო ხელშეკრულების დადება. მიზეზად მოიყვანა ოდესღაც ანასტასი მეფის დროს აღმოჩენილი ოქროს მადნები, რომლებიც რომაელების ხელში იყო; წინათ ხომ ეს მთები სპარ-

¹) ხელნაწერში χρυσορυκτων (B u r y 230), გამოცემებში χρυσοορυκτων.

Ἄναστασιου τοῦ βασιλέως, ὄντων ὑπὸ Ῥωμαίους. ἦν γὰρ πρῶτην τὰ αὐτὰ ὄρη ὑπὸ τὴν Περσῶν πολιτείαν· τὰ δὲ χρυσόβρυτα¹ ὄρη ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ὄρων Ἀρμενίων Ῥωμαίων τε² καὶ Περσαρμενίων ὡς οἱ³ εἰδότες λέγουσιν· ἅτινα ὄρη φέρουσι χρυσὸν πολὺν· ὅτε γὰρ βροχαὶ καὶ ὄμβροι γίνονται, κατασύρεται ἡ γῆ τῶν αὐτῶν ὀρέων, λεπιδᾶς⁴ ἀναβλύζουσι χρυσοῦ· τὰ δὲ αὐτὰ ὄρη ἔμισθοῦντο τὸ πρότερόν τινες ἀπὸ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν χρυσοῦ λιτρῶν διακοσίων· ἐξ οὗ δὲ παρελήφθησαν τὰ αὐτὰ ὄρη ὑπὸ τοῦ φειοτάτου Ἀναστασίου, Ῥωμαῖοι μόνον κομίζονται τὴν φεοπισθειᾶν συντέλειαν. καὶ ἐκ τούτου ἐγένετο διαστροφὴ περὶ τὰ πάντα (CB 455—456).

სელთა ძალაუფლებების ქვეშ იყო; ეს ოქროსმადნიანი მთები მდებარეობენ რომაული არმენიისა და პერსარმენიის საზღვრებს შუა, როგორც ამბობენ ამ საქმის მცოდნენი. ეს მთები დიდძალ ოქროს იძლევიან. დიდი წვიმების დროს ამ მთებიდან ჩამოსცურდება ხოლმე მიწა, საიდანაც სცვივა ოქროს ნატეხები. ამ მთებს წინათ ვილაყეები იჯარიოთ ღებულობდენ, რომაელებისაგან და სპარსელებისაგან, ორას ლიტრა ოქროდ. ხოლო მას აქეთ; რაც ეს მთები ღვთაებრივი ანასტასის ხელში გადმოვიდა, მხოლოდ რომაელები ღებულობდენ დაწესებულ გადასახადს⁵. აი, ამიტომ შეფერხდა ზავის საქმე.

საბირების გადმოხვლა კასპიის კარებით.

Καὶ αὐτῶ τῶ χρόνῳ Ὀἰννοι Σάβρες περάσαντες διὰ τῶν Κασπίων πυλῶν ἀνεφάνησαν ἐν τοῖς Ῥωμαίκοις μέρεσι, πραιδεύοντες ἐπὶ τὴν Ἀρμενίων χώραν. καὶ ἀπλώσαντες ἑαυτοὺς κατέσχον ἕως τῆς Εὐφρατησίας καὶ τῆς δευτέρας Κιλικίας καὶ τῶν Κυρηστικῶν. καὶ γνοὺς τοῦτο ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων, μεταστείλα-

ამ დროს ჰუნი-საბირები გადმოვიდნენ კასპიის კარებით, გამოჩნდნენ რომაელთა საზღვრებში და მოარბიეს არმენიელთა ქვეყანა; ისინი მოედვენენ იქაურობას ვიდრე ევფრატესიამდე, მეორე კილიკიამდე და კირესტიკამდე. ეს რომ შეიტყო რომაელთა მეფემ, დაიბარა პატრიკიოსი რუფინე და უბრძანა მას გამგზავრებულიყო აღმოსავლეთის

1) ხელნაწერებში χρυσορυκτα, გამოცემებში χρυσορυτα.

2) გამოცემებში აკლია τε.

3) გამოცემებში აკლმა hoi.

4) გამოცემებში λεπτιდას („ქერი“).

5) ამ ნაწყვეტში აღწერილი მთები ფარანგიონი („პერანგა“) უნდა იყოს (შდ. ჩვენი შენიშვნა ფარანგიონის მთის შესახებ: გეოგრაფია II 35—36).

μενος τὸν πατρίκιον Ῥουφῖνον ἐκέλευσεν αὐτῷ ἐξελθεῖν ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη καὶ μαθεῖν εἰ ἀπὸ τοῦ βασιλέως Περσῶν ἦλθον κατὰ Ῥωμαίων. καὶ ἐξελθὼν Ῥουφῖνος καὶ μηνύσας τῷ βασιλεῖ Περσῶν, εὗρεν ὅτι οὐ κατὰ γνῶμην τοῦ βασιλέως Περσῶν οἱ αὐτοὶ Οὐννοὶ παρήλθον· καὶ γράψας Δαρώθειον τῷ στρατηλάτῃ Ἀρμενίας ἐπέτισχυσθαι κατὰ τῶν αὐτῶν, καὶ ἀχουσαντες οἱ Οὐννοὶ, λαβόντες τὴν πραιδεαν πᾶσαν ἐπέστρεψαν δι' ἧν ἐπανήλθον τόπων. καὶ καταδιώξας αὐτοὺς ὁ στρατηλάτης Δαρώθεις ἀφείλατο παρ' αὐτῶν οὐκ ὀλίγην πραιδεαν.

მხარეებში და გაეგო, სპარსელთა მეფის დავალებით გამოილაშქრეს ჰუნებმა რომაელთა წინააღმდეგ თუ არაო. რუფინეც წავიდა, კავშირი გააბა სპარსელთა მეფესთან და დარწმუნდა, რომ ჰუნები სპარსელთა მეფის დაუკითხავად გამოლაშქრებულან. და მან მისწერა არმენიის სტრატულატს დოროთეს შეიარაღებულიყო ჰუნთა წინააღმდეგ ეს რომ გაიგეს ჰუნებმა, ხელი დაავლეს მთელ ნადავლს და უკან გაბრუნდნენ იმავე გზით, რომლითაც მოვიდნენ. დოროთე სტრატულატი დაედევნა მათ და წაართვა ნადავლის არა მცირედი რაოდენობა. (CB 472,15→473,4).

532 წლის „საუკუნო“ ზავი.

Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ ἐπέστρεψαν ἐκ τῶν Περσικῶν Ἑρμογένης καὶ Ῥουφῖνος, ἐπιφερόμενοι μεθ' ἑαυτῶν καὶ πάντα εἰρήνης τῶν δύο πολιτειῶν Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν τῶν δύο πολιτειῶν ἄχρι τῆς τῶν ἀμφοτέρων ζαῆς, ἀναδοθέντων μὲν Πέρσαις τὸ μέρος τῶν Φαραγγίων μετὰ πάντων τῶν αἰχμαλώτων, Ῥωμαίοις δὲ τὰ κάστρα τὰ περιληφθέντα ὑπὸ Περσῶν σὺν τοῖς παραληφθεῖσι (CB 477,13—19).

ამ დროს დაბრუნდნენ სპარსელთა ქვეყნიდან ჰერმოგენე და რუფინე და თან ჩამოიტანეს ორ სახელმწიფოს შორის, რომაელთა და სპარსელთა სახელმწიფოებს შორის დადებული საზავო ხელშეკრულება, რომლის ძალა ორივე სახელმწიფოს სიცოცხლეში უჩივი უნდა ყოფილიყო. ამ ხელშეკრულებით სპარსელებს დაუბრუნდათ თარანგიათა მხარე და ყველა ტყვე; ხოლო რომაელებს — სპარსელების მიერ დაპყრობილი ციხე-სიმაგრეები მთელი ნატყვენავითურა¹.

¹) იგულისხმება 532 წელს დადებული „საუკუნო“ ან „უვადო“ ზავი, რომლის შესახებ მოგვითხრობს პროკოპი კესარიელი BP I, 22 (გეორგიკა II, 33): «რომაელებმა მისცეს სპარსელებს — ლახიკის სიმაგრეები». მალალას ტექსტში დაუსახელებლად მოხსენიებული «დაპყრობილი ციხე-სიმაგრეები» სწორედ ამ ლახიკის სიმაგრეებს უნდა ჰგულისხმობდეს.

სტეფანე ბიზანტიელი

სტეფანე ბიზანტიელი (ბ. $\Upsilon\rho\alpha\mu\mu\alpha\tau\iota\alpha\iota\delta\epsilon\varsigma$ $\Sigma\tau\acute{\epsilon}\phi\alpha\upsilon\alpha\delta\epsilon\varsigma$) ავტორია გეოგრაფიული ლექსიკონისა, რომელსაც ეწოდებოდა 'Επιτομή βιογραφική των ἁγίων ἱστοριῶν. მხოლოდ მისი ლექსიკონის არტიკლების მიხედვით გახდა შესაძლებელი ზოგიერთი დასკვნების მიღება სტეფანეს ბიოგრაფიული თარიღების შესახებ. უკანასკნელ წლებამდე მკვლევართა აზრი მისი ცხოვრების შესახებ მერყეობდა IV—VII საუკუნეებს შუა (მაგალითად, კ. კრუმბახერი, *Geschichte der byzantinischen Literatur* გვ. 254, მას V საუკუნეში ათავსებდა). Honigmann-ის გამოკვლევით (*RE A III 2369—2399*, Stuttgart 1929) სტეფანეს ნაწარმოები უნდა იყოს დაწერილი 528—535 წლებში; შესაძლებელია აგრეთვე ზოგიერთი ჩანართით სტეფანეს მიერ იყოს დამატებული შემდეგ წლებში (ასე, მაგალითად, პეტრე პატრიკიოსის მოხსენიება 539—563 წლებზე მიგვითითებს).

სტეფანეს 'Επιτομή 50—55 წიგნისაგან შედგებოდა. ჩვენამდე ლექსიკონი მოღწეულია შემოკლებული სახით: მრავალ ხელნაწერში მას ეწოდება $\epsilon\lambda\ \tau\omega\ \epsilon\pi\iota\tau\omicron\mu\eta\ \Sigma\tau\epsilon\phi\acute{\alpha}\nu\omicron\upsilon\varsigma$ $\alpha\alpha\tau'$ $\epsilon\pi\iota\tau\omicron\mu\eta$.

სტეფანე ლექსიკონში ხშირად ასახელებს თავის წყაროებს. ზოგიერთი მათგანით მას უშუალოდ უსარგებლია, ზოგს კი იცნობს მხოლოდ სხვების მიერ მოყვანილი ციტატებით. ასე, მაგალითად, მას უშუალოდ ჰყავს გამოყენებული: ჰეროდოტე (II საუკ.), რომლისაგანაც სტეფანემ ისესხა როგორც გრამატიკული სისტემა, ისე შინაარსობლივი მასალა; ოროს მილეტელი (IV—V საუკ.), რომელსაც ეყრდნობოდა სტეფანე გრამატიკულ საკითხებში: ისტორიკოსთა და გეოგრაფოსთაგან სტეფანე უშუალოდ იცნობს ჰეკატე მილეტელს, ჰეროდოტეს, თუკიდიდეს, პოლიბის, სტრაბონს, დიონისე პერიეგეტს და სხვ., ხოლო ჯერ კიდევ გამოსარკვევია, უშუალოდ იყენებდა თუ არა სტეფანე ქსენოფონტს, დიონისე ჰალიკარნასელს, იოსებ ფლავიოსს და არიანეს (უკანასკნელის შესახებ ისტორიკოს Niese-ს თავის სპეციალურ შრომაში სტეფანე ბიზანტიელის შესახებ გა-

მოუთქვამს მოსაზრება, რომ სტეფანეს წაკითხული ჰქონდა არიანეს წიგნებიო¹. გეოგრაფიულ მდებარეობათა საკითხებისათვის სტეფანე სარგებლობს მარკიანეთი (IV საუკ.), რომელსაც უმთავრესად პტოლემეს რუკების მიხედვით აქვს ცნობები მოყვანილი, ხოლო თვით პტოლემეს არც კი მიმართავს.

როგორც მკითხველი ქვემოთ მოყვანილი ნაწყვეტებითაც დარწმუნდება, სტეფანე ბიზანტიელს უმთავრესად გრამატიკული საკითხები აინტერესებს და არა გეოგრაფიული. ამიტომაც არის, რომ ხშირად ის შეუმოწმებელ გეოგრაფიულ ცნობებს იძლევა და შეცდომებს უშვებს (Cannae, მაგალითად, მას კართაგენის მახლობლად აქვს მოთავსებული). გარდა ამისა ის სრულებით არ ღებულობს მხედველობაში გეოგრაფიულ ადგილთა თავის-დროინდელ ვითარებას და ბრმად მისდევს თავის წყაროებს; ასე რომ მისი ცნობის გამოყენების დროს მუდამ უნდა გვქონდეს მხედველობაში, რომ ეს ცნობები მის დროს, VI საუკუნეს, კი არ შეეფერება, არამედ მისი წყაროს დროინდელია.

ქვემოთ მოყვანილი ნაწყვეტების დამზადების დროს ხელთ გვქონდა:

A. Meinekiius. Stephani Byzantii Ethnicorum quae supersunt. Ex recensione Augusti Meinekii, tomus prior. Berolini 1849.

W. Dindorf. Stephanus Byzantius cum annotationibus L. Holstenii, A. Berkellii et Th. de Pinedo. Ed. W. Dindorf, 4 vol. Lp. 1825 (ზოგიერთ შემთხვევაში ჩვენ მოგვყავს სქოლიოებში ამ სველ კომენტატორთა შენიშვნები).

B. Патышев, Scythica et Caucasica I, 252—271.

Ἄγκυρα, πόλις Γαλατίας... ანკურა, გალატიის ქალაქი..
 τὸ ἐθνικὸν Ἄγκυρανός. τὰ εἰς νος ეთნიკურია „ანკურანოს“. ეთნიკურ
 (ανος) ἔθνικα, ἔσθ' ἀπὸ τῆς სიტყვებს ბოლოში აქვთ νος (ανος),
 γενικῆς τοῦ πρωτοτύπου γένειτο თუ ნაწარმოებნი არიან პრო-
 καθαρειούσης, τὸ ἄ παραλήγει ტოტიბის წმინდა ნათესაობი-
 μακρῶ καὶ μιᾶ συλλαβῆ τῆς γε- თისაგან; წინასკნელი α გრძელია;

¹) B. Niese, De Stephani Byz. auctoribus, Kiliae 1873, p. 29: Stephanus quoque eius (ე. ი. არიანეს) libros legit (მოგვყავს Honigmann-ით).

νικῆς περιτεύει, οὐκ ἀναστρέφον-
τος τοῦ λόγου. οὐ γὰρ ὅσα τὸ
ἄ κατὰ τὴν παραλήγουσαν ἔχει,
ταῦτα ἐκ φηλυκῶν προῆκται.
τοῦ μὲν προτέρου παραδείγμα-
τος ταῦτα, Ἄσιανός Καρδια-
νός Ὀλβιανός Φασιανός, ἀπὸ
τῆς Φάσιος πόλεως...

Αἶα, πόλις Κόλχων, κτίσμα
Αἰήτου, θαλάσσης ἀπέχουσα στά-
δια τριακόσια, ἦν περιρρέουσι
δύο ποταμοί, Ἴππος καὶ Κυά-
νεος, ποιοῦντες αὐτὴν χερρόνη-
σον. εἴοικε δὲ τούναντιον ἐξ αὐ-
τῆς ὁ Αἰήτης εἶναι, ὡς Ἀσία
Ἀσιάτης, οὕτως Αἶα Αἰάτης καὶ
Αἰήτης. ἔστι δὲ καὶ Θεσσαλίας
ἄλλη, ἣς μέμνηται Σοφοκλῆς,
τῆς μὲν προτέρας λέγων «εἰς
Αἶαν πλέων» τῆς δὲ δευτέρας
οὕτως «ἔστιν τις Αἶα Θεσσαλῶν
παρακλήρια». ἔστιν Αἶα καὶ Μα-
κεδονίας πηγῆ, ὡς Ἀντίμαχος ἐν
Θηβαίῳ. τὸ ἐθνικὸν Αἰαῖος ὡς
Γαζαῖος, τὸ φηλυκὸν Αἰαία.

Ἀλβανία, χώρα πρὸς τοῖς
ἀνατολικοῖς Ἰβηρσιν.

ნათესაობითს ერთი მარცვლით
ზრდის; მახვილს უკან არ სწევს.
სიტყვებს რომ ა აქვთ წინასკნელ
მარცვალში, ეს არ არის წარმომ-
დგარო მდედრობითი სქესის სიტ-
ყვებისაგან. პირველის მაგალითე-
ბია: ასიანოს, კარდიანოს, ოლბი-
ანოს, ფასიანოს, ქალაქ ფასისი-
საგან...

აია, კოლხთა ქალაქი, აშენებუ-
ლია აიეტის მიერ, ზღვას დაშო-
რებულია სამასი სტადიონით; მას
ჩამოუდის ორი მდინარე: ჰიპოსი
და კვანეოსი¹, რომლებიც მისგან
ნახევარკუნძულს ჰქმნიან. მგონი,
პირიქით, მისგან უნდნ იყოს ნაწარ-
მოები „აიეტეს“, როგორც ასია
სსიატეს, ისე აია აიატეს. არის კი-
დეც თესალიის აია, რომელსაც
იხსენიებს სოფოკლე; პირველის
შესახებ ის ამბობს «აიაში მის-
ცურავდა», ხოლო მეორის შესახებ
ასე ამბობს: «არის რომელიღაც
აია, თესალიელთა სამფლობელო».
აია არის აგრეთვე წყარო მაკედო-
ნიაში, როგორც ამბობს ანტიმაქე²
„თებაიდში“. ეთნიკურია „აიაიოს“,
როგორც „გაზაიოს“; მდედრობითი
სქესისა — „აიაია“.

ალბანია, ქვეყანა აღმოსავლე-
თის იბერთა მეზობლად.

¹) Holstenius-ი შენიშნავს: «თუ აია იგივეა რაც დიონკურია, როგორც ქვე-
მოთ ამტკიცებს [სტეფანე], არ ვეჭვობ, რომ კვანეოსი იგივე მდინარეა, რომელ-
საც სკილაქსი უწოდებს Γυγίος, ჩვენი ავტორი კი ქვემოთ ეძახის Τυγίος და Πυ-
γίος. სალმასიუსი კი ფიქრობს, რომ Κυανειον არის სხვების მიერ მოხსენებული
Γλαυκος».

²) ანტიმაქე კოლოფონელი, V—IV საუკ: მწერალი (პლატონის
თანამედროვე), ეპიკოსი და ელეგიკოსი.

Ἄλυσθη, «τηλόθεν ἐξ Ἀλύθης, ἔθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη». παρὰ ταύτην ἐλθῆεν Ῥέα λέγεται Δία φέρουσα νεογόν. οἱ ταύτην αἰχοῦντες Ἄλυθες, ἀντι τῶν ἀργυρείων μετάλλων σιδηρᾶ ἔχοντες. οἱ νῦν Χαλδαῖαι², ὡς Στράβων. ἔστι καὶ Ἄλυβες καὶ Ἄλυθης. Εὐφορίων ἐν Ἀρατῆς ἢ Ποτηριοκλέπτῃ «ὅστις μεῦν κελύβην Ἄλυθίδα μόνος ἀπηύρα» τουτέστι τὴν ἀργυρᾶν, διὰ τὰ μέταλλα. Ἑλλάνικος δὲ φησι λίμνην εἶναι Ποντικὴν. τὸ ἔθνη κὸν Ἄλυβατος.

Ἀμαραντοί, ὀξύτωνος, Κολχικὸν ἔθνος, ἀφ' ὧν δ Φᾶσις ῥεῖ, ἔθεν καὶ Ἀμαράντιον τὸν Φᾶσιν φασιν.

Ἀραξος, πόλις πρὸς τῇ Πόντῳ, ἀπὸ Ἀράξου τοῦ ἡγήσαμένου. τὸ ἔθνηκὸν Ἀράξις ὡς Σαβάξις.

ალიბე, «შორეული ალიბედან, სადაც ვერცხლის ბუდობებია»¹. ამბობენ, რომ იქ გამოიარა რეამ ახალდაბადებული ზევსით. იქაური მცხოვრებლები არიან ალიბები, რომელთაც ვერცხლის საბადოების ნაცვლად რკინისა აქვთ. ესლა მათ ეძახიან ქალღვევლებს²; ასე ეძახის მაგალითად სტრაბონი. მათ ჰქვია აგრეთვე „ალიბევის“ და „ალიბეისი“³. ევფორიონი⁴ „არებში“ ან „ჭიქის ქურდში“ ამბობს: «რომელმაც მომტაცა ყანში ალიბეური», ესე იგი ვერცხლისა, ლითონის შემადგენლობის მიხედვით. ჰელანიკე⁵ ამბობს, რომ პონტოს ტბაა. ეთნიკურია „ალვბაიოს“.

ამარანტები, ბოლო მარცვალზეა მჭევრი მახვილი. კოლხური ტომია; მათი ქვეყნიდან მოდის ფაზისი. ამიტომაც არის რომ ფაზისს „ამარანტიოს“ ეძახიან⁶.

არაზოსი, ქალაქი პონტოს ნაპირას, წინამძღოლ არაზესაგან იწორა ეს სახელი. ეთნიკურია არაზიოსი, როგორც საბაზიოსი.

1) ილიადა II, 857.

2) ვარციანტი: Χαλβαῖαι.

3) ეს მცხოვრებთა სახელებია; პირველი მამაკაცისა, მეორე ქალისა.

4) ევფორიონ ქალკიდელი, III საუკუნის ძვ. წ. მწერალი; ეპიკოსი და ელეგიკოსი; ჰქონდა აგრეთვე პროზული ნაწერებიც.

5) ჰელანიკე მიტილენელი, ცნობილი ლოგოგრაფოსი („ისტორიკოსი“) V საუკუნისა.

6) სქოლიასტი Apoll. Rh. II, 401 სწერს: «ამარანტოსი ქალაქია პონტოში; როგორც თვითონ [ჰეროდოტანე] ამბობს, მთებია კოლხიდისა, რომელთაგან მდინარე ფაზისი ჩამოდის». მეორე ადგილას სქოლიასტი Apoll. Rh. III, [1217] სწერს: «ამარანტიოი—ეს ბარბაროსული ტომია კოლხებს ზემოთ, ხმელეთზე—აქიდან გამოდინარეობენ ფაზისის წყაროები—, ან ეს მთაა კოლხეთში, ამარანტიონად წოდებული, საიდანაც ჩამოდის ფაზისი».

Ἄραχωτοί, πόλις Ἰνδικῆς, ἀπὸ Ἄραχωτῶν ποταμοῦ, ῥέοντες ἀπὸ τοῦ Καυκάσου, ἄς Φαβωρίνος καὶ Στράβων ἐν ἑκατῇ, εἰσὶ καὶ ἄλλοι πλησίον Μασσαγετῶν, ἄς Στράβων ἐν δεκάτῃ. διχῶς δὲ λεκτέον, καὶ Ἄραχῶτης καὶ Ἄραχωτός.

Ἄρειος νῆσος, πρὸς τοῖς Κόλχοις ἐν τῷ Πόντῳ. Σκύμνος ἐν Ἀσίᾳ. τὸ ἐθνικὸν Ἄρειος ἐξ ἐνὸς τοῖν δυοῖν παρηγημένον.

Ἄστερουσία, ὄρος Κρήτης πρὸς τὸ νότιον μέρος, ἀποβλέπων εἰς θάλασσαν, ἀφ' οὗ καὶ πόλις περὶ τὸν Καύκασον Ἰνδικῆ⁵ Ἄστερουσία κέκληται, Κρητῶν ἀποικίας ἐκεῖ στυλείσης. οἱ οἰκῆται Ἄστερουσιανοὶ καὶ Ἄστερουσιεῖς καὶ Ἄστερουσιοί.

Ἀφίλαι, ἔθνος Σκυθικὸν γειτνιάζον Ἀρῶσις, ἄς Ἀρριανὸς ἐν περιπλῳ τῷ Εὐξείνου πόντου.

არაქოტები, ქალაქი ინდოეთისა, მდინარე არაქოტისაგან, რომელიც კავკასიიდან გამომდინარეობს, როგორც ამბობენ ფავორინე¹ და სტრაბონი XI წიგნში. არიან აგრეთვე სხვა არაქოტებიც, მასაგეტების მახლობლად, როგორც ამბობს სტრაბონი XI წიგნში². ორგვარად ითქმის (მხ. ჩიქხვიძე): არაქოტეს და არაქოტოს.

არესიო კუნძული, კოლხების მახლობლად პონტოში³. ასე ამბობს სკიმნე⁴ „აზიაში“. ეთნიკურია არიოსი, ერთ-ერთი იმ ორი სიტყვისაგანაა წარმომდგარი.

ასტერუსია, შთაკრეტის სამხრეთ ნაწილში, ზღვისკენ მიმართული. აქიდან მომდინარეობს კავკასიონთან მდებარე სინდური ქალაქის⁵, ასტერუსიას, სახელწოდება: იქ იყო გაგზავნილი კრეტელთა ახალშენი. მცხოვრებლებს ჰქვია ასტერუსიანები, ასტერუსიელები და ასტერუსები.

აფსილები, სკვითური ტომი, ლაზების მეზობლად, როგორც ამბობს არიანე „ევქსინის პონტოზე მოგზაურობაში“.

¹) ფავორინე არაქოტელი, I საუკ. ახ. წ. ფილოსოფოსი და სოფისტი.

²) სტრაბონის პირველი ადგილია XI, p. 513, ხოლო მეორე ადგილას მას ეს ტომი არსად ჰყავს მოხსენებული.

³) Berkelius-ის მითითებით ლათინურად მას Insula Martis («მარსის კუნძული») ეწოდებოდა, ხოლო Mela (პომპედნიუს მელა, ახ. წ. I საუკუნის მწერალი) მას Aria-ს უწოდებს და მას კოლები-ს. მეზობლად ჰგულისხმობს (eamque Colis vicinam fecit).

⁴) სკიმნე ქიოსელი (Σαμνος), II საუკ. ძვ. წ. მწერალი, ავტორი ევროპის, აზიისა და ლიბიის (აფრიკის) აღწერილობისა.

⁵) ევსტათიოსი Hom. p. 332,20 უწერია: πόλις περὶ τὸν Ἰνδικὸν Καυκάσον.

Ἄψυρτιδες, νῆσοι πρὸς τῷ Ἀδρίᾳ ἀπὸ Ἀψύρτου παιδὸς Αἰήτου ἐν μιᾷ¹ δολοφονηθέντος ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς Μηδείας. οἱ νησιῶται Ἄψυρταις καὶ Ἄψυρτοι. ἔστι καὶ τόπος ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ Ἄφαρος, Ἄψυρτος πρότερον λεγόμενος. Ἀρτεμιδωρος ἐν ἐπιτομῇ καὶ πόλιν νῆσον Ἄψυρτον ἱστρεῖ.

Γωγαρηνῆ, χωρίον μεταξὺ Κόλχων καὶ Ἰβήρων τῶν ἀνατολικῶν. τὸ ἐθνικὸν Γωγαρηνός.

Δαδοκέρτα, φρούριον μέγα τῆς Ἀρμενίας μεταξὺ Μηδίας. τὸ ἐθνικὸν Δαδοκερτηνός τῷ ἐπιχωρίῳ τύπῳ.

Δανδάριοι, ἔθνος περὶ τὸν Κάσπασον, ὡς Ἐκαταίος Ἐδρώπη.

Διοσκουριάς, μία τῶν ἐν Αἰβύῃ Δευκῶν νήσων. ὁ νησιῶτης Διοσκουρίτης. ἔστι καὶ ἑτέρα περὶ τὸν Πόντον, ἣ τις Σεβαστόπολις καλεῖται. καὶ πρότερον δὲ Αἰατικὴ καλεῖτο, ὡς Νικάνωρ. ὁ παλιῆς Διοσκουρείς. ἔστι καὶ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ νῆσος Διοσκουρίδου.

აფსირტიდები, კუნძულები ადრიატიკის ზღვაში; ასე დაერქვა აიეტის შვილის აფსირტესაგან, რომელიც მოკლულ იქმნა მისი დის მედეას მიერ ერთ-ერთ ამ კუნძულზე¹. ამ კუნძულების მცხოვრებთ ეწოდებათ აფსირტები. არის ევქსინის პონტოზეც ერთი ადგილი აფსარი, რომელსაც წინათ აფსირტი ერქვა. არტემიდორე² იხსენიებს თავის „მოკლე მიმოხილვაში“ ქალაქსა და კუნძულ აფსირტს.

გოგარენე, ადგილი კოლხებსა და აღმოსავლეთის იბერებს შუა. ეთნიკურია გოგარენი.

დადოკერტა, დიდი ციხე არმენიისა მიდეთის შუაში. ეთნიკურია დადოკერტენი, ადგილობრივ ყაიდაზე.

დანდარიები, ტომი კავკასიის მახლობლად, როგორც ამბობს ჰეკატე „ევროპაში“³.

დიოსკურია, ერთი თეთრ კუნძულთაგანი ლიბიაში. კუნძულის მცხოვრები იქნება დიოსკურიტი. არის მეორე დიოსკურიაც პონტოსთან, ჰქვია აგრეთვე სებასტოპოლი, ხოლო წინათ მას აია ერქვა, როგორც ამბობს ნიკანორი⁴. მოქალაქეს ჰქვია დიოსკურიელი. არის მეწამულ ზღვაშიაც დიოსკურიდის კუნძული.

1) ერთ-ერთი ძველი კომენტატორი Franciscus Guietus ფიქრობს, რომ ნაცვლად εν μιᾷ-სა შეიძლება ყოფილიყო εν Αἰαι, ე. ი. კოლხიდაში.

2) არტემიდორე ეფესელი, II—I საუკ. გეოგრაფოსი, ავტორი II წიგნის შემცველი Γεωγραφούμενα-სი.

3) ჰეკატე მიდეტელი, VI საუკ. ძვ. წ. ლოგოგრაფოსი, საისტორიო და საგეოგრაფიო შრომების ავტორი.

4) ნიკანორ ალექსანდრიელი, ბერძენი გრამატიკოსი II ს. ახ. წ.

Δριλαι¹, συνεικία τῆς Ποντικῆς, Τραπεζοῦντος ὁὖ πόρρω, ὡς Ξενοφῶν ἐν ἀναβάσειως πέμπτῳ.

Ζήλα, τόπος Ἀρμενίας, ἐν ᾧ Ἀναϊτιδι² Σάκαια [τελοῦσιν]. οὐδαιτέρως, Στράβων ια'. ἔστι καὶ Ποντικὴ Ζήλα λεγομένη καὶ αὐτὴ οὐδαιτέρως. ἔστι καὶ Ζήλα τρισυλλάβως, πόλις Καππαδοκίας, ἣν ἔκτισεν ὁ Νικομήδους σὺδς Ζηλίας. ὁ πολίτης Ζηλίτης.

Ζυγοί, πρὸς τῷ τῆς Ἀσίας Βοσπόρῳ. Στράβων ἐνδεκάτῃ. τούτων ἔοικε καὶ ἡ Ζυγόπολις παρὰ Τραπεζοῦντα, Στράβων δωδεκάτῃ. τοῦ Ζυγοί τὸ ἐθνικὸν Ζυγιανός.

Ἡνιοχίαι, χώρα παρὰ τῷ Καυκάσῳ. οἱ οἰκῆτορες Ἡνιοχοί. Στράβων ἐνδεκάτῃ.

Θεμισχυρα, πόλις, ἣ ἔστιν ἀντίον Θερμύδοντος, καὶ ἡ χώρα. οἱ οἰκοῦντες Θεμισχυριοί. λέγεται καὶ Θεμισχურίαι.

Ἰβηρίαι δύο, ἡ μὲν πρὸς ταῖς Ἡρακλείαις στήλαις, ἀπὸ Ἰβήρας

დრილეზი,¹ დასახლებული ადგილი პონტოში, ტრაპეზუნტის მახლობლად, როგორც ამბობს ქსენოფონტი „ანაბაზისის“ V წიგნში.

ზელა, ადგილი არმენიაში, სადაც ანაიტიდის² უმართავენ დღესასწაულს „საკაიას“; საშუალო სქესისა, სტრაბონი XI წიგნში. არის აგრეთვე ეგრეთწოდებული პონტოს ზელა, ისიც საშუალო სქესისა. არის აგრეთვე ზეილა, სამმარცვლიანი, ქალაქი კაპადოკიაში, რომელიც დააარსა ნიკომედეს შვილმა ზეილამ. მოქალაქეს ჰქვია ზელიტი.

ზიგები, აზიის ბოსპორთან, როგორც ამბობს სტრაბონი XI წიგნში. მგონი ამათგან უნდა მოდიოდეს ზიგოპოლისი ტრაპეზუნტის მახლობლად; სტრაბონი XII წიგნში. ზიგების ეთნიკური იქნება ზიგიანოს.

ჰენიოქია, ქვეყანა კავკასიონთან; მცხოვრებლებს ჰქვიათ ჰენიოქები; სტრაბონი XI წიგნში.

თემისკირა, ქალაქი, რომელიც თერმოდონტის პირისპირ არის, და ქვეყანაც. მცხოვრებლებს იწოდებთ თემისკირებს; ეძახიან აგრეთვე თემისკირელებს.

იბერია--ორია, ერთი ჰერაკლეს სვეტებთან, მდინარე იბერიისა-

1) ვარიანტი: Δριλαι. ესენი ჰყავს მოხსენებული Xenoph. Anab. 5,2,1. არიანე თავის „პეროპლუსში“ იხსენიებს ქსენოფონტის ამ ადგილს და თავის მხრით დასძენს, რომ ის ხალხი, რომელსაც აქ აღწერს ქსენოფონტი, მისი აზრით უნდა იყოს Σανιοι (Periplus, 15).

2) ხელნაწერებში ასეა, ხალხი გამოძეგმლებს აქვთ Ἀρταμιδοι. სტრაბონის XI წიგნში არის Ἀναϊτιδος (XI, 8, 2, p. 512; ed. Meineke II, 719).

ποταμοῖν, οὗ μέμνηται Ἀπολλό-
δωρος ἐν τῇ περὶ γῆς β'..... ἢ δ'
ἑτέρα Ἰβηρία πρὸς Πέρσας ἔστι,
τὸ ἔθνικόν Ἰβηρες ὡς Πίερες
Βαζήρες...

Ἰξιβάται, ἔθνος πρὸς τῷ
Πόντῳ προσεχὲς τῇ Σινδικῇ².
Ἑκαταίος Ἀσία.

Καδοῦσιοι, ἔθνος μεταξὺ τῆς
Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Πόν-
του. Στράβων ἑνδεκάτη.

Καρδοῦχοι, ἔθνος Μηθίας,
ὡς Ξενοφῶν ἐν ἀναβάσεως τρίτῃ
«ἐξ Καρδοῦχους³ ἄγει». τούτους δέ
φησιν οἰκεῖν ἀπὸ τὰ ἕρη καὶ πο-
λεμικοὺς εἶναι καὶ βασιλέως οὐκ
ἀκούειν. καὶ Σοφαίνετος ἐν Κύ-
ρου ἀναβάσει φησὶ περὶ αὐτῶν.

Καρθαία, μία τῆς ἐν Κέφ
τετραπόλεως, ἀπὸ Καρθίου τελευ-
τήσαντος ἐκεῖ. οἱ οἰκοῦντες Καρ-
θαεῖς. Πολύβιος ις'. ἔστι καὶ Ἰβη-
ρίας Καρταία, περὶ ἧς Ἀρτε-
μίδωρος ἐν δευτέρῳ γεωγραφου-
μένων.

პარაკობს თავის საგეოგრაფიკო თხზულების II წიგნში⁴.

1) აპოლოდორე პთენელი, II საუკ. ახ. წ. გრამატიკოსი და ფი-
ლოსოფოსი, რომლის სახელით მოღწეულია სამტომიანი „ბიბლიოთეკა“ (მაგრამ
მას არ ეკუთვნის, შედგენილი კი არის II საუკუნეში).

2) ხელნაწერებში Ἰνდოი არის, სინდ. ეკუთვნის Vossius-ს.

3) წინანდელ გამოცემეფთ ჰქონიათ ἐξ Καρδοχους. პლინიუსი (VI, 15)
ამ სიტყვის განსხვავებულ ვარიანტს იძლევა:... Carduchi quondam, nunc Cordueni.

4) სოფანეტე სტიმფალელი, ისტორიკოსი, ქსენოფონტის თანამედრო-
ვე, რომელსაც ათიათასის ლაშქრობა აღუწერია „ანაბაზისში“.

5) აქ მოხსენებული „კართაია“ ესპანეთის ქალაქია. პლინიუსი (III, 1)
მას უწოდებს Carteia, პტოლემე (II, 4)—Καρτηία.

გან აგაჩიბს სახერს; მას თხსენიებს
აპოლოდორე¹ თავისი „ქვეყნის აღ-
წერილობის“ II წიგნში... მეორე
იბერია სპარსელების გვერდითაა.
ეთნიკურია იბერები, როგორც
პიერები, ბიზერები...

იქსიბატები, ტომი პონტოს-
თან, სინდიკეს² მეზობლად; ჰეკატე
„აზიაში“.

კადუსიები, ტომი კასპიის
ზღვასა და პონტოს შუა; სტრაბონ-
ი XI წიგნში.

კარდუხები, ტომი მიდიაში,
როგორც ამბობს ქსენოფონტი
„ანაბაზისის“ III წიგნში: «მიჰყავს
კარდუხების³ ქვეყანაში». ამბობენ,
რომ ესენი მთებში ცხოვრობენ, კარ-
გი მებრძოლნი არიან და მეფეს არ
ემორჩილებიან. მათ შესახებ ლა-
პარაკობს აგრეთვე სოფანეტე⁴
„კიროსის ანაბაზისში“.

კართაია, კეოსის ერთი ოთხ-
ქალაქთაგანი; წარმოსდგა კართი-
საგან, რომელიც იქ გარდაიცვალა.
მცხოვრებლებს იწოდებთ კართაე-
ლები. პოლიბიოსი XVI წიგნში.
არის აგრეთვე იბერიის კარტაიაც,
რომლის შესახებ არტემიდორე ლა-
პარაკობს თავის საგეოგრაფიკო თხზულების II წიგნში⁵.

Καταναννοί, ἔθνος πρὸς τῇ Κα-
σπίᾳ θαλάσῃ. Ἐκαταίος Ἀσίᾳ.

Καύκασος, τὸ ὄρος, ὃ καὶ
Παροπάνισον καλοῦσι, τῶν κατὰ
τὴν Ἀσίαν ὄρων μέγιστον. τὸ
ἔθνηκὸν Καυκάσιος καὶ Καυκάσια
Φηλυκῶς ἐπὶ τῆς χώρας, ἀφ' οὗ
τὸ Καυκασιανός ἢς Κασπιανός.
καὶ οὐδετέρως Καυκάσιον. λέ-
γεται καὶ διὰ τοῦ ἰ Καύκασις,
ἕξ οὗ τὸ Καυκασίτης, ἢς τὸ
Ἵοασίτης τῆς Ἵοασίως.

Κοραξοί, ἔθνος Κόλχων πλη-
σίον Κώλων. Ἐκαταίος Ἀσίᾳ.
Κοραξικὸν τεῖχος καὶ Κοραξική
χώρα.

Κύτα¹, πόλις Κολχική, πατ-
ρίς Μηδείας. ἔστι καὶ ἄλλη Σκυ-
θική. ὁ πολίτης Κυταίος, ἕξ οὗ
καὶ Κυταίος «πύργους εἰσόφε-
σθε² Κυταίος Ἀλήται». τὸ Φη-
λυκὸν Κυταίος καὶ Κυταία,
Λυκόφρων «ὄς εἰς Κυταίαν τὴν
Λιβυστίην μολών»³. [οἱ Λιβυσ-
τίνοι γὰρ ἔθνος παρακείμενον
Κόλχους.] λέγεται καὶ Κυταίος
ἀπὸ τοῦ Κυταίος. οἱ δὲ οὗτις ὄνο
εἰσὶ Κύτα, αὐτῆ⁴ καὶ τῆς Εὐ-
ρώπης, ἔστι καὶ Κύταιον πόντις

კატანეები, ტომი კასპიის
ზღვის გასწვრივ. ჰეკატე „აზიაში“.

კავკასიონი, მთა, რომელსაც
პაროპანისსაც ეძახიან, აზიის მთათა
შორის უდიდესი. ეთნიკურია „კავ-
კასიოს“, მდებრობითი სქესისა.
„კავკასია“ ითქმის ქვეყნის „მესახებ,
საიდანაც წარმოსდგება „კავკასია-
ნოს“. საშუალო სქესისა „კავკა-
სიონ“. ითქმის აგრეთვე „კავკასის“
გრძელი ი-თი, საიდანაც წარმოს-
დება „კავკასიტეს“, როგორც „ოა-
სიტეს“ „ოასის“-ისაგან.

კორაქსები, კოლხთა ტომი
კოლების მახლობლად, როგორც ამ-
ბოძს ჰეკატე „აზიაში“. კორაქსების
კედელი და კორაქსების ქვეყანა.

კვტა, კოლხეთის ქალაქი, მდებრს
სამშობლო. არის სხვაც, სკვითიაში.
მოქალაქეს ჰქვია „კვტაიოს“, საი-
დანაც წარმოსდგება „კვტაიევს“:
«იხილეთ კოშკები კვტაიეველ აე-
ტისა»². მდებრობითი სქესისა
„კვტაიიას“ და „კვტაიიას“-იც; ლი-
კოფრონი ამბობს: «რომელიც წა-
ვიდა ლიბისტინის კვტაიაში»³ [ლი-
ბისტინები—კოლხების მეზობელი
ტომია]. ითქმის აგრეთვე „კვტაიოს“
სიტყვისაგან „კვტაიოს“. ზოგიერ-
თები ამბობენ, რომ ორი კვტა არის:

¹) ვარიანტი: Κυταία.—²) Apoll. Rh. II, 405.

³) Lycophr. 1312 (ლიკოფრონი IV—III სსუკ. პოეტი, ავტორი „ალე-
ქსანდრასი“). ევსტათი გადმოგვცემს (ad Dionys. 16): «ლიკოფრონი მოგვით-
ხრობს, კოლხების ქვეყანაში არის ლიგისტისკური ქალაქი კვტაიაო», და
ის ლიკოფრონის დამოწმებით დიკუს (Δικυες) კოლხებს უწოდებს. მაგრამ თვით
სტეფანე განასხვავებს ლიბისტინებს და ლიგისტინებს. ქვემოთ ის ამბობს: «ლიკუს-
ტინე, ლიგების ქალაქი, დასავლეთის იბერიის მახლობლად, და ტარსის მეზო-
ბლად».

⁴) ამ ფორმას ამჯობინებს Holst. ხელნაწერებშია ταυτα.

Κρήτης.

Κῶλοι, ἔθνος πρὸς τῇ Καυκάσῳ. Ἐκαταίος Ἀσία. αἱ δὲ ὑπῄρειαί τοῦ Καυκάσου καλεῖνται Κωλικὰ ὄρη. ἡ χώρα Κωλική.

Λαζοί, Σκυθῶν ἔθνος. ἔστι καὶ χωρίον [ἐν Πόντῳ] παλαιὰ Λαζική, ὡς Ἀρριανός.

Λιβυστῖνοι, ἔθνος παρακείμενον Κόλχοις, ὡς Διόφαντος ἐν ποντικαῖς. οὗ ἠγλυκὸν Λιβυστίνη.

Μακροκέφαλοι, πρὸς ταῖς Κόλχοις, «οἱ γὰρ Ἡμίχυνες καὶ Μακροκέφαλοι καὶ Πυγμαῖοι...»

Μάκρωνες, οἱ νῦν Σάννοι. Στραβῶν δωδεκάτῃ², καὶ Ἐκαταίος Ἀσία καὶ Ἀπολλώνιος δευτέρῳ.

Μᾶρες, ἔθνος προσεχὲς τοῖς Μασσηδονικοῖς. Ἐκαταίος Ἀσία.

Μασσαγῆται, ἔθνος Σκυθῶν, ἔθνα Κύρος ἐτελεύτησε, τὸ ἠγλυκὸν λέγεται Μασσαγητῆς καὶ ἴσως διὰ τὸ μέτρον.

Ματυκέται, ἔθνος Σκυθικόν, Ἐκαταίος Εὐρώπη.

Μελάγχλαινοι, ἔθνος Σκυθικόν. Ἐκαταίος Εὐρώπη. κέκλην-

ეს და ევროპისა. არის აგრეთვე კრეტაზე ქალაქი „კკტაიონ“.

კოლები, ტომი კავკასიონთან, როგორც ამბობს ჰეკატე „აზიაში“ კავკასიონის ქვედა ფერდებს ეწოდება კოლების მთები. ქვეყანას ჰქვია „კოლიკე“.

ლაზები, სკვითური ტომი, არის [პონტოში] სოფელიც „ძველი ლაზიკე“, როგორც ამბობს არიანე.

ლიბისტინები, კოლხთა მეზობელი ტომი, როგორც ამბობს დიოდორე¹ „პოლიტიკა“-ში. მისგან მდედრობითი სქესი—ლიბისტინე.

მაკროკეფალები, კოლხების მეზობლად «ნახევრად-ძალეები, გრძელთავიანები და პიგმეები...»

მაკრონები, რომელთაც ეხლა სანნები იწოდებოდათ. სტრაბონი XII წიგნში², ჰეკატე „აზიაში“ და აპოლონი მეორე წიგნში.

მარები, ტომი მოსინიკების გვერდით³. ჰეკატე „აზიაში“.

მასსაგეტები, სკვითთა ტომი; მათ ქვეყანაში გარდაიცვალა კიროსი. მდედრობითი სქესი მასსაგეტის, შესაძლებელია (ყ არის) მეტრის გულისთვის.

მატიკეტები, სკვითური ტომი. ჰეკატე „ევროპაში“.

მელანქლაინები, სკვითური ტომი ჰეკატე „ევროპაში“. ასე

¹) დიოდორე, III საუკ. ძვ. წ. ისტორიკოსი. რომელსაც ეკუთვნის ჩვენამდე ფრავმენტულად მოღწეული Ποντικαὶ ἱστορίαι; სტეფანე ბიზანტიელი ასახელებს მის შრომას Ἱστορικῶν; ასე აქვთ გამომცემლებს, εν πολιτικῶν, რაც ალბათ, შეცდომაა და უნდა იყოს εν ποντικαῖς.

²) ხელნაწერები ია' (ე. ი. XI). ნამდვილად კი მაკრონებზე სტრაბონს XII წიგნში აქვს (ed Meineke II 770, p. 548).

³) შდ. Herodotos 7,79.

ται ἄρ' ὧν φοροῦσιν, ὡς Ἴππη-
μολγεῖ παρά τὸ τοὺς Ἴππους
ἀμέλγειν, καὶ Μοσσύνοικοι παρά
τὰς οἰκήσεις.

Μητρόπολις, [πόλις] Φρυ-
γίας, ὑπὸ τῆς μητρὸς τῶν θεῶν
οἰκισθεῖσα, ὡς Ἀλέξανδρος ἐν τῷ
περὶ Φρυγίας. ἔστι καὶ ἄλλη
Φρυγίας ἑμῶν ἡμεῶν. τρίτη Λυδίας.
τετάρτη Θεσσαλίας, πέμπτη
Αχαρνανίας. τὸ ἕκτον Μητρο-
πολίτης. ἕκτη Δωριέων. ἑβδόμη
τῶν ἐν τῷ Πόντῳ Μοσσυνοί-
κων¹. ὄγδοη Σκυθίας. ἐνάτη
Εὐβοίας. δεκάτη τῆς ἄνω Θετα-
λίας.

Μισγητεῖς, ἔθνος Ἰβήρων.
Ἑκαταῖος Εὐρώπη.

Μοσσύνοικοι, ἔθνος, περὶ
τῷ Εὐδῆξος ἐν πρώτῳ γῆς περιό-
δου. τὸ κτητικὸν Μοσσυνοικιῶν.

Μόσχοι, Κόλχαν ἔθνος προ-
σεχῆς τοῖς Μαθηνοῖς. Ἑκα-
ταῖος Ἀσίᾳ.

Νῆσος, ἡ ἐν θαλάσσει πό-
λις. ὁ τὰν τὴν οἰκῶν νησιότης, ὡς
Κάνωβος Κανωβιότης. τὴν δὲ νη-
σίαν νησιότης καὶ νησιῶτις. ἑ-
λυκῶς. καὶ νησαῖος ὡς χερσαῖος.

¹) ხელნაწერებშია Μοσσυνοίαν.

²) ევდოქსე კნიდოსელი, IV საუკ. ძვ. წ. მათემატიკოსი და გეოგრაფოსი, ავტორი 9 წიგნის შემცველი გეოგრაფიული შრომისა Γῆς περιήσις, რომელსაც წ. ნათ III—II საუკ. ისტორიკოსის ევდოქსე როდოსელი ს ნაშრომად თვლიდენ.

³) მათემატიკებზე სტეფანე სწერს: «მატიანე, მიდიის ნაწილი, სტრაბონი XI წიგნში» (Strabo XI, 509; ed. Meineke II, 714).

იმიტომ ეწოდებოდა, რომ შაჟ კაბებს ატარებენ, ისევე როგორც „ჰიპ-პემოლგებს“ ეძახიან, რადგან ცხენებს წველიან, და „მოსინიკებს“ ეძახიან მათი ბინების გამო.

მეტროპოლისი, ფრიგიის [ქალაქი], დაფუძნებული ღმერთთა დედის მიერ, როგორც ამბობს ალექსანდრე წიგნში „ფრიგიის შესახებ“. არის ფრიგიაში მეორე ქალაქიც, იმავე სახელწოდებით. მესამე ლიდიისა, მეოთხე თესალიისა, მეხუთე აკარნანისაში; ეთნოგურია „მეტროპოლიტეს“. შეექვსეა დორიებისა. მეშვიდე პონტოში ნეკზოვრებ მოსინიკებისა. შერვე სკვითისაშია. მეცხრე ევბეაზე. მეთე ზემო თესალიისაში.

მისგეტები, იბერთა ტომი. ჰეკატე ევროპაში.

მოსინიკები, ტომი, რომლის შესახებაც ევდოქსე² ლაპარაკობს „ჰევეყნის აღწერის“ I წიგნში. ზედსართავი სახელია „მოსინიკოს“.

მოსხები, კოლხთა ტომი, მათემატიკების³ გვერდით. ჰეკატე „აზიაში“.

ნესოსი (კუნძული), ქალაქი ზღვაში. მცხოვრებს ჰეკატე „ნესიტეს“, როგორც „კანობოს“ და „კანობიტეს“; ხოლო „ნესიონ“-იდან იქნება „ნესიოტეს“ და მდებარე-

τὸ κτητικὸν νησιωτικὸς. ἔστι καὶ Νῆσος πόλις Ἰβηρικῆ.

Παυσάρα² ἔθνος ὑπὸ τὸν Καύκασον.

Πολεμώνιον, ἐν Πόντῳ λιμὴν καὶ πόλις. τὸ ἔθνηκὸν Πιλεμώνιος καὶ Πολεμωνιεύς.

Πόντος, ἰδικῶς δ' Εὐξείνους, τὸ ἔθνηκὸν Πόντιος καὶ Ποντία καὶ Ποντιάς, καὶ τὸ κτητικὸν Ποντικός. ἔστι καὶ Πόντος Πολεμωνατικός ἐπαρχία.

Πυθίαι, πόλις Κόλχων, τὸ ἔθνηκὸν Πυθιῆτης τῶν λέγῃ τῶν εἰς ἡ ληγόντων.

Ραία, πόλις μεταξὺ Σχυθίας καὶ Ἰრკανίας, τὸ ἔθνηκὸν Ῥαიაῖος.

Ῥίξαι, ἄκρα μεγάλη, ἣν οἰκοῦσι Ἰრავლოδοῦται. οἱ κατοικοῦντες Ῥίξται. δύναται καὶ Ῥίξαι Ῥίξαιος ἢ Ῥίξαιανός ἢ Φασιανός.

Σάξοι⁵, ἔθνος παρὰ τῶν Πόντῳ.

ბითი სქესისა „ნესიოტის“; არის აგრეთვე „ნესაიოს“ მსგავსად „ქერსაიოს“-ისა. ზედსართავი სახელი „ნესიოტიკოს“. ნესოსი არის აგრეთვე ქალაქი იბერიაში¹.

პავსარკები, ტომი კავკასიონთან.

პოლემონიონი, ნავთსადგური და ქალაქი პონტოში. ეთნიკურია პოლემონიელი და პოლემონიეველი.

პონტო, კერძოდ ევქსინისა. ეთნიკურია „პონტიოს“, „პონტია“ და „პონტიას“, ზედსართავი სახელია „პონტიკოს“. არის აგრეთვე ეპარქია პონტო პოლემონიონისა.

პვენისი³, კოლხთა ქალაქი; ეთნიკურია „პვენიტეს“, როგორც მოითხოვს წესი ი-ით დაბოლოებული სიტყვებისა.

რაია, ქალაქი სკვითიასა და ჰირკანიას შუა; ეთნიკურია „რაიაიოს“.

რიზისი⁴, დიდი კონცხი, სადაც ცხოვრობენ ტროგლოდიტები. მცხოვრებლებს იწოდებთ რიზიტეები. შეიძლება იყოს აგრეთვე „რიზის“ „რიზიოს“ „რიზიანოს“ მსგავსად „ფასიანოს“-ისა.

საზები⁵, ტომი პონტოს გასწვრივ.

¹) სტეფანე არ სწერს, თუ რომელ იბერიას ჰგულისხმობს (ხანდახან აღნიშნავს ხოლმე „დასავლეთის იბერიაში“ ან „აღმოსავლეთის იბერიაში“-ო).

²) ხელნაწერებში სწერია Παισαραι, მაგრამ ანბანთ რიგი მოითხოვს ა-ს.

³) კომენტატორების აზრით იგივე უნდა იყოს, რაც Τυθίαι.

⁴) Holstenius-ის აზრით ეს უნდა იყოს არიანეს Ῥίξαι (ე. ი. „რიზე“).

⁵) Holstenius-ით აქ ტექსტი უნდა იყოს შერყვნილი. ამის ნაცვლად უნდა ყოფილიყო Δαζοი (თუმცა ანბანთ რიგის მიხედვით მაშინ ამ ადგილას ვერ მოხვდებოდა).

Σανίγαι, ἔθνος Σκυθίας τοῖς Ἀβασγοῖς παρακείμενον.

Σάπειρες, ἔθνος ἐν τῇ μεσογείᾳ τῆς Ποντικῆς οἱ νῦν διὰ τοῦ β λεγόμενοι Σάβειρες.

Σίνδοι, ἀπὸ μεσημβρίας τῆς Μαιώτιδος λίμνης. ἔνιοι δὲ καὶ τὸ Σινδικὸν γένος φασὶν εἶναι τῶν Μαιωτῶν ἀπόσπασμα. λέγεται καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδίτον.

Σόανες, ἔθνος ἀνδρείον, ὡς Στράβων ἑνδεκάτῃ «πλησίον δὲ καὶ οἱ Σόανες».

Σταμένη, πόλις Χαλύβων. Ἑκαταῖος Ἀσίᾳ. τὸ ἔθνικὸν Σταμεναῖος, καὶ Σταμένιος.

Σύνδικος, πόλις προσεχῆς τῇ Σκυθίᾳ. ἔχουσα λιμένα. ἔνιοι δὲ Γοργίππην καλοῦσι.

Τάοχοι, ἔθνος ἐνδοτέρῳ τοῦ Πόντου. καὶ ἡ χώρα οὕτω. τούτους τινὲς Τάους καλοῦσιν, ὡς Σοφαίνετος ἐν τῇ ἀναβάσει φησί.

Τάπυρροι, οὗ πόρρω Ἰρκανίας ἔθνος. Κεσάδρατος Τάπουρρα φησί. τὸ ἔθνικὸν Ταπουρραῖος.

სანნიგები, სკვითის ტომი აბაზგების მეზობლად.

საპირები, ტომი შუაგულ პონტოში; ამჟამად მათ ეწოდებათ საბირები, ზანით გამოითქმის (რახა პანიოთ)

სინდები, მეოტის ტბის სამხრეთით. ზოგიერთები ამბობენ, რომ სინდიკური ტომი მეოტელების განშტოებაა¹. ასე ეწოდება აგრეთვე ქალის სარცხვინელ ასოს.

სოანები, ვაჟკაცური ტომი. სტრაბონი XI წიგნში ამბობს²: «მახლობლად არიან სოანებიც».

სტამენე³, ხალიბების ქალაქი. ჰეკატე „აზიაში“. ეთნიკურია „სტამენაიოს“ და სტამენიოს“.

სუნდიკოსი, ქალაქი სკვითის გვერდით. აქვს ნავთსადგურიც. ზოგიერთები უწოდებენ გორგიპპეს.

ტაოხები, ტომი შიდა პონტოში. ქვეყანასაც ასე ჰქვია. ზოგიერთები მათ ტაოელებს ეძახიან, როგორც ამბობს სოფაინეტე თავის „ანაბაზისში“.

ტაპპირები, ტომი ჰირკანიის მახლობლად. კვადრატე⁴ ეძახის „ტაპირა“-ს. ეთნიკურია ტაპირაიოს.

¹) Berkelius-ის ჩვენებით ევსტათი (ad Dionys. Perieg. p. 42) სინდებს სხვა სახელს Ζιχοი უწოდებს.

²) Strabo XI, p. 499 (ed. Meineke II, 701).

³) იგივე უნდა იყოს, რაც სკილაქსის Σταμενεια (იხ. ლათიშვილი, I, 86).

⁴) Asinius Quadratus, III საუკ. ახ. წ. რომაელი ისტორიკოსი, რომელმაც ბერძნულ ენაზე დასწერა რომის ისტორია რომის დარსებებიდან ალექსანდრე სევერეს ხანამდე. გარდა ამისა მას ჰქონია დაწერილი 9 წიგნის შემცველი *Παρθια*, რომელიც თითქმის მხოლოდ სტეფანე ბიზანტიელის ნაწარმოებში დაცული ფრაგმენტებით არის ცნობილი.

Τιβάρηνας, χώρα πρὸς τὴν Πόντον, πρόσκιος Χάλυψι καὶ Μοσσοσίκοις. τὸ ἐθνικὸν Τιβάρηνοί καὶ Τιβάρηνας, καὶ τὸ θηλυκὸν Τιβάρηνας. Ἐφορος ἐν πέμπτῳ φησὶν ὅτι «Τιβάρηνη καὶ τὸ παύζειν καὶ τὸ γελᾶν εἰσὶν ἐξηλωκότες καὶ μεγίστην εὐξαιμονίαν τοῦτο νομίζουσιν, ὅμορραι δὲ τοῦτοις Χάλυβες καὶ τὸ τῶν Λευκοσῦρων ἔθνος».

Τιπανίσαι, ἔθνος παρὰ τὸν Καύκασον. Ἐκαταῖος Εὐρώπη.

Τριμέσς, πόλις πρὸς τῆ Ὀδησσῶ. Στράβων ἐβδόμη. ὠνομάσθη δὲ οὕτως διὰ τὸ Ἄψυρτον τὸν Αἰήτου υἱὸν ὑπὸ Μηδείας καὶ Ιάσονος ἐν τῇ φυγῇ ἐκεῖ καταμνηθῆναι.

Τορέται, ἔθνος Παντικόν. Ἀπολλόδωρος δευτέρῳ περὶ γῆς.

Τορτόμιον, πόλις μεταξὺ Συρίας καὶ Ἀρμενίας. τὸ ἐθνικὸν Τορτόμιος ὡς Βυζάντιος.

ტიბარენია, ქვეყანა პონტოში, ხალიბებისა და მოსინიკების მეზობლად. ეთნიკურია „ტიბარენოი“ და „ტიბარენოი“; მდებარეობითი სქესისა „ტიბარენის“. ეფორე V წიგნში ამბობს¹: «ტიბარენები გატაცებული არიან თამაშით და სიცილით. და ამას თვლიან უდიდეს ბედნიერებად. მათ მეზობლად არიან ხალიბები და ლევკოსირთა ტომი».

ტიპანისები, ტომი კავკასიონთან. ჰეკატე „ევროპაში“.

ტომევესი, ქალაქი ოდესსთან. სტრაბონი VII წიგნში². ასე ეწოდება მას აიეტის შვილის აფსირტესაგან, რომელიც იქ იქმნა მოკლული მედეას და იასონის მიერ მათი ლტოლვის დროს.

ტორეტები, პონტოელი ტომი, ჩოგონი ამბობს აპოლოდორე თავისი „ქვეყნის აღწერილობის“ მეორე წიგნში.

ტორტომი, ქალაქი სირიასა და არმენიას შუა³. ეთნიკურია „ტორტომიოს“, მსგავსად „ბიზანტიოს“-ისა.

¹) ეფორე, ბერძენი ისტორიკოსი IV საუკ. ძვ. წ., ავტორი 30 წიგნის შემცველი და ჩვენამდე ფრამენტულად მოღწეული ნაშრომისა *ἱστορία αἰῶνα πραξων*.

²) Strabo VII, p. 318 (ed Meineke II, 437). ლაპარაკია თრაკიის ცნობილ ქალაქ ტომიხე (Τομι), სადაც 8 წელს ახ. წ. გადასახლებულ იქმნა რომელი პოეტი ოვიდი ნაზონი (ამჟამად აქ არის ქალ. კონსტანცა). სტეფანე ბიზანტიელი ამ ქალაქის სახელს Τοმეუს აწარმოებს ზმნისაგან *τεμνω* „გვეთ, ვჭრი“ (მითით მედეამ მოკლა თავისი ძმა აფსირტე და ნაკუწ-ნაკუწ აქცია, „დაჭრა“, მისი გვამი).

³) ეს ქალაქი სხვაგან არსად იხსენიება ბერძნულ მწერლობაში. მისი მდებარეობის განსაზღვრა («სირიასა და არმენიას შუა», სირიისა და სომხეთის საზღვარზე) იქნებ მიგვითითებდეს იმაზე, რომ აქ „ტორთუმი“ იგულისხმება.

Τραυχένοι, ἔθνος περὶ τὸν πόντον Ἐξείνιον, ὄμορον Σινδαί.

Τυήνις, πόλις Κόλχων, ἀπὸ Τυηνίδος ποταμοῦ. τὸ ἔθνικὸν Τυηνίτης.

Υρκανοί, ἔθνος προσεχὲς τῇ Κασπίᾳ θαλάσσει, λέγεται καὶ Ὑρκανία Ὑρκανίς, ἐξ οὗ τὸ «εἰς Ὑρκανίδα λίμνην», ὡς Ἀλέξανδρος ἐν Ἀσίᾳ.

Φᾶσις, πόλις τῆς Αἴας πρὸς τῇ Φάσιδι ποταμῷ ἐν Κόλχοις, ἐκπίσθη δὲ ὑπὸ Μιλησίων. τὸ ἔθνικὸν ἔδει Φασίτης ὡς Ὁασίτης Μειφιίτης, ἢ Φασιάτης, πλεονασμῷ τοῦ α, ὡς καὶ λέγεται. τὸ ἔθνικὸν Φασιάτης καὶ Φασιατικός² καὶ Φασιανός, ὡς Ἀριστοφάνης ἐν Ὀλκᾶσι καὶ Φασιανή θηλυκὸν καὶ «Φασιανὸν νάπος» εὐδατέρας. ἔστι καὶ ἄλλος ποταμὸς Φᾶσις ἐν τῇ Ταπρόβανῃ.

Φλάνων, πόλις καὶ λιμὴν περὶ τὴν Ἀψურτον νῆσον. Ἀρτεμίδωρος ἐν ἐπιτομῇ τῶν ἰα' «μετὰ δὲ τὴν Ἀλων λιμὴν ἔστι Φλάνων καὶ πόλις Φλάνων, καὶ πᾶς ὁ κόλ-

ტრავქენიები, ტომი ვექსინის პონტოს მახლობლად, სინდების მეზობელი.

ტვენისი, კოლხთა ქალაქი; სახიფთოვრება წარმოსვრება მდინარე ტვენისგან. ეთნიკურია „ტვენიტეს“ ჰვრკანები, ტომი კასპიის ზღვის მახლობლად. ითქმის როგორც „ჰვრკანიოს“. ისე „ჰვრკანია“ და „ჰვრკანის“, რის გამოც ალექსანდრეს¹ „აზიაში“ ნათქვამი აქვს «ჰვრკანიდის ტბისკენ».

ფასისი, აიას ქალაქი კოლხების ქვეყანაში, მდინარე ფასისზე. დაარსებულია მილეტელების მიერ. ეთნიკური უნდა იყოს „ფასიტეს“, როგორც „ოასიტეს“ და „მემფიტეს“, ან „ფასიატეს“ ორმაგი ა-თი (ასე ამბობენ მართლაც). მირსართაჟი სახელია „ფასიატიკოს“ და „ფასიანოს“, როგორც ამბობს არისტოფანე „ხომალდებში“; მდებრობითი სქესისა „ფასიანე“, საშუალო სქესისა „ფასიანონ“, მაგ., ფასისის ჰალა. არის აგრეთვე მეორე მდინარე ფასისიც.³ ტაპრობანეში.

ფლანონი, ქალაქი და ნავთსადგური აფსირტის კუნძულზე. არტემიდორე 11 წიგნისაგან შიშვრეანი თხზულების შემოკლებულ თხრობაში ამბობს: «ალონის⁴ შემდეგ

1) ალექსანდრე პოლიპისტორი, ისტორიკოსი I საუკ. ძვ. წ.

2) το ἔθνικον სწერია ორჯერ. Meineke-ს აზრით აქ უნდა ყოფილიყო ἄλλο („ხედსართავი სახელი“).

3) ამ გამოთქმით «მეორე მდინარე ფასისიც» ჩანს, რომ სტეფანეს დედანში მდინარე ფასისზე იყო ლაპარაკი.

4) Ἀλων-ის ნაცვლად უნდა იყოს Ἀψαρον ან Ἀψურτον.

πος οὗτος Φλανωνικός καλεῖται. ἀπὸ οὖν τῆς γενικῆς Φλάνων Φλανωνίτης ἕως Νάρβων Ναρβανίτης.

Χαβαρηνοί, ἔθνος. Εὐδὲξος πρῶτῳ γῆς περιόδου «ὀνομάζονται γὰρ καὶ Χαβαρηνοὶ εἰ περὶ Χαλύβων οἰκοῦντες, εἰ τῶν ξενικῶν γυναικῶν, ὧν ἴσως γένωνται κύριοι, [τῶν] τίτθους ὠμοὺς ἐσθίουσι, τὰ δὲ παιδίᾳ κατευαχούσι».

Χαλδαῖοι, οἱ πρότερον Κηφῆνες, ἀπὸ Κηφέως τοῦ πατρὸς Ανδρομέδας, ἀφ' ἧς καὶ τῆς Περσέως τῆς Δανάης καὶ Διὸς Πέρσης, ἀφ' οὗ ἂν Κηφῆνες καὶ Χαλδαῖοι πρότερον [Πέρσαι] ἐκλήθησαν, ἕως εἴρηται ἐν τῇ περὶ Κηφηνίας. Ἑλληνικὸς δὲ φησιν ἐν πρῶτῳ Περσικῶν οὕτω «Κηφέως οὐκέτι ζῶντος στρατευσάμενοι ἐκ Βαβυλῶνος ἀνέστησαν ἐκ τῆς χώρας...» λέγεται καὶ Χαλδαία χώρα. εἰσὶ δὲ καὶ Χαλδαῖοι ἔθνος πλησίον τῆς Κολχίδος. Σοφοκλῆς Τυμπανισταῖς «Κόλχος τε Χαλδαῖός τε καὶ Σύρων ἔθνος. εἰ μὲντοι χαριέστεροι περὶ Βαβυλῶνα λέγουσιν οἰκεῖν αὐτοὺς, ἕως δέδεικται, μαντεῖον δ' ἔχειν αὐτοὺς παρὰ βαρβάρους, ἕως Δελφοὶ παρ' Ἑλλήσιν.

როგორც ჩანს, მათ სამისნო აქვთ ბარბაროსებში, ისევე როგორც ელინებში არის დელფო.

არის ნავთსადგური ფლანონი და ქალაქი ფლანონი და შთელს ამ ყურეს ჰქვია ფლანიკური». ნათესაობითი „ფლანონ“-ისაგან წარმოსდგება „ფლონონიტეს“, როგორც „ნარბონ“-ისაგან „ნარბონიტეს“.

ქაზარენები, ტომი. ევლოქსე თავისი „ქვეყნის აღწერილობის“. I წიგნში ამბობს: «ქაზარენები ეწოდებათ აგრეთვე ხალიბების მეზობლად მცხოვრებთ; ისინი უმად ქაშენ იმ უცხო ქალთა ძუძუებს, რომელთაც დაეპატრონებიან ხოლმე; ბავშვებს კი უმასპინძლდებიან...».

ქალდეველები; მათ წინათ ეწოდებოდათ კეფენები, ანდრომედეს მამის კეფევისაგან; ანდრომედესა და პერსევისაგან, დანაესა და ზევსისაგან ჩანდოსრვა პერსე, რომლისაგანაც კეფენებს ეწოდათ აგრეთვე ქალდეველები, წინათ [პერსები], როგორც ნათქვამია თხზულებაში „კეფენის შესახებ“. პელანიკე კი ასე ამბობს: „პერსიკა“-ს პირველ წიგნში: «უკვე გარდაცვლილი კეფევის მოლაშქრენი გამოემართნენ ბაბილონის ქვეყნიდან...» ითქმის აგრეთვე ქალდევის ქვეყანა. არის აგრეთვე ქალდეველების ტომი კოლხიდის მახლობლად. სოფოკლე „ტიმპანისტებში“ ამბობს: «კოლხიც, ქალდეველიც და სირიელთა ტომიც». მაგრამ უფრო მახვილგონიერნი ამბობენ, რომ ისინი ბაბილონის მახლობლად ცხოვრობდნენ.

Χαλδία, χώρα τῆς Ἀρμενίας. Μένιπρος ἐν περιπλῶ τῶν δυο Πόντων «... μέχρι τούτων τῶν βαρβάρων ἐστὶν ἡ Ποντικὴ βασιλεία». καὶ κατὰ Τιβαργινῆν καὶ Χαλδίνην καὶ Σαννικὴν²⁾. οἱ ἐν ταύτῃ κατοικοῦντες Χάλδοι.

Χάλυβες, περὶ τὸν Πόντον ἔθνος ἐπὶ τῷ ποταμῷ Θερμῶδοντι, περὶ ὧν Εὐδοξος ἐν πρώτῳ. «ἐκ δὲ τῆς Χαλβίων χώρας ὁ σιδηρός ὁ περὶ τὰ στομῶματα ἐπαινούμενος ἐξάγεται». τούτους Ὀμηρος Ἀλιζῶνας φησὶν ἐν τῷ μετὰ τοῖς Παφλαγόναις καταλόγῳ «αὐτὰρ Ἀλιζῶων Ὀδῖος καὶ Ἐπίστροφος ἤρχον τήλοθεν ἐξ Ἀλύβων, ἦθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη». ἦτοι τῆς γραφῆς μεταθεσίσης ἀπὸ τοῦ «τ,λόθεν ἐκ Χαλβίη», ἢ τῶν ἀνθρώπων πρώτον Ἀλύβων λεγομένων ἀντὶ τοῦ Χαλύβων. λέγεται καὶ μετὰ τοῦ δ Χαλυβδικός τὸ κτητικόν. Λυκόφρων «Χαλυβδικῶ κνώδντι». καὶ ἡ χώρα Χαλβικὴ λέγεται καὶ Χάλυβι παρ' Ἑκαταίῳ «Χαλβίσι πρὸς νότον Ἀρμέγιοι ἑμουρέουσι.»

Χαριμάται, ἔθνος πρὸς τῷ Πόντῳ, Παλαίφατος ἐν ἔβδῳμῳ Τρωικῶν «Κερχειέων ἔχονται

ქალდია, - არმენიის ქვეყანა. მენიპე¹⁾ ორივე პონტოს „გარშემოვლათი“ ამბობს: «...ამ ბარბაროსებამდე აღწევს პონტოს სამეფო, და ტიბარენიამდე, ქალდიაამდე და სანნიკემდე». აქაურ მცხოვრებლებს იწოდებთ ქალდები.

ხალიბები, ტომი პონტოზე მდინარე თერმოდონტზე; მათ შესახებ ამბობს ევდოქსე I წიგნში: «ხალიბთა ქვეყნიდან გააქვთ რკინა, რომელსაც სიმაგრეს უქებენ». ამათ ჰომეროსი ჰალიძონებს ეძხის კატალოგში რა ასახიერებს პაფლაგონიელთა შემდეგ «ჰოდი და ეპისტროფე მეთაურობდენ ჰალიძონებს, მოსულთ ალიბთა შორეული ქვეყნიდან, სადაც წარმოიშობა ვერცხლი». ან დაწერილობაა აქ შეცვლილი და უნდა ყოფილიყო «ხალიბთა შორეულ ქვეყნიდან» ან დაწინათ მცხოვრებლებს ალიბები რქმევია ნაცვლად ხალიბებისა. ითქმის აგრეთვე დ-ით, „ხალვდიკოს“, ზედსართავი სახელი. ლიკოფრონი ამბობს: «ხალიბდიკური მახვილით». ქვეყანას ჰქვია „ხალიბიკე“. ჰეკატე უწოდებს „ხალვბოი“: «არმენიელები ესაზვრებიან ხალიბებს სამხრეთისაკენ».

ქარიმატები, ტომი პონტოს გასწვრივ. პალაიფატე³⁾ „ტროიკა“-თა VII წიგნში ამბობს: «კერ-

1) მენიპე პერგამელი, I საუკ. გეოგრაფოსი (სტრაბონის თანამედროვე), ავტორი «ხმელთაშუა ზღვის გარშემოვლისა (ჰერიპლუსისა)».

2) ხელნაწერებში Σαννικην.

3) პალაიფატე, IV—III საუკ. მწერალი, ავტორი მითოგრაფიული ნაშრომისა *περι απιευτων* და ისტ.-გეოგრაფიული თხზულებისა *Τρωικα*.

Μόσχοι καὶ Χαριμάται τοῦ Παρθενίου κρατέουσιν εἰς τὸν Εὐξεινον πόντον». καὶ Ἑλλάνικος ἐν κτίσεσιν ἐθνῶν καὶ πόλεων «Κερκετέων δ' ἄνω οἰκέουσι Μόσχοι καὶ Χαριμάται, κάτω δ' Ἑνιοχοι, ἄνω δὲ Κοραξοί».

Χοιράδες, πόλις Μοσσυνοίκων. Ἐκαταίος Εὐρώπη «Τιβερηνοῖσι δὲ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα Μοσσύνοικοι ἑμουρέουσι· ἐν δὲ αὐτοῖσι Χοιράδες πόλις». τὸ ἐθνικὸν Χοιραδὲς, ὡς τῆς Ἀρχάδος Ἀρχαδὲς καὶ τῆς Χαλκίδος Χαλκιδὲς καὶ τῆς Τρωάδος Τρωαδὲς.

Ὁβάρηνοι, μέρος Ἀρμενίας παρακείμενον Κύρω πιταμῶ, ὅστις Εὐφράτη παραλλήλως ἔχει. μέμνηται δ' αὐτῶν καὶ Κουάδρατος ἐν ἔκτῳ Παρθικῶν «παρὰ δὲ Κύρω πιταμῶ Ὁβάρηνοί τε καὶ Ὠτηνοὶ νέμονται, μέγα μέρος Ἀρμενίας ὄντες».

Ὠτηνή, μοῖρα Ἀρμενίας, Κουάδρατος ἐν Παρθικῶν τρίτῳ «δὲ τῆς Ἀρμενίας βασιλεὺς Πάκορος ἐν τούτῳ περὶ Ἀρτάξατα καὶ τὴν Ὠτηνὴν τῆς Ἀρμενίας διαχων». τὸ ἐθνικὸν δ' αὐτὸς ἐν τῷ δευτέρῳ «περὶ δὲ Κύρον ποταμὸν Ὁβάρηνοί τε καὶ Ὠτηνοὶ νέμονται, μέγα μέρος Ἀρμενίας ὄντες».

კეტებს ესაზღვრებიან მოსხები, და ქარიმატებმა ხელთ იგდეს პართენიონი ეგქსინის პონტოსთან. ჰელანიკეც თავის თხზულებაში „ხალხთა და ქალაქთა დაფუძნება“ ამბობს: «კერკეტების ზემოთ ცხოვრობენ მოსხები და ქარიმატები, ხოლო ქვემოთ ჰენიოხები, ზემოთ კი კორაქსები».

ქოირადესი, მოსინიკთა ქალაქი. ჰეკატე ამბობს: «ტიბარენებს აღმოსავლეთით ესაზღვრებიან მოსინიკები; ამათ ქვეყანაში არის ქალაქი „ქოირადესი“. ეთნიკურია ქოირადეველი, როგორც არკადი-არკადევეს, ქალკიდიდან ქალკიდევეს და ტროადიდან ტროადევეს.

ობარენოი, არმენიის ნაწილი, მდინარე მტკვარზე მდებარე (მტკვარი ევფრატის პარალელურად მიმდინარეობს). ამ ნაწილს იხსენიებს კვადრატე თავის „პართიკა“-ს VIII წიგნში: «მდინარე მტკვარზე ცხოვრობენ ობარენები და ოტენები, რომელთაც უჭირავთ არმენიის დიდი ნაწილი».

ოტენე, არმენიის ქვეყანა. კვადრატე „პართიკა“-ს III წიგნში ამბობს: «არმენიის მეფე პაკორი ამ დროს იმყოფებოდა არტაქსატაში და ოტენეში, არმენიის ძეგყანაში», იმასვე მოჰყავს II წიგნში ეთნიკური სახელი: «მდინარე მტკვარზე ცხოვრობენ ობარენები და ოტენები, რომელთაც უჭირავთ არმენიის დიდი ნაწილი».

ევაგრი სქოლასტიკოსი

ევაგრი (Εσαγριος) დაიბადა 536 წლის მახლობელ ხანებში სირიის ქალაქ ეპიფანიაში (კოილესირიაში). მიიღო იურიდიკული განათლება ანტიოქიაში და იქვე ვექილობდა (აქედან მისი სახელწოდება *Νομομαστιχος*). როდესაც ანტიოქიის პატრიარქი გრიგოლი (570—593) მის წინააღმდეგ აღძრული საქმის გამო კონსტანტინოპოლს გაემგზავრა, ევაგრიც თან გაჰყვა. აქ ევაგრი დაუხლოვდა მეფის კარს, ტიბერი კეისრისაგან მიიღო მან კვესტორის საპატიო წოდება (580 წ.), ხოლო შემდეგ (590 წ.) მავრიკი კეისრისაგან ექსპრეფექტისა. გარდაიცვალა 600 წლის მახლობელ ხანებში.

ევაგრიმ დასწერა 6 წიგნის შემცველი „საეკლესიო ისტორია“, რომელიც 431 წლით იწყება და 594 წლით თავდება. როგორც ის თვითონ სწერს პირველი წიგნის შესავალში, მის მიზანს შეადგენს განაგრძოს საეკლესიო ისტორია იქიდან, სადაც შეჩერდნენ ევსევი, სოზომენე, თეოდორიტი და სოკრატე, ე. ი. თეოდოსიდან: „Αρχομαι δε, της θείας Ιηγουμενης ροπης, ἵσθην ἡοι λελεγμενοι μοι πηυ ιστοριαν απελπιον („მამ დავიწყებ, ღვთის შეწვენით, იქიდან, სადაც ჩემ მიერ მოხსენებულმა პირებმა შეწყვიტეს თხრობა“). საეკლესიო მწერლების გარდა ევაგრი სარგებლობს აგრეთვე საერო ისტორიკოსებთან (პროკოპი კესარიელით—IV წიგნში, მენანდრე პროტიქტორით—V წიგნში, იოანე ეპიფანელით—VI წიგნში).

გამოცემა: The ecclesiastical history of Euagrius with the scholia, edited with introduction, critical notes and indices by J. Bidez, chargé de cours at the university of Ghent, and L. Parmentier, professor of the university of Liège. London, Methuen, 1898, XIV+285+II. ხელთ გვექონდა აგრეთვე რუსული თარგმანი: Церковная История Евагрия, перев. ПБ. 1853.

პეტრე იბერიელი.

Ἄλλ' οὐδὲ τὰ κατὰ τὴν ἔρημον τὴν πρὸς τὰ Ἱερουσόλυμα τὴν ἡρεμίαν εἶχεν. Ἐνιοι γὰρ τῶν μοναχῶν τῶν ἀπὸ τὴν σύνοδον ἐν-
 ρεθέντων καὶ τὰναντία ταύτης
 βουληθέντων φρονεῖν, πρὸς τὴν
 Παλαιστίνην ἀφικνοῦνται καὶ προ-
 δοσίαν τῆς πίστεως ὁμωρόμενοι τὸ
 μεγαδικὸν ἔσπευδ ν ἀναρριπίσαι
 καὶ ἀνασοβῆσαι. Καὶ ἐπειδὴ περ
 Ἰουβενάλιος τὸν οἰκτεῖον κατελήφει

II 5. არც იერუსალემის მახლობ-
 ლად მდებარე უდაბნოში სუფევდა
 სიმშვიდე. ზოგიერთი იმ მონაზონ-
 თაგანი, რომლებიც სინოდს დაეს-
 წრნენ და მის საწინააღმდეგო აზ-
 რებს ატარებდნენ, პალესტინაში და-
 ბრუნდა; და ისინო ჩივოდენ სარწ-
 მუნოებრივი ლალატის შესახებ და
 გაშმაგებით ცდილობდენ აღენთოთ
 და აელეღვეპინათ მონაზონები.
 როგორც კი ჩაიბარა იუვენალიმ:

θρόνον, καὶ βιαζόμενος παρὰ τῶν ἀνασυρέντων τὰ οἰκεία ἀνασκευάσαι τε καὶ ἀναθιματίσαι κατὰ τὴν βασιλέως πόλιν ἀνέδραμεν, ἀλισθέντες οἱ τάναντια πῆς ἐν Καλχηδόνι συνόδῳ, ὡς ἀνωτέρω εἰνῆκαμὲν, φρονούντες χειροτονοῦσιν ἀνὰ τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν Θεοδόσιον, τὸν μάλιστα κυκήσαντα τὴν ἐν Καλχηδόνι σύνοδον, τὸν καὶ πρῶτον περὶ ταύτης αὐτῆς ἀγγείλαντα.....

Πρὸς δὲ πολλὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ πόλεων ἀφικνούμεναι χειροτονεῖσθαι σφίσιν ἐπισκόπους παρεσκευάζον. Ἐν οἷς καθειστήκει καὶ Πέτρος ὁ ἐξ Ἰβηρίας, τοῦ καλουμένου Μαΐουμᾶ τοῦ πρὸς τῇ Γαζαίων πόλει τοῦς οἶακας τῆς ἐπισκοπῆς πιστευθεῖς. Ἄπερ ἐπειδὴ Μαρκιανὸς ἔγνω, πρῶτα μὲν ἀχθῆναι παρ' αὐτῷ κατὰ τὸ στρατόπεδον τὸν Θεοδόσιον κελεύει, ἐκπέμπει δὲ τὸν Ἰουβενάλιον πρὸς διόρθωσιν τῶν γεγεννημένων, ἀπελαθῆναι πάντας τοῦς ὑπὸ Θεοδοσίου χειροτονηθέντας ἐγκελευσάμενος (ed. Bidez-Parmentier 51,27—52,14).

Ἔτι δὲ βασιλεύοντος Ῥωμαίων Σευήρου, Μαρκιανὸς τὴν βασιλείαν ἐναλλάττει πρὸς τὴν κρείττονα μεταχωρήσας λήξιν, ἐπτα μὲν μόνους ἔτεσι τὴν βασιλείαν

თავისი საყდარი და გაშმაგებულთა წაქეზებით თავისი მდგომარეობა რომ აღადგინა და შეჩვენებანი წარმოთქვა და სამეფო ქალაქისკენ გასწია, ისინი, ვინც, როგორც ზემოთ ვთქვით, ქალკედონის სინოდის წინააღმდეგ იყვნენ განწყობილი, შეიკრიბნენ და აღდგომის ტაძარში ხელდაასხეს თეოდოსის, რომელმაც ყველაზე უფრო არიო საქმეები ქალკედონის სინოდზე და რომელმაც პირველმა აცნობა მათ ამ სინოდის შესახებ.—...

პალესტინის ქალაქთაგან მრავალი მოვიდა მასთან (ი. ი. თიგორისთან) და ხელდაასხმევინეს თავისთვის ეპისკოპოზები. ამათ შორის იყო აგრეთვე პეტრე იბერიელიც, რომელსაც ჩაბარებული ჰქონდა საეპისკოპოზო საქეგრეთწოდებული მაიუმისა, ლახელთა ქალაქის მახლობლად რომ არის. როდესაც ეს მარკიანემ გაიგო, პირველ ყოვლისა ბრძანა მასთან სასახლეში მოეყვანათ თეოდოსი, ხოლო იუვენალი გაგზავნა მომხდარი ამბების გამოსასწორებლად და დაავალა მას ყველა, თეოდოსის მიერ ხელდასხმული, ეპისკოპოზობი გაეძევებინა¹.

II, 8. როდესაც რომაელები მეფედ ჯერ კიდევ სევერე იყო, მარკიანემ გამოიკვალა სამყარო და გადავიდა უკეთეს ბედზე, მის შემდეგ რაც შვილი წლის განმავლო-

¹) შდ. ზაქარია რეტორის მონათხრობი ამავე საკითხებზე, ზემოთ გვ. 3 და შემდ. ამავე ამბებს ეხება Theophanes, Chronographia ed. de Boor p. 107 (მაგრამ თეოფანეს არსად არა ჰყავს მოხსენებული პეტრე იბერიელი).

διακυβερνήσας, μνημείον δὲ ἕν-
τως βασιλικὸν καταλελειπὼς πα-
ρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, βασιλεύει
δὲ Λέων. Ὅπερ οἱ τῆς Ἀλε-
ξανδρέων πυθόμενοι τὴν κατὰ
Προτερίου μετὰ μείζονος θυσίᾳ
καὶ πλείστης θερμότητος ἀνενεοῦν-
το μῆνιν (BP 55,9—16).

Ἐπιτηρήσαντες δ' οὖν καιρὸν
οἱ τῆς Ἀλεξανδρου καὶ ἕν Διο-
νύσιος τῶν στρατιωτικῶν ταγμα-
των ἡγούμενος ἀμφὶ τὴν ἄνω
διέτριβεν Αἴγυπτον, ψηφίζονται
Τιμόθεον τὸν ἐπίκλην Αἰλκυρον
εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀνα-
βῆναι βαθμόν, πρῶτον μὲν τὸν
μοναδικὸν ἐπιτηδεύσαντα βίον,
ὑστερον δὲ ταῖς πρεσβυτέροις ἐνα-
ριθμηθέντα τῆς Ἀλεξανδρέων
καὶ πρὸς τὴν μεγάλην ἀγαγόν-
τες ἐκκλησίαν, ἣ Καίσαρος προ-
σαγορεύεται, ἐπίσκοπον σφίσι πρό-
χειρίζονται, ἔτι Προτερίου περιόν-
τος τε καὶ τὰ τῆς ἱεραπείας αὐ-
τουργοῦντος. Παρήσαν δὲ τῆ
χειροτονία Εὐσέβιος ὁ τῶν Πελου-
σίου πρόεδρος, Πέτρος τε ὁ ἐξ
Ἰβηρίας Μαίουμα τὸν πολιχνίου,
ὡς τὰ περὶ τούτων ἱστορεῖται τῶ
τὸν βίον συγγράψαντι Πέτρου· ὅς
φησι τὸν Προτερίον μὴ τὸν δῆμον,
ἀλλὰ τινὰ τῶν στρατιωτῶν διαχει-
ρίσασθαι (BP 55,27—56,12).

მეფე აშინ მესახე მგვიშვის ეპისკოპოზი და არქისანდრიის მცხოვ-
რებელი ასე სწიხნ რონ მთელს:

„Καὶ μόλις ¹ διαγενομένης ἡμέ-

ბაში მართა სამეფო და ყველა ად-
მიანში დასტოვა მართლაც რომ
მეფური ძეგლი. გამეფდა ლეონი.
ეს რომ გაიგეს ალექსანდრიის
მცხოვრებლებმა, წინანდრივი უფრო
მეტის აღზნებით და სიცხოველით
განაახლეს თავიანთი რისხვა.

ალექსანდრიის ქალაქის მცხოვ-
რებლებმა შეარჩიეს დრო, როდეს-
საც სამხედრო რაზმების წინამძღო-
ლი დიონისე ზემო ეგვიპტეში იმ-
ყოფებოდა, და დაადგინეს არქიე-
ლის საყდარზე დაეყენებინათ ტი-
მოთე, მეტსახელად ელური, რომ-
ელიც წინათ მონაზონურ ცხოვ-
რებას ეწეოდა, ხოლო შემდეგ
ალექსანდრიის მთავრებში იქმნა
ჩარიცხული: და ის მიიყვანეს ალექ-
სანდრიელებმა დიდ ეკლესიაში,
რომელსაც კეისრისა ეწოდება, და
არჩიეს თავიანთ ეპისკოპოზად,
თუმცა პროტერი ჯერ კიდევ ცოც-
ხალი იყო და მღვდლობას ასრუ-
ლებდა. ხელდასხმაზე იყვნენ ევსევო,
პელუსიის წინამძღვარი, და პეტ-
რი იბერიელი, დაბა მაიუმის
წინამძღვარი, როგორც ეს მოთხრო-
ბილი აქვს პეტრეს ცხოვრების
აღმწერელს. უკანასკნელი ამბობს,
რომ პროტერი ხალხმა კი არ მოკ-
ლა, არამედ ერთმა ჯარისკაცმა.

„და ძლივს ერთმა დღემ გაიარა

¹) მოლი] მონის.

ρας, ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ κατὰ τὸ ἔθος διάγοντος τοῦ φεοφιλεστάτου Προτερίου, λαβῶν μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Τιμόθεος τοὺς καθαιρεθέντας ἐνδίκως δύο ἐπισκόπους, καὶ κληρικούς ὁμοίως τὴν ἔξορίαν, ὡς ἔφημεν, οἰκεῖν κατακριθέντας, ὡς δὴ χειροτονίαν παρὰ τῶν δύο δεξάμενος, μηδενὸς τὸ σύνολον τῶν κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν διοικήσιν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων παρόντος κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις τῆς Ἀλεξανδρέων τοῦ ἐπισκόπου χειριτυνίαις, ἐπιλαμβάνεται ὡς ἐνόμισε τῆς μὲν ἱερατικῆς καθέδρας, μιχειάν προδήλως τολμήσας κατὰ τῆς ἐχούσης ἐκκλησίας τὸν ἑαυτῆς νύμφιον, καὶ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ τὰ φεῖα καὶ κανονικῶς τὸν οἰκεῖον διέποντας φρόνογ“ (BP 58,4—16).

“Ὅς (scil. Σευήρος) πατρίδα τὴν Σωζοπολιτῶν κληρωσάμενος, ἦ μία τοῦ Πισιδῶν ἐστὶν ἔθνος, δικανικοῖς πρώην ἐσχολάκει λόγοις ἀνὰ τὴν Βηρυτίων· ἐκ δὲ τῆς τῶν νόμων ἀσκήσεως εὐμῦ τοῦ ἀγίου μεταλαβὼν βαπτισματος ἀνὰ τὸν ἱερὸν τέμενος Λεοντίου τοῦ φεσπεσίου μάρτυρος, τοῦ ἐπὶ τῆς Τριπολιτῶν Φοινίκης παράλου τιμαμένου, ἐπὶ τὸν μονήρη βλον μετήλθεν ἔν τινι φροντιστηρίῳ, ἀνὰ τὸν μέσον

ამის შიშველი, რომ ტიმოთემ, როდესაც ღვთივ-საყვარელი პროტერი ჩვეულებიანებრ საეპისკოპოზო სახლში იყო, თან წაიყვანა ორი ეპისკოპოზი, რომელნიც კანონიერად იყვნენ გადაყენებული, და კლერიკოსები, რომლებსაც აგრეთვე, როგორც ვთქვით, ექსორია ჰქონდათ მისჯილი, და მიიღო ხელდასხმა ამ ორი ეპისკოპოზისაგან, თუმცა სრულიად არც ერთი მართლმადიდებელი ეპისკოპოზი ეგვიპტის დიოკეზიდან იქ არ დასწრებია,—ეს კი წესით აუცირიღებია ალექსანდრიის ეპისკოპოზის ასეთი ხელდასხმის დროს,—და, თავისი ფიქრით, მიიღო სამღვდელმთავრო კათედრა, რითაც აშკარად უწესოდ მოიქცა იმ ეკლესიის წინააღმდეგ, რომელსაც ჰყავდა თავისი მომვლელი, იქ რომ ღვთისმსახურებას ასრულებდა და სჯულიერად მართავდა თავის საყდარს.

III, 33. ის (ი. ი. სიგრი) ¹, რომლის სამშობლოდ სოზოპოლისი იყო წილხდომილი, პიზიდელთა ტომის ერთი ქარაღი, ჯერ ბეირუტში სწავლობდა სამართლის მეცნიერებას; კანონთა სწავლის შემდეგ მან პირდაპირ წმინდა ნათლობა მიიღო წმინდა ტაძარში ღვთაებრივი ლეონტისა, რომელსაც თავიანთ სცემენ ზღვისპირა ფინიკიის ტრიპოლიტთა ქარაღში, და ის მიეცა განმარტოებულ ცხოვრებას ერთ მონასტერში, რომელიც მდებარეობს

¹ ანტიოქიის პატრიარქი, 512—518 წლებში, ფლავიანეს გაძევების შემდეგ.

χώρον κειμένῳ Γάζης τοῦ πολι-
ματος καὶ τοῦ λεγομένου Μαιου-
μᾶ τοῦ πολυχίνου. Ἐνθα καὶ
Πέτρος ὁ Ἰβηρ ὁ τῆς αὐτῆς Γά-
ζης πρᾶεδρεύσας καὶ σὺν Τιμοθέῳ
τῷ Αἰλῶρῳ πεφευγῶς διὰ τῶν
αὐτῶν ἡλθε σκαμμάτων, πολὺν
λόγον ἑαυτῷ καταλελοιπῶς (Bi-
der-Permentier 131,25—
132,4).

ქალაქ ლაზისა და ეგრეთწოდე-
ბულ დაბა მაიუმას შუა ¹. ასე-
თივე ცხოვრებისათვის მივიდა იქ
აგრეთვე პეტრე იბერიე-
ლიც, ამ ლაზის წინამძღვარი
რომ იყო და ტიმოთე ელურთან
ერთან გამოქცეული: მან თავისი
თავის შესახებ ბევრი რამ სათქმე-
ლი დასტოვა.

პონტო, კავკასიონი და კოლხეთი.

Μέγιστον δὲ τι τῷ αὐτῷ βα-
σιλεῖ κατείργασται καὶ μνήμης
ἄξιον, [καὶ] τὸ μικρὸν καλού-
μενον τεῖχος, καλῶς τῆς Θράκης
κείμενον· ὅπερ δίσταται μὲν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως σταδίους ὀγ-
δοήκοντα μάλιστα καὶ διακοσμοίς,
ἑκατέραν δὲ θάλατταν περιλαμ-
βάνει ἐπὶ σταδίους εἴκοσι καὶ
τετρακοσίους, δίκην πορθμοῦ τι-
νος· τὴν τε πόλιν μικροῦ νῆσον
ἀντὶ χειρρονήσου ποιήσαν, τὸς
τε βουλομένους διαπρθμεῦον ἀσ-
φαλέστατα ἀπὸ τοῦ καλῶμένου
Πόντου ἐς τὴν Προποντίδα καὶ
τὴν Θράκιον θάλατταν, εἶργον
τοὺς τε ἐκθρόνους βαρβάρους ἔκ-
τε τοῦ καλῶμένου Εὐξείνου Πόν-
του Κόλχων τε καὶ τῆς Μαιώ-
τιδος λίμνης καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν
Καύκασον καὶ τοὺς κατὰ τὴν
Εὐρώπην ἐκχεχυμένους (Bidez-
Parmentier 136,19—31).

III, 34. დიდებული და ღირს-
სახსოვარი რამ გაკეთდა იმავე მე-
ფის ანასვასის მიერ, სახიერობი,
ეგრეთწოდებული გრძელი კედელი,
მდებარე თრაკიისათვის ხელსაყ-
რელ ადგილას; ეს კედელი დაშორე-
ბულია კონსტანტინოპოლისს ორას-
როთხმოც სტადიონზე მეტიო, ორი-
ვე ზღვას შემოუვლის ოთხას ოცი
სტადიონის მანძილზე, რაღაც სრუ-
ტის მსგავსად; ქალაქსაც ნახევარ-
კუნძულის მაგიერ თითქმის კუნძუ-
ლად აქცევს, მსურველთათვის უზ-
რუნველყოფს ეგრეთწოდებულ პონ-
ტოდან პროპონტისში და თრაკიის
ზღვაში გადასვლას, ხოლო ეგრეთ-
წოდებულ ევქსინის პონტოდან,
კოლხთა ქვეყნიდან, მეოტის თბი-
დან და კავკასიონის იქითა ქვეყნე-
ბიდან შემოსულ ბარბაროსებს, ისევე
როგორც ევროპის მხრიდან მოზ-
ღვავებულებს, ჰკეტავს.

1) შდ. თეოფანე 156.

კონსტანტინეს გაქრისტიანება და იბერია — ალბანია — კოლხეთი.

Φησὶ γὰρ (scil. Ζώσιμος) καὶ ἕτερα ἅττα λίαν ἀνύποιστα κατὰ πάσης ἐξευρεῖν τύχης, καὶ Κρίσπον τὸν παῖδα δειλαίως ἀφανίσαι, καὶ Φαῦσταν τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἐν βαλανεῖῳ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐκπυρωθέντι καὶ ἐβρῆξαντα ἐξ ἀνθρώπων μεταγαγεῖν, καὶ ἀρσίᾳ τε παρὰ τοῖς σφῶν ἱερεῦσι ζητούντα τῶν τοιοῦτων ἐναγῶν φόρων καὶ μὴ τυχόντα — μῆδὲ γὰρ εἶναι τούτους ἀναφανδὸν εἰπεῖν — περιυχεῖν Αἰγυπτίῳ ἐξ Ἰβηρίας ἀφιγμένῳ· καὶ πρὸς αὐτὸν πιστωθέντα πάσης ἀμαρτᾶδος ἀναιρετικὴν εἶναι τὴν χριστιανῶν πίστιν, μεταλαβεῖν ἃν ὁ Αἰγύπτιος αὐτῷ μεταδέδωκε· κἀντεῖνεῖν τὴν πατρίαν καταλελοιπὸτα νόμοισιν, τῆς ἀσεβείας, ὡς αὐτὸς ἔφη τὴν ἀρχὴν ποιήσασθαι. (Bidez, *Parmentier* 139, 13—25).

Φησὶ δὲ, ὃ ἐξάγιστε καὶ παμμίκαρε σά, ὡς καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα, ἐξ οὗ τὰ χριστιανῶν ἐδειχθη, διερρήγη τε καὶ πᾶντᾶ-

III, 40. ბევრ სხვა, სრულიად შეუწყნარებელ ამბებსაც იგონებს ზოსიმე, როგორც კი მოხვდება; ასე, მაგალითად, ის ამბობს, რომ კონსტანტინემ უბედურად მოულო ბოლო თავის შვილ კრისპეს, რომ თავისი მეუღლე ფავსტა ზომიანე მეტად გახურებულ აბანოში ჩაამწყვდია და წუთისოფელს გამოასალმა¹. და ასეთი უწმინდური მკვლელობებისაგან განწმენდას ეძებდა თავის ქურუმთაგან, და ამას რომ ვერ მიაღწია — ვინაიდან მათ აშკარად თქვეს ეს არ იქნებო — შეხვდა მას ერთი ეგვიპტელი, იბერიიდან ჩამოსული²; და მისგან ირწმუნა, რომ ქრისტიანთა სარწმუნოება ყოველგვარი შეცოდების აღმგველია, გაიზიარა ის, რაც მას ეგვიპტელმა გადასცა; და ამიერიდან მამაპაპური რწმენა დასტოვაო და, როგორც თვითონ ზოსიმე ამბობს, დასაბამი მიეცა უღვთოობასო.

III, 41. ამბობს აგრეთვე, შეწყეულო და უწმინდურო, რომ რომაელთა ძალაუფლება, მის შემდეგ რაც ქრისტიანთა სარწმუნოება

¹) ზოსიმეს, V საუკ. მეორე ნახევრის ისტორიკოსს, თავის „ისტორიაში“ (II, 29) მოთხრობილი აქვს, რომ კონსტანტინემ მოაკვლევინა თავისი უფროსი ვაჟი კრისპე (Flavius Iulius Crispus), რადგან ეჭვობდა, რომ ის თავის დედინაცვალთან, ფავსტასთან (კონსტანტინეს მეუღლესთან), ცხოვრობდა. ხოლო კონსტანტინეს დედამ, ელენემ, გამოააშკარავა ფავსტას დანაშაული ამ საქმეში და კონსტანტინემ ფავსტა ზომიანე მეტად გახურებულ აბანოში გამოახრჩობინა (Zoisimi *Historia nova*, ed. L. Mendelssohn, Lp. 1887, p. 85—86).

²) გაურკვეველია, თუ რომელ იბერიას ჰგულისხმობს ზოსიმე, დასავლეთისას თუ აღმოსავლეთისას. ზოსიმეს „ისტორიის“ გამომცემელი ლ. მენდელსონი, როგორც ეს მის მიერ დართული სპიტილებიდან ჩანს, დასავლეთისას ჰგულისხმობს.

πασιν ἀπώλετο, ἢ οὐδὲν τῶν παλαιότερων ἀνεγνώχως ἢ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐθειλοκακῶν. Τούναντίον γὰρ διαφανῶς δείκνυται τῇ ἡμετέρᾳ πίστει συναψῆσαι τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Θέα τοίνυν ὡς παρ' αὐτὴν τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐπιδημίαν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν Μακεδόνων οἱ πλείους ὑπὸ Ῥωμαίων καθήρεθησαν, Ἀλβανία τε καὶ Ἰβηρία¹ καὶ Κόλχοι καὶ Ἀραβες Ῥωμαίως ὑπετάγησαν (Bidez-Parmetier 141, 21.—30).

...δσάκεις τε Σελεύχεια καὶ Κτησιφῶν ἦλω, Νίσιβις τε ἐπ' ἀμφοτέρα τρεπομένη Ἀρμενία² τε καὶ τὰ πλησιάζοντα³ ἔθνη Ῥωμαίοις προσετέθη, μεθ' ἑτέρων ἱστορεῖς (Bidez-Parmentier 142, 23—26).

კაპადოკიის (კასპიის) კარები.

Τυραννεῖ τὸν Ἀναστάσιον Βιτλιανὸς Θραξ γένος, ὃς τὴν τε Θράκην καὶ Μυσίαν μέχρις Ὀδυσσοῦ καὶ Ἀγχιάλου δῆσας ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἠπειγέτο, πληθῶς ἀστάθμητον ἔχων Οὐγγικῶν ἔθνῶν (Bidez-Parm. 145, 1—4). Ἐπέδραμεν καὶ ἕτερον γένος Οὐγγικὸν περαιωθὲν τὰς Καππαδοκῶν πύλας (BP. 145, 30—31).

იქმნა მიღებული, დაირღვა და სრულიად დაინგრა; ან ძველი ამბების არაფერი გაგვგება, ან და ჭეშმარიტებას განზრახ ამახინჯებ. ვინაიდან, პირიქით, ცხადად მტკიცდება, რომ ჩვენს სარწმუნოებასთან ერთად რომაელთა ძალაუფლებაც გაიზარდა. მაშ, შეხედე, როგორ დაამხვეს რომაელებმა მეტი წილი მაკედონიისა ჩვენი უფლის მოსვლის დღიდან ადამიანებთან, და როგორ დაემორჩილნენ რომაელებს ალბანიაც, იბერიაც, კოლხებიც და არაბებიც.

...თუ რამდენჯერ იქმნენ ალებული სელევკია და ქტეზიფონი, თუ როგორ გადადიოდა ხელიდან ხელში ნიზიბინიც და როგორ მიეკედლნენ რომაელებს არმენიაც და მისი მეზობელი ტომებიც,—ამას შენ თვითონ მოგვითხრობ სხვა ამბებთან ერთად.

III, 43. ანასტასიზე იმძლავრა ვიტალიანემ, ტომით თრაკიელმა, რომელმაც მოაოხრა თრაკია და მეზია ვიდრე ოდისამდე და ანქილამდე და გაემართა სამეფო ქალაქის წინააღმდეგ: მას ჰყავდა ჰუნთა ტომების უთვალავი რაოდენობა... შემოიჭრა აგრეთვე ჰუნთა მეორე ტომიც, რომელიც კაპადოკიის კარებით გაღმოვიდა⁴.

¹) ვარიანტები: Ἰβηρια.—²) Ἀρμενεια.—³) παραπλησιάζοντα.

⁴) ამ ადგილისათვის ევანგრის წყაროს წარმოდგენს მალა (CB 406), სადაც კაპადოკიის კარების ნაცვლად ვკითხულობთ «კასპიის კარებს»; იხ. ზე.

ქრისტიანობის განმტკიცება აფხაზებში და გუთებში.

‘Ο αὐτὸς ἱστορεῖ Ἄβασγούς ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μεταστάντας ὑπὸ τὰς αὐτοῖς χρόνοις τὰ χριστιανῶν ἐλέσθαι δόγματα, βασιλέα τε Ἰουστινιανὸν τῶν τινα ἐκ τῆς ἀβλῆς εὐνούχων, Ἄβασγον δὲ τὸ γένος, Εὐφρατᾶν ὄνομα, πέμψαι παρ’ αὐτοῦς ἀπαγορεύοντα μηδένα τὸ λοιπὸν ἐν τούτῳ τῷ ἔθνῳ περιτὴν ἀρρενωπίαν ἀποφιλῶσθαι σιδυρῶ βιαζομένης τῆς φύσεως. Ἐξ αὐτῶν γὰρ τὰ πολλὰ οἱ τοῖς βασιλικαῖς ἐξυπηρετοῦμενοι κοιτῶσι καθεστήκεσαν, οὗς εὐνούχους ἢ συνήθια καλεῖ. ‘Ὅτε καὶ Ἰουστινιανὸς ἱερὸν τῆς φεστόκου ἐν Ἄβασγοῖς οἰκοδομησάμενος ἱερῆας αὐτοῖς κατεστήσατο. ‘Ὅθεν ἐς τὸ ἀκριβέστατον τὰ χριστιανῶν ἐξέμαθὸν δόγματα (Bidez-Parmentier 170,17—170,32).

‘Ιστορηται τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ ὡς οἱ τὸν Τάναϊν οἰκοῦντες—Τάναϊν δὲ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τὴν ἐκ τῆς λῆμνης τῆς Μαιώτιδος ἐκβολὴν ἄχρις ἐς τὸν Εὐξείνου Πόντον—Ἰουστινιανὸν δεσσωποῦσιν ἐπίσκοπον σφῆσιν ἐκπέμψαι, ἐπιτελῆ τε τὴν δέησιν Ἰουστινιανὸν ἀπεργάσθαι καὶ ἱερέα αὐτοῖς ἦδιστα πέμψαι. Ἀναγράφει δὲ μύλα

IV, 22. პროკოპი მოგვითხრობს, რომ აბაზგებმა, რომელნიც იმ ხანებში უფრო თვინიერნი გამხდარიყვნენ, ქრისტიანთა სარწმუნოება მიიღეს, და მეფე იუსტინიანემ მათთან ერთი, სასახლის ევუქთავანი გაგზავნა, ტომით აბაზგი, სახელად ევფრატა და მის საშუალებით აუკრძალა მათ, რომ აშიერიდან აღარავინ გაესაჭურისებინათ ამ ტომში და ბუნებაზე ძალა არ ეხმარათ დანით: ხომ მათგან ინიშნებოდენ მეტწილად სამეფო საწოლთა მსახურნი, რომელთაც ჩვეულებრივ ევუქები ეწოდებოდათ. როდესაც იუსტინიანემ აბაზგების ქვეყანაში ღვთისმშობლის ტაძარი ააგო, დაუყენა მათ მღვდელ-მსახურნი. აშიერიდან მათ ზედმიწევნით შეითვისეს ქრისტიანთა სარწმუნოება¹.

IV, 23. იმავე კაცს (ი. ი. პროკოპის) მოთხრობილი აქვს, რომ ტანაისის მცხოვრებლებმა—ტანაისის უწოდებენ ადგილობრივი მცხოვრებლები სრუტეს მეოტის ტბასა და ევქსინის პონტოს შუა—სთხოვეს იუსტინიანეს ეპისკოპოზი გაეგზავნა მათთვის; იუსტინიანემაც სავსებით შეუსრულა მათ თხოვნა და სიამოვნებით გაუგზავნა მღვდელმსახური².

მთო გვ. 270, შენიშვნა). იმავე მაღალსაგან მომდინარე კედრენე (CB I, 633) გადმოგვცემს აგრეთვე «კასპიის კარებით» ჰუნების შემოჭრაზე არმენიაში, კავადოკიაში, გალატიასა და პონტოში.

1) იხ. პროკოპი კესარიელი VIII, 3 (გეორგია II, 108 და იქვე შენიშვნა).
2) პროკოპი VIII, 4 (გეორგია II, 107—108).

λογίως ὁ αὐτὸς ὑπὸ τῆς Ἰουστι-
νιανῶν χρόνοις Γότῶν τῶν ἀπὸ
τῆς Μαιώτιδος ἐκδρομᾶς κατὰ
τῆς Ῥωμαίων γῆς... (Bidez-
Parmentier 170,32—171,4).

იგივე პირობი საქმიანად აღწერს
გუთების შემოჭრას რომაელთა მი-
წაწყალზე მეოტიდის მხრიდან იუს-
ტინიანეს მეფობის დროს.

ავარების წახვლა კავკასიიდან.

Ἐθνὸς δὲ Σκυθικὸν οἱ Ἄβα-
ροι τῶν ἄμαξοβίων τῶν ὑπὲρ
τὸν Καύκασον τὰ ἐπέκεινα πεδία
νεμομένων· οἱ τοὺς γειτνιώντας
Τούρκους πασσυδί πέφευγότες,
ἐπεὶ κακῶς πρὸς αὐτῶν ἐπεπόν-
θεσαν, ἐπὶ τὸν Βόσπορον ἀφί-
κοντο. καὶ τὴν ἡῖονα τοῦ Εὐξεί-
νου καλουμένου Πόντου καταλι-
πόντες—ἐνθα συχνὰ μὲν ἔθνη βαρ-
βαρακά, ἐξφκίσθησαν δὲ καὶ ὑπὸ
Ῥωμαίων πόλεις τε καὶ στρατό-
πεδα καὶ τινες προσορμήσεις, ἢ
στρατιωτῶν ἀπομάχων γιγνομέ-
νων, ἢ καὶ ἀπαικιῶν πρὸς τῶν
βασιλέων στελλομένων—τὴν πό-
ρευσιν ἐπαιούντο πᾶσι τοῖς ἐν
ποσὶ βαρβάρους ἀνταγωνιζόμενοι,
μέχρις ἢ τὰς ἡῖονας τοῦ Ἰστρου
κατειλήφασιν καὶ πρὸς Ἰουστινια-
νὸν ἐπρεσβεύσαντο (Bidez-Par-
mentier 196,6—18).

V, 1. ავარები სკვითური ტომია,
რომელიც ურმებზე ცხოვრობს და
კავკასიის იქითა მხარეს მრეხარე
დაბლობებში ბინადრობს; ისინი
მთლად გამოექცნენ თავის მეზობელ
თურქებს, რადგან მათგან იმძლე-
რებოდნენ, და ბოსპორზე მოვიდნენ;
შემდეგ მათ დასტოვეს ეგრეთწო-
დებული ევქსინის პონტოს სანაპი-
რო (აქ ხომ აუარებელი ბარბარო-
სული ტომი იყო, რომაელთა მიერ
ქალაქები, სამხედრო ბანაკები და
ზოგიერთი ნავთსადგურებიც იყო
აშენებული; ეს ხდებოდა ისე, რომ
ან რაზმის გარეშე დარჩენილი ჯა-
რისკაცები სახლდებოდნენ აქ ან
მეფეები გზავნიდნენ აქ ხალხს ახალ-
შენების დასაარსებლად)—და გა-
ნაგრძეს სვლა და გზადაგზა ყველა
ბარბაროსებს ებრძოდნენ, ვიდრე
ისტრის სანაპიროებს არ მოადგ-
ნენ, და მოციქულები გამოგზავნეს
იუსტინიანესთან.

სომეხთა [და ქართველთა] განდგომა სპარსეთისაგან.

Τούτου (scil. Γρηγορίου) τὴν
ἐπισκοπὴν πρῶτον ἔτος διέποντος,
οἱ τῆς πάλαι μὲν μεγάλης Ἀρ-
μενίας, ὕστερον δὲ Περσαρμενίας

V, 7. პირველ წელს მისი (ი. ი.
გრიგორის) ეპისკოპოზობისა იმ ქვეყ-
ნის მცოვრებლებმა, რომელსაც ძვე-
ლად ღიღი ერქმენია ეწოდებოდნენ,

ἐπονομασθεισης— ἡ πρώτην Ῥω-
μαίους κατήκοος ἦν, Φιλίππου
δὲ τοῦ μετὰ Ἰορδιανὸν καταπρο-
δόντος αὐτὴν τῷ Σαπῶρη, ἡ μὲν
κληθεῖσα μικρὰ Ἀρμενία πρὸς
Ῥωμαίων ἐκρατήθη, ἡ δὲ γε-
λοιπὴ πᾶσα πρὸς Περσῶν—, τὰ
χριστιανῶν πρεσβεύοντες, ἐπεὶ
παρὰ Περσῶν κακῶς ἔπασχον καὶ
μάλιστα περὶ τὴν ὀκειλὴν νόμισιν,
ἐν παραβύσπῃ ἐπρεσβεύοντο πρὸς
Ἰουστίνον ἰκετεύοντες κατήκοοι
Ῥωμαίους γενέσθαι, ὡς ἂν ἐπ'
ἀδείας δρῶεν τὰ εἰς θεὸν γέρα
μηδενὸς αὐτοῖς ἐμποδῶν γιγνομέ-
νου. Τεῦ δὲ Ἰουστίνου πρόσηκα-
μένου, καὶ τινῶν ἐν γράμμασι
πρὸς τοῦ βασιλέως διομολογηθέν-
των ὄρκοις τὲ δεινοῖς κατασφα-
λισθέντων, ἀποσφάττουσι μὲν οἱ
Ἀρμένιοι τοὺς σφῶν ἄρχοντας,
προστίθενται δὲ πασσοῦν τῇ Ῥω-
μαίων ἀρχῇ μεθ' ὧν προσειλήφε-
σαν πλησιοχώρων, ἑμοσφῶν τε
καὶ ἀλλοφύλων Οὐαρδάνου προῦ-
χόντος παρ' αὐτοῖς γένει τε καὶ
ἀξιώσει καὶ τῇ περὶ τοὺς πολέ-
μους ἐμπειρίᾳ. Ἐπεγκαλοῦντα
τοῖσιν περὶ τούτων Χοσρόην Ἰου-
στίνος ἀπεπεμπετο, λέγων πεπε-
ράσθαι τὰ τῆς εἰρήνης, καὶ μὴ
οἶόν τε εἶναι χριστιανούς ἀπορ-
ρίψαι ἐν καιρῷ πολέμου χριστια-
νοῖς προσρύντας (Bidez - Par-

ხოლო შემდეგ პერსარმენია (ეს ხომ
წინათ რომაელების ქვეშევრდომი
იყო, ხოლო როდესაც გორდიანეს
მომდევნო მმართველმა ფილიპემ ის
საპორს გადასცა, ეგრეთწოდებული
მცირე არმენია რომაელების მიერ
იქმნა დაქვრილი, მთელი დანარჩე-
ნი ნაწილი კი სპარსელების მიერ)
— აი, ამ პერსარმენიის მცხოვრებ-
ლებმა, რომელნიც ქრისტიანთა
სარწმუნოებას აღთარებდენ, ჩუმად-
გაგზავნეს მოციქულები იუსტინეს-
თან, რადგან სპარსელებისგან იმ-
ძლავრობდენ განსაკუთრებით თა-
ვისი სარწმუნეობის გამო, და
სთხოვდენ მას მიეღო ისინი რო-
მაელთა ქვეშევრდომებად, რათა
მათ თავისუფლად ეწარმოებინათ
ღვთისმსახურება, ისე რომ დამა-
ბრკოლებელი არავინ ჰყოლოდათ.
როდესაც იუსტინე დაეთანხმა და
ზოგიერთი, მეფისადმი მიმართიერ
წერილში გამოთქმული, მოთხოვნა
ურყევი ფიცით უზრუნველყო, არ-
მენიელებმა, რომელთაც მხარი დაუ-
ჭირეს მეზობლებმა, როგორც
ერთტომიანებმა ისე სხვატომიან-
ებმა, დახოცეს თავიანთი მმართვე-
ლები და მთლიანად რომაელთა
ხელისუფლებას მიეკედლნენ მაშინ,
როდესაც მათში გამოჩენილი იყო
ვარდანი, როგორც შთამომავლო-
ბით ისე თავისი ღირსებით და
სამხედრო გამოცდილებით¹. როდე-

1) ეს ამბავი ევგარის მოთხრობილი აქვს თეოფანე ბიზანტიელის, მენან-
დრე პროტიქტორისა და სხვათა მიხედვით (იხ. ამის შესახებ ზემოთ გვ. 256—
258). ამ ნაწყვეტში ევგარის მიერ მოხსენებულ სომხების „მეზობლებში“
აქვს გარეშეა, იბერიელებიც იგულისხმებიან.

mentier 203,2—24).

იუსტინემ გააბრუნა მისი ირჩილი და უთხრა მათ, რომ ზავის საქმე გათავებულია და რომ მას არ შეუძლია ხელი ჰკრას ქრისტიანებს; რომლებიც ომის დროს ქრისტიანებთანვე შველას ეძებენ.

Στρατηγὸν δὲ τῶν ἐψῶν ἐκπέμ-
πει Μαρκιανὸν συγγενῆ αὐτῷ κα-
θεστῶτα, οὔτε στρατεῖαν ἀξιό-
μαχον δοῦς οὔτε τὴν ἄλλην τὴν
ἐς τὸν πόλεμον παρασκευῆν. Ὅς
ἐπὶ προὔπτῳ κινδύνῳ καὶ ἐπ’
ἀνατροπῇ τῶν ἔλλων τὴν μέσῃν
κατειλήφει τῶν ποταμῶν, ὀλίγους
κομιδῆν στρατιῶτας καὶ τούτους
ἀνόπλους ἐπισυρόμενος, ἔχων καὶ
τινας σκαπανέας καὶ βιηλάτας
ἐκ τῶν συντελῶν ἀφῆρημένους
(Bidez-Parmentier 203,27
—33).

საც ხოსრომ ამის შესახებ იჩივლა, იუსტინე გზავნის აღმო-
სავლეთის სტრატეგოსს მარკიანეს,
რომელიც მისი ნათესავი იყო, მაგ-
რამ არც ბრძოლისათვის საკმარის
ჯარს აძლევს, არც სხვა, ომისათ-
ვის საჭირო საგზალს. მარკიანე აშ-
კარა საფრთხის ქვეშ და ყველა-
ფრის თავდაყირა დაყენებით მიად-
გა შუამდინარეს; თან მიახანჩა-
ლებდა საკმაოდ ცოტა ჯარს, ისიც
უიარაღოს, ჰყავდა აგრეთვე რამ-
დენიმე მთხრებლი და მეხრე, რომ-
ლებიც წამოყვანილი იყვნენ ქვე-
შევრდომი ადგილებიდან.

ლაზიკა

ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები ლაზეთში.

როგორც წინამდებარე მესამე ტომის, ისე 1934 წელში ჩვენ მიერ გამოქვეყნებული მეორე ტომის ტექსტები შეიცავენ მდიდარ ცნობებს ლაზეთის VI საუკუნის ისტორიისათვის. ბუნებრივია, რომ VI საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსები დიდს ადგილს უთმობენ საზოგადოდ ამიერ-კავკასიის ქვეყნების და კერძოდ ლაზეთის აღწერას, როდესაც ისინი იმდროინდელი ბიზანტიის საგარეო და საშინაო ამბებს ეხებიან.

ცნობილია, რომ ბიზანტიის საშინაო, ეკონომიური და საგარეო პოლიტიკა IV—VI საუკუნეებისა უშუალოდ დაკავშირებულია ირანის, მაშინდელი უძლიერესი სახელმწიფოს, დასავლეთისაკენ ექსპანსიის საკითხებთან. სასანიდთა ირანის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი ხაზი მიმართული იყო იქითკენ, რომ შეესუსტებინა დასავლეთის ძლიერი მეზობელი, ბიზანტია, და ჩამოეცილებინა მისი გავლენის სფეროდან მოსაზღვრე ქვეყნების მნიშვნელოვანი კუთხეები. დიდი არმენია (შემდეგ პერსარმენიად წოდებული) «წინათ რომაელების ხელში იყო—სწერს ისტორიკოსი ევაგრი—, ხოლო როდესაც გორდიანეს მომყოლმა მმართველმა ფილიპემ ის საპარს გადასცა, ეგრეთწოდებული მცირე არმენია რომაელების მიერ იქმნა დაჭერილი, მთელი დანარჩენი ნაწილი კი სპარსელების მიერ» (იხ. ზემოთ, გვ. 299). ასევე ეჭირა ირანს თვალი იბერიისაკენ, რომელიც კარგახანია ბიზანტიის ორიენტაციას მიჰყვებოდა.

ბიზანტიის დასუსტების განხორციელებისა და საკუთარი დოვლათის გაზრდის ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებად ირანის მიერ სამართლიანად იყო მიჩნეული შავი ზღვის სანაპიროებზე ფეხის მოკიდება, ე. ი. ლაზეთის ხელში ჩაგდება. ლაზთა ელჩები ასეთი სიტყვებით უმტკიცებდნენ ხოსროს ლაზეთის ხელში ჩაგდების მნიშვნელობას ირანისათვის: «სპარსელთა ძალას თქვენ შეჰმატებთ უძველეს სამეფოს და მისი საშუალებით თქვენი ჰეგემონიის ღირსება გადიდებული იქნება, ხოლო ჩვენი ქვეყნის გზით რომაელთა ზღვას დაუკავშირდებით: აქ თუ ხომალდებს ააგებ, შეფევე, არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს, რომ ბიზანტიონის პალატს მიაღწიო». გარდა ამისა «თქვენზე იქნება დამოკიდებული, რომ მოსაზღვრე ბარბაროსებმა ყოველ წე-

ლიწადს არბიონ რომაელთა მიწაწყალი... ლაზთა ქვეყანა დღემდე კავკასიის მთების წინააღმდეგ საფარს წარმოადგენდა» (იხ. გეორგია, II ტომი, გვ. 52—53). ასე ესმოდა ლაზეთის მნიშვნელობა ბიზანტია-ირანის ურთიერთობათა კვანძში ბიზანტიელ ისტორიკოსებს, ისევე როგორც ბიზანტიის სახელმწიფო მესვეურთ. ამიტომაც იყო, რომ ბიზანტიის ხელისუფლება ეგოდენ ყურადღებას აქცევდა ლაზეთში (კოლხიდაში) თავისი გავლენის გავრცელებას და მან აღრიდანვე დაიწყო აქ თავისი სამხედრო ხასიათის საქმიანობა: ჯარის ნაწილების მიშველება ლაზებისათვის საჭირო შემთხვევებში, ადგილობრივი სასიმაგრო პუნქტების გამაგრება და სხვა. მით უმეტეს გააძლიერებდა ის ამ თავის საქმიანობას მაშინ, როდესაც მას ირანთან ურთიერთობა უაღრესად გაუმწვავდა. ამ ურთიერთობის გამწვავების ხანა არის VI საუკუნე, სახელდობრ ანასტასი კეისრის (492—518) დროიდან, როდესაც დაიწყო გენერალური ბრძოლა აღმოსავლეთის ორ უძლიერეს სახელმწიფოს—ბიზანტიასა და ირანს შორის.

აქედან ცხადია, თუ რა დიდ ყურადღებას მიაქცევდნ ბიზანტიელები ლაზეთის ეკონომიურად და სტრატეგიულად მნიშვნელოვან პუნქტებს. ასეთ პუნქტებს ბიზანტიელები ამაგრებდნ: ზოგიერთ პატარა დაბებს ქალაქებად აქცევდნ და ავლებდნ მას გარშემო ზღუდეებს; ძველად არსებულ ციხეებს ახალი ნაგებობით ამაგრებდნ; ზოგიერთ ადგილას ახალ საფარებსაც აგებდნ. ლაზეთში მომხდარი საომარი ოპერაციების აღმწერი ბიზანტიელი ისტორიკოსები დაწვრილებით ეხებიან ამ პუნქტებს და ჩვენი კრებულის II და III ტომში მოთავსებული მასალები საკმაოდ მდიდარს ცნობებს იძლევიან მათ შესახებ. მართალია, საქართველოს სიძველეთა მკვლევარნი (დიუბუა, ბროსე, დ. ბაქრაძე და სხვები), როგორც ეს ჩვენ მიერ ზემოთ თავთავის ადგილას არის მოხსენებული, ეხებოდნ ზოგიერთ ამ პუნქტებს, მაგრამ რამდენადაც ამას თან არ სდევდა თვით ბიზანტიელი ისტორიკოსთა მიერ მოცემული ცნობების დაწვრილებითი შესწავლა, ამდენად მათ შენიშვნებს გაკვრითი ხასიათი ჰქონდა. გარდა ამისა ადგილობრივ დაწვრილებითს კვლევას ამ ძველ პუნქტებში გადარჩენილი ნაშთებისას აღნიშნული მკვლევარნი არ შესდგომიან და ამიტომ გასაკვირველი არ არის, რომ ზოგიერთი ამ პუნქტის ლოკალიზაციაც მართებული არ გამოდიოდა. გამონაკლისს წარმოადგენენ მხოლოდ არქეოპოლის-ნოქალაქევის სიძველეები, რომელთა მნიშვნელობას სათანადო ყურადღება მიაქცია 1929—1931 წლებში სსსრ განათლების სახალხო კომისარიატმა: უკანასკნელის ინიცია-

ტივითა და სახსრებით დაწყებულ იქმნა საფუძვლიანი არქეოლოგიური გათხრა არქეოპოლისისა 1930—1931 წლის ზამთარში; ხოლო გათხრების წინ 1929 წელში პროფ. გ. ჩუბინაშვილმა შეისწავლა არქეოპოლისის ზოგიერთი ნაშთები და კიდევ დაბეჭდა სათანადო გამოკვლევა („К вопросу о Нокалакеви: ტფ. უნივ. მოამბე, ტ. XI, 118—138).

როდესაც ჩვენ შევეუდექით ბიზანტიელი ისტორიკოსების ტექსტების დამუშავებას გამოსაცემად, ცხადია, დამუშავების ერთ-ერთ მუხლად შევიტანეთ შეძლებისდა გვარად იმ პუნქტების გარკვევა, რომლებიც ამ ტექსტებში გვხვდებოდა. ამ მიზნით ჩვენ ვაწყობდით ექსპედიციებს იმ ადგილებში, რომლებშიაც ბიზანტიელ ისტორიკოსთა მიერ მოხსენებული პუნქტები იყო საძებარი. ასე, 1932 წლის აგვისტოში დოც. ნ. ბერძენიშვილთან და დოც. ს. ჯანაშიასთან ერთად ჩვენ მონიჭილეობა მივიღეთ საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მიერ მოწყობილ ექსპედიციაში ზემო იმერეთში, რომლის დროს მოხილულ იქმნა შორაპანი, სკანდე და „ტელეფისი“, ხოლო 1935 წლის ზაფხულის თვეებში სახელმწიფო უნივერსიტეტის საშუალო საუკუნეების ისტორიის კათედრის შუამდგომლობით უნივერსიტეტის რექტორატმა გაიღო თანხები დასავლეთ საქართველოში არსებული ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეების წინასწარ შესასწავლად და ჩვენ დაგვავალა ამ საქმეშაოს ჩატარება. ამ ექსპედიციის მიზანი იყო დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე დაცულ ბიზანტიური ეპოქის ძველთა ნაშთები აგვეჩუხა, გაგვეზომა, ფოტოგრაფიულად გადაგვეღო და გეოდეზიურად აგვეგეგმა. ამ გეგმით ჩვენ მიერ მოხილულ იქმნა შემდეგი პუნქტები:

- 1) შორაპანი, ჯუღელის რაიონში;
- 2) სკანდე, ჩხარის რაიონში;
- 3) ვარდციხე („როდოპოლისი“), ბაღდათის რაიონში;
- 4) ტოლები („ტელეფისი“), სამტრედიის რაიონში;
- 5) ისულა („ნესოსი“), ცხაკაიას რაიონში;
- 6) ნოქალაქევი („არქეოპოლისი“), ცხაკაიას რაიონში;
- 7) ციხისძირი, აჭარაში.

ყველა ამ პუნქტში რამდენჯერმე მოგვიხდა ჩასვლა. განსაკუთრებით პირველ ოთხში, სადაც ჩვენი დავალებით ძეგლების აგეგმვალე მუშაობდა გეოდეზისტი ევგ. კუჭუხიძე. ექსპედიციაში ჩვენ გარდა მონაწილეობას ღებულობდენ პროფ. აკაკი შანიძე (ტოლებში), დოც. გიორგი გოზალიშვილი (ნოქალაქევი).

ფოტოგრაფიულ სურათებს ვიღებდით ჩვენ, ხოლო ტფილისში გვიბეჭდავდნენ სახ. უნივ. ფოტოგრაფი ი. ფურცელაძე და მეტეხის მუზეუმის ფოტოგრაფი ვ. თულაშვილი.

ამ მოკლე წინასწარ მიმოხილვაში ჩვენ გვინდა წარმოუდგინოთ მკითხველს ამ ექსპედიციების დროს მოპოვებული შედეგები და აგრეთვე შევაჯამოთ ის ცალკეული ცნობები, რომლებიც ჩვენ მიერ შენიშვნების სახითაა ჩართული II და III ტომის სათანადო ადგილებში.

1. შორაპანი.

ბიზანტიელი ისტორიკოსები, როდესაც შათ ლაპარაკი აქვთ ბიზანტია-ირანის ურთიერთობაზე, პირველ რიგში იხსენიებენ ორ ციხეს, შორაპანსა და სკანდეს, რომლებიც მდებარეობდნენ იბერიისა და ლაზეთის საზღვარზე (პროკოპი II, 29: «სკანდა და სარაპანი იბერიის საზღვრებისაკენ»; პროკოპი VIII, 13: «ლაზთა ორი ციხეა ზედ იბერიის საზღვრებთან, სკანდა და სარაპანი». იხ. გეორგიკა II, 72—73, 155). იბერიის მხრით საზღვრების გამაგრება ნიშნავდა შორაპანისა და სკანდის გამაგრებას. ვის ხელშიც იყო შორაპანი და სკანდე, მისთვის უზრუნველყოფილი იყო ლაზეთის თითქმის მთელი აღმოსავლეთი ნახევარი. როდესაც ირანელებმა 551 წელს შორაპანი და სკანდე დაიბრუნეს და იქ სიმაგრეები აღადგინეს, ლაზეტმა იმედი დაჰკარგეს როდოპოლისის (ვარდციხის) შენარჩუნებისა და მიწასთან გაასწორეს. ის, რომ მტერს ხელში არ ჩავარდნოდა კიდევ ერთი გამაგრებული პუნქტი, და თავდასაცავად ბიზანტიელებთან ერთად ცხენისწყლისა და რიონის შესართავთან, ტელეფისში, გამაგრდნენ (გეორგიკა II, 156). ლაზეთის ამ ორი სიმაგრის დაბრუნება ნიშნავდა მთელი აღმოსავლეთი ლაზეთის დაბრუნებას: 532 წლის ზაფით ბიზანტიამ მისცა ირანს პერსარმენიის საზღვარზე არსებული სიმაგრეები, ხოლო ირანმა აღიარა ბიზანტიის უფლებები ლაზეთზე, რაც გამოიხატა იმაში, რომ—როგორც პროკოპი ამბობს (I, 22)—მისცეს «სპარსელებმა რომაელებს ლაზიკის სიმაგრეები» (გეორგიკა II, 33), იგულისხმება შორაპანი და სკანდე. ხოსრო მეფეც 562 წელს წარმოებული საზავო მოლაპარაკების დროს პეტრე პატრიკიოსს ეუბნება: «როდესაც მე დავიჭირე სკანდები, სარაპა და ლაზიკე...»-ო (გეორგიკა III, 222).

ყველაზე ადრინდელი ცნობა შორაპანის შესახებ ეკუთვნის გეო-

გრაფოს სტრაბონს, რომლის მიხედვითაც შორაპნის ციხის გავლით (*ἐκ Σαραπασῶν, φρουρῆς Κελχαιῶν*: ed. Meineke II, 702) შეხვალ იბერიაში. სტრაბონის შემდეგ VI საუკუნემდე მის შესახებ არავითარი ცნობა არ ჩანს ბერძნულ წყაროებში (ან იქნებ პტოლემეს „გეოგრაფიის“ V, 9,6 მოხსენებული ქალაქი *Σαράπη*, რომელიც 160 სტადიონითაა დაშორებული თაზისის შესართავს [RE AI, 2390] წარმოადგენდეს *Σαράπια*-ს შერყენილ სახეს), VI საუკუნეში კი, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, ის ისტორიკოსების ყურადღების ცენტრშია. იუსტინიანე თავის „ნოველაში“ და პროკოპი მას უწოდებენ *Σαραπασίν* acc. *Σαραπασίν*, ხოლო მენანდრე—*Σάραπια*.

პროკოპის ცნობით შორაპანი მდებარეობდა მკაცრსა და მეტად ძნელსავალ ადგილას და ძნელად თუ მიუღებოდა იმას კაცი. ის ლაზებს ძველად აუგიათ დიდი გაჭირებით, რადგან იქ საზრდო სრულიად არაფერი მოდის და მშენებელთ ზურგით უხდებოდათ იქ სურსათის მიტანა. 550 წლის მახლობელ ხანებში ის დანგრეული ყოფილა, იქ წარმოებული საომარი ოპერაციების გამო, და ირანელ სარდალს მერმეროეს განუახლებია (გეორგიკა II, 171).

შორაპნის ციხის ნანგრევები დაცულია დღესაც, სოფელ შორაპანში (ჯუღელის ჩაიონში). ციხე მდებარეობს 100 მეტრის სიმაღლის გორაკზე, სადგურ შორაპნის მახლობლად (სადგურს დაშორებულია სულ ორასიოდე მეტრის მანძილზე). დასავლეთით მას ჩამოყლის მდ. ყვირილა, ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთით (ასიოდე მეტრის მოშორებით) მდ. ძირულა. ის გორაკი, რომელზედაც ციხეა აგებული, გაუჭრიათ ბაქო-ბათომის რკინისგზის გაყვანის დროს. როგორც ციხის გეგმიდან ჩანს, რკინის გზის ლიანდაგი გადის ციხის ზედ სამხრეთის კედლის ძირში.

კედლებით შემოზღუდული ფართობი ციხისა უდრის 5650 მ². ზედაპირი მაღლდება სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ. ჩრდილოეთის შემადლებულ ადგილას დაცულია ერთი მასიური ნაგებობის ნაშთი, რომელიც მთავარ საზვერავე ციტადელს უნდა წარმოადგენდეს. საზვერავის დანიშნულება უნდა ჰქონოდა იმ ნაგებობასაც, რომლის აგურწყობიანი ნაშთი მოჩანს აღმოსავლეთის კედელთან: ეს უნდა ყოფილიყო კოშკი, რომელიც ციხეს იბერიის მხრით სდარაჯობდა.

დღეს დაცული ნანგრევები შორაპნის ციხისა შეიცავენ სხვადასხვა ხანის ნაგებობას. აქ არის ნაშთები აშკარა გვიანი ხანის კედლებისა, რომლებიც რიყის ქვისა და კირქვისაგან ყოფილა აშენებული. ასეთია დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კედლები, რომელთა დღევანდელი სიმაღლე ოთხ მეტრს აღწევს (სურ. 1).

კედელთა ნაშთებს შორის ჩვენს ყურადღებას ბჰყრობს სამხრეთ-აღმოსავლეთი კედლის ძირა ნაწილი (ორი მეტრის სიმაღლეზე). ეს ნაწილი მთლიანად აგებულია ოთხკუთხი თლილი ქვებისაგან, რომელთაც შუაში დატანებული აქვს მთელი ზოლი აგურის ნაგებობისა; აგური კვადრატულია, სიგრძე-სიგანე 34 cm, სისქე 3,8 cm (ზოგან 3,5 cm.). აგურიანი წყებები შეერთებულია დულაბის სქელი (2—3 cm) ფენით. ასეთი სისტემური აგურ-კვადრული ნაგებობა შორაპნის ციხის სამხრეთ-აღმოსავლეთის კედლის მთელ სიგრძეზე ჩანს დღეს, როგორც გარედან ისე შიგნიდან (სურ. 2). ასეთი ნაგებობა იცის რომაულმა არქიტექტურამ იმპერიის პერიოდისა და შემდეგ ბიზანტიამაც IV—VI საუკუნეებში. აღნიშნულია, რომ რომის იმპერიის დასავლეთ ნაწილში უმთავრესად იხმარებოდა აგური ოთხკუთხი, ე. წ. ლიდიური (ზომა: სიგრძე 44 cm, სიგანე 30 cm), ხოლო საბერძნეთში ხმარობდნ უმთავრესად კვადრატულს, 30—36 cm სიგრძე-სიგანით (Cagnat et Chapot, Les monuments. Paris 1910, გვ. 12—14).

რომ ასეთი აგურ-კვადრული ნაგებობა შემთხვევითი არ არის და რომ ის უკავშირდება ბიზანტიური ხანის (IV—VI საუკ.) სასიმაგრო არქიტექტურის ტექნიკას, ამას ადასტურებს ის გარემოება, რომ ასეთი ნაგებობის ნაშთები გვხვდება—როგორც ეს ქვემოთ თავთავის ადგილას იქნება მითითებული—ყველა იმ ციხის კედლებში, რომლებიც VI საუკუნის საომარ ოპერაციებთან არიან დაკავშირებული ლაზეთის ტერიტორიაზე (სკანდეში, როდოპოლისში, ტელეფისში, არქეოპოლისში). კერძოდ, შორაპნის ციხის სამხრეთ-აღმოსავლეთი კედლის სიძველეს (რომ ის ბიზანტიური ხანის, V—VI საუკ. კედლის ნაშთია) მოწმობს კიდევ ერთი გარემოება: ეს კედელი ორმაგია, ე. ი. ერთრ წყება მეორეზეა მიდგმული, მაგრამ დაშორებულია მას რაღაც მანძილით, 1—2 სანტიმეტრით, რაც მტკიცდება იმით, რომ შიგნითა ნაწილი ამ ორმაგი კედლისა არ ატარებს შემაერთებელი კირის ნიშნებს. მართალია, ჯერჯერობით არ გვაქვს გარკვეული, თუ რა მოსაზრებით კეთდებოდა ასეთი ორმაგი კედელი, მაგრამ აღსანიშნავია ის, რომ ასევეა აგებული ორმაგი კედელი ამავე V—VI საუკ. ციხისა ციხისძირში, როგორც ეს 1934 წლის შემოდგომაზე ტფ. უნივ. ისტორიის კაბინეთის სხდომაზე წაკითხულ მოხსენებაში აღნიშნული იყო პროფ. ს. ჯანაშიას მიერ.

ამავე ეპოქისა უნდა იყოს იმ „კოშკის“ ნაშთი აღმოსავლეთის კედელთან, რომელიც ზემოთ მოვიხსენიეთ. აქაც ემჩნევა ნაშთი კედლის აგურიანი წყობისა, რომლის აგურები იმავე მოყვანილობისა და ზომისაჲ (34×34×3,7). ეს აგურიანი წყობა „კოშკისა“ იმავე სიმა-

ღლებზეა დაცული, როგორც აგურიანი წყობა სამხრეთ-აღმოსავლეთის კედლისა (სურ. 3).

შორაპნის ციხეში გვხვდება ამავე ხანის სხვა ციხეებისთვისაც დამახასიათებელი გვირაბი. ის შედარებით ცუდად არის შენახული: იწყება დასავლეთის კედელთან და მიიმართება ჩრდ.-დასავლეთით მდინარე ყვირილასაკენ, მისი სიგრძე უდრის 60 მეტრს; დასაწყისში 17 მეტრის მანძილზე გვირაბის კედლები დაცულია, ხოლო შემდეგ მხოლოდ საძირკველი და მოისინჯება.

2. სკანდე.

სკანდის ციხე მდებარეობს ჩხარის რაიონში იმავე სახელწოდების სოფელში, 10 კილომეტრის მოშორებით ჩხარიდან, აღმოსავლეთით. თვით ციხე აგებულია სოფლის ნაპირას მაღალსა და მეტად დაქანებულ-ფერდობებიან გორაზე (დაახლ. 120 მ.), ორ ღელეს შუა, რომელთაგან ერთს ადვილობრივი მცოჭრებლები გვირაბის ღელეს, მეორეს — ბერიწყაროს ღელეს უწოდებენ. ციხის ნაგებობებს უჭირავთ ფართობი 7000² (ამ ფართობის გარეთ რჩება გვირაბი). ციხის ნაგებობათაგან დღეს დაცული ჩანს ცენტრალური ნაგებობის აღმოსავლეთი კედელი (სურ. 4) და მის შიგნით სვეტებ-თალებიანი შენობის ნაშთები. ამ ცენტრალურ ნაგებობას სამხრეთით უკავშირდება ზღუდე, რომლის საძირკვლები ჩანს მხოლოდ ერთ ნაწილში, მაგრამ ცხადია, რომ ეს ზღუდე უნდა გრძელდებოდეს ვიდრე დასავლეთის იმ კოშკამდე, საიდანაც იწყება გვირაბი.

თავისი სიდიადით თვალში ეცემა მნახველს შიგნითა სვეტებიანი შენობის ნაშთები. ამ, თლილი ქვებისაგან აგებული, სვეტების კედლების სისქე უდრის 160—190 cm, ხოლო თალების საყრდენი კაპიტელის სიგრძე 243 cm, განი 146 cm. თალებში შეზნეპილი თლილი ლოდების სიგრძე უდრის 115 cm, განი 68 cm (სურ. 5 და 6). ერთ-ერთი თაღის თლილ ქვაზეა ხუთ სტრიქონიანი ქართული წარწერა ამოჭრილი, მხედრული, რომელიც ძნელად იკითხება (ყოველ შემთხვევაში ვიძლევიტ აქვე მისი, ქალაქზე გადმოსახული, პირის სურათს [№ 7]: მეოთხე სტრიქონში თითქოს იკითხება „ვინც“, მეხუთეში — „გიბრძნება“).

აღმოსავლეთის მხარეზე დაცული ზღუდის ნაწილის ძირა კედელში, რომელიც მთლიანად დაფარული იყო ბუჩქნარით, აღმოჩნდა ჩვენის აზრით, ძველი ნაგებობის ნაშთი; სახელდობრ, აგურიანი წყობა, ჩატანებული თლილ კვადრებს შუა. ის ძალიან დაზიანებუ-

ლია, აგურები, ხელს რომ შეახებ მათ, იფშვნება; მაგრამ ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ ეს შემთხვევით მოხვედრილი აგურები კი არ არის, არამედ სისტემურად, შორაპნის კედლის მსგავსად, გაწყობილი ზოლია (სურ. 8).

გვირაბი სკანდეს ციხეს დასავლეთით ჩაუდის. ის იწყება ციხის ზღუდის დასავლეთ კედელთან აგებული კოშკის ძირში და ჩადის ხევის ღელეში, ანუ, როგორც ადგილობრივი მცხოვრებლები ეძახიან „გვირაბის ღელეში“. გვირაბის კედლები დაცულია, ხოლო დღეს-დღეობით მათ შუა მანძილი ამოვსებულია მიწით, ასე რომ არაფრის თქმა არ შეიძლება მათი ნაგებობის ხასიათის შესახებ. დაცულია გვირაბის თალიანი პირი ხევის ღელესთან (სურ. 9). ჩვენ ყურადღებას იპყრობს მისი აგურიანი წყობა. აგურები იმავე მოყვანილობისაა, როგორც შორაპნის ციხის აგურები და ამავე სკანდეს ციხის ზემოთ მოხსენებული აღმოსავლეთის კედლის ძირა ნაწილის აგურები: სიგრძე-სიგანე 34 cm, სისქე 4 cm. აგურებს შუა ღულაბის სისქეა 4 cm. ზოგ ადგილას აგურის მაგიერ იმავე სისქის ქვაა (ე. წ. „ჩიხორის ქვა“). გვირაბი გადმოხურულია თალით, ხოლო შიგნით ამოვსებულია მიწით: გადმოხურული ნაწილი გვირაბისა გრძელდება 8 მეტრის მანძილზე, შემდეგ კი კამარა აღარ არის, გადმონგრეულა. გვირაბის კედლებს შუა მანძილი უდრის 200 cm, გვირაბის კედლის სისქე—70 cm. მთელი გვირაბი ღელედან კოშკამდე—64 მეტრია.

კოშკი, რომლიდანაც იწყება გვირაბი და რომელსაც უერთდებოდა გარეზღუდის დასავლეთი კედელი, პერანგით იყო შემოსილი. საფიქრებელია, რომ პერანგი იყო თლილი ქვებისა და აგურისა. ძირა კვადრები დღესაც არის ალაგ-ალაგ. აქედან გადავარდნილი უნდა იყოს ერთი თლილი ქვა, რომელიც ჩვენ გვირაბის ღელეში ვნახეთ (47 cm × 44 cm × 23 cm). აგური აღარ არის, იმიტომ რომ ის ფქნი, ცადაც—შორაპნის, ვარდციხის და სხვათა ანალოგიით—პერანგის აგურიანი წყობაა მოსალოდნელი, მთლიანად ჩამოტეხილია. მაგრამ აგურის ნამტვრევები ამ კოშკთან მრავლად ყრია.

აღმოსავლეთის ძირა კედლის აგურიანი წყობა, აგურით მოპირული გვირაბი და კოშკის კვადრ-[აგურ]ებიანი პერანგი, ჩვენის აზრით, მიგვითითებენ იმავე ხანაზე, რომელსაც შორაპნის სამხრეთ-აღმოსავლეთი კედლის ძირა ნაწილი ეკუთვნის.

3. როდოპოლისი.

როდოპოლისის (Ροδόπηλις) პირველად VI საუკუნის ძეგლები იხსენიებენ. 535 წლის ნოველა იუსტინიანე კეისრისა მას არქეო-

პოლისის გვერდით იხსენიებს როგორც უდიდესსა და ძველ სიმაგრეს (იხ. გეორგიკა II, 198), ხოლო პროკოპის სიტყვით როდოპოლისი და მოხირისი «ყველაზე შესანიშნავი ქალაქები» არიან (იქვე, გვ. 73). ის დაბლობში მდებარეობს, კარგად გამაგრებულია და მდიდარიც და ამიტომ, როდესაც მისი შენარჩუნების იმედი აღარ აქვთ ლაზებს, ისინი მას «მიწასთან ასწორებენ», რომ ირანელებმა არ ისარგებლნ იმით (გვ. 156). მისი დაკარგვის შემდეგ ლაზ-ბიზანტიელები ელოდებიან მოხერხებულ შემთხვევას, რომ კვლავ უკან დაიბრუნონ. და, აი, როდესაც 555 წელს ბიზანტიელებმა ფოთის ბრძოლაში სასტიკად დაამარცხეს ირანელები, რომელთაც ისევ დაიხიეს თავისი ძველი საზღვრებისაკენ მუხირისსა და ქუთაისში, ბიზანტიელმა სარდალმა იუსტინემ ორიათასი ცხენოსანი გაგზავნა ნესოსიდან და უკან დაიბრუნა როდოპოლისი (იხ. ზემოთ, გვ. 158—160 და შენიშვნები იქვე).

გარდა ამისა, როდოპოლისი იმ თავითვე ერთი იმ ოთხი სავისკოპოზო ცენტრთაგანია, რომლებიც დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობდა. კონსტანტინოპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეპარქიათა შორის ეკთეზისებში იხსენიება ლაზეთის ეპარქია, რომლის მიტროპოლიტს ფოთში აქვს რეზიდენცია (*ἐπαρχία Λαζική, ὁ τῶν Φάσιδος*. იხ. *Georgii Cyprii Descriptio orbis Romani* ed. H. Gelzer, Lp. 1890, გვ. 3), ხოლო ფოთის მიტროპოლიტის ქვემდებარე ეპისკოპოზებად იხსენიება ოთხი: ὁ Ῥοδικός, ὁ τῆς Ἀβισσηγῶν, ὁ Περσῶν, ὁ τῆς Ζυγαγῆων (იხ. იქვე გვ. 24).

სად უნდა ვეძიოთ როდოპოლისი? სრულიად ბუნებრივია, რომ ჰქვენ ამ ქალაქის ბერძნული სახელწოდება მივიჩნიოთ ერთ-ერთი ადგილობრივი სახელწოდების თარგმანად: ბერძენ-ბიზანტიელთა პრაქტიკაში ადგილობრივ გეოგრაფიულ სახელწოდებათა თარგმნა იშვიათი მოვლენა არაა („ჰიპპოს“ — ცხენისწყალი, „ბოას“ — ყვირილა, „ნესოს“ — ისულა, *insula* და სხვ.). Ῥοδικός კი ქართულად ნიშნავს „ვარდის ქალაქს“ ან „ვარდის ციხეს“ და, ალბათ, ამ ქართული სახელწოდების შესატყვისი ერთ-ერთი ლაზური სიტყვით იყო აღნიშნული ამ ქალაქის ადგილობრივი სახელი. აკადემიკოსი ბროსე (*Additions* 103) შესაძლებლად თვლის როდოპოლისს უდრიდეს იმერეთის ერთ-ერთი შემდეგი ადგილი: ვარდციხე (ვარციხე, ვარდისციხე) ხანისწყლის შესართავთან; ვარდისგორა, რომელიც მდებარეობს ჩოლაბურის შესართავზე, ძუსაზე; ვარძია, მდ. ძირულას სამხრეთის შესართავზე, და ვარდუკაძე (!). ამათგან პირველი

ორის გაიგივებას როდოპოლისთან ხელს უშლის, ბროსეს აზრით, ის, რომ იბერიის საზღვარს ისინი დაშორებული არიან (ბიზანტიელი ისტორიკოსის მოთხრობით კი როდოპოლისი «ყველაზე უწინარეს ხვდებოდა გზაზე იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულთ»), თუმცა ეს პუნქტები მას უფრო მნიშვნელოვნად მიაჩნია, განსაკუთრებით ვარდციხე. აკადემიკოს ბროსეს საბოლოო დასკვნა არ გამოაქვს.

ჩვენ ამ საკითხის კვლევის დროს ყურადღება შევაჩერეთ ორ პუნქტზე, ვარდციხეზე და ვარდიგორაზე, რადგან ასეთი სახელწოდება შეიცავს უშუალო მითითებას „ვარდზე“ (ρῶδον). მაგრამ ვარდიგორა (ჩხარის რაიონში) გარდა იმისა, რომ არავითარ ნაშთებს არ შეიცავს, რომ იქ ძველი მნაშვნელოვანი ციხის არსებობაზე მიგვითითებდეს, გეოგრაფიულადაც დაშორებულია იმ ადგილებს, რომლებშიაც როდოპოლისია საძებარი. ვარდიგორა მდებარეობს სკანდეს აღმოსავლეთით, ხოლო როდესაც ბიზანტიელი ისტორიკოსი ლაპარაკობს, რომ «როდოპოლისი... ყველაზე უწინარეს ხვდებოდა გზაზე იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულთ» (გეორგიკა II, 156), ის ჰგულისხმობს იმ ვითარებას, როდესაც იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულს უკვე აუღია სასიწყარო ხაზი. შორაპანი—სკანდე, ასე რომ როდოპოლისი ამ ხაზის დასავლეთით არის საძებარი. ამიტომ ჩვენ მთავარი ყურადღება მივაქციეთ ვარდციხეს.

ვარდციხე მდებარეობს ბაღდათის რაიონში, ქუთაისს დაშორებულია სამხრეთით 12 კილომეტრის მანძილზე, სადაც გაშენებულია დასავლეთ საქართველოს ერთი უდიდესი მეურნეობათაგანი, ვარდციხის საბჭოთა მეურნეობა. თვით დასახლებული პუნქტი, სოფელი ვარდციხე, ორი კილომეტრით არის დაშორებული საბჭოთა მეურნეობას და ამ უკანასკნელის დასავლეთით მდებარეობს ხანისწყლის შესართავთან. ხანისწყლის ნაპირიდან იწყება შეღმართი, დაახლ. ოცი მეტრის სიმაღლეზე და აქ გაშლილ ვაკეზე გაშენებულია დღევანდელი სოფელი. სოფლის განაპირას, იქ, სადაც ხანისწყალი ერთვია ყვირილას და ეს უკანასკნელი—რიონს, დაცულია ციხის ნანგრევები (იხ. გეგმა). ციხის შემოზღუდული ფართობი უდრის 30.000 მ². ზღუდის საძირკველი მოისინჯება მთლიანად, ხოლო კედლები დაცულია ძბროლად სამხ. აღმოსავლეთ—სამხ.-დასავლეთ სექტორში. დღეს დაცული კედლები სხვადასხვა ეპოქის ნახელარია. ასე, სამხრეთის კედელს აშკარად ეტყობა ნაკერის ზოლი, ნიშანი მერმინდელი დაშენებისა (სურ. 10). კედლები აგებულია რიყის ქვისა და კირქვისაგან და მათი სისქე უდრის 285—300 სმ. სამხრეთ-აღმოსავლეთის კედელთან მიდგმულია ერთი შენობა, რომლის განია 565 სმ.

(სიგრძეზე შენობა დანგრეულია; საძირკვლის მოკვლევა კი მიყრილი მიწისა და ამოსული ჯაგნარის გამო შეუძლებელი იყო). ამ მიდგმულ შენობაში, შიგნით, ჯაგნარის გაკაფვის შემდეგ, გამოჩნდა კედლების ნაშთი, რომელსაც შუაში აგურიანი წყობა აქვს. აგური ყველა სამივე კედელს გასდევს ოთხ წყებად. აგური კვადრატულია, სიგრძე-სიგანე 31,5 cm, სისქე 4,5 cm, წყებებს შუა დულაბი ამავე სისქისაა (სურ. 11). სურათი ისეთივეა, როგორც ანალოგიურ კედლებზე შორაპნისა და სხვათა.

ზღუდის შიგნით დაცულია რამდენიმე წვრილი შენობის კედელთა ნაშთები, მაგრამ მათი გამოკვლევა მხოლოდ სათანადო არქეოლოგიური გათხრების შემდეგ იქნება შესაძლებელი.

4. ტელეფისი.

ტელეფისი (Τήλεφισ) ცნობილია 553 წლის ომით, 552 წელს ირანელებმა დაამთავრეს საომარი ოპერაციები ლაზეთში იმით, რომ მუხირისის აღებით საბოლოოდ მომაგრდნენ ლაზეთის აღმოსავლეთ ნახევარში (იბერიიდან ცხენისწყლამდე). მაგრამ მათ აწუხებდა ის გარემოება, რომ ერთ ადგილას, ტელეფისში, ბიზანტიელი სარდალი მარტინე ჩამჯდარიყო მისი ხელქვეითი ჯარითურთ. აქედან უნდოდათ ირანელებს გაეძევიანათ ბიზანტიელები.

სახელწოდება „ტელეფისი“ იმდენად წააგავს ჩხარის რაიონში დღესაც არსებულ ტელეფას სახელწოდებას, რომ ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრდა აზრი ამ ორი პუნქტის იგივეობის შესახებ (იხ. Brosset, Additions 104; ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს საისტორიო რუკა). პროკოპისა და აგათიას თხზულებებში ტელეფისის შესახებ მოცემული ცნობებს ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ (იხ. ზემოთ გვ. 38—41, შენიშვნები) მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ტელეფისი არ შეიძლება ვიგულისხმოთ ჩხარის რაიონში, სადაც დღესაც არსებობს სოფ. ტელეფა, შემდეგი მოსაზრებების გამო:

1) ტელეფისი მდებარეობდა, აგათიას ცნობების მიხედვით, ძნელსაველ მთიანს, კლდიანს, ნაპრალებიან ადგილას (იხ. ზემოთ გვ. 31); — ტელეფა კი მდებარეობს დავაკებულ ადგილას, არც ნაპრალები, არც ციცაბო კლდეები იქ არ არის;

2) ტელეფისიდან ირანელების მიერ გაგდებული ბიზანტიელები გაიქცნენ ნესოსისაკენ, სადაც მათი ბანაკი იყო, ხოლო ნესოსი, აგათიას ცნობით, ხუთი ფარსანგით (25—27 კილომეტრით) იყო დაშო-

რებული ტელეფისს; ისიც რომ არ ვივარაუდოთ, რომ ჩხარის ტელეფიდან ნესოსისაკენ ასე ადვილად ვერ გაიქცეოდნენ ბიზანტიელები, რადგან გზად ირანელების მიერ დაკავებული მუხირისი უნდა გაევილოთ—ჩხარის ტელეფიდან ნესოსამდე 80 კილომეტრზე მეტია; დასასრულ,

3) საომარი ოპერაციების მსვლელობა, რომელიც აღწერილია ამ დროისათვის პროკოპისა და აგათიას მიერ აუცილებლად ჰგულისხმობს იმას, რომ ტელეფისი არ შეიძლება მდებარეობდეს ლაზეთის აღმოსავლეთ ნაწილში, ცხენისწყლის აღმოსავლეთით, ვინაიდან ამ დროს ლაზეთის ეს ნაწილი მთლიანად ირანელებს უჭირავთ უკვე. ის უნდა მდებარეობდეს ლაზეთის დასავლეთისა და აღმოსავლეთ ნაწილების საზღვარზე, ცხენისწყლის შესართავის მიდამოებში.

ასეთი დასკვნა აუცილებელი იყო თანამედროვე, VI საუკუნის, ისტორიკოსების პროკოპი კეისარიელისა და აგათია სქოლოსტიკოსის შესწავლის საფუძველზე. ამ საკითხზე საქ. ისტორიის კაბინეტში ჩვენ მიერ წაკითხული მოხსენების გარშემო გამართული საუბრის დროს პროფ. აკ. შანიძემ მიგვითითა იმაზე, რომ სწორედ იმ მიდამოებში, რომლებიც ჩვენ რუკაზე შემოვხაზეთ ტელეფისისათვის, არის სოფელი ტოლები, სადაც ნაციხვარი მოიპოვება. ამიტომ 1935 წლის ზაფხულში გავემგზავრეთ ტოლებში ადგილობრივ ნაციხვარის დასათვალიერებლად.

სოფ. ტოლები მდებარეობს გურიაში, დღევანდელი ადმინისტრაციული დარაიონებით ის შედის სამტრედიის რაიონის საჯავახოს სასოფლო საბჭოში; მდებარეობს მდინარე ხეისწყლის ნაპირებზე, სადგურ საჯავახოდან სამხრეთ-დასავლეთით ჩოხატაურის გზით, სოფ. ნოლას (5—6 კმ) მახლობლად, უკანასკნელისაგან 1—1½ კილომეტრის მანძილზე მოშორებით ჩრდილო-დასავლეთით. სოფ. ტოლებიდან მიდის ვიწრო ბილიკი ნაციხვარისაკენ, რომელიც მალა მთაზე მდებარეობს. ეს მთა დღეს მოტიტვლებულია, ფერდობი საკმაოდ ციცაბო აქვს. ასვლა ამ ნაციხვარზე შეიძლება მხოლოდ სოფ. ტოლების მხრით ე. ი. სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან, ხოლო მეორე (ჩრდილოეთის) მხრით, რიონისაკენ, მთის ფერდობი კლდიან-ნაპრალიანია, ასე რომ იქიდან ასვლა დიდ სიძნელესთან იქნება დაკავშირებული.

იმ მთის პირდაპირ, რომელზედაც ციხეა, მეორე მთაა (მორეშავს ეძახიან); ამ თა შუა აქვს კალაპოტი გაკეთებული ხეისწყალს, რომელიც ჯერ ამ ორ მთას შუა მიმდინარეობს (ციხიდან დახლ. 1/2—3/4 კმ მანძილზე) ხოლო შემდეგ 1—1½ კმ მანძილზე უმთო

ადგილით და ისე ერთვის რიონს, ასე რომ რიონი ციხიდან მოჩანს ჩრდილოეთით, დახლ. 2 კმ. მანძილზე (სურ. 12). ჩვენ რიონის ნაპირები არ დაგვიტოვალა, მაგრამ ციხიდან თვალის მიმოვლბაც კი აფიქრებინებს ადამიანს, რომ რიონს იმ მთების ძირში უნდა ჰქონოდა კალაპოტი, რომლებიც ხეისწყლის ხევსა ჰქმნიან. ადგილობრივად გვითხრეს, რომ რიონის ეხლანდელი კალაპოტი ამ მიდამოებში ახალია, რომ ის წინათ უფრო სამხრეთით იყო და ამის საბუთად დამისახელეს ერთი დასახლებული პუნქტი (კორეისუბანი), რომელშიაც მეგრული მოსახლეობაა და რომელიც წინათ რიონის ჩდილოეთით უნდა ყოფილიყო და არა სამხრეთით, როგორც ეხლაა.

ციხიდანვე, ჩრდილო-აღმოსავლეთით, მოჩანს ცხენისწყალი, რომლის შესართავი დღეს 3 კმ. იქნება დაშორებული ტოლების ციხეს, მაგრამ თუ რიონის კალაპოტის ისტორია ისეთია, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, მაშინ ეს მანძილი, რასაკვირველია, შემცირდება.

ამრიგად, ტოლების ციხე ზედ დაჰყურებს რიონს, ცხენისწყლის შესართავს, ე. ი. იმ ადგილს, სადაც 552 წელს იყო საზღვარი ბიზანტიელთა და ირანელთა. დაჰყურებს ის იმ გზას, რომლითაც შეიძლოა გავლა მტრის ჯარს და შემდეგ კიდევაც გაიარა. რიონის ნაპირებზე მნიშვნელოვანი სტრატეგიული პუნქტები ბიზანტიელებს გამაგრებული ჰქონდათ: ყვირილის შესართავთან—როდოპოლისი, ცხენისწყლის შესართავთან—ტელეფის||ტოლები, აბაშა-ტეხურის შესართავთან—ნესოსი. აი, ამ პუნქტებს უმიზნებდნ ირანელები, რომ გზა ფოთისაკენ თავისუფალი ჰქონოდათ. როდოპოლისი უკვე აღებული ჰქონდათ ირანელებს და ეხლა, 553 წელს, მოადგნენ ტოლებს. მოადგნენ უნდა ვიფიქროთ იმ გზით, რომლითაც ჩვენ ავედით ციხეში ჩვენი ექსპედიციების დროს 1935 წელს, ვინაიდან სწორედ აქ, სამხრეთ-დასავლეთით, არის ის ბილიკები, რომლებითაც შეიძლება იქ ასვლა. ჩრდილოეთით—ნაპრალებია.

აგათია სქოლასტიკოსი ასე აგვიწერს ამ ადგილს: «სარდალი მარტინე მისი ხელქვეითი ჯარითურთ ტელეფისში დაბინავებულიყო—ეს ციხე მტკიცე და ძალიან მაგარია—და დიდის გულმოდგინებით იცავდა შესავლებს. ეს ადგილი, სხვათა შონის, ძნელსავალია და მიუდგომელი. ერთი მხრით ნაპრალები, ხოლო მეორე მხრით ციცაბო და ერთი-მეორეზე მიწოლილი კლდეები ქმნიან ირთს მეტად ვიწრო, ბუნებრივად დაგებულ ბილიკს: არც ერთი სხვა მხრიდან არ არსებობს სხვა მისასვლელი გზა, ვინაიდან იჩგვიდ მდებარე დაბლობები მეტის მეტად ჭაობიანი და შლამიანია და მათ აკრავს იმდენად ხშირი ბუჩქნარები და ტყეები, რომ არა თუ შეიარაღებულ რაზმებს,

არამედ ერთ კაცსაც კი—ისიც მსუბუქად ჩაცმულს—გაუჭირდება იქ გავლა. გარდა ამისა რომაელებს არავითარი შრომა არ დაუწოგავთ და, თუ სადმე არასაიმედო და ადვილად მისასვლელი ადგილი უპოვიათ, მაშინვე ხეებითა და ქვებით მოუყორავთ, და დაულალავადაც უმუშავიათ ამ მხრით. ასეთს გამოუვალ მდგომარეობაში რომ, იყო მერმეროე და ბევრს ფიქრობდა, აზრი დაებადა, რომ, თუ რამენაირად რომაელების ყურადღებას შეასუსტებდა და ოდნავ შეანელებდა, არც მთლად უნიადაგო იქნებოდა იქ შესვლის იმედი. თუ მტერი ამ ადგილას განუწყვეტლივ იჯდებოდა სადარაჯოზე, შეუძლებელი იქნებოდა ორივე დაბრკოლების ერთად დაძლევა. ხოლო თუ მტერი შეანელებდა თაფის ყურმანყილობას, მერმეროეს აზრით შეუძლებელი არ იქნებოდა მარტო ადგილის სიძნელისათვის რამენაირად ეშველა და ძნელმისასვლელი გზა ადვილმისადგომად ექცია. მას იმედი ჰქონდა, რომ მუშების საშუალებით გაჭრიდა და გასწმენდა ტყეს და კლდეებსაც მოამტვრევდა და მოაცილებდა ხელისშემშლელ ნაწილებს და ამრიგად გავლა აღარ იქნებოდა ძნელი» (იხ. ზემოთ გვ. 31—32): ირანელმა სარდალმა მოტყუებით შესძლო ბიზანტიელთა ყურადღების შესუსტება და ციხის მახლობლად მისვლა.

როდესაც ბიზანტიელებმა დაინახეს, რომ მტერს ვერ გაუმკლავდებოდნენ, იმათ გადაწყვიტეს დაეტოვებინათ ციხე. ბიზანტიელი სარდლების, ბესსას და იუსტინეს, ჯარები დაბანაკებული ყოფილან ტელეფისის ციხის მახლობლად, ერთ დაბლობში, სულ შვიდი სტადიონის ($1\frac{1}{5}$ კმ.) მოშორებით. «იქ—ამბობს აგათია (II, 20)—არაფერი არ არის გარდა ქოთნების საგაჭროებისა; ამით აიხსნება ამ ადგილის სახელწოდება: მას ხომ ლათინურად ოლარია ეწოდება, ელლინთა ენაზე ეს „ქიტროპოლია“ იქნება» (იხ. ზემოთ, გვ. 34).

დღევანდელი ტოლების მიდამოებიც კერამიკული საქმიანობით ხასიათდება. ხეისწყლის მარჯვენა პაპირას, ბულნარში, დღესაც არსებობს კრამიტის წარმოება. ძველადაც, ადგილობრივ მცხოვრებთა გადმოცემით, ბულნარში მდინარის პირას იყო ჭურჭლების და სახურავი კრამიტის გამოსაწვავი. გარდა ამისა, ერთ-ერთ უბანს ხეისწყლის მარჯვენა ნაპირას დღესაც ეწოდება დერგა (დერგი ხომ ნიშნავს თიხის ჭურჭელს, ნოზრდელ ქილას; საბა: „დერგი—ჭურთ უმცირესი“). ასე რომ ამ მხრივაც დღევანდელი ტოლების ზითარება შეფერება აგათიას ტელეფისის აღწერილობას.

მართალია, ჩვენს ექსპედიციას ტოლებში წინასწარი ხასიათი ჰქონდა და ძნელია რისამე დაბეჯითებით თქმა ტოლების თვით ციხის დათარიღების შესახებ. ამისათვის საჭიროა იქ არქეოლოგიური

თხრების წარმოება. მაგრამ ზოგიერთი ნიშნების მიხედვით ეხლავე შეიძლება მიახლოებით გამოჩვენება იმისა, თუ რა დროს უნდა ეკუთვნოდეს ეს ციხე.

ამჟამად დაცული ნაგებობანი ციხისა ნაირნაირი ხასიათისაა. ციხეს უჭირავს დახლ. 2 ჰექტარის ფართობი. ჩრდილოეთით, რაიონის მხრიდან მას ზღუდავს ნაპრალი, საიდანაც ციხე მიუვალა. გარშემო — რასაკვირველია, ამ ნაპრალის გარდა — უვლის ორწყება თხრილი (იხ. გეგმა), როგორც ბერძნები ეძახდნენ *φάραγξ* და როგორც ავათიას აღწერილი აქვს ფოთის ციხისათვის. მეორე თხრილის შემდეგ იწყება კედელი, მაღალი, რომლის ნაშთები წარმოდგენილია აქვე სურათზე (სურ. 13). ამ კედლის ძირა, დღეს დაცული, ნაწილი თლილ ოთხკუთხ ქვებს წარმოადგენს, ზემო ნაწილი კი რიყის ქვისაგანაა ნაგები. სამხრეთ დასავლეთით კედელს მიშენებული აქვს მაღალი კოშკი, ყრუ (სურ. 13); ისიც ზოგჯერ ოთხკუთხი ქვებისაგანაა, შიგ აქა-იქ დატანებულია აგური, მაგრამ ძრასისტემურად, უწესრიგოდ. ეს ნაწილი ნაგებობისა ზოგჯერ ახალი ჩანს: ასე ჩრდილო-დასავლეთის კუთხეს ძირში, სამი მეტრის სიმაღლეზე და მეტრნახევრის სიგრძეზე მინაშენების ნაკერი ჩამოსდევს ზემოთ.

ყურადღებას იპყრობს ციხის შიგნით ერთი კედელი, მთლიანად ოთხკუთხი თლილი ქვით ნაშენი, რომელსაც ძირის ერთ ნაწილში თლილ კვადრებზე მისდევს აგურის ნაგებობა (სურ. 14). აგური ამ კედელში 11 წყობად არის დალაგებული, წყობები დულაბითაა შეკავშირებული. აგური კვადრატულია (23,5 cm X 23,5 cm X 5,5 cm), დულაბის სისქე 2—4 cm. ეს აგურის წყობა, როგორც ჩანს პერანგად ყოფილა, რადგან იმავე სისქეზე არის ზედ თლილი ქვები პერანგისა. ქვის სიგრძე 53—55 cm, სიგანე 20—23 cm (იგივე სისქე), სიმაღლე 41—43 cm.

აგურიანი კედელი დღეს შენახულია მხოლოდ დასავლეთით. უთუოდ ასეთივე პერანგი აგურისა და თლილი კვადრებისა ექნებოდა ამ შენობას სხვა მხრითაც. მართლაც, ადგილობრივ მცხოვრებთ ახსოვთ, რომ სამხრეთის კედელზეაც აგურები იყო, რომლებიც მცხოვრებლებს სოფელში ჩაუტანიათ.

დასასრულ, ისმის საკითხი: ის, რასაც ეხლა ჩვენ ვხედავთ ტოლებში, არის ძველი ტელეფისი, თუ მოლოდ მისი ნაწილია. ამ საკითხს იმიტომ ვსვამთ, რომ სოფ. ტოლებში ციხის ნაშთები სხვაგანაც არის. ჩვენ პირადად იმის მეტი, რაც აქ მოვიხსენიეთ, არ მოგვიხილავს, ხოლო ჩვენ მხლებელთაგან გავიგეთ კიდევ შემდეგი: არის სოფ. ტოლებში ერთი უბანი, რომელსაც ჰქვია ნამოყვარი — აქ

არის ციხის ნანგრევები. მთის ძირში, მდინარის პირას სრულებით არ ჩანდა არაფერი, მგრამ როდესაც მდინარეს მოუშლია ნაპირებზე, გამოჩენილა გამომწვარი აგურები, მრგვალი ფორმისა, რომლის სისქე უდრიდა 5 cm, სიფართოვე კი ე. ი. დიამეტრი, 25 სანტიმეტრამდე იყო (პროფ. აკ შანდძის აზრით „ნამოყვარი“ უნდა უკავშირდებოდეს სიტყვას „მურყვან“, რაც სვანურად „ციხეს“ ნიშნავს).

5. ნესოსი.

552—556 წლების საომარი ოპერაციების აღწერის დროს ისტორიკოსი აგათია ხშირად იხსენიებს ნესოსს. იგი ხუთი ფარსანგით (25—27 კილომეტრით) იყო დაშორებული ტელეფისს და მდებარეობდა იქ, სადაც დოკონოსი (ტეხური) ერთვის რიონს. «ეს სოფელი (ნესოსი), აგათიას აღწერილობათ, საკმაოდ მაგარია და არც ადგილი მისადგომი, გარშემორტყმულია მდინარეთა მორევებით. ფასისი და დოკონოსი ჩამომომდინარეობენ კავკასიის მთიდან და თავში ძალიან არიან ერთმანეთს დაშორებული; აქ კი ადგილის მდებარეობით იძულებულნი ცოტცოტა უახლოვდებიან ერთმანეთს და უკვე აღარ მოედინებიან დაშორებით; რომაელებსაც ერთი თხრილი გაუკეთებიათ და ფასისის ნაკადი დოკონოსში გადაუშვიათ, ასე რომ ეს ორივე მდინარე ერთდება ნესოსის იმ ნაწილში, რომელიც აღმოსავლეთისაკენ არის მიქცეული, და ისინი გარს ერტყმიან ამ ადგილს. აქედან ისინი კვლავ უხვევენ და დაბლობის მცირეოდენ ნაწილს იმწყვდევენ შუაში. შემდეგ, დასავლეთისაკენ რომ მიდიან წინ, თავისთავად ერთვიან და, დაბოლოს, ერთმანეთს შეერევიან, ასე რომ მათ შუა მართლაც რომ კუნძული იქმნება» (იხ. ზემოთ გვ. 37—38, 98—99, 160—161).

ეს, სტრატეგიულად მოხერხებული, პუნქტი ბიზანტიელთა სამხედრო შტაბის მიერ გამოყენებული იყო ჯარების სადგომად. ბიზანტიის სარდლობას ის ბუნებრივად შემოუზღულდავს, „გაუკუნძულებია“, და იქ ჩაუყენებია თავისი ჯარის საკმაოდ დიდი ნაწილი. ონოკურიისის ბრძოლის შემდეგ (554 წ.) დამარცხებული ბიზანტიელები გარბიან არქეოპოლისის მიმართულებით, სადაც მათი ბანაკი იყო მაგრამ არქეოპოლისში აღარ ჩერდებიან, შიდა სოფლებში მიისწრაფიან (იხ. ზემოთ, გვ. 58—59) და კათარის წყალზე გადასვლით მიეშურებიან, ალბათ, ხესოსისაკენ. სწორედ ამის შემდეგ (555 წ.) «ნახორაგანს სამოცი ათასი მეომარი წამოესხა და მოდიოდა ნესოსის წინააღმდეგ, სადაც თავმოყრილი იყვნენ მარტინე და იუსტინე, გერმა-

ნეს ძე, და მათი ჯარები» (იხ. ზემოთ, გვ. 90—91). რომ ნესოსში იყო ერთ-ერთი ცენტრალური ბანაკი ბიზ. ჯარისა, იქიდანაც ჩანს რომ ამ ბანაკიდან 556 წელს გაიგზავნა ჯარჯი როდოპოლისის ასაღებად: «იუსტინემ, გერმანეს ძემ, ნესოსიდან როდოპოლისში გაგზავნა ერთი თავისი რაზმის უფროსი... და თან გააყოლა ორი ათასი ცხენოსანი» (იხ. ზემოთ, გვ. 158).

სახელწოდება Νῆσις, ბიზანტიელთა ჩვეულებისამებრ, ადგილობრივი სახელწოდების ბერძნულ თარგმანს წარმოადგენს. ადგილობრივ კი, როგორც ჩანს, მას ლათინური სახელი რქმევია. ბიზანტიის სარდლობას მის მიერვე შექმნილ, სტრატეგიულად მნიშვნელოვან, პუნქტისათვის უწოდებია „კუნძული“, Insula, ისევე როგორც ტელიფისის მახლობლად მდებარე ერთ უბანს მან Ollaria (ბერძნულად Ὀλλάρια) უწოდა, რაც გასაკვირველი არაა, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ბიზანტიის სამხედრო ტექნიკაში ლათინური ენა იყო გაბატონებული. ბიზანტიელების მიერ დარქმეული სახელი Insula შერჩა ამ ადგილს დღესაც. მას დღესაც ის უღა ეწოდება.

სოფელი ისულა მდებარეობს ცხაკაიას რაიონში და შედის თეკლათის სასოფლო საბჭოში. დღევანდელი სოფელი, როგორც ადგილობრივ გიმოვარკვეთ, შედარებით ახალი გაშენებულია და ის უფრო ჩრდილოეთით მდებარეობს, ვიდრე აგათიას დროინდელი ნესოსი. ძველი სოფელი ყოფილა აბაშა-ტეხურის შესართავის სამხრეთით, რიონისაკენ. ამ ადგილს ეხლა ადგილობრივი მცხოვრებლები (ისულებები) ეძახიან „ნაოჩუ“-ს. აქ, ნაოჩუში, ადგილობრივი მცხოვრებლები ნახულობენ ხოლმე მიწაში ჭურჭლებს. ნაოჩუს მიდამოებში მებატონის (ხეციის) სასახლე ყოფილა (ამას ეხლა ჰქვია „ნადოხორი“; დოხორი—ქართ. „სასახლე“); „ნადოხორის“ სამხრეთ-დასავლეთით, რიონისაკენ, ორი კილომეტრის მოშორებით არის ადგილი, რომელსაც ჰქვია „ნაოხვამი“ (ოხვამე—ქარ. „სალოცავი“). ყველაფერი ეს მიგვითითებს იმაზე, რომ ეს ადგილი—აბაშა-ტეხურის შესართავის სამხრეთით რაიონამდგ—ძველად დასახლებული ყოფილა.

ამ მიდამოებში ციხე-სიმაგრის არსებობის არავითარი ნიშანი არა ჩანს. ისტორიკოს აგათიას აღწერილობითაც აქ ციხე არ ყოფილა. ნესოსის სამხედრო მნიშვნელობა და ძალა მდგომარეობდა მის კუნძულისებურ ხასიათში, იმაში, რომ ის, როგორც მდინარეთა მორეგებრთ გარშემორტყმული, ადგილი მისადგომი არ იყო.

6. არქეოპოლისი.

არქეოპოლისის სასიმაგრო ძეგლების მონაცემები განსაკუთრებული მნიშვნელობისა აღმოჩნდა ჩვენი მიზნებისათვის.

როგორც ზემოთ თავთავის ადვილას იყო მოხსენებული, დასავლეთ საქართველოს მთელ რიგ პუნქტებში (შორაპანში, სკანდეში, ვარდციხეში, ტოლებში), რომელთა შესახებ ადამიანს შეეძლო ეფიქრა, რომ ისინი უდრიდენ VI საუკუნეში ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის წარმოებულ საომარ ოპერაციებთან დაკავშირებით ბიზანტიელ ისტორიკოსთა მიერ მოხსენებულ ლაშეთის ციხე-ქალაქებს, აღმოჩნდა სასიმაგრო ნაგებობები, აშკარა ნიშნებით ბიზანტიური ეპოქისათვის დამახასიათებელი არქიტექტურული წესებისა, სახელდობრ: აგურ-კვადრული ნაგებობა, როდესაც ფენები მასივური ოთხკუთხი თლილი ქვებითაა აგებული, ხოლო ამ ქვებს შუა ჩატანებულია სქელი დუღაბით შეერთებული კვადრატული აგურების წყებები (ოთხი, ხუთი და მეტი წყებით). ეს დასკვნა დაადასტურა არქეოპოლისმა, ე. ი. იმ ობიექტმა, რომელიც წინათ, 1930—31 წელს, შესწავლილ იქმნა სსსრ განათლების სახ. კომისარიატის ინიციატივით და სახსრებით მოწყობილი არქეოლოგიური ექსპედიციის მონაწილეთა, დრ. ა. შნაიდერის, დოც. გ. გოზალიშვილისა და დოც. ლ. მუსხელიშვილის მიერ.

არქეოპოლისი, როგორც ეს ეხლა უკვე დადგენილად შეიძლება ჩაითვალოს, უდრის დღევანდელს ნოქალაქევს, ცხაკაიას რაიონში, და უკანასკნელის ცენტრს ქალაქ ცხაკაიას (ყოფ. ახალსენაკს) 17 კილომეტრითაა დაშორებული ჩრდ-აღმოსავლეთით. VI საუკუნეში არქეოპოლისის ციხეს უდიდესი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა. იმ დროს, როდესაც ირანელების საბოლოო მიზანი იყო შავი ზღვის ნაპირამდე ჩასვლა (გაიხსენე მათი სისტემური საომარი ოპერაციები განსაზღვრული ხაზით: როდოპოლისი—ტელეფისი—ნესოსი—ფოთი), რასაკვირველია განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა არქეოპოლისის სიმაგრეს, რომელიც ამ ხაზის ზურგში იყო აგებული. აკი ბიზანტიელ ისტორიკოსებს არა ერთხელ აქვთ მოხსენებული, რომ ირანელები სხვადასხვა გზით (მოხირისიდან, ონოგურისიდან და სხვ.) ცდილობდნენ მისდგომოდნენ ამ სიმაგრეს.

უკვე VI საუკუნეში მას „ძველი ქალაქი“ (Ἀρχαίοπολις) ეწოდება და 1930—31 წლის გათხრებმა გამოამხეურეს ამ ქალაქის არა მარტო ბიზანტიური და მერმინდელი, არამედ გვიან-ანტიკური, რო-

მაული, ნაგებობანიც. როგორც ეს ჩანს ექსპედიციის მონაწილეთა მიერ 1931 წლის იანვარში წაკითხული მოხსენებებიდან და აგრეთვე ჟურნალ *Forschungen und Fortschritte*-ში (№ 27, 1931 წ. 20 სექტ., გვ. 354—355) მოთავსებული მოკლე ცნობებიდან, დღევანდელ ნანგრევებში ნათლად განირჩევა ქალაქის ორი კედელი; ერთი—დიდი ორთოსტატული ფილაქნებით აგებული ანტიკური ტექნიკის საფუძველზე, მეორე—ტლანქად ნათალი ქვით ნაგები. რამდენადაც ექსპედიციას თავისი მუშაობა არ დაუმთავრებია, მას არც ამ კედლების აგების ზუსტი ქრონოლოგიური განსაზღვრა მოუცია. ექსპედიციის მონაწილეთა აზრით, პირველ კედელი შეიძლება იყოს გვიან-რომაული ან ადრე-ბიზანტიური (IV საუკუნის შუახანების), ხოლო მეორე კედელი—ბიზანტიური (VI საუკუნისა). ამ კედლების არქიტექტურულ ტექნიკას ეფარდება სხვა ნაგებობათა ტექნიკაც ასე, მაგალითად, ყურადღებას იპყრობს საბაზრო მოედნის შესავალთან აგებული კოშკის კონსტრუქცია, რომელიც გვიან-რომაულ ხანაზე მიუთითებს.

ყურადღებას იპყრობს აკროპოლისში ზემო ციტადელთან მიდგმული შენობა (ე. წ. „ჯიხა“). ეს არის უზარმაზარი შენობა ორ თუ სამსართულიანი (იხ. სურ. № 15 და 16). ქვემო სართული თაღებიანია; ის, თავისი დიდი ფილაქნებით, ატარებს აშკარა ნიშნებს რომაული ხანის ტექნიკისას (სურ. № 17 და 18). ზედდადგმული შენობა (ასე ვთქვათ, მეორე სართული) ექსპედიციის მონაწილეების აზრით მეორე კედლის ტექნიკითაა აგებული. ჩვენ ყურადღება მივაქციეთ, ჩვენი იქ მუშაობის დროს 1935 წლის აგვისტოში, იმას, რომ ეს შენობა მოპერანგებულია თლილი ქვებით და შიგ ჩატანებული სქელი დულაბიანი შრეებით შეერთებული კვატრატულ აგურთა წყებებით. აგური დასავლეთის კედელზე გასდევს თითქმის მთლიანად ექვს წყებად, როგორც შიგნითა ისე გარეთა მხრიდან. სიგრძე-სიგანე აგურისა არის 36,5 cm (ზოგან 32,5 cm), სისქე 3,5 cm, დულაბის სისქე 3,5—4 cm. კვადრებიც ორი ზომისაა: 1) სიგრძე 36—37 cm, სისქე 17 cm; 2) სიგრძე 46—47 cm, სისქე 22 cm. (სურ. № 19). თვით ციტადელიც მდ. ლეხურის მხრით აგებულია რომაული ტექნიკით; სამხრეთით მას აქვს ერთი ძირა ნაწილი რომაული კვადრებით აგებული, ხოლო ზემო ნაწილი კვლავ აგურწყობიანი და წვრილკვადრებიანი

ამრიგად, „ჯიხას“ ის ნაწილი, რომელიც თავისი ნაგებობის ხასიათით 1930—31 წლის არქეოლოგიური ექსპედიციის მონაწილეთა მიერ ქალაქის „მეორე“ კედლის დროით იქნა დათარიღებული (VI საუკუნიდან), შეიცავს კედლის იმავე კვადრულ-აგურიან წყობას, როგორიც ჩვენ ვნახეთ შორაპანში, სკანდეში, ვარდციხეში და ტოლებში.

ასეთივე, მოკლედ, ის შედეგები, რომლებიც მოგვცა ჩვენ VI საუკუნის ბიზანტია-ირანის საომარი ოპერაციების ტერიტორიაზე წარმოებულმა წინასწარმა მოხილვამ. ეს შედეგები მიგვითითებენ იმაზე, რომ დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა რაიონში დღესაც დაცულია ისეთი ნაგებობანი, რომლებიც ბიზანტიური ეპოქის არქიტექტურის დამახასიათებელ თვისებებს ატარებენ. როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ „ბიზანტიური ეპოქის არქიტექტურის“ თვისებათა მქონე ნაგებობაზე ყოფილი ლაზეთის ტერიტორიაზე, რასაკვირველია, ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ ლაზეთში ციხე-სიმაგრეებს მხოლოდ ბიზანტიელები აშენებდნენ და რომ ყველაფერი ის, რასაც ჩვენ ვიპოვით ბიზანტიური ეპოქის ლაზეთში, უთუოდ უცხოელების აგებული იყოს. ჩვენ დიდი სიფრთხილე გვმართებს ამ საკითხში და ხელაღებით არ უნდა მივაწეროთ უცხოელებს ის, რაც შეიძლება, ადგილობრივი წარმოშობისა იყოს, მით უმეტეს მაშინ, როდესაც მოგვეპოვება დვით ბიზანტიელ ისტორიკოსთა ასეთი მითითებები: «ეს ციხეები (სკანდა და სწარაპანისი) ლაზეთს ძველად აუგიათ დიდი გაჭირებით, რადგან იქ საზრდო სრულიად არაფერი მოდის და მშენებელთ ზურგით უხდებოდათ იქ სურსათის მიტანა» (პროკოპი VIII, 13; გეორგიკა II, 155).

საკუთარ სახელთა საძიებელი

(ვარსკვლავიანი * ციფრი შენიშვნის გვერდს მიუთითებს)

აბაზგები: მათ მახლობლად ბინადრობენ სანნიგები 284. ლაზეთის ქვეშევრდომნი არიან 18*. მათში ქრისტიანობა განმტკიცდა იუსტინიანეს დროს 297. ეხმარებიან 571 წ. აჯანყებულ სომხებს 236*, 258.

აბაზგია: 18*, 19* („აბაზგუნს“ არ უდრის), 39*. მისი ციხეების წინააღმდეგ გაილაშქრა მერმეროემ 40*. იქ გადაასახლა იუსტინიანემ სარდალი ბესსა 44.

აბაშა, მდინარე: ერთვის რიონს 98*.

აბღილები (ეფთალიტები): 18, 19*.

ავათია სქოლასტიკოსი, ისტორიკოსი: 18*, 23 — 187, 196, 265* და სხვ. აღლერი ა. 38.

აღონცი ნ. 18*, 19*, 193*, 240*.

აღრიანოპოლი: აქ ბრძოლა სლავების წინააღმდეგ 29*.

აღრიატიკის ზღვა: 277.

აფტი იხ. აიეტი.

ავარები: 18, 19*, 202, 209, 210, 253. მათთან საქმეებს აგვარებს სარდალი იუსტინე 30*. სკვითური ტომია, კავკასიიდან წავიდნ და მიაღწენ ისტრის სანაპიროებს 298.

ავრელიანე, რომის კეისარი (270—275 წწ.): 262*.

ავქსუმიტ-ინდები: მათი მეფეა ანდასი 268.

აზია: 276*, 278. ეგვიპტის მეფის სესოსტრის შემოსევა 28.

აზოვის ზღვა: 262*.

ათანასი, სენატორი: კონსტანტინოპოლიდან გამოიგზავნა ლაზეთში გუბაზის მკვლელთა საქმის გამოსაძიებლად 82, 125, 152.

ათრაელი: სოფელი დარას მახლობლად, 576—7 წ. საზავო მოლაპარაკების ადგილი 243.

აია 1: ქვეყანა კოლხეთში, მისი ქალაქია ფაზისი (ფოთი) 286. კოლხთა ქალაქი 274. შემდეგ დაერქვა დიოსკურია 277.

აია 2: ქალაქი თესალიაში 274, მაკედონიაში 274.

აიეტი 1. წარჩინებული კოლხი: ბიზანტიის მოძულეა და ირანის მოტრფიალე 63—64, 74. მისი სიტყვა ბიზანტიელების წინააღმდეგ 64—70. მისი სიტყვა მაცდურია (მოწინააღმდეგეების თქმით) 72. ის მოუფიქრებლად ადგენს გეგმებს 75.

- ბიეტი 2.** მითოლ. გმირი: კოლხეთის მეფე 51, 209, 274, 277. აფ-სირტეს მამა 285.
- აკაკი,** კონსტანტინოპოლის პატრიარქი: 8*, 9.
- აკარნანია:** 282.
- აკაძირები (ხაზარები):** 19*.
- ალამანები:** 24.
- ალამუნდარი,** სარკინოზი: 222.
- ალანები (ალანია):** მათ ხუთი ქალაქი აქვთ 18. მათთვის უნდოდა გადაეცა ბიზ. სარდალს სოტერიქეს მისიმიელთა ციხე ბუქლოოსი 86. მათი წინამძღოლი საროსი 209, 236*, 258. მათ ქვეყანაზე გაიარეს ბიზანტიელთა და თურქთა ელჩებმა 196, 236. მათ ნება არ უნდა მიეცეს გადმოვიდნენ კავკასიის ვიწრობებით 216, 217*. ეხმარებიან 571 წ. ირანის წინააღმდეგ აჯანყებულ სომხებს 236*, 258.
- ალარიხი (ამალარიხი):** მეფე რომში იუსტინიანეს დროს 268.
- ალბანელები (ალბანია, ალბანეთი):** იბერთა მიზობლად ბინადრობენ 274. მათ ქვეყანას ჰქვია „არრანი“ 18. დაემორჩილნენ ბიზანტიას 295, 296. მათ ქვეყანაში შეიქრნენ 576 წ. ახლო ხანებში ბიზ. სტრატეგოსები კურსე და თეოდორე 238, 241, 241*. ისინი გადაასახლეს ბიზანტიელებმა მტკვრის „აქეთა“ მხარეს 238. გადავიდნენ ბიზანტიის მხარეზე 241.
- ალექსანდრე IV,** ალექსანდრე დიდის შვილიშვილი: 3*.
- ალექსანდრე დიდი (მაკედონელი):** 3*.
- ალექსანდრე პოლიჰისტორი,** ისტორიკოსი: 282, 286, 286*.
- ალექსანდრია:** 1, 6, 7, 7*, 8, 11, 23, 187, 292, 293. იქ გადაასახლეს 565 წ. ბიზ. სარდალი იუსტინე, გერმანეს ძე 30*.
- ალიბე,** ქვეყანა (ქალდეა): 275.
- ალიბები:** 288. იხ. ხალიბები.
- ალონი,** ქალაქი: 286, 286*.
- ამაზონები,** ტომი: 19, 20*.
- ამლასუნთე,** ოსტგუთების დედოფალი: 190.
- ამარანტები:** კოლხური ტომი 275.
- ამარანტოსი:** ქალაქი პონტოში 275*.
- ამბრე:** სარკინოზ ალამუნდარის ძე 222. სარკინოზთა ფილარქი 233.
- ამიდა:** ქალაქი მესოპოტამიაში 12. მის მახლობლად არის „ბეთ ისპაკუნეს“ მონასტერი 20. იგი დასტოვეს ირანელებმა 14, აიღო კავადმა 26.
- ამმაზარტე,** ტომი: 19, 20*.

- ანატიდი (არტემიდი): 278.
- ანასტასი მქფე (491—518 წწ.): მის დროს ფარანგიონში აღმოაჩინეს ოქროს მადნები 269, 270*. ააგო „გრძელი კედელი“ (მარმარილოს ზღვიდან შავ ზღვამდე) 294. მის დროს განახლდა მტრული ურთიერთობა ბიზანტიასა და ირანს შორის 20* და ირანელებმა აიღეს ამიდა 26. მის დროს ჰუნებმა გადმოლახეს კასპიის კარები 12, 296. მის დროს ცხოვრობდა იოანე მალა 260.
- ანასტასი ბიბლიოთეკარი: 86*.
- ანგილა: მავრუსიების რაზმის წინამძღოლი ფოთის ბრძოლაში 555 წელს 101, 104, 116.
- ანგლონი: ბრძოლა ანგლონთან 45*.
- ანდასი: ავქსუმიტ-ინდების მეფე 268.
- ანდრია უფროსი, არქიმანდრიტი: 8.
- ანდრომედე: 287.
- ანკირა (ანკრა), ქალაქი: 273.
- ანტიგონე, დემეტრე პოლიორკეტეს მამა: 3*.
- ანტიმაქე კოლოფონელი, მწერალი: 274, 274*.
- ანტინოე, ქალაქი: 8.
- ანტიოქია, ქალაქი: 8, 195, 197, 260, 261, 290.
- ანქიალი, ქალაქი: 296.
- აპატური, ადგილი: 242.
- აპოლოდორე ათენელი, გრამატიკოსი და ფილოსოფოსი: 279, 279*, 285.
- აპოლონი როდოსელი: 281.
- არაბები: 12*.
- არაბესონი (არტალესი, ენდერისი): სოფელი რომაულ არმენიაში 240, 240*.
- არაზოხი: ქალაქი პონტოს ნაპირას 275.
- არალის ზღვა: 235.
- არაქოტი, მდინარე: 276.
- არაქოტები: ინდოეთის ქალაქი 276, მასაგეტების მახლობლად 276.
- არგოხ ნავი: 51.
- არენსი კ. (Ahrens K.): 2.
- არეობინდე, ბიზ. სარდალი: 14.
- არესის კუნძული: მდებარეობს კოლხების მახლობლად 276.
- არზანი, არზანენე: ბიზანტიელები მოითხოვენ მას 298 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს 193. ირანს ეკუთვნოდა 14, აიღეს ბი-

ზანტიელებმა 15. მის წინააღმდეგ ლაშქრობს იუსტინე II-ის დროს სარდალი მარკიანე 200. უკან აძლევენ ბიზანტიელები ირანელებს 250, 251.

არზრუმი: 13*. იხ. თეოდოსიუპოლი.

არიანე, ისტორიკოსი: 272, 273, 276, 283*.

არისტოფანე, კომედიების მწერალი: 286.

არკადი, ბიზ. კეისარი (395—408 წწ.): 25.

არმენია: 212, 239, 278, 296. მისი ნაწილებია ობარენოა და ოტენე 289. მასა და სირიას შუა არის ქალაქი ტორტომი (თორთუმი) 285. მისი ციხეები 250. იქ შეიჭრა იბერთა მეფე მითრიდატე 191. იქ შეიჭრნენ ჰუნნები ანასტასი მეფის დროს 297*. თავს ესხმიან ჯანები და ძარცვავენ 182. მის მიდამოებში ბრძოლები იუსტინიანეს დროს 26. იქ მშვიდობიანობა დამყარდა 556 წელს 210. მის სარდალად დაინიშნა იუსტინე, გერმანეს ძე 30*. **არმენია დიდი,** შემდეგ პერსარმენიად წოდებული, აუჯანყდა ირანელებს 571 წელს 298—299, 256—258. შეტაკება ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 577 წელს არმენიაში 16, 247. **არმენია მცირე ანუ რომაული:** რომაელების ხელშია 299. მისი ქალაქი თეოდოსიუპოლი 12, 13. მის საზღვარზე მდებარეობს ფარანგიონი 270. იგი მოაოხრეს საბირებმა 270. იქ შეიჭრა ხოსრო 576 წლის შემდეგ 240 (იხ. აგრეთვე არმენიელები, პერსარმენია, პერსარმენიელები).

არმენიელები: ესაზღვრებიან ხალიბებს 288. ირანის მოხარკენი არიან 199. ისინი აუჯანყდნენ ირანელებს 571 წ. და ბიზანტიელების მხარეზე გადავიდნენ 256—258. მათ ეხმარებიან 571 წ. აჯანყების დროს კოლხები, აბაზგები და ალანები 258. არმენიელები პალესტინაში 188*.

არრანი (რანი, ალბანეთი): არმენიის ქვეყანაა 17, 18. მისი ეპისკოპოზი ქარდუსტი 20, 21.

არსენი, კათალიკოზი: მისი წერილი „განყოფისათვის ქართლისა და სომხითისა“ 257*.

არტაბანე: პართელთა მეფე 191; მან მოიხმო სკვითები და გააძევა ტირიდატე 191.

არტალესი (არაბესონი), ძველი ციხე-სიმაგრე სომხეთში: 240*.

არტაქსატა: 289.

არტემიდი (ანაიტიდი): 278.

არტემიდორე ეფესელი, გეოგრაფოსი: 277, 277*, 279, 286.

არქეოპოლისი: მოთავსებულია უნაგირას მთის კალთაზე 61*. მის

გარშემო ბრძოლა 540-იან წლებში 61*, 209. მერმეროეს იერიშები 30, 39*. მას სდარაჯობენ ბიზანტიელები 40*. იქ დამარცხდენ ირანელები 551 წელს 61*. მის მახლობლად არის ონოგურისი, როგორც ბიზანტიელთა წინააღმდეგ სასიმაგრო პუნქტი 56, 60*, 61*, 148. მის მახლობლად, დაბლობში, დაბანაკებული იყვნენ 554 წ. ბიზანტიელი სარდლები და მთელი ჯარი 53, 59. იქ დაბანაკებული არიან ბიზანტიელთა მიერ დაქირავებული საბირები 91. მის ასაღებად მიდიან ირანელები 554 წლის ონოგურისის ბრძოლის შემდეგ 90, 160*.

არქიელის გორა, ქუთაისში: არ არის იგივე, რაც უქიმერიონი 62*.

არხაპეტე, ირანელი მმართველი: 193.

ასკალონი, ქალაქი: 7*.

ასოლიკი სტეფანე: 257*.

ასპრული, მდინარე მიდიაში: 193.

ასტაბედი, ირანის წარმომადგენელი საზავო მოლაპარაკების დროს 15.

ასტერუსია: მთა კრეტაზე 276. სინდური ქალაქი 276.

ათილა (ვოლგა), მდინარე: 235.

აფრიკა (ლიბია): 276*. მისი მეფე გილდერიხი 268.

აფსარი (აფსირტი): ერთი ადგილი ევქსინის პონტზე 277, 286*.

აფსარუნტი: აქაურ სატუსალოში დაამწყვდიეს გუბაზ მეფის მკვლელები რუსტიკე 82 და იოანე 83.

აფსილები (აფსილია): სკვითური ტომია ლაზების მეზობლად 276. ლაზების ქვეშევრდომნი არიან 18*, 86. მათი ქვეყნის საზღვარზეა ტიბელეოსის ციხე 160. მათ ჩრდილოეთით მისიმიელნი ცხოვრობენ 86. მათ ქვეყანაში მოვიდა მისიმიელთა წინააღმდეგ ამხედრებული ბიზ. ლაშქარი 157. მათი ტომის კაცები იგზავნებიან ბიზანტიელთა ელჩებად მისიმიელებთან 161. ეს ელჩები მოკლეს მისიმიელებმა 162. მათ ქვეყანაში ჩამოვიდა თურქთა ქვეყნიდან კონსტანტინოპოლში მიმავალი ზემარქე 207, 237.

აფსირტე, შვილი აიეტისა: 277, 285, 285*.

აფსირტები, მცხოვრებლები: 277.

აფსირტი: ქალაქი და კუნძული 277.

აფსირტი (აფსარი), ქალაქი: 286*.

აფსირტიდები: კუნძულები 277.

აფუმონის ციხე: 250.

აფფარა, ირანელი მმართველი: 193.

აფხაზები: მათი ჰეგემონობის საკითხი დასავლეთ საქართველოში 18*.

ბაბა, ბიზანტიელი წინამძღოლი: 95.

ბაბილონი: 287.

ბაგარსიკი (ბარსელქი, ბარსელტი), ტომი: 18, 19*.

ბაგრევანდი, სომხეთის პროვინცია (მაკრავანდთა მხარე): 239*.

ბაზგუნი: ქვეყანა კასპიის კარებთან 17—19. იგივე ბარასაკანი (ბალასაკანი) 18*.

ბალაში, ირანის მეფე (484—488 წწ.): 257*.

ბალმახი: საბირთა რაზმის წინამძღოლი 91.

ბარამაანი (ბარამანე, მირანი), ირანელი სარდალი: 201, 258.

ბარასაკანი (ბალასაკანი), იგივე ბაზგუნი: 18*.

„**ბარჰებრეუსი**“: 16*. იხ. გრიგოლ მელიტენელი.

ბარსაბორსე, ირანელი მმართველი: 193.

ბასიანი: ხოსრო მიიწვედა ბასიანზე 240.

ბატნე, ქალაქი მესოპოტამიაში: 16.

ბაქტრია: მის მიდამოებში არიან დაბინავებული ჰუნნები 12*.

ბეთ ისჰაკუნე, მონასტერი ამილდის მახლობლად: 20.

ბეირუთი: 1, 293.

ბეკერი ი. 244*.

ბერკელიუსი ა. 276*, 284* და სხვ.

ბერძნიშვილი ნ. 39*.

ბერძნები: პალესტინაში ისინი მტრობენ სომხებს 188*.

ბესსა: ბიზანტიელი სარდალი 29, 30*. 552 წელს მასთან ერთად იბრძოდა მარტინე 45*. მისი რაზმები ქიტროპოლიაში არიან დაბანაკებული 34. გუბაზ მეფის ბრალდებები მის წინააღმდეგ. ტელეფისის ბრძოლის შემდეგ 43. მისი საქციელით უკმაყოფილოა იუსტინიანე 44. მისი გადაყენება და აბაზგიაში გადასახლება 44.

ბიდე ჟ. (Bidez J.): 290.

ბიზანტია: 131*, 205, 206, 207, 208, 247*, 250 et passim. მის საზღვრებში იჭრებიან ქანები 263*. ომი ირანთან 552—556 წლებში 204. საზავო მოლაპარაკება ირანთან 562 წელს 203. მისი ჯარის რაოდენობა იუსტინიანეს დროს 187. განაახლა ომი ირანთან 571 წელს 195. იხ. აგრეთვე ბიზანტიელები.

ბიზანტიელები (რომაელები): მათი მტრობა ირანელებთან წათეს გაქრისტიანებით დაიწყო 267. დაანგრეს როდოპოლისი 550 წელს 159*. ნესოსში არიან დაბანაკებული 554 წ. გაზაფხულზე 83. ბრძოლა ირანელებთან ფოთში 122. ირანელებთან ბრძოლის დროს გადასწვეს მახლობელი სოფლები 106—107. მათ

ხშირად მიუყენებიათ შეურაცხყოფა ლაზებისათვის 68. მათ გადაუდგნენ მისიმიელნი 555 წელს 90. მათი ბრძოლა მისიმიელთა წინააღმდეგ 154—157, 159—174. მათ გადაუდგნენ სვანები 204. დროებითი ზავი დადგეს ირანელებთან 556 წელს 202, 209. ორმოცდაათწლიანი ზავი შეკრეს ირანელებთან 562 წელს 210—217. საზავო მოლაპარაკება ირანელებთან 576—577 წწ. 243—250. მათი სავაჭრო ურთიერთობა თურქებთან 205—207, 233*, 234—237. იხ. აგრეთვე ბიზანტია.

ბიზანტიონი (კონსტანტინოპოლი): 86, 107, 127, 210, 227, 237, 241, 241*, 242. ჩავიდა ლაზთა მეფე წათე იუსტინე I-ის დროს 264. წათე წამოვიდა იქიდან 264. იქ ჩავიდა გუბაზ მეფის დასაბეზღებლად იოანე, რუსტიკეს ძმა 46. იქ იბარებს იუსტინიანე გუბაზს 136, 137, 150. იქიდან გაგზავნა იუსტინიანემ გუბაზის მკვლელთა გასასამართლებლად მსაჯულნი 125. იქ გაიწვია იუსტინიანემ მარტინე 176. წარმოებს მოლაპარაკება ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 556 წელს დროებითი ზავის შესახებ 180. იუსტინიანეს მეფობის დროს იქ შემოიტანეს აბრეშუმის ჭია 253, 254, 254*, 255*. ჩავიდნენ თურქთა ელჩები 206, 234. დაბრუნდა ზემარქე თურქთა ქვეყნიდან 256. დაბრუნდა 565 წ. ირანში ელჩად გაგზავნილი იოანე კომენტიოლე 230. ჩამოვიდა ირანის ელჩი ზიქი 231. ზიქის შემდეგ ჩამოვიდა ელჩად მეზოდი 232.

ბითარმანისი: აქ წარმოებს მოლაპარაკება სვანეთის შესახებ პეტრე პატრიკიოსსა და ხოსროს შორის 204, 218.

ბოორი, დე (de Boor): 25, 84*, 190, 208, 217*, 228*, 244*, 262, 291*.

ბოსფორი (ბოსპორი): 192*, 298.

Brooks E. W. 2.

ბროსე მ. 38*, 39*, 59*, 60*.

Boissevaln Urs. 208.

ბუზე, ბიზანტიელი სარდალი: მესამე სტრატეგოსის თანამდებობაზე ლაზეთში 45. მარტინემ და რუსტიკემ დაუმაღეს თავიანთი გეგმა გუბაზის მოკვლის შესახებ 47. არ ამხილა გუბაზის მკვლელები 50. დასცინის რუსტიკე 55. მისი გეგმა ონოგურისის ალყის დროს 55. ხელმეორედ შეება ირანელებს ონოგურისთან ბიზანტიელების დამარცხების შემდეგ 59. დარჩა ნესოსში 555 წელს 100, 156.

ბულგარელები (ბურგარე): 19*.

Bury J. 261, 264*, 265*, 268*, 269*.

ბურგარე: ტომით წარმართი და ბარბაროსი 18.

ბუქლოოზი (ბუკელე): ციხე მისიმიელთა ქვეყანაში 36, 86*—87*.

გალატია: 273. აქ შეიქრნენ ჰუნნები ანასტასი I ის დროს 297*.

გალერი, რომის კეისარი: 192.

განგრა, თრაკიის ქალაქი: 3, 7.

გელცერი ჰ. 4*, 18*, 19*, 22*, 260.

გეპიდები: 239*.

გერმანე, სარდალ იუსტინეს მამა: 29, 91, 100, 115, 158, 239*.

გიბრე, ბიზ. მეომარი: ლანგობარდთა და ერულთა რაზმების წინამძღოლი 101.

გილდერიხი, სტრატეგიატი: გაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 267, 267*.

გილდერიხი: აფრიკის მეფე 268.

გიორგი ამარტოლი, ქრონოგრაფოსი: ისარგებლა მალალას ქრონოგრაფით 261.

გიორგი (გრიგოლ?) ანტიოქელი: 197.

გლონი, ირანელი სარდალი: 14.

გოგარენე: ადგილი კოლხებსა და იბერებს შუა 277.

გორგენი, იხ. გურგენი.

გორგიპპე: ქალაქი სკვითიაში 284.

გორდი: 62*.

გორდიანე III, რომის კეისარი: მის დროს დიდი არმენია (პერსარმენია) რომაელების ხელში იყო 299.

გრიგოლ განმანათლებელი: 17.

გრიგოლი, ანტიოქიის პატრიარქი (570—593 წწ.): 195, 197, 290. მისი პატრიარქობის პირველ წელს სომხები აუჯანყდნ ირანელებს 298.

გრიგოლ მედიტენელი: „ბარჰებრეუსის“ ავტორი 16.

გუბაზი, ლაზთა მეფე: ბიზანტიელთა ქვეშევრდომია 29. მას ტომის მთავარი (ἡγεμᾶν τῶν γένους) ეწოდება 149. აღშფოთებულია ტელეფისის ბრძოლის შემდეგ და ბიზ. სარდლებს უჩივის იუსტინიანესთან 43, 46. ის არ იყო საცოდავი და სუსტი. არსება 79. ბიზანტიელების ერთგული იყო 138. არას დროს არ ყოფილა ირანელების მომხრე 81. ბიზ. სარდლებმა დააბრალეს ირანის მომხრეობა 46, და მის წინააღმდეგ შეხანხლეს ყალბი ბრალდებები 137, 151. მას თითქოს სურს გადაუდგეს ბიზანტიელებს 128, 145, 148, 150, 152. მისი მტრული ურთიერ-

თობა ბიზ. სარდლებთან მარტინესთან და რუსტიკესთან 45. მისი წარმატება შურდათ მარტინეს და რუსტიკეს 76. მის თავიდან მოცილება განიზრახეს მარტინემ და რუსტიკემ 46. შეთქმულება ბიზ. სარდლებისა მის წინააღმდეგ 42—50. მასთან მოვიდენ ბიზ. სარდლები და ონოგურისში მყოფ ირანელების წინააღმდეგ ლაშქრობა მოუწოდეს 48. მან უარი თქვა ლაშქრობაში მონაწილეობაზე 153. მისი მოკვლა ბიზ. სარდლების მიერ 49—50, 125, 126, 137, 144, 153. მის წინააღმდეგ მოწყობილ ვერაგობაში მცირეოდენი წილი არ მიუძღოდა მარტინეს 175. მისი მოკვლა მოხდა იუსტინიანეს თანხმობით 65. მისი ერთ-ერთი მკვლელია რუსტიკე 166*. მკვლელების დანაშაული 73. მას გლოვობენ კოლხები 69. მისი მოკვლის გამო გაიმართა წარჩინებულ კოლხთა კრება კავკასიის ერთ ხეობაში 63—81. მისი მკვლელების გასამართლება 125—154.

გუთები: შეიჭრნენ მცირე აზიაში III საუკუნეში 262*. შეიჭრნენ ბიზ. მიწაწყალში იუსტინიანეს დროს 298.

Guietus Fr. 277*.

გურგენი: იბერთა მთავარი 571 წელს 258.

გურგენ მეფე: 217*.

გურზანი: ქვეყანა არმენიაში 17, 18. უდრის ქართლს 18*.

დაბრაგეზა, ბიზ. სარდალი: ტომით ანტია 103. იბრძვის ონოგურისთან 55, 57. იბრძვის ფოთში 103. დაბრაგეზას ძე ლეონტი 168.

დაგანები, კავკასიის მთიელთა ტომი: ეხმარებიან ირანელებს სომხების წინააღმდეგ 258, 258*.

დადოკერთა; არმენიის ციხე 277.

დადუ: სამეფო კავკასიის მთებში 18.

დაიხი, მდინარე: 235.

დაკნასი, იხ. იოანე დაკნასი.

დამნაზე: ლაზთა მეფე, წათეს მამა: 264.

დანაე: 287.

დანაპრი (დნეპრი), მდინარე: 242.

დანდარიები: ტომი კავკასიის მახლობლად 277.

დარა, ქალაქი: 201, 205, 243. საბაჟო პუნქტია ბიზანტიისა და ირანის საზღვარზე 217*. მის დაცვაში მონაწილეობს მარტინე 45*. იქ შეიყარნენ საზავო მოლაპარაკებისათვის ბიზანტიისა და ირანის ელჩები 203, 210. ამ ქალაქს მოითხოვს ირანისაგან ბიზანტია ნაცვლად უკან დაბრუნებული პერსარმენიისა და იბე-

რიისა 246, 247, 248, 249, 250, 251. მას ხოსრომ ალყა შე-
მოარტყა 259. ირანელებს სურთ ის ხელში ჰქონდეთ (580 წ.)
251.

დარიალის კარი: 18*. იხ. აგრეთვე კასპიის კარები.

დარინი: დარინის გზა (ლაზეთში) 207, 236, 237.

დარუბანდის კარი (ჩორი): 19*, 217*.

დეიტატე (დეისატე): ბიზან. ჯარის წინამძღოლი 214.

დელფო: 287.

დესტუნისი სპ. 208.

დვინი, სომხეთის ქალაქი (პერსარმენიაში): 17, 250, 256. საეკლესიო
კრება 506 წლისა 19*. საეკლესიო კრება 554-555 წლისა 257*.

დიზაბული, იხ. სიზიბული.

დილიმნიტები (დოლომიტები, დილმაინის ტომი): მათი დახასიათება
91—92, ირანელების ჯარში მსახურებენ 90, 91. იმათ გზავნის
ნახორავანი საბირთა რაზმის (ბიზ. ჯარის) წინააღმდეგ 93—95.
იბრძვიან ფოთში 555 წელს 105, 116, 117, 123.

დილმაინის ტომი (დილიმნიტები): ეხმარება ირანელებს 571 წელს.
სომხების წინააღმდეგ 258, 258*.

დიმიტრიევსკი ა. 188, 188*.

დიმიტრი პოლიორკეტე: 3*.

დინდორფი ლ. 25, 25*, 84*, 190, 196, 208, 237*, 262..

დინდორფი ე. 273.

დიოდორე სიკელიელი (სიცილიელი), ბერძ. ისტორიკოსი: 28.

დიოკლეტიანე: 192.

დიონისე: სამხედრო რაზმების წინამძღოლი ზემო ეგვიპტეში 292.

დიონისე პერიეგეტი: 272.

დიონისე ჰალიკარნასელი: 272.

დიოხვორე, ალექსანდრიის პატრიარქი: 3, 8*.

დიოხვურია 1: ქალაქი პონტოსთან (სებასტოპოლი) 277. ძველად მას
აია ეწოდებოდა 277.

დიასკურია 2: ლიბიაში 277.

დიოფანტე, ისტორიკოსი: 281, 281*.

დირმარები (დიჰარმარები, იტიმარები): 18, 19*.

დიტერიხი კ. 25.

დიკონოსი, მდინარე ლაზეთში: ჩამოდის კავკასიის მთიდან 37. უდ-
რის თანამედროვე ტეხურს 37*, 160*.

დოლომიტები (დილიმნიტები): 258*. იხ. დილიმნიტები.

დომენტოლე, (დომენტიოლე, კომენტიოლე), იოანე კომენტიოლეს

მამა 228*. იხ. იოანე კომენტიოლე.

დორიები, ტომი: 282.

დოროთე, კომსი: 5.

დოროთე, არმენიის სტრატეილატი: განდევნა საბირის ჰუნები 271.

დრილები, ადგილი პონტოში: 278.

ევვიპტე: 8*, 292, 293. მისი ქალაქი თებე 187. კოლხები აქედან არიან გადმოსახლებული 27—28.

ევრი (იგივე კოლხეთი, ლაზეთი): 18*.

ელესა: 45*. ირანელების იერიშები მის წინააღმდეგ 16.

ევვარი, ისტორიკოსი: 30*, 195, 290—300. ისარგებლა მალალას ქრონოგრაფით 261.

ევბეა, კუნძული: 282.

ევდოკია, თევდოსი II-ის მეუღლე: მან აღზარდა პეტრე იბერიელი 4.

ევდოქსე კნიდოსელი, ძველი ბერძ. მეცნიერი: 282, 287, 288.

ევდოქსე როდოსელი, ისტორიკოსი: 282*.

ევპრაქსი: ბიზ. ჯარისკაცი 3.

ევროპა: 23*, 276*, 281, 294.

ევხევი, პელუზიის ეპისკოპოსი: 6*, 292.

ევხევი კესარიელი: 290.

ევსტათი: აბამეელი ვაჭარი 13.

ევსტათი, კომენტატორი: 276*, 280.

ევსტრათი: ბიზ. სტრატეგოსის სოტერიქეს ვაჟი 86.

ევტიქი, მონოფიზიტთა მეთაური: 8*.

ევფორიონ ქალკიდელი, ძველი ბერძ. მწერალი: 275, 275*.

ევფრატა: აბაზგი 297.

ევფრატასი, ისტორიკოს მენანდრეს მამა: 202.

ევფრატესია (კომაგენე), პროვინცია კილიკიის მეზობლად: 270.

ევფრათი, მდინარე: 200. მის პარალელურად მდის მტკვარი 289.

ევქსინის პონტო: 207, 237, 276, 277, 286, 289, 294. ირანელების ინტერესები მის სანაპიროებზე 29. მისი სანაპიროები დასტოვეს ავარებმა და მივიდენ ბოსპორზე 298.

ეთიოპელები: 254*. მათ მაკრობიები ეწოდებოდათ წინათ 256. მათ წინააღმდეგ ლაშქრობს ხოსრო 256.

ელეატის ყურე: 13*.

ელენე, კონსტანტინე დიდის დედა: 295*.

ელინები (ელლინები): 254*, 287. „ელინი“ წარმართს ნიშნავს 266*.

ელმინგირე, ჰუნნი: ბიზ. მწყობრის უფროსია ფოთში 555 წელს 103-

ელმინზურე, ჰუნნი: ბიზ. რაზმის უფროსია, აილო როდოპოლისი 555—556 წელს 158.

ელპიდი: ავარებთან ელჩად გაიგზავნა 583 წელს 83*.

ეპისტროფე: ხალიბების მეთაური 288.

ეპიფანია, სირიის ქალაქი: იოანე და ევაგრი ისტორიკოსების სამ-შობლო 195, 290.

ერულები: მათი რაზმი ფოთში 555 წელს 101.

ესაია, მონაზონი: 8, 9, 10*, 10—12.

ესიმიფე: ჰომერიტეგის მეფე 254*.

ესპანეთი: 187, 279*.

ეფესო: 8.

ეფთალიტები: 18, 19*, 234.

ეფორე, ისტორიკოსი: 285, 285*.

ექვთიმე მთაწმიდელი: 265*.

ვალემერიაკე: ა[მა]ლარიხის მამა 268.

ვალენტინე, ბიზ. სახელმწიფო მოღვაწე: გაიგზავნა ავარებთან 210.

ელჩად გაიგზავნა თურქებთან ტიბერის კეისრობის დროს 242.

ვალერიანე, ბიზ. სარდალი: აღმოსავლეთის რაზმების ხელმძღვანელი ფოთში 555 წელს 101, 102.

ვალერიანე: პატრიკიოს ნომეს ასული, წათეს მეუღლე 264, 265.

ვარაზ არმენიელი, ლოხაგოსი (რაზმის უფროსი): ხელმძღვანელობს ბიზანტიელებს მისიმიელთა წინააღმდეგ 156.

ვარანი (ბაჰრამ V), ირანის მეფე: 26.

ვარდა: აჯანყებულ სომეხთა მეთაური 571 წელს 256.

ვარდანი (მამიკონიანი), აჯანყებულ სომეხთა მეთაური 571 წელს 256—258, 299.

ვარდციხე (ვარდისციხე): 159*. იხ. როდოპოლისი.

ვარხონიტები: 242.

ვაფრიზი: წარჩინებული ირანელი, ცხენოსანი ჯარის უფროსი 124.

ვახუშტი: 41*, 59*, 60*, 61*, 62*, 98*.

ვაჰან მამიკონიანი: 257*.

ველიზარი: 267*.

ვიტალიანე: ტომით თრაკიელი, აუჯანყდა ანასტასი I-ს 296.

ვოლგა, მდინარე: 207, 235.

Wolf: 261.

Wright: 12.

- ზაბლიკენი**, ქვეყანა: 193.
ზალები, ჰუნთა ტომი: 210.
ზამანაზი (ძამანაძი, სამანაზი), იბერიის მეფე 535 წელს: 268, 268*.
ზაქარია რეტორი: 1—22, 291*.
 [ფსევდო]ზაქარია: 12—22.
ზაქარია, ექიმი: 248.
ზაქარია: ბიზ. ელჩი 576—577 წ. საზავო მოლაპარაკებაზე 243*, 248.
ზეესი: 287.
ზეილა: ქალაქი კაბადოკიაში 278.
ზეილა, ნიკომედეს შვილი: 278.
ზელა: ადგილი არმენიაში 278, პონტოში 278.
ზემარკე, კილიკიელი, აღმოსავლეთის ქალაქთა სტრატეგოსი: მისი ელჩობა თურქთა ქვეყანაში 195—196, 199, 206—207, 235, 256. გამოიარა ალანია 236. დაბრუნდა კონსტანტინოპოლში 237.
ვენონი, ბიზ. კეისარი (474—491): 1, 10, 10*, 11. მისი ჰენოტიკონი 8, 8*.
ვესტაფონი: 223*.
ვიგები: ხალხი აზიის ბოსპორთან 278.
ვიგოპოლისი, ქალაქი ტრაპეზუნტის მახლობლად: 278.
ვინთა: მღებარეობს მიდიის საზღვარზე, ზინთის ციხე 193.
ვიპერი, ბიზ. მეომარი: მარკელინეს მეშუბე 168.
ვიქი (იესდეგუსნაფი), წარჩინებული ირანელი: მოვიდა 556 წელს ბიზანტიონში დროებითი ზავის შესახებ მოსალაპარაკებლად 180, 181, 185*. ირანის ელჩი 562 წ. მოლაპარაკებაზე 210, 213, 215, 216. მასთან მოლაპარაკებას აწარმოებს 565 წ. იოანე კომენტიოლე 229. ელჩად მიდის კონსტანტინოპოლში იუსტინე II-სთან 231. მისი გარდაცვალება 232.
ზოსიმე, ისტორიკოსი: 295, 295*.
თაკვერი (ლეჩხუმი): 62*.
თარშეთი (Tarsus): 262*.
თებე, ეგვიპტისა: 187.
თებეთონი, ციხე ირანში: 201.
თევდოსი, იხ. თეოდოსი.
თემისკირა: ქალაქი და ქვეყანა თერმოდონტის პირისპირ 278.
თეოდორე, ბიზ. სტრატეგოსი: იბრძვის ალბანიაში 238, 241*.
თეოდორე: ანტინოეს ეპისკოპ. 8. პეტრე იბერიელის თანამოაზრე 10, 11.

- თეოდორე ბაკქეს ძე:** მცირე ელჩი, გაგზავნილი ტიბერის მიერ ირანში 240, 240*, 241.
- თეოდორე პეტრეს ძე,** ბიზ. ელჩი 576—577 წ. საზავო მოლაპარაკებაზე 243*.
- თეოდორე რაბდიელი,** ბიზ. წინამძღოლი იუსტინე II-ის დროს აღმოსავლეთში, არზანენში 200.
- თეოდორე ცირე,** იუსტინიანეს შვილი: დაინიშნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად მარკიანეს გადაყენების შემდეგ 259.
- თეოდორე ჯანი:** ბიზ. რაზმების უფროსი 34. ტომით ჯანია 35. ტელეფისის მახლობლად დგას 3ა. ვერ მოახერხა დროზე შეეტყობინებია სტრატეგოსებისათვის ირანელების მოახლოვება 36. იბრძვის 555 წ. ფოთში 101, 104, 116. გაიგზავნა მისიმიელთა წინააღმდეგ 156. იბრძვის ძახარის ციხესთან მისიმიელთა ქვეყანაში 168. გაიგზავნა 556 წ. ჯანების დასამორჩილებლად 182—187. დაიმორჩილა ჯანები 185, 186* და დაბრუნდა ლაზეთში 186.
- თეოდორიადა,** ქალაქი პონტოში: იქ დაიბანაკა თეოდორე ჯანმა 556 წელს 182, 186*.
- თეოდორიტე კვირელი:** 290.
- თეოდოსი I,** ბიზ. კეისარი (376—395 წწ.): 225, 225*, 262*, 290. მის დროს ჯანები შეიჭრნენ კაპადოკიაში და სირიაში 262.
- თეოდოსი II,** კეისარი (408—450 წწ.): 3, 224, 225, 225*. მისი მზრუნველია იოანის მეფე ისდიგერდი 25. მას მძევლად მიეცა პეტრე იბერიელი 4.
- თეოდოსი,** იერუსალიმელი ეპისკოპოზი: 3, 4, 5, 6, 7, 22, 291.
- თეოდოსიუპოლი:** ქალაქი არმენიაში 12, 13. იქ შეიჭრა ხოსრო 576 წლის შემდეგ 240, 241.
- თეოდოტე,** იოპპეს ეპისკოპოზი: 7.
- თეოფანე ბიზანტიელი:** 195, 203, 206, 252—259, 299.
- თეოფანე უამთააღმწერელი:** ისარგებლა მალალას ქრონოგრაფით 261.
- თერმოდონტი,** მდინარე: 288. მის პირიპირ არის თემისკირა 278.
- თესალია:** 274, 282.
- თესალონიკე,** ქალაქი: იქ დაიბადა ისტორიკოსი პეტრე პატრიკიოსი 190, თიანე: წარჩინებული მისიმიელი 87.
- თომა მეტყავე:** 20.
- თორთუმი (ტორტომი):** ქალაქი სირიასა და არმენიას შუა 255*.
- თრაკია:** 3, 23*, 294, 296.
- თუკიდიდე,** ისტორიკოსი: 272.
- თურქები:** ბინადრობენ ტანაიდის აღმოსავლეთით 253. ეფთალიტები

დააპარცხეს 255. მათი ურთიერთობა ბიზანტიელებთან 195—196, 205—207, 233*, 234—237. მათი ელჩები იუსტინე II-ის მეფობაში მოვიდნენ კონსტანტინოპოლში 199, 254. მათთან ელჩად იგზავნება ზემარქე 199, 256. მათ გამოექცნენ ავარები 298.

თურქისტანი: 255*.

იაზონი: 28, 51*, 285.

იაკობი, ედესელი ეპისკოპოსი: 16.

იბერები (იბერია): 37, 39*, 96, 147, 159*, 237. იბერია მდებარეობს ირანის გვერდით 279. მის საზღვარზე მდებარეობენ სკანდე და შორაპანი 222*. მის მახლობლად არის გოგარენე 277. მისი მეფე შითრიდატე 190, 191. მისი დამოკიდებულება რომისაგან III საუკუნის ბოლოს 192, 193. ქრისტიანობის მიღების შემდეგ იბერია დაემორჩილა რომაელებს 295, 296. იბერიიდან (დასავლეთის?) ჩამოსული ეგვიპტელისაგან ირწმუნა კონსტანტინე პირველმა ქრისტიანთა სარწმუნოება 295, 295*. ოდესღაც ექვემდებარებოდა ლაზეთის მეფეებს 215, 215*. მის დასახმარებლად იუსტინე I ჯარს ქირაობს ჰუნთა ქვეყანაში 21*. ხელშეკრულების ძალით იქიდან უნდა გავიდნენ ბიზანტიელები 243. იქ ირანელები არიან დაბანაკებული 78. იბერთა მეფე ზამანაზი 535 წელს 268. დაბრუნდა მერმეროე 41. ფოთში დამარცხების შემდეგ იქ გაბრუნდა ნახორაგანი 124, 180. იქ მივიდნენ ნახორაგანთან მისიმიელთა ელჩები 154. იქიდან დაიძრა ირანელთა ჯარი მისიმიელთა საშველად 157. იქ დაბრუნდა ირანელთა ჯარი მისიმიელთა ქვეყნიდან 159. იქიდან ხოსრომ გაიწვია ნახორაგანი 179. იბერია 571 წელს გადაუდგა ირანს 202, 239*, 244*, 248, 256—257, 299, გურგენის მეთაურობით 258. ამ გადადგომის შემდეგ გადახვეწილი-იბერები ბიზანტიაში 245, 246. იბერიის დაპყრობა განუზრახავს ირანს 241. ბიზანტია უთმობს ირანს 576—577 წ. მოლაპარაკების დროს 245, 246, 247, 249. იქ გაგზავნა მთავარსარდალმა მავრიკიმ თავისი ჯარი 250. ის კვლავ ირანის ხელშია 580 წელს 251. იბერთა მონასტერი პალესტინაში 188, 188*.

იბერები, (დასავლეთისა): მათი ტომი მისგეტები 282.

იბერი, მდინარე: 278.

იბერია (ესპანეთი): 278. იქ ქალაქი კართაია 279, 279*.

იეზღევუსნაფი (ზიქი), ირანის ელჩი 216. იხ. ზიქი.

იერუსალიმი: 8, 290.

ილიგერი: საბირთა რაზმის წინამძღოლი 91.

ილირია: 30*, 239*.

ილლოსი: ილლოსისა და პამპრეპიო'ის აჯანყება ზენონის წინააღმდეგ 10, 11.

ილლუსი, ისაერიელი: ბიზ. ჯარისკაცი მისიმეელთა ქვეყანაში 167.

იმერეთი: 60*, 62*.

ინდები (ინდოეთი): 206. მათთან ვაჭრობა ბიზანტიელებისა 254*, 255*.

ინტელენე, აღმ. ქვეყანა: 193.

იოანე, ალექსანდრიის მღვდელმთავარი: 8.

იოანე III ანტიოქელი, კონსტ. პატრიარქი: 261.

იოანე, არმენიის სტრატეგოსი: 258.

იოანე, ბიზ. ელჩი 576—577 წ. საზავო მოლაპარაკებაზე 243*.

იოანე, პეტრე იბერიელის ნათლია: 4.

იოანე: იოანეს მონასტერი 12.

იოანე, გუბაზის მკვლელი: რუსტიკეს ძმა, ფარულად გაიგზავნა კონსტანტინოპოლში გუბაზის დასაბეზღებლად 46—47. მან ხანჯალი ჩასცა მკერდში გუბაზს ხობის წყალთან და მოკლა: 49, 138. გაექცა სასამართლოს და მეტრიანემ შეიპყრო 83. მისი გასამართლება 126, 127, 141. ის სიკვდილით დასაჯეს 152—153, 175.

იოანე დაკნასი, ბიზ. სტრატეგოსი: გაიგზავნა კოლხეთში რუსტიკეს ნაცვლად 166. იბრძვის მისიმეელთა ქვეყანაში 166. მასთან მოციქულებს აგზავნიან მისიმეელები 173. მშვიდობიანობა ჩამოაგდო მისიმეელებთან 174.

იოანე დამასკელი: 260, 261.

იოანე ეპიფანიელი, ისტორიკოსი: 195—201, 207.

იოანე ეფესელი, ისტორიკოსი: ისარგებლა მალალას ქრონოგრაფით 261.

იოანე კომენტიოლე (დომენტიოლე): ელჩად გაგზავნა იუსტინე II-მ ირანში სვანეთის შესახებ მოსალაპარაკებლად 228, 229, 253, 253*. მისი უშედეგო ელჩობა და უკან დაბრუნება 230, 231. იუსტინეს დავალებით უგზავნის წერილს ელჩად მომავალ ზიქს 231, 232.

იოანე ლიბიელი: სარდალ იუსტინეს ამაღლაში მსახურებს; მისი თარეში ლაზიკის სოფლებში 176—178.

იოანე მალალა: 260—271.

იოანე მთაწმიდელი: 265*.

იოანე რეტორი: 5—6.

იოანე რეშაინელი: 20.

იონიელები: 26*.

იოპპე, ქალაქი: 7.

იოსებ ფლავიოსი: 272.

ირანელები (ირანი): 77, 78, 206, 254* et passim. პეროზის დროს ჰუნები შეიჭრნენ მათ ქვეყანაში 12, 13. მათი მტრობა ბიზანტიელებთან წათეს გაქრისტიანებით დაიწყო 267. წათე გადაუდგა მათ 263—268. მათი ლაშქრობა ლახეთსა და სომხეთში კავადის დროს 268—269. ომი ბიზანტიელებთან 552—556 წლებში 204. მათ მიემხრნენ სვანები 204. ფოთის ბრძოლაში დაჰკარგეს 10.000 ზეომარზე მეტი 121. მათ მხარეზე გადავიდნენ მისიმიელნი 90. მათი ლაშქარი მიეშველა მისიმიელებს 157. დროებითი ზავი შეკრეს 556 წ. ბიზანტიელებთან 202, 209. საზავო მოლაპარაკება ბიზანტიასთან 562 წელს 203, 205. ჩაუსაფრდნენ მდ. კოფენის მახლობლად თურქთა და ბიზანტიელთა ელჩებს 235, აგრეთვე სვანეთის მიდამოებში 207, 236. მათ აუჯანყდნენ 571 წ. სომხები და ქართველები 256—258. ამ აჯანყების ჩაქრობაში მათ ეხმარებიან საბირები, დაგანები და დილმანიები 258. განაახლეს ომი ბიზანტიელებთან 195. 576—77 წლის საზავო მოლაპარაკება ბიზანტიელებთან 243.

ირინეოსი, სტრატელატი: გაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 267, 267*.

ისავრიელები: 163, 167. მათი რაზმი იბრძვის ფოთში 555 წ. ფილომათის მეთაურობით 101.

ისდიგერდ I, ირანის მეფე (399—420): თეოდოსის მზრუნველია 26.

ისპანია (ესპანეთი): 187, 279*.

ისტრი, მდინარე: 242, 298.

ისტრინი ვ. 261.

ისულა (ისულეთი), სოფელი: 41*, 62*, 160*, 161*. უდრის ძველს „ნესოსს“ 98*, 99*. იხ. ნესოსი.

იტალია: 24, 29*, 187, 239*.

იუვენალი (იუბენალი), იერუსალიმ. ეპისკოპოზი 5, 290, 291.

იუვენტინე, ქალკიდის რაზმების წინამძღოლი: იბრძვის არხანენეში იუსტინე II-ის დროს 200.

იულიანე, ალექსანდრიელი მღვდელმთავარი: 8.

იულიანე: იუსტინიანეს დროინდელი იურისტი 186*. იუსტინიანეს მიერ ელჩად გაგზავნილი ეთიოპელებთან და ჰომერიტებთან 254*.

იუსტე, ბიზ. სარდალი: 15.

იუსტინე გერმანეს ძე: ბიზ. სარდალი 29*—30*. ის არის მეორე სტრატეგოსი ლაზეთში 45. მისი რაზმები 554 წ. ქიტროპოლიაში არიან დაბანაკებული 34. მარტინემ და რუსტიკემ მას დაუმალეს თავიანთი გეგმა გუბაზის მოკვლის შესახებ 47. მან არ ამხილა გუბაზის მკვლელები 50. მისმა მეშუბეებმა დაიჭირეს ონოგურისთან ირანელი მზვერავი 53—54. დაბანაკებულია ნესოსში 91. ფოთში იბრძვის 100, 109*, 112—113, 115. დარჩა ნესოსში 156. ნესოსიდან ჯარი გაგზავნა როდოპოლისის ასაღებად 158, 161*. მარტინეს გადაყენების შემდეგ 556 წელს დაინიშნა კოლხიდის სტრატეგოსად 45*, 175, 176, 179, 210, 210*. მის ამალაში მსახურებს ჩარჩი იოანე ლიბიელი 176, 177. მისი ძმა იუსტინე აღმოსავლეთის სარდალია 575—577 წლებში 235*.

იუსტინე I, ბიზ. კეისარი (518—527): 15, 26. ჰუნებში ჯარს ქირაობს იბერიის დასახმარებლად 21*. მის მეფობაში ლაზთა მეფე წათე გადაუდგა ირანს და მიემხრო ბიზანტიას 84*, 263—267. მის დროს ცხოვრობდა მალალა 260.

იუსტინე II, ბიზ. კეისარი (565—578): 205, 206, 207, 240. ის კურაპალატია 30*. მისი ასულა ტახტზე 30*, 204. გზავნის 565 წ. ირანში იოანე კომენტიოლეს სვანეთის შესახებ მოსალაპარაკებლად 228, 229. ბრალი დასდო იოანე კომენტიოლეს ცუდი ელჩობისათვის 230. მისი მეფობის მეორე წელს ბიზანტიამ დაარღვია ხელშეკრულება ირანთან 252. მოითხოვს ხოსროსგან სვანეთს 228*, 253. არ სურს ირანის ელჩის ზიქის მიღება 231, არც მებოდისა 233. მის დროს აბრეშუმის ქიის კულტურა ბიზანტიაში 254. მისი მეფობის მეოთხე წელს თურქთა ელჩები მოვიდნენ კოსტანტინოპოლში 196, 199, 234, 235. მისი მეფობის მეშვიდე წელს სომხები და იბერები გადაუდგნენ ირანელებს 257*. ამავე წელს განახლდა ომი ირანთან 198. იუსტინე ექომაგება აჯანყებულ პერსარმენიას და იბერიას 245, 299, 300. მისი მეფობის მერვე წელს აღმოსავლეთის სტრატეგოსი მარკიანე იგზავნება ხოსროს წინააღმდეგ 200, 258. იუსტინეს განკარგულებით ალყა შემოარტყეს ნიზიბინს 201. მის დროს ცხოვრობდა მალალა 260, 261.

იუსტინიანე, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი 575 წლიდან: სომხეთში ხელმძღვანელობს საომარ ოპერაციებს 238—239, 239*.

იუსტინიანე, თეოდორე ცირეს (აღმ. სტრატეგოსის) მამა: 259.

იუსტინიანე I, ბიზ. კეისარი (527—565): 2, 15, 17, 24, 43*, 50, 210, 243, 251. განთქმული მეფეა, უძლიერესი და გამარჯვებათა შარავანდედით მოსილი 147. იმეფა 39 წელი 198. მის დროს განმტკიცდა ქრისტიანობა აბაზგიაში 297. მის დროს 535 წ. იბერიის მეფეა ზამანაზი 268, 268*. მისი ბრძოლები სირიასა და მესოპოტამიაში 26. მის დროს ომები ირანთან 196, 269. მისი ინტერესები ლაზეთში 29. წათეს დასახმარებლად გაგზავნა სამი სტრატეგლავი 267. ძალიან აფასებს გუბაზს 28. საჩივარი მიიღო გუბაზისაგან ბიზ. სარდლების საქციელზე 43. უკმაყოფილოა სარდალ ბესსათი 44. მხურვალედ მოუწოდებდა თავის სარდლებს მოეკლათ გუბაზი 65. მისი წერილი მარტინეს და რუსტიკეს მიმართ გუბაზის შესახებ 47, 107—108, 127—129. იბარებს გუბაზს თავისთან 129. მასთან მოვიდნენ ლაზთა ელჩები გუბაზის მოკვლის შემდეგ 81—82. აწყობს ლაზეთში გუბაზის მკვლელთა გასამართლებას 125. გადააყენა სტრატეგოსის თანამდებობიდან მარტინე და იუსტინე დანიშნა 45*, 175. მას მოეწონა ჭანების დამორჩილება თეოდორე ჭანის მიერ 185. მასთან გამოცხადდა ირანის ელჩი ზიქი დროებითი ზავის შესახებ მოსალაპარაკებლად 180. სდებს ირანთან ხელშეკრულებას 562 წელს 210, 252. ელჩებს უგზავნის ეთიოპელებს და ჰომერიტებს 254*, რათა თავი დააღწიოს ირანის მეშვეობას აბრეშუმით ვაჭრობის დარგში 255*. მის დროს ისწავლეს კონსტანტინოპოლში აბრეშუმის ჭიის გამრავლება 253. სარკინოზებს ფულებს უხდიდა 233. მის დროს ბიზანტიის მიწაწყალს მოადგნენ ავარები 298. მის დროს ცხოვრობდა მალალა 260. იუსტინე II მისი ბიძაშვილია 228. იუსტინიანეს ნოველები 185*—186*.

იქსიბატები, ტომი პონტოსთან: 279.

იხი, მდინარე: 235.

კადარი, სოფელი აბაშის რაიონში: 60*.

კადუსიები, ტომი კავკასიაში: 279.

კავადი (კოადი), ირანის მეფე (488—531): 13, 14, 15, 20, 198, 268, 269. დაჰკარგა ტახტი და შემდეგ აღიდგინა 26. მას გადაუდგა წათე 263, 264, 266.

კავკასია: 62*, 147, 298 et passim. მთა ლაზიკეში 27. მის კალთებზე მდებარეობს სინდური ქალაქი ასტერუსია 276. იქ არის ქვეყანა ჰენიოქია 278. იქ ცხოვრობს ტომი „კოლები“ 281 და

- ტომი ტიპანისებისა 285. იქიდან ჩამოდის ფაზისი და დრკონოსი 37. კავკასიის იქითა ქვეყნებიდან შემოდინ ბარბაროსები 294. მის გადაღმა არიან ბიზანტიელთა მოკავშირე ტომები 87. მის გარშემო და მწვერვალებზე ცხოვრობენ სვანები 205, 221, 222. მის მწვერვალებზე გადასახლდა გუბაზი 138. მის ძირში მოეწყო რომაული სასამართლო გუბაზის მკვლელთა გასასამართლებლად 127. მისი ზეკარებით გადად-გადმოდიან ბიზანტიელები და თურქები 206—207, 234, 242.
- კავკასია** (ინდოეთისა): მთა, რომელსაც პარაპანისსაც ეძახიბნ 280. იქიდან გამომდინარეობს მდინარე არაქოტი 276.
- კათარი**, მდინარე (აბაშა): 58—59, 60*.
- კაიხი**; ფილარქი მადდენებისა 254*.
- კაკაბაძე** ს. 37*, 215*.
- კანდაკე**, დედოფალი: 6.
- კანე** (Cannae): 273.
- კაპადოკია**: იქ ქალაქი ზეილა 278. შეიჭრნენ ჭანები III საუკუნეში 262. შეიჭრნენ ჰუნნები ანასტასის დროს 263, 297*.
- კაპადოკიის კარები** (კასპიის კარები): ამ კარებით გადმოვიდენ ჰუნნები ანასტასის დროს 296.
- კარები** (კასპიის კარები): 20, 21.
- კართაგენი**: 273.
- კართაია**: ქალაქი კეოსზე 279. ქალაქი იბერიაში (ესპანეთში) 279.
- კარდუენები**, ქვეყანა: 193.
- კარდულები** (კარდუხებო): ტომი მიდიაში 279, 279*.
- კასანდრე**: 3*.
- კასპიის ზღვა**: 279, 280, 286.
- კასპიის კარები**: 20, 21. დარიალია თუ დარუბანდი? 17—19. მათი დაცვის საკითხი 12, 13*, 15. კარები გადმოლახეს საბირის ჰუნნებმა ანასტასის დროს 263, 270, 296, 296*. მათ შესახებ ცალკე მუხლი 562 წლის ხელშეკრულებაში 217.
- კატანები**: ტომი კასპიის ზღვასთან 280.
- კედრენე**, ისტორიკოსი: ისარგებლა მალალას ქრონოგრაფით 261.
- კეკელიძე** კ. 86*, 87*, 189*.
- კეოსი**, კუნძული: 279.
- კერიკე**, სტრატეგატი: გაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 267.
- კერკეტები**: მათ ესაზღვრებიან მოსხები 289.
- კერმიხიონები**: თურქების სახელწოდება ირანულად 253.

კეფევი: 287.

კეფენები: 287.

კვადრატე (Asinius Quadratus), ისტორიკოსი: 284, 285*, 289.

კიანეოსი (კვანეოსი, გვენოსი, ტვენისი, პვენისი), მდინარე: 274, 274*.

კილიკია: შეიქრნენ ქანები III საუკუნეში 262. შეიქრნენ გუთები 262*. კილიკიამდე მივიდნენ საბირები 270.

კირესტიკა: 270.

კირილე სკვითოპოლელი: 188, 188*.

კიროსი: გარდაიცვალა მასაგეტების ქვეყანაში 280.

კიტა (კვტა): კოლხეთის ქალაქი 280.

კლავდი, რომის კეისარი: 191, 192*.

კლადი, იხ. კავადი.

კოდორი, მდინარე: მის სათავეებთან მდებარეობს მისიმიანთა ციხე ბუქლოოსი 87*.

კოდორი, სოფელი: 60*.

კოზმა: სპათარი 9. სამეფო საჭურისი 11.

კოილესირია: 290.

კოლები: ტომი კავკასიონთან 276*, 281. მათ მახლობლად ცხოვრობენ კორაქსები 280.

კოლიკე, კოლების ქვეყანა: 281.

კოლხები: 93, 126, 127, 131, 131*, 136, 140, 142, 149, 152, 153.

ისინი ეგვიპტიდან არიან გადმოსახლებულნი 27—28. წინადაცვეთის წესები მათში 28*. მათი ქალაქი აია 274, კვტა (ქუთაისი) 280, პვენისი ანუ ტვენისი 283, 286, ფაზისი 286.

კოლხთა ტომი კორაქსები 280, მოსხები 282. მათი მეზობელი ტომები ლიბისტინები და მაკროკეფალები 281. მათი ქვეყნის მახლობლად მდებარეობს არესის კუნძული 276. მათი ქვეყნის მახლობლად არის გოგარენე 277. მათი ახალი სახელია „ლაზები“ 50. მათ ფაფისუფალი შეგნება ახასიათებს 80. ბიზანტიელებს ემორჩილებიან 88. მათ და ბიზანტიელებს საერთო მეფე ჰყავთ 139. ბიზანტიელები მათი ბატონები არიან 141.

მათ ქვეყანაზე გავლით ბიზანტიის ტერიტორიაზე შედიან ბარბაროსები 294. მათი ქვეყნის ზემოთ მდებარეობს მისიმიელთა ქვეყანა 155. მათი მეფის ქვეშევრდომნი არიან მისიმიელნი 86. სჩაგრავენ მისიმიელებს 154. მათ ექვემდებარებიან სვანები 215. სვანებს უგზავნიან სურსათს 214. წინათ სხვებსაც მბრძანებლობდნენ 65. გუბაზის მოკვლის შემდეგ თათბირი აქვთ კავკასიის ერთ ხეობაში 63. გლოვობენ გუბაზს 69. ისინი ძალიან ააღელვა

წარჩინებული კოლხის აიეტის სიტყვამ ბიზანტიელთა წინააღმდეგ 70—71. მათ სიტყვით მიმართა წარჩინებულმა კოლხმა ფარტაზმა 72, 75, 77. მათ ქვეყანაში ჩაყენებული ბიზ. ჯარის რაოდენობა 558 წელს 187. კოლხები ეხმარებიან სომხებს 571 წლის აჯანყების დროს 238*, 258. იხ. ლაზები.

კოლხეთი (კოლხიდა): 42, 47, 51*, 131*, 159*, 160, 205. მისი მთა ამარანტოსი 275*. მის მახლობლად ბინადრობენ ქალდეველები 287. მისი ძველი ძლიერება 66. იგივე ლაზეთი, ეგრი 18*. მის საზღვრებს ჩრდილოელ ტომთა შემოსევისაგან იცავს სვანეთი 229. დაემორჩილა ბიზანტიას 295, 296. მისი ხელში ჩაგდება უნდოდათ ირანელებს 151. იქ ბრძოლა ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 27, 124*. იქ ფეხი ვერ მოიკიდეს ირანელებმა 180. რუსტიკეს ნაცვლად იქ გაიგზავნა სტრატეგოსი იოანე დაქნასი 166. მთავარსარდლად 556 წელს დაინიშნა იუსტინე, გერმანეს ძე 30*, 175, 176. იქაურ სოფლებში თარეშობს ჩარჩი ბიზანტიელი, იოანე ლიბიელი (მთავარსარდლად იუსტინეს ამალიდან) 178. კოლხეთიდან დიდძალი ჯარი დაიძრა თეოდორე ჭანების დასამორჩილებლად 182. იხ. ლაზეთი.

კომენტიოლე 1. იხ. იოანე კომენტიოლე.

კომენტიოლე 2: მეფის მცველი (სკრიბონი), 583 წ. ავარებთან იქმნა ელჩად გაგზავნილი 83*.

კონსტანტინე: ქალაქ თეოდოსიუპოლის უფროსი 13.

კონსტანტინე დიდი: მისი გაქრისტიანება 295.

კონსტანტინე პორფიროგენეტი: 260.

კონსტანტინოპოლი (ბიზანტიონი): 1, 4, 23, 45*, 202, 239*, 243*, 260, 261, 290, 294. იქ ჩავიდა 556 წ. ირანის ელჩი ზიქი 185*. იქ ჩავიდნ თურქთა ელჩები 206. იხ. ბიზანტიონი.

კორაქსები: კოლხთა ტომი 280, 289.

კოტაისი (ქუთაისი): აქ მივიდა მერმეროე 30. მერმეროე კვლავ მობრუნდა ონოგურისიდან 41. აქ ირანელები არიან დარაზმული 554 წელს 54, 61*. აქედან მიდიან ირანელები ონოგურისის დასაცავად 56, 60*. ფოთში დამარცხების შემდეგ აქეთ წამოვიდა ნახორაგანი 123. აქ დაბრუნდა ირანული ჯარი მისიმიელთა ქვეყნიდან 159. იხ. ქუთაისი.

კოტისი (კოტჯისი): იბერთა მეფის მითრიდატეს ძმა 191. მცირე არმენიის მეფეა 192*.

კოფენი, მდინარე: ამის მახლობლად ჩაუსაფრდნ ირანელები თურქთა და ბიზანტიელთა ელჩებს 207, 235.

კოხინხინა: 255*.

კრეტა: 281.

კრისპე, კონსტანტინე დიდის შვილი: 295.

კრიუგერი გ. 2, 4*, 6*, 7*, 10*, 12*.

კრუმბახერი კ. 203, 266*, 272.

კუზენი (Cousin): 25, 208.

კურსე, ბიზ. სტრატეგოსი: იბრძვის ალბანიაში 238, 241*.

Kurtz Ed. 188, 188*.

კუტილზისი: საბირთა რაზმის წინამძღოლი 91.

კუტურგურები (კურტარგარები, კოტრიგურები): 18, 19*.

ლაბეუსი: 228*.

ლაგანები (დაგანები): 258*.

ლაზარე ფარპელი: 257*.

ლაზები: სკვითური ტომია 281. შეცდომით ეწოდებათ „საზები“ 283*. ძველად კოლხები ეწოდებოდათ 27—28, 50. მათი დახასიათება: სახელგანთქმული და მორკმული ტომია 50. ვაჭრები და მეზღვაურები არიან 51. მათ მეზობლად არიან აფსილები 276. მათი ქვეშევრდომები იყვნენ სვანები 219, 223, 225. სვანებისგან ხარკად ღებულობდნენ ფუტკრების ნაყოფს და ტყავებს და სხვა რამესაც 224. მათ გადაუდგნენ სვანები 204, მათი ქვეყნის საზღვარზეა მისიმიელთა ციხე ბუქლოოსი 86*. მათი მეფეების სიები 224. მათ ქვეყანაში წარმოებული ომები 26, 180. ირანელები თავიანთ ქვეშევრდომებად თვლიან 266. მათი მეფე წათე გადაუდგა ირანს 263, 264, 266, 267. ხოსროს აქვს მითვისებული მათი მიწაწყალი 28. თვითონ დაანგრიეს როდოპოლისი 159*. დაბანაკდნენ ნესოსში 40*. ხელიდან გამოეცალათ მთელი მიწაწყალი მოხირისიდან იბერიაში 39*. მათი მეფე გუბაზი 28, 214, 215*. მათი აღელვება გუბაზის მოკვლის გამო 50. მათი ელჩები იუსტინიანესთან გუბაზის მოკვლის შემდეგ 81—82. წარჩინებული აიეტი მოუწოდებს მათ გადაუდგნენ ბიზანტიელებს და მიემხრნენ ირანელებს 64—70. მათ ქვეყანაში დაბრუნდა თეოდორე ჭანი ჭანების დამარცხების შემდეგ 186—187. მათი მეფის სამკაულის აღწერილობა 84—85 264—265, 265*. ლაზთა მეფის კარის რაზმებს უფროსობს ფარსანტ კოლხი 156. ლაზების აზრით „ფარსანგი“ 21. სტადიონს უდრის 37. იხ. კოლხები.

ლაზეთი (ლაზიკე): 39*, 62*, 159*, 160*, 208 et passim. იგივე კოლ-

ხეთი, ეგრი 18*, აგრეთვე ლაზიკაჟე 15—16. ჩრდილოეთიდან გადმოდის გზა 207. მისი ქალაქი პეტრა 16. ბიზანტიის და ირანის ინტერესები ლაზეთში 29*. მისი გულისათვის ბრძოლები V—VI საუკ. 124*. მეტი წილი ბიზანტიელების ხელშია 209. მისი ციხე-სიმაგრეები დაუბრუნდა ბიზანტიას 532 წლის ხელშეკრულების ძალით 271, 271*. ცხენისწყლის აღმოსავლეთით იბერიამდე ირანელებს უჭირავთ 550-იან წლებში 59*, 61*. ის მითვისებული ჰქონდა ომის ძალით ირანს 220, 221, 222, 225*. ხუთწლიანი ზავის (552 წ.) შედეგები ლაზეთისთვის 26—27. დროებითი ზავი 556 წელს 210. მთლიანად მიეკუთვნა ბიზანტიას 562 წლის ხელშეკრულებით 204, 212, 215, 216, 217, 219, 220, 228, 229. ლაზეთში ჩანოვიდა სენატორი ათანასი გუბაზის მკვლელობის საქმის გამოსაძიებლად 82. ლაზეთის სოფლებში დათარეშობს ჩარჩი ბიზანტიელი, იოანე ლიბელი 176, 179. იხ. კოლხეთი.

ლაზიკაჟე, ესე იგი ლაზიკე (ლაზეთი): მისი დაპყრობა ხოსროს მიერ 15—16.

ლაზიკე ძველი: სოფელი პონტოში 281.

ლანგობარდები (ლონგიბარდები): 202, 239*. მათი რაზმი ფოთში 555 წელს 191.

ლანდი ი. (Land J. P. N.): 2, 10*.

ლატიშევი გ. 273, 284*.

ლევკოსირები, ტომი: 285.

ლევონ I, პაპი: 3, 7*, 8, 8*.

ლევონ I, ბიზ. კეისარი (457—474): 224, 225, 225*, 292.

ლევონტი, წმ.: მისი სახელობის ტაძარი 293.

ლევონტი, დაბრაგეზას ძე, ბიზ. მეომარი: 168.

ლენხუმი: 62*.

ლიბია (აფრიკა): 23*, 187, 276*, 277.

ლიბისტინე, ლიბისტინები: 280, 281.

ლიდია: 23*, 282.

ლიკოფრონი, პოეტი: 280, 280*, 288.

ლიხის მთა: 60*.

ლონგიბარდები: 202. იხ. ლანგობარდები.

ჰავრიკი, ბიზ. კეისარი (582—602): 83*, 202, 290. დაინიშნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად 239*, 250. მისი მოკავშირეობა ირანთან 197. მისი მეფობის მეცხრე წელს დამთავრდა ომი ირანთან 198.

- მაკროკეფალები:** 281.
- მავრუსიები:** მათი რაზმი ფოთში 555 წელს ანგილას მეთაურობით 101.
- მაიერი გ. (Meyer G.):** 265*, 266*.
- მაინეკე ა. (Meineke A.):** 273, 278*, 282*, 284*, 285*, 286*.
- მაიუმი:** 1, 4, 291, 292, 294.
- მაკედონია:** 274, 296.
- მაკი, არმენიელი ეპისკოპოსი:** 21.
- მაკრავანდი (ბაგრევანდი),** სომხეთის პროვინცია: 239, 239*.
- მაკრობიები:** ძველი სახელწოდება ეთიოპლებისა 256.
- მაკრონები:** რომელთაც ახლა სანნები ეწოდებათ 281, 281*.
- მალთაყვა, მდინარე:** უდრის ძველს ნეოკნოსს 109*.
- მანიაქი, სოგდაიტების მეთაური,** 568 წ. გაიგზავნა თურქთა ელჩად კონსტანტინოპოლში 206, 234, 235.
- მანუელი, ვარდან მამიკონიანის ძმა:** 256.
- მანუტინი, ქალაქი:** 1.
- მარები:** ტომი მოსინიკების გვერდით 281.
- მარკელინე, ბიზ. მეომარი:** 168.
- მარკვარტი ი. 17*, 18*, 19*, 20*, 268*.**
- მარკიანე, ბიზ. კეისარი:** 5, 6, 291. მის დროს მოხდა ქალკედონის კრება 3.
- მარკიანე, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი იუსტინე II-ის დროს:** 200—201, 258, 259, 300.
- მარკიანე, მწერალი:** 273.
- მარრი ნ. 2, 4*, 10*, 265*.**
- მარტვილი:** 59*.
- მარტინე, ბიზ. სარდალი:** 15, 29. მისი ბიოგრაფია 45*. ის პირველი სტრატეგოსია 30*, 44. გამოცდილია სამხედრო საქმეში 175. გამაგრებულია 552 წ. ფაზისის შესართავთან (ტელეფისში) 40*. დაბინავებულია ტელეფისის ციხეში 31. დასტოვა ტელეფისი 34. თეოდორე ჭანის რაზმები დასტოვა ტელეფისის მახლობლად 35. მის წინააღმდეგ ბრალდებები გუბაზისა ტელეფისის ბრძოლის შემდეგ 43. მტრული ურთიერთობა აქვს გუბაზ მეფესთან 45, 76, 214, 215*. მან და რუსტიკემ შეხანხლეს ბრალდებები გუბაზის წინააღმდეგ 81—82. რუსტიკე მისი თანამოაზრეა 55. მიიღო იუსტინიანეს წერილი გუბაზის შესახებ 47. მისი თანხმობით იქმნა მოკლული გუბაზი 152, 153. მისი წაქეზებით ბიზანტიელებმა იერიში მიიტანეს ონოგურისზე 52. ის დაბინავდა ნესოსში 555 წელს 91, მასთან ნესოსში მლაპარაკა-

კებას აწარმოებს ნახორაგანი 95—97. იბრძვის ფოთში 555 წელს 101, 104, 107, 108, 110, 113, 118, 121. მის მიერ ფოთის ბრძოლაში ნახმარი ეშმაკობა 114, 123. მან დაამარცხა ფოთში ნახორაგანი 180. მისი ლაშქრობა მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 160, 165. მისი გადაყენება თანამედრობიდან 175, 176.

მარტიროპოლისი: 45*.

მასაგეტები (თურქები): 253, 276. სკვითთა ტომია 281.

მატიკეტები: სკვითური ტომი 281.

მატიენები, მათიანე (მიდიაში): 282, 282*.

მაქსენტი, ბიზ. სარდალი: გაიგზავნა მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 157*.

მაქსიმე აღმსარებელი: 86*.

მებოდი (მევოდი), ირანის ელჩი: 15*, 232, 233. აწარმოებს საზავო მოლაპარაკებას 576—577 წ. 243, 243*, 244, 248, 249.

მედვა: 277, 285, 285*.

მეზია: 296.

მელა (Pomponius Mela), რომელი მწერალი: 276*.

მელანქლიანები: სკვითური ტომი 281.

მელეტე, საბას მოადგილე პალესტინის ლაგრაში: 188.

მელიქსეთბეგი ლ. 257*.

მემნონი, ისტორიკოს აგათიას მამა: 23.

მენანდრე პროტიქტორი, ისტორიკოსი: 18*, 30*, 181*, 195, 196, 202—251, 299. ის სარგებლობს პეტრე პატრიკიოსის მოხსენებით 226—227.

მელდენსონი ლ. 295*.

მენიპე პერგამელი, გეოგრაფოსი: 288.

მერმეროე, ირანელი სარდალი: 26, 39*, 221. მისი დახასიათება 42*. აიღო როდოპოლისი 158. მის ლაშქრობა ფაზისის შესართავთან დაბანაკებული ბიზანტიელების წინააღმდეგ 40*. ხოსროსგან დამხმარე ძალები მიიღო 40*. ორჯერ იერიში მიიტანა არქეოპოლისზე 30, 40*. პირველი გალაშქრება ტელეფისის წინააღმდეგ 40*. მისი გეგმები ტელეფისში 31—32. ავადმყოფობა მოიგონა მტრის მოსატყუებლად 32. ხმები მისი გარდაცვალების შესახებ 33. იერიში ტელეფისის წინააღმდეგ 33, 34. ტელეფისში შესვლა 36. მივიდა ქიტროპოლიაში 38. ტელეფისში აღარ გაბრუნდა 38—39. ტელეფისიდან ნესოსისაკენ გააქცია ბიზანტიელები 59*. ონოგურისი გაამაგრა და კვლავ კოტაისისა და მუხირისისაკენ გამობრუნდა 40—41. მისი გარდაცვალება 42.

მეოტის ტბა; 284, 298.

მესოპოტამია: მისი ქალაქი ამიდა 12. იქ მომხდარი წიწისძვრა 253.

შეესივნენ ირანელები კოადის ძის ქსერქსეს მეთაურობით 268.

მესხითა (მცხეთა): აქ გარდაიცვალა მერმეროე 41—42.

მეტრიანე, სამეფო მეშუბე (სკრიბონი): მან შეიპყრო გუბაზის მკვლე-
ლი იოანე 83.

მეტროპოლისი, ქალაქი: 282. ქალაქი პონტოში მცხოვრებ მოსინი-
კებისა 282.

მეწამული ზღვა: 277.

Migne: 86*.

მიდია: 193, 277, 279, 282*.

მიდიელები: 92, 103, 114, 122, 133*, 138, 196, 197, 198, 199, 204,

214, 217, 227. ონოგურისთან დაამარცხეს ბიზანტიელები 67.

მათი მომხრეა აიეტი, წარჩინებული კოლხი 74. მათ დაიპირეს
კოლხთა სადავო ადგილები 209. იხ. ირანელები.

მითრიდატე, იბერთა მეფე: 190, 191*—192*. შეიჭრა არმენიაში.

191. აჯანყება მოაწყო რომაელთა წინააღმდეგ 191.

მილეთელები: დააარსეს ფაზისი (ფოთი) 286.

მირანი (იგივე ბარამანი), ირანელი სარდალი: 256, 258.

მირინა, ქალაქი: 23.

მისგეტები: დასავლეთის იბერთა ტომი 282.

მისიანე: მისიმიელთა ქვეყანა 237*.

მისიმიელნი (მისიმიანები): სვანთა ერთ-ერთი ტომი 174*. მათი ქვე-
ყნის საზღვრები 86. მათი ქვეყანა მდებარეობს კოლხეთის
ზემოთ 155. მათ ქვეყანაში ერთი მთაა ძნელად დასაძლევნი
162. მათი ქვეყნის საზღვარზეა ციხე ტიბელეოსი 160. მათი
ციხე ძახარი 163. ძველიდანვე ბიზანტიელთა ქვეშევრდომნი
და ერთმორწმუნენი არიან 173. მათ ქვეყანაში ჩავიდა სტრა-
ტეგოსი სოტერიქე 86. მათი აჯანყება ბიზანტიელთა წინააღმ-
დეგ 555 წელს 85—90. ბიზანტიელებს გადაუდგნენ და ირანე-
ლებს მიემხრნენ 90, 154. მათთან ბიზანტიელები ელჩებად აგ-
ზავნიან აფსილებს 161. მათ დახოცეს ეს ელჩები 162, 171.
ბიზანტიელების ბრძოლა მათ წინააღმდეგ 154—157, 159—174.
მათ წინააღმდეგ ბიზანტიელებმა გაგზავნეს 4000-მდე კაცი
156, 157. მათ დახმარებაზე ხელი აიღეს ირანელებმა 159.
ბრძოლა ძახარის ციხესთან 164, 166, 170, 171, 172. ძახარის
ბრძოლაში 5000 მეომარი დაეღუპათ 174. ძახარის ბრძოლის
შემდეგ მოციქულები გაუგზავნეს იოანე დაკნას 173, და მშვი-
დობიანობა ჩამოაგდეს ბიზანტიელებთან 174. მათ ქვეყანაზე

უხდებათ გავლა ბიზანტიელთა და თურქთა ელჩებს 568 წლის
მახლობელ ხანებში 207, 236.—237, 237*.

მიტილენე: 1, 2.

მიულერი: კ. 196, 208.

მიქელ ასური, ანტიოქიის პატრიარქი: 16.

მომზენი თ. 192*.

მოსე ხორენელი: 262*.

მოსინიკები: 285. ტომი პონტოში 282. მათი ქალაქი ქოირადესი 289.

მოხხები: კოლხთა ტომი 282. ესაზღვრებიან კერკეტებს 289.

მოხირისი (მუხირისი): 40*, 41*, 66, 159*, 160*. მისი ალება ირანელების მიერ 39*. მოხირისიდან იბერიამდე ირანელები არიან ბატონ-პატრონი 62*. აქ მოვიდა მერმეროე არქეოპოლისზე იერიშის მიტანის შემდეგ 30, 61*. ონოგურისიდან აქ მობრუნდა მერმეროე 41, 60*, აქ არიან 554 წელს ირანელები დარაზმულნი 54. აქედან მიდის ირანელთა ჯარი ონოგურისის დასაცავად 55, 56, 60*, 149. აქ მოვიდა ნახორავანი 554 წლის გაზაფხულზე 83. ფოთში დამარცხების შემდეგ აქეთ წამოვიდა ნახორავანი და ირანელთა ჯარის ერთი ნაწილიც 123. აქედან დაიძრა ირანული ჯარი მისიმიელთა საშველად 157.

მტკვარი, მდინარე: მის სანაპიროებზე ცხოვრობენ ობარენები და ოტენები 289. მის „აქეთა მხარეს“ გადაასახლეს ბიზანტიელებმა საბირები და ალბანელები 238.

მუხირისი, იხ. მოხირისი.

მკირე აზია: 8*, 262*.

მცხეთა (მესხითა): აქ გარდაიცვალა ირანელი სარდალი მერმეროე 41—42.

ნადლი: ირანელების ელჩი კონსტანტინოპოლში 576 წელს 243*.

ნარხე: ირანის ელჩი 298 წლის მოლაპარაკების დროს 192, 193, 194.

ნარსე, ბიზ. სარდალი: 24. მას უჭირავს 530-31 წლებში თანამდებობა comes sacrarum largitionum 43*.

ნაუ ფ. 5*.

ნახორავანი: 24. იხ. ნახორავანი.

ნახორავანი (ნახორავანი): ირანელი სარდალი 30*. მერმეროეს გარდაცვალების შემდეგ დაინიშნა სარდალად ლაზეთში 42, 221. იბერიაშია 554 წელს 54. მოვიდა მოხირისში 554 წლის გაზაფხულზე 83. დილიმნიტთა რაზმს გზავნის არქეოპოლისთან დაბანაკებულ საბირთა წინააღმდეგ 91, 95. ნესოსის წინააღმდეგ

მიდის 555 წელს 90, 95. ნესოსში მოლაპარაკებას აწარმოებს მარტინესთან 95—97. მისი ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 98—124. ჯარს გზავნის მდ. ნეოკნისკენ 111, 116. იბრძვის ფოთში 120, 121. მისი მოუფიქრებელი ბრძანების წყალობით დაიღუპა ფოთში 2000 ირანელი 122. მისი დამარცხება ფოთთან 123, 179. ფოთში დამარცხების შემდეგ კოტაისსა და მონხირისში გასწია 123, და იქიდან იბერიაში გაბრუნდა 124. მასთან იბერიაში მოვიდენ მისიმბრელთა ელჩები 154, 155. იგი დასაჯა ხოსრომ 124*, 179—180.

ნეოკნე: მდინარე რიონის სამხრეთით ოთხი ლაზური ფარსანგის მანძილზე 108, 110. უდრის არიანეს Μῶγρεც-ს და პლინიუსის Mogrus-ს 109*, და ეხლანდელ მალთაყვას 109*. აქეთ გაგზავნა რაზმი ნახორაგანმა 123.

ნერსესი, სომეხთა კათალიკოზი: 257*.

ნესოსი, სოფელი ლაზეთში: 30*, 209, 316—317. მისი მდებარეობა 98*—99*, 160*—161*. ტელეფის დაშორებულია ხუთი ფარსანგით 36, ანუ ასორმოცდაათი სტადიონით 37, ანუ 25—27 კილომეტრით 41*. ქალაქ ფაზისს დაშორებულია ექვსი ფარსანგით 97, 98*, 99*. უდრის დღევანდელ „ისულას“ 41*. საკმაოდ მაგარი სოფელია და არც ჰდვილი მისადგომი 37. აქ ერთდებიან ფაზისი და დრკონოსი 38. აქ დაბანაკებული არიან ლაზები და ბიზანტიელები 40*. ნესოსისაკენ გაიქცენ ტელეფისში დამარცხებული ბიზანტიელები 59*. ნესოსზე იერიშის მიტანაზე უარი თქვა მერმეროემ 38. იქ არიან დაბანაკებული ბიზანტიელები 554 წლის გაზაფხულზე 83. მის წინააღმდეგ მიდის ნახორაგანი 90, 95. მარტინე იქ არის დაბანაკებული 97. დასტოვა ნახორაგანმა და ფოთის წინააღმდეგ გაილაშქრა 98, 99. იქ დარჩნენ ბუზე და იუსტინე 100, 156. აქედან იგზავნება ბიზ. რაზმი როდოპოლისის ასაღებად 158.

ნესოსი: ქალაქი იბერიაში 282—283, 283*.

ნეფალიოსი: 9.

ნიბური გ. 24, 25*, 98*, 101*, 208, 223*, 237*, 277, 277*.

ნიკომედე: 278.

ნიზე ბ. 272, 273*.

ნიზიბინი, ქალაქი: 192, 194, 258, 296. მდებარეობს ტიგრისზე 193. საბაჟო პუნქტია ბიზანტია-ირანის საზღვარზე 217*. ბიზანტიელთა ლაშქრობა მის წინააღმდეგ 14, 15. ბიზანტიის ჯა-

რებმა ალყა შემოარტყეს იუსტინე II-ის დროს 201. აქ გარდაიცვალა ირანის ელჩი ზიქი 232.

ნინე: 28.

Nöldeke Th. 12.

ნომე, პატრიკიოსი: მისი ქალი ვალერიანე შეირთო წათემ 264.

ობარენო: არმენიის ნაწილი 289.

ოგნარი, მარტინეს მეშუბე: ფოთში იბრძვის 119.

ოდესო (ოდისო), ქალაქი: 285, 296.

ოდიში: 62*.

ოეხი, მდინარე: 225.

ოვიდი ნაზონი: 285*.

ოლლარია: ლათინური სახელი ქიტროპოლიისა 34, 34*.

ონოგურები (უნგურები): 19*.

ონოგურისი: მისი ადგილმდებარეობა 59*—62*. მდებარეობს არქეოპოლისსა და ქუთაისს შუა 60*. მდებარეობს დასავლეთ და აღმოსავლეთ ლაზეთის საზღვარზე 61*. უდრის „უნაგირას“ 59*. უდრის უქიმერიონს 160*. მას ეწოდება აგრეთვე წმიდა სტეფანე 52. აქ სხედან ირანელები 39*, 48. იგი მერმეროემ გაიხადა არქეოპოლისის მიდამოებში ბიზანტიელთა წინააღმდეგ საჭირო სასიმაგრო საფარად 40, 148. მის ასაღებად გალაშქრებას აპირებენ ბიზანტიელები 48. იქ ლაშქრობაზე უარი თქვა გუბაზმა 48—49, 153. ბიზანტიელებმა მარტინეს წაქეზებით 554 წელს იერიში მიიტანეს მასზე 52, 54. ირანელებმა გააქციეს ბიზანტიელები 57. ამ ბრძოლაში ბიზანტიელებს ჰყავთ 50 ათასი კაცი, ირანელებს სამი ათასი 62.

ორეშნიკოვი ა. 192*.

ორომუსხთა ტომი, ალანიის მახლობლად: 236.

ორახ მილეტელი, გრამატიკოსი: 272.

ოსროენე, ქვეყანა აღმოსავლეთში: 200.

ოსტგუთები: მათთან ელჩად გაიგზავნა პეტრე პატრიკიოსი 190.

ოტენე: არმენიის ქვეყანა 289.

პავლე: სოფისტი 8.

პ ვსარკები: ტომი კავკასიონთან: 283.

პაკორი: არმენიის მეფე 289.

პალადი, ალექსანდრიელი სოფისტი 5.

პალადი, მიტროპოლიტი: 1.

პალიფატე, მითოგრაფოსი: 288, 288*.

პალესტინე: 4, 6, 7*, 8*, 9, 11, 188, 269, 290, 291.

[პალიასტომის] ტბა 102, 102*.

პამპრეპიოსი: მისი აჯანყება ზენონის წინააღმდეგ 10, 11.

პართები: 190, 191.

პარტენიონი: ადგილი ევქსინის პონტოსთან 289.

Parmentier L. 290.

პარაპანისი, კავკასიონის სახელი: 280.

პასსარა, სარდალ იუსტინეს დედა: 29*, 239*.

პატრიკი, ბიზ. სარდალი: 14.

პაფლაგონიელები: 288.

პეროზი, ირანის მეფე (458—484), კავადის მამა, ხოსროს პაპა: 26, 224, 268. მის დროს ჰუნებმა გადმოლახეს დარიალის კარები 12, 13. პეროზის მეფობამდე სვანეთი ექვემდებარებოდა ლაზეთს 225, 225*.

პეროზი, კავადის უფროსი ძე: შეეპია ლაზეთსა და პერსარმენიას 268.

პერსარმენია (პერსარმენიელები): 237, 241. წინათ ერქვა დიდი არმენია 299. მის საზღვარზე მდებარეობს ფარანგიონი 270. აუჯანყდა ირანს 571 წელს 202, 239*, 244*, 248, 299. აჯანყებულთა მეთაურები გაიქცნენ ბიზანტიაში 245, 246. აჯანყების მეთაურებს მოითხოვეს ხოსრო 250. იქიდან უნდა გავიდნენ ბიზანტიელები 243. ხოსრო შევიდა იქ 576 წლის ახლო ხანებში 238, 239. მას უთმობს ბიზანტია ირანელებს 576—577 წლის მოლაპარაკების დროს 245, 246, 247, 249, 251. იხ. არმენია, არმენიელები.

პერსევი: 287.

Petit L. 2.

პეტრა: ქალაქი და ციხე ლაზეთში 26, 124*. ბიზანტიელთა იერიშები შვიდი წლის განმავლობაში 16.

პეტრე, ბიზ. ელჩი 576 წლის საზავო მოლაპარაკებაზე 243*.

პეტრე, სტრატელატი: გაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 268.

პეტრე ალექსანდრიელი: 7, 8, 9.

პეტრე იბერიელი (პეტრე ქართველი): 1, 2. ცხოვრება და მოღვაწეობა 3—12, 22, 290—294. სამეფო საჯინიბოს გამგეა 4, 4*. მივიდა მაიუმში 4, 292. ლაზის წინამძღვარია 3, 5, 294. მისი სახელით სწერდა წიგნებს იოანე რეტორი 6. ალექსანდრიაშია 22. მისი ხსოვნის დღე 22.

პეტრე პატრიკოსი, ბიზ. დიპლომატი და ისტორიკოსი: 190—194.
სამეფო რაზმების სარდალია 210*, 228. იგზავნება ელჩად 562 წლის საზავო მოლაპარაკებაზე 204, 205, 210, 213, 215, 216. მისი მოხსენება საზავო მოლაპარაკების შესახებ 227. მისი მასალებით ისარგებლა მენანდრემ 203, 217*, 218, 219, 223, 224, 225, 226, 227. მას იხსენიებს სტეფანე ბიზანტიელი 272.

პიგმეები: ტომი კოლხების მეზობლად 281.

პიენისი, **პკენისი** (ტკენისი): კოლხთა ქალაქი 283, 286.

პითიკი, მდინარე: 23*.

პლატონი: 274*.

პოლემონიონი: ნავთსადგური პონტოში 283.

პოლიბიოსი, ისტორიკოსი: 272, 279.

პონტო (ზღვა და მხარე): პონტოს ადგილებია: დიოსკურია 277, ღრილები 278, ზელა 278, სოფელი „ძველი ლაზიკე“ 281, ქალაქი მოსინიკებისა მეტროპოლისი 282, ქალაქი ტრაპეზუნტი 96, პროვინცია ჭანიკე 262, 262*. მის ნაპირას ქალაქი არაზოსი 275. პონტოშია არესის კუნძული 276. მისი ტბა ალიბე 265. მის გასწვრივ ცხოვრობენ საზები 283, ქარიმატები 288, ხალიბები 288. პონტოში ცხოვრობენ იქსიბატები 279, საპირები, ტაოხები, ტიბარენები, ტორეტები 284, 285. იქ შეიჭრნენ ჰუნნები ანასტასის დროს 297*. მის გასწვრივ მდებარე სოფლებში დათარეშობენ ჭანები 182, 186*. პონტო პოლემონიონისა 283. იხ. ევქსინის პონტო.

პრობე, სიკორი: რომაელების ელჩი ირანში 192, 193.

პრობე: ბიზ. დესპანი ჰუნთა ქვეყანაში 21. ანასტასის ძმისწულია და პატრიკოსი 21*.

პროკოპი კესარიელი: 18*, 25—26 (მისი „ისტორიის“ შინაარსი), 30, 39*, 61*, 62*, 120*, 158, 196, et passim.

პროპონტისი: 294.

პროტერი, ალექსანდრიელი ეპისკოპოსი: 3, 6, 292, 293.

პტოლემეაიოს I სოტერი: 3*.

პტოლემეაიოს VI ფილომეტორი: 17, 273.

პულქერია, დედოფალი, მარკიანეს მეუღლე: 3.

ყორდანია თ. 258*.

რაბე რ. (Raabe R.): 2, 4*, 5*, 6*, 7*, 10*.

რაია, ქალაქი: 283.

რანი (იგივე არრანი): 17, 18.

რიზე, ქალაქი: აქ დაბანაკდა თეოდორე ჭანი 556 წელს 182, 186*.

რიზისი, კონცხი: 283.

რიონი: 40*, 160*. ცხენისწყლისა და რიონის შესართავთან მდებარეობს ტელეფისი 41*. რიონის სამხრეთით ექვსი ლაზური ფარსანგის მანძილზე არის მდ. ნეოკნოსი 108*—109*.

როგატორიონი, ნავთსადგური შავ ზღვაზე: 207, 237.

როდოპოლისი (ვარდციხე): 308—311. კოლხეთის ქალაქია 158. მისი მდებარეობა 159*—161*. მდებარეობს ყვირილის შესართავთან 98*. მისი აღება ხოსროს მიერ 158. მისი აღება ბიზანტიელების მიერ 556 წელს 30*, 158—159.

რომაელები: საზავო მოლაპარაკება ირანელებთან 298 წელს 192—194.

რომაელები (ბიზანტიელები): 266*. იხ. ბიზანტიელები.

რომანოზ დიდი: 22.

რომი: 23*.

რომულე, სტრატეგოს სოტერიქეს ვაჟი: 86.

„**რკინისა**“, ციხე მისიმიელთა ქვეყანაში: 163, 164. იხ. ძახარი.

რუხტიკე, ბიზ. მეომარი: წარმოშობით ელინოგალი; მისი თანამდებობა ლაზეთში 43. ფრიად შემძლებელი და საიდუმლო საქმეებში ჩახედული კაცია 44. თავხედი და ტირანული ხასიათისაა 55. მტრული ურთიერთობა აქვს გუბაზთან 45, 76. იმან და მარტინემ შეხანხლეს ბრალდებები გუბაზის წინააღმდეგ 81—82. თავისი ძმა იოანე გაგზავნა კონსტანტინოპოლში გუბაზის დასაბეზღებლად 46. მიიღო იუსტინიანეს წერილი გუბაზის შესახებ 47. მან მოკლა გუბაზი 138, მისმა მეშუბემ მახვილით გაუჩეხა თავი გუბაზს 49—50. მოათავსეს აფსარუნტის სატუსალოში 83. მისი გასამართლება გუბაზის მოკვლის გამო 126, 127. მისი სიტყვა სასამართლოში 60*, 141—152. ის სიკვდილით დასაჯეს 152—153, 166*, 175. მის ნაცვლად კოლხეთში გამოიგზავნა კაბადოკიელი იოანე დაქნასი 166.

რუფინე, პატრიკოსი, ბიზ. ელჩი ირანში: 15*, 269, 270, 271.

საბა: ლავრის დამაარსებელი პალესტინაში 188, 188*.

საპირები, ჰუნთა ტომი: 18, 19*, 210. წინათ საპირები ერქვათ 284. გადმოლახეს კასპიის კარები 263 (ანასტასის დროს), 270—271. ისინი ბიზ. ჯარში მსახურებენ 90, 91. მათ წინააღმდეგ იბრძვიან ნახორავანისაგან გამოგზავნილი დილიმნიტები 93—95.

შველიან ირანელებს მისიმიელთა დასახმარებლად 157. ირანელებს ეხმარებიან 571 წელს სომხების წინააღმდეგ 258. ბიზანტიელებმა გადმოასახლეს მტკვრის „აქეთა მხარეს“ 238. მათი მძევლები წაასხეს კონსტანტინოპოლში 241, 241*. ბიზანტიის მხარეზე გადავიდნენ 241.

საპირები (საბირები): 284.

საზები: ტომი პონტოს გასწვრივ 283.

სამანაზი, იხ. ზამანაზი.

სამარიტელნი: 269.

სანათურკი: ჰომერიტების მეფე 256.

სანნები: მაკრონების ახალი სახელი 281.

სანნიგები: სკვითიის ტომი აბაზგების მახლობლად 284.

სანნიკე: 288.

საპორი I, ირანის მეფე (242—273 წწ.): მას გადასცა რომაელთა კეისარმა ფილიპემ დიდი არმენია (პერსარმენია) 299.

სარაგურები (სირურგურები): 18, 19*.

სარაპა (შორაპანი): 222. იხ. შორაპანი.

სარგათონი, სოფელი ირანში: 201.

სარკინოზები: მათი ფილარქი ამბრე 233.

საროდი (საროსი, საროე): ალანთა წინამძღოლი 209, 210, 236.

სასანიდები: 239*.

სებასტოპოლი, ანუ დიოსკურია: 277.

სევანი: სამონასტრო სახლი ეგრეთწოდებულ სევანისა 212.

სევერე, ანტიოქიის პატრიარქი: 16*, 293

სევერე, რომაელების მეფე: 291.

სელევკე: 3*.

სელევკია: 296.

სემირამიდი: 28.

სენაკი: 98*.

სეოსი, ირანის ელჩი: 15*.

სერაფიონი, დიაკონი: 8.

სერგი: თარჯიმანი, რომელიც მასალებს აწვდიდა აგათიას 24, 24*.

სერგი რაბდიელი, ბიზ. მეომარი იუსტინე II-ის დროს: იბრძვის არზანენეში 200.

სერები: მათი ქვეყანა სოგდიანა 255*—256*.

სერინდა, სერთა ქვეყანა: ინდების მრავალი ტომით დასახლებული ქვეყანა 254, 254*, 255, 255*.

სესოსტრი, ეგვიპტის მეფე: შეესია აზიას 28.

სვანები (სვანეთი): 147, 222. სვანეთი კავკასიის გარშემო მდებარეობს 221. მისი მოხერხებული მდებარეობა 228. სვანეთის გზაზე ქუთაისიდან მდებარეობს უქიმერიონი 62*. სვანები თვითთავადნი იყვნენ 215, 225*. ლაზების ქვეშევრდომნი იყვნენ 18*, 214, 223, 224, 225, 225*, 228. მათ პური კოლხთა მეფისაგან ეგზავნებოდათ 214. მათგან ლაზები ხარკად ლებულობდნენ ფუტკრების ნაყოფს და ტყავებს და სხვა რამესაც 224. მათ მთავრებს უყენებენ ლაზები 225. სვანთა ტომს წარმოადგენენ მისიმიელნი 174*. სვანეთი ხელში ჩაიგდო 552 წლის მახლობელ ხანებში ირანმა 215, 215*, 223. დავა სვანეთის გარშემო 562 წელს ბიზანტიასა და ირანს შორის 203—208. სვანეთი უთანხმოების ცეცხლად გადაიქცა ბიზანტიასა და ირანს შორის 218. ზიქმა მოატყუა პეტრე სვანეთის საკითხში 249. სვანეთის საკითხზე დავის გაგრძელება იუსტინე II-ის დროს 228—233. სვანეთის შესახებ მოწალაპარაკებლად მიდის კონსტანტინოპოლში ზიქი 231. იუსტინე მოითხოვს ხოსროსაგან სვანეთს. 253. სვანეთის საკითხი დვას აგრეთვე 576 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს 247*.

სვიდა, ლექსიკოგრაფი: 38*, 41*, 102*, 202, 237*.

სივნიეთი (იგივე სისაგანი): 18*.

სიზიბული, თურქთა მეფე: 234.

სიკორი პროზე, რომაელების ელჩი ირანში 298 წელს: 192, 193, 194.

სინდები: 284, 286.

სინდიკე: 279.

სინდიკოსი (სუნდიკოსი): სკვითის ქალაქი 284.

სინოპი: 242.

სირ-დარია: 207.

სირია: 6, 8*, 266, 285, 290. შეიჭრნენ ჭანები III საუკუნეში 262.

ბრძოლები სირიაში იუსტინიანეს დროს 26, 29*.

სირიელები: 188, 287.

Sirmond: 86*.

სირურგურები (სარაგურები): 18, 19*.

სისაგანი (სივნიეთი): 17, 18.

სიტტა, ბიზ. სარდალი: 45*. დაიმორჩილა ჭანები 535 წელს 186*.

სკანდე (სკანდა): 39*, 61*, 159*, 222, 307—308. მისი მდებარეობა 222*—223*.

სკვითები: 281. სვანეთზე გადიან 205, 221.

ხკვითია: 280, 282, 283, 284.

- სკიმნე ქიოსელი, ბერძ. მწერალი: 276, 276*.
 სკლავები (სლავები): 29*, 172, 237*.
 სოანები (სვანები): 284.
 სოვდაიტები: 206, 234.
 სოვდიანა: 206. უდრის „სერინდა“.ს 256*.
 სოზომენე, საეკლ. ისტორიკოსი: 290.
 სოზოპოლისი, ქალაქი პიზიდიაში: 293.
 სოკრატე სქოლასტიკოსი, საეკლ. ისტორიკოსი: 290.
 სომხები (სომხეთი): 188*, 238, 239*, 244*, 254—258, 285*, 299*.
 იხ. არმენია, არმენიელები.
 სოტერიქე, ბიზ. სტრატეგოსი: წავიდა ბიზანტიონიდან ლაზეთში 84, 85. თან წაიყვანა თავისი ვაჟები 86. ჩავიდა მისიმიელთა ქვეყანაში 86. მას ბრალს სდებენ მისიმიელები 162. ჯოხებით აცემინა მისიმიელთა წარმომადგენლები 88. მოჰკლეს მისიმიელებმა 89, 154, 171. ფული წაართვეს მისიმიელებმა 161, 174.
 სოფაინეტე ხტიმფალელი, ისტორიკოსი: 279, 279*, 284.
 სოფენე, ქვეყანა: 193.
 სოფიო, ბიზ. დედოფალი: 30*.
 სოფოკლე, ბერძ. ტრაგიკოსი 274, 287.
 სპარსეთი, სპარსელები, იხ. ირანი, ირანელები.
 სტამენე: ხალიბების ქალაქი 284.
 სტეფანე, წმ. ონოგურისის სახელწოდება: 52.
 სტრაბონი, გეოგრაფოსი 272, 275, 276, 279.
 სუარუნა, სკლავი: ბიზ. მეომარი მისიმიელთა ქვეყანაში 172.
 სურენა, სომხეთის მარზპანი: მოჰკლეს სომხებმა 571 წელს 199, 244*, 256—258.
 სურენა, ირანელთა დელეგაციის წევრი 562 წ. მოლაპარაკების დროს 215, 216.
 ტაგმა, თარხანი, თურქთა ელჩების მეთაური: 235.
 ტაიიტები (ტაჯიტები): იგზავნებიან კავადის მიერ ბიზანტიელთა ქვეყნების მოსაოხრებლად 15.
 ტაკიტე (Marcus Claudius Tacitus), რომის კეისარი (275—276 წ.): მოჰკლეს ჭანეთში 262, 262*.
 ტანაიდი (ტანაისი): 253, 297.
 ტანხოსდრო (ტამხოსრო), ირანელი სარდალი: 249, 249*.
 ტაოხები (ტაოელები): ცხოვრობენ შიდა პონტოში 284.
 ტაპირები: ტომი ჰირკანიის მახლობლად 284.

- ტაპრობანე:** აქ მდინარე ფაზისი 286.
- ტარანთა მხარე** (ტარონი), სომხეთის პროვინცია: 239, 239*.
- ტელეფა,** სოფელი ჩხარის რაიონში: 38*—41*, 99*.
- ტელეფისი: 311—316.** მისი ადგილმდებარეობა 38*—41*. მდებარეობს ცხენისწყლისა და რიონის შესართავთან 41*, 59*, 98*—99*. მტკიცე და ძალიან მაგარი ციხეა, ძნელსავალი და მიუდგომელი 31. ნესოსს დაშორებულია ხუთი ფარსანგის მანძილზე ანუ 25—27 კილომეტრით 36, 37, 41*, 99*. უდრის ეხლანდელ სოფელ ტოლებს 160*. ბრძოლა ტელეფისთან 553 წელს 30—42, 61*, 209. მის მახლობლად დაბანაკებული არიან ბესსა, იუსტინე და თეოდორე ჭანი 34—35. აიღო მერმეროემ 36. იქ არ დარჩა მერმეროე 38.—39.
- ტელქასრა,** ციხე ირანში: 14.
- ტეხური** (დოკონოსი): 37*, 40*, 98*, 99*, 160*, 161*.
- ტიბარენები:** მათ აღმოსავლეთით ესაზღვრებიან მოსინიკები 289.
- ტიბარენია,** ქვეყანა პონტოში: 285, 288.
- ტიბელეოსი** (წებელდა): ციხე მისიმიელთა და აფსილთა ქვეყნების საზღვარზე 160.
- ტიბერი I,** რომის კეისარი (14—37 წწ.): მისი ურთიერთობა პარტებთან 190.
- ტიბერი II,** ბიზ. კეისარი (578—582; თანაკეისარია 574 წლიდან): 238, 239*, 290. ირანში გზავნის ელჩებს 576 წელს 238, 243*. მის დროს ბიზანტიელები შეიჭრნენ ალბანეთში 241. თურქებთან ელჩებად გზავნის ვალენტინეს 242. ელჩებს გზავნის ხოსროსთან 579 წელს 249. აღმოსავლეთის მთავარსარდლად მან მაგრიკი დანიშნა 250.
- ტიგროხი** (ტიგრისი), მდინარე: 91. მასზე მდებარეობს ქალ. ნიზიბინი 193. უნდა დადებულყო საზღვრად რომაელებისა და ირანელებისა 298 წელს 193.
- ტიენისი** (ტვენისი, პვენისი): კოლხთა ქალაქი 283*, 286.
- ტიმოთე,** იოანე კომენტიოლეს თანმხლები 231, 232.
- ტიმოთე ელური:** 6, 7, 8*, 292, 293, 294.
- ტიპანისები:** ტომი კავკასიონთან 285.
- ტირიდატე,** პართების მეფე: 191.
- ტიფილისი** (ტუფილისი): 258.
- ტოლები:** უდრის ძველ ტელეფისს 160*, 312—316.
- ტომევისი,** ქალაქი: 285, 285*.
- ტომაშეკი:** 87*, 258*.

ტორეტები, პონტოელი ტომი: 285.

ტორტომი (თორთუმი), ქალაქი: 285.

ტრავქენიები: ტომი ევქსინის პონტოს მახლობლად 286.

ტრაიანე, ტიბერის მიერ ირანში გაგზავნილი „დიდი“ ელჩი 240*.

ტრაპეზუნტი: 207, 237. პონტოს ქალაქია 96. მის მახლობლად დრი-
ლები 278. მის მახლობლად ზიგოპოლისი 278. მის ქვემოთ-
ცხოვრობენ ქანები 181.

ტრიპოლიტა ქალაქი, ფინიკიაში: 293.

ტროგლოდიტები: ცხოვრობენ რიზისში 283.

ტურქსანთე: თურქთა მთავარი 242.

ტფილისი (ტიფილისი): როდის იხსენიება პირველად ბერძნულ წყა-
როებში? 258*.

უარან IV, ირანის მეფე (ბაჰრამ IV, 389—399 წწ.): 225, 225*.

უარან V, ირანის მეფე (ბაჰრამ V, 420—439 წწ.): 225, 225*.

უგურები: 207, 235.

უგრები (უროგები, ოგორები): 18, 19*.

უიგურები: 210.

ულიგანგე: ერულთა ჯარის წინამძღოლი 54.

უნაგირა, მთა: 98*. უდრის „ონოგურისს“ 59*.

უსიგარდე: ბიზ. რაზმის წინამძღოლი 554 წ. ონოგურისთან ბრძო-
ლაში 55, 57.

უქიმერიონი: იგივე პუნქტია, რაც ონოგურისი, და არა „არქიელის
გორა“ 62*.

ფავორინე არელატელი, ფილოსოფოსი: 276, 276*.

ფავსტა, კონსტანტინე დიდის მეუღლე: 295, 295*.

ფაზისი, მდინარე ლაზეთში: 27, 30, 207. ჩამოდის კავკასიის მთიდან
37. ჩამოდის ამარანტოსის მთიდან 275. ერთვის ევქსინის პონ-
ტოს 97, 102. მის სახელს ატარებს ქალაქი ფაზისი 100. აქ
ბიზანტიელებმა დაამარცხეს ირანელები 30*. მისი ნაკადი ბი-
ზანტიელებმა დოკონოსში გადაუშვეს 38. მასზე ტივებით ხიდი
გასდო მერმეროემ ტელეფისთან 39, 41*, 60*. მის შესართავთან
დაბანაკებული არიან ბიზანტიელები და ლაზები: 40*, 41*. ამ
მდინარით მიდიან ირანელები ნესოსიდან ფოთისაკენ 100. მის
სამხრეთით ექვსი ლაზური ფარსანგის მანძილზე არის მდინარე
ნეოკნოსი 108*—109*.

ფაზისი, მდინარე ტაპრობანეში: 286.

ფაზისი (ფოთი), ქალაქი: 124*, 274. აიას ქალაქი 286. სახელწოდება მიიღო მდ. ფაზისისაგან 97, 100. ნესოსს დაშორებულია: ექვსი ფარსანგით 97, 98*, 99*. ნახორაგანი ილაშქრებს მის წინააღმდეგ 97. ბრძოლა ფოთში 555 წ. ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 98—124, 160*, 179. ომის შემდეგ ბიზანტიელების ხელშია 209.

ფარანგიონი: მდებარეობს რომაული არმენიისა და პერსარმენიის საზღვრებს შუა 270. უდრის „პერანგას“ 270*. მისი ოქროს მადნები 269—270, იგი დაუბრუნდათ ირანელებს 271.

ფარასმანე, იბერიის მეფე I საუკუნეში: 192*.

ფარეზმანი, ბიზ. სარდალი: გაიმარჯვა ბრძოლაში ირანელების წინააღმდეგ 14. ბიზანტიელების წარმომადგენელია საზავო ძოლაპარაკების დროს ირანთან 15.

ფარსანტი, კოლხი: მაგისტროსია, ხელმძღვანელობს ბიზანტიელებს მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 157*.

ფარსმან კოლხი: 14—15.

ფარტაზი: კოლხთა შორის გავლენიანი 71. მის მიერ კოლხთა კრებაზე წარმოთქმული სიტყვა ბიზანტიელების სასარგებლოდ და ირანელების წინააღმდეგ 72—81.

ფასისი, იხ. ფაზისი.

ფილაგრი, სტრატეგოს სოტერიქეს ვაჟი: 86.

ფილიპე, ევანგელისტი: 6.

ფილიპე არაბი (Marcus Iulius Philippus), რომის კეისარი (244—249 წ.): მის დროს დიდი არმენია გადაეცა ირანელებს 299.

ფილომათი: ისაერიელთა რაზმის წინამძღოლი ფოთში 555 წელს 101, 104.

ფინიკია: 293.

ფლაბიანე, კონსტანტინოპოლის პატრიარქი: 8*.

ფლანონი; ქალაქი და ნავთსადგური 286, 287.

ფოთი: 108*, 111*, 124*, 209. იხ. ფაზისი.

ფოტი, პატრიარქი: 252.

ფრაატე, ფრაატეს ძე: პართების მეფედ დანიშნული 190, 191.

ფრანგები: 188, 188*.

ფრიგია: 282.

ფსალტესი სტ. 266*.

ფსევდო-ზაქარია: 12—22.

- ქაბარენები:** ტომი ხალიბების მეზობლად 287.
ქალდეა: 287. იხ. ქალდია.
ქალდეველები: 287. ძველად „ალიბები“ 275.
ქალდია: არმენიის ქვეყანა 288.
ქალკედონი: 3. ქალკედონის კრება 3*, 7*, 8, 291.
ქალკიდი: 200.
ქარდუსტი: არრანის ეპისკოპოზი 20, 21.
ქართველები: 256.
ქართლი: 60*. იგივე გურჯანი 17, 18, 18*.
ქარიმატები: ტომი პონტოს გასწვრივ 288, 289.
ქერსონი: 7, 242.
ქიტროპოლია: დაბლობი ადგილი ტელეფისის მახლობლად 34, 35.
 ტელეფისის დაშორებულია შვიდი სტადიონით 34. ლათინურად „ოლარია“ ეწოდება 34. იქ დაბინავებული არიან სარდლები ბესსა და იუსტინე 34. იქიდან აიყარნენ ბიზ. სარდლები 36. იქ მივიდა მერმეროე 38.
ქლომარონი: ციხე არმენიაში 250.
ქოირადესი: მოსინიკთა ქალაქი 289.
ქოლიატები (ქულასი): 18, 19*.
ქსენოფონტი, ისტორიკოსი: 272, 278, 279*. მისი აზრი ფარსანგის შესახებ 37.
ქსერქსე, კავადის უმცროსი ძე: შეესია მესოპოტამიას 268.
ქტეზიფონი: 296.
ქუთაისი: 39*, 40*, 60*, 61*, 62*. იხ. კოტაისი, კვტა (კიტა).
ლაზა, ქალაქი: 3, 4, 5, 7, 10, 294.
ყაუხჩიშვილი ს. 13*, 15*, 174*, 258*.
ყვირილა, მდინარე: მის შესართავთან არის როდოპოლისი 98*.
 ყიფშიძე ი. 37.
შავი ზღვა: 18*. ირანელების ბრძოლა მის სანაპიროებზე ფეხის მოსაკიდებლად 124*.
შენკი ალ. 262.
შესტაკოვი ს. 261, 264*, 267*.
შტაინი ე. 30*, 43*, 241*, 247*, 257*.
შტრიტერი ი. 25, 208.
შორაპანი (სარაპა). 39*, 159*, 304—307. მისი მდებარეობა 222*—223*.
 ალაღინეს ირანელებმა 61*. დაიჭირა ხოსრომ 222.

ჩინეთი: 206, 255*.

ჩორი (დარუბანდის კარი): 217.

ჩოქხი: ასე ეწოდებოდა ვარდან მამიკონიანს 258*.

ჩხარი: 39*, 40*, 41*, 99*, 223*.

ჩხარულა, მდინარე: 38*.

ცახარიე ფ. ლინგენტალი: 186*.

ცილონი: 255*.

ცხენისწყალი: 160*. მის შესართავთან მდებარეობს ტელეფისი 41*, 99*. საზღვარია ირანელების მიერ დაპყრობილ ლაზეთსა და დასავლეთ ლაზეთს შუა 550-იან წლებში 41*, 59*, 60*, 61*, 62*.

ძამანაძი, ნ. ზამანაზი.

ძალკაცების ტომი: 19, 20*.

ძახარი: ციხე მისიმიელთა ქვეყანაში, მეტსახელად „რკინისა“ ჰქვია 163. აქ ბრძოლა ბიზანტიელებსა და მისიმიელებს შორის 164.

წათე I, ლაზთა მეფე: იუსტინე I-ის დროს გადაუდგა ირანს და მიემხრო ბიზანტიას 263—268. გააქრისტიანა იუსტინემ 267.

წათე II. მისი დამტკიცება ლაზთა მეფედ გუბაზის მოკვლის შემდეგ 81, 82. დაბრუნდა ბიზანტიონიდან 84. მას ზემოთ შეხედენ ლაზეთში სტრატეგოსები და ბიზ. ჯარი 85. იგი ჩაუდგა სამეფოს სათავეში 85.

წებელდა: 87*. იხ. ტიბელეოსი.

ჭანები: სად ცხოვრობენ? 181. თევდოსი I-ის დროს შეიჭრნენ კაპადოკიაში, კილიკიასა და სირიაში 262. მსახურებენ ბიზ. ჯარში, მძიმედ შიარალებულ რაზმს შეადგენენ და თეოდორეს ხელმძღვანელობით იბრძვიან ფოთში 101, 104, და ძახარის ციხესთან მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 168. დათარეშობენ პონტოს გასწვრივ მდებარე სოფლებში 182. იჭრებიან ბიზ. საზღვრებში 263*. მათ დასამორჩილებლად იგზავნება სარდალი თეოდორე 182—186. ისინი დაიმორჩილა თეოდორემ 556 წელს 185, 185*—186*.

ჭანეთი (ჭანიკე): აქ მოკლულ იქმნა კეისარი ტაკიტე 276 წელს 262, 262*. იხ. ჭანები.

ჭვიბერი, სვანეთის კუთხე: 208.

ჭიჭოვრეშნასპი (სურენა): 257*—258*.

ხადე: წარჩინებული მისიმიელი 87.

ხაზარები (აკადირები): 18, 19*.

ხალხები: ტომი პონტოზე 285, 287, 288. იხ. ალიბები.

ხალტიქი: პონტოს პროვინცია „ჰანიკე“ 262*.

ხლათი: 235.

ხობი, მდინარე: აქ მოჰკლეს გუბაზი ბიზ. სარდლებმა 48.

ხონი: 59*.

ხორიანე, ირანელი სარდალი: 26.

ხოსრო I, ირანის მეფე (531—579 წწ.): 16, 40*, 45*, 198, 200, 203, 206, 232, 243*, 248, 249 et passim. მის წინააღმდეგ ბრძოლები იუსტინიანეს დროს 26. მითვისებული აქვს ლაზების მიდამოები 28. მასთან მოვიდა 550 წელს მოსალაპარაკებლად პეტრე პატრიკიოსი 190, ლაზეთში სარდლად ნიშნავს ნახორაგანს 42. გუბაზმა უარი უთხრა მეგობრობაზე 138. ფოთის ბრძოლის შემდეგ იმ აზრს დაადგა, რომ კოლხიდაში ვერ მოიკიდებდა ფეხს 180, 185*. ფოთის ბრძოლის შემდეგ დასაჯა ნახორაგანი 124*, 179. მისი პოლიტიკა სომხეთის მიმართ დვინის კრების შემდეგ 257*. ხელშეკრულება დადვა ბიზანტიასთან 562 წელს 252. მასთან მოლაპარაკებას აწარმოებს პეტრე პატრიკიოსი სვანეთის შესახებ 204, 205, 216, 219, 220, 226, 227. მან არ დაუბრუნა ბიზანტიელებს სვანეთი 228. მისგან იუსტინე მოითხოვს სვანეთს 253. ბიზანტიელებს ხრიკები მოუწყო სვანეთში 230. მოსწამლა აბრეშუმით მოვაჭრე სოგდიანტები 234. პროტესტი განაცხადა 571 წელს იუსტინეს წინააღმდეგ აჯანყებულ სომეხთა და ქართველთა შეფარების გამო 300. მის წინააღმდეგ იგზავნება მარკიანე იუსტინეს მეფობის მერვე წელს 258. მან ალყა შემოარტყა დარას 259. შევიდა პერსარმენიაში 576 წელს 239. შეიჭრა რომაულ არმენიაში 241. მისი გარდაცვალება 250.

ხოსრო II, ირანის მეფე (590—628 წწ.): 195, 197.

ჯავახიშვილი ივ. 1*, 18*, 19*, 35*, 39*, 192*.

ჯანაშვილი მ. 60*, 61*.

ჯანაშია ს. 39*, 303.

ჰალიძონები (ხალიბები): 288.

Hamilton F. T. 2.

ჰანი კ. (Ган К.): 208.

- ჰიპპოსი (ცხენისწყალი), მდინარე: 274.
 ჰარზამი, ციხე ირანში: 14.
 ჰაური ი. (Haury J.): 120*, 261.
 ჰებრი, მდინარე: 242.
 ჰეკატე მილეტელი, ლოგოგრაფოსი: 272, 277, 277*, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 288.
 ჰელანიკე მიტილენელი, ლოგოგრაფოსი: 275, 275*, 287, 289.
 ჰელლადი (პალადი?), დიაკონი: 8.
 ჰენიგი რ. 256*.
 ჰენიოქები: 278, 289.
 ჰენიოქია: ქვეყანა კავკასიონთან 278.
 ჰერმოგენე: მის ჯარში მსახურებს მარტინე 45*. ბიზ. ელჩი 532 წლის საზავო მოლაპარაკებაზე 271.
 ჰეროდოანე, გრამატიკოსი: 272, 275*.
 ჰეროდოტე, ისტორიკოსი: 272. მისი ცნობები კოლხებზე 28*. მისი აზრი ფარსანგის შესახებ 37.
 ჰერულეები, იგივე ჰროსები: 20*. იხ. ერულეები.
 ჰილდესთე, ეთიოპელების მეფე: 254*.
 ჰიპატე, ბიზ. სარდალი: 532 წლის საზავო მოლაპარაკების მონაწილე 14, 15.
 ჰირკანები (ჰვრკანები): 286.
 ჰირკანია: 283.
 ჰოდი: ხალიბების მეთაური 288.
 ჰომერიტები: 254*. ახალი სახელწოდება ეთიოპელებისა 256. ინდოთა ტომი 196.
 ჰო'ეროსი: 288.
 ჰონიგმანი ერნ. 272, 273*.
 ჰორმიზდა, ირანის მეფე (579—590 წწ.): 250.
 Holstenius L. 273 და შემდგ.
 ჰროსები, ტომი 20, 20*. იხ. ჰერულეები.
 ჰუნნები: 20, 216. 217* et passim. მათ ქვეყანაში კასპიის კარებია 18. მათი გადმოსვლა კასპიის კარებთან 12—13, 270—271, 296. მათ დასაქირაველად დესპანი პრობე იგზავნება 21. ისინი საბირები არიან 22*. ჰუნნები-საბირები მსახურებენ ბიზ. ჯარში 555 წელს 91, 93, 94. ჰუნნები, რომელთაც ონოგურები ეწოდებოდათ; მათი ბრძოლა კოლხებთან 52. ჰუნნები ბაქტრიისა; რას ეძახიან მათ არაბები, ირანელები და ბერძნები 12*.

საგანთა საძიებელი.

- აბრეშუმით ვაჭრობა: 206—207.
 აბრეშუმის ქია: მისი კულტურა ბიზანტიაში 253—256.
 ანაპავლა („შესასვენებელი“): ასე უწოდებენ ლაზები ფარსანგს 37.
 ასლი: 35.
 ატიკური ტნა, ატიცისტური ენა: 227, 265*.
 Comes sacrarum largitionum: 43*.
 მედიზმი: 133, 138, 153, 155.
 მონოფიზიტობა კავკასიის ქვეყნებში: 19*.
 სარისა: „გრძელი შუბი“ 92, 92*, 116.
 საწანგრო: 265*.
 ჭელეგვიდების ერა: 3*.
 სისირა („ქურქი“): 89, 89*.
 სკრიბონები: მეფის მცველები 83, 83*.
 სპალიონი, სამხედრო თავშესაფარი, დაწნული: 53, 114, 121, 172, 173.
 ტომოსი ლეონისა: 7, 8*.
 ფარსანგი: 37, 97*—98*.
 ქვრიმა: 35.
 ქრონოგრაფი: 260.
 წანგი (ქანური): 265*.
 წაღები (წაღყუა): 84, 264, 265*—266*.
 ჰენოტიკონი (ზენონისა): 7, 8, 8*.

გამოყენებული ტექსტების ავტორთა საძიებელი.

აგათია	II, 18	26	აგათია	III, 8	60
	II, 19	30		III, 9	64
	II, 20	33		III, 10	67
	II, 21	35, 35*		III, 11	70
	II, 22	38		III, 12	74
	III, 2	42		III, 13	78
	III, 3	46		III, 14	81
	III, 4	48		III, 15	83
	III, 5	50		III, 16	87
	III, 6	53		III, 17	90
	III, 7	56		III, 18	93

აგათია	III, 19	95	არიანე Per. 8—9	109*
	III, 20	98, 35*	15	278*.
	III, 21	101	დიოდორე სიცილიელი	
	III, 22	104	I, 28	28*
	III, 23	106	I, 55	28*.
	III, 24	110	დიონ კასიუსი	
	III, 25	113, 109*	LVIII, 26	191*
	III, 26	116	LX, 8	191*.
	III, 27	118	ევანგრი II, 5	4*, 290
	III, 28	121	II, 8	6*, 291
	IV, 1	125	III, 33	293
	IV, 2	127	III, 34	294
	IV, 3	129	III, 40	295
	IV, 4	132	III, 41	295
	IV, 5	135	III, 43	296
	IV, 6	137	IV, 22	297
	IV, 7	140	V, 1	298
	IV, 8	143	V, 7	298.
	IV, 9	147	ზაქარია რეტორი 3—22.	
	IV, 10	150	თეოფანე ბიზანტიელი	
	IV, 11	152	fr. 1	228*, 236*, 252
	IV, 12	153	2	253
	IV, 13	156	3	253
	IV, 15	158	4	258.
	IV, 16	162	თეოფანე Chr.	265*, 267*, 268*, 291*.
	IV, 17	165		
	IV, 18	167, 35*	თეოფილაქტე სიმოკატა	
	IV, 19	169	I, 4, 7	83*.
	IV, 20	171	იოანე ეპიფანიელი	
	IV, 21	175	fr. 1	196
	IV, 22	177	2	198
	IV, 23	179	3	200
	IV, 30	179, 24*	იოანე მალალა	
	V, 1	181, 35*	XII, p. 301	262
	V, 2	184, 35*	XIII, p. 347	262
	V, 13	187.	XVI, p. 406	263, 296*
აპოლონი როდოსელი			XVII, pp. 412-414	263, 84*
III, 401—421	51*		XVIII, p. 427	267

იოანე მალალა

XVIII, p.	429	268
XVIII, p.	441	268
XVIII, pp.	455-456	269
XVIII, p.	472-473	270
XVIII, p.	477	271.

კედრენე	I, 633	297*
	I, 643	267*
	I, 650	268*.

კონსტანტინე პორფიროგენეტი

de cer.	190
de leg.	190, 203
de sent.	203.

მენანდრე fr.	3	181*, 209
	4	209
	11	210
	13	227
	15	228
	16	230
	17	231
	18	234
	19-21	235
	22	236
	35	237
	41	238
	42	241
	43	242
	47	243
	51	249
	54	249
	59	250
	75	53*.

პეტრე პატრიკიოსი

fr.	2	190
	3	191
	14	192

პროკოპი კესარიელი

I,	8	15*
I,	11	15*

პროკოპი კესარიელი.

I,	12	21*
I,	15	43*, 186*, 263*
I,	20	254*—255*
I,	22	271*
II,	17	16*
II,	24	15*, 228*
IV,	19	15*
VI,	13,18	43*
VII,	32	29*
VIII,	3-4	297*
VIII,	13	39*, 44*
VIII,	15	27*, 29*
VIII,	16-17	39*, 40*, 255*

de aed. III, 6 186*.

ბტოლემე II, 4 279*.

პლინი N. H. III, 1 279*.

VI, 12 109*.

სტრაბონი VII, p. 318 285*

XI, p. 499 284*

XI, p. 509 282*

XI, p. 512 278*

XII, p. 548 281.

სვიდა s. v. ἀποπρωτεύεα 38*, 41*

σπαλίω 53*.

ტაციტე Ann. VI, 31-36 191*

XII, 18 192*.

ქრონიკა პასქალური (Chr. Pasch.)

p. 613 84*, 264*

p. 614 265*

p. 616 267*.

ქსენოფონტი Anab. 5, 2, 1 278*

ჰეროდოტე I, 104 28*

II, 6 37*

II, 103-105 28*

V, 53 37*

VI, 42 37*

VII, 79 281*.

შემჩნეული შეცდომები.

<u>გვ. და სტრ.</u>	<u>დაბეჭდილია</u>	<u>უნდა იყოს</u>
1, 10	741	474
16, 19	რომაელებს	რომაელებმა
39, 17	Τηλεφως	Τηλεφως
59, 24	არამედ,	, არამედ
60, 21	5	56
96, 35	საქმეები“	საქმეები
99, 21	ესადია	ცხადია
147, 9	იბერიაში,	იბერიაში, ალან- თა ქვეყანაში,
156, 7	ბუსეს	ბუზეს
168, 22	და. კვლავ	და კვლავ
172, 38	სურუნამ	სუარუნამ
191, 34	მითხრიდატე	მითრიდატე
202, 22	558	556
213, 25-26	მოუფიქრელად	მოუფიქრებლად
213, 27-28	შენდამი	შენდამი
241, 29-30	საბირთა და	საბირთა, ალან- თა და
241, 31	'Αλανων	'Αλανων και
252, 13	მენანდრეს	თეოფანეს
254, 10	Ξιργασιαν	Ξιργασιαν
262, 31	ივლის	თვლის

წიგნი აიწყო და დაიბეჭდა

„ტექნიკისა და შრომის“ გამომცემლობის სტამბაში.
ასოთამწყობნი: ივ. სამადალაშვილი (ბერძნული ტექსტისა).
„ არტ. ახვერდოვი (ქართული ტექსტისა).
მეტრანაპეი—არტ. ახვერდოვი.
სამწყობო ცეხის უფროსი—მ. დოღუხანოვი.
სამანქანო „ „ ს. სიდორენკო.

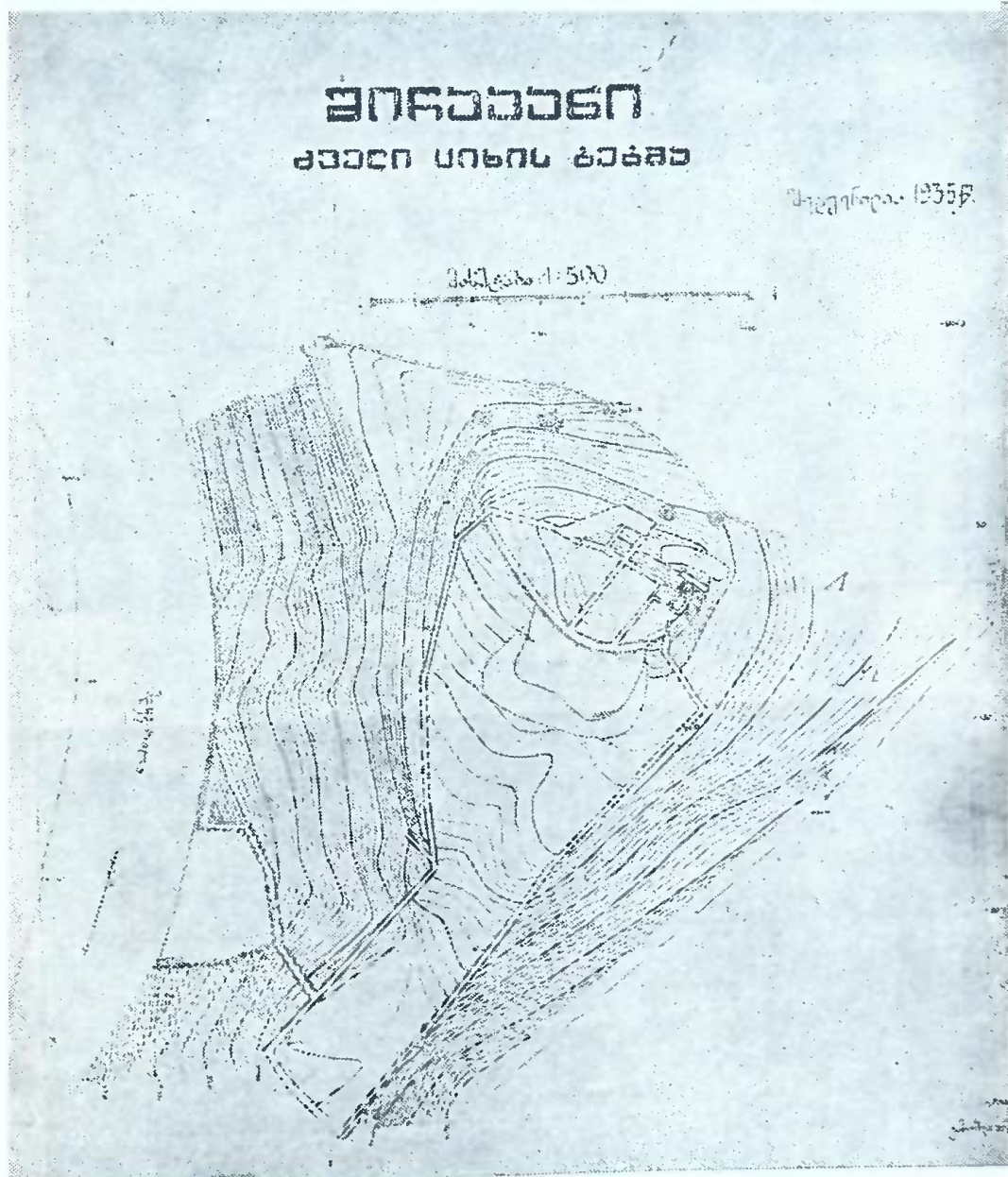
რეცენზენტი—პროფ. ივ. ჯავახიშვილი.
კორექტორი—პროფ. ს. ყაუხჩიშვილი.
გადაცა წარმოებას 2/I-35 წ.
ხელმოწ. დასაბ. 3/VI-36 წ.
ქალ. ფორმატი 62×94.
მთავლიტი № ბ-13484
შეკვეთა № 1490.
ტირაჟი. 1000.

ՅՈՒՐԵՆԵՆԸ

ԲՆԱԿԱԿԱՆ ՍՈՒՆՈՆ ԵՎ ԵՐԵՎԱՆ

Մ. Ե. Ե. Ե. 1935 թ.

Մաս 1-500

სურ. № 1. შირაპანო.

სურ. № 2. შირაპანო.

სურ. № 3. შორაპანი.

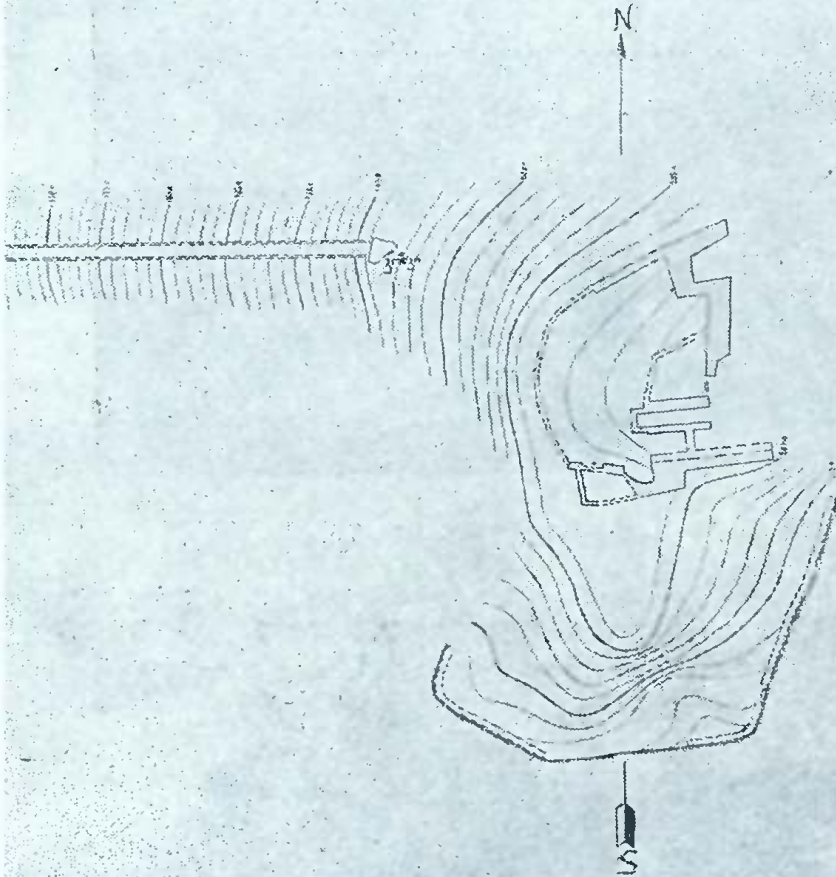

სურ. № 4. სკანდე.

ს. თ. ფ. ს. კ. ა. ნ. დ. ე.

მ. ვ. ე. ლ. ი. ც. ი. ნ. ი. ს. გ. ე. გ. მ. ა.

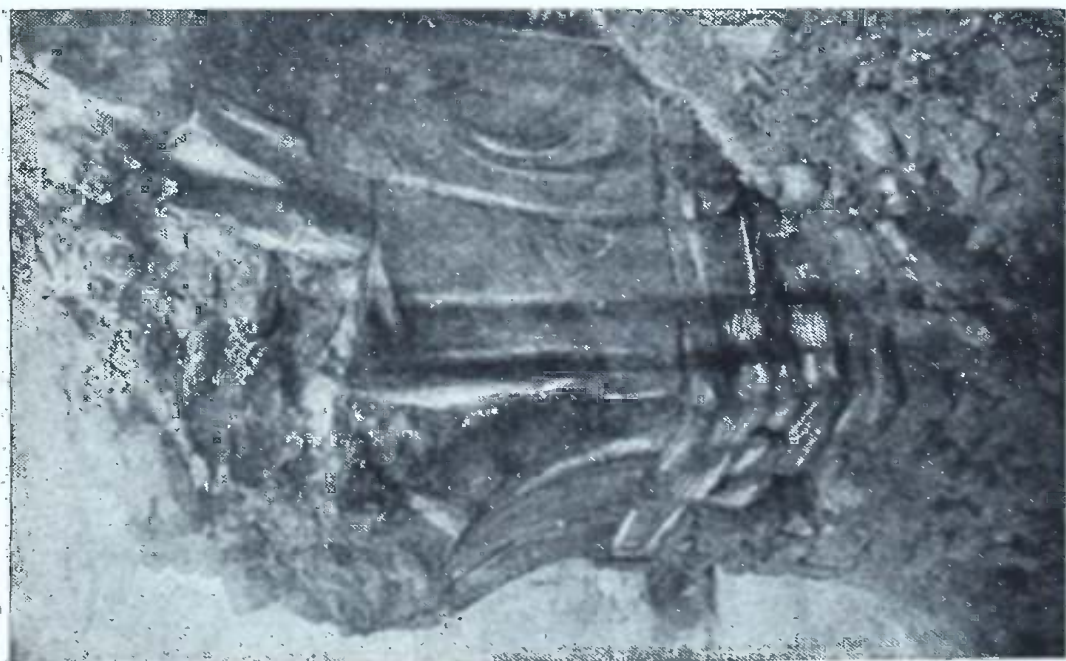
თბილისი 1933

მასშტაბი 1:500

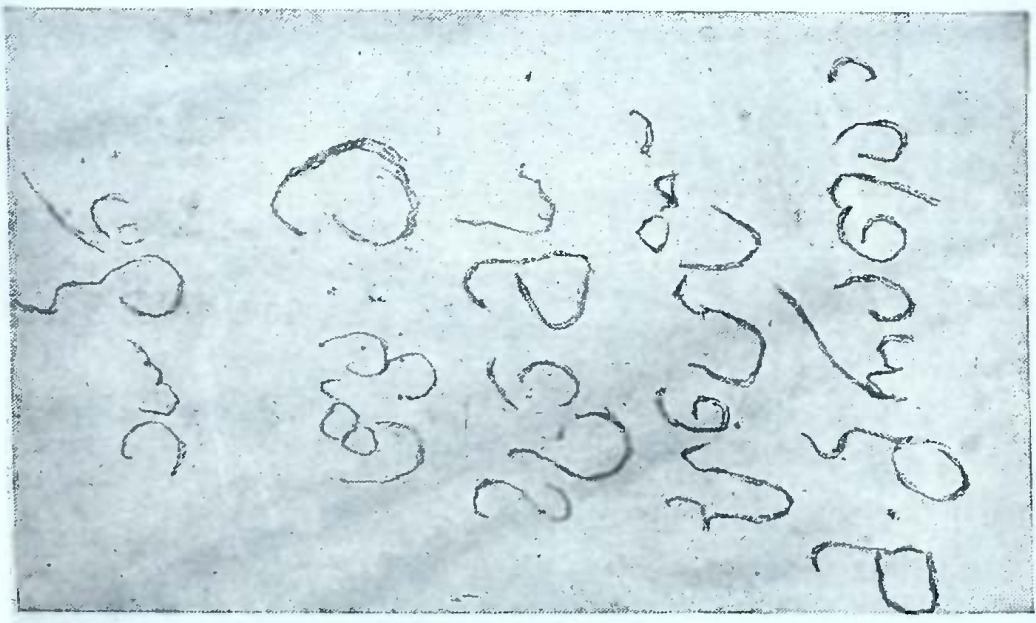
სურ. № 6. სკანდი.

სურ. № 5. სკანდი.

სურ. № 8. სკანდმ.

სურ. № 7. სკანდმ.

სურ. № 9. სკანდგ.

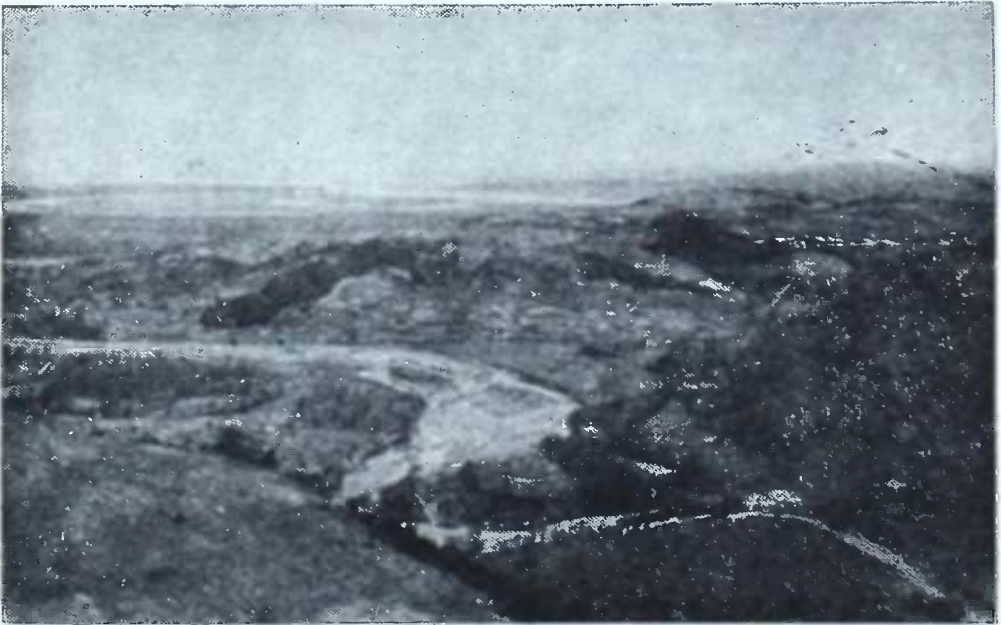

სურ. № 10. ვარდციხე.

სურ. № 11. ვარდციხე.

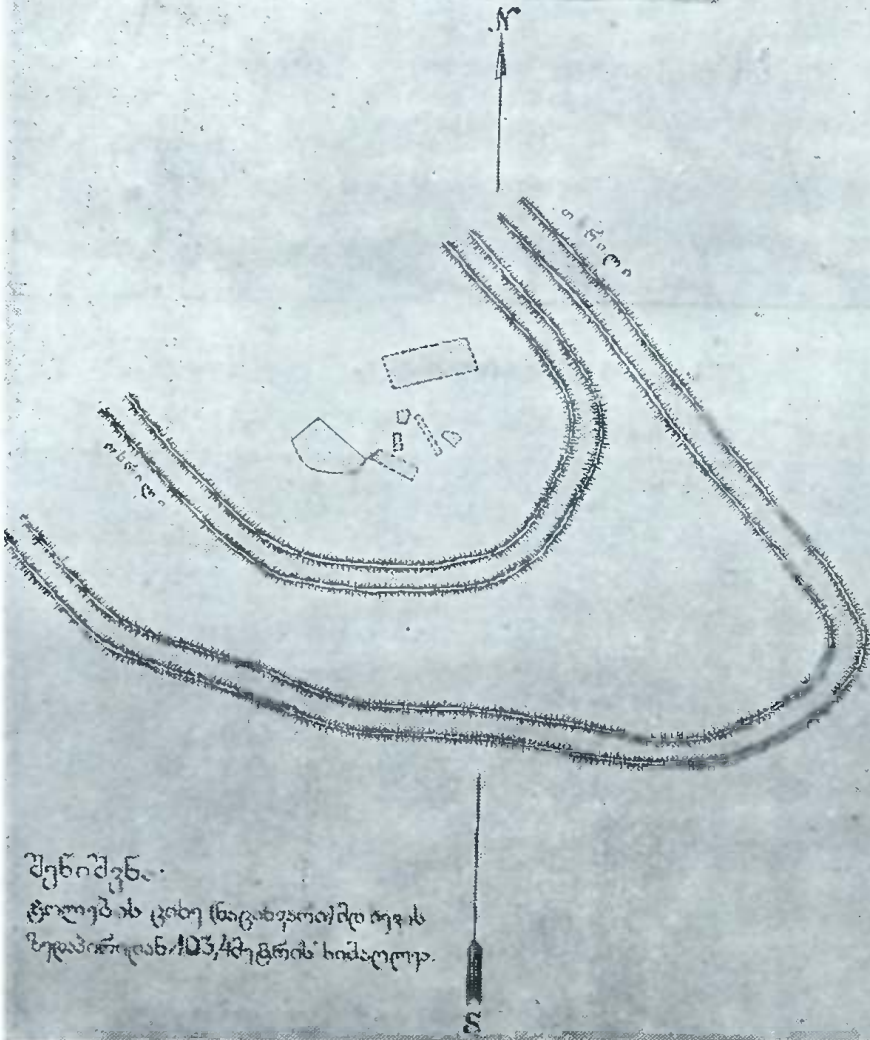
სურ. № 12. ტოღები.

ტოქვატი

ძველი სიხის გავსა

მასშტაბი: 1:500

შეგვიღია 24/VIII/1935 წ.

შენიშვნა.

ტოქვატი ის ციხე (ნაგებავთა) მდებარეობს
სოფლისკენიდან 103,4 მტრის ხიშტით.

სურ. № 13. ტოღებო.

სურ. № 14. ტოღებო.

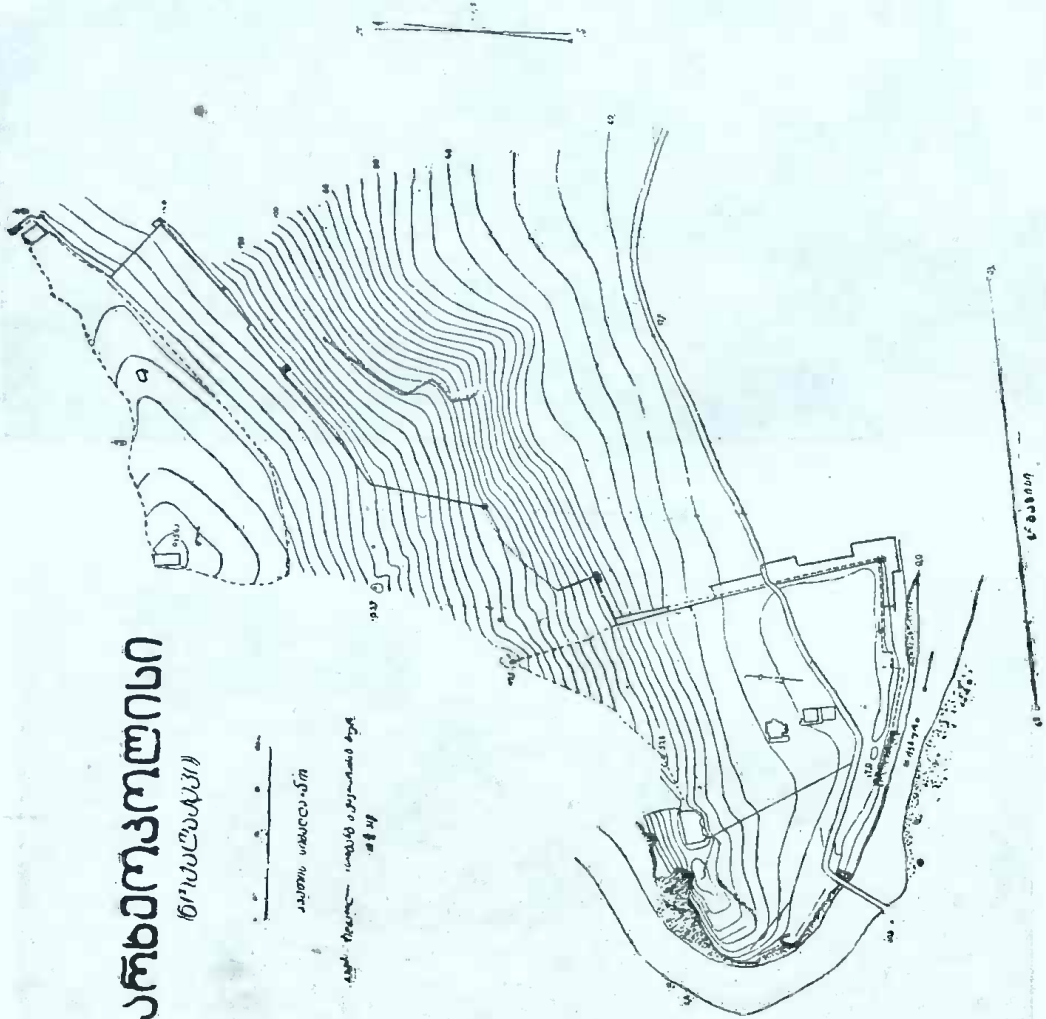
არხეოლოგიის

ნიუსტრუქცია

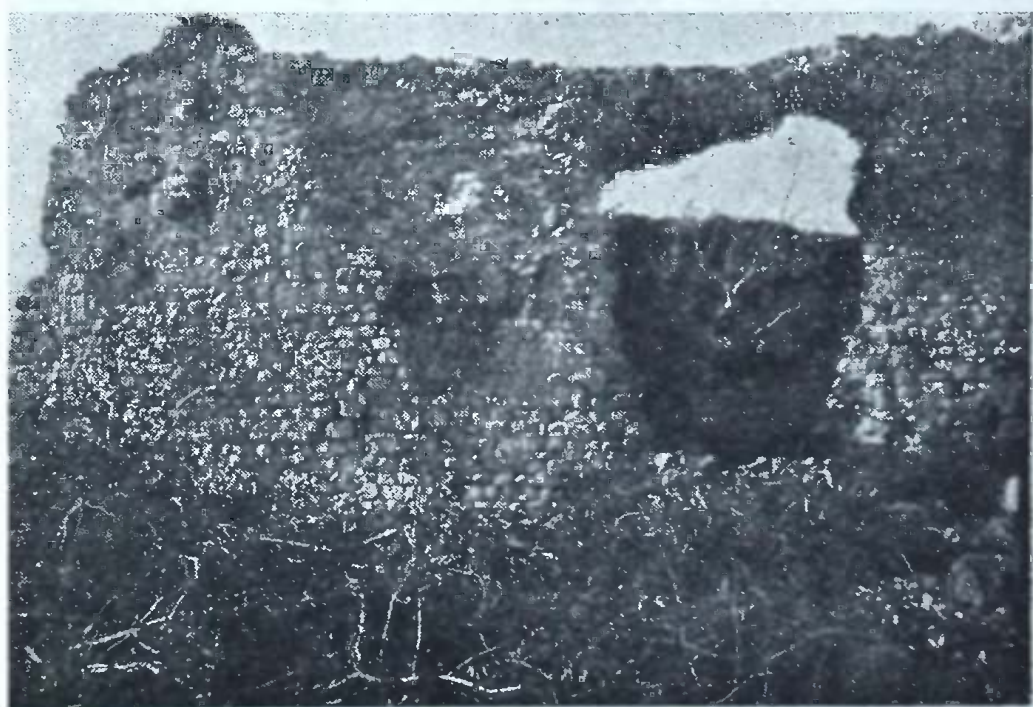
კანონი საზღვარი

არხი, რომელიც აღმოაჩინდა 1924

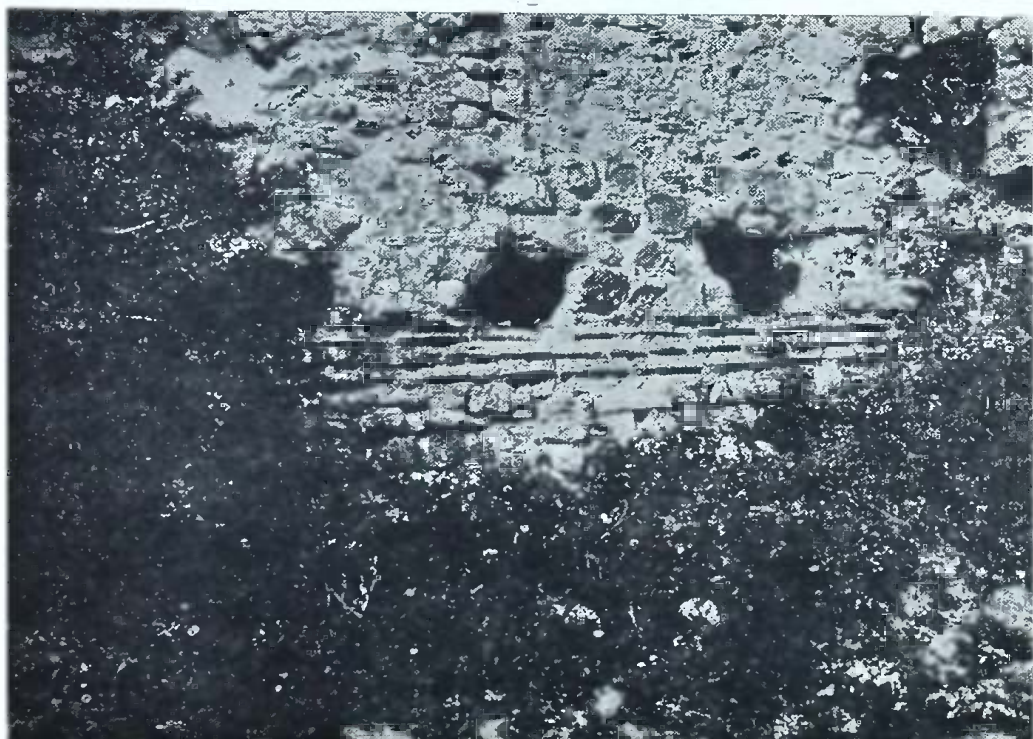
სურ. № 15. არქეოპოლისი.

სურ. № 16. არქეოპოლისი.

სურ. № 17 და 18. არქეოპოლისი.

სურ. № 19. არქეოპოლისი.

8560 13 8. 50 ჟ.

947.922(093)

3 341

Проф. С. КАУХЧИШВИЛИ
СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ О ГРУЗИИ

ТОМ III

Издательство Тбилисского Университета.